

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

**KOMÜNİZM DÖNEMİNDE BULGARİSTAN'DA TÜRKİYE ALGISI VE
BULGARİSTAN TÜRKLERİNE YÖNELİK ASİMİLASYON POLİTİKALARI**

DOKTORA TEZİ

Süleyman KÖKSAL

ARALIK-2018

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

**KOMÜNİZM DÖNEMİNDE BULGARİSTAN'DA TÜRKİYE ALGISI VE
BULGARİSTAN TÜRKLERİNE YÖNELİK ASİMİLASYON POLİTİKALARI**

DOKTORA TEZİ

Süleyman KÖKSAL

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ

ARALIK-2018

TRABZON

ONAY

Süleyman KÖKSAL tarafından hazırlanan “Komünizm Döneminde Bulgaristan’da Türkiye Algısı ve Bulgaristan Türklerine Yönelik Asimilasyon Politikaları” adlı bu çalışma 04.02.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı’nda **doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Ünvanı – Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ	Başkan	☐	☐	
Prof. Dr. İ. Hakkı DEMİRCİOĞLU	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Ahmet KARAÇAVUŞ	Üye	☐	☐	
Prof. Dr. Yavuz ASLAN	Üye	☐	☐	
Prof. Dr. Salim GÖKÇEN	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylıyorum.

Prof. Dr. Yusuf SÜRME

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ – Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Süleyman KÖKSAL

26.12.2018

ÖNSÖZ

Bu tezin konusu komünizm döneminde Bulgaristan Türklerine yönelik asimilasyon politikaları ve bu bağlamda oluşturulmaya çalışılan Türkiye algısıdır. Yapılan araştırmada ulaşılmak istenen amaç Bulgaristan Türklerini ve dolayısıyla Türkiye'yi de ilgilendiren bir döneme açıklık getirmektir. Bulgaristan'da Türk nüfusunun çok olması Bulgaristan Komünist Partisi yönetimince gizli bir tehdit olarak düşünülmüş ve yansımaları olmuştur. Bu durumu belirlemenin en uygun yönteminin bizzat Bulgaristan'daki Türkler ve diğer etnik kökene mensup kişilerle görüşmek ve araştırılan dönemin komünist partisi yayınlarını incelemek olduğu ortadadır. Bulgaristan'daki Türk nüfusuna yönelik faaliyetleri aydınlatmak amacıyla bu çalışma yapılmıştır.

Balkanların tarihinde Bulgaristan Türklerinin önemli bir yeri vardır. Osmanlı Devleti'nin çözülmesi ve daha sonra dağılması ile bölgedeki Türkler açısından baskı ve zulüm dolu bir süreç başlamıştır. Bulgaristan Türkleri de bu süreçte 1944 yılından itibaren komünizmle birlikte asimile edilmeye çalışılmıştır. Asimilasyon politikalarında Bulgaristan Türk aydınları, Türkiye'den Bulgaristan'a giden mülteci Türkler ve Türkiye'den çeşitli maksatlarla zaman zaman Bulgaristan'a giden bazı aydınlar da etkin rol oynamıştır. 1989 yılı sonuna kadar süren bu dönemde Bulgaristan Komünist Partisinin yaptığı yayınlarla ayrıca olumsuz bir Türkiye algısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bunda amaç Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye olan içten bağlılığını ortadan kaldırmaktır. Türklere yönelik bu yayınların titizlikle incelenmesi sonucu yazılan bu tezin ana kaynaklarını Bulgaristan Komünist Partisinin yayınları oluşturmaktadır.

Tez konusu seçiminde ve tez aşamasında beni yönlendiren, araştırmalarımın olgunlaşmasına katkı sağlayan danışman hocam Prof. Dr. Hikmet Öksüz'e, tez izleme jürisinin değerli üyeleri Prof. Dr. İsmail Hakkı Demircioğlu ve Doç. Dr. Ahmet Karaçavuş'a, KTÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ndeki hocalarıma, Bulgaristan'daki Türk ve Bulgar aydınlara, tezin tashihinde ve düzenlenmesinde yardımcı olan Mukadder Özkan Çiçek, Dr. Yılmaz İnce, Dr. İsmail Hakkı Kofoğlu ve Fatih Çep'e ayrıca Bulgaristan'da bulunduğum sırada görüştüğüm, tanıştığım, bilgi alışverişinde bulunduğum ve yardımlarını gördüğüm farklı kökenden insanlara teşekkür ederim.

Aralık, 2018

Süleyman KÖKSAL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET	IX
ABSTRACT	X
TABLolar LİSTESİ	XI
KISALTMALAR LİSTESİ	XII
GİRİŞ	1-5

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BULGARİSTAN'IN DEMOGRAFİK YAPISI, OSMANLI DEVLETİ'NDE SOSYALİST HAREKETLER VE BULGARİSTAN'DA KOMÜNİZME GİDEN SÜREÇ	6-41
1.1. Bulgarların Kökeni, Osmanlı Dönemine Kadar Bulgarlar ve Bulgaristan.....	6
1.2. Osmanlı Döneminde Bulgarlar ve Bulgaristan	9
1.3. Bulgar Prensiği, Bağımsız Bulgaristan ve Bulgaristan'da Türk Varlığı	11
1.4. Milli Mücadele Döneminde ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye-Bulgaristan İlişkileri	13
1.5. Osmanlı Devleti'nde Sosyalist Hareketler	18
1.5.1. Osmanlı Devleti'nde Sosyalist Düşüncenin Ortaya Çıkışı	18
1.5.2. Milli Mücadele Döneminde ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sosyalist Faaliyetler	22
1.5.2.1. Mustafa Suphi ve TKP'nin Kuruluşu	23
1.5.2.2. Mustafa Kemal Paşa'nın Komünizme Yaklaşımı	26
1.6. Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Sosyalist Faaliyetler	27
1.7. Bulgaristan'da 1944 Öncesinde Sosyalist Faaliyetler	35

İKİNCİ BÖLÜM

2. KOMÜNİZM DÖNEMİNDE BULGARİSTAN TÜRKLERİNE YÖNELİK KÜLTÜREL ASİMİLASYON POLİTİKALARI VE TÜRKİYE ALGISI..... 42-130

2.1. İki Kutuplu Dünya ve Bulgaristan'ın Sosyalistleşmesi	42
2.2. Bulgaristan'da Sovyet Merkezli Yetişen Liderler	43
2.3. Bulgaristan'da Azınlıkları/Türkleri Asimile Etme Politikaları ve Algı	44
2.3.1. Türkleri Asimile Etme Faaliyetlerinde Basın ve Yayının Rolü	44
2.3.1.1. Bulgar Prensiği Döneminden 1944 Yılına Kadar Bulgaristan'da Türkçe Süreli Yayınlar	45
2.3.1.2. Komünizm Döneminin En Etkili Türkçe Yayınları	46
2.3.1.3. Komünizm Döneminde Türk Azınlığa Yönelik Algı Faaliyetleri	47
2.4. Komünizm Döneminde Bulgaristan'da Türklere Yönelik Din Politikası.....	50
2.4.1. İslam'a Hoşgörülü Yaklaşımdan İslam Düşmanlığına Yöneliş	55
2.4.2. Bulgaristan'da Türklere Yönelik Ateizm Propagandası	65
2.4.3. Ateizm Propagandası için Yayınlanan Kitaplar	68
2.4.4. İslam Düşmanlığı Bağlamında Kadına Yönelik Propagandalar	70
2.5. Bulgaristan'da Asimilasyon Politikası Gereği Türklerin Dil ve Eğitime Yönelik Faaliyetler	74
2.6. Bulgaristan'da Türklerin Yaşam Tarzına Yönelik Faaliyetler.....	81
2.7. Bulgaristan'da Türklerin Sosyal Statüsünü Sınırlandırma Faaliyetleri.....	87
2.8. Bulgaristan Türklerini Sosyalizme Kazandırma Faaliyetleri.....	91
2.9. "Türkiye Hariç" Sosyalizmle Mutlu ve Müreffeh Türk Dünyası Propagandası	96
2.10. Bulgaristan'da Komünizm Döneminde Oluşturulmak İstenen Türkiye Algısı.....	100
2.10.1. Türkiye'ye Sosyalist Sovyet Yardımları Propagandası	100
2.10.2. Sürekli Savaşa Hazırlanan NATO Üyesi: Türkiye Propagandası	103
2.10.3. "Türkiye Yoklar Ülkesidir" Propagandası	111
2.10.4. Avrupa'ya Giden Türk İşçilerle İlgili Menfi Propagandalar.....	120
2.11. Bulgaristan'ın Türk Azınlığa Uyguladığı Göç Politikası	122

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AYDINLARIN BULGARİSTAN TÜRKLERİNE YÖNELİK FAALİYETLERİ 131-185

3.1. Bulgaristan Türkleri İçindeki Sosyalist Türk Aydınların Faaliyetleri	131
3.1.1. Ali Rafiev	132
3.1.2. İbrahim Tatarlı	133
3.1.3. İbrahim Yalimov	134

3.1.4. İsmail Cambazov	136
3.1.5. Mehmet Beytullov	138
3.1.6. Selim Bilalof	139
3.1.7. Süleyman Gavazov	141
3.2. Bulgaristan'da Sosyalist Mülteci Türk Aydınların Faaliyetleri	142
3.2.1. Bilal Şen	143
3.2.2. Fahri Erdiñ	146
3.2.3. Halil Gürsoy	148
3.2.4. Halis Okan	149
3.2.5. Hüseyin Sarıtaş	151
3.2.6. İsmail Bilen	152
3.2.7. M. Zekeriya Sertel ve Sabiha Sertel	154
3.2.8. Nazım Hikmet	156
3.2.9. Osman Rauf Alper	159
3.2.10. Sıtkı Tuzcu	161
3.2.11. Tuğrul Deliorman	162
3.2.12. Zeki Baştımar	166
3.2.13. Ziya Yamaç	169
3.3. Sosyalist Mülteci Türk Aydınların Eserleri	170
3.4. Türkiye'den Bulgaristan'ı Ziyaret Eden Aydınların Düşünceleri	171
3.4.1. Türkiye'deki Sosyalist Aydınların Bulgaristan Türklerine Etkisi	178
3.4.2. Türkiye'deki Sosyalist Düşünceye Sahip Kişilere Yapılan Baskıların Bulgaristan'da Propaganda Amaçlı Kullanılması	181

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. KOMÜNİZMİN SON YILLARINDA BULGARİSTAN TÜRKLERİNE

YÖNELİK ASİMİLASYON HAMLELERİ VE DEMOKRASİ DÖNEMİ 186-223

4.1. Bulgaristan'da Türklerin Adlarının Değiştirilmesine Yönelik Faaliyetler	186
4.1.1. Türk Geleneğinde Çocuğa Ad Verme ve Bulgaristan'da Türk Adlarının Değiştirilme Süreci	187
4.1.2. Bulgaristan Türkleri Arasında İletişimin Koparılması	192
4.1.3. Bulgaristan Türklerinin Adlarının Değiştirilmesinde Yaşananlar	193
4.1.4. Bulgaristan'da Türklerin Adlarının Değiştirilmesinde Bulgaristanlı Türk Aydınların Tavrı	194
4.1.5. Bulgaristan'da Türklerin Adlarının Değiştirilmesinde Mülteci Türkler ve Türkiye'deki Bazı Aydınların Tavrı	196
4.1.6. Bulgaristan'da Yaşanan Ad Değiştirme Politikasına Dünyadan ve Türkiye'den Tepkiler	198

4.2. Bulgar Zulmüne Karşı Teşkilatlanan Bulgaristan Türkleri ve Kurulan Dernekler....	202
4.3. Doğu Blokunun Dağılmasına Doğru “Büyük Göç”	205
4.4. Doğu Blokunun Dağılması ve Bulgaristan’da Demokrasi Dönemi	207
4.5. Türk Aydınlarının Demokrasi Dönemindeki Tavrı	210
4.6. Komünizm Döneminden AB Üyeliğine Giden Süreçte Bulgaristan’da Uluslararası Karanlık İlişkiler ve Türkler	214
4.7. Türklerin Asimilasyonu, Sürgün Edilmesi ve Göçe Zorlanmasındaki Sebep	218
SONUÇ	224
YARARLANILAN KAYNAKLAR	230
EKLER	261
ÖZGEÇMİŞ	297

ÖZET

Beş asır boyunca Balkanlarda hüküm süren Türkler, Osmanlı Devleti'nin dağılmaya başlamasıyla, 19. yüzyılın sonlarından itibaren Balkanlarda baskıyla karşılaşmış ve Anadolu'ya göç etmeye başlamıştır. Yüzyılı aşkın bir süredir baskıyla asimilasyona ve göçe zorlanan Bulgaristan Türkleri de 9 Eylül 1944 tarihi itibarıyla bu baskıyı komünist rejim altında ve yaklaşık yarım asır daha şiddetli yaşamıştır. Bulgaristan Türkleri komünist rejimin ilk yıllarında bir rahatlama dönemi geçirmişse de yönetim ülke içinde kontrolü sağladıktan sonra Bulgaristan Türklerine yönelik asimilasyon politikaları uygulamaya koymuştur. Komünizm Döneminde Bulgaristan'da Türkiye Algısı ve Bulgaristan Türklerine Yönelik Asimilasyon Politikaları adlı bu tez çalışmasının amacı tez başlığından da anlaşıldığı gibi komünizm döneminde Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığa yönelik baskı ve asimilasyon politikalarının nasıl yürütüldüğünü belirlemektir. Tezin kapsamını alan itibarıyla Bulgaristan coğrafyası, dönem olarak komünizm dönemi, konu olan topluluk olarak Bulgaristan Türkleri oluşturmaktadır. Ayrıca bu tez çalışması kapsam olarak asimilasyon politikaları yürütülürken ve olumsuz bir Türkiye algısı oluşturulurken bu amaçlara hizmet eden Bulgaristan Türk aydınları ve Mülteci Türklerin faaliyetlerini de içermektedir. Araştırmanın yöntemini özellikle Bulgaristan'da alan çalışması ve Bulgaristan'daki yayın ve doküman incelemesi oluşturmaktadır. Bunun yanında Türkiye'deki yayın ve dokümanlardan da faydalanılmıştır. Bulgaristan'da yapılan alan araştırması sırasında komünizm dönemini yaşayan Türk ve diğer etnik kökenden vatandaşlarla yapılan görüşmelerden elde edilen izlenimlere göre o dönemdeki yönetimin baskı ve asimilasyon politikaları uyguladıkları ve olumsuz bir Türkiye algısı yaratmaya çalıştıkları tespit edilmiştir. Tespit edilen bu durum Bulgaristan Komünist Partisinin yayınlarında da gözlenmiştir. Komünist partisinin uyguladığı politikaların neticesi olarak 1989 yılı ortalarında yüzbinlerce Türk Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Baskı ve zulümden oluşan bu süreç aynı yıl Doğu Bloğunun dağılmasına kadar devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan Türkleri, Mülteci Türkler, Komünizm, Asimilasyon.

ABSTRACT

Turks have ruled the Balkans for five centuries. With the collapse of the Ottoman Empire, Turks, who were faced with pressure in the Balkans since the end of the 19th century, began to migrate to Anatolia. Bulgarian Turks have been forced to assimilate and migrate for more than a century. Although the Turks had experienced a period of relief in the early years of the communist regime, the government introduced assimilation policies towards the Turks after providing control in the country. Our aim in this thesis is to determine how the pressure and assimilation policies towards the Turkish minority in Bulgaria is executed. In terms of the scope of the thesis, the Bulgarian geography, the period of communism as the period, and the Bulgarian Turks as the subject community. This thesis also includes the activities of the Bulgarian Turkish intellectuals and the Refugee Turks who serve the purposes of the communist regime. The methodology of the research is mainly the field study in Bulgaria and the publication and document review in Bulgaria. Turkey has also been utilized in publications and documents. During the field survey conducted in Bulgaria, citizens from the Turkish and other ethnic backgrounds of communism were interviewed. According to the obtained impression that they apply pressure and assimilation policies and management have been identified at that time tried to create a negative perception of Turkey. This situation was observed in the publications of the Bulgarian Communist Party. As a result of policies implemented by the communist party in mid-1989, hundreds of thousands Turks were forced to migrate to Turkey. This process of oppression and persecution continued until the dissolution of the Eastern Block in the same year.

Key Words: Bulgarian Turks, Refugee Turks, Communism, Assimilation.

TABLolar LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	1944 Yılına Kadar Bulgaristan'da Türkçe Süreli Yayınlar.....	45
2	İbadetlerini Yapan Türklerin Oranı.....	64
3	Türklerin İnançlarının Sorgulanması Oranı	67
4	Türkiye'den Bulgaristan'a Giden Aydınların Gözlem Yazıları	139
5	Mülteci Türklerin Eserlerinden Bazıları.....	171
6	Bulgaristan'da Komünizm Öncesinde Türk Nüfusu	219
7	Bulgaristan'da Bazı Yıllarda Ülke ve Türk Nüfusu	222

KISALTMALAR LİSTESİ

AA	: Anadolu Ajansı
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.t.	: adı geçen tez
AP	: Avrupa Parlamentosu
AP	: Adalet Partisi
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BCP	: Bulgarian Communist Party
BKMS	: Komünist Gençler Birliği
BKP	: Bulgaristan Komünist Partisi
bkz.	: bakınız
BBC	: British Broadcasting Corporation
BRDSP	: Bulgaristan İşçi Sosyal Demokrat Partisi
BYB	: Bulgaristan Yazarlar Birliği
C.	: Cilt
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DEV-GENÇ	: Devrimci Gençlik
DEV-GÜÇ	: Devrimciler Güç Birliği
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Kurumu
DÖB	: Devrimci Öğrenciler Birliği
DTCF	: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
HÖH	: Haklar ve Özgürlükler Hareketi
KGB	: Sovyet İstihbarat Teşkilatı
KP	: Komünist Partisi
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MDD	: Milli Demokratik Devrim Hareketi
MESDG	: Makedonya-Edirne Sosyal Demokrat Grupları

MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MK	: Merkez Komitesi
MNP	: Milli Nizam Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
ODTÜ	: Ortadoğu Teknik Üniversitesi
OSF	: Osmanlı Sosyalist Fırkası
PKK	: Kürtçü Terör Örgütü
Red.	: Redaktör
RP	: İşçi Partisi
s.	: sayfa
S.	: Sayı
SBKP	: Sovyetler Birliği Komünist Partisi
sny.	: sayfa numarası yok
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBKP	: Türkiye Birleşik Komünist Partisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEKSP	: Türkiye Emekçi ve Köylü Sosyalist Partisi
TEP	: Türkiye Emekçi Partisi
THKC	: Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi
THKO	: Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
THKP	: Türkiye Halk Kurtuluş Partisi
TİİKP	: Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi
TİKKO	: Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TKF	: Türk Komünist Fırkası
TKP	: Türkiye Komünist Partisi
TKP-ML	: Türkiye Komünist Partisi Marksist Leninist
TKT	: Türkiye Komünist Teşkilatı
TM-LGB	: Türkiye Marksist Leninist Gençlik Birliği
TÖS	: Türkiye Öğretmenler Sendikası
TSP	: Türkiye Sosyalist Partisi
t.y.	: tarih yok
V.C.	: Vatan Cephesi
vd.	: ve diğerleri
Vol.	: Volume
ZEKÇ	: Ziraat Emek Kooperatif Çiftlikleri

GİRİŞ

Bulgaristan, Osmanlı Devleti'nin dağılmasının yaklaştığı 1878 yılında prenslik, 1908 yılında da bağımsızlığını kazanmıştır. Bu dönemde Türklerin Avrupa ve Balkanlardan atılması düşüncesi daha güçlü bir şekilde seslendirilmeye başlanmıştır. Osmanlı'nın hüküm sürdüğü dönemlerde Anadolu'dan Balkanlara yerleşen ve nesiller boyu bölgenin yerleşik bir unsurunu oluşturan Türklerin önemli bir kısmı Osmanlı'nın dağılmaya başlamasıyla önce göç etmeye daha sonraki yıllarda da asimilasyona zorlanmıştır. Bu çalışmada konumuz itibariyle asimilasyon kavramıyla ifade edilmek istenen Balkanlarda yaşayan Türklerin önemli bir kısmının yaşadığı Bulgaristan'da Türklerin köklerinin unutturularak Bulgarlaştırılmasıdır. Bulgaristan bu amaca ulaşmak için din, dil ve yaşam tarzı üzerinden çeşitli politikalar izlemiştir. Bu durum karşısında Bulgaristan'da yaşayan Türklerin bir kısmı Türkiye'ye göç etmeye başlamıştır. Balkanların tamamında yaşanan bu göçler, 19. yüzyıl sonlarından başlayarak 20. yüzyıl sonlarına kadar sürmüştür. Bu göçlere rağmen bölgede Türk varlığı devam etmiştir.

Türkler, Bulgaristan'da, Bulgarlardan sonra ikinci büyük nüfusu oluşturmaktadır. Bulgaristan'da 1878 yılında başlayan ve Osmanlı'dan bağımsızlığa doğru giden süreçte yönetime gelen farklı düşüncedeki idarecilerin Türklere yönelik benzer baskıcı politikalar yürüttükleri ve baskıların şiddetinin artarak devam ettiği görülmüştür. Bulgarların Türklere uyguladığı asimilasyon ve göçe zorlayıcı politikasının destekçileri ise kuşkusuz başta Ruslar olmak üzere batılı büyük devletlerdir. Çok dinli ve çok milletli Balkanlardan, önemli bir güç olan Türklerin pasifize edilmesi, ileriye dönük planların bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Baskılarla asimile edilemeyen, sürgüne, zulme maruz kalan ve zorunlu olarak göçe tabi tutulan Türklerin Bulgaristan tarihinde iyi hatıraları çok azdır. Komünizm döneminde de büyük çoğunluğu kırsal kesimde yaşayan Türkler, Bulgaristan'ın verimli topraklarından çıkamamış ve ülkeyi yönetenlerin bulunduğu şehirlere gidememişlerdir. Türkler, köle gibi çalışan, iyi ve eğitilmiş birer işçi, çoban, teknik personel, yardımcı eleman gibi sıfatlarla kırsal kesimin vazgeçilmez sakinleri yapılmıştır. Türkler arasında yetişen millî hassasiyeti olan belli sayıdaki aydınlar ise baskılar yüzünden periyodik hale gelen Türkiye'ye göç dönemlerinde öncelikli olarak Türkiye'ye gönderilenler arasında yer almıştır. Öndersiz kalan Türkler arasında Bulgaristan rejimine destek veren sınırlı sayıdaki Türkler de özenle seçilerek yetiştirilmiş ve Bulgaristan Türklerinin asimile edilmesinde etkili görevlere getirilmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'nın başlarında Almanya'nın safında yer alan Bulgaristan, savaşın sonlarına doğru Rusların karşı atağıyla galip gelmesi ve Rusların asırlardır Balkanlar'da oluşturduğu altyapının politik destekleriyle 9 Eylül 1944 tarihinde

Sovyet Rusya'nın lideri olduğu Sosyalist Blok'un bir üyesi olma konumuna getirilmiştir. Bu dönemde Rusların ve sosyalistlerin uzun zamandır Balkanlarda yaymaya çalıştığı sosyalist düşüncenin bölgenin yerel aydınlarından aldığı desteklerle hâkimiyet alanını genişletmeye çalıştığı bilinmektedir. Bulgaristan'da Rus etkisiyle sosyalist düşünceye yakın kişilerin yönetime gelmesi de Rusların genişleme politikasının bir sonucudur. Araştırmamız Bulgaristan Türklerinin komünizm döneminde asimilasyona maruz kalması ve göçe zorlanmasındaki faaliyetlerde komünist partisinin aşamalı olarak uyguladığı politikalar ile yine komünist partisinin bu politikaları desteklemek için Türkçe olarak yayınladığı gazete, dergi, ders ve fikir kitapları ile Türklerin çok yönlü bir kültür erozyonuna uğratılması temelinde ele alınmıştır.

Ruslar genişleme politikasını sadece Balkanlar'da değil Orta Asya ve Türk dünyasının neredeyse tamamında yapmıştır. Sosyalizmin Rusya'da etkili olmaya başladığı ve Ekim Devrimi ile ipleri ele aldığı 20. yüzyıl başlarından itibaren Türkiye Türklerine yönelik sosyalist faaliyetler içine girdikleri de görülmektedir. Bu maksatla Birinci Dünya Savaşı sırasında Ruslara esir düşen on binlerce Türk'e sosyalist eğitim verilmiş, bunların Türkiye'de etkili olması için destek sağlanmıştır. Türkiye'de Milli Mücadele Dönemi ve sonrasında yurdun değişik bölgelerindeki Türk gençlerinin bir kısmı bu akımdan etkilenmiştir. Sosyalizmden etkilenen ve ideallerini daha iyi yaşamak isteyen bu gençlerden bazılarının Bulgaristan'a kaçarak iltica ettikleri görülmektedir. Türkiye'den kaçan mülteci Türkler, Bulgaristan'da komünist partisi tarafından Bulgaristan Türklerini asimile etmeye yönelik faaliyetler için kullanılmıştır. Mülteci Türklere, Türkiye'den Bulgaristan'a sık sık ziyaretlerde bulunan sosyalist düşünceye yakın aydınların da destek verdiği görülmektedir. Aynı dönemlerde Türkiye Komünist Partisinin önde gelen isimleri de Bulgaristan'a gelerek faaliyetlerde bulunmuştur. Bulgaristan Türklerine yönelik çok yönlü asimilasyon politikasında komünist partisinin tam desteğini alan Bulgaristanlı Türk aydınlar, mülteci Türkler ve Türkiye'den giden sosyalist düşüncedeki aydınların sohbet, konferans, kültürel faaliyetler gibi değişik etkinliklerde buldukları, yazdıkları eserler tezimizde kullandığımız belgelerde açıkça görülmektedir.

Bulgaristan'da Komünizm dönemi boyunca Bulgaristan Türklerine yapılan baskılar, periyodik aralıklarla Türklerin Türkiye'ye göç etmesine sebep olmuştur. Bulgarların içinde de asimile edilemeyen Türklere nihai darbe 1984 yılının son ayında isimleri değiştirilerek vurulmuştur. Daha önce Türklere eşit haklar vadeden rejim, Türklerin mezar taşlarını hatta hayatta olmayan kişilerin resmî evraklarındaki isimlerini de değiştirmiştir. Beş yıllık karanlık bir dönemin sonuna doğru 1989 yılının yazına girerken yüzbinlerce kişi Türkiye'ye göç ettirilmiştir. Göçten birkaç ay sonra ise Doğu Bloku'nun dağılmasıyla Bulgaristan'da yeni bir dönem, demokrasi dönemi, başlamıştır.

Bu tezde araştırma konusu ile ilgili olan hususlar hem doküman incelemesi hem de alan çalışması yöntemiyle araştırılmıştır. İncelenen dokümanlar betimsel ve içerik olarak analiz edilmiştir. Alan çalışması sırasında bizzat Bulgaristan'ın farklı bölgelerine gidilerek farklı etnik

kesimden yüzlerce kişinin fikirlerine başvurulmuş ve düşüncelerinden faydalanarak yazılan bu tezin kaynaklarının ana omurgasını Bulgaristan Komünist Partisi yayınları oluşturmuştur. Bu yayınlar, ulusal olarak yayınlanan “Işık”, “Yeni Işık”, “Yeni Işık-Nova Svetlina”, “Nova Svetlina” ve “Halk Gençliği” gazeteleri ile ulusal yayınlanan “Yeni Hayat”, “Yeni Hayat-Nov Jivot” dergileridir. Yine Bulgaristan Türk aydınlarının, mülteci Türklerin ve bazı Bulgar aydınları ile Türkiye’den sosyalist düşünceye yakın aydınların Komünist Partisi tarafından yayınlanan eserleri de kaynaklarımızda yer almaktadır. Ayrıca Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ile Türkiye’deki basın ve yayınlar, batılı yabancı eserler de kaynaklarımızın önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bulgaristan’daki kaynakların elde edilmesinde her ne kadar zorluk çekildiyse de Bulgar aydınların desteği ve kaynaklara ulaşmamdaki yardımları önemlidir. Bulgaristan Milli Kütüphanesi, Sofya Üniversitesi Kütüphanesi, Bulgaristan Bilimler Akademisi Kütüphanesi, Şumnu Stiliyan Çilingirov Kütüphanesi, bazı özel kütüphane ve arşivlerde yapılan incelemelerle 1945 yılından günümüze kadar olan tarihleri kapsayan eserlere ulaşılmıştır. Elde edilen bilgilerin büyük kısmı Bulgaristan Komünist Partisinin resmi yayın organlarından alınmıştır. Yayınlardaki bilgiler bir dönemin zihniyetini yansıtmaları dolayısıyla araştırmada veri olarak kullanılmıştır. Buna dayanarak doküman incelemesine konu olan belgelerden elde edilen bilgilerin konumuz itibariyle akademik değerinin olduğu düşünülmektedir.

Dört bölümden oluşan tezimizin birinci bölümünde, araştırma konumuzun daha iyi anlaşılabilmesi için, Bulgarların tarihi ve Bulgaristan hakkında genel bilgi verilerek bu coğrafyada komünizmin ortaya çıkışı ve bu fikir akımının Osmanlı Devleti, Bulgaristan ve Türkiye’de görülmesi ve Türkiye Komünist Partisi (TKP) ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bölümde Bulgaristan komünistlerinin İstanbul, Edirne, Selanik, Filibe ve Moskova bağlantıları ile Mustafa Suphi’nin kurduğu TKPnin etkisiyle Türk komünistlerinin faaliyetlerinden etkilenen gençlerin Cumhuriyet tarihindeki kısa geçmişleri de yer almaktadır.

İkinci bölümde Bulgaristan’ın İkinci Dünya Savaşı sonunda Sovyet Rusya tarafından işgal edilerek bu ülkenin Sosyalist Blok’a girmesi ile halkların eşitliği vaatleriyle rejimin ilk yıllarında Türklerin desteğini alması, Müslümanlara hoşgörülü davranması, Türklerin eğitim almasına verilen destek politikaları anlatılmaktadır. İlerleyen yıllarda, yani 1950’li yılların ortalarına doğru, Türklerin arzu edilen süre ve şekilde asimile olmadıklarının görülmesi üzerine Komünist Partisi Türklere yönelik ateizm propagandası, Türk dili ve Türkçe eğitiminin kısıtlanması, Türklerin yaşam tarzlarını değiştirmeye zorlaması gibi toplu ve çok yönlü bir kültürel yok etme projesini devreye sokmuştur. Tedricen yapılan bu faaliyetlerde Türklere yönelik olarak Komünist Partisi’nin yayınladığı gazete, dergi ve kitaplar ile Türk bölgelerinde etkili olan parti elemanları tarafından verilen konferans, sohbet, el kitapçığı ve bildiriler ön plandadır. Bu arada Türklerin şehirlerden uzakta mutlu ve hür bir şekilde ama dağlık bölgelerde, tarım arazilerinde, hayvan otlaklarında eğitilmiş iyi birer vatandaş olmaları istenmektedir. Buna dair propagandalar hemen hemen her gün işlenmektedir. Türk aile yapısında çok önemli bir yeri olan kadınlara yönelik propagandalarla Türk

aile yapısının bozulması istenmektedir. Bulgaristan Türklerini sosyalizme kazandırmak için yapılan faaliyetlerin amacına ulaşabilmesi için sosyalizmden uzak kapitalist rejimin boyunduruğunda bir Türkiye algısı oluşturulmuş ve buna karşılık Sovyet Rusya'nın egemenliği altındaki Türk dünyasının sosyalizmle gelen mutlulukları dillendirilmiştir. Bu propagandanın nihai hedefi, savaşa hazırlanan, NATO'nun emrinde saldırgan bir politika izleyen Türkiye'nin, bu geri kalmışlıktan ancak sosyalizm sayesinde kurtulabileceği algısı yaratmaktır.

Bu dönemde Bulgaristan Türkleri arasında sosyalizm düşüncesini pekiştirmek için yapılan propagandaların öznesi "Türkiye"dir. Bu propagandalara göre Türkiye Sovyetler Birliği'nin yardımlarına muhtaçtır ve "yokluklar ülkesi" olan Türkiye'deki Türkler Avrupa kapılarına işçi olarak gitmektedirler. Türkiye gündemini çok yakından takip eden Bulgaristan Komünist Partisinin iyi yetiştirilmiş elemanları daha 1950'de henüz iktidara gelen Demokrat Partinin lideri Adnan Menderes'in asılacağına 1952 Ocak ayında dile getirmişlerdir. Bütün bu gelişmelerin sonucunda asimile edilmek istenen Türkler ve onların göç politikası Bulgaristan'ın en önemli gündemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Üçüncü bölümde, Bulgaristan Türk aydınlarının, mülteci Türklerin ve Türkiye ile farklı ülkelerden Bulgaristan'a gelen, sosyalist dünyanın yakından tanıdığı, sosyalist düşüncedeki Türk aydınlarının Bulgaristan Türkleri üzerindeki etkileri anlatılmaktadır. İkinci bölümde bu aydınların faaliyetlerinin yer aldığı kaynaklar verilmiştir. Bu bölümde ise aydınların biyografileri aracılığıyla düşünceleri, faaliyetleri ve eserlerinden de bahsedilmiştir.

Dördüncü ve son bölümde Türkler üzerindeki baskıların iyice artması üzerinde durulmaktadır. Bu dönemde artık Türkçe yayınlar yok denecek kadar azalmış, Türkçe konuşmak, İslam dinini çağrıştıracak kıyafetler giymek, Türk kültürünün günlük yaşantıda belirtilerini hissettirmek hatta düşünmek bile yasaklanmıştır. Bu faaliyetler sonucunda, 1984 yılının son aylarına girilirken sadece Türklerin isimleri değiştirilmemiş, mezar taşlarındaki isimler hatta ölmüş kişilerle ilgili belgelerdeki Türk isimleri bile değiştirilmiştir. Bunlar yapılırken bir yandan da dünya kamuoyuna "Bulgaristan'da hiç Türk yoktur, bunlar zorla Müslümanlaştırılan Bulgarlardır." propagandası yapılıyordu. Baskılar Türklerin direnişine ve teşkilatlanmalarına yol açmıştır. Bu dönemde Türklerin yaşadığı bölgelere tanklarla, tüfeklerle yapılan ve ölümlerle sonuçlanan baskınlar göze çarpmaktadır. 1989 yılının ilk aylarına kadar süren bu zulme, Türkiye'den ve dış dünyadan çeşitli tepkiler gelmiştir. 1989 yılının yaz aylarında ise Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye doğru büyük göçü başlamış, yüzbinlerce Türk, Edirne Kapıkule Sınır Kapısı'na yığılmıştır. Birkaç ay sonra da Doğu Bloku dağılmış ve Bulgaristan'da yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönemle birlikte göç eden Türklerin bir kısmı geri dönmüş, Bulgaristan AB ve NATO üyesi olmuş, Türklerin desteklediği partilerden seçilen Türk milletvekilleri Bakan koltuğuna bile oturabilmiştir. Bu bölümde ayrıca komünizm döneminde Bulgaristan Türklerine yapılan zulümlere sessiz kalan aydınların bu dönemden sonraki yıllarda yani demokrasi dönemindeki tutum ve

davranışları üzerinde durulmuştur. Bu anlatılanlardan tezimizin ana konusu olan Bulgaristan Türklerinin asimile edilmesi çalışmalarının asıl sebebinin baskılara, sürgünlere ve göçlere rağmen nüfusu devamlı artan Bulgaristan'daki Türk varlığı olduğu sonucu çıkmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BULGARİSTAN'IN DEMOGRAFİK YAPISI, OSMANLI DEVLETİ'NDE SOSYALİST HAREKETLER VE BULGARİSTAN'DA KOMÜNİZME GİDEN SÜREÇ

1.1. Bulgarların Kökeni, Osmanlı Dönemine Kadar Bulgarlar ve Bulgaristan

Bulgarların kökeniyle ilgili geçmişten beri tartışmalar yapılmaktadır. Bilimsel araştırmalarda, yapılan kazılarda bulunan örneklerin kasıtlı olarak gizlenmek istendiği ve Bulgarların başka milletlerle irtibatlandırıldığı görülmektedir. Bu gerçekleri Bulgar tarihçilerinin yazılarında da görebiliyoruz. Avrupa'nın güneydoğusunda Balkan Yarımadası'nda yer alan Bulgaristan devletine adını veren Bulgar halkının adının Türkçe olması, bölgenin Türklerle ne kadar ilgili olduğunu açıklamaktadır. Bulgar kelimesi, Türkçedeki "bulgalamak" yani birbirine karıştırmak fiilinden gelmektedir. Bir kısım Hunlarla Hazar'ın kuzeyinde yaşayan Ogur Türklerinin karışmasından Bulgar kavmi doğmuştur.¹

Batı Hun Hükümdarı Atilla'nın 453 yılında ölümünden sonra yerine geçen oğlu İrnek'in başkanlığındaki Hun konfederasyonu içinde bulunan ve Ugor, Onogur, Şaragur kabileleri, Tuna ve Volga arasındaki bozkırlarda yerleşik idi. Bizans kaynakları 482 yılında bu konfederasyonun en önemli kabilesinin Bulgarlar olduğunu yazmaktadır. Böylece Bulgar adının tarihi belgelerde ilk defa Bizans kaynaklarında zikredildiğini görüyoruz. Bizans İmparatoru Zenon (476-491), kendi imparatorluğunun Balkan sınırlarını güvence altına almak için Bulgar kavimlerini birbirlerine düşürmüş ve kendi hâkimiyetini kabul ettirmiştir. Bu kabilelerden bir kısmını 482 yılında Batı Trakya'ya yerleştirmiştir. Buradaki Bulgarlar, günümüzdeki Çuvaşçaya benzer, arkaik bir Türk lehçesi konuşuyordu. Bunlar Doğu Avrupa'nın ve Balkanların Türkçe konuşan ilk sakinleriydi.²

Bulgarlar, aslında Hazar'ın kuzeyinin eski kabilelerinden sayılırdı. 7. yüzyılın sonlarına doğru Kafkasya'nın kuzeybatısında oldukça güçlü bir birlik kurdular. Hazar devletinin etkisiyle ikiye bölünen Bulgarlardan Asparuh yönetimindekiler önce Besarabya'ya sonra da Tuna kıyılarına yerleştiler. Bunlar Tuna Bulgarları'dır. Hazar yönetimindekilere ise Volga (İtil/İdil) Bulgarları denir.³ Hazar Denizi ve Azak Denizi arasında yerleşik olan günümüz Bulgarlarının atası

¹ Erol Güngör, *Tarihte Türkler*, 12. Basım, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 51.

² Talat Tekin, *Tuna Bulgarları ve Dilleri*, TDK Yayınları, Ankara, 1987, s. 1, 2.

³ Bahaeddin Ögel, *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s. 239, 240.

Atabulgarlar, çok iyi at binicisiydiler. O dönemde, Hun egemenliği altında bulunuyorlardı.⁴ Tarihi bir şahsiyet olan Esperik (Asparuh), 660'lı yıllarda Onogurlar ile Tuna'yı geçerek Bulgaristan'ı kurdu. Onogurlar, Bulgar Türkleri içindeki Macarları teşkilatlandırarak kültürel düzeylerini yükselten bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵

Bulgar hanlarından biri olan Asparuh Han'ın Balkanlara gelmesi, Rusya'nın güneyindeki geniş topraklardaki Bulgar birliğinin 7. yüzyılda çöküşünden sonra olmuştur. Bulgar birliği içinde Onogurlar, Onogundurlar, Kotraglar gibi topluluklar vardı. Bulgar birliğinin başında ise Onogundur'a mensup olduğu düşünülen Kubrat Han bulunuyordu. Birliğin bir kısmını Volga Bulgarları oluştururken diğer kısmını da Besarabya'ya gidenler oluşturuyordu. Bu bölgeye yerleşenlerin başında Asparuh'un oğlu Kubrat Han vardı. Bölgeye yerleşen Bulgarlar, bir müddet sonra bölgede yerleşik olan Slavlarla irtibata geçtiler.⁶

Bulgarlar, Balkanlarda teşkilatlanma kabiliyeti olmayan Slav topluluklarını teşkilatlandırmada önemli bir rol oynadılar.⁷ Bizans ile yapılan savaşlarda paralı asker olarak da yer aldılar. 670-680 yıllarında ise Kuzey Bulgaristan bölgesinde yaşayan Slavlar, Bizans'a karşı Bulgarlarla işbirliği yaptılar.⁸ 681 yılında Esperüh (Asparuh) ile Bizanslılar arasında imzalanan antlaşmayla resmen tanınan Bulgar Türk devleti ayrıca Slavlarla ilişki kuran, merkezi teşkilata sahip ilk Türk devleti olma özelliği de taşımıştır. Oymak olarak yaşayan Slav topluluklarını milletleştiren de Bulgar Türk devletidir.⁹

Bulgarlar, uzun ömürlü iki devlet kurdular. Birincisi, Tuna boyundaki Küçük Bulgaristan'dır. 679 yılında Bizanslılar bunları bölgeden çıkarmak istemişse de Bulgarlar tarafından hezimetle uğratılıp haraç vermeye mecbur bırakılmıştır. Avar ve Yunanlılardan zapt edilen topraklarda, bu iki büyük devlet arasında ayakta kalmak; kabiliyet, üstün savaş tekniği ve teşkilatçılık ile mümkündür. Bu özelliklere sahip olan Bulgarlar, Slavları da teşkilatlandırıp kendilerine bağladılar. İlerleyen yıllarda Bizans ile ticari antlaşmalar yaptılar ve onlarla birlikte İstanbul'u kuşatan Araplara karşı savaştılar. O dönemlere ait muazzam eser kalıntıları, günümüz Bulgaristanı'nda bulunmaktadır. İkinci devlet ise Etil (İdil) boyundadır.¹⁰ İdil Bulgarları konumuzla ilişkili olmadığı için ayrıntısına girilmemiştir.

Hazar'ın kuzeyinden gelerek Balkanlara yerleşen Bulgarlar, burada bir Bulgar devleti kurup bölgede bulunan Slav topluluklarını da devlet idaresine aldıktan sonra onlarla evlenmeler yoluyla

⁴ Hristo Spirov, "Atabulgarlar", **Yeni Hayat Dergisi**, Ocak, (1979), s.20.

⁵ Laszlo Rasony, **Tarihte Türklük**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1971, s. 91.

⁶ Dimitir Angelov, "Bulgar Devletinin Kuruluşu ve Onun Tarihi Rolü", **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, 27 Mart 1980, s. 2.

⁷ Ögel, a.g.e., s. 256.

⁸ Spirov, a.g.m., s. 20.

⁹ Geza Feher, **Bulgar Türkleri Tarihi**, 2. Baskı, TTK Yayınları, Ankara, 1999, s. 46.

¹⁰ Rasony, a.g.e., s. 92.

birleştiler. Böylece, Türkler Slav toplulukları içinde erimeye başladı. Bulgar hanlarından Boris Han'ın 864 yılında Hıristiyanlığı kabul etmesiyle Bulgarlar tamamen Slavlaşmış ve Türk karakterini kaybetmiştir.¹¹ Böylece Slav ve Bizans kültür çevresine bağlı bir devlet haline gelmiştir. Fakat Bulgarların bu eski tarihi, Slavca konuşmalarına ve Slav şuuruna hâkim olmalarına rağmen Türklük tarihinden ayrı düşünülmemelidir.¹²

Bulgarların, Hazar Denizi'nin kuzeyinden -Rusya'nın güneyinden- İdil boylarından geldiği birçok kaynakta belirtilmektedir. Günümüz Bulgaristan topraklarında yapılan kazılarda Orta Asya kültürüne benzer eserlerin çıkması da Bulgarların kökenini Orta Asya'ya bağlamaktadır. Araştırmalar neticesinde elde edilen bilgi ve belgelerde Bulgarların Türk kökeninden geldiği açıkça görölmektedir. Bulgaristan'da yapılan kazılarda ortaya çıkarılan yazıtlar, eşyalar, heykeller ve balballar gibi buluntular, Orta Asya Türklerinin yaşadığı bölgede bulunanlarla büyük benzerlik göstermektedir. Bulgaristan'ın Yeni Pazar bölgesinde bulunan ilk Bulgar seramiği, Güney Rusya'daki Hazar kültürü ile bağlantılıdır. Hazar damgalarına benzeyen işaretler Bulgarların menşeinin Kafkasya'nın kuzeyi olduğuna işaret etmektedir.¹³

Slavlarla evlilik yoluyla karışan ve Hristiyanlığı kabul eden Bulgarlar, zamanla Türk kimliklerini de unutmşlardır. Slavların etkisinde kalarak dillerini de Slavlaştıran Bulgarlar, günümüzdeki konuşma dillerine eski Bulgarcadan çok az kelime taşıyabilmişlerdir. Bunlardan birisi "Tangra" (Tengri/Tanrı) kelimesidir. Ancak Bulgaristan'da bulunan eski kitabeler; Bulgar dilinin Çuvaşça, Tatarca, Kumanca ve hatta Osmanlı Türkçesi ile akrabalıklarını teyit etmektedir.¹⁴ Bulgaristan'da bulunan yazıtların incelenmesi ile ortaya çıkan netice, o dönemin Bulgarları arasında konuşulan dilin bugünkü Çuvaşçaya çok yakın olduğu gerçeğidir.¹⁵ İtil boylarından Kuzey Karadeniz yolu ile Balkanlara gelen Bulgarlar, bölgede etkili oldular. İlerleyen dönemde ise Slavların etkisinde kalarak Bulgar kimliğinden uzaklaştılar. Hıristiyanlığı kabul ederek tamamen kendi benliklerini unuttular. Bulgar devletini kuran Bulgarların Türk oldukları ve konuştukları dilin Türkçe olduğu, bugünkü Çuvaş dili ile yakın bağı olduğu artık bilinen bir gerçektir.¹⁶ Bugün, Çuvaşlar, eski Bulgarların torunları olarak kabul edilmektedir.¹⁷ Bütün bu araştırmaların sonucuna göre Bulgarlar, Hazar'ın kuzeyinden, İdil civarından Karadeniz'in kuzeyini takip ederek Balkanlara gelip yerleşen bir Türk boyudur. Günümüzde de İdil civarında yaşayan ve bir Türk boyu olan Bulgarlar vardır.

¹¹ Güngör, a.g.e., s. 52.

¹² Rasony, a.g.e., s. 93.

¹³ Ögel, a.g.e., s. 256.

¹⁴ Hüseyin Memişoğlu, **Bulgaristan'da Türk Kültürü**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1995. s. 44.

¹⁵ Ögel, a.g.e., s. 264.

¹⁶ Hasan Eren, "Bulgarlar ve Türk Dili", **Bulgaristan'da Türk Varlığı**, 3. Baskı içinde (1-14), TTK Yayınları, Ankara, 1992, s. 2.

¹⁷ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Millî Kültürü**, Ötüken, İstanbul, 2007, s. 209.

Balkanlara, Karadeniz'in kuzeyinden gelerek yerleşen Türklerden başka Anadolu'nun Türkleşmesinden sonra Anadolu'dan giden Türkler de olmuştur. Osmanlı'dan önce Anadolu'dan ayrılan bazı Türklerin Balkanlara gittiği bilinmektedir. Osmanlı'nın aşiretten devlete, devletten imparatorluğa uzanan döneminde Balkanlara özel bir önem verilmiştir. Balkanlar ve Batı her zaman Osmanlı'nın hedefinde olmuştur.

1.2. Osmanlı Döneminde Bulgarlar ve Bulgaristan

Anadolu'nun Türk hâkimiyetine geçmesiyle Orta Asya'dan gelen Türk boyları bu coğrafyada Selçuklu ve diğer Türk beylikleriyle varlığını sürdürdü. Küçük bir beylik olan Osmanlı, topraklarını genişleterek önce devlet sonra da imparatorluk oldu. Osmanlı Devleti genişlerken hep batıya doğru hamleler yaptı. Hedefinde İstanbul, Balkanlar ve daha da ötesi Avrupa vardı. Avrupa kıtasındaki Osmanlı-Türk hâkimiyeti Orhan oğlu Süleyman Paşa maiyetindeki Hacı İlbey, Ece Bey, Gazi Fazıl Bey, Evrenos Bey, Balabancıkoglu, Akçakocaoğlu, Karahasanoğlu gibi önemli şahsiyetlerin Çanakkale'yi geçmesiyle başlamıştır. 1363 yılında Filibe, Eski ve Yeni Zağra fethedilmiştir. İstanbul-Viyana hattında bulunan Filibe'nin fethi askeri açıdan çok önemlidir. 1373 yılında da Köstendil'in alındığı rivayet edilir. Bulgar kralı Şişman'ın kız kardeşi prenses Tamara kesin olmamakla birlikte 1366-1370 arasındaki bir tarihte I. Murad'a verildi. Bulgar krallığının Osmanlı hâkimiyetine giren dördüncü krallık olduğu bu dönemde Bizans ve Sırp Krallığı ile Dubrovnik Cumhuriyeti de daha önceden Osmanlı hâkimiyetine girmişti.¹⁸ Osmanlı, seferlerini yönelttiği Balkanlarda kolonizatör dervişlerin de yardımıyla bölgeye tamamen hâkim oldu.

Balkanlarda, Selçuklu zamanında başlayan ve Anadolu'dan batıya doğru yönelen alperenleri, kolonizatör Türk dervişlerini görüyoruz. Anadolu, dört tarafından Türk boylarıyla evrilmiş ve her seviyede, her meslekte insanların yerleştiği bir Türk coğrafyası olmuştur. Kolonizatör Türk dervişleri, Anadolu'nun dolup taşması ile daha batıya yöneldiler. Gittikleri yerlerde dervişlere verilen arazilerin yapılan tesislerle büyüdüğü ve şenlendirildiği görülmüştür. Özellikle verilen boş arazilerin tenha ve tehlikeli yerlerde olması, zamanla buraların şenlenmesi ve çevre halkı için de tehlikeli olmaktan çıkması dikkate değerdir.¹⁹ Osmanlı tarihinde vakıfların da ayrıca önemli bir işlevi vardı. Kolonizatör dervişlerle bağlantılı olarak işlenmemiş toprakları canlandırıyorlardı.²⁰

Osmanlılar ayak bastıkları Avrupa'da süratle genişlediler. Zengin Trakya ve Makedonya toprakları Anadolu'dan gelenlerle doldu. Anadolu'dan kitle halinde yerleşmeler 15. yüzyıla kadar sürdü. Osmanlı, bölgede dinî taassup göstermedi. Papazları korudu, Hristiyan örf ve adetlerine dokunmadı. Bölgede Hristiyanlığa bağlı Bogomil mezhebine mensup kalabalık topluluklar vardı.

¹⁸ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C: 1, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1971, s. 41-59.

¹⁹ Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kolonizatör Türk Dervişleri", Hasan Celal Güzel vd., (Ed.), *Türkler*, içinde (242-278), C. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 263-267.

²⁰ Evgeni Radushev vd., *Inventory of Ottoman Turkish Documents about Waqf Preserved in the Oriental Department at the St St Cyril and Methodius National Library, Part-Registers*, IMIR, Sofia, 2003, s. 17.

Osmanlının bölgeye ayak basmasıyla birlikte Müslümanlığı telkin eden gezici dervişlerin etkisiyle, özellikle Arnavutluk ve Bosna'da, asilzadelerin büyük çoğunluğu Müslümanlığı kabul etti. Bu şartlar altında Müslümanlık, 14. yüzyılda Balkanlarda kolay bir şekilde yayıldı.²¹

14. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı'nın Balkanlarda hüküm sürmeye başlamasıyla birlikte Türk ve bölge halkları arasında etkileşimler oldu. Türklerin bu coğrafyada kalıcı olmasında kolonizatör dervişlerin lisan-ı hal ile yaptıkları hizmetler, bölge halklarının Türklere ve İslam dinine yakınlaşmalarını sağladı. Türkler Osmanlı ile birlikte bölgede uyguladığı adaletli yönetim sayesinde asırlarca bölgede hüküm sürdü. Böylelikle Balkanlarda asırlarca Türk ve İslam kültürünün hâkimiyetinin yolu açılmış oldu. Kendisi de Bulgar olan Osmanlı Tarihçisi Antonina Jelazkova, Osmanlının Balkanlarda zorla İslamlaştırma yaptığı tezlerinin uydurma olduğunu belgelerle ispatlamıştır.²² Müslüman nüfus özellikle stratejik yerlerde artmasına rağmen etnik kimlikler ve Hıristiyan kimlik korunmuştur.²³ Rumeli'nin büyük kısmı İslam ya da Türkçenin etkisiyle eriyip yok olmamıştır. Hıristiyan olan bölge halkının dininden ve dilinden vazgeçmemesi, tarihi kimliklerinin korunmasının bir sonucu olarak Türklere yabancı bir unsur olarak kalmışlardır.²⁴ Bu gerçekler Türklerin hükmettikleri bölgelerde adil yönetim sergilediklerinin göstergesidir.

Anadolu'dan göç eden Türkmenlerin Balkanlara yerleşmesi ile Türk nüfusunda belirli bir artış olmuştur. Balkanların 500 yıl Osmanlı hâkimiyetinde bulunması bu coğrafyada Türk ve İslam etkisini bölgede kalıcı kılmıştır. Sayısız vakıf eserleri; din, dil, kültür farkı gözetmeksizin bölge halkına asırlarca hizmet etmiştir. Türklerin her etnik kökene adaletli davranması bölgedeki farklı etnik unsurların Türkleşmesini ve İslamlaşmasını sağlamış, etnik olarak Türk olmayan bazı unsurların kültürel anlamda Türk olmasıyla neticelenmiştir. Arnavutların önemli bir kesiminin ve Boşnakların Müslümanlığa geçmesi Osmanlının günümüze yansıyan en büyük hizmetlerinden biri olarak görülmektedir.

Osmanlı öncesinde planlı bir şehircilik anlayışına sahip olan bölgenin Osmanlı hâkimiyeti ile başlayan sükûnet ve istikrarın neticesinde şehirlerin ekonomileri daha da gelişmiştir. Osmanlı, bunlara ilaveten Balkanlar'da birçok yerleşim merkezi ve şehirler kurmuş, birçok şehrin gelişmesine ortam hazırlamıştır.²⁵ Türk yönetimi asırlarca bölgedeki halkları koruyan bir anlayış sergilemiş, insanlara güven vermiştir. Bunun bir göstergesi olarak, 1840 yılında Sofya Paşası Said'e Bulgarlar memnuniyetlerini "Paşa bizden çok para alıyor, ama ajanları vasıtasıyla herkesin,

²¹ Rasony, a.g.e., s. 198.

²² Daniela Gorçeva, "1989 Mayıs'ında Türklerin Direnişi ve Aydınların Başkaldırışı", **Kaynak Tarih, Kültür, Edebiyat ve Sanat Dergisi**, 39, (2009), s. 9–10.

²³ Hatice Uğur, "Nikolai Todorov ve Balkan Şehri Kitabı", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 3 (6), (2005), s. 602.

²⁴ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev. Boğaç Babür Turna), III. Edisyon, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2008, s. 8.

²⁵ Uğur, a.g.m., s. 602.

namusumuza ve kadınlarımıza saygı göstermesini sağlıyor.” diye ifade etmişlerdir.²⁶ Bulgar yazarlarından Zahari Stoyanov da bir eserinde “Rus savaşlarından ve çeşitli Hıristiyan devletlerinin Bulgar halkının kaderiyle ilgilenmeye başlamasından önce, Osmanlı döneminde Bulgarların çok daha iyi yaşadığını söyleyebilirim.” demiştir.²⁷

Osmanlı'nın hüküm sürdüğü Balkanlarda birçok yerleşim bölgesinde bayındırlık hizmetlerine büyük önem verilmiştir. Sadece Sofya’da 17. yüzyılda 53 cami ve mescit, 40 okul, 2 medrese, 11 han, 1086 dükkânın yanı sıra birçok eser olduğu belirtilmektedir.²⁸ Bunlardan birçoğunun komünizm döneminde yakılıp yıkılmasından sonra geride kalan esere bölgenin birçok şehrinde bugün hâlâ rastlanmaktadır. Sofya’da Banyabaşı Camii, Cisri Mustafa Paşa Köprüsü, Karnobat ve Şumnu’daki saat kuleleri bunlardan sadece birkaçıdır.

Osmanlı'nın bütün bu olumlu tutum ve davranışlarına rağmen kuzeydeki Ruslar ile batılı büyük devletler işbirliği yaparak düşmanca tavırlar sergileyip her fırsatta Osmanlıya karşı saldırılarda bulunmuşlardır. Balkanların çok milletli, çok dilli ve çok dinli bir yer olması, buraların dışardan yapılan tahriklere kolaylıkla kapılmasına yol açmıştır. Bu açıdan bakıldığında bölge Osmanlı'nın yumuşak karnını oluşturmuştur. Böylece bölgedeki isyanlar ve karışıklıklar özellikle imparatorluğun çözülme ve dağılma döneminde had safhaya ulaşmıştır.

Avrupa’dan hatta Anadolu’dan atılmak istenen Türklere karşı Panslavizm düşüncesinin Rus tahrikleriyle desteklenmesi Balkanlarda iç karışıklıklara sebebiyet vermiştir. Bu düşüncenin sonucu olarak Rus misyoner ve ajanları Osmanlı topraklarındaki Hıristiyanlara destek ve yardım vaadinde bulunmuşlar, bölge halkını gizlice isyana teşvik etmişlerdir. Ruslardan başka Sırp ve Rumların da Bulgar isyanlarında destekleri olduğu bilinmektedir. Osmanlı Devleti içindeki Hıristiyanların tek tek bağımsızlıklarına kavuşmaları için Avrupalı büyük devletlerin her biri kendi menfaatleri doğrultusunda bölge halkını kışkırtmıştır.²⁹ Osmanlı, bölgede günümüze kadar gelen eserler vermiş, halkın refahını sağlamak için adil bir yönetim sergilemiş olmasına rağmen bölge halkı maalesef dış tahriklere kapılarak isyan etmiştir.

1.3. Bulgar Prensiği, Bağımsız Bulgaristan ve Bulgaristan’da Türk Varlığı

Osmanlı Devleti üç kıtada asırlarca hüküm sürmüş ve dünya tarihinde önemli bir iz bırakmıştır. Topraklarını batıda Avrupa ortalarından doğuda İran içlerine kadar ve kuzeyde Karadeniz havzasından güneyde Arabistan’a ve Afrika’nın kuzey bölgelerini de içine alacak

²⁶ Gustav Rasch, **19. Yüzyıl Sonlarında Avrupa’da Türkler**, (Çev. Hüseyin Salihoğlu), 2. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, Ağustos 2005, s. 46.

²⁷ Zahari Stoyanov, **İz “Zapiski po Bulgarskite Vistaniye”**, biblioteka za učenika, Bılgarski Pisatel, Sofiya, 1972, s. 33’den aktaran: Leman Ergenç, **Bulgar Yayınlarında Türkler**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1989, s. 55.

²⁸ Ahmet Şerif Şerefli, **Türk Doğduk Türk Öldük**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 8.

²⁹ M. Hüdayi Şentürk, **Osmanlı Devleti’nde Bulgar Meselesi (1850-1875)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1992, s. 74-84.

şekilde genişletmiştir. Osmanlının çözülme döneminin ardından dağılma sürecine girmesiyle toprak kayıplarının başladığı dönemde iç ve dış etkenlerle imparatorluktan kopmalar başlamıştır. Batılı büyük devletler ve kuzeyde büyüyen Ruslar gözlerini Osmanlı coğrafyasına çevirmiştir. Osmanlı'dan kopmaların yaşandığı süreçte Balkanlardaki karışıklıkta isyancılar Ruslarla sıkı ilişkiler içindeydi hatta doğrudan onlardan emir alıyorlardı. Ruslar eskiden beri Bulgarları tahrik eden casuslarını bölgede aktif olarak kullanmışlardır.³⁰ Rusların yanı sıra Avusturya'nın ticari-kültürel etkinliği de Balkanlarda önemliydi ve bu maddi gelişmeler Avusturya'nın siyasal etkisiyle tamamlanmıştır. Bölgeye gözünü diken ülkeler her fırsatta Osmanlıya saldırmış, iç karışıklıklar çıkarmış ve sayısız etnik unsurun barındığı coğrafyalarda isyanlar ve bağımsızlık hareketleri başlatmıştır. Balkanlarda Slav halklarının ulusçuluğunun gelişimi Sırp ve Karadağ ihtilaliyle başlamış, Bulgar bağımsızlığıyla bitmiştir.³¹ 19. yüzyılın ilk yıllarında başlayan bu hareketlere katılan halklar arasındaki Bulgarlar ilk olarak "Berlin Antlaşması"yla 1878 yılında prenslik, 1908 yılında ise bağımsız bir devlet olmuştur.

Berlin Antlaşması, Türkleri Avrupa'dan ve Balkanlardan atma düşüncesinde olan "Şark Meselesi"nin en önemli aşamalarından biridir. Bulgaristan'ın sınır komşumuz olan bir devlet şeklinde ortaya çıkmasının başlangıcı, "Berlin Antlaşması"na dayanmaktadır. 13 Temmuz 1878 tarihinde Osmanlı Hükümeti ve Rusya, Almanya, Avusturya-Macaristan, Fransa, İngiltere ve İtalya arasında yapılan "Berlin Antlaşması" ile başkenti Sofya olan bir Bulgar Prensiği kurulmuştur. İçişlerinde serbest, dışişlerinde ise Babıâli'ye bağlı olması kararlaştırılan Prenslük ayrıca vergiye bağlanmıştır.³² Hukuken Osmanlı toprağı olan Bulgaristan'da, asırlarca bu coğrafyayı yöneten ve hâkim unsur olan Türk halkı ise prensliğin yönetilen unsuru durumuna gelmiştir. Bulgaristan'daki Türklerle ilgili olarak yapılan ilk görüşmelerde prenslik bünyesindeki Türklerin haklarının verileceğı, din ve eğitim hürriyetlerinin korunacağı sözü verilmiştir.³³ Ancak, anlaşmalara rağmen her geçen yıl Türk halkına yapılan baskılar artarak devam etmiştir.

Bulgar Prensiğinin kurulduğu topraklarda yaşayan 1 milyon Bulgar'a karşılık 1 buçuk milyon Bulgar olmayan bir kesim de yine bu topraklarda yaşıyordu. Bulgar olmayan nüfusun yüzde 80'e yakını Müslüman yani Türk idi. Nüfusun Bulgarlar aleyhindeki dengesizliği prensliğı derinden düşündürüyordu. Bu durum, tek uluslu bir Bulgar devleti oluşturulması fikrine uymuyordu. Bundan dolayı Bulgar olmayan nüfusun asimile edilmesi veya göç ettirilmesi planlanmaktaydı.³⁴ 1878-79 yıllarında Tırnova'da toplanan Bulgaristan Prensiğı Kurucu Meclisi'nde başkan olan Stefan Stambolov geçici Rus idaresinin başındaki Naip Knyaz Dondukov'la hükümet toplantısındaki bir münakaşada, Dondukov'un "Bu nasıl bir Bulgaristan ki bir milyon Bulgar var, iki milyon Türk var. Türkleri buradan mutlaka göç ettirin yoksa ilerde bölge

³⁰ Halil İnalçık, **Tanzimat ve Bulgar Meselesi**, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1992, s. 70.

³¹ İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yılı**, 18. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 73, 77.

³² Hakkı Dursun Yıldız (Red.), **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, C. 12, Çağ Yayınları, İstanbul, 1993, s. 146.

³³ İbrahim Kamil, **Bulgaristan'daki Türklerin Hakları**, YÖK Matbaası, Ankara, 1989, s. 6.

³⁴ Kâmuran Özbir, **Bulgar Yönetimi Gerçeğı Gizleyemez**, Başkent Gazetecilik, İstanbul, 1986, s. 25.

tekrar Türklerin eline geçebilir.” demiştir.³⁵ Bu düşünceler ve tahrikler, sadece Bulgaristan’da değil tüm Osmanlı coğrafyasındaki halkları isyana teşvik ettirerek üç kıtaya hükmeden bir imparatorluğun parçalanmasına sebep olmuştur.

Özet olarak söylemek gerekirse, Balkanlarda başlayan kargaşa, iç ve dış tahrikler bölgedeki Müslüman Türk nüfusunu da olumsuz etkilemiş ve bu karışıklıkların bir sonucu olarak 19. yüzyıl sonlarına doğru Balkanlardan Anadolu’ya kitleler halinde göçler başlamıştır. Aynı dönemde Kafkaslardan ve diğer bölgelerden de Anadolu’ya göçler yaşanmıştır. Bu göçler, zaten ekonomik ve sosyal açıdan zayıf durumdaki Osmanlı Devleti’ne oldukça büyük bir külfet yüklemiştir.

Aslında Türk kökenli olan, bölgedeki Slav halkların etkisiyle Slavlaşan ve Hıristiyanlaşan Bulgarlar, ilerleyen dönemlerde Rusların etkisine girmiş ve bu etki günümüze kadar devam etmiştir. 1908 yılında bağımsızlığını kazanan Bulgaristan, 1944 yılına kadar Krallık ile idare edilmiştir. Krallık döneminin yönetimlerinin Türklere karşı olumsuz tutum içerisinde olmaları Türkleri hak mücadelelerine itmiş ve 1944 yılında ülkenin komünizme geçmesiyle başlayan dönemle birlikte bu hak mücadeleleri yeni bir yola girmiştir.

1.4. Milli Mücadele Döneminde ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye-Bulgaristan İlişkileri

Osmanlı topraklarının işgal edilmesi ve parçalanmaya başlaması ile geniş bir coğrafyanın hemen her tarafında bir kargaşa hüküm sürmekteydi. Balkanlar, Türk nüfusunun en yoğun olduğu bölgelerdendi ve ayrı bir öneme sahipti. Milli Mücadele döneminin ve yeni kurulan Türkiye Devleti’nin öncelikli dış politikalarından biri, bölgedeki barış politikası olmuştur. Balkanlarda en fazla Türk nüfusunun Bulgaristan’da olması ve diğer Balkan ülkelerinde de azımsanmayacak bir Türk nüfusu bulunması, bölgeyle ilişkileri daha da önemli bir duruma getirmiştir. Bu coğrafyadaki Türklerin güvenliği için atılan adımlara dikkat ediliyordu. Osmanlıdan ayrılan topraklarda yeni kurulan devletlerin Osmanlı ve sonrasındaki Yeni Türkiye ile ilişkileri devam etmekteydi. Asırlarca süren birlikteliğin bir anda sona ermesi mümkün değildi. Sosyalizm düşüncesinin etkisi de işte bu dönemde bölgede görülmeye başlamıştı. Bulgar sosyalistleri de Balkan coğrafyasında faaliyet içindeydiler.

Bulgar sosyalistleri ulusal sorunlarına özel bir önem vermekteydi. Dimitir Blagoev 1910 yılındaki “Türkiye ve Bulgaristan” başlıklı bir yazısında Osmanlı Devleti’nin en sancılı yerinin Makedonya olduğunu, burada da Hıristiyan ahalinin çoğunluğunun Bulgarlardan oluştuğunu belirterek İttihat ve Terakki Partisinin Turan ülküsüne saplandığını ve genç Türklerin uluslara

³⁵ Ahmet Şerif Şerefli, **Bulgaristan’daki Türkler (1879-1989)**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. XVIII, XIX.

kendi kaderlerini tayin hakkı vermediklerini vurgulamıştır. Blagoev, ayrıca Abdülhamid'in bölgeyle ilgili politikasının sürdürüldüğünü de yazısına eklemiştir.³⁶ Bu düşüncelerin aktarıldığı yazı, Bulgarların ilerleyen dönemlerde, özellikle 1944 yılından sonra komünizme geçildiğinde Türklere yönelik baskıcı uygulamalarının bir habercisiydi.

Bulgaristan sosyalistlerinin önderlerinden Nikola Trayçev'in grubu, Türk sosyalist hareketine belirli sayıda eleman yetiştirdi. Trayçev, TKP'nin etkili bir elemanı oldu ve Komintern'in III. Kongresinde parti temsil heyeti içinde yer aldı. Türkiye'de komünist hareketin gelişmesinde zikredilen isimler arasında Bulgarlara rastlanmasa da Bulgaristan'daki işçi hareketinin 1919 yılındaki grevi ve Eylül 1923 antifaşist ayaklanması Türkiye'de yankılar uyandırmış ve dolaylı yoldan Türkiye'deki komünist faaliyetleri etkilemiştir. Bu dönemde Türkçe olarak yayınlanan Bulgaristan Komünist Partisi (BKP)'nin "Ziya" gazetesi, Türkiye sosyalistleri tarafından okunuyordu. 1919-23 yılları arasında yayın yapan "Ziya" gazetesi Bulgaristan'da komünizm ile birlikte önce "Işık" sonra "Yeni Işık" ve daha sonra da "Yeni Işık-Nova Svetlina" adıyla Türkçe yayınlanacaktır. 1985 yılında ise sadece Bulgarca yayınlanmaya başlayacak, adı da "Nova Svetlina" olacaktır. Bu bilgilere göre BKP ve TKP arasında bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Dr. Şefik Hüsnü'nün Ziya'da yer alan bir demecinde BKP'nin tecrübeleri ve elde ettiği başarıların Türkiye için önemli olduğu vurgulanmıştır. Aynı coğrafyanın benzer özellik taşıyan iki ahalisinin Türkiye tarafındaki sosyalistlerinin Bulgaristan'daki gelişmeleri yakından takip ettiği de belirtilmiştir.³⁷

Birinci Dünya Savaşı'nda yenik düşen Osmanlı ve aynı safta yer alan Bulgaristan, galip devletlerin isteği üzerine ilişkilerini kesmek zorunda kalmıştı. Fakat Bulgaristan, Milli Mücadele'yi başlatan Türklere destek amacıyla Mayıs 1921'de ticari heyet adı altında özel bir ekibi Ankara'ya gönderdi. Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa ile görüşen bu ekip cepheleri de ziyaret etti. Bulgarlar, 1920'den itibaren Burgaz limanından ticari mal adı altında Anadolu'ya silah ve mühimmat gönderdi. Ayrıca 1921-22 yıllarında Bulgar topraklarında kurulan Türk- Bulgar silahlı çeteleri işgalci kuvvetlere karşı birlikte savaştılar.³⁸ Bulgaristan, topraklarını büyütmek ve büyük Bulgaristan hedefine ulaşmak istiyordu. Bulgarların Türklere Milli Mücadele döneminde yardım etme sebebinin Bulgaristan'ın Yunanlılara karşı olan düşmanca tavırlarından ve Mustafa Kemal Paşa'nın Sofya'da askeri ateşe olarak bulunduğu sırada elde ettiği dostluklardan kaynaklandığı düşünülmektedir.

³⁶ İbrahim Yalimov, "1876-1923 Dönemi'nde Türkiye'de Bulgar Azınlığı ve Sosyalist Hareketin Gelişmesi", Mete Tunçay ve Erik Jan Zürcher (Der.), **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)**, 2. Baskı içinde (133-162), İletişim Yayınları, İstanbul, 2000. s. 145.

³⁷ Yalimov, "1876-1923 Dönemi'nde Türkiye'de Bulgar Azınlığı ve Sosyalist Hareketin Gelişmesi", s. 152-158.

³⁸ Cengiz Hakoğlu, "Türkiye Kurtuluş Savaşı'na Bulgaristan Desteği", **Ümit Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi**, 21 (Eylül-Ekim 1998), s. 9, 10.

Yeni Türkiye kurulduktan sonra Mustafa Kemal Paşa'nın "Yurtta sulh cihanda sulh" düşüncesiyle Balkanlarda dostluk rüzgârları esmeye başladı. Balkan Paktı ile icraata da yansıyan dostluklar sırasındaki görüşmelerde Bulgaristan ile ilişkiler geliştirilmeye çalışıldı. Bu arada önceki asırdan beri devam eden Balkanlar'dan Türk göçleri Osmanlı'nın son dönemlerinde ve Cumhuriyet Türkiye'si'nin ilk yıllarında başlayan anlaşmalarla gündemi meşgul etmekteydi.

Bazı fikir adamlarına göre Atatürk döneminde dış politikada pasif kalındığı iddia edilmiştir. Atatürk döneminde izlenen barışçı politika pasiflikten değildi. Ülke sınırlarının yeterli görülmesinden kaynaklanmaktaydı. Dönem itibariyle güvenli bir bölgeye ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu düşünce uluslararası hukuka saygı ve gerçekçi bir dış politikanın ürünüydü. Türkiye, 1930-1938 yılları arasında genel barışa önem verdiği kadar, bölgesel barışa da büyük önem vermiştir. Çünkü bölgesel barış, Türkiye'nin güvenliği açısından birinci derecede önemliydi. Bölgesel barışta Türkiye için en öncelikli bölge Balkan coğrafyasıydı.³⁹

Bulgaristan'da yönetime gelenlerin en önemli gündemi ülkede Bulgarlardan sonra ikinci nüfus çoğunluğuna sahip Türkler idi. Türkler, Bulgaristan'ın Osmanlı'dan ayrıldığı günden beri her yönetimde kendi haklarını arama gayreti içindeydiler. Bir mozaik görünümünde olan Balkan ülkeleri arasında bir birlik oluşmadığı gibi komşu devletlerin arasında bir veya birkaç problem hep gündemde kalıyordu.⁴⁰ Bir yandan Balkanlarda izlenen barışçı politika ile bölgenin güvenliği sağlanmak istenmekteydi diğer yandan bu coğrafyadaki Türklerin varlıkları, hakları ve buldukları ülkelerdeki güvenliği söz konusuydu.

18 Ekim 1925 tarihli "Bulgar-Türk Dostluk Antlaşması" ile iyi komşuluğun temeli atılmıştır. Antlaşma'ya göre Bulgaristan'daki Türkler, Bulgarların sahip olduğu tüm politik ve medeni haklardan yararlanacaktır. Bu arada Türkiye'deki Bulgarlar ise Hıristiyanların yararlandıkları haklardan yararlanıyordu. Buradan anlaşılacağı üzere Bulgarlar antlaşmada eşitsizlik olduğu görüşündeydi. Bulgaristan Türkleri Bulgarlarla aynı haklara sahip iken Türkiye'deki Bulgarlar Türklerin değil ülkedeki Hıristiyanların haklarına sahipti. Sonunda iki taraf "Lozan" ve "Neully Antlaşmaları"ndaki hükümlerde görüş birliğine vardılar. Bu antlaşmayla "1913 İstanbul Antlaşması"ndaki azınlıklarla ilgili yükümlülük kalkmış oluyordu. Bulgaristan'daki Türkler, "Neully Antlaşması"na göre her türlü dinî inanç özgürlüğüne sahipti. Türkler ırk, din, dil ayrımı olmaksızın kanun önünde eşitti. Dinî ayinlerinde, basın ve açık toplantılarda istedikleri dilde konuşabilirlerdi. Adli makamlarda isterlerse kendi dillerini kullanabilirlerdi. Bu gelişmeler yaşanırken Türkiye'ye göçler devam etmekteydi. Göçlere rağmen Bulgaristan'da Müslüman nüfusu

³⁹ Hikmet Öksüz, "Atatürk Döneminde Balkan Politikası (1923-1938)", Hasan Celal Güzel vd., (Ed.), **Türkler**, içinde (1134-1170), C. 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 1134, 1135.

⁴⁰ Öksüz, a.g.m., s. 1135.

1933 yılında 800 bin civarındaydı. Türkiye’de çok az Bulgar olmasına karşılık Bulgaristan’da göçlere rağmen çok sayıda Türk olması bu hükümlerin önemini ortaya koymaktadır.⁴¹

Anlaşmalarla Bulgaristan Türkleri haklarını korumaya çalışırken baskılar devam etmektedir. 1933 yılı sonlarında Bulgaristan’ın güneyinde bulunan bölgelerde Türklere ve Pomaklara yapılan baskılar vardır. Halktan zorla para toplayan, şiddet uygulayan Bulgarların Türklerin canına kast edebileceği belirtilmektedir.⁴² Ayrıca geçmişte Türklerin Bulgarlara zulmettiği propagandası da yapılmaktadır. Bu maksatla yine 1933 yılı sonlarında Varna’da öğrencilere gösterilen bir filmde Türklerin zulüm yaptıkları konusu işlenmiştir. Çocukların ve gençlerin Türklere karşı tahrik edildiği anlaşılmaktadır.⁴³ Öte yandan Bulgarların içinde Türklere karşı olumlu yaklaşan hatta Türkiye ile yakın ilişki içine girilmesini isteyenler de vardı. 1933 yılında Filibe’de çıkan “Pobeda” adlı gazetede Bulgaristan’ın dış politikası eleştirilmiş ve Türkiye’ye yakın bir politika izlemesi gerektiğinden bahsedilmiştir.⁴⁴

Balkan Türkleri buldukları coğrafyada bir kulaklarını yeni kurulan Türkiye’ye çevirmiş ve Türkiye’yi yakından izliyorlardı. Türkiye’deki gelişmeler onlar için de hayati derecede önemliydi. Bu anlamda Atatürk devrimleri Bulgaristan Türklerini doğrudan etkilemiştir. Özellikle Türkiye’deki “Harf Devrimi” Bulgaristan’daki Türkler tarafından büyük bir heyecanla benimsenmiş ve eğitim faaliyetlerinde Osmanlı Türkçesinde kullanılan Arap alfabesini terk etmiştir. Fakat Bulgaristan yönetimi ülkelerindeki Türklerin, Türkiye ile olan bağlarını sınırlandırmak hatta kesmek niyetindeydi. Türkiye’de “Harf Devrimi” ile Latin alfabesine geçilmesi Bulgaristan’da bazı yöneticiler tarafından olumlu karşılanmamıştır. İslam dinine bir saldırı olarak nitelenen bu değişimin Bulgaristan’daki Türk okullarında uygulanmasına da bu yüzden karşı çıkılmıştır. Türk öğretmenleri, aydınlar, eğitim ve kültür dernekleri derhal Latin alfabesine geçilmesini isterken tartışmalar büyütülmüştür. Bulgaristan’daki Türk Muallimler Cemiyeti 1928 yılında Lom’da yeni harfler ile eğitime devam kararı almıştır. Fakat Başmüftü Hüseyin Hüsnü’nün isteği ile hükümet bu kararı 4 yıl askıya aldı. Türk Muallimler Cemiyetinin baskısı ile 1930 yılında yeni harflerle eğitime geçildiyse de 1936 yılına kadar ancak devam edilebildi.⁴⁵ Bu dönemde Türkiye, Bulgaristan Türklerine gerekli yardımları da yapmaktadır. 29 Mart 1930 tarihli bir yazıya göre Türk dışişleri tarafından Bulgaristan Türklerinin yayınladıkları

⁴¹ Cengiz Hakov, “1925 Bulgar-Türk Dostluk Antlaşması ve Bulgaristan Türklerinin Dini-Kültürel Hakları”, **Ümit Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi**, 6, (Ocak 1996), s. 7, 8; İsmail Soysal, **Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları 1. Cilt (1920-1945)**, 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989, s. 253. Ayrıca antlaşma metni için bkz. **Düstur**, Tertip III. C. 7, İkinci Baskı, Devlet Matbaası, Ankara, 1944, s. 1376-1383.

⁴² Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030_10_00_00_242_633_1_1, (7.1.1934).

⁴³ BCA, 030_10_00_00_242_633_1_2, (9.1.1934).

⁴⁴ BCA, 030-0-010-000-000-241-630-12, (6.7.1933).

⁴⁵ İbrahim Yalınov, “20’li ve 30’lu Yıllarda Bulgaristan Türkleri Arasında Reform Hareketi”, Nimetullah Hafız (Haz.), **I. Uluslararası Balkan Türkolojisi Sempozyumu Bildirileri 28-30 Eylül 2001 Prizren**, içinde (111-118), Bal-Tam, 2006, Prizren, s. 113.

“Rodop” ve “Deliorman” gazeteleri için yeterli miktarda yeni matbaa harfi gönderilmek suretiyle teknik destek verilmesi için gerekli yazışmalar yapılmıştır.⁴⁶

Bulgaristan’da 19 Mayıs 1934 yılında darbe ile iktidara gelen yönetim şovenist bir politika ile Türk ve diğer azınlıkları hemen her alanda dışlamaya başladı. “Medeniyet” hariç Türk gazeteleri kapatıldı. Ayrıca Pomak Türklerinin isimleri tekrar değiştirilmeye başlandı. Rejimin amacı Türkleri cahil bırakmaktı. Türk okullarını inceleyen müfettişlerin raporlarında Türklerin eğitilmemesi ve cahil kalmaları gerektiği belirtilmekteydi. Eğitilmiş ve kültürlü Türkler, iktidarın politik gayesini anlayacak ve tehlikeli bir durum arz edebileceklerdi.⁴⁷ Bu sıralarda çeşitli tartışmalar ve görüşlerle çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Alfabe meselesinin çözümünün aşamalı olarak gerçekleşmesi de düşünülmüştür. Bazı yerlerde Latin bazı yerlerde eski (Arap) alfabe ile devam edilen eğitim sistemindeki çözümsüzlük iki ülkenin üst düzey yetkililerini de bir araya getirmiştir. Bulgaristan’daki yönetim değişiklikleri de bu çözümsüzlüğü uzatmış ve nihayetinde 1938 yılında Çar Boris “Bu, büyük Atatürk’ün davasıdır. Varsın bundan bizdeki Türkler de yararlansın.” diyerek Latin alfabesine izin vermiştir. Arap alfabesi ile Kur’an dersleri okutulmaya ise haftada iki saat devam edilecektir.⁴⁸ Her ne kadar çözüm bulunması için gayret sarf edilmişse de Bulgaristan Türklerinin Arap alfabesini bırakıp Türkiye’deki gibi Latin alfabesine geçmesi tartışmaları 1940’lı yıllara kadar devam etmiştir.⁴⁹

Aynı zamanda bölgeden göçler de devam etmektedir. 1923-1938 döneminde Türkiye’nin Balkan politikasına ilişkin olarak şu hususu vurgulamak doğru olacaktır: Türkiye’nin nüfusa ihtiyacının olması ve türdeş bir nüfus yapılanmasının meydana gelmesi için Balkanlar’dan Türkiye’ye göç eden Türklerin yerleştirilmelerine özen gösterilmiştir.⁵⁰ Göçlere daha sonraki yıllarda da gerekli özen gösterilecektir. Göçlerle ilgili olarak Bulgaristan ve Türkiye arasında günümüze kadar süren karşılıklı suçlamalar görülecektir.

Bu arada İkinci Dünya Savaşı başlamış ve Bulgaristan Almanya saflarında yerini almıştır. İlk başlarda Almanların üstün olduğu savaşın sonlarına doğru tersine seyreden gelişmeler Bulgaristan’da yeni bir dönemin habercisi olacaktır.

⁴⁶ BCA, 030_10_00_00_83_548_9_2, (29.3.1930); BCA, 030_10_00_00_83_548_9_4, (t.y.). Ayrıca bkz. EK 1.

⁴⁷ İbrahim Yalimov, “Bulgaristan Türklerinin Eğitim Düzeni”, **Ümit Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi**, 16, (Aralık 1997), s. 12-14.

⁴⁸ Cengiz Hakov, “İki Dünya Savaşı Arasında Bulgaristan Türklerinin Eğitim Davası”, **Ümit Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi**, 10, (1996), s. 10, 11.

⁴⁹ Bu yıllarda Arap Alfabesiyle Osmanlı Türkçesinin kullanıldığı görülmektedir. Türklerin evlilik için aldıkları izin belgesi bunlardan biridir. Bkz. EK 2.

⁵⁰ Öksüz, a.g.m., s. 1158.

1.5. Osmanlı Devleti'nde Sosyalist Hareketler

Osmanlı Devleti dağılırken bünyesindeki etnik topluluklarla Batılı güçler ve kuzeydeki Ruslar devamlı irtibat halinde idiler. Bu güçlerin etnik toplulukları kışkırtmaları ve isyanlara teşvik etmelerinin neticesinde bağımsızlıklarını kazanan birçok devlet kuruldu. Bunlar arasındaki Bulgaristan kurulurken çevredeki diğer Balkan ülkelerine göre avantajlıydı. Bulgaristan'ı kuranlar İstanbul'da Amerikan eğitim kurumu olan Robert Kolejinde okumuşlardı.⁵¹

Osmanlı coğrafyasında, Avrupa ve Rusya'daki gelişmelerden haberdar olan ve etkilenen ilk bölge, coğrafi yakınlığından dolayı Balkanlardı. 1789 Fransız İhtilali'nin Osmanlı coğrafyasındaki ilk etkilerinin Balkanlarda görülmüş olması da bu bölgenin Batı'daki gelişmelerden ilk önce etkilenen bölge olduğunu göstermiştir. Aynı şekilde Avrupa'dan yayılan sosyalist düşüncelerin Osmanlı coğrafyasındaki ilk etki merkezi de yine Balkanlar olmuştur. Dolayısıyla sosyalist düşünce akımları Balkanlar vasıtasıyla Osmanlı'nın içine nüfuz etmiştir. Her ne kadar Bulgar sosyalistlerinin Türkiye sosyalistlerine doğrudan bir etkisi olmadığı düşünülüyorsa da Bulgaristan'daki sosyalist oluşumlar ile Osmanlı'daki sosyalist oluşumlar iç içe bir gelişme göstermiştir. Osmanlı coğrafyasından koparak bağımsız olan birçok devlet, ilerleyen yıllarda sosyalist blokun bir parçası olarak karşımıza çıkmıştır. Bu devletlerin birçoğunda iktidara gelen komünist partileri, rejimlerini baskı uygulayarak sürdürmüşlerdir.

1.5.1. Osmanlı Devleti'nde Sosyalist Düşüncenin Ortaya Çıkışı

Sosyalist ideolojinin Osmanlı Devleti'ne sirayeti geç olmuştur. Balkanlar, Osmanlı'nın Avrupa'ya açılan kapısı olduğundan ve tehlikeler çoğunlukla bu kapıdan geldiği gibi sosyalist ideoloji de buradan gelmiştir. Balkanlardaki gelişmeler ve Rusya'nın buraya ilgisi Osmanlı'daki sosyalist hareketin bölgedeki ülkelerden etkilenmesine zemin hazırlamıştır. Osmanlı Devleti'nde eskiden beri "ekonomik" maksatlı işçi hareketlerinin olduğu bilinmektedir. Mesela alım gücü düşen ve toplu iş bırakan cami inşaat işçileri gibi hareketler modern anlamdaki solcu bilinçten yoksundu. İşçiler ortaklaşa çıkarlarını koruma maksadıyla hareket etmişler politik boyutta bir etki veya kazanım söz konusu olmamıştır. 19. yüzyılın sonlarında başlayan ilk amele teşkilatları da aynı kalıbın devamıydı.⁵²

İlk grevlerin 1870'li yılların başında meydana geldiği Osmanlı Devleti'nde çok önceleri, Tanzimat'ı izleyen yıllarda, bazı işçi hareketleri vardı.⁵³ Bunlar 1800'lerden sonra Osmanlı

⁵¹ William M. Sloane, **Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar**, (Çev. Sibel Özbudun), İkinci Baskı, Nesnel Yayınlar, İstanbul, 2008, s. 112.

⁵² Mete Tunçay, "Osmanlı Devleti'nde Sol Akımlar ve Partiler", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, içinde (1445-1450), C. 6, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 1445.

⁵³ Mesut Gülmez, "Tanzimat'tan Sonra İşçi Örgütlenmesi ve Çalışma Koşulları (1839-1919)", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, içinde (792-802), C. 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 792.

Devleti'nde işçilerin bir takım örgütlü iş bırakmaları şeklinde görülmektedir. Ülkenin çeşitli yerlerinde kurulmaya başlayan fabrikalara karşı makine kırıcılığı ve protesto olaylarının görülmesi ve ağır vergilerin ödenmemesi üzerine 1845 yılında birçok yasak tüzel düzenlemeye alınmıştır.⁵⁴ I. Meşrutiyetin ilan edildiği 1876 yılı ise Osmanlı Sosyalist İşçi Hareketi'nin başlangıcı olarak kabul edilmektedir.⁵⁵ Osmanlı Devleti'nde ahalinin çoğunluğu çiftçilikle uğraşıyordu. Osmanlı Devleti Batılı devletler de başlayan sanayileşmeye ayak uyduramamıştı. Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında Osmanlı Devleti'nde işçi kesimi İstanbul, İzmir ve Adana dışında Zonguldak'ta kömür madenlerinde, limanlarda ve demiryollarında çalışan işçilerden ibaretti. İşçi sayısının toplamı ise 250 bini geçmiyordu.⁵⁶

Jön-Türk devriminin beşiği ve politik olarak Osmanlı Devleti'nin en hareketli şehri olan Selanik radikal eğilimlerin, ulusal devrimci hareketlerin ve sosyalist akımların merkezi durumundaydı. 19. yüzyılın sonundan itibaren Türkiye'ye girmeye başlayan sosyalist fikirlerin 1910'a kadar hemen hemen Türk nüfus arasında hiç etkisi yoktu. Sadece gayrimüslimlerin sosyalist saflarda yer aldığı görülüyordu.⁵⁷

Osmanlı'da ilk sosyalist fikirleri yayanlar, ayrılıkçılık yanlısı Ermeni, Musevi ve Bulgarlarla birlikte Balkan komitecileridir. Osmanlı topraklarının işgali ile Avrupa devletlerinin desteklediği bağımsız Ermenistan kurmak isteyen Ermeni komiteciler genellikle sosyalist idi.⁵⁸ Türkiye'nin politik tarihindeki ilk parlamenter sosyalistler Meclis-i Mebusandaydı. Burada açıkça sosyalist olduklarını ifade eden gayrimüslim mebuslar vardı. Bu mebuslar ihtilalciler Ermeni ve Bulgar komitecileriydi.⁵⁹ Meşrutiyetten önce Selanik politik faaliyetler ve fikir akımları bakımından daha öncelikli bir yerdi. Selanik'te Osmanlı'nın etkisi fazla değildi. Türklerden başka Yahudi, Rum, Bulgar, Sırp ve bir miktar Avrupalı vardı. Selanik ayrıca konsolosluklar ve yabancı şirketlerin olduğu, batıyla ilişkili bir şehirdi. Bu bakımdan Balkanlarda sosyalist akımlar ve işçi hareketleri daha önceleri başlamıştır. Bölgedeki propaganda aracı olan kitap, gazete, dergi ve risaleler Yahudi, Rum ve Bulgarlar vasıtasıyla Türkler arasında da yayılmıştır.⁶⁰

19. yüzyıl sonlarına doğru Balkanlarda sosyalist fikirler ayrılıkçı düşüncelerle birlikte yaygınlaşarak taraftarları arasında partileşmiştir. Böylece 1891 yılında Bulgar Sosyal Demokrat İşçi Partisi kurulmuştur. Bu partinin kuruluşu ve faaliyetleri Osmanlı'yı da etkilemeye başlamıştır. İşçi hareketlerinde artış eğilimi gözlenmiştir. İstanbul, İzmir, Selanik gibi şehirlerde yerli Bulgar, Rum, Yahudi sosyalistler eylemlerde bulunmuştur. Sosyalist görüşleri yaymak amacıyla 1905

⁵⁴ Şeyhmus Güzel, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İşçi Hareketi ve Grevler", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, içinde (803-828), C. 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 803.

⁵⁵ Aclan Sayılğan, **Türkiye'de Sol Hareketler**, 5. Baskı, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 1.

⁵⁶ Erden Akbulut (Der.), **Milli Azadlık Savaşı Anıları**, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, İstanbul, Mart 2006, s. 17.

⁵⁷ George Haupt ve Paul Dumont, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalist Hareketler**, Ayrıntı, İstanbul, 2013, s. 14, 15.

⁵⁸ Sayılğan, **Türkiye'de Sol Hareketler**, s. 6.

⁵⁹ Fethi Tevetoğlu, **Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler**, 1. Baskı, Ankara, Şubat 1967, s. 34.

⁶⁰ Tevetoğlu, a.g.e., s. 14.

yılında Makedonya-Edirne Sosyal Demokrat Grupları (MESDG) kuruldu. Bulgar sosyalistleri bu grubun sol kanadında çalışıyordu. Sofya merkezli gazeteler sosyalizm propagandası yaparak bu geniş bölgede etkili oluyordu. Bu faaliyetlerin amacı Osmanlı işçi-sosyalist partisi kurmaktı.⁶¹

Değişik amaçlarla Avrupa ülkelerine giden Osmanlı tebasından vatandaşlar da sosyalist fikirlerden etkilendiler. Öyle ki bu fikir uğruna ölümü göze alanlar vardı. Yeni Osmanlıların genç kurucularının Paris'te Prusya ordusuna karşı komüncülerle birlikte savaştıkları bilinmektedir ve bunlarla ilgili olarak Namık Kemal'in başyazar olduğu "İbret" gazetesinde komünü savunan yazılar vardır.⁶²

Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan batılılaşma hareketleri ve Avrupa ülkelerine gönderdiği gençler birçok fikir akımının Osmanlı'ya gelmesine aracı oldular. Bazı Osmanlı şehirleri, işçi gruplarının çoğalmasıyla, işçi eylemlerine sahne olmuştur. Bu eylemlerde dikkat çeken nokta işçilerin farklı bölgelerde olmalarına rağmen eş zamanlı eylemler yapmalarıydı. Örgütlenme bilincinin gelişmesiyle 20. yüzyıl başlarında sendikalaşma hareketi başladı. 30 Ekim 1907 tarihinde Demiryolu İşçileri Sendikası, farklı uluslara mensup işçiler tarafından kuruldu. Genel yönetimi İstanbul olan bu sendikanın Edirne, Selanik ve Filibe'de şubeleri vardı. Filibe Şubesi sosyalistlerle doğrudan irtibatlıydı. 1908 yılından sonra Osmanlı'daki işçiler uluslararası proletarya dayanışmasının en önemli etkinliklerinden olan 1 Mayıs'ı kutlamaya başladılar. Bu vesileyle Bulgar ve Yunan asıllı işçiler 1 Mayıs günü İstanbul'da bir araya geldiler. Daha sonraki yıllarda Edirne'den bir kısım işçiler de bu kutlamalara katılmaya başladılar. Ayrıca 1908 yılının ikinci yarısında İskeçe'de Türk ve Bulgar işçilerinin katılımıyla bir sendika kuruldu.⁶³

Meşrutiyet İstanbul'unda sol fikirler besleyen ve bunları yaymaya çalışan aydın bir çevre vardı. Bu çevrenin belkemiği "İştirakçi" adıyla bilinen Hüseyin Hilmi'ydi.⁶⁴ Osmanlı ülkesinde genel anlamda "sol" ve dar anlamda "sosyalizm"i hem siyasal bir hareket olarak hem de basın yoluyla ortaya konan bir düşünce akımı olarak ilk kez tartışmaya açan "İştirakçi" Hüseyin Hilmi Bey ve onun çevresinde bulunan ve parmakla sayılabilecek kadar az sayıdaki entelektüeldir.⁶⁵

Bu gelişmeler Osmanlı Devleti'ndeki sosyalist oluşumların teşkilatlanmasını hızlandırdı ve 1909 yılında ilk sosyalist teşkilat olan "Osmanlı Sosyalist Partisi" kuruldu. Parti "İştirak" adında bir de gazete çıkardı. Uzun ömürlü olmayan bu partinin başında bulunan Ahmet Salim'i İttihatçılar öldürdü ve gazetenin yazarlarını da çeşitli yerlere sürdüler.⁶⁶ 1908 Meşrutiyet grevleri ve işçi

⁶¹ Yalimov, "1876-1923 Dönemi'nde Türkiye'de Bulgar Azınlığı ve Sosyalist Hareketin Gelişmesi", s. 142-144.

⁶² A. Cerrahoğlu, **Türkiye'de Sosyalizm**, İkinci Kitap, Çığ Yayınları, İstanbul, 1966, s. 29.

⁶³ İbrahim Yalimov, "1876-1923 Dönemi'nde Türkiye'de Bulgar Azınlığı ve Sosyalist Hareketin Gelişmesi", s. 140, 141.

⁶⁴ Mete Tunçay, "Hüseyin Hilmi Çevresi ve Osmanlı Sosyalist Fırkası", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, içinde (1450-1452), C. 6, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 802.

⁶⁵ Yusuf Tekin, Türkiye'de İlk Sosyalist Hareket "İştirak Çevresi"nin Sosyalizm Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 57 (4), 2002, s. 172.

⁶⁶ Akbulut, **Milli Azadlık Savaşı Anıları**, s. 12.

hareketlerinden sonra 1910 yılının Eylül ayında Hüseyin Hilmi ve birkaç arkadaşı “Osmanlı Sosyalist Fırkası”nı (OSF) kurdu. 1912 yılında Osmanlı Hükümeti, Osmanlı Sosyalist Partisini ve basını kapatarak liderlerini ya sürgün etmiş veya hapsedmiştir.⁶⁷ OSF, 20 Şubat 1918 tarihinde “Türkiye Sosyalist Fırkası” adı ile faaliyete geçti. Osmanlı aydını; sosyalizm, materyalizm, ateizm gibi fikirlere sempatiyle yaklaşmıyordu. Ermeni ve Bulgar komitecileri sosyalist olmalarına rağmen OSF’ye ilgi göstermediler. Bu komitecilerin gayeleri sosyalizm değildi. Çünkü kendilerini Osmanlı hissetmiyorlardı. OSF’nin kurulmasının ardından Dr. Refik Nevzad Paris’te ayrı bir programla yeni bir parti kurdu. Kendine özgü biri olan Refik Nevzad yaşadığı sürece Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti iktidarlarına muhalefet etti.⁶⁸

İstanbul’da kurulan ve sosyalist düşünceli “Sosyal Bilimleri İnceleme Derneği”nin üyelerinin çoğunluğu Bulgar asıllı sosyalistlerdi. Bulgaristan ve Rusya’daki sosyalist dernekler gibi amacı sosyalist düşüncüyü yaymaktı. Dernek, basın ve sendikal hareketlere destek veriyordu. Zamanla İstanbul’da sosyalist basının sesi duyulmaya başlandı. Türkçe “Amele”, Fransızca “Journal des Ouvriers”, Yunanca “Laos” gazeteleri yayınlanıyordu. Sosyalist “Sosyal Bilimleri İnceleme Derneği”nin girişimiyle, Selanik’te 1911 yılında Genel Türk Sosyalistleri Kongresi toplandı. Ülkedeki birbirinden kopuk sosyalist grupların birleştirilmesi için bir politika oluşturuldu. Filibe’de Sosyal Demokrat Partinin kurucularından Hristo Trayçev’in oğlu Nikola Trayçev, 1910 yılında İstanbul’da sosyalist bir grup kurdu. Bulgar ve Yunan mülteciler bu grubun çekirdeğini oluşturuyordu. Bu grup sosyalist düşüncenin yayılmasında önemli rol oynadı. Trayçev’in grubu Birinci Dünya Savaşı sırasında topladığı bilgileri, kurdukları gizli bir basımevi aracılığı ile çoğaltıp yandaşlarıyla paylaştı.⁶⁹

Batılı ülkelerle yakın ilişki içinde olan Rusların sanayileşmiş şehirleri ve buralarda çalışan işçi toplulukları bulunuyordu. Rusların sosyalist blokunun lideri konumuna gelmesi Batı’yla olan ilişkilerinin ve sanayileşmesinin bir sonucudur. Sosyalist düşüncüyü taşıyan işçiler sanayi şehirlerinde kolaylıkla teşkilatlanabiliyordu. 1917 Ekim ihtilalinden sonra Rusya’da hâkimiyeti ele geçiren Bolşevikler çeşitli milletler arasında komünizmi yaymak için propagandaya başlamışlardı. Almanya, Avusturya-Macaristan ve Türkiye propaganda yapılacak olan kapitalist ülkelerin içindeydi.⁷⁰ Bu sıralarda sosyalist düşünceye ilgi duyan Mustafa Suphi de Rusya’da görüşmelerde bulunuyordu.

Bu gelişmelere baktığımızda 1908 yılına kadar örgütlenen ve propaganda girişimlerinde bulunan sosyalist hareket, Osmanlı’nın Balkanlar bölgesinde Temmuz 1908’den sonra etkin

⁶⁷ BCA, 030_01_00_00_41_242_10_7, (31.7.1950).

⁶⁸ Sayılğan, **Türkiye’de Sol Hareketler**, s. 33-38.

⁶⁹ Yalınov, “1876-1923 Dönemi’nde Türkiye’de Bulgar Azınlığı ve Sosyalist Hareketin Gelişmesi”, s. 151, 152.

⁷⁰ Yavuz Aslan, **Türkiye Komünist Fırkası’nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, s. 5.

faaliyetlerine başladığı anlaşılmaktadır.⁷¹ Genel olarak “sol” hareket kabul edilebilecek daha önceki dönemlere ait ve bilinçli bir işçi sınıfına dayanmaksızın salt ekonomik amaçlı işçi hareketleri hariç tutulursa; Türkiye’de çağdaş solun ortaya çıkış tarihi, II. Meşrutiyetin ilanından sonra, 1908-1925 arası dönemdir.⁷²

Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında Balkan ülkelerinde yapılan sosyalist faaliyetler Osmanlı Devleti’nde etkisini göstermiştir. Osmanlı coğrafyasındaki sosyalist hareketler 1908-1913 yılları arasında faaldi. Mondros Mütarekesi’nin 1918’de imzalanmasından sonra sosyalist hareketlerde tekrar bir canlanma görülmüştür. Bu dönemde İstanbul’un işgali, Anadolu’nun işgali, Milli Mücadele dönemi ve Sovyetlerin Anadolu’daki incelemeleri sol çalkantılara sebep olmuştur. Sovyet faaliyetleri Mustafa Kemal Paşa tarafından ustalıkla kullanılmıştır.⁷³

1.5.2. Milli Mücadele Döneminde ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sosyalist Faaliyetler

Osmanlı coğrafyasına geç gelen sosyalist düşüncenin Balkanlar ve Kafkaslar üzerinden Anadolu’ya geldiği görülmüştür. Balkanlardaki sosyalist oluşumların etkisinde kalan bölgedeki birçok Türk ve Balkanların geniş coğrafyasında farklı amaçlarla bulunanların vasıtasıyla Selanik, Filibe, Edirne ve İstanbul’da sosyalist bir faaliyet alanı oluşmuştur. Rusya’nın Türk dünyasına yönelik genişlemesinin getirdiği etki, Rusya’nın sahip olduğu topraklara ticari veya değişik maksatlarla giden bazı Türkler ile Birinci Dünya Savaşı sırasında Ruslara esir düşen Türkler vasıtasıyla da Karadeniz’in doğusundan sosyalist düşünceler Anadolu’ya gelmiştir. Türk solu incelendiğinde yöneticilerin önemli bir kısmının Balkan ya da Karadeniz kökenli olmaları da bu yüzdendir.

Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti Dönemindeki sosyalist ya da komünist faaliyetlere Rusya’daki 1917 Ekim Devrimi ile Rusya’daki Türk esirlerin faaliyetleri ve Balkanlar ile Avrupa’da sosyalist çevrelerde bulunanlar damgasını vurmuştur. Bu dönemdeki oluşumların etkisi günümüze kadar gelmiştir. Rusya’nın tamamen dışarıya kapandığı ve demir perde olarak anılmasına sebep olduğu soğuk savaş dönemiyle birlikte, Anadolu’nun doğu sınırında komünist faaliyetler kesilmiştir. Muhtemelen Rusya Türk dünyası ile Anadolu’nun kendi sınırları üzerinden temasa geçmesini istememiştir. Fakat Balkan ayağı olan Bulgaristan bu faaliyetlerin en önemli merkezlerinden biri olmuştur. Bu yüzden Ruslar, Türk komünistlerinin Bulgaristan’daki faaliyetlerine ve bu ülkeye destek vermiştir.

Osmanlı’nın elinden çıkan Balkanlardan birçok göçmen Türkiye’ye gelmiştir. Türkiye’deki sol hareket içinde Balkan kökenli birçok önder vardır. Balkanlardan Türkiye’ye gelen göçmenler

⁷¹ Haupt ve Dumont, a.g.e., s. 15.

⁷² Yusuf Tekin, a.g.m., s. 172.

⁷³ Sayılğan, **Türkiye’de Sol Hareketler**, s. 39.

geldikleri yerlerdeki Türkler ve Türk olmayanlar tarafından yürütülen sosyalist faaliyetlerden etkilenmişlerdir. Balkan kökenli bu göçmenler arasında bulunan ve daha sonra Türkiye'deki sosyalist faaliyetlerde bulunacak olan bazı isimlerden Dr. Şefik Hüsnü, Nazım Hikmet, Sabiha Sertel, Reşat Fuat Baraner, Ali Cevdet, Hasan Ali Ediz, Şevket Süreyya Aydemir, Dr. Hikmet Kıvılcımlı sayılabilir.⁷⁴

Birinci Dünya Savaşı sonrasında, 1919 yılında Almanya'ya gönderilen 2 bin kadar Türk işçi Marksist düşüncelerden etkilenmiştir. Türkiye'ye döndükten sonra çeşitli yayınlar yapan bu işçilerin faaliyetleri sosyalist ideolojideki siyasi partilerin doğumu şeklinde görülmüştür; İngilizlerin kontrolündeki "Sosyalist Parti", Rum işçilerinden ibaret olan "Beynelmilel İşçi İttifakı Partisi" ve Marksist tek parti olan "İşçi ve Çiftçi Partisi". Bu tek Marksist partiden de komünist teşkilatı doğmuştur. Teşkilat, aylık "Aydınlık" dergisi çıkarıyordu, Marksist-Leninist makaleler yayınlıyordu.⁷⁵

1.5.2.1. Mustafa Suphi ve TKP'nin Kuruluşu

TKP'nin kurucusu Mustafa Suphi, 1882 yılında doğmuştur. İstanbul'da Hukuk Fakültesi ve Fransa'da Siyasal Bilgiler Mektebinden mezun olmuştur. Fransa'dan döndüğünde sosyalist düşüncelere sahip değildi. Türkçülük akımının etkisindeydi. İttihat ve Terakki'ye muhalif grubun içindeydi. "İfham" gazetesinde muhalif yazılar yazmaktaydı. 1913 yılı Haziran ayında Sadrazam Mahmut Şevket Paşa bir suikast sonucu öldürüldüğünde "İfham" gazetesi sahibi Ahmet Ferit (Tek) Bey ve sorumlu Müdür Mustafa Suphi yeterli delil olmamasına rağmen şüpheli olarak Sinop'a sürgün edilmiştir.⁷⁶ Tevetoğlu, Mustafa Suphi'nin Fransa'da iken hiçbir partiye girmediğini yazmıştır.⁷⁷ Mustafa Suphi aynı zamanda ilk sosyoloji kitabını tercüme ederek Fransızca sosyoloji kavramlarının Türkçe karşılıklarını da Türkçeye kazandırmıştır.⁷⁸

Mustafa Suphi, birkaç arkadaşıyla birlikte 1914 yılında Sinop'tan Karadeniz'in karşısında Rusların elinde bulunan Yalta'ya kaçtı. Burada Ruslar tarafından tutuklandı. Rusya'da bulunduğu sıralarda Marksizm'i öğrendi. Düşüncelerinde değişiklikler meydana geldi.⁷⁹ 1915 yılında da Rus "Sosyal Demokrat İşçi Partisi"ne yazıldı.⁸⁰ Mustafa Suphi Rusya'ya kaçtıktan sonra Kırım, Bakü ve Batum'a gitmiş, buralarda bir süre kalmıştır. 1918 yılında Moskova'ya gelen Mustafa Suphi, 27 Nisan 1918 tarihinde burada "Yeni Dünya" (Noviy Mir) adlı Osmanlı Türkçesi ile bir gazete

⁷⁴ Mete Tunçay, "Sonuç Yerine", Mete Tunçay ve Erik Jan Zürcher (Der.), **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)**, 2. Baskı içinde (239-256), İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 251.

⁷⁵ Akbulut, **Milli Azadlık Savaşı Anıları**, s. 22.

⁷⁶ Aslan, a.g.e., s. 11.

⁷⁷ Tevetoğlu, a.g.e., s. 25.

⁷⁸ Ali Birinci, "Mustafa Suphi", M. Çağatay Özdemir (Der.), **Türkiye'de Sosyoloji İsimler-Eserler I**, içinde (321-329), Phoenix, Ankara, 2008, s. 329.

⁷⁹ Bilal Şen, "Mustafa Suphi", **Yeni Hayat Dergisi**, 12, (Aralık 1978), s. 5.

⁸⁰ Kerim Sadi, **Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı**, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, Nisan 1994, s. 549.

çıkarmaya başladı. Bu arada Osmanlı, Almanlarla birlikte Ruslara karşı savaştığı için Rusya, ülkesindeki bütün Türkleri tutuklattı ve Mustafa Suphi'nin de bu tutuklularla birlikte esir hayatı başladı.⁸¹ Ekim Devrimi'nden sonra Rusya'da kalan Türk esirlerinden birçoğu Kızıl Ordu saflarında çalışıyorlardı ve komünist teşkilatlarına girmişlerdi. Türkiye komünistleriyle irtibatlıydılar. Bunlara rehberlik yapan kişi Mustafa Suphi'ydi.⁸² Türk esirler arasında ilerde kurulacak olan Türkiye Komünist Teşkilatının kuruluş ve gelişmesinde önemli etkisi olacak kişiler vardı. Ekim Devrimi öncesi ve sonrasında Rusya'da 65 bin kadar harp esiri ile çalışma amacıyla gelmiş birkaç bin Türk vardı.⁸³ Hatta sadece Kırım'da 10 bin Türk işçisinin bulunduğu 1919 yılındaki bir yayında yazılmıştır. Bunlar arasında Bolşevizm propagandası yapılıyordu.⁸⁴

Komünizmi kaçak olarak gittiği Rusya'da benimseyen Mustafa Suphi, Ekim Devrimi'nden sonra Sovyet yöneticilerine ve komintern'e kendini Türk ve Müslüman sosyalist olarak kabul ettirdi. Esir Türkler arasında çalıştı.⁸⁵ Rusya'daki Türk esirler, birçok cephede Bolşevik orduları için savaşıyordu. 1919 yılı sonlarına doğru birçoğu Türkiye'ye dönmüş bazıları ise Rusya'da kalmıştı. Bunlar arasında sosyalist düşünceye inananlar olduğu gibi inanmayanlar da vardı. Bu durum Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Türk esirleri arasında yaptıkları propagandanın istenilen seviyede olmadığını göstermiştir. Türk esirler içinde komünizmi benimseyerek parti okullarında yetiştirilenler de vardı. Türkiye Komünist Teşkilatının çekirdeği olan bu beyinler "Türk Kızıl Alayı" olarak teşkil edilmiş ve ilerleyen dönemlerde Türkiye'ye gönderilerek faaliyetlerde bulunmuşlardır.⁸⁶ 1919 ve 1920 yıllarında Rusya'dan Anadolu'ya gelen Türk esirleri Büyük Oktobr Sosyalist Devrimi'nin canlı propagandistleri oldular.⁸⁷ Bolşeviklik Osmanlı subayları arasında da taraftar bulmuştu. Halide Edip Adıvar toplumun farklı kesimlerinin aynı ölçüde sosyalist düşünceden etkilendiklerini belirtmiştir.⁸⁸

Mustafa Suphi, esir hayatı sırasında Rus yetkililerle irtibat halindeydi. Girişimleri sonucunda ve Stalin'in onayıyla Moskova'da 22-25 Temmuz 1918 tarihlerinde Türk Sosyalistleri Konferansı düzenlendi. Mustafa Suphi konferans başkanı seçildi. Konferansın en önemli başarısı Türkiye Komünist Teşkilatının temelini atılmış olmasıydı. Konferansta ayrıca çeşitli halkların ihtilalcileri arasında Türklerin de faal olarak yer alabilmesi için silahlı bir "Beynelmilel Türk Sosyalist Kıtası" kurulması kararlaştırıldı.⁸⁹ Bazı Azerbaycan Türkleri savaş esiri Türklerden oluşturulan bu askeri

⁸¹ Aslan, a.g.e., s. 22-26.

⁸² Akbulut, **Milli Azadlık Savaşı**, s. 28.

⁸³ Aslan, a.g.e., s. 42.

⁸⁴ Bilal Şen, **Cumhuriyetin ilk Yıllarında TKP ve Komintern İlişkileri**, Küyerel Yayınları, İstanbul, 1998. s. 72.

⁸⁵ Doğan Avcıoğlu, **Milli Kurtuluş Tarihi 1838'den 1995'e**, İkinci Kitap, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 622.

⁸⁶ Aslan, a.g.e., s. 48, 49.

⁸⁷ Akbulut, **Milli Azadlık Savaşı Anıları**, s. 23.

⁸⁸ Naciye Babalık, **Türkiye Komünist Partisi'nin Sönümlenmesi**, 1.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, Temmuz 2005, s. 36, 37.

⁸⁹ Aslan, a.g.e., s. 50-57.

gücün örgütlenmesinde yer aldı.⁹⁰ Mustafa Suphi, 1919 yılında III. Enternasyonalin Birinci Kongresine Türkiye delegesi olarak katıldı.⁹¹

Mustafa Suphi Orta Asya'daki Türk halkları arasında bulundu ve çeşitli görüşmeler yaptı. Büyük ihtimalle Rusya'nın da onayını alarak Türkiye Komünist Teşkilatını kurmak için harekete geçti. Ancak Mustafa Suphi'den önce Bakü'de Türk Komünist Fırkası (TKF) kurulmuştu. Çeşitli gruplara mensup Türkler, Anadolu'daki milli harekete destek vermek için Azerbaycan komünistlerinin yardımıyla TKF'yi kurmuşlardı. Bu gruptakiler Kızıl Ordu içinde de yer almıştı. Ayrıca Azerbaycan'ın Sovyetleştirilmesinde ve işgalinde önemli rol oynamıştı.⁹² Mustafa Suphi, Bakü'de İttihatçıların kurduğu bu komünist partisini, Sovyetlerin ve komünist partisinin desteğini alarak lağvetmiş ve partiyi yeniden kurmuştur.⁹³

TKP, üç koldan gelişmiş ve bunların birleşmesiyle kurulmuştur: İstanbul Teşkilatı, Ankara Teşkilatı ve Mustafa Suphi başkanlığındaki Yurt Dışı Siyasi Mülteci Teşkilatı. 1918 yılında İstanbul'da ilk komünist grupları kümelenmeye başladı. 1919 yılında Rusya'dan dönenler de bu gruba katıldı. Aynı yıl Anadolu'da komünist kümeleri oluşmaya başladı. Zonguldak, Ereğli, Trabzon, Rize, Samsun, Sivas, Erzurum teşkilatları bunlar arasındaydı. Trabzon komünistleri "Eş" gazetesini çıkarıyorlardı. 14 Temmuz 1920 tarihinde Ankara'da "Türkiye Halk Komünist Partiyası" [Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası] resmen kuruldu.⁹⁴

Türkiye Komünist Teşkilatının (TKT) Birinci Kongresi 10 Eylül 1920 tarihinde Bakü'de yapıldı. Kongreye İstanbul ve Anadolu komünist teşkilatlarından birçok delege katıldı. Mustafa Suphi'nin açılışını yaptığı⁹⁵ kongrenin en önemli başarısı, Türkiye ve Rusya'daki bütün Komünist grup ve teşkilatların, TKP çatısı altında birleşmesinin karara bağlanmasıydı. Kongrede Türkiye'deki milli harekete destek kararı alındı. Ayrıca Türkiye'de işçi ve köylü hâkimiyetini kurmak ve komünizmi yerleştirmek için TKP'nin Anadolu'ya nakledilmesi kabul edildi. Kongrede TKP Merkez Heyeti seçimi de yapıldı. TKP, 15 Eylül 1920 günü Türkiye dışında, Bakü'de kuruldu. Merkez Heyet Reisliğine de Mustafa Suphi seçildi.⁹⁶ Artık tek çatı altında bulunacaklardı. Partinin programı ve tüzüğü de hazırlandı.⁹⁷ Mustafa Suphi ezilenlere, sömürülenlere destek vermek ve antiemperyalizme karşı savaşmak için arkadaşları ile Anadolu'ya geldi. Fakat 14 arkadaşı ile birlikte 28-29 Ocak 1921 tarihinde Karadeniz'in Trabzon açıklarında öldürüldü.⁹⁸

⁹⁰ Şen, *Cumhuriyetin ilk Yıllarında TKP ve Komintern İlişkileri*, s. 72.

⁹¹ Şen, "Mustafa Suphi", s. 5.

⁹² Aslan, a.g.e., s. 81.

⁹³ Avcıoğlu, a.g.e., s. 622.

⁹⁴ Hüseyin Çakmak, "Türkiye Komünist Partiyası", *Yeni Hayat Dergisi*, 2, (1964), s. 7, 8.

⁹⁵ Akbulut, *Milli Azadlık Savaşları*, s. 28.

⁹⁶ Aslan, a.g.e., s. 241, 244.

⁹⁷ Çakmak, a.g.m., s. 7, 8.

⁹⁸ Şen, "Mustafa Suphi", s. 5.

Mustafa Suphi'den sonra Rusya'da kalan Türk komünistleri TKP Harici Bürosu Başkanı İsmail Hakkı liderliğinde faaliyetlerini sürdürdü. Türkiye'ye propagandacılar göndererek gizli teşkilatlar kurdurup komünizme zemin hazırlamak için faaliyetlerde bulundular. Ancak 16 Mart 1921 Moskova ve 13 Ekim 1921 Kars Dostluk antlaşmaları gereğince harici büronun faaliyetlerini devam ettiren TKP'nin kapatıldığı anlaşılmaktadır.⁹⁹

Komünist faaliyetler açısından oldukça hareketli geçen bu dönemdeki "Komünist Partileri"nin kuruluş tarihleri şöyledir. 14 Temmuz 1920'de Başkurt ajan Şerif Manatov tarafından gizli olarak kurulan TKP, 10 Eylül 1920'de Mustafa Suphi'nin Bakü'de kurduğu TKP, 18 Ekim 1920'de Mustafa Kemal Paşa'nın kurdurduğu Türkiye Komünist Fırka'sı ve 7 Aralık 1920'de kurulan Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası.¹⁰⁰ Türk komünist partilerinin açık ya da gizli, yurt içinde ve dışında, kanuni veya kanun dışı olarak en faal dönemi 18 Aralık 1919 seçimlerinin arifesinden 1921 yılına kadar olan zaman aralığıydı.¹⁰¹ TKP'nin ikinci kongresi yani Ankara Kongresi resmi izin alınarak yapılmak istendi. Rauf Bey son anda kongrenin iptalini istedi, engeller çıkarıldı. 15 Ağustos 1922'de gizlice kongre açılışı yapıldı. Komünistler, ilerleyen günlerde hükümete bir protesto bildirisi hazırlayarak¹⁰² bundan sonra faaliyetlerini gizli olarak devam ettirme kararı aldılar.

1.5.2.2. Mustafa Kemal Paşa'nın Komünizme Yaklaşımı

Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde yaşanan olaylar ele alınarak Mustafa Kemal Paşa ile komünizm arasında bir ilişki kurup olumsuz bir fikir vermeye çalışanlar olmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın komünizme sıcak baktığı şeklinde verilen bu fikrin oluşması şöyle gelişmiştir: Rusya Osmanlı topraklarına ilgi duymaktaydı. İkinci Dünya Savaşı sırasında bu ülkeye esir düşen Türkler vardı. Bunlar komünist fikirlerle tanışmıştı. Bu durum, Mustafa Kemal Paşa'nın batılı ülkelere karşı alternatif bir müttefik gibi gösterdiği Rusya ve Milli Mücadele döneminde yardımlarını gördüğü Rusya'ya karşı olumlu görünme düşüncelerinin bir tezahürüydü.

Mustafa Kemal Paşa, Osmanlı bakiyesinin yeni kurulacak Türkiye'sinde hedef kitlesi işçi ve emekçi olan komünizmin zemin bulamayacağını biliyordu. Türkiye'nin neredeyse tamamına yakını köylü ve çiftçiydi. Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele dönemi sırasında Eylül 1919'da Sivas'ta Amerikalı General Harbord'a "Dinî kaidelerimiz bizi bolşevizmi kabul etmekten alıkoymaktadır. Türkiye'de kapitalist de yok, milyonlarca işçi de yoktur. Lüzumu halinde milletimiz ona karşı savaşıma hazırdır." demiştir.¹⁰³

⁹⁹ Aslan, a.g.e., s. 374.

¹⁰⁰ Tevetoğlu, a.g.e., s. 184.

¹⁰¹ Tevetoğlu, a.g.e., s. 118.

¹⁰² Akbulut, **Milli Azadlık Savaşı Anıları**, s. 35, 40.

¹⁰³ Tevetoğlu, a.g.e., s. 304.

Mustafa Kemal Paşa, işgalci burjuva devletleri gibi emperyalist işgal amacı olan proletarya devletinin de Mustafa Suphiler, Etemler, Enverler aracılığıyla Türkiye'yi ele geçirmesinden endişeliydi. Bu arada İngilizler, Vahdettin ve Damat Ferit'i kullanarak milliyetçileri dinsizlik ve komünistlikle suçladılar, isyanları körüklediler ve ülkenin bir kısmını işgal ettiler. Rusların da Mustafa Suphi aracılığıyla toplumsal devrim diyerek içerde yaratacağı bazı hareketlerle ülkeyi ele geçirmesinden kuşku duyuluyordu. Bunun için akla uygun tedbirler alınması gerektiği düşünüldü. Yani legal bir komünist partisi kurdurulmalıydı.¹⁰⁴ Dönemin şartları gereği dışardan ve içerden gelecek tehditleri önlemek amacıyla bazı girişimler yapıldı ve resmi komünist partisi kurduruldu. Mustafa Kemal Paşa tarafından "Türkiye Komünist Fırkası" adındaki bu danışıklı parti daha önce de bahsettiğimiz gibi 18 Ekim 1920'de kurdurulmuştur. Amaç; Bolşeviklerden yardım sağlamak, içerdeki ve dışardaki komünist faaliyetleri kontrol altına almaktır.¹⁰⁵

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını Milli Mücadele döneminde yakından takip eden Ruslar, topladıkları bilgileri Moskova'ya bildiriyordu. Nitekim Sovyet Diplomatı S. İ. Aralov, 1922-23 yıllarındaki anılarını anlattığı kitabının 35. Sayfasında, Lenin'in "Конечно, Мустафа Кемаль паша не социалист." "Tabii, Mustafa Kemal Paşa sosyalist değil." dediğini vurgulamıştır.¹⁰⁶ Lenin, Mustafa Kemal Paşa ile ilgili Aralov'a şöyle demiştir: "Mustafa Kemal Paşa sosyalist değil, akıllı bir devlet adamı. İstilacılara karşı bir kurtuluş savaşı yapıyor. Bize karşı da olumlu davranıyor. Onun iç işlerine karışmayınız." Bu düşünceler çerçevesinde Sovyetler ile dostça yakın ilişkiler kurulmuştur.¹⁰⁷

1.6. Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Sosyalist Faaliyetler

Yeni Türkiye ile birlikte sosyalist faaliyetler durmamış ve devam etmiştir. Milli Mücadele döneminde kısa süreli faaliyet gösterenlerle birlikte çeşitli Sosyalist Partiler şunlardır. "Sosyal Demokrat Fırkası" (kuruluşu 6 Ocak 1918), Başkanı Cemil Arif Alpay çok partili döneme girildiği 1946'da partiyi tekrar faal hale getirmiştir. "Osmanlı Mesai Fırkası" (kuruluşu 29 Ocak 1919), "Amele Fırkası" (11 Ağustos 1920), "Müstakil Sosyalist Fırkası", "Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası". III. Enternasyonalin karşısında II. Enternasyonalini destekleyen "Türkiye Sosyalist Fırkası", bu partinin lideri Hüseyin Hilmi'nin öldürülmesi ile II. Enternasyonalin İstanbul'daki faaliyeti sona ermiş fakat Dr. Şefik Hüsnü ve arkadaşlarının kurduğu "Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası ile III. Enternasyonalin günümüze kadar uzanan faaliyetleri başlamıştır.¹⁰⁸

TKP, cumhuriyetin ilk iki yılında yasal yayın organlarıyla yarı legal bir faaliyetle işçi sınıfına yönelik çalıştı. Şefik Hüsnü, uluslararası platformda Sovyetlere yakın bir politikanın izlendiği 1925

¹⁰⁴ Avcıoğlu, a.g.e., s. 715.

¹⁰⁵ Tevetoğlu, a.g.e., s. 303.

¹⁰⁶ Tevetoğlu, a.g.e., s. 127.

¹⁰⁷ Avcıoğlu, a.g.e., s. 747.

¹⁰⁸ Sayılğan, **Türkiye'de Sol Hareketler**, s. 47, 48.

yılında illegal TKP'yi yeniden örgütledi. Fakat yurt dışına çıkmak zorunda kaldı. 1927 yılında sahte kimlikle İstanbul'a gelerek yeni yönetimi belirlediyse de parti içi çekişmeler onu ihbar ettirdi ve yakalanmasını sağladı. Şefik Hüsnü, 15 yıl ceza aldı ama cezası bir yıla indirildi. Gıyabında Komintern Yönetim Kuruluna üye seçildi. 1929 yılında partililere karşı geniş çaplı tutuklamalar yapıldı. Bu arada TKP'de Şefik Hüsnü ve Hikmet Kıvılcımlı grubuna Nazım Hikmet ve İsmail Bilen (Laz İsmail) muhalif oldu.¹⁰⁹ Tutuklamalar sonucunda TKP'ye Sovyet sefaretî tarafından her üç ayda bir 1000 dolar verildiği anlaşıldı. Şefik Hüsnü tekrar yurt dışına kaçtığı için Vedat Nedim Tör'den partiyi toparlaması istendi ve 1939 yılına kadar Vedat Nedim'in sekreterliği dönemi başladı. Ancak Şefik Hüsnü, Vedat Nedim Tör'den memnun değildi. Viyana'da toplantı yapmak istedi. Yapılan toplantıda alınan karara göre TKP artık Moskova'dan alınan direktiflerle yönetilmeye başlandı. TKP'ye destek için İsmail Bilen ve birkaç kişi Moskova'dan İstanbul'a geldi. Vedat Nedim Tör, Türkiye şartlarında bir mücadele istiyordu, bu gelişmelerin neticesi TKP için bölünmenin başlangıcı sayılmıştır.¹¹⁰

1930 yılında Türkiye'deki telsizlerden duyulacak şekilde Tiflis, Bakü, Erivan, Moskova'da telsizlerden yapılan Türkçe yayınlarla Türkiye'nin mali yönden zor durumda olduğu belirtilerek komünizm propagandası yapılmaktadır.¹¹¹ Aynı zamanda Türkiye'de asker ve siviller tarafından da komünizm propagandası yapılmaktadır ve tutuklananlar olmuştur.¹¹² Mart 1933'de Nazım Hikmet tutuklanmış, bir yıl Bursa cezaevinde yatmıştı. 1937 başlarında komintern, TKP için desantralizasyon kararı aldı ve Şefik Hüsnü Paris'e gitti. Komintern'de yalnızca İsmail Bilen kaldı. Bu arada dünya faşizm tehlikesiyle sarsılmaktaydı. Aynı dönemde iç ve dış komünistler Cumhuriyet Halk Partisi'ni (CHP) hiçbir zaman faşist olarak görmemiştir.¹¹³ Avrupa'da faşist hareketlerin yükseldiği dönemlerde, 1936 yılında alınıp 1937 yılında uygulanan bir karar vardı. Buna göre Türkiye gibi ülkelerde komünist faaliyetlerin durdurulması planlandı. Bu karar "Desantralizasyon Kararı" olarak bilinmektedir. Muhtemelen Sovyetlerin etkisiyle alınmıştı. CHP'nin desteklenmesi anlamına gelen bu karar, TKP'nin o dönem küçük bir örgüt olmasından dolayı kolaylıkla uygulanmıştır.¹¹⁴

Sovyetlerin Türkiye'ye yönelik faaliyetleri devam etmektedir. 1939 yılında Moskova'da basılan ve propaganda maksadıyla Türkiye'de dağıtılan broşürler¹¹⁵ ve 1941 yılında yine Moskova'da basılan ve komünizm propagandası yapılan kitaplar yasaklanmıştır.¹¹⁶ Bu sıralarda bazı tutuklamalar oldu çünkü TKP takip altındaydı. Siyasi polis komünistlerin içine sızdırdıkları elemanlarıyla illegal teşkilatı kontrollü bir şekilde izlemekteydi. 29 Eylül 1945 tarihinde Adalet

¹⁰⁹ Babalık, a.g.e., s. 51-53.

¹¹⁰ Sayılğan, **Türkiye'de Sol Hareketler**, s. 148, 149.

¹¹¹ BCA, 30-10-0-0_248-675-16_, (18.5.930).

¹¹² BCA, 30-11-1-0_92-42-20_, (t.y.).

¹¹³ Babalık, a.g.e., s. 55.

¹¹⁴ Ergun Aydınoglu, **Türkiye Solu (1960-1980)**, Versus Kitap, İstanbul, Mayıs 2007, s. 40, 41.

¹¹⁵ BCA, 30-18-1-2_86-23-4_, (14/3/939).

¹¹⁶ BCA, 30-18-1-2_95-64-15_, (25 Temmuz 1941).

Bakanlığına bildirilen bir yazıyla Nazım Hikmet'in Bursa cezaevindeki mahkûmları komünistleştirildiği ve isyana teşvik ettiği belirtilerek cezaevi idaresinin bu durumu gizlediği ifade edilmiştir.¹¹⁷ Bu dönemde kısa bir süre tutuklu kalan Zeki Baştımar, parti teşkilatını ele vermeyerek dikkat çekti ve güven kazandı. Sıkı takibata rağmen 1946 yılından sonra parti faaliyeti hızlanmış ve Zeki Baştımar'ın illegal kadrolara üye kayıtları ile Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi (DTCF) ve Devlet Konservatuarı öğrencilerinden eleman sağlanmıştır. Aynı zamanda çıkarılan dergi ve gazeteler ile oldukça faal bir dönem göze çarpıyordu. Nazım Hikmet'in affedilmesinde de bu yayınlar dikkat çekmişti.¹¹⁸ İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan soğuk savaş döneminin TKP'ye getirisi ise dünya çapında Türkçe yayınların ve Bizim Radyo yayınının başlamasıydı.¹¹⁹

İkinci Dünya Savaşı sonrası 14 Aralık 1945 tarihinde iki Gürcü akademisyenin Türkiye'den toprak isteyen bir makalesi yayınlandı. Önceleri CHP, Mayıs 1950'den itibaren de Demokrat Parti (DP), SSCB'nin Türkiye'den toprak istediğini, hatta işgal etmek istediğini açıkladı. Dönemin sağ basını da Sovyetlere karşı bir tavır takındı ve toprak istenmesi meselesini gündemde tuttu. Bu söylemler kamuoyunda Sovyet korkusu şeklinde algı yarattı. Yıllarca sürecek anti-komünist, anti-SSCB düşüncesi meydana getirdi. Türkiye'deki sosyalist aydınlar, işçi-köylü örgütleri yıllarca Sovyet ajanlığı, Sovyet işbirlikçiliği ile suçlandı.¹²⁰

Kemal Karpat'a göre gizli veya açık Komünist Partisi gerçekte Türkiye'de kuvvetli değildi. Fakat dolaylı etkiler komünizmi çok daha etkili gösteriyordu. Komünizm tarif edilirken değişik faaliyetler de dâhil edilerek olumsuz yanı geniş şekilde veriliyordu. Bundan dolayı komünizmle ilgisi olmayan şeyler de mahkûm ediliyordu. Komünizmle mücadele kisvesi altında 1946'larda başlayan reaksiyon Cumhuriyet devrimlerini de zayıflatmıştır.¹²¹ Türkiye'de çok partili döneme geçişle birlikte bazı sol partilerin ve sendikaların yolu açıldı. 11 Mayıs 1948 tarihinde Başbakan Hasan Saka'ya bildirilen bir yazı da sol yayınlarda komünist faaliyetlerin savunulduğu ve tedbir alınması gerektiği belirtilmiştir.¹²²

Çok partili dönemde DP iktidarı halkı yoğun bir şekilde dinamize etti. Savaş sonu demokratlaşma dalgasını arkasına alan DP, bu siyasal konjonktürde gelişti, hatta yasa dışı TKP bile DP'nin yükselişini destekledi.¹²³ Türkiye'de görülen politik açılımlar sonucu TKP'nin önderlerinden Şefik Hüsnü'nün öncülüğünde ortaya çıkan Türkiye Emekçi ve Köylü Sosyalist Partisi (TEKSP) ile Esat Adil Müstecablıoğlu'nun öncülüğündeki Türkiye Sosyalist Partisi (TSP)

¹¹⁷ BCA, 030-0-010-000-000-210-428-7, (27.9.1945).

¹¹⁸ Sayılğan, **Türkiye'de Sol Hareketler**, s. 241, 242.

¹¹⁹ Babalık, a.g.e., s. 61.

¹²⁰ Caner Sancaktar, "Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası'na Marksist Bir Yaklaşım", **Bilge Strateji Dergisi**, 3 (5), (Güz 2011), s. 50-51.

¹²¹ Kemal H. Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, Nisan 2010, s. 451.

¹²² BCA, 030_01_00_00_42_252_1_3, (11.5.1948).

¹²³ Rıdvan Akın, "Türkiye'de Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş ve Demokrat Parti İktidarı (1945-1960)", Hasan Celal Güzel vd., (Ed.), **Türkler**, içinde (1684-1706), C. 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 1695.

önemliydi. 1946'da bu partilerin propagandalarında zenginlerin soyulması, illegal faaliyetler yapılması, ses getirecek devlet büyüklerinin öldürülmesi ve Sovyetler Birliği ile onun uydusu olan ülkelerin diplomatlarıyla irtibata geçilmesi, okullarda daha faal olunması istenmiştir.¹²⁴ Çok partili dönemde tutuklamalar devam ederken sosyalist cephede de iç çekişmeler vardı.

27 Mayıs 1960 sonrası emekçilerden oluşan sendikalar; partilerle, mitinglerle, gösterilerle ve muhalif yayın yoluyla politikaya girdiler. Türkiye aynı anda hem askeri cunta örgütlenmelerinin hem de sendikaların, sol parti örgütlenmelerinin, grevlerin, gösterilerin ve sol basının ülkesi oldu.¹²⁵ 1950'lerde başlayan ekonomik, sosyal ve kültürel değişim süreci 1960'larda yeni bir boyut kazandı. İhtilal sonrası yapılan yeni anayasa ve politik sistem geniş ve yoğun bir politik faaliyet imkânı getirmiştir.¹²⁶ 1961 Anayasası istemeden de olsa rejimin sempati duymadığı sağda ve soldaki bazı aydınların dar gelirli emekçilere, köylerde ve şehirlerdeki dindarlara, muhafazakâr eğilimli orta sınıfa yönelik faaliyet yapmalarına ortam hazırladı. TİP, Milli Nizam Partisi (MNP), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP), 1961 Anayasası'nın sağladığı liberalleşmenin ve demokratikleşmenin bir ürünü olarak karşımıza çıkmıştır.¹²⁷

Yurt dışı gelişmelerde ise Fransa'ya kaçan bazı Türk, Rum ve Ermeni komünist gençler 1948 yılında bir araya gelerek "İleri Jöntürkler" adında bir teşkilat kurdular. 9 Mart 1949 tarihinden itibaren de TKP'nin yurt dışı bürosu olarak faaliyete başladılar.¹²⁸ TKP, 1950'lerden sonra Avrupa'da oldukça faal duruma geldi. İleri Jöntürkler'in üye sayısı hızlı bir şekilde artmaktaydı. Türkiyeli Ermeniler de teşkilata alınmıştı. Jöntürkler arasında da TKP içinde olduğu gibi çekişmeler vardı. Zeki Baştımar, Mihri Belli kavgaları yürütülmekteydi. Kavgalar zaten hiç bitmedi.¹²⁹

Paris'te örgütlü "İleri Jöntürkler Birliği", 14 Mayıs 1950 seçimlerinde DP'nin halk düşmanlığı yapan, antidemokratik iç politikayla vatandaşları ezen, Amerikan kölesi, savaş yanlısı dış politika izleyen CHP iktidarını yıktığını ancak DP'nin iki aylık politikasının CHP zihniyetini devam ettirdiğini belirtmiştir.¹³⁰ "İleri Jöntürkler" bir yandan faaliyetlerini sürdürürken bir yandan da Türkiye'de iktidara yeni gelen DP'yi sorgulamaktadır. Haziran 1950 ve Temmuz 1950'de yaptıkları açıklamalarda DP'nin "müfrit solcu hareketi temizlemek maskesi altında" şahıs

¹²⁴ BCA, 30-1-0-0_67-418-14_, (t.y.).

¹²⁵ Aydınoglu, a.g.e., s. 51.

¹²⁶ Melek Çolak, "27 Mayıs Sonrası Türkiye'de Partileşme", Hasan Celal Güzel vd., (Ed.), **Türkler**, içinde (137-146), C. 17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 142.

¹²⁷ Hikmet Özdemir, "1960-1980 Dönemi", Hasan Celal Güzel vd., (Ed.), **Türkler**, içinde (10-70), C. 17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 10.

¹²⁸ Tevetoğlu, a.g.e., s. 630.

¹²⁹ Sayılğan, **Türkiye'de Sol Hareketler**, s. 242, 243.

¹³⁰ BCA, 030_01_00_00_41_242_10_1, (31.7.1950).

hürriyetine tecavüz ettiğini bildirerek hürriyet uğruna çalışan komünistlerin hapislerde çürüdüğü iddia edilmiştir.¹³¹

TKP faaliyetlerini sürdürürken gelişmeler TKP'nin çalışma alanlarını da genişletmektedir. Zeki Baştımar'ın başında bulunduğu TKP dönemi en az bilenen bir dönemdir. Bu dönemde 1960 sonları ve 1970 başlarında Avrupa'daki Türk işçilerine yönelik faaliyetler yapılması için sempatizan kazanma çalışmaları başlatıldı. Zeki Baştımar, İsmail Bilen, A. Pehlivanian polütbüro ve MK işlevini yürütüyorlardı. Bizim Radyo, Budapeşte ve Sofya Radyoları TKP'yi Türk işçileri arasında tanıtmaya başlamıştı.¹³² Zeki Baştımar'ın 1962'de yurt dışına çıkmasından sonra bir avuç TKP'linin oluşturduğu dış bürolar, Leipzig, Prag, Moskova, Budapeşte ve Sofya'da faaliyet içine girmişlerdi. Üye sayıları sınırlıydı. Polis devleti olan sosyalist ülkelerde iktidar partilerine bağlı olarak barınıyorlardı. Denetim altındaydılar.¹³³ Zeki Baştımar'ın yurt dışına gitmesinin ardından 1962 yılında dış büronun oluşmasıyla yapılan çalışmalar ile yurt içinde M. Ali Aybar'ın başında olduğu TİP'in parti (TKP) tarafından desteklenmesi kararı alındı. Bu karar TKP adına 27 Mayıs sonrasının önemli bir adımı olarak görülmüştür.¹³⁴ 10 Ekim 1965 seçimlerinde de TİP yüzde 2,97 oy oranı ile 276 bin oy almış ve 15 milletvekili çıkarmıştır.¹³⁵

Behice Boran 1962 yılında girdiği TİP'den, 1965 seçimlerinde Marksist-Leninist parti TİP'in meclise girmesiyle Urfa milletvekili seçildi.¹³⁶ TİP'in meclise girmesi komünistlerin meclise girdiği şeklinde anlaşılmıştır. Behice Boran ve arkadaşları Marksist-Leninist olduklarını inkâr etmiyor fakat komünist olmadıklarını, sosyalist olduklarını açıklıyorlardı.¹³⁷ Buna rağmen TKP ile TİP'in aynı paralelde olduğu biliniyordu ve bunlar belgelenmişti. Türkiye'de toplumun geniş bir kesimi TİP'in yöneticilerini komünistlikle suçlamış, partinin ilkelerini de komünist bir partiye uygun ilkeler olarak nitelemiştir.¹³⁸ O sıralarda Bulgaristan Türk aydınlarından Cengiz Hakof, Dimitir Şişmanof'un "Türkiye'de İşçi ve Sosyalist Hareketi" adlı eserini yorumlayarak TİP'in istenilen şekilde Marksist olmadığını ancak Türkiye'de böyle bir partinin olumlu gelişme olarak görüldüğünü belirtmiştir.¹³⁹ TİP'in başarısı dikkat çekiciydi. Bu arada bir bildiri ile yayın hayatına başlayan "Yön" dergisi önemli bir satış rakamına ulaşarak güçlü bir çekim merkezi ve hareketi olmuştur. Bu dergi sadece yayın faaliyeti yapmanın ötesinde politik hareket niteliği kazanmıştı. Bu dönemde solda TİP ve Yön Hareketi ile birlikte üçüncü siyasal akım olarak oluşturulan Milli

¹³¹ BCA, 030_01_00_00_41_242_10_5, (31.7.1950).

¹³² Babalık, a.g.e., s. 97.

¹³³ Aydınoglu, a.g.e., s. 290.

¹³⁴ Babalık, a.g.e., s. 62.

¹³⁵ Hikmet Özdemir, a.g.m., s. 25.

¹³⁶ Yıldız Akpolat, "Behice Sadık Boran", M. Çağatay Özdemir (Der.), *Türkiye'de Sosyoloji İsimler-Eserler I*, içinde (821-861), Phoenix, Ankara, 2008, s. 823.

¹³⁷ İlber Ortaylı ve İsmail Küçükkaya, *Cumhuriyet'in İlk Yüzyılı 1923-2023*, Timaş Yayınları, İstanbul, Ekim 2012, s. 187.

¹³⁸ Aclan Sayılğan, *Yeni Kavga*, Ayşe Yayınları, Ankara, 1970, s. 42.

¹³⁹ Cengiz Hakof, "Türkiyede işçi ve sosyalist hareketi", *Yeni Işık Gazetesi*, 17 Mart 1966, s. 3. Dipnot ve Yararlanılan Kaynaklar bölümünde bazı başlıklarda görülen yazım hataları BKP kaynaklarından aynen aktararak yazılmıştır.

Demokratik Devrim Hareketi (MDD) ise örgütsel bakımdan TİP'in içinden çıkmış gibi görünmekteydi ama aslında eski TKP kadrolarının hareketiydi. İdeolojisi de TİP'e değil Yön Hareketine yakındı.¹⁴⁰

Soldaki gelişmelere karşı Türk milliyetçiliğinde de görülen bazı hareketlenmeler dikkat çekmektedir. Bulgar komünistlerine göre İkinci Dünya Savaşı dönemlerinde Türkiye'de gençler Almanların desteğinde "Büyük Turan" hayaliyle Sovyetlere karşı mücadeleye hazırlanmıştı ancak İkinci Dünya Savaşı sonunda Almanların yenilgisi Türkiye'deki "Büyük Turan" hareketini olumsuz etkiledi. 27 Mayıs sonrası gelişmeler Alparslan Türkeş'in liderliğinde "Turancılık" propagandasını tekrar ortaya çıkardı. Bulgarlara göre bu hareketin Bulgaristan Türklerini etkileyeceği endişesi oluşmuşsa da Bulgaristan komünistleri bunun başarılı olamayacağını savunmuştur.¹⁴¹ 27 Mayıs darbesinde, öğrenci olayları ve bunun etkisi açıldı. 1960'lı yılların ortalarına doğru öğrenci hareketleri daha da yoğunlaştı. 1969 seçimlerine giderken sağcı gençler sola karşı silahlandırılmış ve gençlik bölünmüştür. Entelektüel ve işçilerle demokrasi mücadelesi veren TİP, TBMM'de gözde bir parti konumuna getirilmiştir.¹⁴² Türkiye'deki sosyalist kıpırdamalar Bulgaristan komünistleri tarafından takip edilmektedir ve TİP'in Türkiye'de büyümesi sevindirici bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.¹⁴³

27 Mayıs sonrası yaşanan değişim ve gelişmeler Çin yanlısı bir grubu da sol dünyaya dâhil etti. Tevetoğlu, 1960'ların ortalarından itibaren TKP içinde Pekin'e kayma heveslilerinin olduğunu ancak bunların bir ağırlığının olmadığını belirtirken "TKP Moskova'nın izinden gider ve körü körüne onun uydusudur." demiştir.¹⁴⁴ Türkiye'deki Sovyet karşıtı düşünceler doğrudan Bulgaristan'ı da ilgilendirmektedir. Bulgarlar Türk askerinin düşüncelerini kendi kamuoylarıyla da paylaşmaktadır. Bulgarlar, Türk Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Cemal Tural'ın komünistlerin Türkiye'de ihtilal yapmak istediklerini ve buna karşı Türk halkının savaşa hazır olmasını istediği açıklamasını endişeyle karşılamıştır. Tural'a göre camiler yıkılacak, din ortadan kalkacak ve Türk halkı etnik bölünme yaşayacaktır. Tural 1961 Anayasası'nın yeraltı komünist faaliyetlerini aktifleştirdiğini de iddia etmiştir.¹⁴⁵

TKP'nin, Türkiye'nin en eski siyasi partisi olduğu söylenmektedir. TKP tarihi, yasaklı olması ve Türkiye'de sürekli tutuklamaların olması yüzünden sağlıklı bir şekilde bilinmemektedir. Yalnızca Rusya kaynaklı bilgilerden yararlanılmaktadır. TKP, kuruluşundan itibaren Sovyet KP

¹⁴⁰ Mustafa Şener, **Türkiye Sol Hareketinde İktidar Stratejisi Tartışmaları: 1961-1971**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 1.

¹⁴¹ İbrahim Yalamof, Panislamizm ve Pantürkizm, **Yeni Işık Gazetesi**, 3 Şubat 1966, s. 2, 3.

¹⁴² Kamil Karavelioğlu, **Bir Devrim İki Darbe 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül...**, Güner Yayınları, İstanbul, Mayıs 2007, s. 214.

¹⁴³ "Türkiye işçi partiyası büyüyor", **Yeni Işık Gazetesi**, 19 Kasım 1963, s. 3.

¹⁴⁴ Tevetoğlu, a.g.e., s. 647.

¹⁴⁵ "General Tural komunizm prensiplerini 'tespit' ediyor", **Yeni Işık Gazetesi**, 4 Şubat 1967, s. 1.

öncülüğündeki uluslararası komünist hareketin sadık bir üyesiydi.¹⁴⁶ Maocu olarak bilinen Doğu Perinçek, Fikir Kulüpleri Federasyonu başkanlığına aday olarak ortaya çıkmasının ardından davranışları ile bazı sol grupların tepkisini çekip başkanlıktan uzaklaştırılınca¹⁴⁷ bölünme oldu. 1970 yılına gelindiğinde yaşanan bu bölünmede, Türkiye solunda bir eğilim ortaya çıktı. Çin Komünist Partisi'nin Marksist anlayışı benimseniyordu. Doğu Perinçek önderliğindeki bu eğilim, bir müddet sonra Maoculuğun en temel tezlerini benimsediklerini ilan etti.¹⁴⁸ 1970'li yılların hemen öncesinde ve sonrasında soldaki çeşitli fraksiyonlar ve bunlarla anılan İbrahim Kaypakkaya, Halil Berktaş, Cengiz Çandar, Mehmet Altan, Oral Çalışlar, Şahin Alpay gibi isimler vardır.¹⁴⁹

TKP dış bürosunun Türkiye çalışmasındaki merkezinde bulunan TİP, Anayasa Mahkemesi tarafından 1971 başlarında kapatıldı¹⁵⁰ ancak bu haber 21 Temmuz 1971 tarihinde kamuoyuna duyuruldu. Bu dönemde olaylar artarak devam etti. Dönemin öğrenci liderlerinden Mahir Çayan, Deniz Gezmiş, Ulaş Bardakçı, Hüseyin İnan ve bazı arkadaşlarının farklı operasyonlarda güvenlik güçleriyle çatışmaları doğu bloku ülkelerindeki basın tarafından şiddetle eleştirildi. Bu sıralarda Sovyet Komünist Partisi'nin 23. Kongresinde Kosigin ve Brejnev TKP birinci sekreteri olarak Yakup Demir'i (Zeki Baştımar) selamladı. Bu, Türkiye'de sağ ve sol kesimde tepkilere sebep oldu. Çetin Altan "Yakup Demir Amerikan ajanı olabilir." dedi.¹⁵¹ İlhan Selçuk ise "Yabancı ülkelerin himayelerindeki partilerden Türk milletine hayır gelmez, Washington uşaklığı da Moskova uşaklığı da saygıya layık değildir. Kendileri bağımlı olanlar Türkiye'ye bağımsızlık veremezler." diye yazdı.¹⁵²

Zeki Baştımar 1973 yılında aniden hastalanınca İsmail Bilen partinin kasasına el koydu ve genel sekreterliğini ilan etti. Bunu tek başına yapması mümkün değildi. Zaten İsmail Bilen, Zeki Baştımar'ı KGB'ye günlük olarak jurnalliyordu. İsmail Bilen TKP'yi tehlikeli maceralara soktu.¹⁵³ Sol kesimin önemli isimlerinden Mihri Belli yurt dışındaki TKP teşkilatını tanımıyordu ve kendisi de Zeki Baştımar tarafından provokatör ilan edilmişti.¹⁵⁴ Böylece Mihri Belli'ye bağlı gruplar 1970 başlarında kopmaya başladı. Bundan önce Çin taraftarı Perinçekçiler, sonra Çayancılar ve İbrahim Kaypakkaya'nın lideri olduğu TKP M-L de kopmalara sebep olmuştu. Kaypakkaya, Kürtçü terörizmin tohumlarını ekti ve bugünkü PKK içindekiler o dönemde bundan cesaret aldılar. Mihri Belli 12 Mart sonrasında Türkiye Emekçi Partisi'ni (TEP) kurdu. M. Ali Aybar'ın TİP'inden ayrılan Behice Boran ise DEV GENÇ içindeki Kürtçü komünist bölünme ile işbirliği içine girmişti.

¹⁴⁶ Aydınoglu, a.g.e., s. 39.

¹⁴⁷ Sayilgan, **Türkiye'de Sol Hareketler**, s. 354.

¹⁴⁸ Aydınoglu, a.g.e., s. 240.

¹⁴⁹ Sayilgan, **Türkiye'de Sol Hareketler**, s. 372-376.

¹⁵⁰ Hikmet Özdemir, a.g.m., s. 37.

¹⁵¹ Sayilgan, **Türkiye'de Sol Hareketler**, s. 363-365, 477.

¹⁵² İlhan Selçuk, "Pencere", **Cumhuriyet Gazetesi**, 5 Nisan 1966, s. 2.

¹⁵³ Sayilgan, **Türkiye'de Sol Hareketler**, s. 524.

¹⁵⁴ Osman Rauf Alper, **Mülteci Komünist**, Timaş Yayınları, İstanbul 1999, s. 350.

Bu grup içerisinde Abdullah Öcalan da vardı. Behice Boran'ın 1975'li yıllardaki kışkırtıcı Kürtçü propagandaları meyvelerini 1980'lerden sonra PKK katliamlarıyla verdi.¹⁵⁵

Kuruluşundan itibaren TİP'i destekleyen veya TİP'i karşısına alan gruplara baktığımızda, öncelikle 1960'lardan önceki tutuklamalarda politik yasaklı olan birçok TKP'li olduğunu görürüz. TİP'e kaydolamayan ancak destek verenler daha sonra TİP'ten ayrılmış ve parçalara bölünerek bir kısmı Sovyet yanlısı TKP'li, bir kısmı MDD'ci Kemalizm ile bağdaşık bir sola, bir kısmı ise "Doğulu Türkiye" analiziyle Çin modelinde Mao'cu sol bir anlayışa yönelmişlerdir. Parti içindeki aydınların bir kısmı Marksist bir biçimlenmeye sahipken Marksist olmayan sol düşüncelere taraftar başka bir kesim de vardı. Bu kesim daha sonraları TİP'ten ayrılarak diğer eksenlere kaymıştır.¹⁵⁶ TİP'in oylarının dağıldığı diğer sosyalist partiler ise seçimlerde 50 binleri 60 binleri aşamadı. Sonuç sosyalizmin kitle tabanının gerilemesi olarak ortaya çıktı.¹⁵⁷

7 Ekim 1987 tarihinde Belçika'da TİP Genel Başkanı Behice Boran ile TKP Genel Sekreteri Haydar Kutlu iki partinin birleştiğini Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP) adını aldıklarını açıkladılar. TBKP, Kürt meselesini kapitalist batı ülkelerinde gündeme getiriyordu. Bu durum Sovyetlerin bu ülkelerdeki faaliyetlerinin sonucuydu. TBKP programında Kürtçüler, PKK'nın Irak Kürtlerini etkilemesiyle hareket alanını genişletmek, İran, Irak, Türkiye sınırında bir Sosyalist Kürdistan kurmak ve Türkiye'yi küçülterek federatif bir ülke haline sokarak Sovyetleri rahatlatmak amacındaydı.¹⁵⁸

12 Mart sonrasındaki sol hareket bir daha 1960'lardaki canlılığını yakalayamamıştır. 12 Mart'ın öncesi ve sonrasında ve 12 Eylül sonrasında Marksistler uluslararası ses getirme eylemleri yaptılar. Bu eylemlerden 1969, 1972 ve 1981 yıllarında Marksist eylemcilerin Türk uçaklarını kaçırdığı ülke komünist Bulgaristan'dır. Uçakları kaçırılanlar bu tarihlerde hep Bulgaristan'ı seçmişler, BKP'de bu eylemleri kendi ideolojileri için kullanmıştır.* Sol, çalkantılı geçen 1970'li yıllarda bir ölçüde varlığını ve gücünü koruyabilmişse de 12 Eylül 1980'de daha ağır bir darbe aldı. 1980'den günümüze kadar artık kayda değer bir sol/sosyalist hareketten söz edebilmek mümkün değildir.¹⁵⁹ 1989 yılında sosyalist blok dağıldı. TKP'ye baktığımızda sürekli olarak yeniden inşa edilme, bölünme ve dağılımlar görülmektedir. 1920 yılında kurulan parti 1925 yılında yasadışılığa itilmiş ve 3. Kongresini 1932 yılında yapmıştır. 4. Kongresini ise ancak "54 yıl" sonra 1986 yılında yapabilmıştır. Yasadışılığın etkili olduğu bu görüntüden başka TKP üzerindeki

¹⁵⁵ Sayılğan, **Türkiye'de Sol Hareketler**, s. 526-537.

¹⁵⁶ Bülent Akkuş, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Sosyalizm: Türkiye Komünist Partisinin Cumhuriyet Halk Partisi'ne Bakışı ve Özgün Bir Düşünür ve Siyaset Adamı Olarak Mehmet Ali Aybar", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 8 (40), (Ekim 2015), s. 247.

¹⁵⁷ Uğur Mumcu, **Aybar ile Söyleşi Sosyalizm ve Bağımsızlık**, 2. Basım, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 23.

¹⁵⁸ Sayılğan, **Türkiye'de Sol Hareketler**, s. 558, 563.

* Uçak kaçırma eylemleri ile ilgili bilgiler ilerleyen bölümlerde verilmiştir.

¹⁵⁹ Şener, a.g.t., s. 2.

olumsuzluklarda iki etken daha vardır. 1937 ve 1951 yıllarında yaşanan fiili dağılma ve 1960'lı yıllarda solun TKP'den bağımsız olarak gelişmesidir.¹⁶⁰

Kemal Karpat'a göre Türkiye'deki komünist faaliyetler toplumun hemen hemen her kesimi tarafından olumsuz algılanmıştır. Ayrıca komünizmin yurt dışı kaynaklı bir yönetim olduğu varsayılarak halkın bağımsızlığının, yaşam tarzının, inancının, kültürel değerlerinin yok edileceği kaygısı oluşmuştur. Bu gelişmeler göz önüne alınarak komünizm korkusu ülkemizde bilinçli olarak politikacılar ve bir kısım menfaat grupları tarafından bazı amaçlar uğruna istismar edilmiştir. Bu durum ülkeye de zarar vermiştir.¹⁶¹

1.7. Bulgaristan'da 1944 Öncesinde Sosyalist Faaliyetler

Avrupa'da ortaya çıkan sosyalizm, Rusya'da gelişti ve bütün dünyaya yayıldı. Marks'ın, Engels'in fikirleri, Lenin ile özdeşleştirilerek yandaşlarının gayretleriyle etkisini gösterdi. Balkanlarda Slavlar, Osmanlı hâkimiyetinden önce de vardı. Bölgedeki Slav kökenli halklar, Rusların buraya ilgisini çekmesine sebep olmuş ve sıcak denizlere inme hayalini canlı tutmuştur. Osmanlı'nın dağılma aşamasına geldiği günlerde Batılı ülkelerin yanı sıra özellikle Rusların faaliyetleriyle Balkan kökenli bazı aydınlar sosyalizm ile tanıştı. Böylece Bulgaristan'ın da içinde bulunduğu Balkanlar'da sosyalizm ideolojisi kök salmaya başlamıştır. Bulgaristan'da sosyalizm denildiğinde Dimitir Blagoyev ve Nikola Trayçev akla gelen ilk isimler olarak bilinmektedir.

Dimitir Blagoyev, 1856 yılında Makedonya'da doğdu. 1878 yılında Rusya'ya giderek inkılâpçılara katıldı. 1885 yılında faaliyetlerinden dolayı Çar polisi tarafından tutuklandı ve sınır dışı edildi. Bulgaristan'a gelerek sosyalizmin propagandasını yapmaya başladı. İşçi sınıfını teşkilatlandırdı. Bulgar inkılâpçı hareketinin ve partiyanın (partinin, komünist partisinin) 1924 yılına kadar olan tarihi, Blagoyev'in faaliyetleri ile sıkı sıkıya bağlıydı.¹⁶² Blagoyev Rusya'da bulunduğu sıralarda oldukça faaldi. Osmanlı döneminden beri Slav etkisinin yoğun olduğu bölgelerden birisi olan Bulgaristan'da, ülkenin 1908 yılındaki bağımsızlığını takip eden 15-20 yıl içinde sosyalist fikirlere yöneliş oldu. Bu yıllarda Bulgaristan'da Rus halkçılarının demokratik fikirleri, Çernişevski, Dobrolyübov ve Lavrov'un ütopyik sosyalizmi, nihilist ve anarşist fikirler geniş ölçüde yayılıyordu. Bulgaristan'da sosyalist propagandanın temelleri 1885 yılında Dimitir Blagoev tarafından atılmıştır. Blagoev'e göre sosyalizm, halkı ezenlere ve sömürenlere karşı verilen bir mücadeleydi.¹⁶³

¹⁶⁰ Aydınöğlü, a.g.e., s. 40.

¹⁶¹ Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, s. 463.

¹⁶² "Bulgaristan Komünist Partiyasının Kurucusu ve Önderi", **Yeni Işık, Gazetesi**, 14 Haziran 1956, s. 1.

¹⁶³ S. Todorova vd., (Haz.), **Bulgaristan Devrimci Gençlik Hareketi Tarihi**, (Çev. Orhan Aydın), 2. Baskı, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2011. s. 16, 17.

Blagoev, Çarlık Rusya'da üniversitede iken "Blagoev'in grubu" diye bilinen ilk Marksist teşkilatı kurdu. Rus yoldaşlarıyla birlikte ilk Rus sosyal demokrat gazetesi olan "Raboçiy" (İşçi) gazetesini çıkardı. Balkanlarda en büyük ve en dirayetli Marksist olarak biliniyordu. Bulgarlarla Türkler arasında milli düşmanlığın kışkırtılmasını şiddetle eleştirmiş ve Türklere uygulanan kovuşturma ve zorbacı politikayı protesto etmiştir.¹⁶⁴ Blagoev'in 1891 yılında arkadaşlarıyla birlikte kurduğu "Bulgaristan İşçi Sosyal Demokrat Partisi" ülkedeki işçi hareketinin gelişmesine katkı sağladı.¹⁶⁵ Sosyalist hareket bu partiyle Marksist temelleri kuvvetlendirmeye başladı.¹⁶⁶ Böylece Marks ve Engels'in eserleriyle bilimsel sosyalizm gençlik arasında gelişti. Sosyalist düşüncenin toplum içinde yayılmaya başlamasıyla Bulgaristan'ın değişik bölgelerinde gençlerin, öğrencilerin, işçilerin eylemleri, protestoları görülmüştür.

Bulgaristan'da sosyalizmin gelişmesine katkı sağlayan bir diğer isim Nikola Trayçev'dir. Nikola Trayçev, Sovyet Rusya'ya karşı saldırı içinde olan güçlerin bulunduğu İstanbul'da, Antanta ordularının cephe gerisinde uzun yıllar çalıştı. Devrimden önce Ter Petrosyan-Kamo, Vera Zasuliç gibi ünlü Rus devrimcileri ile tanıştı ve onlara yardım etti. Dimitir Blagoev'in partisi ile irtibat kurdu. Lenin'i tanıdı ve genç Sovyet devletinin savunmasına katıldı. Sovyetlerde faal bir sosyalizm kurucusu olarak yer aldı. Filibe, Sofya ve Makedonya'da bulundu. 1908 yılında İstanbul'da anonim şirketi vardı ve eski kâğıt alım satımı ile uğraşıyordu. İşyeri devrimcilerin uğrak yeri idi. Bu dönemde ünlü Rus devrimcilerinin en önemli kanallarından biri İstanbul'du. Kamo, Vera Zasuliç İstanbul'a geldiğinde onun yanında kalıyordu. İstanbul'da Nazım Hikmet, Şefik Hüsnü, Nizamettin Nazır gibi seçkin devrimcilerle irtibat halindeydi. Bu dönemde başka bir Bulgar grubu da Sovyetler hesabına İstanbul'da faaliyetlerde bulunuyordu. Trayçev, Varna-Odesa arasında gizli bir şekilde uzun yıllar çalıştı ve Sovyetlere gönderilen silahların örgütlenmesini yaptı. BKP ve SBKP arasındaki bağlantıyı sağlıyordu. 1921 yılında Komüntern'in* III. Kongresi'nde BKP delegesine üye seçildi. Aynı yıl içinde İstanbul'da tutuklandı ve birkaç ay hapiste kaldı. Daha sonra SSCB'ye gitti. Hayatını Batum, Odesa ve Tiflis'te sürdürdü.¹⁶⁷

Bulgaristan'da işçi kesimi nüfusa oranla çok azdı. 19. yüzyıl sonlarına doğru dağılık durumda az sayıda sendika vardı. 1900'lü yılların başında örgütlü işçi sayısı 1500-2000 civarında idi. İşçi sınıfı sendikal hareketler ortaya çıkar çıkmaz Marksçuların etkisine girdi.¹⁶⁸ Böylece ilerleyen yıllarda sosyalist hareketin önemli bir kesimi oluşmaya başladı. Bulgaristan'da sosyalist düşünceye karşı duranlar da vardı. Hatta sosyalist düşüncenin karşısındakiler iktidardaydılar. Rusya'da Bolşevik Partisi ve Lenin'in yönetiminde birleşen işçi ve köylüler 1917 Ekim'inde ilk

¹⁶⁴ "Partinin Kurucusu", **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, (5), 1976, s. 1.

¹⁶⁵ V. Hacnikolov ve B. Kalaora (Haz.), **Bulgaristan Sendikaları Tarihi (1878-1974)**, (Çev. Şeref Serdar), 1. Basım, Konuk Yayınları, İstanbul, Mayıs 1979, s. 31.

¹⁶⁶ Todorova vd., a.g.e., s. 20.

* Komüntern; kısaca komünizmi uluslararası yaymak ve komünist fikirlerin uluslararası düzeyde ele alınmasıdır.

¹⁶⁷ Angel Vekov, "Seçkin Enternasyonalist", **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, 10, (Ekim 1980), s. 2, 3.

¹⁶⁸ Hacnikolov ve Kalaora, a.g.e., s. 23.

işçi-köylü egemenliğini kurarken Bulgaristan yönetimi bunu lanetlerle karşıladı. Bolşevizmin bulaşıcı veba hastalığından daha tehlikeli olduğu fikri dönemin Bulgar gazetelerinde yayınlandı. Bulgaristan sosyalistleri ise devrimi selamladı ve Lenin'in davasını benimsedi. O dönemler Bulgaristan'da açlık ve yoksulluğun olduğu yıllardı. Bunun da etkisiyle halkın Birinci Dünya Savaşı sonrasında sola ve devrimciliğe eğilimi artmıştı. Gençlik derneklerine olan rağbet fazlaydı. Bu gelişmelerin neticesinde 25 Mayıs 1919 tarihinde Bulgaristan İşçi Sosyal Demokrat Partisi (BRDSP), parti kongresinde Komünist Parti adını aldı ve Komünist Enternasyonale girdiğini açıkladı.¹⁶⁹

Aynı dönemlerde Bulgaristan'daki Türkçe yayınlarda da sosyalist düşünceler doğrultusunda yayınlar yapılmaktaydı. Türklerin desteğini almak isteyen bir sosyalist oluşum vardı. "Ziya", emekçi halkın menfaatlerini savunan yazılarıyla kapitalizme karşı mücadele ediyordu. "Ziya" gazetesi yayınlarda Rusların yardımıyla Anadolu halkının kapitalistlere karşı mücadelesini kazandığını anlatıyordu. "Ziya", Rusya'nın ideolojisini Bulgaristan Türklerine anlatan bir yayın anlayışına sahipti.¹⁷⁰ Bulgaristan sosyalistlerinin Türkiye sosyalistleri üzerindeki etkilerinin ciddi oranda olmadığı düşünülüyor olsa da Bulgaristan'da 1919 yılından 1923 yılına kadar yayınlanan Türkçe "Ziya" gazetesi potansiyel hedef kitlesi işçiler olan Türkiye sosyalistleri tarafından da okunuyordu.¹⁷¹ 1945 öncesinde Bulgaristan Türkleri arasında sosyalist ya da komünist fikirler yukardaki ifadeden de anlaşılacağı üzere vardı. Türkçe olarak yayınlanan "Ziya" gazetesi bunun en tipik örneği idi. Gazeteyi Bulgaristan Komünist Partisi (BKP) çıkarıyordu.¹⁷²

Bulgaristan'da faşist bir darbe yapılarak 9 Haziran 1923 tarihinde Çiftçi iktidarı devrildi ve Stamboliyski asıldı. Komünistler bu dönemde birçok karşı eylemde bulundu. Faşist diktatörlüğün ilk aşaması böylece gerçekleşti. Yönetimi saray, büyük sermayeler ve Makedonyalı sağcı militanlar destekliyordu. İşçiler bu hükümete şiddetle karşı çıktı. Birçok şehirde ayaklanmalar oldu. BKP MK tarafsız kalacağını ilan edince yönetim ayaklanmaları kolaylıkla bastırdı. Sonraki günlerde BKP'nin birçok şubesi kapatıldı. İşçiler hep ezilen taraf olmuştu.¹⁷³ Bulgar komünistlerinin çağrısıyla faşist yönetimin terörüne karşı 23 Eylül 1923 tarihinde halk silahlanarak ayaklandı. Ayaklanmanın başında ise Georgi Dimitrof ve Vasil Kolarof vardı. Devlet gücü çok üstündü ama yine de birçok yerde başarılar elde edildi. Yönetim ayaklanmayı kanla bastırdı, binlerce kişi kurşuna dizildi. Halk ayaklanması başarılı olamadı fakat bu ayaklanma 9 Eylül 1944 tarihindeki devrimin ilk temel taşı olarak anıldı.¹⁷⁴

¹⁶⁹ Todorova vd., a.g.e., s. 46, 52.

¹⁷⁰ Nevzat Mehmet, "Ziya Gazetesi ve Oktobr İnkılabı", **Yeni Işık Gazetesi**, 17 Ekim 1957, s. 2.

¹⁷¹ Yalimov, "1876-1923 Dönemi'nde Türkiye'de Bulgar Azınlığı ve Sosyalist Hareketin Gelişmesi", s. 152-155.

¹⁷² Aleksandre Popovic, **Balkanlarda İslam**, İnsan Yayınları, İstanbul, Ocak 1995, s. 88.

¹⁷³ Hacnikolov ve Kalaora, a.g.e., s. 126-128.

¹⁷⁴ "1923 te Eylül Halk Ayaklanması", **Yeni Işık Gazetesi**, 22 Eylül 1948, s. 1.

Baskılara rağmen bu dönemde komünist faaliyetler sıkı bir şekilde sürüyordu. Rus ve Avrupalı sosyalistler bölgede etkili olmaya çalışıyorlar, faaliyetleriyle özellikle komşu ülkelerde ve uluslararası düzeyde yoğunlaşıyorlardı. Komünistlere ağır darbeler vuruluyor ve komsomol* tekrar örgütlenmek için harekete geçiyordu. 27-28 Nisan 1924 tarihinde Sofya yakınlarında Komünist Gençler Birliği (BKMS)'nin ilk gizli toplantısı yapıldı. Konferansta Leninizmin benimsenmesi için bir adım atıldı. Bu arada Bulgaristan'da bilimsel sosyalizmin kurucusu, önder Dimitır Blagoev 7 Mayıs 1924 tarihinde öldü. Cenazesinin 30 bin kişiyle bir gösteriye dönüşmesine rağmen BKP ve Bulgaristan Komsomolu ağır bir kayba uğradı. Komünistler darbe üstüne darbe alıyorlardı. Faaliyetlerini gizli bir şekilde sürdürmeye çalıştılar. 1927 yılı Şubat ayında İşçi Partisi (RP) kuruldu. Rabotniçesko Delo adındaki gazeteyi de yayın organı olarak çıkardılar. RP gizli komünist partisinin açık örgütüydü. Amaç komünizmi daha geniş kitlelere yaymaktı.¹⁷⁵

Bulgar komünistlerinin Moskova ile bağlantılarının sıkça görüldüğü 1920'lerin başlarından 1930'lara kadar ülkede iç karışıklıklar, provoke eylemler görülmüştür. Komünistler takip ediliyor, engelleniyor ve işkence görüyordu. Bulgaristan'daki iç karışıklıklarda işçilerin birçok yerde yaptıkları grevlere halk destek vermiştir. Gelişmeler sonucu 21 Haziran 1931 tarihindeki seçimlerde İşçi Partisi 3. Büyük parti oldu.¹⁷⁶ 25 Eylül 1932 tarihinde yapılan belediye meclisi seçimlerinde de İşçi Partisi Sofya'da çoğunluğu aldı fakat hükümet belediyeyi komünistlere vermedi, üyeliklerini de geçersiz saydı.¹⁷⁷ Bu dönemde komünistlerin faaliyetleri dikkat çekmektedir. 1933 yılında Türkiye'nin Sofya Elçiliği gelişmeleri Türkiye'ye bildirmiştir.¹⁷⁸ Bulgar hükümet yetkilileri komünistleri sıkı takip altına almıştır.¹⁷⁹ Ancak komünistler yılmadan faaliyetlerine devam ettiler ve 1938 yılında yapılan seçimlerde Bulgar İşçi Partisi 5 komünist milletvekilini meclise soktu.¹⁸⁰

İkinci Dünya Savaşı öncesinde Bulgaristan'da sermaye sahipleri büyük kârlar elde ediyordu. Yük ise ezilen işçilerin ve geniş halk kitlelerinin omuzlarındaydı. 1938-39 yıllarında en çok işçi kesimi olan tütün piyasası tonga-balyalama tekniği uygulamaya başlayınca işsizlik artmaya başladı. Komünistler ise faaliyetlerini ara vermeden devam ettiriyorlardı. Moskova'da yapılan komünintern toplantılarının kararları Bulgaristan'a gizli olarak getiriliyor ve işçilerin aktif olmaları sağlanıyordu.¹⁸¹ İkinci Dünya Savaşı yaklaşırken Bulgaristan ekonomisi bütünüyle Almanya'ya bağlıydı. Çünkü ülkenin dış ticaretinin yüzde 90'ı Almanya ile yapılıyordu. Ülke malları çok ucuza bu ülkeye satılıyordu.¹⁸²

* Komsomol; genç komünistlere verilen addır.

¹⁷⁵ Todorova vd., a.g.e., s. 85-99.

¹⁷⁶ Hacınikolov ve Kalaora, a.g.e., s. 162.

¹⁷⁷ Todorova vd., a.g.e., s. 105.

¹⁷⁸ BCA, 30-10-0-0_241-627-19_, (24.4.1933).

¹⁷⁹ BCA, 30-10-0-0_241-627-19_, (24.4.1933).

¹⁸⁰ Barbara Jelavich, **Balkan Tarihi 20. Yüzyıl**, Küre Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s. 220.

¹⁸¹ Hacınikolov ve Kalaora, a.g.e., s. 190, 191.

¹⁸² Todorova vd., a.g.e., s. 135.

Bulgaristan'da işçiler, köylüler ve gençlik komünistlerin kazanacağı hedef kitleydi. İkinci Dünya Savaşı sırasında Bulgaristan halkı bazı örgütlenmelerle Almanlara karşı eylemlerde bulundu. Eylemlerde üniversite gençliği önemli rol oynadı. Komünistler, Bulgaristan devletinin her kurumunda, sivil toplumun geniş bir kesiminde etkiliydi. Yönetime karşı silahlı örgütler kurarak devlet içindeki taraftarlarının desteğiyle etkilerini yurt geneline yaydılar. Türklerden de sosyalistlerin safında yer alanlar vardı. Hatta direnişlerde ve sosyalistlere yardım ederken ölenler olmuştu. İbrahim Tatarlı, komünist idare başa geçmeden önce bu dava uğruna mücadele vermiş, hapis yatmıştı.¹⁸³ Ayrıca, sosyalizm uğruna faşizme karşı mücadele veren Hüseyin Mutkof, Ahmet Tatarof, Adil Derviş gibi Türkler de vardı.¹⁸⁴ Bu mücadelede ölen Türklerden Adil Derviş'in anısını yaşatmak ve komünistlerin Türkleri de sahiplendiğini göstermek için 1948 yılı sonlarında Plevne'de gençlerin etkinlikler düzenleyeceği bir kulüp açılarak onun adı verilmiştir.¹⁸⁵ Penço Kubadinski, politbüro üyesi idi. Babası çok zengindi. Türklerle aynı köyde oturuyordu. Aynı zamanda Türkçe biliyordu. Komünizm uğruna dağa çıkmış ve partizan grubuyla birlikte olmuştu. Faşist Bulgar yönetiminden bir Türk sayesinde kurtarılmıştı. Vefa borcunu komünizm döneminde Türklere gösterdiği yakınlıkla ödemiştir. Olumlu davranışlarından dolayı Türklerin babası olarak anılmıştır.¹⁸⁶

Komünistler faaliyetlerini devam ettiriyordu. Bulgaristan'da komünist dönemle birlikte yönetimi ele alacak olan Vatan Cephesi'nin kurulması için İkinci Dünya Savaşı esnasında çalışmalar yoğunlaşmıştı. Almanya'ya karşı savaşta ilerleme kaydetmek ve halkın birliği için Vatan Cephesi kurulması önemliydi. BKP milli güçleri birleştirmek için çaba sarf ediyordu. Ülke çapında Hitlerci güçlere, faşistlere ve kapitalizme karşı mücadele veriliyordu. Koşullar 1942 yılı ortalarında olgunlaşınca Vatan Cephesi'nin kurulmasının önü açıldı. 17 Temmuz 1942 tarihinde, Georgi Dimitrov'un girişimiyle BKP MK yurt dışı bürosunun hazırladığı Vatan Cephesi'nin demokratik ve antifaşist programı açıklandı. Programda kralcı-faşizme, Hitlerci güçlere karşı savaşın toplama kamplarından, tutukevlerinden serbest bırakılmasının yanında halkın bütün siyasal hak ve özgürlüklerinin geri verilmesi de vardı. Ayrıca programda halkın insani bir şekilde geçimi, ülkede özgürlük ve bağımsızlık da vaat ediliyordu.¹⁸⁷ Vatan Cephesi'ni kuran, örgütleyen ve yöneten BKP idi.

İkinci Dünya Savaşı'nın Sovyetlerin lehine dönmesi Bulgaristan'da yönetime ters düşen ve komünistlerin etkisinde olan halk tarafından sevinçle karşılanmıştı. Sovyet ordusunun Bulgaristan'ı işgal etmesine kadar geçen süreçte özellikle gençliğin, komünist düşüncelerle yetiştirilerek hazırlandıkları görülmüştür. Sovyet orduları 1944 yılının 8 Eylül'ü 9 Eylül'e bağlayan gecesinde

¹⁸³ Şerefli, *Türk Doğduk Türk Öldük*, s. 218.

¹⁸⁴ "Sayın Okuyucular", *Yeni Hayat Dergisi*, 1, (Ocak 1954), s. 1.

¹⁸⁵ N. Fikret, "Şanlı İşçi Komünist Partisinin 5-inci tarihi kongresi şerefine yeni klüp inşa ettiler", *Yeni Işık Gazetesi*, 26 Aralık 1948, s. 3.

¹⁸⁶ Şerefli, *Türk Doğduk Türk Öldük*, s. 122.

¹⁸⁷ Todorova vd., a.g.e., s. 152-154.

Bulgaristan'da zafere ulaşmıştı. Artık Bulgaristan tarihinde yeni bir sayfa açılmış ve 1989 yılı sonuna kadar sürecek olan bir dönem başlamıştı. 9 Eylül 1944 tarihinde yapılan hükümet darbesi ile gizlice kurulmuş olan Vatan Cephesi iktidarı ele aldı. Vatan Cephesi, sosyalist, komünist, çiftçi ve diğer bazı solcu partilerin destekçilerinden oluşuyordu. 16 kişilik hükümette 4 komünist vardı. Bunlardan ikisi İçişleri ve Adalet bakanlıkları idi. 6 ay içinde 11 bin 667 kişiyi mahkûm ettiler. Bunların 2 bin 138'i ise idam edildi.¹⁸⁸ 1944 yılının Aralık ayında idam edilenler arasında 25 bakan ve 68 milletvekili vardı. İdam edilenlerin gerçek rakamlarının ise çok fazla olduğunu herkes biliyordu.¹⁸⁹

Komünistler ellerindeki gücü korumak hatta daha artırmak için planlar yaptı. Seçimle halk desteğini de almak istiyorlardı. Fakat 28 Ağustos 1945 tarihli seçimi kazanamayacaklarını anlayan komünistler seçimi ertelediler. Karalama kampanyası ile komünizm karşıtı liderleri ajanlıkla suçladılar. Zaman kazanan ve rahatlayan komünistler, seçimin 18 Kasım 1945 tarihinde yapılmasına karar verdiler. Bu karara muhalefet partileri tepki gösterdiler. Muhalefetsiz olarak yapılan seçimde komünistlere yüzde 86 oranında oy verildi. Ancak batılı ülkelerin girişimiyle seçimin yenilenmesi kararı alındı. Bir yıl sonra yani 18 Kasım 1946 tarihinde tekrar seçim yapılması kararlaştırıldı. Komünistler bu zaman dilimini de değerlendirdi. Harbiye Nazırı görevden alındı ve 2 bin subayın orduyla ilişkisi kesildi. 18 Temmuz'da Krallık kaldırıldı. Halk Cumhuriyeti ilan edildi. Bu tarihten sonra halkı sindirme politikası başladı. Komünistler 364 sandalye, muhalefet ise 101 sandalye almıştı.¹⁹⁰ Hükümetin başına da Komünist partisi önderi Georgi Dimitrov getirildi.¹⁹¹

Bulgaristan'daki gelişmeler Türkiye'de yakından takip ediliyordu. Bulgar Başbakanı Dimitrov'un Bulgar Gençlik Kongresindeki konuşmasının Ankara'da sol görüşlü aydın ve öğrenciler tarafından ilham alınarak bir nasihat olarak paylaşımı da sağ görüşlü üniversite gençliği tarafından protesto edilmiştir.¹⁹² Bu gelişmelerle bağlantılı olarak aynı yıl "Zariy Vostoka" adlı Rus gazetesi ile "Bulletin" adlı Yugoslav dergisinin Türkiye'ye sokulması yasaklanmıştır.¹⁹³ Sovyet desteğindeki Bulgaristan'da komünistler iktidara tam olarak hâkim olmaya başladılar. Kendilerine destek vermeyen Türklere de "Kemalist" damgası vurdular. Bulgarlar komünist olan Türklere bile bu sıfatı yakıştırmaktan çekinmemişlerdir.¹⁹⁴

Bulgaristan'da komünistlerin iktidarıyla birlikte Türklere yönelik propagandalarda yıllardır Türkiye'de komünist partisinin var olduğu iddia edilmiştir. TKP tarafından BKP'nin 5. Kongresine

¹⁸⁸ Kamuran Gürün, **Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1983, s. 215.

¹⁸⁹ Jelavich, a.g.e., s. 310.

¹⁹⁰ Gürün, a.g.e., s. 215, 216.

¹⁹¹ Hacnikolov ve Kalaora, a.g.e., s. 223.

¹⁹² BCA, 30-1-0-0_65-407-14_, (31.12.1947).

¹⁹³ BCA, 30-10-0-0_88-578-11_, (23.6.1947).

¹⁹⁴ BCA, 030-0-010-000-000-243-646-6, (1.8.1946).

gönderilen telgraf metninin okunmasını Türkiye’de komünizmin var olduğu hatta 1900’lü yılların başından beri var olduğu şeklinde yorumlayan Bulgaristanlı komünistler, Türkiye’de binlerce arkadaşlarının da zindanlarda olduğunu ileri sürmüşlerdir.¹⁹⁵ Yine Bulgaristan’da Türkiye’nin eleştirildiği bir başka yazıda “Türkiye’de herkesin Türk olduğu ve farklı etnik kökenlerin bulunmadığı” Anayasa’nın 88. maddesiyle belirtildiği anlatılarak gerçeklerin göz ardı edildiği iddia edilmiştir.¹⁹⁶ Bulgaristan’ın Türk sosyalistleriyle ilgili düşüncelerinde Nazım Hikmet’in hapsedilmesi, Sabahattin Ali’nin Bulgaristan’a kaçmak isterken öldürülmesi ve Mustafa Suphi’nin de Trabzon’da öldürülmesi gündemden hiç düşmeyecektir.* Bulgaristan’da yürütülen bütün bu Türkiye karşıtı propagandaya rağmen sosyalist düşünceler orada yaşayan Türkler arasında umulduğu kadar ilgi görmeyecektir.

Bulgaristan’ın 1989 yılına kadar sürecek komünist rejimini Dimitrov’dan sonra Çervenkov aldı. 1950 yılında hem başkan hem de parti sekreterliği görevini yürüten Çervenkov liderliğindeki Bulgaristan, Sovyetlere diğer uydu rejimlerin hepsinden daha yakındı. Stalinist bir rejim hayranıydı.¹⁹⁷ Ülkeyi Çervenkov’dan sonra Doğu Bloku’nun yıkıldığı 1989 yılına kadar Todor Jivkov yönetecektir.

¹⁹⁵ Habil Abdioğlu, “Türkiyede komünizm”, **Yeni Işık Gazetesi**, 23 Mayıs 1949, s. 4.

¹⁹⁶ “Türkiyede nasıl demokrasilik var”, **Yeni Işık Gazetesi**, 12 Kasım 1949, s.1.

* Bu üç olayla ilgili ayrıntılı bilgiler ilerleyen bölümlerde yer almaktadır.

¹⁹⁷ Jelavich, a.g.e., s. 352, 391.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KOMÜNİZM DÖNEMİNDE BULGARİSTAN TÜRKLERİNE YÖNELİK KÜLTÜREL ASİMİLASYON POLİTİKALARI VE TÜRKİYE ALGISI

2.1. İki Kutuplu Dünya ve Bulgaristan'ın Sosyalistleşmesi

İkinci Dünya Savaşı'nın Ruslar lehine dönmesi ile başlayan sosyalist etki ve işgaller dünyayı iki kutuplu hale getirdi. Bir tarafta Amerika Birleşik Devletlerinin başını çektiği, Batılı büyük devletlerin içinde yer aldığı ve Türkiye'yi de saflarına katmaya çalıştıkları Batı Bloku, diğer taraftan da Sovyetler Birliğinin lideri olduğu Doğu Bloku vardı. Savaşın başlarında Bulgaristan, Almanların safında yer alıyordu. Savaşın Ruslar lehine sonuçlanacağı anlaşılınca Bulgar sosyalist gruplarının desteği ile Bulgaristan'ın kaderi 9 Eylül 1944 günü Rus askerine teslim edildi. Bu tarihten itibaren Bulgaristan için Sosyalist Dönem başladı. Ruslar, bu dönemle birlikte Bulgaristan'da eskiden beri sosyal, ekonomik ve politik alanlarda var olan etkilerini daha da artıracaktır.

Yeni bir dönemin başladığı 9 Eylül 1944 tarihinde Bulgaristan'daki bazı Türklere de destek gören Sosyalistler iş başındaydı. Halkın umut bağladığı yönetim ilk başlarda her kesime sıcak mesajlar verdi. Düşüncelerin özgürleşeceği, insanların fikir, inanç ve etnik farklılıklardan dolayı ayrımcılığa tabi tutulmayacağı bir sistem vaat ediliyordu. Emekçilerin emeklerinin karşılığını tam olarak alacağı ve idarede söz sahibi olacaklarını açıklayan bir yönetim gelmişti.

Osmanlı döneminde hâkim unsur olan Türkler, Bulgaristan'ın bağımsızlığı ile azınlık konumuna düştüler. Bulgarlardan sonra ülkenin ikinci büyük kesimini oluşturan Türklerin büyük bir çoğunluğu kırsal kesimde yaşıyordu. Tarımla uğraşan, ormancılıkla geçinen, hayvancılıktan nafakasını çıkaran Türk köylülerinin büyük kısmı Bulgarca bilmiyordu. Türklerin şehir hayatından uzak olması sebebiyle onlara yönelik olarak uygulanacak politikada Türkçe basın ve yayının önemi ön plana çıkmıştır. Sosyalist rejim, ilerleyen dönemlerde yasakçı zihniyetiyle hemen her şeyi devlet tekelinde yürütmüştür. Tek ulus olma yolunda ağır adımlarla ve sabırla planını uygulamaya başlamıştır. Bulgaristan'da tehlikeli olabilecek potansiyeli taşıyan tek azınlık olan Türklere yönelik asimilasyon politikaları ülkenin en ücra köşesine kadar giden gazeteler, dergiler, kitaplar, broşürler ve propaganda toplantıları aracılığıyla uygulanıyordu. Türkiye'nin destek verdiği düşünülen Bulgaristan'daki Türk azınlığa, sosyalizm öncesinde de asimilasyon politikaları uygulanmıştı. Bütün bunlarla birlikte öteden beri yapılmak istenilen; Bulgarların amaçlarına yönelik olumsuz bir

Türk ve Türkiye algısı oluşturmaktı. Sosyalist ülkelerdeki komünist partiler ideoloji, örgütlenme ve faaliyetlerinde hep Sovyetleri örnek almışlardır. Sovyet devleti geleceğin modeli idi.¹⁹⁸ Bulgaristan'da uygulanan politikalar da Sovyetlerin model alındığının ve Bulgaristan'da komünist yöneticilerin Sovyetlerden beslendiğinin göstergesiydi. Rejimin devam ettiği sürede de Rusların etkisi açıkça görülmüştür. 1946 yılında Komünistler, Moskova'nın direktifiyle, milliyet ve Slavlık esaslarına sıkı sıkıya bağlı bir politika izleyerek Türklere yaptıkları baskıları önceki yönetimin kaldığı yerden devam ettirmişlerdir.¹⁹⁹

2.2. Bulgaristan'da Sovyet Merkezli Yetişen Liderler

Sosyalist veya Komünist rejimler yönettikleri halklara algı propagandası uyguladıkları gibi bu halkları yöneten elit kesimle de özel olarak ilgilenerek onları, maksatlarına hizmet etmeleri için yetiştiriyorlardı. İkinci Dünya Savaşı'nı kaybetme aşamasındayken zaferle çıkan Ruslar zaten ellerinde olan Orta Asya ülkelerinden sonra Balkanlara ve Avrupa'nın doğusuna da yerleştiler. Rusların işgal edecekleri ülkelere girmeden önce o ülkelere yönelik algı operasyonu yaptığı bilinmektedir. Yerel işbirlikçilerinin desteğiyle ideolojilerinin alt yapılarını oluşturduktan sonra işgal ettikleri ülkelerde istedikleri yönetimi iş başına getirdiklerine şahit olunmuştur. Komünist ülkelerde yönetime gelenler katı ve sıkı bir rejimin hamisiydiler. Kendilerine karşı olacak muhalif bir güç olmadığı gibi böyle bir gücün oluşmasına da fırsat verilmiyordu. Muhalefet varsa bunlar da ya göstermelik veya sesini yükseltmeyen pasifize edilmiş bir kesimden oluşuyordu.

9 Eylül 1944 sabahı Bulgaristan halkı, Rusların ve onların yandaşları olan bir kısım Bulgarların yönetimine girdiler. Sovyet Rusya'nın bir kopyası olmaya çalışan Bulgaristan'ın yeni idarecileri, Marks, Engels, Lenin, Stalin ve Sovyetlerin başına geçen diğer liderleri kendilerine örnek almışlardır. Bulgaristan'da yönetici adaylarının gözleri her zaman Sovyetler Birliği'ne çevrilmiştir. Sovyet Rusya tarafından belirlendiği düşünülen bu yöneticiler zaten Sovyet Rusya'nın eğitim ve gözetimi altında ülkelerini sevk ve idare ediyorlardı. Bu idareciler Sovyetlerin sadık birer işbirlikçileriydi. İzledikleri politikalar her zaman Sovyet eksenliydi. Rus Slavcılarının verdiği burslarla Moskova ve diğer Rus şehirlerinde milliyetçi Bulgarlara eğitim veren Rusların bağımsız Bulgaristan'ın temellerindeki etkisi oldukça fazlaydı.²⁰⁰ Ülke yöneticilerinin gözünde ve halka yönelik oluşturulan algılarda Sovyetler Birliği iyi, güçlü, zengin, müreffeh, özgür, barışçı, vs. gibi özellikleri olan örnek bir ülkedydi. Kapitalist sistem ve onunla bağlantılı ülkeler eleştiriliyordu. Bu politika ile Bulgar halkının sevgi ve güveni kazanılmaya çalışılıyordu. Özellikle Sovyetler Birliği'nin Bulgar halkına olan dostça tavrı Bulgaristan'ın uluslararası düzeyde yalıtılmışlıktan kurtarılmasını sağlayacaktır.²⁰¹

¹⁹⁸ Jelavich, a.g.e., s. 205.

¹⁹⁹ BCA 030-0-010-000-000-243-646-6, (1.8.946).

²⁰⁰ Kemal H. Karpat, **Osmanlı Nüfusu**, Timaş, İstanbul, Ocak 2010, s. 134.

²⁰¹ Nikolay Todorov, **Bulgaristan Tarihi**, (Çev. Veyssel Atayman), Öncü Kitabevi, İstanbul, 1979, s. 122.

Bulgaristan'da sosyalist rejimin başlamasıyla birlikte önceki yönetimlerin muhalifi şimdi iktidar olan sosyalistlerde büyük bir sevinç ve güven duygusu oluştu. Bu muhaliflerin arasında azınlık olan Türklere sosyalizme destek veren ve bu uğurda mücadele edenler de vardı. Sosyalist rejim, herkese eşit davranılacağı, daha önce haksızlığa maruz kalanların haklarının verileceği şeklinde vaatler veriyordu. Bu vaatlere Bulgaristan'daki halkların büyük bir çoğunluğu inandırılmıştı. Türklere de geçmiş yönetimlerin yaptıkları baskılar neticesinde ellerinden alınan hakların verileceği söylenmiş ve bazı olumlu adımlar atılmıştı. Rejimin faaliyetleriye herkese hitap eden yayınlar yanında etnik kökeni farklı topluluklara yönelik yayınlarla duyurulmaya başlanmıştır.

2.3. Bulgaristan'da Azınlıkları/Türkleri Asimile Etme Politikaları ve Algı

Sosyalist rejimle beraber Bulgarların uluslaşma amacıyla ülkedeki farklı etnik kökenden gelenleri asimile ederek Bulgarlaştırma gayretine girdiği görülmektedir. Müslüman olan ve kendilerini Türk olarak ifade eden Arnavut, Çerkez, Çingene, Pomak, Tatar gibi azınlıklardan başka, Gagavuz, Makedon, Ulah, Yunan, Ermeni, Yahudi gibi farklı etnik ve dini gruba mensup azınlıklar da Bulgarların asimilasyon politikalarının hedefindedir. Tezimizde Bulgaristan'da Türklere yönelik asimilasyon politikaları incelendiği için bundan sonraki bölümlerimizde özellikle Türklere yönelik asimilasyon politikaları üzerinde durulacaktır.

Türk azınlığı asimile etme politikalarının bir gereği olarak Türkler; dininden, dilinden ve yaşam tarzlarından uzaklaştırılmaya çalışılmıştır. Bunlar uygulanırken bir yandan sosyalizm düşüncesini Türklere benimsetmek diğer yandan da kırsal kesimdeki Türklerin köylü, tarım işçisi, emekçi oldukları zihinlere işlenmiştir. Bu yüzden çalışmaları gerektiği, hatta çok çalışmaları gerektiği empoze edilmiştir. Yaptıkları işlerin de çok önemli olduğu boy boy haberlerle ve fotoğraflarla basın yayın yoluyla desteklenmiştir.²⁰²

2.3.1. Türkleri Asimile Etme Faaliyetlerinde Basın ve Yayının Rolü

Bu bölümde Bulgaristan'daki yeni rejimin Türk azınlığına yönelik asimilasyon politikaları çerçevesinde uygulamış olduğu din, dil, eğitim, sosyo-ekonomik, kültürel faaliyetleri, Bulgaristan Komünist Partisi'nin yayın organlarından alınan kaynaklarla etraflıca ele alınacaktır. Bulgarlar basın ve yayının etkisini bilmektedir. Çünkü Balkan ulusçuluğu gazeteye çok şey borçludur. Etkili ve önemli bir üçlü olan gazeteci, öğretmen ve din adamı Avrupa'da en çok Balkanlarda gazetecilik sayesinde bir arada aktif bir rol oynamıştır. "Lyuboslovye" adlı ilk Bulgar gazetesi de İzmir'de

²⁰² Bkz. EK 3. "Türkler kırsal kesimin daimi sakinleridir" düşüncesi zihinlere işlenmektedir.

1842 yılında Konstantin Fotinov tarafından çıkarılmıştı.²⁰³ Bulgaristan Türklerine yönelik yayınlarda da gazetecilerin, eğitimcilerin ve din adamlarının faaliyetleri araştırmamızda sıkça görülecektir. Bulgarlar, Bulgaristan Türklerinin Bulgarcalarının iyi olmadığını bilmektedir. Osmanlı döneminden beri hâkim unsur olan bu kesim kendi dillerini konuşmakta ve kendi dinlerine göre yaşamaktadır. Türkler de Osmanlı döneminden beri Balkan coğrafyasında Türkçe süreli yayınlar yapmaktaydılar.

2.3.1.1. Bulgar Prensliği Döneminden 1944 Yılına Kadar Bulgaristan’da Türkçe Süreli Yayınlar

Basın ve yayının önemi, eğitim seviyesinin yüksekliği yönünden Osmanlı coğrafyasının Balkanlar bölgesinde Osmanlının diğer bölgelerine göre daha dikkat çekicidir. Bu açıdan bakıldığında Bulgaristan’da Osmanlı döneminde Türklere yönelik süreli yayınlar yapılmıştır. Osmanlının son dönemlerinden komünizmin başladığı 1944 yılına kadar Balkan coğrafyasında aşağıda alfabetik sıraya göre adları zikredilen Türkçe süreli yayınları görmekteyiz.²⁰⁴

Tablo 1: 1944 Yılına Kadar Bulgaristan’da Türkçe Süreli Yayınlar

Yayın Adı	Yayın Adı	Yayın Adı	Yayın Adı
Açık Söz	Gayret	Muvazene	Tuna Boyu
Afak-i Şarkiyeden Tullu İden Müsademe-Efkar	Güneş	Örfan	Tunca
Akşam Haberleri	Hakikat Şahidi	Özdilek	Turan
Altın Kalem	Halk Sesi	Rağbet	Türk Muallimler Birliği
Balkan	Havadis	Rehber	Türk Muallimler Mecmuası
Balkan Postası	Hilal	Resimli Balkan	Türk Sadası
Başlangıç	Hukuk	Resimli Emniyet	Türk Sözü
Birlik	İbret	Rodop	Türk Spor Gazetesi
Bulgaristan	İleri	Rodop Sesi	Uhuvvet
Bulgaristan Türk Muallimleri Mecmuası	İnsan	Rumeli	Varna Postası
Çiçek	İntibah	Savaş	Vatan
Çiftçi Bilgisi	İntifak	Sebat	Yarın
Deli Orman	İslah	Sada-i İslam	Yeni Başlangıç

²⁰³ İlber Ortaylı, **Osmanlı’da Milletler ve Diplomasi**, 111. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Nisan 2010, s. 280.

²⁰⁴ T. Borov vd., (Red.), **Bilgarski Periodičen Peçat 1844-1944**, TOM III, Nauka i İzkustvo, Sofya, 1969, s. 40-47.

Tablo 1: (devamı)

Yayın Adı	Yayın Adı	Yayın Adı	Yayın Adı
Dikkat	İstikbal	Serbest Bulgaristan	Yenilik
Dobruca Postası	Karadeniz	Sofya Muhabiri	Yeni Söz
Doğru Sada	Koca Balkan	Şahidül Hakayık	Yeni Yol
Doğru Yol	Kosmopolit	Şark	Yıldırım
Dostluk	Malûmat	Şarki Rumeli	Yoldaş
Efkâr-ı Umumiye	Medeniyet	Tarla	Ziya
Eftab	Muallim Fikri	Terbiye	
Ehali	Mücadele	Terbiye Ocağı	
Feryat	Müdafa-i Hukuk	Tuna	

Kaynak: Borov vd., 1969: 40-47

Osmanlı döneminden beri Bulgaristan'ın Avrupa ülkelerine yakın bir konumda olması, bölgede çeşitli Avrupalı tüccarların, şirketlerin temsilciliklerinin ve elçiliklerinin bulunması, bu coğrafyayı basın ve yayın alanında faal bir yer haline getirmiştir.

Bölgede yaşayan Türklerin arasında eğitim düzeyi yüksek olanlar Osmanlı'nın dağılma sürecine girmesiyle birlikte Anadolu'ya göç etmeye başlamışlardır. Balkanlardaki toprakların tek tek Osmanlı'nın elinden çıkmasını takip eden yıllarda bölgedeki merkezi şehirlerde yaşayan entelektüel Türklerin Anadolu'ya göç etmesi hızlanmıştır. Böylelikle Balkan coğrafyasındaki şehirli Türk nüfusu oldukça azalmıştır. Şehirli Türklerin göç etmesi sonucu toplumun önde gelen aydınlarının bölgedeki Türkler arasındaki sayısı da bir hayli düşmüştür. Eğitim seviyesi düşen ve toplum liderlerinden yoksun bırakılan Türkler, bundan sonra gerek prenslik döneminde gerekse daha sonraki dönemlerde her türlü propagandaya açık hale gelmiştir. Sosyalist yönetim Türk azınlık içindeki az sayıdaki aydın kesimin bir kısmını da yanına alarak Türklere yönelik basın, yayın ve sair yollarla propaganda faaliyetlerini yürütmeye başlamıştır.

2.3.1.2. Komünizm Döneminin En Etkili Türkçe Yayınları

Herkesin hakkını alacağı vaatleriyle yönetime gelen komünistler ilk yıllarda Türklere şirin görünme politikası izlemiştir. Sosyalist rejimin başlamasıyla Türkçe yayınlarda buna dair birçok örnek görülmektedir. Bulgaristan'da, Osmanlı döneminde Türkçe basın ve yayın yapıldığı gibi sosyalist rejim döneminde de yerel ve ulusal olmak üzere birçok yayın yapılmaya devam edilmiştir. Bunlar arasında ülke genelinde yayınlanan Sofya merkezli ve çocuklara yönelik "Eylülcü Çocuk" gazetesi, gençlere yönelik "Halk Gençliği" gazetesi, büyüklere veya her kesime yönelik "Yeni Işık"

gazetesi ve “Yeni Hayat” dergisini sayabiliriz. Radyo yayınlarındaki Türkçe saatler ve ilerleyen yıllarda da televizyon yoluyla Türklere yönelik yayınlar ve programlar yapılmıştır. Bunlara ilaveten değişik konularda Türkçe olarak birçok kitap, dergi, gazete, broşür, yönlendirici afişler de yayınlanmıştır.²⁰⁵

2.3.1.3. Komünizm Döneminde Türk Azınlığa Yönelik Algı Faaliyetleri

Komünist yöneticilerin sosyalist rejimle birlikte işbaşına geçmesiyle Bulgarların ulusal hedeflerine ve komünizmin hedeflerine uygun olarak bir azınlık politikası oluşturulmuştur. Bu politika uygulanırken her türlü ekonomik, sosyal, psikolojik yöntemlere başvurulmuş, savunmasız Türk azınlığa karşı kapsamlı bir algı faaliyeti ile asimilasyon politikası izlenmiştir. İzlenen politikadaki bazı kavramlar ve etki alanları da şöyledir.

Algı, insan varlığının kendisini çevreleyen dış dünyadan duyu organları aracılığıyla edindiği izlenimdir. Algı, idrak ya da sezgisel kavrayış anlamında, bir şeyin doğruluğunun bilincine varmayı da ifade etmektedir.²⁰⁶ Algıyla dış dünyadan elde edilen veriler zihinsel süreçlerde yorumlanmamış ham verilerdir. Bu verilerdeki bilgilerin doğruluğu veya yanlışlığı ilgili konu hakkında önbilgi gerektirir. Bu bilginin eksikliği durumunda beyin yıkama süreçlerine veya algı propagandasına maruz kalanlar yanlış ile doğru olanı ayırt edemeyebilirler. Bilindiği gibi beyin yıkama yöntemleri ve algı propagandaları sosyalist veya komünist yönetimlerin sık sık başvurduğu yöntemlerdendir.²⁰⁷

Kitle İletişiminde Basın Yayının Gücü ve Hedef Kitle; Kitle iletişiminde en önemli aracın basın olduğu bilinen bir gerçektir. Burada kullandığımız basın kavramıyla görsel ve yazılı her türlü yayın ve iletişim araçları belirtilmek istenmektedir. Komünizmin ilk döneminde Türklere yönelik olarak etkili bir şekilde gazete, dergi ve kısmen de radyo kullanılmış daha sonraki yıllarda televizyon da propaganda aracı olarak devreye girmiştir.

Komünizm dönemi Bulgaristan’ı Leninist bir yönetim anlayışındaydı. Lenin “Gazete, ihtilalin en kuvvetli silahıdır.” demiştir. Lenin ayrıca bu güçlü silahın ihtilal sonrası iktidarın emrinde olması gerektiğini belirterek güdümlü bir basın arzu etmiştir.²⁰⁸ Bir bireyin ya da grubun iletişim araçlarını kullanarak başka birey ya da grupların tutumlarını biçimlendirecek şekilde bilinçli olarak kendi amaçları için kullanması Leninist propagandanın özünü oluşturmaktadır.²⁰⁹ Stalin de “Basın, en kuvvetli bir silahtır. Partiye (Parti, Komünist Partisi) onun yardımıyla her gün, her saat işçi sınıfına kendi diliyle konuşur. Partiye ile sınıf arasındaki manevi birliğin genişletilmesi

²⁰⁵ Bkz. EK 4. Türklere yönelik radyo ve televizyon programlarının yayın saatleri.

²⁰⁶ Ahmet Cevizci, **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, İlaveli 5. Baskı, Paradigma Yayınları, İstanbul, Ekim 2002, s. 42.

²⁰⁷ Afşar Timuçin, **Felsefe Sözlüğü**, Genişletilmiş 5. Baskı, Bulut Yayınları, İstanbul, 2004, s. 17, 18.

²⁰⁸ M. Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, Beşinci Basım, Der Yayınları, İstanbul, 2005, s. 22.

²⁰⁹ Sezer Akarcalı, **2. Dünya Savaşında İletişim ve Propaganda**, İmaj Yayınevi, Ankara, 2003, s. 3.

için başka bir vasıta ve cihaz tabiiatta mevcut değildir.” demiştir.²¹⁰ Lenin’in “Basın muazzam bir kuvvettir.” sözü²¹¹ Komünizmin 9 Eylül 1944 tarihinde adımını attığı Bulgaristan’da 10 Kasım 1989 tarihine kadar kendini etkili bir şekilde hissettirmiştir.

Kitap, toplumun sınırlı bir kesimi tarafından okunmasına rağmen gazete, daha büyük halk kitleleri tarafından takip edilmektedir. Gazeteyi bir kitap gibi düşünürsek gazete herkesin okuduğu bir kitap anlamına gelmektedir. Yani gazete aynı zamanda kitap işlevi görmektedir. Çünkü herkes kitap okumayabilir ama gazete okur hem de her gün okuyabilir.²¹² Bu gerçekten hareketle sosyalist yönetim fikir birliği oluşturmak gayesiyle vatandaşlarına gazete seçimi yapma imkânı vermiştir ancak bu gazeteler tek yönlü yayın yapmışlardır. Buradan anlaşılan şudur ki gerek Türk azınlık gerekse Bulgar vatandaşları yoğun bir algı oluşturma propagandasına maruz kalmışlardır.

Haber kaynağının sadece süreli yayınlar ve kitapların olduğu bir dönemde yapılan propagandaların önemli bir etkisi olmuştur. Türklerin çok büyük bir kesiminin kırsal alanda yaşadığı ve eğitim düzeylerinin düşük olduğu göz önünde bulundurulduğunda yapılan algı propagandalarının zaten baskı altında olan Türkler üzerinde amacına ulaşacağı düşünülmüştür. Bilindiği gibi eğitim durumu yüksek olan insanlar arasında alternatif bilgi kaynağı arama güdüsünün bulunması medyanın gündem belirleme etkisini azaltmaktadır.²¹³

Türkler devamlı ezilmiş, köle gibi çalıştırılmış, sürgün edilmiş, tutuklanmış ve yok edilmeye çalışılmıştır. Sadece Türkler değil, muhalif Bulgarlar da bu zulümden nasibini almıştır. Polis devleti olan Bulgaristan’da Bulgarlar tepkilerini muhalif safta yer alarak göstermektedir.²¹⁴ Rejimin isteği doğrultusunda bazı Türklerden oluşturulan bir grup ile Türklere yönelik ve Türkçe olarak çıkarılan yerel ve ulusal birçok gazete, dergi, kitap ve radyo yayınları yapılarak bambaşka bir Bulgaristan, Bulgaristan Türk’ü ve Türkiye algısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu algı propagandalarına ilerleyen dönemlerde televizyon üzerinden de devam edilmiştir.²¹⁵

Basın Yayındaki Algı Yöntemleri; Basın yayın halkı haberlerle uyaran, yöneticilere mesaj veren, ele aldığı konularla sınırsız bir çalışma alanı oluşturan bir güç olarak görünmektedir.²¹⁶ Bütün rejimlerde toplumu etkilemek için kullanılan çeşitli yöntemler vardır. “Propaganda”, “öne çıkarma”, “çerçeveleme” yöntemleri komünist partisinin yayınlarında göze çarpmaktadır. Leninizmin bir gereği olarak yönetimlere basını ve yayını, halkları sevk ve idare etmede etkin bir yöntem olarak kullanılması önerilmiştir. Bulgaristan’da komünist rejim bu ilke doğrultusunda

²¹⁰ **Yeni Işık Gazetesi**, 13 Ekim 1954. s. 1.

²¹¹ “Basın Muazzam Bir Kuvvettir”, **Yeni Hayat Dergisi**, 9, (Eylül 1954), s. ön kapak içi.

²¹² Arsev Bektaş, **Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi**, 2. Basım, Bağlam Yayınları, İstanbul, Ekim 2000, s.130.

²¹³ Erkan Yüksel, **Medyanın Gündem Belirleme Gücü**, Çizgi Kitapevi Yayınları, Konya, 2001, s. 113.

²¹⁴ BCA, 030-0-010-000-000-243-646-6, (1.8.946).

²¹⁵ Bkz. EK 4.

²¹⁶ İnuğur, a.g.e., s. 21.

hareket etmiş ve tüm yöntemler oldukça iyi kullanılmıştır. Basın ve yayının etkisi, özellikle “propaganda”nın gücü ve toplumu yönlendirmedeki rolü açık ve net bir şekilde görülmektedir.

“Propaganda” kelimesini Orhan Hançerlioğlu, şu şekilde açıklamaktadır: Herhangi bir düşünceyi yaymak için kullanılan her türlü çaba..., herhangi bir söz tekrar tekrar söylenirse insanların büyük çoğunluğunca benimsenir. Bundan dolayı “propaganda” kandırıcı kanıtlar aramak zorunda değildir, sadece göze çarpması yeterlidir.²¹⁷ Çağdaş biçimiyle “propaganda”yı Lenin başlatmış, geçit törenleri, simgeler, semboller vs. ile de propaganda teknikleri kullanılmıştır.²¹⁸ İkinci Dünya Savaşı öncesi Batı demokrasileri ve ABD’de kitle iletişim araçları eğlence ve ticari amaçla kullanılırken Nazi Almanya’sı ve Sovyetler kitle iletişim araçlarını “propaganda” amaçlı kullanmışlar ve bunun teknolojisini de geliştirmişlerdir.²¹⁹ İkinci Dünya Savaşı, “propaganda” yöntemleri ve kitle iletişim araçları ilişkisinin ortaya çıktığı ve geliştirildiği bir dönemdir. Bir yöntem olarak halen kullanılmaktadır.²²⁰

Basında “öne çıkarma” ve “çerçeveleme” olarak adlandırılan yöntemlere algı oluşturma çalışmalarında yer verilmektedir. Burada basın, muhatapları olan bireylerin dikkatini belirli bir konuya çekmek için sürekli olarak aynı konuyu gündemde tutmakta ve okuyucuyu belirlenmiş hedefe, tutum ve davranışa yönlendirmektedir. Bunlar arasında “öne çıkarma” yöntemi, bireylerin gündemini oluştururken bir konu ya da sorunu diğerleri arasından sıyrarak ön plana çıkarmakta ya da öncelikli hale getirmektedir. Basında bu yöntemler uygulanırken önem verdiği konularda hangi siyasal yargı ve tercihin yapılacağını belirlemektedir. Haberlerde ele alınan konunun haberi verilirken kamuoyunun dikkatini çekecek biçimde bazı yönlerinin seçilerek verilmesi yani bir resmi diğerlerinden ayıran bir “çerçeve” gibi dikkat çekilerek sunulması konuyu önemli hale getirmektedir.²²¹ Bulgaristan’daki yayınlarda bu örnekler sıkça rastlanmaktadır.

Sosyalist Bulgaristan’da iktidardaki komünist yönetimin baskısı altındaki Türkler düşüncelerini serbestçe yayınlama ortamı bulamamışlardır. Bu rejim altında muhalifler, sisteme tamamen karşı olanlar veya fikir olarak aynı tarafta olsa da çeşitli konularda farklı düşünenlerin rejim içinde yeri olmadığı görülmüştür. Yapılan alan çalışmalarına dayanarak belirtmek gerekirse, bu rejim altında yaşamak zorunda kalanlar tehlikeyle muhatap olmamak için rejim karşıtı görünmeyecek şekilde davranmaya ve yazılar yazmaya çalışmışlardır. Azınlık olan Türkler arasından az sayıdaki entelektüellerin bir kısmı rejimle muhalif olmamaya özen göstermişlerdir. Bu entelektüeller arasında rejimi benimseyenlerin bir kısmı da şiddetli bir rejim savunucusu olmuşlardır.

²¹⁷ Orhan Hançerlioğlu, **Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar**, 3. Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul, C. 5 (Ö-R), Şubat 2005, s. 267.

²¹⁸ Bektaş, a.g.e., s. 156.

²¹⁹ Akarcalı, a.g.e., s. 201.

²²⁰ Akarcalı, a.g.e., s. 9.

²²¹ Yüksel, a.g.e., s. 107, 108.

Yukarıda açıklanan ve bilemediğimiz bazı yöntemlerle bir yandan uzun vadeli ve sistemli asimilasyon politikaları uygulanırken diğer yandan bu politikaları hızlandırmak için Bulgaristan Türklerinin ümit bağladığı Türkiye'nin Sovyet yardımına muhtaç, yoksul, zayıf, geri kalmış, savaş yanlısı, kapitalistlerin maşası bir ülke olduğu algısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi Lenin'in "Gazete ihtilalin en kuvvetli silahıdır" ve Stalin'in "Basın en güçlü silahtır" sözlerinden hareketle niçin komünist ülkelerde basın yayın yoluyla asimilasyon politikalarının uygulandığı daha iyi anlaşılacaktır.

2.4. Komünizm Döneminde Bulgaristan'da Türklere Yönelik Din Politikası

Türklerin Balkanlara ayak basmasından itibaren bölge İslam diniyle tanışmıştır. Balkan Türklerine yani Müslümanlarına genel olarak baktığımızda "Din" kavramının daha ön planda olduğunu görüyoruz. Böylece Batı'da Müslümanların Türk olarak görülmesi ve "Müslüman olanlara Türk oldu" denilmesi, iki kavramın birbiri yerine kullanılmasını da doğal gösterecektir. Yine de din kavramının etkisinin daha geniş bir kapsama alanı olduğuna dikkat çekilmelidir. Geniş açıdan baktığımızda Bulgaristan'da ve Balkanlarda Müslüman olan toplulukların içinde Türkçe bilmeyenler de bulunmaktadır. Türkçe bilmeseler de bu topluluklar Türk kültürünü benimsemiş hatta kendilerini Türk olarak görmüşlerdir. Böylece komünist Bulgar rejiminin neden hedef tahtasındaki Türk azınlığa uygulayacağı asimilasyon politikalarında en önemli faktör olarak "din" faktörünü seçtiği ortaya çıkmaktadır. Komünizm Dönemi Bulgaristan'ı bu gerçeği hiçbir zaman göz ardı etmemiştir. Buna örnek olarak Bulgaristan'da 1959 yılında 22 olan toplam müftülük sayısı 9'a indirilmiş ve 8'i Türk Müslümanları, 1'i Bulgar Müslümanları için denilerek Müslüman Türk ve Müslüman Bulgar (Pomak Türkleri) ayrımı yapılmıştır. İslam'da ise böyle bir ayrım söz konusu değildir.²²²

Dinini, dilini, yaşam tarzını kaybeden bir toplumun diğer belirleyici özelliklerini de beraberinde kolaylıkla kaybedeceği ve hâkim kültürün içinde eriyebileceği bir gerçektir. Tarihin her döneminde hatta ilkel kültürlerde bile inançların toplumların yaşantılarındaki önemi yapılan kazılarda ortaya çıkarılan mabetlerden anlaşılmaktadır. Din, toplumların kültürünü oluşturan en büyük faktördür. Bu, tarihin ve sosyolojinin de teyit ettiği bir gerçektir. Dinini yaşayan insanların şahsiyet ve karakterlerinin daha sağlam ve bu bireylerden oluşan toplumların tehdit ve tehlikelere karşı daha dirençli olduğu tarih boyunca görülmüştür.²²³ Millet; dil, kültür ve toprak bütünlüğüne sahip, bir bayrak altında toplanan politik bir toplumdur. Din ise toprak, lisan farkı gözetmeden bir dine inananları birleştiren bir kuvvettir. Millet daha dar bir daire iken din, milleti de içine alan daha

²²² Mustafa Alish Hadzhi, **Din Değiştirmenin Sosyolojik Sonuçları (Bulgaristan Örneği)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 70.

²²³ Osman Pazarlı, **Din Psikolojisi**, İkinci Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul, Aralık 1972, s. 37.

geniş bir daireyi ifade eder. Din birliği millet birliğine engel teşkil etmez. Aksine milli hisleri destekler ve birleştirici bir görevi vardır.²²⁴

Kültürel olarak Bulgaristan Türklerinin din, dil, eğitim, yaşam tarzı, aile, yeme içme, kılık kıyafet, iş alanları ve yaşam bölgeleri gibi her alanda değişime zorlandıkları görülmüştür. Sistemli bir asimilasyon politikası uygulanmıştır. Rejimin en şiddetli saldırıları her alanda olduğu gibi özellikle din, dil-eğitim ve yaşam tarzı alanlarında yoğunlaşmıştır. Komünizm döneminde Bulgaristan'daki Türklere yönelik yayınlardan ve burada yaşayan Türklere elde ettiğimiz bilgiler, aşağı yukarı onar yıllık aralarla sistemli bir çalışma yapıldığına işaret etmektedir. Türklere ilgili alınan kararlar veya yayınlarda izlediğimiz değişiklikler bu sistemli çalışmanın tamamen bir cezalandırma, sürgün, asimilasyon ve yok etme şeklinde olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.

Sosyalist rejimin ilk yıllarında herkese eşit muamele edileceği faşist dönemde gasp edilen hakların iade edileceği gibi toplumun hemen her kesimini ilgilendiren ve onlara cazip geleceği düşünülen sloganlar kullanarak yönetime geçen komünistlere göre “din” yani “İslam” açık hedef olmamıştır. Hatta İslam dinine destek verilmiştir. Rejimin İslam'a olan bu desteği bazı din adamlarının sosyalizmi benimsemesiyle sonuçlanmıştır. Rejimin bütün bu uygulamalarının arkasında yatan gerçek ise şudur: Kurulan yeni rejim ilk yıllarında sorunsuz bir şekilde ülke yönetimine yerleşmek maksadıyla potansiyel tehlike olarak görülen Türklerin olası bir direnişinin önüne geçmek istemesiydi. Aleksandre Popovic de bu konuyla ilgili “1944 öncesinde Türklere karşı yapılan baskılar Vatan Cephesi tarafından nispeten kaldırılmıştı. Türkler dinî bayramlarını kutlayabiliyorlar ve hükümet tarafından yardım da alıyorlardı.” düşüncesindedir.²²⁵

Leninist ideoloji, gerektiğinde din adamlarını dışlamak gerektiğinde onlardan faydalanmayı metod olarak kullandığı gibi bu yöntemi takipçilerine de salık vermiştir. Sovyetlerin İkinci Dünya Savaşı sırasında işgal ettiği bazı Avrupa devletlerinde Stalin ateist bir politika izlemiştir. Bu çerçevede değişik tarikatlara mensup 4 bin din adamı Polonya'dan uzaklaştırılmış, bunların yerlerine ateist bir politika izlemek üzere 25 bin din karşıtı ajan yerleştirilmiştir. Ancak aynı Stalin Almanların Polonya'yı işgalinden sonra kendilerinin de Polonya'nın diğer bir kısmını işgal ettiğinde din ile ilgili tutum ve davranışını değiştirerek işgal bölgesinde din ve vicdan hürriyetinin savunucusu olduğunu söylemiştir. Aynı zaman diliminde Moskova'da din serbestliği de göze çarpyordu. Sosyalist rejimler ilk yıllarında dikkatli bir din politikası izlemeleri gerekirken din karşıtı uygulamalarıyla sosyalizmle yeni tanışan halkları şaşırttığı gibi dayanak olarak seçtikleri işçi ve köylüleri de şok etmiştir.²²⁶

²²⁴ Pazarlı, a.g.e., s. 38.

²²⁵ Popovic, a.g.e., s. 92.

²²⁶ Akarcalı, a.g.e., s. 207, 209.

Bulgaristan'da sosyalist yönetim kendi denetimindeki bir ekiple Türk azınlığa yönelik, 14 Mayıs 1945 tarihli "Işık" gazetesiyle yayına başladı. Gazeteye başyazar olarak Hüseyin Çeşmecioğlu atandı. Gazetenin ilk sayısının manşetinde geçmişteki faşist idareden kurtulmanın sevincinin yaşandığı anlatılırken o dönemin korkulu günlerinin de unutulmaması gerektiği vurgulanmıştır. Bir diğer başlık altında ise Bulgaristan'da yaşayan "Birkaç yüz bin Türk" azınlığının Bulgaristan'dan başka vatan bilmedikleri belirtilerek Bulgar ve Türk halkı arasında geçmişte gerçek kardeşliğin engellendiği açıklanmıştır. Bundan sonra birlik ve beraberlik olacağı müjdesi verilmiştir. Ayrıca gazetenin bu ilk sayısında sosyalist rejimin kurulduğu 9 Eylül 1944 tarihinde bütün azınlıklara tam bir hürriyet ve hukuk getirildiği müjdelenmiştir.²²⁷ Sosyalistler, Türk gençlerinin faşist idare döneminde hep ezildiğini, dışlandığını, eğitim almak isteyen Türklerin casus diye suçlandıklarını ve ülkeyi terk etmeye mecbur tutulduklarını söylemiştir. Türk gençlerinin birçok haklardan mahrum edildikleri dönemlerin geçmişte kaldığı da ifade edilmiştir.²²⁸ Sosyalistler, seçimlerde Türklerin desteğini almak için geçmiş yönetimlerin onlara yaptığı baskıları hatırlatarak özgürlük ve eşitlik vaatleriyle hitap etmiştir.²²⁹ Sosyalist yönetim Türklere seslenirken din adamlarından da destek almıştır.

Başmüftü Akif Hoca tarafından kaleme alınan "Işık" gazetesindeki bir yazıda Vatan Cephesi'ne destek verilmesi gerektiği, 9 Eylül'ün Türklerin de esaretten kurtulduğu bir tarih olduğu, kötü günlerin geride kaldığı ifade edilmiştir.²³⁰ İncancını yaşama hürriyetinin olmadığı, sıkıntılı günlerin geçmişte kaldığı hatırlatılmıştır. Artık, Türklerin kutsal mabetlerine de sahip çıkabileceği belirtilmiş ve sosyalizm öncesinde Demir Baba Tekkesi/Türbesi gibi yerlere gitmenin yasak olduğu hatırlatılarak, sosyalizmle birlikte bu kutsal mekânlara Türk azınlığın gidebildiği vurgulanmıştır.²³¹ Sosyalizmin ilk yıllarında İslam dinine gösterilen bu hoşgörü, Türklerin din adamı ihtiyacını karşılayan eğitim yuvası "Nüvvab" mektebinin çeyrek asırlık açılış yıldönümüne de yansımıştır. Bulgaristan Müslümanlarına din adamı yetiştiren "Nüvvab" mektebinin 25. açılış yıldönümü kutlamalarına bazı milletvekilleri katılmış, ülke çapındaki müftü ve din adamlarıyla halkın da bu kutlamalara iştirak etmesi propaganda amacıyla "Işık" gazetesinin birinci sayfasında manşet haber olarak verilmiştir.²³²

Komünizmin ilk yıllarında çıkarılan "Işık" gazetesinin 25 Ekim 1947 tarihli sayısında gazete logosunun hemen altında iri puntolarla "Kurban Bayramınız Kutlu Olsun" manşeti ve hemen onun altında sol üst köşede çerçeve içinde gazetenin bütün Müslüman okuyuculara kutlama mesajında Türklerin birçok bayramı şen ve huzur içinde geçirme temennisi vardır. Sayfada Türk halkına yönelik üç haber yan yana manşetten verilmiştir. Bunlar, sol üst köşede Başmüftü Akif Osman'ın

²²⁷ "Geçmiş Unutmuyalım", "Türk Azlığı ve V.C. Bulgaristan", **Işık Gazetesi**, 14 Mayıs 1945, s. 1.

²²⁸ **Işık Gazetesi**, 14 Mayıs 1945, s. 2.

²²⁹ **Işık Gazetesi**, 15 Ağustos 1945, s. 1.

²³⁰ Akif Hoca, "Vatan Cephesi Hükümetinden Bulgaristan Türkleri Neler Kazandı?", **Işık Gazetesi**, 25 Mart 1947, s. 3.

²³¹ "Demir Baba Tekkesi", **Işık Gazetesi**, S. 49, 1947, s. 2.

²³² "Nüvvab Okulunun Tevzii Mükafatı ve Açılışının 25. Yıldönümü", **Işık Gazetesi**, 15 Temmuz 1947, s. 1.

“Kurban Bayramı Münasebetile” başlıklı yazısını ve onun hemen yanında “İki Büyük Bayram Arifesinde” başlığıyla Popovo milletvekili A. Yakupoğlu’nun yazısını görüyoruz. Üçüncü haberde ise “Büyük Oktobr Sosyalist inkılâbının 30-uncu yıl dönümü” haberi vardır.²³³ Gazetenin bu haberleri verme yönteminden anlaşıldığı gibi bir yandan Müslümanlara sıcak mesajlar verilirken diğer yandan sosyalizm propagandası yapılmaktadır. Yine aynı sayfada hükümetin icraatlarına yönelik olumlu mesajlar da bulunmaktadır. Böylece Türkleri yeni rejime alıştırmaya ve yakınlaştırmaya amacı güdülmüştür.

Din adamlarına duyulan saygı, onların örnek gösterilmesiyle Türk halkının da ülke kalkınmasına katkıda buldukları haberleri ve özellikle din adamlarının rejim adına olumlu faaliyetleri okuyucuya iletilmektedir. Çünkü din adamlarının Türk ahali üzerinde etkisi oldukça fazladır. İmamlardan oluşan bir ekip tarafından Bulgar papazların ülke imarında rol oynadığı, Müslümanların onlardan daha fazla gayret etmeleri gerektiği dile getirilmiştir.²³⁴ İmamların gayretli çalışmaları ve ülke kalkınması için elde ettikleri sonuçlar takdirle karşılanmakta²³⁵ ve Türklerin ülke kalkınmasına destek vermesi teşvik edilmektedir.

Sosyalist rejimin bahar günleri yaşattığı ilk zamanlarda bayram tebrikleri ve üst düzey yetkililerin mesajları göze çarpmaktadır. Gazetenin manşetinin sol tarafında çerçeve içine alınmış tebrik mesajıyla bütün Müslümanların bayramı tebrik edilerek birçok bayramın barış neşe ve şenlik içinde geçmesi temenni edilmektedir.²³⁶ Başmüftülüğün Ramazan Bayramı kutlamasında ise bayramların, Türk ve İslam dünyasında sevinçle karşılandığı, çocukları neşelendirdiği, yüzleri güldürdüğü, küskünlükleri giderdiği belirtilmektedir. Başmüftü adına Mustafa Hayri, V.C. Hükümetinin Bulgaristan Halkına eşit yaklaşımıyla halk kanunlarından azami ölçüde istifade ile yaşam mücadelesinde başarılı çalışmalar tavsiye ettiği vurgulanmaktadır.²³⁷ Ramazan Bayramı tebriklerini, Kurban Bayramı tebrikleri takip etmekte ve sosyalizmin Müslümanlara bu şekilde sıcak yaklaşması Türk ahalisine mutluluk vermektedir.

“Yeni Işık” gazetesinin bir başka sayısında, manşet haberin sol tarafında çerçeve içinde verilen Kurban Bayramı kutlamasıyla ilgili yazıda her milletin dinî ve milli bayramları olduğu, Müslümanların da yılda iki bayramı olduğu belirtilmiştir. Bayramlarda ziyaretler, şenlikler ve sevinçlerin olduğu, kardeşlik duygularının geliştiği, Kurban Bayramı’nda kesilen kurbanların fakirlere dağıtıldığı²³⁸ hatırlatılarak dinî görevlerin yerine getirilmesi tavsiye edilmiştir. “Yeni Işık”, 7 Ağustos 1948 ve 23 Temmuz 1949 tarihlerinde “Ramazan Bayramınız Kutlu Olsun!”, 10

²³³ **Işık Gazetesi**, 25 Ekim 1947, s. 1. Ayrıca bkz. EK 5.

²³⁴ “İmam ve Hatiplerin Brigadası”, **Yeni Işık Gazetesi**, 28 Haziran 1948, s. 1.

²³⁵ Hafız İslam Ergin, “Brigadacı imam ve hatiplerin başarıları”, **Yeni Işık Gazetesi**, 19 Temmuz 1948, s. 3.

²³⁶ “Tebrik”, **Yeni Işık Gazetesi**, 7 Ağustos 1948, s. 1.

²³⁷ “Ramazan Bayramı Münasebetiyle Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Baş Müftülüğünün Tebrikatı”, **Yeni Işık Gazetesi**, 7 Ağustos 1948, s. 1.

²³⁸ **Yeni Işık Gazetesi**, 10 Ekim 1948, s. 1.

Ekim 1948 tarihinde de “Kurban Bayramınız Kutlu Olsun” manşetleri ile çıkmıştır.²³⁹ Aynı dönemde Müslümanların dinî törenleri de haberlere konu olmaktadır. “Silistre’de büyük sünnet düğünü”²⁴⁰ birinci sayfadan verilerek Türk ahalisinin inançlarına saygı gösterilip güvenleri kazanılmak istenmektedir. Ayrıca sosyalizmin ilk yıllarında taziye ilanları da göze çarpmaktadır.²⁴¹

Bu arada bazı adımlar atılarak Türkleri bir arada tutan İslam dinine yönelik karşı hamleler başlatılmıştır. 1950’li yıllara gelirken “Nüvvab” ile ilgili alınan bazı kararlarla bu eğitim yuvasında bazı olumsuz değişikliklere gidilmiş ancak yapılanların tam aksine olumlu olarak algılanması sağlanmıştır. Bulgaristan Türklerine imam ve öğretmen yetiştiren “Nüvvab”ın sadece bu görevi yerine getirdiği, buradan mezun olanların ülkenin ücra bir köşesinde 3-5 kuruşa muhtaç bir hayat sürdürdükleri belirtilerek bu okulun diğer okullarla aynı statüye sahip olması kararı alınmıştır. Bu sayede “Nüvvab” mezunları da diğer Bulgar okulları mezunları gibi istedikleri üniversitede okuyabilecektir.²⁴² Bu karar alınırken hiç kimsenin “Nüvvab”ın statüsünün aynı kalması ve başka bir Türk mektebi açılmak suretiyle isteyenin oraya gitmesi düşüncesi akıllara getirilmemiştir. Türklerin düşünce ve hayatlarında önemli bir rolü olan mektebin statüsü, rejim tarafından hissettirilmeden olumlu adımlar atılıyormuş gibi değiştirilmiş ve iyi bir icraat gibi gösterilmiştir. Sanki bu okulun statüsü değişince Türkler büyük bir hak elde etmiş gibi gösterilmiştir. Gerçekte bu okulun statüsünün kalkması demek Bulgaristan’daki Müslümanlara din adamı yetiştiren okulun öğrencilerinin dinî terbiye ve ilim aldıkları ders saatlerinin azalması ve ilerde tamamen kaldırılacağı sinyalleri vermesi demektir. Ders saatlerindeki değişiklikler de halkın kafasındaki şüpheleri azaltmak amacıyla yayınlanmıştır. Fakat ders saatlerindeki değişikliklerin bariz bir şekilde düzenlenmediği dikkatlerden kaçırılmaya çalışılmışsa da²⁴³ bazı Türklerin gözünden kaçmamıştır. Nüvvab’ın programındaki kötü niyeti fark edenlere yönelik karalama kampanyası ile dinî terbiyenin ilim ile bir arada olamayacağı belirtilerek yetişen neslin müspet ilimlere yönelmesi gerektiği açıklanmıştır.²⁴⁴ Okula ayrıca bazı kesimlerden tepki gelmesine rağmen karma eğitim sistemi ile kız öğrenci alımı da başlamıştır.²⁴⁵

Aynı dönemlerde sosyalist rejim tarafından Türklerin inançlarına saygı gösteriliyor ve ibadetlerine karşı gelinmiyor havası oluşturulurken, Türkiye’nin izlediği İslami politika da eleştirilmektedir. Adnan Menderes hükümetinin ABD ile olan ilişkileri hoş karşılanmayarak, İslam’a hizmet etmediği ve “ABD’yi ibadet yönü olarak gördükleri” karikatürlerle hicvedilmiştir.²⁴⁶ 1950 başlarında Türkiye’nin İslam dünyasına karşı yürüttüğü politikanın ihanet içinde olduğu, Ortadoğu ülkeleri ile düşman duruma geldiği, bu ülkelere karşı Türkiye’de gösteriler

²³⁹ Bkz. EK 5.

²⁴⁰ “Silistre’de büyük sünnet düğünü”, **Yeni Işık Gazetesi**, 1 Kasım 1948, s. 1.

²⁴¹ Bkz. EK 6.

²⁴² “Şumende Nüvvap Okulu Hakkında Mühim Bir Karar”, **Yeni Işık Gazetesi**, 15 Ocak 1948, s. 2.

²⁴³ “Nüvvabın Yeni Programı”, **Yeni Işık Gazetesi**, 22 Ocak 1948, s. 3.

²⁴⁴ “Eski Zağra Türk Öğretmen Okulundan Sonra İşte Bir de Türk Gimnaziyası”, **Yeni Işık Gazetesi**, 15 Mart 1948, s. 1.

²⁴⁵ Ş. İbrahimoğlu, “Nüvvapta Türk Kızları”, **Yeni Işık Gazetesi**, 19 Aralık 1948, s. 3.

²⁴⁶ **Yeni Işık Gazetesi**, 7 Şubat 1952, s. 4. Ayrıca bkz. EK 7.

düzenlendiği ifade edilerek Bulgaristan Türklerine, Türkiye'nin İslam dünyasından kopuk bir politika izlediği mesajı verilmiştir.²⁴⁷

Komünistlerin yönetimlerini iyice sağlamlaştırdıktan sonra Türklere yönelik güler yüzlü, taviz verici, hoşgörülü politikalarını bırakacakları görülecektir. 1950'li yılların ortalarına gelindiğinde yavaş yavaş dinsizlik politikası işlenmeye başlanacak ve komünizmin gerçek yüzü ortaya çıkacaktır. Müslümanlar üzerine oynanan oyunlar planlı bir şekilde yürütülmektedir. Fakat Türkler istenildiği gibi asimile edilememektedir. Türklerin, dinlerinin safsatılarla dolu olduğuna inandırılmaları ve kapsamlı bir şekilde asimilasyon politikalarına devam edilmeliydi. Bundan sonra İslam dinine karşı açık ve net bir saldırı hareketi başlayacaktır. İslam dinine karşı yürütülen bu sinsi planın uygulayıcıları, insanların kafasını karıştıran, tam olarak bilinmeyen konuları gündeme getirerek Kur'an'dan aldıkları bazı ayetleri saptırarak yorumlamış, asıl maksatlarını ortaya koymaya başlamıştır.

2.4.1. İslam'a Hoşgörülü Yaklaşımdan İslam Düşmanlığına Yöneliş

Gerçek yüzünü göstermeye başlayan rejimin, İslam'a yönelik şiddetli eleştirileri ve yorumları, din karşıtı propagandacılar tarafından gerek yazılarla gerekse düzenlenen konferanslarla halka anlatılmaya başlanmıştır. Rejimin gereği olarak halk bu tür toplantılara katılma zorunluluğundaydı. Özellikle kafaları karıştıran konular ele alınıp saptırılarak eğitim faaliyetleriyle genç dimağların beyinlerine işleniyordu.

Yaratılışa ilgili, insanın nasıl meydana geldiği hakkındaki bir yazı ve konuyla alakalı olarak süslü resimlerle desteklenen fikirlerle Tanrı kavramının yok edilmeye çalışıldığı, "İnsanı Tanrı yaratmadı, insan maymundan gelmiştir. İnsan her yönüyle maymun ile benzeşmektedir,"²⁴⁸ konulu bilimsel yazı Türklere yönelik oluşturulmak istenen bilgi karmaşasının bir örneği olarak karşımıza çıkmıştır. Benzer bir düşünceyle, bir başka yazıda da insanın meydana gelmesiyle ilgili bütün dinler gibi İslam'ın da insanların kafasını bulandırdığı anlatılmıştır. İnsanın Allah tarafından yaratıldığı düşüncesinin hiçbir delile dayanmadığı iddia edilerek ilme tamamen zıt olan bu düşüncenin Darwin'den ve Engels'den verilen örneklerle safsata olduğu savunulmuştur.²⁴⁹ Toplumların din ihtiyaçlarının baskıdan, tabiatın üstünlüğünden kaynaklandığı ve ilk toplulukların zamanla ortaya çıkardıkları bir inanış olduğu düşüncesi verilmiştir. Buna göre din, ilkel insanların yaşam standardı içinde ortaya çıkmıştır. Kur'an'da, İncil'de ve Tevrat'da Âdem ile Havva'dan bahsedilmesinin uydurma olduğu ve gerçeğe ilgisinin olmadığı anlatılmaktadır. İnsan yaşayış

²⁴⁷ "Türkiyenin Müslüman Dünyasına Karşı Güttüğü Hıyanet Politikası", **Yeni Işık Gazetesi**, 10 Temmuz 1952, s. 4.

²⁴⁸ Petir Dimitrof, "İnsanın Menşei", **Yeni Hayat Dergisi**, 4, (Nisan 1954), s. 18, 19.

²⁴⁹ M. Z. Ahundof, "İnsan Nasıl Meydana Gelmiştir", **Yeni Işık Gazetesi**, 28 Şubat 1955, s. 3.

tarzını değiştirdikçe dinî akidelerini de değiştirmektedir. İlk insanlar tabiatın baskısı altındaydı ve tabiat olaylarına, hayvanlara, eşyalara tapıyorlardı.²⁵⁰

Mesleklerinde söz sahibi, teknik bilgilerle donanımlı kişiler de uzmanlık alanlarıyla bağlantılı örnekler vererek eğitim seviyesi düşük Türk ahalisini daha fazla etkilemeye çalışmaktaydılar. L. O. Kanevskiy, “Tıp ve Din” başlıklı yazısında tarih boyunca ilmî gelişmelere karşı çıkan din adamlarından bahsederek tıbbın, hastalıkların menşei hakkında yaptığı araştırmalarla dinî uydurmalara karşı mücadele ettiğini ileri sürmüştür. Tarihin derinliklerinde bazı ilim adamlarının yaptığı çalışmaların din adamları tarafından Tanrı’ya karşı geldiği iddia edilerek suçlandıklarını ve cezalandırıldıklarını anlatmıştır.²⁵¹ Hâlbuki Müslümanların inancında “İlim Çin’de de olsa gidiniz alınır.” vardır. Yönetim sistemi toplumların kendi düşüncelerini açıklamasına izin vermeyen baskıcı bir rejim olunca itiraz mekanizması ortadan kalkmaktadır.

Rejim, bir yandan dine karşı eylemleri devam ettiriyor diğer yandan Türk halkının sosyalizme kazandırılması için gerekli tedbirleri alıyordu. İnsanların sosyalizme kazandırılması faaliyetleri ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Rejimin sözcülerine göre batıl inançlarla, hurafelerle dolu olan din, sosyalizm ile taban tabana zıt idi. İnsanlar zehirleniyordu. Din, insanları yanlış yola sevk ediyordu. İlimin her şeyi izah ettiği ve bütün meselelere sadece Marksist dünya görüşüyle yaklaşılmasının gerçek inanç olduğu savunuluyordu.²⁵²

1960’lı yıllara yaklaşırken din karşıtı düşünceler daha açık ve inanan kesime karşı daha saldırgan bir şekilde yapılmaya başlanmıştır. Toplum yavaş yavaş din karşıtı yazı, konferans, sohbetlere alıştırılmıştır. Faaliyetlerin etkili olması için de Türklerin yaşadığı bölgelerde destek çalışmaları vardır. “Halk Gençliği” gazetesi spot bir haberle bundan böyle din ile ilgili seri yazılara başlayacaklarını duyurmuştur. Gençlere seslenen yazıda, “Muhammed kimdir?”, “Kur’an-ı Kerim nedir?”, “Ramazan zararlı mıdır?”, “Kızılbaşlığa dair” gibi sorulara ve konulara açıklık getirileceği belirtilmiştir. Modern dünyada önemi kalmayan meseleler ve gözle görülmeyen ve mevcut olmayan bir şeye körü körüne inananların uğradığı zararlardan sakınılması gerektiği, bunun için okuyuculardan konuyla ilgili yazılar beklendiği vurgulanmıştır.²⁵³ Böylece halk din karşıtı düşüncelere destek vererek rejimin politikasına sahip çıkacaktır. Bu konuda Bulgaristan’daki Türk aydınlardan da beklenen ilgi görülmüş ve yazıları yayımlanmaya başlamıştır.

Kalemi güçlü Türk aydınlardan Selim Bilal “Hayali bir kuvvete Müslümanlar ‘Allah’ Hristiyanlar ‘Gospod’ ve başka coğrafyadakiler, inançtakiler de farklı adlar vermektedir. Allah insanları değil insanlar Allah’ı yaratmıştır. Bu şaşılacak bir durum değildir. Putperestler de kendi

²⁵⁰ P. Petrof, “Dinin Menşei”, **Yeni Hayat Dergisi**, 7, (Temmuz 1955), s. 16, 17.

²⁵¹ L. O. Kanevskiy, “Tıp ve Din”, **Yeni Işık Gazetesi**, S. 99, 11 Aralık 1955, s. 3.

²⁵² “Dini Taassuptan ve Batıl İnançlardan Kurtulabilmek için İlimi Bilgileri Benimsiyelim!”, **Yeni Işık Gazetesi**, Şubat 1958, s. 5.

²⁵³ Selim Bilal, “Din terakkinin en büyük düşmanıdır”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 20 Şubat 1958, s. 3.

elleriyle put yapıp ilah diyerek tapmışlardı. İslam dini insanları hayali şeylerle kandırmaktadır. İslam köleliği savunup ağalara itaat etmeyenleri cehennemle korkutmaktadır. Komünizm ise sınıfların olmadığı herkesin eşit olduğu bir toplum vaat etmektedir.” demiştir.²⁵⁴ Bu dönemde Türkler arasında okuma yazma oranı artmaya başlamış ve sosyalist eğitimin verildiği dinsiz bir nesil yetiştirilmeye çalışılmıştır.

Türklerin din adamı ihtiyacını karşılayan Şumnu'daki “Nüvvab” mektebi birçok aydın yetiştirmiştir. Buranın eğitim sisteminin değiştirilmesi ile Türklerin din adamı ihtiyacı artık karşılanamamaktadır. Zaten rejimin istediği de bu idi. “Nüvvab” mezunu bazı aydınlar rejimin savunucusu olmuştu. Aldıkları dini eğitimin ne kadar boş olduğunu yazılarına döküyorlardı. 1944 yılına yaklaşırken Nüvvab medresesinde imam olarak yetişen, ancak kafasında oluşan Marksist-Leninist bir takım sorularla inancı, Allah'ı sorgulamaya başlayan Selim Bilalof, İslam'ın da diğer dinler gibi sömürücüler sınıfını koruduğunu gördüğünü belirterek dinde birçok şeyin saçmalığını anladığını, ilim ve sosyalist inançla gerçeklere ulaştığını belirtmiştir. “Din belasından” kurtulmanın sevincini yaşarken boşa geçen dindarlık zamanlarına da üzülmüştür. Hocaların ve papazların insanı köleleştirdiklerini ve ellerini kelepçelediklerini savunarak ezan ve çan seslerinin susma zamanının geldiğini bildirmiştir.²⁵⁵

Dinî görev adı altında yapılan işlerin faydasının olmayacağı, safsata dolu inançlardan vazgeçilmesi tavsiye edilmektedir. “Muhammed, orucu Allah'ın bir emri olarak değil Arapların eskiden kalma âdetini biraz değiştirerek çevresindekilere sanki Allah'ın emriymiş gibi göstermiştir. Oruç, gerçekte Musevilik, Hristiyanlık gibi diğer dinlerden gelmiştir. İnsanlığa ve sağlığa faydası yoktur. Toplumun bir ay boyunca oruç tutması ekonomik olarak olumsuz sonuçlar doğurur. İnsanlar aç iken çalışmalarından gerekli verimi alamaz.”²⁵⁶ iddiasıyla Türklerin inançlarından uzaklaştırılmak istenmesine Kur'an şöyle cevap veriyor: “Kim gönülden iyilik yaparsa o iyilik kendisinedir. Oruç tutmanız eğer bilerseniz sizin için hayırlıdır.”²⁵⁷

Orucun ve Ramazan Bayramı'nın gereksiz olduğu anlatılarak “Kadim Araplardan ve diğer dinlerden alınan oruç sağlığın düşmanıdır. Orucun sonundaki Ramazan Bayramı da eski topluluklara ait geleneklerdir. Günümüzde kutlanması da istenmemelidir. Ramazan Bayramı kalkmalıdır. İşyerlerindeki çalışma düzenini bozan ve sekteye uğratan bu eski adet yok edilmelidir. Okul çağındakilerin derslerinden geri kalmalarına sebep olmaktadır. Oruç yüzünden gençlerin verimi düşmektedir. İnkişafın, başarıların minnettarlığı, Ramazan ile Bayram ile göğe, Allah'a

²⁵⁴ Bilal, “Din terakkinin en büyük düşmanıdır”, s. 3.

²⁵⁵ Selim Bilalof, “Dindarlık Belasından Nasıl Kurtulabildim?”, **Yeni Işık Gazetesi**, 20 Ağustos 1959, s. 2.

²⁵⁶ Selim Bilalof, “Oruç Yalnız İslamiyetin Malıdır?”, **Yeni Işık Gazetesi**, 20 Şubat 1960, s. 2.

²⁵⁷ “Kur'an, Bakara Suresi, Ayet: 184”.

değil, partiye, halk hükümetine gösterilmelidir.”²⁵⁸ düşünceleriyle Türkler gelenek ve inançlarından vazgeçirilmek istenmiştir.

Aydın kesimlerin dışında artık halkın da din karşıtı yazılara destek verdiği günler gelmiştir. Sıradan vatandaşlar, özellikle de gençler dinî inanışlar ve vazifelerle aldatıldıklarını yazmaya başlamıştır. Ana ve babalarının zoruyla, çevrenin etkisiyle ve geleneksel olarak dinî terbiye alan birçok kişinin zamanla pişman oldukları haberleri gazetelerde okuyucu ile paylaşılmaktadır. Böylece gençlerin dini terbiye almaya başlamadan önce bunları iyice okuyup ilerde pişman olmamaları istenmektedir. “Nüvvab” mezunu ve yıllarca imamlık yapan birisi, yıllarını boşa geçirdiğini ve gerçeğin komünizmde olduğunu geç fark ettiğini belirtmiştir.²⁵⁹ Türklerin inançlarını sorgulamalarına, boşa geçen zamanlarına pişmanlık duyan yazılara, geçmişlerine yönelik olarak -ki aslında Balkanlarda varlık sebebi olan inançlarına- hakaretlere Osmanlı da eklenmiştir. Artık Türkiye'nin Osmanlı'nın görevini devralan ve aynı politikayı izleyen bir ülke olduğu, zaten Balkanlardaki Müslümanların da Türk olmadığı zorla Müslümanlaştırılan bölge halkları olduğu tezleri işlenmeye başlanmıştır.

İsmail Cambazof, Osmanlı ve onun devamı olan Türkiye için “Diğer bütün dinler gibi İslam da emekçileri ezme, istismar etmek için zenginlerin ve idarecilerin ellerinde her zaman en güçlü aletlerden biri olmuştur. Bir ülkeyi başka ülkelere karşı kışkırtan ve istila eden bir zihniyet vardır. İslam, din yolunda yapılan istila savaşlarını mukaddes bir kılığa sokarak haklı çıkarmak için uğraşır. Osmanlılar güya dini yaymak bahanesiyle Balkanları istila etmiş ve Bulgarların bir kısmını zorla Müslüman yapmıştır. Türkiye’de dinî irticanın kuvvetlenmesi de işte bu düşüncelerle, Müslüman Araplarla yakınlaşıp eski gücünü kazanmak istemesinden kaynaklanmaktadır.”²⁶⁰ iddiasındadır. Fakat Cambazof’un düşüncelerinin aksine İslam değişik topluluklara da adaletli davranmıştır. Her din toplum yapısında farklı şekilde etkisini gösterebilir. Çok dinli toplumlarda da bu etkiler kolaylıkla fark edilebilir. Osmanlı döneminde bazı gayrimüslimler haklarını alabilmek için özellikle şer’î mahkemeye başvurmuştur. Demek ki İslam’ın adaletli anlayışı geleneksel toplum yapısında farklı kesimler için de uygun görülüyordu.²⁶¹

Süleyman Gavazof, “Din ve Milli Mesele” adlı makalesinde İslamiyet de Hıristiyanlık gibi tarih sahnesinde çok kanlı eylemlerde rol almıştır. İslam dini, istilacılığı ve yağmacılığı haklı gösteren, bunun için harp etmeyi kışkırtan bir ideolojidir. İslam dini Müslüman olmayanlara karşı daima nefret ve kin duygusu aşlamaktadır görüşündedir. Gavazof yazısında, Allah için savaşma ve cennet vaadi, ahirette iyi bir hayat, Arap halklarının cahil insanları tarafından kabul gördü ve halifelerin istilasını ile topraklarını devamlı büyüttü. Bu istilacı zihniyeti ilerleyen zamanlarda

²⁵⁸ N. Mizof, “Ramazan Bayramı”, **Yeni Işık Gazetesi**, 26 Mart 1960, s. 2.

²⁵⁹ Mehmet Hasanof, “Din ateşine ben de düşmüştüm”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 15 Nisan 1960, s. 4.

²⁶⁰ İsmail Cambazof, “Din ve Siyaset”, **Yeni Işık Gazetesi**, 19 Nisan 1960, s. 3.

²⁶¹ İlber Ortaylı, **Osmanlı Toplumunda Aile**, Dördüncü Basım, Pan Yayıncılık, İstanbul, Aralık 2001, s. 83.

Osmanlı padişahları üstlendi ve devam ettirdi. İslamiyet’i yaymak maksadıyla Balkanlara saldıran Osmanlı, buradaki halkları Müslümanlaştırmak istiyordu. Böylece hükümlerlik sahaları daha da genişleyecekti. Amaç İslam’ı yaymak değildi, kendi sınıfsal hâkimiyetini yaymaktı. İslam dini diğer dinlere ve halklara karşı son derece gaddardır. İstila ettiği yerde halka “Ya Müslüman olursunuz ya da kelleleriniz gider.” diye tehditkârdır. Osmanlı Balkanlar’daki halkları bazen zorla bazen de imtiyaz vaadiyle İslamlaştırmak ve Türkleştirmek için gayret sarf etmesine rağmen istediğini alamadı. Çünkü bölge halkları mukavemet gösterdi, böylece İslam çok fazla yayılamadı ²⁶² şeklindeki düşüncelerini paylaşmıştır. Fakat halkın mukavemetine karşılık Osmanlı’nın asırlarca bölgede hüküm sürmesi, bu düşüncelerle açıklanamamıştır. Tam tersine Osmanlı zorla bir şeyler yapsaydı bugün Avrupa’da Hıristiyan sayısı azalır ve Müslüman sayısı katlanırdı. Bölgedeki halklar da Türkçe konuşurdu.

İslam’a, Peygamber’e, Kur’an’a yönelik aşağılama, itibarsızlaştırma faaliyetleri dozunu artırarak devam etmektedir. Kur’an’ın edebi Arapçadan farklı eski bir halk dili ile yazıldığı, eski ve yeni kısımları arasında üslup farkı olduğu, muhtelif zamanlarda, muhtelif müellifler tarafından yazıldığı iddia edilerek “Kur’an Muhammed’in ölümünden sonra tamamlanmıştır.” denilmektedir. Kur’an’ın mukaddes olmadığı ve zamanın kültür seviyesine mensup kişilerce, dinî ruhta yazıldığı kaydedilerek, farklı nüshalarının mevcut olduğu vurgulanmaktadır. “Farklı nüshalar yok edilerek tek bir nüshası insanlara gösterilmiş ve bugüne getirilmiştir. Kur’an’daki birçok yazılı hikâyeler de diğer dinlerden alınmıştır.”²⁶³ iddiası ortaya atılmıştır.

Bir başka görüş ise Lenin’in sözüyle şöyle ifade edilmektedir: “Yüce Lenin dinin insanları uyuşturan acı bir rakı olduğunu söyler. Gün gelecek bütün insanlık dinin esaretinden ve zincirlerinden kurtulacak. Eskiden hocalık yapanlara fakat hakikati anlayarak sırtlarındaki yükü atan ve esaret zincirlerinden kurtularak sosyalizm kuruculuğuna katılanlara selam olsun diyoruz. Hareketinin doğruyu henüz seçemeyenlere de örnek olsun.”²⁶⁴

Sancaklarda yapılan ideolojik çalışmaların daha da iyileştirilmesi için tedbirler alınmaktadır. Böylece köylerde birçok kadın kara feracelerini atacaktır. Açık yüzleriyle sosyalizm kuruculuğuna iştirak edeceklerdir. Sosyalizmin önündeki en büyük engel olan dinin zararları anlatılmalıdır. Etkinliklerin yapıldığı konferanslardan birinde konuşan eski Ardino Müftüsü İsmail Mustafof, dinin temelsiz bir dayanak olduğunu anladığını belirterek, geçmişteki eski idarelerin maksatlarından birinin de Türk ahalisinin din afyonu ile uyutulmak olduğunu dile getirmiştir.²⁶⁵

²⁶² Süleyman Gavazof, “Din ve Milli Mesele”, **Yeni Hayat Dergisi**, 11, (Kasım 1961), s. 15, 16.

²⁶³ İsmet Etemof, “Kur’an Mukaddes Bir Kitap mıdır?”, **Yeni Işık Gazetesi**, 23 Nisan 1960, s. 2.

²⁶⁴ Bilal Aliyef, “Doğru Yolu Görenlere Selam”, **Yeni Işık Gazetesi**, 23 Nisan 1960, s. 2.

²⁶⁵ Sayit Kerimof, “Ateist Konferansları”, **Yeni Işık Gazetesi**, 19 Mayıs 1960, s. 2.

Sosyalist Blokun lideri Sovyetlerdir. Model alınan bir ülkedir. Bulgaristan gibi sosyalist ülkelerde konuyla ilgili örnekler bu ülkeye göre verilmektedir. Bulgaristan'da da hükümet Sovyetlerdeki bütün değişiklikleri aynen uyguluyordu.²⁶⁶ Sovyetlerde milyonlarca insanın dinden ayrılmış olması; bunların içinde yaşlı, genç ve hatta din adamlarının bulunması gerçek bahtiyarlığın dualarla olmadığı, savaş ve emekle yaratıldığı şeklinde açıklanmıştır. Lenin din hakkında “İşe yaramaz içtimai nizamın yaramaz mamulatı!” demiştir. İlkel insanlarda din, tabiat karşısında aciz kalanların yarattığı bir şeydir. Lenin ayrıca “Tabiatla savaşta acizlik; insanda Allahlara, Şeytanlara, harikalara inanmayı doğuruyor. İstismar olunan sınıflarda da istismarcılara karşı kaybedilen savaşlar öbür dünyanın daha iyi olduğu inancını doğuruyor.” iddiasındadır. Sovyetlerdeki din karşıtı faaliyetlerden bahsedilerek asıl vazifenin aktif bir şekilde ve ısrarla her gün ateistik propaganda yapmak olduğu ve dindarlara dinin ilim karşıtlığının sabırla anlatılması gerektiği belirtilmiştir.²⁶⁷

Topluluk belirli bir bölgeye yerleşenlerden ibarettir. Din, toplumlarda birleştirici ve toplayıcı bir faktör olarak önemli bir vazife görür. Toplum içindeki fertler özel yaşamlarında ayrı kişilerdir. Bu kalabalığı belirli ödevler ve amaçlar karşısında bir bütün haline getiren kuvvet ise dindir. Bu durumda birbirine yabancı olan insanlar tek fikir ve duygu etrafında birleşerek kaynaşır. İslam, bütün Müslümanların kardeş olduğunu bildirirken²⁶⁸ dinin daha geniş bir kesime hitap ettiği anlaşılmaktadır. Bu inancın kırılması için de komünist partinin çabası vardır. Millet ile ilgili yapılan bazı tanımlamalardan sonra Bulgaristan'da resmi evraklarda “milletin (nedir)?” sualine verilen “İslam” cevabının emperyalistlerin bir tuzağı olduğu, kendi vatanları Bulgaristan'daki halkın mukadderatı yerine İslam âlemi, Türkiye ve Türk milletinin mukadderatı ile ilgilenilmesi rejim propagandacılarını kızdırmış ve yeni çözümlere sevk etmiştir. Sosyalizmin hayat verici, refah getiren gayretleri neticesinde “Pantürkizm ve Panislamizm'in zehirli mermilerinin” Bulgaristan Türk ahalisini artık etkilemediği belirtilmiştir. Türkler, öz vatanları Bulgaristan'da daha çok çiçek açması için uğraş vermektedir. Canları gibi sevdikleri Komünist Partiyası'nın bayrağı altında komünizmin kızıl şafaklı burcuna doğru azim ve sebatla yürümektedirler,²⁶⁹ denilmektedir.

Geleneksel olarak Türkler tarafından belirli zamanlarda okunan ve çevredeki halkın iştirakiyle kalabalık bir şekilde dinlenen “Mevlûd” de eleştirilmektedir. “Mevlit” adlı makalede din adamlarının Müslümanları nasıl aldattığı açıklanmıştır. “Mevlûd”ün sözlerinden alıntılar yapılarak hocaların saf dindarları kandırdıkları belirtilmiştir.²⁷⁰ Yapılan yayınlarda yurdun her köşesinden gelen yazılara ilave olarak dinsizlik propagandası için yeni köşeler açılmış, Müslümanların inançlarına saldırılar artarak devam etmiştir. Bunlardan biri olan “Karanlıktan Aydınlığa” adlı yeni yazı köşesinde, ilk önce Karl Marks'ın “Din halklara afyondur.” sözü

²⁶⁶ Jelavich, a.g.e., s. 391.

²⁶⁷ A. Novikof, “Dinin Sınıfı Kökleri”, **Yeni Işık Gazetesi**, 30 Haziran 1960, s. 2.

²⁶⁸ Pazarlı, a.g.e., s. 37, 38.

²⁶⁹ Selim Bilalof, “Din ve Millet”, **Yeni Işık Gazetesi**, 27 Eylül 1960, s. 2.

²⁷⁰ S. Demirof, A. Virgülef, “Mevlit”, **Yeni Işık Gazetesi**, 22 Ekim 1960, s. 2.

hatırlatılarak ülkenin değişik bölgelerinden gelen mesajlarda bazı kimselerin dinden nasıl ayrıldıkları, vazgeçtikleri ve gerçek yolu buldukları kendi ağızlarından aktarılmıştır. “İslamiyet’ten niçin vazgeçtim?” diyen Hüseyin S. Salief, “Zararın neresinden dönülürse kârdır.” diyen İspirihli Mustafa Kasımof, “Ben de dinden ayrıldım.” diyen Seydali Yakupof İsmailof, “Üfürükle insan düzelmez.” diyen Razgratlı Naim Yusuf, “Ekmeğimi alın teriyle kazanacağım.” diyen Osman Bayraktarof, “İmamlıktan vazgeçti.” yazısında Beysim Kasımof düşüncelerini paylaşmıştır. İslamiyet’in şimdiye kadar kendileri tarafından boşa savunulduğu ve yaşandığı belirtilerek sosyalizm gerçeğiyle tanıştıktan sonra ancak bunu fark edebildikleri vurgulanmıştır.²⁷¹

Türkleri eritmek ve yok etmek için her fırsatta İslam’a saldıran ve Kur’an’ı aşağılamaya çalışan komünist zihniyet Kur’an’ın “İnek” bölümünde “Kâfirlere karşı harbe gitmek farzdır. Din uğruna savaşınız, kâfirler şerirdir.” sözleriyle İslam’ın toplumlar arası dostlukları bozan ve insanları birbirine düşman eden bir din olduğu²⁷² savunulmuştur. Bu düşünceler paylaşılırken özellikle Kur’an’ın “İnek” bölümü vurgusu yapılmıştır. Gerçekte Türkler hiçbir zaman Kur’an’daki sureyi “İnek Suresi” diyerek çevirmemiştir. Aslına sadık kalarak “Bakara” olarak söylemiştir. Komünistler, maksatlı olarak kutsal değerleri itibarsızlaştırmaya çalışmaktadır.

Hayattan zevk almaması, yaşlı insanlarla oturup kalkan, yaşlıların dertlerini dinleyen, sefil hayat süren, dinî hayatını yaşayan ancak bu dünyadan habersiz olanların durumları pişmanlık içindeki eski bir imamın²⁷³ dilinden yazıya dökülmüştür. Halk şairi Mehmet Con da kendi tecrübelerine dayanarak dinin halkı uyutan bir afyon olduğunu anlatmıştır. Dinî mektepte okuyan Con, hoca ve imamların hokkabazlıklarını tasvir eden şiirler yazıp bunlardan örnekler de vermiştir.²⁷⁴ Burgas’da “Dinin Menşesine Dair” yapılan bir toplantıya katılan birçok köylü eskiden oruç tutup namaz kıldıklarını ancak bundan bir fayda görmediklerini belirterek “Boş ve asılsız meselelerle günlerimizi geçirmişiz.” diyerek pişmanlıklarını dile getirmişlerdir. Toplantıda her geçen gün dinî değerlerin kaybolduğu açıklanmıştır.²⁷⁵

Gazetelerin iç sayfalarında görülen dine saldırı haberleri, halkın alışması ve tepki vermemesi üzerine birinci sayfalarda manşetlere taşınmıştır. Haberlerde İslam düşmanlığı ve Müslümanlara hakaretler açıkça ve ağır sözlerle sarf edilmeye başlanmıştır. 18 Kasım 1960 tarihli “Halk Gençliği” gazetesi ilk sayfasını tamamen din karşıtı yazılara ayırmıştır.²⁷⁶ Artık, gençlere yönelik olarak dinsizlikle ilgili faaliyetler de düzenlenmektedir. Sosyalist yorumcuların Müslümanların inançlarına saldırıları devam ederken kutsal kitapların saçmalıklarla dolu olduğu, bunun

²⁷¹ “Karanlıktan Aydınlığa”, **Yeni Işık Gazetesi**, 29 Ekim 1960, s. 2.

²⁷² S. Salief, “Kuran Yalan Söylüyor Hakikat İlimdedir, İslam Dini, İnsanlar Arasındaki Dostluk ve Antlaşmanın Düşmanıdır”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 11 Kasım 1960, s. 2, 3.

²⁷³ Mustafa Ahmedof, “Hâlâ İmamlık etseydim..”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 18 Kasım 1960, s. 1.

²⁷⁴ “İslam Dini Sosyalizm yolunda gelişmemizin düşmanıdır”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 18 Kasım 1960, s. 1.

²⁷⁵ Recep İdrizof, “Din Büyük Bir Köstektir”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 18 Kasım 1960, s. 1.

²⁷⁶ **Halk Gençliği Gazetesi**, 18 Kasım 1960, s. 1. Ayrıca bkz. EK 8.

anlaşılması için çalışıldığı da iddia edilmektedir. Gençliğe yönelik “Halk Gençliği” gazetesinde İshak Raşidov “Kur’an, Allah kelamı değil, asırlarca evvel başka milletleri ve onların topraklarını ele geçirmek isteyen, kılıç zoruyla ve hırslarıyla hareket eden Arapların eseridir. Jules Verne’in fantastik eserlerinden birini okuyan bir kimse Kur’an’a kafa yorduğuna pişman olur. Kur’an’ın Türkçeye çevrilmesini yasaklayanlar, onun Türkçe olduğunda insanların içindeki saçmalıkları göreceğinden korkuyorlardı.”²⁷⁷ diye yazmıştır.

Eşitlikten ve vicdan özgürlüğünden yana tavır takınan sosyalistler, sosyalizmde vicdan hürriyeti olduğu, isteyenin istediği şeye inanabileceğini belirttikleri bir yazıda çelişkili bir şekilde dinin uyuşturucu özelliğinden bahsederek, kesinlikle dine yer olmadığını açıklamışlardır. Dine inananların dışlandığı ve komünist partisine üye yapılmadığı bu dönemdeki²⁷⁸ çelişki açık bir şekilde görülmektedir.

Yazılı basın, radyo, afişler, broşürler, kitap yayınlarının yanı sıra her beldede konferanslarla dinin, özellikle de İslamiyet’in içinin boş olduğu ve din adına yapılanların beyhude olduğu düşüncesi verilmeye devam edilmektedir. Sosyalizmin ilk günlerinde gazetelerin birinci sayfasından manşetlerle dinî bayramların kutlandığı bir dönemden dinî bayramların ekonomiyi olumsuz etkilediğinin iddia edildiği bir döneme gelinmiştir. Fabrikalarda çalışan Bulgarların da Türklerin de eskiden olduğu gibi bayramlara rağbet etmedikleri belirtilmektedir. Herkesin bayramını kutlaması, işlerin durması anlamına gelmektedir. “Ramazan ve Kurban Bayramları” Arapların âdetidir ve Türklere sonradan geçmiştir. Sosyalizm ile birlikte işçiler istedikleri zaman kuzu alıp et yiyebilmektedir. Asıl kutlanması gerekli bayramlar ise “1 Mayıs”, “9 Eylül”, “Ekim İnkılabı”dır.²⁷⁹

Türklerin işe gitmelerinin önünde engel olan bayramların artık yavaş yavaş yok olmaya başladığı ve müsait olan her zaman insanların et yiyebileceği ifade edilmektedir. Mutlaka “Kurban” gününde olması şart değildir. Hem tarlada çalışmalarına da engel olunmayacaktır. Boş zamanlarda istenildiği zaman et yenebilir²⁸⁰ düşüncesi oluşturulmuştur. Gerçekte ise Türkler, bayramlarına özel bir ilgi gösterirler. Günlerce önceden hazırlık yaparlar. En güzel elbiselerini bayramlarda giyerler ve evlerinde genel bir temizlik yaparlar. Her şeyde bir hayır olduğuna inanırlar. Bir ayette “Kurbanlık büyükbaş hayvanları da sizin için Allah’ın dininin nişanelerinden kıldık. Sizin için onlarda hayır vardır.”²⁸¹ denilmesi Türklerin bu bayrama gerekli ilgiyi gösterme sebeplerinden biridir.

²⁷⁷ İshak Raşidov, “Kuran Kimin Eseridir” **Halk Gençliği Gazetesi**, 6 Ekim 1961, s. 4.

²⁷⁸ D. Genof, “Dine İnananlar Partiyaya Aza Olamaz”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2 Şubat 1961, s. 2.

²⁷⁹ Rıza Aliyef, “Dini Bayramların Zararları Gittikçe Daha İyi Anlaşıyor”, **Yeni Işık Gazetesi**, 23 Mayıs 1961, s. 3.

²⁸⁰ H. Tuna, “Batıl İnançlar Yıkılıyor”, **Yeni Işık Gazetesi**, 23 Mayıs 1961, s. 3.

²⁸¹ “Kur’an, Hacc Suresi, Ayet: 36”.

İslam'da özel gün ve geceler de eleştirilenler arasındadır. Çalışma saatlerinin en yoğun olduğu hasat dönemlerinde, insanların işi gücü bırakıp saatlerini Cuma namazına ayırmalarının sakıncalarına dikkat çekilen bir yazıda “İlim kesin bir şekilde Allah diye bir varlık yoktur diyor sözü göze çarpmaktadır. Cuma namazı ile ilgili dinî bilgilerin de verildiği yazıda, hurafelerle dolu bir inancın varlığı iddia edilmiştir.²⁸² Safsatalarla dolu bir dine inanan Türklerin bundan vazgeçmeleri gerektiği telkin edilen başka bir yazıda, Miraç ile ilgili bazı bilgiler verilmiştir. İnsanoğlunun eski zamanlardan beri gökyüzüne bakıp, buralara hayali olarak da olsa gitmek istedikleri anlatılmıştır. Miraç'ın ise ilmen gerçek olamayacağı ve tamamen uydurma olduğu kanaati oluşturulmaya çalışılmıştır. Uzaya Gagarinler gibi ilmi olarak çıkılacağı özellikle vurgulanmıştır.²⁸³

Bu dönemde okuyucu mektuplarıyla din karşıtlığı propagandaları da vardır. “Oruç tutmayacağız.”, “Yanıldığımızı anladık.” gibi ifadelerin yer aldığı mektuplar yayınlanmaktadır. Orucun zararlı olduğu doktorlar tarafından da dile getirilmektedir. Ramazan ayında ana ve babalar zorla oruç tutturuyorlar. Uydurma bir şey olan bu gelenek gün boyu insanları aç bırakıyor, zayıflatıyor. Gençlerin hiçbirisi oruç tutmuyor. Gizli gizli yemek yiyorlar. Aç kalanlar zayıflıktan, halsizlikten doktora gitmek zorunda kalıyorlar.²⁸⁴ Orucun zararları ile ilgili sağlık alanında, sosyalist teşkilatlardaki görevliler tarafından özellikle gençlere yönelik faaliyetlerle dikkat çekmektedir. Bu alanda birçok genç oruç tutmaktan vazgeçmiştir.²⁸⁵ “Din asırlarca insanlara zarar getirdi. Öncelikle kadınlar bundan daha fazla etkilendi. Eskiden zararın nereden geldiği tespit edilemiyordu ama günümüzde ilim bunu kolaylaştırdı. İslam dininde oruç tutan kadınların özellikle de genç kızların sağlığı bozulmaktadır. Kızlarda verem, kısırlık, kansızlık gibi hastalıklara sebep olmaktadır.” diyen uzmanlar gastrit ve asabi davranışların oruç tutanlarda sıkça görüldüğünü anlatarak kesinlikle oruç tutulmamasını tavsiye etmiştir.²⁸⁶

Farklı Kur'an'lar olduğu, Kur'an'dan daha güzel kitapların bulunduğu iddia edilerek Müslümanların kutsallarına hakaretler “Okuma yazma bilmeyen birisi olan Muhammed'in Kur'an'ı yazmadığı açıktır. Muhammed bazen Allah'tan vahiy geliyor diyerek bazı ayetleri uydurmuş bazen de eski Arap halklarının yaratıcılığında, Tevrat'tan, İncil'den faydalanarak Kur'an'ı ortaya çıkarmıştır. Kendisinden sonra gelenler ise Kur'an'ı bir bütün olarak toplamaya çalışmış ancak ortaya farklı Kur'an'lar çıkmıştır. Bu durum çeşitli tartışmalar getirmişse de neticede bugün tek bir Kur'an bilinmektedir. Aslında farklı Kur'an'lar vardır. Kur'an'ın yazılışının da ilahi olmadığı bilinir. Zıtlıklarla dolu bir kitaptır. Araplarda eski dönemlerde Kur'an'dan daha üstün birçok eser

²⁸² Selim Bilalof, “Cuma Namazı”, **Yeni Işık Gazetesi**, 22 Yuni 1961, s. 2.

²⁸³ Selim Bilalof, “Miracın Aslı”, **Yeni Işık Gazetesi**, 4 Yanaari 1962, s. 2.

²⁸⁴ Salimehmet Haşimov, “Oruç Beni Döşeklere Düşürdü”, **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 8, 16 Şubat 1962, s. 3.

²⁸⁵ Rahim Kazımov, “Ramazan'da Ateistik Çalışmalarımız Daha da Genişliyecek”, **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 5, 1963, s. 4.

²⁸⁶ Kunka Radeva, “Oruç Kadınlara Zararlı mıdır?”, **Yeni Işık Gazetesi**, 14 Şubat 1963, s. 2.

yazılmıştır. Eğer başkaları tarafından Kur'an yazılıysaydı çok daha mükemmel bir eser ortaya konulurdu.”²⁸⁷ şeklinde sürdürülmüştür.

Dinî ahlakın insanların geçmişten gelen ahlakıyla benzer özellikler taşıdığı belirtilen bir yazıda, “Ahlak, dinî kaynaklı olmak zorunda değildir.” vurgusu yapılmıştır. Dinin bu ahlaki değerleri alıp kullandığı ifade edilerek dindarlara bu açıdan yaklaşım gerçeğin, onlara incitmeden anlatılması gerektiğine²⁸⁸ dikkat çekilmiştir.

Çok yönlü ve sistemli bir şekilde sürdürülen asimilasyon politikası aralıksız devam etmektedir. Müslümanların hemen her dinî yükümlülüğüne, yaşantısına, düşüncesine hakaretlerin yapıldığı, dindarların aşağılandığı bir rejimde sanki bütün bunlar hiç yapılmamış gibi çelişkili bir şekilde dinî özgürlüklerle dolu bir ülke yönetiminin var olduğu iddia edilmektedir. Açıkça yalan söylenmektedir. Türk beldelerinden Aytos kasabasında Başmüftülük tarafından organize edilen bir konferansla “Büyük Oktobr Sosyalist Devrimi”nin 50. yılı kutlamaları yapılarak, SSCB ve diğer sosyalist ülkelerde azınlıklar dâhil bütün vatandaşların dinî özgürlüğe sahip oldukları belirtilerek²⁸⁹ rejimin propagandaları yerine getirilmektedir.

Kamuoyunu etkilemek için gerçeklerden daha çok dedikodulardan hatta yalanlardan yararlanılır. Propagandist için gerçek veya yalan farkı yoktur. Doğru söylendiği izleniminin verilebilmesi doğruyu söylemekten daha etkilidir. Propaganda, toplum yararına gibi görünse de belirli sınıf ya da kişilerin çıkarları doğrultusundaki fikirlerin pazarlanmasından başka bir şey değildir.²⁹⁰ Komünist yönetimin zorbalığı etkisini göstermiştir. Propagandaların başlamasının ardından etnik Türklerin 1956 yılındaki ibadet yüzdeleri 1967 yılında oldukça düşmüştür.²⁹¹

Tablo 2: İbadetlerini Yapan Türklerin Oranı

Yıl	Günlük İbadet Yapanlar	Cuma Namazına Gidenler
1956	% 56,3	% 73
1967	% 15,8	% 31,6

Kaynak: Eminov, 1997: 57

²⁸⁷ Selim Bilalof, “Kuranın Aslı Nedir?”, **Yeni Işık Gazetesi**, 11 Mayıs 1965, s. 2.

²⁸⁸ Nikolay Mizof, “Din ve Ahlak”, **Yeni Işık Gazetesi**, 26 Ocak 1967, s. 2.

²⁸⁹ R. Küpçief, “Din Adamlarıyla Düzenlenen Bölgesel Konferans”, **Yeni Işık Gazetesi**, 21 Ekim 1967, s. 2.

²⁹⁰ Akarcalı, a.g.e., s. 5.

²⁹¹ Ali Eminov, **Turkish and Other Muslim Minorities in Bulgaria**, Hurst & Company, London, 1997, s. 57'den aktaran: Bozhidar Zahariev, **The Treatment of Ethnic Turks by the Bulgarian Communist Party and Their Status Quo**, 2004, s. 13, www.ithaca.edu/hs/depts/history/docs/histjourndocs/spring04/turkishminorities.pdf.

Türklerin inançları yok edilmekte ve hızla sosyalistleştirilmektedirler. Yine böyle bir yazı da, “İslam tarihi Müslümanları ve diğer milletleri hürriyetten mahrum eden yıllarla doludur. İslam hürriyet karşıtıdır. Kur’an’da din yolundan sapan ve hürriyet yoluna gidenler cehenneme, dindarlar ise cennete gideceklerdir.” hatırlatılması yapılarak gerçekte ahiret denen öbür dünyanın olmadığı aktarılan bir yazıda Geo Milef adlı devrimci bir şairin komünizmin zaferini dinin etkisinden kurtulma ile bağlayan “Allahsız! Efendisiz! Eylül Mayıs olacak.” sözüyle, sosyalizmin yoluna koyulanların zaman içinde dinin etkisinden kurtulacağı²⁹² müjdesi verilmiştir.

2.4.2. Bulgaristan’da Türklere Yönelik Ateizm Propagandası

Türklerin kutsallarına hakaret eden, ibadetlerinin beyhude olduğunu iddia eden komünistler; halkı dinî duygulardan uzaklaştırma çalışmalarına “ateizm” faaliyetlerini de eklemiştir. Böylece sonuca daha çabuk varacaklardır. Faaliyetler yoğun bir şekilde başlatılmıştır. “Ateistik Çalışmalar” adı altında düzenlenen etkinliklerle görevliler ülkenin en ücra köşesine bile giderek toplumun her kesimine ulaşmaktadır. Vilayet, sancak, kaza ve köylere kadar uzanan komiteler vasıtasıyla yapılan çalışmalar neticesinde ateizm propagandası meyvelerini vermeye başlamıştır. Dinî etkinin olduğu Türk bölgelerinden Kırcalı’nın bazı köylerinde oruç tutan, camiye giden gençlerin sayısı oldukça azalmıştır.²⁹³ Etkisini gösteren propagandalar, sistemin Türk kökenli kalemşorları ile daha sert ve acımasız eleştirilerle dile getirilmektedir. Bu kalemşorlardan İsmail Cambazof, bir yazısında İslam’ın fakirleri zenginlere ebediyen köle yapmak istediğini, iktidarda olanların istismarcı sınıflara hizmet ettiğini, bu gerçeklerin de örtbas edildiğini söylemiştir.²⁹⁴

A. Kajdan tarafından kaleme alınan bir yazının başlığının değiştirilmesi dikkat çekmektedir. Asıl başlık “İnsanı Yaratan Allah’tır” iken “İnsan” kelimesinin üzeri çizilmiş ve “Allah” yazılmıştır. “Allah’tır” kelimesinin de üzeri çizilerek “İnsandır” yazılmış böylece başlık değişerek “Allah’ı Yaratan İnsandır” şekline getirilmiştir. Yazı dizisi olarak okuyucuya aktarılan bilgilerin başlığından da anlaşılacağı gibi eski topluluklardan, kadim milletlerden örnekler verilerek insanın inanacağı bir Allah’ı yarattığı algısı oluşturulmak istenmektedir.²⁹⁵

Ateizm çalışmaları devam ederken, gençlerin ilgi göstermesi ve ateizm faaliyetlerine sahip çıkmaları için ateistik yazı yarışmaları düzenlenmekte ve sıralamaya girenlere ödül verileceği bildirilmektedir. Bu yarışmalarda dereceye girenlerin eserleri de gazetelerde yayınlanmaktadır.²⁹⁶ Türklerin yoğun olarak yaşadığı Tırgovişte’nin Türk bölgelerinde yapılan ateistik propagandalarda konuşmacılar, dinin zararlarını, İslamiyet’in içi boş bir yalan olduğunu, her şeyin ilmî gerçeklerle

²⁹² Yordan Nikolof, “Din ve Hürriyet”, **Yeni Işık Gazetesi**, 16 Mayıs 1970, s. 2.

²⁹³ St. Pırvanova, “Ateist propagandası üzerine fazlaca düşünülünce”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 10 Nisan 1958, s. 1.

²⁹⁴ İsmail Cambazof, “İslamiyetin Menşei”, **Yeni Işık Gazetesi**, 22 Ocak 1959, s. 2.

²⁹⁵ A. Kajdan, “Allahı Yaratan İnsandır”, **Yeni Işık Gazetesi**, 7 Temmuz 1959, s. 4. Bu yazı dizisi 4 sayı boyunca devam etmiştir.

²⁹⁶ **Halk Gençliği Gazetesi**, 23 Aralık 1960, s. 2. Ayrıca bkz. EK 9.

aydınlığa kavuşacağını anlatmaktadır. Konuşmacılar kendilerinden bazı örnekler verirken geçmişte nasıl da cahil bir şekilde ibadet ettiklerini fakat gerçeği geç de olsa anladıklarını aktarmaktadır.²⁹⁷ Ateist kulüpleri kurularak yerel faaliyetlerle gençlerin desteği sağlanmaktadır. Kulüp sayesinde çalışmalar her gün yapılabilmektedir. Kolarovgrad Sancağı'ndaki ateistler kulübü, giriştiği teşebbüslerle gençliğin ateistik terbiyesinde “önemli ve sevindirici” gelişmeler sağlamıştır. Köyler, çiftlikler gezilerek ateistik düşünceler dile getirilmektedir. Gençler kulübün spor, kitap okuma, pedagoji gibi değişik alanlarıyla ilgili kollarında faal olarak etkinliklere de katılmaktadır.²⁹⁸

Komünistlerin yönetime gelmesi ile “gelenin gidene arattığı” sözü gerçekleşmektedir. Türklere her türlü baskı yapılmaktadır.²⁹⁹ Yapılan baskılar Türkiye tarafından yakından izlenmektedir. Türk Dışişleri, 1950-51 tehcirinden sonra önemli bir problem yaşanmadığı Bulgaristan'a 1960'lı yılların başında Bulgaristan'da yaşayan 900 bin Türk'e yapılan baskı kalkmadıkça diplomatik ilişkilerin kesileceği tehdidinde bulunmuştur.³⁰⁰ Fakat rejim kendi düşüncesindeki Türkleri de kullanarak uygulamalarını devam ettirmektedir.

Komünist rejimin verdiği hizmetleri en iyi şekilde yerine getiren bazı Türk aydınlar, partiye bağlılıklarını yaptıkları hizmetlerle her fırsatta göstermektedir. Bunlardan birisi de, üstelik dinî eğitim almış Mehmet Müzekka Con'dur. Mektepte yeni usul ders verdiği için halk kendisine “Con” hocası diyordu. Çoğunlukla halk “con” kelimesini dinsiz yerine kullanıyordu. M. Con, dinsiz görülüyordu.³⁰¹ M. Con yazdığı bir şiirde ateistliğinin son haddine varmış biri olarak düşüncesini “Soru” adlı dörtlükte dile getirmiştir. Con'un bu dörtlüğü öyle başarılı bulunmuş olacak ki, İbrahim Tatarlıef (Tatarlı) tarafından hazırlanan antoloji'de, Bulgaristan Türk yazarlarının edebi eserleri arasında yer almıştır.

Soru

Var mı Allah? Ya nerede?

Var mı gören yerde gökte?

Varsa, ressam resim yapсын

Taşıyalım cebimizde.³⁰²

Geniş halk kitlelerinin dindarlıktan arınarak materyalist dünya görüşü edinmesi ve ateistik inanç sahibi olması sosyalizmin en önemli hedeflerinden biridir. Buna göre çağdaş dindarlar birer “aciz Allah kulu” değil, ateistlerle birlikte komünizm kuruculuğuna katılan aydın insanlardır.

²⁹⁷ Mehmet Çavuşef, “Tirnovstada Ateistik Çalışmalar”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2 Mart 1961, s. 2.

²⁹⁸ “Ateistler Kulubu”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 28 Temmuz 1962, s. 2.

²⁹⁹ BCA, 030-0-010-000-000-243-646-6, (1.8.946).

³⁰⁰ Oral Sander, **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)**, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1969, s. 174.

³⁰¹ O. Alper ve E. İbrahimov (Der.), **Zararın Neresinden Dönülürse Kardır**, Narodna Prosveta, Sofya, 1961. s. 81.

³⁰² İbrahim Tatarlıef, **Antoloji**, Narodna Prosveta, Sofya, 1964, s. 15.

Propagandacılara göre, gelinen noktada ateizm hareketi, din faaliyetinde bulunanları endişelendirmektedir. Dindarlık bir aldanmışlığın sonucudur. Ateistik insanseverlik aldanmış dindarların yardımına koşacaktır.³⁰³ Faaliyetlerin sonucunu görmek için ilmî çalışmalar da yapılmaktadır. Türk bölgelerinden Razgrad Sancağı'nda gerçekleştirilen bir sosyolojik araştırmada işçilerin ve kooperatif üyesi köylülerin büyük kısmının dini anlayışlarını bıraktıkları görülmüştür. Araştırmada sorulan sorular ve cevap yüzdeleri ise şu şekildedir:

Tablo 3: Türklerin İnançlarının Sorgulanması Oranı

İnançla İlgili Sorular	İşçilerin Cevabı	Kooperatif Üyelerinin Cevabı
Tanrı inancı size ne veriyor?	Dindar değilim % 80,37	Dindar değilim % 48,63
Dinî kitap okur musun?	Okumuyorum % 94,39	Okumuyorum % 81,16
Kiliseye/camiye gider misin?	Gitmem % 74,30	Gitmem % 53,74
Tanrı var mı?	Yok % 46,73	Yok % 26,03

Kaynak: Aliev, 1974: 2, 3

Bu araştırmada sorulara cevap vermeyenlerin işçilerde yüzde 21.50, kooperatif üyesi köylülerde yüzde 18.86 çıkması, bu rakamın yüzdesinin büyük olduğu şeklinde yorumlanmıştır. İnsanların açıkça cevap veremedikleri anlaşılmıştır. Anket sonuçlarına göre eğitim seviyesi yükseldikçe dinî anlayışın azaldığı görülmüştür.³⁰⁴

Emekçilerin ateist terbiyesi, komünist terbiyesinin bölünmez bir parçasıdır. Ülke genelindeki teşkilatlar yeni yetişen neslin ateist terbiyesine büyük önem vermektedir. Çalışmalar özellikle dini fanatizmi önlemek ve ateizm propagandasını daha tesirli hale getirmek için yapılmaktadır. Gençlere ve öğrencilere yönelik ateistik çalışmalarda verilen derslerde de bilimsel olarak tabiat olayları anlatılarak ateistik görüşler desteklenmektedir.³⁰⁵ Dinin halklar için uyuşturucu, bir afyon olduğunu ispat ettiği iddia edilen resimli ve yorumlu tablolarla konferansların daha etkili olması sağlanmak istenmektedir. Ateizm propagandası yapılanların yaş ortalamalarının düştüğü ve artık çocuk yaştakilere yönelik çalışmalara ağırlık verildiği anlaşılmaktadır. Yine Razgrad'ın köylerinde yapılan çalışmalar ışığında, görülen lüzum üzerine ateistik propagandaların yoğunlaşarak yapılması kararı alınmıştır. Çünkü toplumda dinî kalıntıların devam ettiği görülmüştür. Çalışmalarda dersler, konferanslar, film gösterileri, resim ve karikatür sergileri gibi etkinliklerle gençlere yönelik faaliyetlerin çeşitlendirilmesinin faydaları da ele alınmaktadır.³⁰⁶

³⁰³ A. Okulof, "Ateizm Propagandamız Komünist İnsanseverliğinin Kopmaz Bir Parçasıdır", **Yeni Işık Gazetesi**, 7 Ocak 1969, s. 2.

³⁰⁴ Ali Aliev, "Dindarların Ateist Terbiyesi", **Yeni Işık Gazetesi**, 1. VIII. 1974, s. 2, 3.

³⁰⁵ İslam Beytullov, "Köyde Ateizm Çalışmaları, Yapılanlar Yeterli mi?", **Yeni Işık Gazetesi**, 6. VIII. 1974, s. 2.

³⁰⁶ Mümün Çakırov, "Köyde Ateizm Çalışmaları, Propaganda Şekillerinin Çeşitlendirilmesi İnsanlarda İlgiyi Arttırıyor", **Yeni Işık Gazetesi**, 6. VIII. 1974, s. 2.

Değişik bölgelerde ve sistemlerde dine karşı takınılan tavırlarla insan maneviyatını farklı aktivitelerle tatmin etme çalışmaları istenilen sonucu vermemiştir. Dinin yerinin bilim, felsefe, sanat, spor, eğlence vb. ile doldurulması mümkün değildir. Tarihte dine karşı mücadelelerde başarılı olunamamıştır. Beklenilenin aksine din yerini korumuştur ve alternatifinin olmadığı görülmüştür.³⁰⁷

2.4.3. Ateizm Propagandası için Yayınlanan Kitaplar

Türklerin dinini elinden almak isteyen sosyalist zihniyet, inançlı kesimin birçoğunun kafasını bulandırsa da yapılan etkinliklerle istenilen sonuca, seviyeye ulaşamamıştır. Propagandalara, düzenli bir şekilde basılan dinsizlikle ilgili Türkçe kitaplarla da destek verilmeye başlanmıştır. Türk ahalisinin bu kitapları okumaları ısrarla tavsiye edilmiştir.

Kitaplar, toplantı ve konferanslarda tanıtılmaktadır. Sosyalizmin zafere ulaşmasıyla birlikte dinî inanç azalmıştır. Vatandaşlar, artık din adına bütün şeyleri inkâr etmeye başlamıştır. Halk komünist ahlakını ve maneviyatını benimsemiştir. Bununla birlikte dine ve dinî hurafelere inanan bir kısım insanlar olduğu, bunların da daha çok Türk ahalisi içinden çıktığı bilinmektedir. Sosyalizmin tarihi gelişmesine engel olan bu durum karşısında dindar emekçiler, aileleri ve gelecek nesiller zarar görmektedir. Parti, bilhassa Türk ahalisi içinde komünist terbiyeye önem verilmesini istemektedir. Her türlü imkân seferber edilmiştir. Son birkaç yıldır gazete ve dergilerde ateist propagandacılara yardım amacıyla bol bol yazılar yayınlanmaktadır. Radyo yayınlarından da önemli bir şekilde fayda sağlanmaktadır. Ateizm faaliyetlerine yardım için son yıllarda birçok Türkçe kitap basılmıştır. Fakat propagandacılar bile bu kitaplardan habersizdir. Propaganda amaçlı basılan kitaplardan bazıları ve konuları ise şöyledir:³⁰⁸

“Din Hakkında” adlı kitabın sayfalarında Lenin’in ateizm propagandasındaki prensipleri ve din-komünist partisi ilişkisi anlatılmaktadır. “İslamiyet, Doğuşu ve Sosyal Mahiyeti” adlı eserde İslam tarihinden bahsedilmekte ve halkın saadeti için dinin tasfiye edilmesi gerektiği açıklanmaktadır. “İslamiyet’in İlim Aleyhtarı ve Mürteci Mahiyeti” adlı kitap, propagandacılara oruç, bayram, Müslim-gayrimüslim ilişkileri hakkında kullanabilecekleri materyaller vermektedir. “Ailede Çocuğun Ateistik Terbiyesine Dair” adlı kitap, propagandistlere ana-babaların ateistik terbiyelerinde yardımcı olacaktır. “Tabiat ve İnsana Dair Konuşmalar” adlı kitapta kâinatın Allah tarafından yaratıldığı iddialarının yalan olduğu iddia edilmiştir. “Komünist Terbiyesine Dair” adlı eser, ateizm propagandacıları içindir. “Bazı Tabiat Hadiseleri” adlı eser, dindarlar arasındaki ay ve güneş tutulmaları, şimşek çakması gibi tabiatta meydana gelen olaylara dinî kılıflar uyduranlara karşı ilmî açıklamalar yapılmıştır. “İnsanın Menşei” adlı eserde, insanın menşeinin ilmî olarak

³⁰⁷ Hasan Elik, **İnsan Ekseni Din**, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 28.

³⁰⁸ Selim Bilalof, “Türkçe Ateistik Kitaplar”, **Yeni Işık Gazetesi**, 31 Mayıs 1960, s. 2.

açıklanmaya çalışılmıştır. Hocalar ise bu açıklamalar karşısında insanın Âdem ile Havva'dan yaratıldığını ileri sürmüştür. “Materyalizm ve İdealizm” adlı eserde 2 bin yıldır süren materyalizm ve idealizm arasındaki mücadelenin materyalizm lehinde sonuçlanmakta olduğunu ilmî yollarla aydınlatmaktadır. “Türk Kadınlarının En Büyük Düşmanı” adlı eser, dinin kadınlara verdiği zararlardan bahsetmektedir. Diğer kitaplar ise; “Dünyanın Menşei ve Kuruluşu”, “İnsan Tabiatı Nasıl Gemliyor?”, “Gelecek Önceden Bilenebilir mi?”, “İlim ile Din Asla Uzlaşamazlar”, “Hayatın Menşei”, “Maymunun İnsana Çevrilmesinde Emeğin Rolü”, “Toplantı, Gençlerin Komünist Terbiyesi İçin Mekteptir”, “Madde ve Yapısı”, “Kadere İman”dır.

Basılan bu kitapların dışında baskıya hazırlanan yeni kitaplarla ilgili bilgiler de verilmektedir: “Oruç”, “Din ve Kadın”, “Sünnet”, “Ahiret Var mı?”, “Din Moralı ve Komünist Moralı”, “Bayramlar”, “Ateistler Konuşuyor”, “Ateistler Kılavuzu”, “Allah Var mı?”, “Namaz”, “Hurafelerin Sağlığı Korumaya Zararları”. Bu eserlerin Sofya’da “Peçatni Proizvedeniya” kitap depolarından temin edilebileceği belirtilirken şehir, kasaba, köy kitapçılarında bulamayanların Sofya’dan siparişe getirebilecekleri tavsiye edilmektedir. Çok ucuz olan kitapların içindeki bilgilerin değerinin ise çok yüksek olduğu ayrıca vurgulanmaktadır.³⁰⁹

Yayınlanmakta olan kitaplarla ilgili olarak Türk okuyuculara devamlı bilgi aktarılmaktadır. Bunlardan BKP neşriyatı tarafından basılan “İslam Dini Hakkında Konuşmalar” adlı eserle ilgili ayrıntılı bilgi verilmiştir. Kitabın içeriğinde İslam’ın asırlarca insanların şuurunu nasıl körelttiği anlatılmaktadır. Sosyalist inkılabtan sonra gelişen Bulgaristan’da din yüzünden toplumun bir kesimi kültür inkişafından geri kalmıştır. Kitabın sayfalarında Bulgaristan’daki aydınlardan; Tatarlı, Cambazof, Bilalof, Virgülev gibi şahsiyetlerden alıntılar yer almaktadır. Propagandacılar ve ateistik çalışma yapanlar, dindar olanlara doğru yolu bu kitap sayesinde gösterebileceklerdir. Türkçe yayınlanan eserlerde yer alan karikatürlerle de okuyucuların dine olan nefretleri güçlendirilecek, din adamlarının gerçek yüzleri ortaya dökülecektir. Kitap, ebeveynlerin çocuklarına ateistik propaganda vermelerinde de mühim rol oynayacaktır.³¹⁰

Acar Durmazof makalesinde, iyi bir konuşmacı olmak için İslamiyet’i iyi bilmenin yeterli olmadığı, kaynaklardan çalışarak hazırlanmanın iyi bir konuşma ve etkili bir faaliyet için avantaj sağladığını belirterek “İslamiyetin Menşei ve İrticai Mahiyeti”, “Marksizmin-Leninizmin Din Hakkındaki Görüşleri”, “İslamiyet İlmin Düşmanıdır” gibi kitapların bir ateist tarafından mutlaka okunmasını tavsiye etmiştir.³¹¹

Sosyalist veya diğer bazı yönetimlerde din gibi çeşitli konularda dayatmaların olduğu bilinen bir gerçektir. Yapılan araştırmalar ve geçmişten günümüze gelinen noktada insanları dinden

³⁰⁹ Selim Bilalof, “Türkçe Ateistik Kitaplar”, **Yeni Işık Gazetesi**, 31 Mayıs 1960, s. 2.

³¹⁰ “Değerli Bir Kitap”, **Yeni Işık Gazetesi**, Ekim 1960, s. 2. Ayrıca bkz. EK 10.

³¹¹ Acar Durmazof, “Ateist Konuşuyor”, **Yeni Hayat Dergisi**, 3, (Mart 1961), s. 17.

soğutmanın en başarılı yolu “din baskısı”, en başarısız yolu da “dine baskı”dır.³¹² Dine yapılan baskı dine yönelişleri hiçbir zaman sonlandıramamış aksine toplumlar inançlarına daha sıkı sarılmışlardır.

2.4.4. İslam Düşmanlığı Bağlamında Kadına Yönelik Propagandalar

Türklerde aile, ailede de kadın önemli bir yerdedir. Toplumların geleceği olan çocuklara ilk eğitimi veren, dilini öğreten, terbiye eden kadındır. Komünizmde din istismarı yapanlar, Türk geleneğinde kadının ailedeki özel konumunu bilmektedir. Dar manada ailenin geniş manada Türk ahalisinin yapısını bozmak için kadınlara yönelik ayrı bir çalışma yapılarak İslam’ın kadını istismar ettiği propagandası yapılmıştır. Bu yönde yapılan çalışmalarla Türk kadınlarının düşünceleri etkilenmeye çalışılmış ve Türk aile yapısının temelden bozulması hedef alınmıştır.

Komünist Partisi’nin desteğinde kadınlara verilen konferanslarda Türklerin eşlerine çok kötü davrandığı, normal bir aile düzeni olmadığı örneklerle verilmeye çalışılmaktadır. Buna göre “Türklerin geçmişten gelen alışkanlıkları, kültürleri ve inançları cahil bir toplum ortaya çıkarmıştır” düşüncesi oluşturulmak istenmiştir. Bulgar komşuların bu konuda örnek alınması tavsiye edilmiştir. Ayrıca Türkçe verilen konferans bildirilerinin herkes tarafından okunması istenmiştir.³¹³

Kur’an’dan bazı ayetleri kendine göre yorumlayan sosyalist düşünürler, İslam’ın kadınlara esir muamelesi yaptığını belirtmektedirler. İslam dininin kadının ilim, sanat, kültür alanında ilerleyemeyeceğini, içtimai vazifelerde bulunamayacağını söylediği, İslam’ın her zaman kadını ezdiği, şimdi de kapitalizm adı altında ezmeye devam ettiği anlatılmaktadır. İslam dinine mensup kadınlara eşit hak, gerekli saygı ancak sosyalist ülkelerde verilmektedir. Sosyalist nizam; kadını, dinin kanlı pençelerinden kurtarmış ve mutlu günlere kavuşturmuştur.³¹⁴

Türklerin aile müesseselerini etkilemek için geleneksel yaşantıda önemli bir rolü olan kadınlara yönelik kışkırtıcı yazılar vardır. Selim Bilal bir yazısında “Dindarlar genellikle geri kalan insanlardır. İlmi olanın dine ihtiyacı yoktur. İslam’ın en yüz kızartıcı durumlarından biri de kadının köle olmasıdır. Bir erkek dört kadın alabilmektedir. Kadını kara feracenin altına sokan ve eline kalem almayı yasaklayan din, terakkinin en büyük düşmanıdır. Komünizm ideolojisinin zayıfladığı her yerde burjuva ideolojisi, dinî akideler başkaldırır. Genç nesil dinî hurafelerden kurtulmuş olarak yetişmelidir.”³¹⁵ demiştir.

³¹² Elik, a.g.e., s. 29.

³¹³ İsmail Sarhocof, “Komünist Terbiyesine Dair Teoretik Konferans”, **Yeni Işık Gazetesi**, 25 Mart 1961, s. 2.

³¹⁴ Haşim Mehmedof, “İslamiyet ve Kadın”, **Halk Gençliği**, S. 21, 22 Mayıs 1964, s. 3.

³¹⁵ Selim Bilal, “Din terakkinin en büyük düşmanıdır”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 27 Şubat 1958, s. 3.

Hem kadının Türk ailesindeki yapıcı rolünü bozmak hem de sosyalist gelişmeyi destekleyen çalışma hayatına atılmasını teşvik etmek amacıyla “Sosyalizmin kurulabilmesi için, Bulgar ile Türk, Hıristiyan ile Müslüman, Allah’a inanan ile inanmayan, kadın ile erkek kardeşçe, omuz omuza, el ele vermelidir. Ülkenin yarısı kadındır. Kadın olmadan ilerleme mümkün değildir. Kadın evde, tarlada, fabrikada canla başla çalışır. Fakat diğer dinler gibi İslam dini de kadını bütün bu olumlu işlerden alıkoymaktadır. İslam’a göre kadın ikinci sınıftır. Bir mal gibi alınıp satılır. İslam inancında iki kadın ancak bir erkeğe eşittir. Erkekler birden çok kadınla evlenebilirler. Kadınlar bu duruma karşı gelmeli, sosyalizm gerçeği ile tanışıp özgürlüklerini elde etmelidirler.”³¹⁶ tavsiyesi ile Türk kadını kışkırtılarak aile içinde problemler çıkarılması istenmiştir. Kadınlara yönelik çalışmalarda en dikkat çekici noktalardan birisi de erkeğin birden çok evlilik yapması ve kadının aşağılanmasıdır. Leyla Ahmedova “İslam, kadınlarla ilgili en mürteci hükümleri eski dinlerden toplayıp, bunları Allah emri olarak Muhammed vasıtasıyla müminlere bildirmiştir. Kadını aşağılık bir yaratık olarak gören İslam’da kadın, erkeğin yanında bir hiçtir. Bir erkek iki kadına eşittir. Erkekler birden fazla kadınla evlenebilir. Kadınlar bir köle gibi erkeklere satılır. İslami kıyafet olan feracelerinin altında içtimai hayattan uzaklaştırılırlar. Birçok bölgemizde çalışan Türk kadınları bu geri kalmış din inancını bırakarak sosyalizmin hür düşüncesinde çalıştıkları ortamda huzur içindedirler.”³¹⁷ diyerek Türk kadınlarının sosyalizmle huzur bulacağını savunmuştur.

Propagandacılar Türk kadınlarını kışkırtmaya yönelik konferanslar verirken gerçekleri de göz ardı etmektedirler. İslam’a göre Müslüman bir erkek isterse birden çok kadınla evlenebilir. Gayriahlaki ve gayrikanuni değildir ama hoş karşılanmamaktadır. Çok eşlilik olarak adlandırılan bu evlilik İslam’da vardır. Müslüman Osmanlı ailesinin çok zevceli olduğuna inanılır. Yanlış olan bu inanış, Osmanlı toplumunda çok az ve dar bir zümreye has olarak görülmektedir. Bunlar araştırmalarda açıkça görülmektedir. Türk tarihinde çok sınırlı sayıda ve yalnızca varlıklı kişilerin çok eşli olduğu görülmektedir.³¹⁸ Türkiye’de ise evli erkekler arasında çok eşli olanların oranı yüzde 2’dir. Arap ülkelerinde bu oran yüzde 2 ile yüzde 8 arasında değişmektedir. Türkiye’de büyük şehirlerde bu oran yüzde 1’in altında, küçük şehirlerde yüzde 1, köylerde ise yüzde 3 civarındadır. Türkiye’nin batı bölgesinde çok eşlilik oranı yüzde yarımın altında iken bu oran doğuya gidildikçe yüzde 5’e çıkmaktadır.³¹⁹

Dindar bir çevrede yetişen ve gerçeği gördükten sonra körü körüne inandığı İslam’dan vazgeçen bir kadın, ilmin her şeye cevap verdiğini ama dinin cevap veremediğini ileri sürmüştür. Geçmişini esefle karşılayan bu kadın, İslam’da kadının ikinci sınıf olduğunu her daim ezildiğini, buna karşı gelmenin bütün Türk kadınlarının görevi olduğunu belirtmiştir.³²⁰ Kadına yönelik propagandalar aralıklarla devam etmektedir. “Kur’an Yalan Söylüyor Hakikat İlimdedir” adlı

³¹⁶ “İslamiyet, Kadınların Düşmanıdır!”, *Yeni Işık Gazetesi*, 16 Mart 1958, s. 5.

³¹⁷ Leyla Ahmedova, “İslamiyet Kadının Düşmanıdır”, *Yeni Işık Gazetesi*, 5 Mart 1960, s. 2.

³¹⁸ Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, s. 89.

³¹⁹ Serim Timur, *Türkiye’de Aile Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1972, s. 93.

³²⁰ Ferište Hüseyinova, “Allah’a niçin inanmıyorum”, *Halk Gençliği Gazetesi*, 1 Temmuz 1960, s. 2.

köşede Salih Baklaciief “İslamiyet ve Kadın” başlıklı yazısında şunları söylemiştir. “İslam kadını her zaman aşağılamıştır. Kadın güçsüzdür. Erkeğin kölesidir. Bir erkek birden fazla kadınla evlenebilir. Kadın evde iş yapmalı çocuklarına bakmalıdır. Evden dışarı izinsiz çıkmamalıdır. Erkeğin izni olmadan hiçbir şey öğrenemez. Erkek, kadını din adı altında eve kapatmıştır. Ama sosyalizmle birlikte kadın da erkek gibi işe gidip çalışmaktadır. Hem de birçok alanda başarılı olmaktadır.”³²¹ Sosyalizm, bu düşüncelerle tamamına yakını kırsal alanda olan Türk kadınlarını da üretimde verimi artırmak amacıyla erkekler gibi çalıştırmayı hedeflemektedir. Birçok kadın, erkek işlerini yapmaya başlamıştır. Gazetelerde erkek mesleğinde çalışan kadınları övücü yazılar vardır. Bu yazılarda traktörcü, dozerci, betoncu, inşaatçı, şoför olarak çalışan kadınlar yere göğe sığdırılmıyordu. Gerçekte bunlar halk tarafından eleştiriliyor, kadınlıklarını yitirdikleri konuşuluyordu.³²² Bunlar sosyalizmin gerçekleriydi. Propaganda yapan sosyalistler “Kurtuluşa kadar kadın haysiyetsizdi ve bir köleden alçak seviyede idi. Her şeyden mahrumdu. Sosyalizmle birlikte her şey değişti. Türk kadını da hür bir insan oldu. Hakları anayasa sayfalarında mevcuttur. Hâlâ kızlarını satanlar var. İşte dinin bıraktığı miras budur.”³²³ düşüncesinde ısrarcıydılar.

Kızların İslami bir hayatı tercih ederek yaşamamaları için dinî ibadetlerin yanlışlığını konu alan bilgiler de verilmiştir. Ramazanda aç ve susuz kalmanın sağlık açısından zararı açıklanırken, özellikle gençler için daha zararlı olduğu; içi bulanık, başı dönen, oruçlu kişinin kilo kaybına uğrayacağı, sonunda da kansızlık ve verem hastalığına yakalanacakları³²⁴ iddialarıyla gençler korkutulmuştur.

Sancaklarda Türklere yönelik özel konuşmacılar da vardı. Bunlardan birisi olan Acar Durmazof, işçi kadınlara yaptığı konuşmaları özenle seçtiğini onların yaşantısından örnekler verdiğini, bunun için İslam’ı iyi bilmek gerektiğini anlatmıştır. Topluma mal olmuş “dinî yalanları” araştırıp öğrendikten sonra konuşmayı yapacağı toplantı şeklinin de önemine değinerek, bunun için düğünlerin iyi bir konferans yeri olduğunu belirtmiştir. Yaşantıları değişen kadınların eski adetlerini bırakmaya başladıklarını, bazı aktivistlerin de kendine yardımcı olduklarını söylemiştir. Yaşlı bir kadının feracesini bırakması için çok uğraştığını, bunu başardığında etrafındaki birçok kadının bundan etkilendiğini sevinçle aktarmıştır. Feracesini bir defa çıkaranların asla tekrar giymeyeceklerini savunmuştur.³²⁵

Artık Bulgaristan’da kadınların özgür olduğu, dilediğini yapabildiği belirtilerek “Eski zamanlarda kadına büyük hürmet vardı. İlerleyen dönemlerde kadın köleleştirildi. Bunda dinin payı büyüktür. Hıristiyanlık, Yahudilik gibi İslamiyet de kadını küçük görmüştür. İslam dini kadını

³²¹ Salih Baklaciief, “Kuran Yalan Söylüyor Hakikat İlimdedir, İslamiyet ve Kadın”, **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 42, 14 Ekim 1960, s. 2.

³²² Şerefli, **Türk Doğduk Türk Öldük**, s. 385.

³²³ “İslam Dini Sosyalizm yolunda gelişmemizin düşmanıdır”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 18 Kasım 1960, s. 1.

³²⁴ L. Dimitrova, “Ramazan sağlığın düşmanıdır”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 26 Şubat, 1960 s. 4.

³²⁵ Acar Durmazof, a.g.m., s. 17.

alçaltırken sosyalizm kadına gerçek kimliğini vermiştir. Hangi dinden ya da millettense olsun isteyen kadın istediği işte ihtisas yapabilmektedir.”³²⁶ diyen Ali Hulüsiyef, diğer dinleri de İslam gibi aşağılamıştır. “İslam dini, aile konusunda en küçük ayrıntıları bile ele alır.” diyerek alay eder bir şekilde “Nikâh bütün biçimleriyle bir alım satım uygulamasıdır. Erkek alıcıdır. Seçme, şart koşma, beğenme hakkı onundur. Kadın ise satılık maldır. Ana-baba kızını istediği gibi satar.”³²⁷ gibi düşüncelerle Müslümanların inandığı İslam’ın böyle olduğu algısı oluşturulmak istenmiştir. Kadınla ilgili olarak görülen bu durum, Türk geleneğindeki “kalıng” ve “leviratus” uygulamaları ile alınıp satılan bir mal konumunda olduğu anlayışının aksine bu ailenin dağılmasını engelleyen bir çeşit sigorta olarak kabul edilmiştir. Buna rağmen Türklerde kadın haklı olduğu özel durumlarda boşanma hakkına sahiptir.³²⁸

Komünist sistemin uygulayıcıları dinî değerleri, geleneksel aile yaşantısını yok ederken iyi bir aile sistemi getirdiklerini vaat etmiştir. Kadın ve aile bu hedefin en önemli noktalarındandır. Komünizmde aile kurumu ile ilgili olarak “Sosyalizmin tatlı şerbetinden tatmayan halklar, komünizmi kötü gösterir. Komünizmde kadınların müşterek mal edilecekleri, ailenin kaldırılacağı, çocukların ana ve babalarının belli olmayacağı iddia edilir. Gerçekte ise bu tip yaşantı kapitalizmde vardır. Komünizm aileye değil fuhuş yuvasından başka bir şey olmayan burjuva tipli aileye karşıdır. Bunun canlı örnekleri sosyalist ülkelere bakılarak görülebilir.”³²⁹ iddiası hakimdi.

İslam’ın kadına gerekli değeri vermediğini bu yüzden Türk kadınlarına yönelik bilgilendirme faaliyetlerinin artmasını isteyen rejimin kendi sistemi ise bir felakete sürükleniyordu. Komünizm dönemindeki araştırmaların bir sonucuna göre komünistlerin iddiaları yalanlanmaktadır. Bulgaristan’da sayıları yüzün üzerinde “piç evleri” vardı. Bulgar Yazar Georgi Mişev, henüz komünist sistemin çökmediği 1986 yılındaki bir konuşmasında, her yıl 15 binin üzerinde “piç” doğduğunu ve bunun on yılda 150 bin, kırk yılda 600 bin olacağını belirterek bilmem kaç yıl sonra bir piç devletine dönüşeceklerini ifade etmiştir. O dönemde buna “fuhşun getirdiği afet” diyenler az değildi. Doğum yaparak çocuğunu bu evlere getirenlere devlet teşvik veriyordu. Bulgar hükümeti bu evlerden yetişenleri ilk defa Türklerin isimlerini değiştirme döneminde kullanacaktır ve “kızıl bereliler” olarak adlandırılan bu “iyi yetişmiş ve bakılmış acımasız taş yürekli” Türklere saldırtılacaktır.³³⁰

³²⁶ Ali Hulüsiyef, “Kadın ve İslamiyet”, **Yeni Hayat Dergisi**, 11, (Kasım 1961), s. 21.

³²⁷ Ziyeti Nurieva, “Şeriat ve Kadın”, **Yeni Hayat Dergisi**, 1, (Ocak 1975), s. 24.

³²⁸ Sadri Maksudi Arsal, **Türk Tarihi ve Hukuk**, İstanbul, 1947, s. 117, 337’den aktaran: Sevim Can, **Osmanlı Anadolu’sunda Kadın (XVI. Yüzyıl)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, s. 15, 16. Türk geleneğinde büyük aile birlikteliği ile birkaç nesil bir arada oturur, evlenmelerde kız evi erkek evinden Kalıng alırdı. Bu erkek tarafının kadına verdiği mirastır. Ayrılmaların önüne geçilmek için uygulanan bir gelenektir. Leviratus, günümüzde Anadolu’da da görülen ve kocası ölen kadının kocasının kardeşi veya bir yakınıyla evlenmesi demektir.

³²⁹ S. Bilalof, “Komünizmde Aile Olacak mıdır?”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 16 Yuni 1961, s. 2.

³³⁰ Şerefli, **Türk Doğduk Türk Öldük**, s. 125.

2.5. Bulgaristan’da Asimilasyon Politikası Gereği Türklerin Dil ve Eğitimine Yönelik Faaliyetler

İslam dininin geniş bir alanı ve nüfusun önemli bir kesimini etkilediği Bulgaristan’da, Müslümanların inançlarını yok etmeye çalışan komünist partisinin bir diğer hedefi de Türkçe ve Türklerin eğitimidir. Balkanlarda Türkçenin en çok konuşulduğu yer Bulgaristan’dır. Ülkede, Bulgarlardan sonra en fazla nüfusa Türkler sahiptir. Bu kesimin büyük çoğunluğu ise Türkçeden başka bir dil bilmemektedir. Günümüzde bile Bulgarca konuşamayan Türkler vardır. Dilin bir toplumun, ahalinin, milletin varlığını korumasında önemli bir yeri vardır.

Muharrem Ergin’in dil ile ilgili düşünceleri şöyledir: Dil milletin ortak malıdır. Yalnızca yaşayan neslin değil, ecdadın ve torunların da üzerinde hakkı olan derinliğine ve genişliğine bütün bir milletin malıdır, millet emanetidir, millet mirasıdır, millet istikbalidir. Dil bir milleti ayakta tutan, varlığını sağlayan ve devam ettiren, insan topluluğunda sarsılmaz bir birlik yaratan ve bir millete mensup olma hissinin canlı ve fiili bir örneğidir. İnsanları birbirine yaklaştırır. Dil bir milleti, bir kavmi bazen tek başına ayakta tutar. Eğer bir kavim başka bir milletin içinde kalmışsa, başka bir devletin idaresi altına düşmüşse dil milli benliği muhafaza eder. Onu yok olmaktan, eriyip başkalaşmaktan kurtarır. Karışıp kaybolmaktan benliğini yitirmekten korur.³³¹ Bulgaristan Türkleri de zor şartlarda, acı kayıplarla da olsa yukarıda dile getirilenleri yaşamıştır. Dil bir milletin ses dünyasıdır. Düşüncenin aynasıdır. Milli düşünce tarzını yansıtır. Milli hafızanın, milli hatıraların, duyguların ve düşüncelerin, maddi ve manevi değerlerin müşterek hazinesidir. Ayrıca dil, milli damgası en belirgin olan kültür unsurudur. Kültür unsurlarının toplandığı dairenin bütününün en az yarısını dil oluşturur.³³² Günümüzde Bulgaristan Türklerinin varlık sebebinden bahsedebiliyorsak bu durum din ve dil sayesinde. Toplumları koruyan dilin, eğitimle daha da kullanışlı olması, bulunulan toplumu yani o dili konuşan toplumu üst sıralara taşıyacaktı. Eğer konuşulan dil, alınan bir eğitimle yaşanan her alanda kullanılırsa, varlığını devam ettiren bu toplumun bulunduğu coğrafyada etkili olmasına yardımcı olur. Aksi takdirde eritmeye ve yok edilmeye mahkûm olur.

Bulgaristan Türklerinin eğitim davası Osmanlılardan beri varlığını sürdürmüş ve Türk eğitim sistemiyle de paralel olarak gelişmiştir. Bütün Türk okulları ilk başlarda “özel”di ve okul encümenlerince idare ediliyordu. 1910 istatistiklerine göre sayıları 465 bin 641 olan Türk ahalisinin yüzde 6’sı okuryazardı. Bu oran Bulgarlarda ise yüzde 51’di. 1923 yılında açılan “Nüvvab” mektebi eğitim alanında önemli bir adımdır. 1939 yılına kadar “Nüvvab”dan mezun olan 290

³³¹ Muharrem Ergin, *Üniversiteler İçin Türk Dili*, Bayrak Yayın, İstanbul, 1994, s. 9, 10.

³³² Ergin, a.g.e., s. 20.

kişinin 50'si mektebin âli kısmından da mezun olmuştur. “Nüvvab” mektebinin Bulgaristan Türklerinin eğitim ve kültür hayatındaki aydınların yetişmesinde önemli bir yeri vardır.³³³

Sosyalist rejimin ilk günlerinde yönetim ülke içindeki muhalefeti temizlemek ve kendi rejimini sağlamlaştırmak için uğraştı. Bulgarlardan sonra ülkedeki en fazla nüfusa sahip olan Türklerin ayak bağı olmaması için bu kesime yönelik olumlu girişimlerde bulunuldu. Türkçe gazeteler çıkmaya başladı. Devlet yayınevlerinde Türkçe kitaplar basılan bölümler kuruldu. Fakat daha sonra Bulgaristan Türklerinin eğitim sisteminin bir parçası olan din okulları (Nüvvab gibi) kapatılarak 1946 eğitim yasasıyla anadilde eğitim yapan “devlet” Türk okulları açıldı. “Nüvvab” mektebi de liseye dönüştürüldü.³³⁴

Komünizm döneminde Bakanlar Kurulu'nun 26 Haziran 1945 tarihli kararıyla 7-15 yaş arası çocuklar için zorunlu eğitim yasası getirilmiştir. Bu uygulamada din, milliyet ve cinsiyet ayrımı yoktu. Aslında daha önce de böyle bir kanun vardı ama uygulanmıyordu. Bu dönemle birlikte Türk bölgesinde eğitimle ilgili olumlu faaliyetler başladı. Maddi kaynaklar sağlandı. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik sıkıntı bu destekleri kısıtlı hale getirdi. Bu durumu Türkler olağan karşılarken devlet desteği olmadan eğitim imkânı olmayacağını da biliyorlardı. Hükümet bu durumdan faydalanarak okulların devletleştirilmesi propagandası yürüttü. Türkler bunu kabul etmeyerek, devletin okullara para yardımında bulunmasını istedi. Bütün tepkilere rağmen Türk okullarının bir kısmı 1946 Eylülü'nde Meclis tarafından devletleştirildi. 1947 yılında ise tamamı devletleştirilerek komünist rejime teslim edildi.³³⁵ Olumsuz gelişmelere rağmen yine de Türk okullarında görev yapacak öğretmenlere ihtiyaç vardı. 1952 yılında Sofya Üniversitesi'nde Türkçe öğretim yapılan bölümler açıldı. Türk azınlık arasından Türkoloji alanında bilimsel temellere dayanarak aydınlar yetiştirmek amacıyla Sovyet Azerbaycan'ından bazı aydınlar Bulgaristan'a geldiler. Türkoloji'nin gelişmesine katkıda bulundular. Bu aydınlar aynı zamanda Türk ağızları üzerine araştırmalar yaptılar. Bulgaristan Türklerinden bazı gençler de Azerbaycan'a okumaya gittiler.³³⁶

Türkler arasında okuma yazma oranının yükselmesi için bazı tedbirler alındı. Eğitim seviyeleri yükseltilecek ve sosyalist topluma kazandırılacaklardı. BKP kaza komisyonunun teşebbüsüyle Razgrat'ta yapılan bir toplantı ile okuryazar olmayanlar için kurs açılması planlandı. Daha önce bazı yanlışların yapıldığı belirtilerek ciddi bir şekilde ele alınan kurslara kadınların da katılması istendi.³³⁷ Lenin'in “Oku, oku, yine oku” (Uçi, uçi i uçi) sözü dillendirilerek eğitime

³³³ Hakov, “İki Dünya Savaşı Arasında Bulgaristan Türklerinin Eğitim Davası”, s. 10, 11.

³³⁴ İbrahim Tatarlı, **Bulgaristan'da Türk Halk Kültürü ve Edebiyatının Bazı Ana Sorunları, Türk Varlığı, Etütler Kitap I**, Sofya, 2003, s. 58.

³³⁵ Memişoğlu, **Bulgaristan'da Türk Kültürü**, s. 138-140.

³³⁶ Hayriye Süleymanoğlu Yeniso, “Bulgaristan'da Türkolojinin Gelişmesine Hizmeti Geçen Türk Dünyası Aydınları”, **Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi**, 4 (14), (2012), s. 7.

³³⁷ İsmet Bekirof, “Okuma-Yazma Kursları Açılıyor”, **Yeni Işık Gazetesi**, 28 Eylül 1952, s. 3.

yönelik teşvikler dikkat çekiyordu. Gazetelerde zaman zaman Türkiye’den bazı yazarların eserleri ile birlikte sosyalizm ve komünizm üzerine piyes, roman, Bulgaristan anayasası ve özgürlüklerle ilgili kitap listeleri yayınlanarak halk okumaya teşvik ediliyordu. Neticede olumlu sonuç alınmaya başlandı.³³⁸

1954-55 ders yılında Momçilgrat Mustafa Suphi Türk Gimnaziyası* ve Ardino Sabahattin Ali Türk Gimnaziyası ilanında üniversiteye hazırlanan çocuklara umum orta tahsil verildiği ve yatılı olarak kız ve erkek öğrencilerin alınacağı bildirilmiştir.³³⁹ Bu dönemde Türklerin eğitim seviyeleri artıyordu. Komünizm döneminde, özellikle ilk yıllardan 1950’li yılların sonlarına kadar, Türklerin eğitim ve kültür seviyelerinde olumlu bir artış olduğu gözlenmiştir. Önceki dönemlerde verilen tek taraflı Türkçe eğitimi de, ileride verilecek tek taraflı Bulgarca eğitimi de Türklerin eğitim hayatında olumsuz sonuçlar doğurmuştur. 1950’li yıllardaki eğitimin, Türklerin eğitim dönemlerinin en iyisi olduğu düşünülmektedir.³⁴⁰

Kurslarla, okuma yazma oranında ciddi bir artış gözlemlendi. 1953 yılında Türk okullarının sayısı 786, rüştiyelerin sayısı 319 oldu. 4 tane de Türk Lisesi vardı. Şumnu Öğretmen Enstitüsü’nün Türk şubesinde 103 Türk genci okuyordu. 1958 yılına gelindiğinde Türk İlkokulu ve Rüştiye sayısı 1156 idi. 105 bin Türk öğrenci vardı. Türk Lisesi ve dengi pedagoji okullarında da 6 bin 337 kız ve erkek öğrenci eğitim görüyordu. Bu durum Bulgar milliyetçilerini ürküttü.³⁴¹ Çünkü Bulgaristan Türkleri eğitilmiş ve bilinçli bir duruma geliyordu. Aynı dönemlerde Türkiye’deki eğitim ise düşündürücüydü: 1950 yılında 17 bin 428 ilkokulda 1 milyon 616 bin 626 öğrenci, 1960 yılında ise 24 bin 398 ilkokulda 2 milyon 866 bin 501 öğrenci vardı.³⁴²

1946 yılında Türk okulları devletleştirilmişti. Özel statüden devlet statüsüne geçmiş olmasına rağmen Türk okulları yine de Türk kimliğini ve sistemini koruyordu. Türkçe derslerin yanı sıra Bulgarca da görülüyordu. Her yıl Bulgarca dersleri artıyordu ama öğretim dili yine Türkçe idi. 1958/59 ders yılında bütün Türk okullarının Bulgar okullarıyla birleştirilmesinden sonra 1959 yılında öldürücü darbe geldi. Türk okulları artık yoktu.³⁴³ Birkaç aşamada Komünist Partisi’nin etkiyle devlet terörü estirildi. Etnik Türk eğitim sistemi yok edildi. Önce devlet Türk Liseleri, sonra ortaokullar, daha sonra da ilkokullar kapandı. Türkçe dersi haftada 4 saate indirildi ve daha sonra da kaldırıldı.³⁴⁴

³³⁸ “Memleketimizde Çıkan Türkçe Kitaplar Cedveli”, **Yeni Işık Gazetesi**, 28 Eylül 1952, s. 3.

* Gimnaziya; lise dengi eğitim veren okulların daha nitelikli olanlarıdır.

³³⁹ Bkz. EK 11.

³⁴⁰ Hüseyin Karamolla ile kişisel görüşme, 18 Temmuz 2013.

³⁴¹ İsmail Cambazov, **Bulgaristan Türk Basını Tarihinde**, **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, Erkam Matbaası, İstanbul, 2011, s. 195.

³⁴² Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999’a)**, Genişletilmiş 7. Baskı, Alfa, İstanbul, 1999, s. 304.

³⁴³ Bilal N. Şimşir, **Bulgaristan Türkleri (1878-2008)**, 3. Basım, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 272.

³⁴⁴ İbrahim Tatarlı, **İnsan, Ulus ve Azınlıklar Hakları, Onların Yurtiçi ve Uluslararası Hukuksal Düzeni ve Bulgaristan’da Uygulanmalarının Sorunları**, ET Avrasya, Sofya, 2009, s. 268.

1940'lı yıllarda sayıları 700 bin civarında bulunan Türklere yönelik bir strateji belirlenmişti. Yönetimin bir kısmı bu azınlığın sosyalizme kazandırılması, diğer bir kısmı da etnik arındırma yanlısı politikayı benimsiyordu. Sosyalizm ile birlikte bazı olumlu gelişmeler, Türklerin okuryazar oranını artırdı. 1960'lara yaklaşırken aydın ve bilinçli Türkler yetişmeye başladı. Türklerin ülkeye hizmetlerinde kusur yoktu. Fakat ülke yönetiminde yer almak istemeleri BKP yöneticilerini endişelendirdi. BKP 1958 yılında bazı olayları bahane ederek Türk okullarını milliyetçilik yuvası, aydınları da Türk Milliyetçisi olarak niteledi. Türk okulları Bulgar okulları ile birleştirildi. Üç yıl kadar Bulgar okullarında Türk şubeleri bulduysa da bunlar da 1962/63 yılında kapatıldı.³⁴⁵

Komünistlerin 1944 yılında herkese eşitlik ve özgürlük verilmesi, inançlarını serbestçe yaşaması vaatleri ile Türkleri saflarına çekmeye çalışan yöneticileri, eğitim seviyesi yükselen bu kesimin bilinçlenmesi ve sosyalizm içinde eritememesi karşısında 1950'li yılların ortalarından itibaren dinsizlik propagandasını devreye sokmuş ve hemen sonrasında Türklerin eğitime ve Türkçeye darbe vurmaya başlamıştır. Bunlar yaşanırken kuşkusuz rejim yanlısı Türk aydınlar ile Türkiye'den gelen mülteci komünistler de sosyalizmin birer neferi olarak hizmet ediyorlardı.

Komünist partisi uyguladığı yeni bir politik anlayışla azınlıklara verilen hakları geri almaya başlamıştır. Bu arada Türk diline de el atılarak Bulgarcanın ön plana çıkarıldığı görülmüştür. Bunun için Türklere mesajlar veriliyordu. Bulgarlarla iç içe yaşayan Türklerin çocukları, Bulgarca bilmedikleri için Bulgar çocuklarıyla oyun oynayıp eğlenememekteydi. Çocukların en büyük hayalleri Bulgarca'yı iyi öğrenmek ve okuyup yüksek tahsil yaparak vatana hizmet etmektir.³⁴⁶ Türklere uygulanan politik, ekonomik, kültürel baskılar eğitimlerini de etkilemiştir. Türklere ait okullarda ilkokul tahsili yapılırken yeterli eğitim alamayan ve bilinçli olarak Bulgarca öğretilmeyen çocuklar orta tahsillerine Bulgar okullarında devam edemiyor ve böylece cahil kalıyorlardı. Bu baskılar neticesinde komünistler daha ilk yıllarında Sofya'da yapılan Türk kongresinde Türk okullarının Bulgar okullarının derecesine çıkarılması için Bulgar Eğitim Bakanlığı tarafından idare edilmesi gerekliliğini alkışlarla kabul ettirmişti.³⁴⁷

Rejim yanlısı Türkler de kışkırtıcı rollerle faaliyette bulunuyorlardı. Türkçe öğretimine karşı olan Türk veliler gazetelere mektuplar göndererek vatan dili Bulgarcanın yanı sıra Rusça ve İngilizce öğrenmenin gerekliliğinden bahsediyorlardı. Bu arada Parti ve Bulgar öğretmenler de velileri teşvik ediyorlardı. Bu düşüncenin aksini savunanlar da vardı. Ahali ikiye bölünmüştü. Ülkenin her bölgesinden mektuplar gelmeye başladı. Ancak bu mektuplar tek bir elden çıkmaktaydı. Belirli yerden alınan direktiflerle aynı metinde yazılan mektuplardı.³⁴⁸ Türklere yönelik sistemli bir oyun vardı. Her alanda model alınan Rusların dilinin de öğrenilmesi rejimin

³⁴⁵ İbrahim Yalimov, "Bulgaristan Türklerinin Eğitim Düzeni", *Ümit Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi*, 17, (Ocak-Şubat 1998), s. 7-9.

³⁴⁶ "Bulgarca ikinci Ana Dilimdir", *Halk Gençliği Gazetesi*, 20 Mayıs 1955, s. 1.

³⁴⁷ *BCA* 030-0-010-000-000-243-646-6, (1.8.946).

³⁴⁸ Cambazov, *Bulgaristan Türk Basını*, s. 198.

geleceği için önem taşıyordu. Bu yüzden Rusçanın dünyanın en zengin dillerinden biri olduğu ve öğrenilmesi gerektiği belirtiliyordu. Çünkü Marksizm ve Leninizm ile ilgili önemli kaynaklar Rus dilinde yazılmıştı.³⁴⁹

Türklerin sosyalizme kazandırılması ve ülkeye faydalı olması için Bulgarca'yı öğrenmeleri zaruriydi fakat Türkçe ile Bulgarcanın gramer yapılarının farklı olması gençlerin Bulgarca öğrenmesini zorlaştırıyordu. Türkler, genelde kırsal bölgedeki çalışan ve üretim yapan kesimi temsil ediyorlardı. Ekonominin sekteye uğramaması ve çalışanların işlerine engel olmaması için de gece açılan kurslarla konuşulan edebi Bulgarcanın öğretilmesi düşünüldü.³⁵⁰ Bulgar olmayan köylerdeki Türk gençlerinin Bulgarca yazdıklarında çok hata yaptıkları belirlenmişti. Bu durumun kurslarla telafi edilmesi ve Bulgarca öğrenilmesi hızlandırılmalıydı.³⁵¹ Planlı ve programlı bir şekilde düzenlenen kurslarla Bulgarca öğrenilmesi, vatan dilinin bilinmesi bir görevdi.³⁵²

Zaman zaman gazetelerde Türkçenin iyileştirilmesinin, iyi öğretilmesinin dile getirilmesi, sosyalizmin anlaşılması için de bazı Türkçe kitapların tavsiye edilmesi göze çarpmaktadır. Fakat Bulgarca öğrenmek en ön plandadır. Bu yıllarda "Halk Gençliği" gazetesinin bir sayısının altıncı sayfası tamamen dil ve eğitimle ilgilidir. Haberlerin manşetleri şu şekildedir: "Bulgarca bilmek gençliğin yurtseverlik borcudur", "Gece mektebinin kapısı her okumak isteyeneye açık", "Hepsinin arzusu dili daha çabuk öğrenmek", "İlkin harf harf, sonra hece hece", "Traktorcuya da tahsil gerek".³⁵³

Tamamı Türkçe olan yayınlarda artık Bulgarca haberler de görülmektedir. 1961 yılı Mart ayından itibaren de gazetede ki Türkçe ay adları Bulgarca olarak yayınlanmaya başlamıştır. Türklere kurs ve eğitim verilirken Bulgarcanın ağırlığı hissettiriliyordu. Türklerin Bulgarcaya yönelişini dikkatlerden kaçırmak için verilen haberlerde ise Türkiye'de okul olmadığı ve çocukların eğitim alamadığı özellikle vurgulanıyordu. "Yeni Işık" gazetesi Türklere yönelik Türkçe yayınlanan bir gazete idi. Türkler açısından yüz kızartıcı yazılar yayınlıyordu: "Anadilim Bulgarcadır", "Bulgarca bilmezsem utanırım". Bu yazıların altında imzalar da vardı ancak bu isimler gerçek değildi. "Yıllarca yazılan bu yazılar kimseyi inandıramadı"³⁵⁴ ama etkiledi.

Farklı etnik unsurların yaşadığı ülkelerde ortak dil vurgusu yapılmaktadır. Bunun önemi belirtilerek Rusçanın Sovyetlerdeki bütün halkları birbirine bağladığı, eşit haklara sahip vatandaşlığın oluştuğu, bir Sovyet vatandaşı şuuru teşekkül ettiği açıklanmıştır. Bulgaristan'da da

³⁴⁹ "Rus Dilini Seve Seve Öğreniyorum", **Halk Gençliği Gazetesi**, 20 Mayıs 1955, s. 1.

³⁵⁰ "Bulgarca Öğrenme Kursları", **Halk Gençliği Gazetesi**, 18 Ağust 1961, s. 1.

³⁵¹ H. Aliyef, "Bulgarca Dürüst Konuşup Yazmayı Öğrenecekler", **Halk Gençliği Gazetesi**, 18 Ağust 1961, s. 1.

³⁵² Hüseyin Rasimof, "Bulgarca Bizim Vatan Dilimiz Onu Seve Seve Öğrenelim", **Halk Gençliği Gazetesi**, 18 Ağust 1961, s. 1.

³⁵³ Bkz. EK 12.

³⁵⁴ Şerefli, **Türk Doğduk Türk Öldük**, s. 136.

devlet dilinin ülkedeki bütün halkları birbirine bağlayan Bulgarca olduğu ifade edilmiştir. Azınlıkların Bulgarca'yı ve Bulgar kültürünü öğrenmekle mükellef olduğu, kültürel gelişmenin de buna bağlı olduğu anlatılmıştır. Bulgarcanın azınlıkların ikinci ana dilleri olduğunun da altı çizilmiştir.³⁵⁵ Bulgaristan'ın resmi dili olan Bulgarca'yı bilmedikleri için dilekçe bile yazamayan öğretmenler vardı. Türk ahalisinin bulunduğu beldelerden dışarı çıkmayan fakat eğitilmiş de olan bu kişilerin Bulgarca öğrenmesinin zaruri olduğu, askerlikte Bulgarca öğrenmenin de ayrı bir fırsat olarak değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Sosyalist Bulgaristan'da ve kardeş Bulgar halkıyla birlikte çalışmanın gururu ile yaşanmakta³⁵⁶ olduğu fikri savunulmaktaydı.

Rejim, Türklerin eğitimi ve dillerini yok etme politikasını hayata geçirirken, Türk dili dersleriyle ilgili verilen mesajlar ise Türkçenin daha iyi öğretilmesi ve daha fazla ders saati olacağı şeklindeydi.³⁵⁷ Sosyalizmin faaliyet alanındaki hedef kitesinin yaş oranları düşürülerek anaokuluna kadar indirilmişti. Gençlere, öğrencilere materyalist dünya görüşü ısrarlı bir şekilde aşılanıyordu. Ülkede eğitim ve öğretimin temelini Marksizm-Leninizm ideolojisi teşkil ediyordu. Anaokulundan, birinci sınıftan itibaren çocuklar öğretmenlerin elindeydi. Bunlara yönelik çalışmalar için büyük imkânlar vardı. Körpe beyinlere hala bazı “eski kafalıların” dua öğretmesi, camiye götürmesi anlaşılamiyordu. Yöneticiler, “Sosyalist kurumlara, öğretmenlere büyük görevler düştüğünü ve gelecek nesillere materyalist gerçeklerin anlatılması gerektiği” düşüncesini taşıyorlardı. Rejim hedefine koyduğu sistemi uygulamaya çalışırken bazı gerçekleri görmüyordu. Öğrenciler ve öğretmenler arasında toplumsal etkileşme bazı problemleri de birlikte getiriyordu. Bu duruma yol açan oluşumlarda okulun dış çevresini oluşturan aile, dinî ve politik kuruluşlar, etnik ve ekonomik gruplar... her zaman etkili olmuştur.³⁵⁸

Eğitim ile ilgili yapılan toplantılarda Türkçe ders kitaplarının iyileştirilmesi için görüşler alınıp problemler çözülmeye çalışılıyordu. Bu toplantılardan birinde ders kitaplarının seviyelerinin öğrencilere uygun olmadığı öne sürülmekteydi. Sabahattin Ali'nin “Hapishane Şarkısı” adlı şiirinin kitaplarda yer alması tavsiye edilirken, “Çalığışu” romanından da çocuklarla ilgili bir parçanın okul kitaplarında yer almasının iyi olacağı belirtiliyordu. Bazı şiirlerin ise öğretmenlere bile zor geldiğinin altı çizilmekteydi. “İnce Memet” ve “Onuncu Köy” romanlarının derslerde 2 saat okutulmasının kısıtlı bir süre olduğu, ders saatlerinin iyi ayarlanması gerektiği belirtilmekteydi.³⁵⁹ Fakat diğer yandan Türkçe kitaplar gizli bir emirle yakılıp yok ediliyordu. Yakılan kitaplardan bazılarını kurtaranlar da olmuştu.³⁶⁰

³⁵⁵ Rıza Mollof, “Bulgarca, İkinci Anadilimizdir”, **Yeni Hayat Dergisi**, 5, (Mayıs 1961), s. 16.

³⁵⁶ Ali Bayramof, “Bulgarca'yı Anadilim Kadar Seviyorum”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 31 Temmuz 1959, s. 4.

³⁵⁷ A. Mirkova, “Türk Dili Programının Tatbiki”, **Yeni Işık Gazetesi**, 30 Ağustos 1960, s. 2.

³⁵⁸ Hikmet Celkan, “Eğitim ve Toplum”, M. Çağatay Özdemir (Ed.), **Eğitim Sosyolojisi**, içinde (39-66), Pegem Akademi, Ankara, Ocak 2014, s. 56.

³⁵⁹ S. Bilalof, “Türkçe Okul Kitapları İyileştirilmeli”, **Yeni Işık Gazetesi**, 23 Haziran 1966, s. 6.

³⁶⁰ Şerefli, **Türk Doğduk Türk Öldük**, s. 137.

Rejimin, Türklerin eğitimi ile ilgili planlarını aksatmadan götürmesi, bu etnik azınlığın eritilmesi anlamına gelmiyordu. Konuştukları dilin de yavaş yavaş bozulması Türkiye Türkçesi'nden kopuk bir ağızın kullanılması tasarlanmıştı. Bu maksatla Bulgaristan'daki değişik Türkçe ağızları ön plana çıkarılmıştır. Hatta daha da ileri gidilerek Türkçenin yok edilmesi ve yerini tamamen Bulgarcanın alması hesap edilmiştir. Açıktır ki dil, varlığı aksettirir. Bir dile yabancı bir takım kavramların sokulması, dilin yapısında bozulmaya, zihni karmaşaya yol açar.³⁶¹

1950'li yıllarla birlikte Türkçe'nin yazı dilinde bazı kelimelerde değişikliklere gidilmesi istenmişti. Bu konuda parti temsilcisi Türklerden bir grup, “ana ve babamızın konuştukları dili bırakıp Türkiye'deki uyduruk dili almayacağız” dediler. Mektep yerine okul, talebe yerine öğrenci, muallim yerine öğretmen denilmesi istenmiyordu. Bazı aydınlar “İstanbul Türkçesi, Bulgaristan Türkçesi olmaz, Türkçe birdir fakat bölgeye göre ağız farklılığı vardır” diyerek tepki gösterdiler. İlginçtir, Bulgaristan komünistleri 1930'lu yılların Türkiye'sindeki muhafazakâr kesimin fikirlerini savunarak onların yerini almıştı.³⁶²

Dile müdahalede sınır tanınmıyordu. Bütün dünyada bir dilden başka dillere giren ve Türkiye Türkçesine de giren bazı yabancı kelimelerin telaffuzları Bulgaristan Türkçesinde Slav dillerindeki söylenişleriyle verilmeye başlanmıştı. Türkiye Türkçesindeki gibi verilmiyordu. Kelimelerin değiştirildiği, dergi ve gazete sayfalarında aşama aşama görülüyordu. Parti yetkilileri tarafından, Bulgaristan Türkçesine farklı dillerden giren “parti”, “enstitü”, “komite” gibi kelimelerin Bulgarca söylenişleriyle “partiya”, “institut”, “komitet” olarak kullanılmasına mülteci Türklerin karışması istenmediği gibi aykırı görüşleri de gereksiz buldukları iletildiğinde mülteci Türk Fahri Erdiç Türkçenin yozlaştırılmasını istemediğini belirtmiştir.³⁶³ Zaten yayınlarda da Türkçe yazılar iyice azaltılmış ve Bulgarcaya ağırlık verilmişti. Türklerin okuduğu gazete ve dergi sayfalarında bu değişim göze çarpıyordu. Önce birer ikişer Bulgarca olarak verilen yazılar ilerleyen zaman içinde gittikçe sayfanın çoğunluğunda Bulgarca olarak yayınlanacaktır.

1960'larda Türkçe yayınlarda bir artış olmuştu. Fakat 1970'lere doğru Türkçe kitap yayınlarının sayısı çok düştü.³⁶⁴ Rejimin aldığı bu inişli çıkışlı kararların bazıları olumlu kararlardı. Bu durum Türk okullarının kapatılmasına tezat oluşturuyor gibi görünüyorsa da rejim politikasını bilinçli olarak bazen hızlı, bazen yavaş, bazen de taviz verme şeklinde sürdürmüştür. Bulgaristan'da 1985 yılında Türkçenin tamamen kaldırılmasındaki son noktaya birdenbire gelinmeyecektir.³⁶⁵ Türkçe yayınların azalması, Türkçe yayınlardaki Bulgarca yazıların çoğalması,

³⁶¹ Ejder Okumuş, “Tanzimat'ın Dili”, Hasan Celal Güzel vd., (Ed.), **Türkler**, içinde (220-237), C. 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 229.

³⁶² Cambazov, **Bulgaristan Türk Basını**, s. 201, 202.

³⁶³ Fahri Erdiç, **Kardeş Evi**, Yordam Kitap, İstanbul, 2007, s. 156.

³⁶⁴ Müzeyyen Buttanı, “Bulgaristan Türk Edebiyatı”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 6 (2), (Aralık 2005), s. 34.

³⁶⁵ Cambazov, **Bulgaristan Türk Basını Tarihinde**, s. 201.

1970'lere doğru açıkça görülüyordu. Türkçe kelimelerin yerine Bulgarca kelimeler kullanılmaya başlanmıştı. Türkiye Türkçesinden farklı olarak bazı kelimeler Bulgaristan Türkçesinde yerini almaya başlamıştı. 1970 yılının ortalarında “Yeni Işık” gazetesinin adı da değişmiş artık “Yeni Işık-Nova Svetlina” olmuştur.³⁶⁶

Bulgarcanın etkisi hızla kendini gösteriyordu. 1970'li yıllarda “Yeni Işık” gazetesinin başredaktör yardımcısı olarak çalışmaya başlayan Mihail Yançev (Muhiddin Mehmedov) Bulgaristan Türkçesi Sözlüğü hazırladı. Bu sözlükte dikkat çeken nokta; Bulgarca kelimelerin Türkçe kelimelerden fazla olmasıydı.³⁶⁷ Türkçe adına ne varsa yok ediliyordu, gazeteler kapatılıyor, kitaplar kaldırılıyor, yeni kitap baskıları yapılmıyordu. Türkçe oyunların sergilendiği tiyatrolar kapatılarak oyuncuların işine son verilmişti. Bir zamanlar Todor Jivkov, “Türk ahalisi şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da kendi dillerini konuşacak, ana dillerinde eserler verecek ve türkülerini söyleyecek.” demişti. Ama durum böyle gelişmedi. Sosyalizm, Bulgaristan Türk azınlığı için bir cehennem olmuştu.³⁶⁸ Türk aydınlarından, çalışma hayatının 35 yılını Bulgaristan Milli Radyosu Türkçe Yayınlar bölümünde geçiren Osman Aziz, komünizm sonrası dönemde yaptığı açıklamada yıllarca yapılan yanlışların bilinçli olarak yapıldığını anlatmıştır. Osman Aziz, Türkçe yayınların göstermelik olarak yapıldığı ve “Türkçe yayın varmış” mesajı verilmek istendiğine dikkat çekerek “Türk dilinin çocuklara yanlış öğretilmesi, gelecek kuşaklara bozuk bir Türkçe bırakılması, Türkçenin sonunu hazırlama politikasıydı.” demiştir. Aziz, Türklere yönelik yayınlarda yapılan yanlışlardan bazı örnekleri de şu şekilde vermiştir: “Temin edilmesini sağlayacak”, “Parlamento Komisyon Başkanı Kameliya Cumhurbaşkanlığı Pırvanov’la temasta bulundu”, “önce batılı bölgelerde sıcak olacak”, “talip ederken”, “havanın bozuklaşması bekleniyor”, “sonuç yapmak”, “emin olmak isterdir”, “17 Eylülde kutlanan Sofyanın gününde”...³⁶⁹

2.6. Bulgaristan’da Türklerin Yaşam Tarzına Yönelik Faaliyetler

Çeşitli toplulukların bir arada bulunduğu coğrafyalarda çok renklilik dikkat çeker. Din, dil ya da giyim tarzı toplulukların farkını yansıttığı gibi yeme-içme, günlük yaşantı da değişikliğin bir göstergesidir. Bu farklılıkların toplumların kendi benliğini korumada önemli rolü vardır. Konuşmaları, kullandıkları dil aynı olsa bile bazı kesimlerin kılık-kıyafetinden farklı bir gruptan olduğu kolaylıkla tahmin edilebilir. Hayatın her alanında bu farklılıklar görülebilir. Bulgaristan Türkleri, çoğunluğun içinde ayrı bir grup olarak kalıyorsa, kendilerine ait olan kültürlerini koruyorlar demektir. Burada yaşam tarzı da ayrı olmanın bir özelliği olarak karşımıza çıkıyor. Hâkim unsur olan Bulgarlar etnik azınlığın asimile edilmesini kolaylaştırmak için geleneksel

³⁶⁶ Bkz. EK 13.

³⁶⁷ Cambazov, **Bulgaristan Türk Basını Tarihinde**, s. 204.

³⁶⁸ Şerefli, **Türk Doğduk Türk Öldük**, s. 138.

³⁶⁹ Osman Aziz, “Sofya Radyosu Türkçe Yayınlarından ‘Dil İncileri’ ”, **Kaynak, Tarih, Kültür, Edebiyat ve Sanat Dergisi**, 22, (Mayıs-Haziran 2004), s. 26, 27.

yaşam tarzlarının da Bulgarlara benzemesi için çaba sarf etmiştir. Böylece yapılan çok yönlü asimilasyon politikalarının bir başka şekli yani yaşam tarzı boyutu da karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı döneminde Türklerle birlikte asırlarca yaşayan Bulgarlar, giyim-kuşamda Türklerden etkilenmişlerdi. Bulgar erkekleri, Türk erkekleri gibi şalvar, potur, fes giyerlerdi, Bulgar kadınları ise Türk kadınları gibi atlas yelek, işlemeli yelek giyerler, boyunlarına da altın takılar takarlardı.³⁷⁰ Bağımsız Bulgaristan'da, hâkim zümre artık Bulgarlardır. Onlar da yönettikleri Türkleri etkilemeliydiler. Bunun için sosyalizmin asimilasyon politikasında, Türklerin yaşantısının değiştirilmesi için harekete geçilmiştir.

Sosyalist yaşamı kökleştirmek amacıyla Türklerin yaşam tarzlarında değişiklik yapılması için bir komisyon oluşturuldu. Buna göre giyim-kuşam, cenaze merasimleri ve düğün yapılma şekli değiştirilecektir. İlk önce kadınların oyali şalvarı, entarisi, feracesi, çarşafı masaya yatırıldı. Bu duruma erkeklerden daha çok kadınlar tepki verdi. Giysilerini şan, şeref, namus, Türklük, Müslümanlık olarak kabul ettikleri için bazıları evlerden kaçarak ormanlara gizlendiler. Parti yetkilileri köylerde ellerinde makas ile elbiselerini kesecek kadın aramaya başladılar. Bu partili makasçıların bir kısmı dayak yedi. Hatta Pomak köylerinde öldürülen makasçılar oldu.³⁷¹

Sosyalizmin başladığı yıllarda, Türklerin inançlarına saygı gösterildiği, serbestliğin olduğu, eşitliğin geldiği defalarca vurgulanmıştı. Öyle ki ilk zamanlarda düğünlerde içki içilmesi bile hoş karşılanmıyordu. Geleneksel Türk düğünlerinde gelin almaya gelenlerden “toprak bastı parası” adı altında alınan paranın bazen köyün bir kısım gençleri tarafından içkiye sarf edildiği görülürdü. Tırговиşte kazasının Bayaçevo köyündeki bir düğünde de aynı olay yaşanırken, İsmail Uzunoğlu adındaki aydın düşünceli biri, fakir çocuklar olduğunu, bunların okuması gerektiğini, kalem, defter alınmasını, tiyatro oyunları tertip edilerek paranın bu alanda kullanılmasını tavsiye etmiştir.³⁷² Bu fikir karşılık görmüş ve desteklenmiştir. İçkiye verilen paranın eğitime destek için kullanılması kararlaştırılmıştır.

Ancak sosyalizm gerçek yüzünü gösterdiğinde, Türklerin yaşantısı da değişmeye başladı. Öğrencilerin okullardaki eğlencelere şarap ve rakılarını alarak gitmeleri, kızların modern giysilerle ve feracelerini atarak eğlenceye katılmaları teşvik edilerek bütün erkeklerin karılarına ve kız kardeşlerine modern giyinmelerini tavsiye etmeleri istenmiştir.³⁷³ Şumen'de “Halk Gençler Birliği Komitesi” başkanlarından biri olan Krum Vasilev, gençlerin eğlenceleriyle ilgili bazı yasaklamalar duyduklarını ve bunun sona erdirilmesini istediğinde gelen itirazlar üzerine, yasağın Bulgarlara devam etmesini Türklerin ise teşvik edilmesini belirterek “Nüvvablılara zorla dans ettirilelim,

³⁷⁰ Ergenç, a.g.e., s. 46.

³⁷¹ Cambazov, **Bulgaristan Türk Basını Tarihinde**, s. 205-207.

³⁷² Ali Osman Tunuz, “Aşk olsun Gençlerimize”, **Yeni Işık Gazetesi**, 19 Aralık 1948, s. 3.

³⁷³ “Kalblerde güneş ve bahar var”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 22 Ocak 1959, s. 2.

perdeleri yırtılsın açılsın” der. Parti tarafından kurulan “İçki Kullanmayanlar Cemiyeti” Türk köylerindeki şubeleri vasıtasıyla içki kullananları ilerici kullanmayanları ise gerici ilan etmişti.³⁷⁴

Geleneksel Türk kıyafetlerinin atılması ve kız-erkek ilişkilerinin serbest olması isteniyordu. Bu yönde çalışmalar ve teşvikler vardı. “Türk kızlarının ve oğlanlarının birbirleriyle olan dostane ilişkilerinde büyük gelişme kaydedilmişti”. Ebeveynlerinin hiç karışmadan gençlerin kendi aralarında aşk yaşayarak izdivaç yapmaları sonucu sosyalist aile kurmaları sevindiriyordu. Fakat az sayıda olan bu ilişkilerin artması gerekiyordu. Geleneksellik hala devam ediyordu. Bazı babalar kızlarını “baba hakkı” denilen parayı almak için birden çok kocaya veriyordu. Bu tür evliliklerde karısını boşayanlar çok fazlaydı. Sosyalist yaşamı tercih edenler, geleneksel evliliğe karşı çıkıyordu. Sosyalist düşüncedekilerin geleneksel evlilik sonucunda karılarını boşamalarının sebebi; onların çok geri kalmış olmalarıydı. Kızların sosyalist aktivitelere iştirakleri çok azdı. Eğitim seviyeleri düşüktü. Bunların iyileştirilmesi ve sosyalist hayata kazandırılmaları gerekiyordu.³⁷⁵

Sosyalist rejim, Türklerin evlilik çağındaki gençlerinin birbirlerini tanıyamadıklarını, ailelerin kızlarını zorla kocaya verdiklerini eleştiriyordu. Toplumdaki münferit bazı olayları genele mal ederek bütün Türk ahalisinin aynı düşüncede olduğu izlenimi oluşturulmaya çalışılıyordu. Gerçekte ise geleneksel Türk kültüründe evlilik öncesi bir aşama olarak nişan vardır. Nişan, İslami bir kural değildir. Nişan süresi her iki tarafın da birbirini tanımamasını sağlar. Sosyal olarak Türk kadınları çok kapalı bir ortamda da değildir. Buna bir örnek olarak: 16. yüzyıl sonlarında Türkiye’den geçen bir Alman papaz Salomon Schweigger “Türkler dünyaya, karıları da onlara hükmeder. Türk kadını kadar gezen, eğlenen yoktur. Çok eşlilik de yoktur.” demiş ve boşanmanın da pek görülmediği çünkü erkeğin boşanırken para vermek zorunda olduğunu belirtmiştir.³⁷⁶

Parti görevlileri ailenin en önemli üyesi olan kadınlar üzerinden yürüttükleri propagandalarda modern giyimini önemini belirterek kadınların geleneksel kıyafetlerini bırakmalarını istemiştir. Hürriyet güneşinin doğduğu 1944 yılından 1958 yılına kadar 14 yıl geçtiği, bütün halkların hür ve eşit olduğu hatırlatılarak, buna rağmen Türk kadınının kara feraceye büründüğü ifade ediliyordu. Kadınlar, İslam dininin en ağır mirası olan kara zindan içinde, güneş yüzü göremiyordu. Partinin katkılarıyla gece gündüz yapılan çalışmalarla zararı anlatılan feracenin bir kadın tarafından “lanet olsun” diyerek atıldığı örnek gösterilmişti.³⁷⁷ Kadınlarla ilgili haberlerin yoğunlaştığı bu dönemlerde komünizm yolunda başlığı ile feraceyi atan kadınların görüşleri sıkça verilmiştir. Lebibe Hüseyinova, hiçbir zaman ferace taşımadığını, merak bile etmediğini söylerken Zeliha H.

³⁷⁴ İsmail Cambazov, **Medresetü'n Nüvvâb Anılar-Belgeler**, Ahmed Davudoğlu Dostluk ve Kardeşlik Vakfı, Sofya, 2005, s. 48, 49.

³⁷⁵ “Türk Kızlarına Daha Geniş Ufuk Açılmalıdır”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 5 Ocak 1956, s. 2.

³⁷⁶ Ortaylı, **Osmanlı Toplumunda Aile**, s. 69.

³⁷⁷ İ. Hamdi, “Parti Çalışmalarının meyvaları”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 1 Mayıs 1958, s. 2.

Halilova ise beş kızı olduğunu ve hiç birine ferace takmadığını anlatarak kızlarının ferace takmasının bu devirde ayıp olduğunu belirtmiştir.³⁷⁸

Feraceli kadınların toplum içine girip, köydeki üretimle ilgili toplantılara katılarak kendilerini geliştirdikleri, Bulgarcaları iyi olanların okudukları kitaplar sayesinde daha verimli iş yaptıkları anlatılmıştır. Fatme adında bir feraceli kadının da, toplum içine girip modernleştikçe başarısı ile dikkat çektiğine işaret edilmiştir.³⁷⁹ Rejim, geleneksel giyimli kadınları etkilemeye çalışıyordu. Kadınların kıyafetlerini gönüllü olarak değiştiremeyen ve başarılı olamayan yönetim, istenmeyen kıyafetli olanları işe almamakla, otobüslere bindirmemekle tehdit etmeye başladı. Mağazalarda geleneksel kıyafetli olanlara satış yapılmamasını emretti. Yavaş yavaş değişmek zorunda kalan kadınlar, elbiselerini atmalarına rağmen başörtülerini çıkarmadılar. Bütün bunlar zorla yaptırılarak Türklere reva görülürken, Bulgar köylüsünün abasına, poturuna, kuşağına, yerlerde sürünen eteklerine, başlarındaki beyaz örtüye dokunulmadı. Bulgarların giyimi “milli örtü” olarak görüldü. Türklerin ki ise “gayri milli” (!) idi.³⁸⁰

Giyimden başka Türklerin yemeklerine de el atan rejim, domuzun adını bile ağzına almayan bu ahalinin keçi, koyun, sığır yanında domuz beslemesi için çalışmalar başlattı. Teşvik edici yollara başvurdu. Hayvan bakıcılarının yaptıkları işin daha verimli olabilmesi, alınacak eğitimle ilgiliydi. Özellikle gençlerin bu meslekte dikkatli olmaları gerekiyordu. Ülke genelindeki 160 bin hayvan bakıcısının 40 bini gençlerden oluşuyordu. Çiftliklerde görev yapan gençler özellikle domuz bakıcılığına yönlendirilmek istendi. Gençler çalışmalarının karşılığını, buldukları yerlerde açtıkları kulüplerde dans ederek, eğlenerek alacaktı. İsteyenler yüksek tahsile de devam edebilecekti.³⁸¹

“İyi teşebbüs” şeklinde destek verilen bir haberde, tamamı Türk olan köylerde, tarım ve hayvancılıkla ilgili yetkililerin denetiminde, domuz besiciliği ile ilgili bilgi verilmiştir. Özellikle yaşlıların haram dedikleri ancak gençlerin bunları dinlememesi gerektiği belirtilerek, eskiyi bırakıp yeniliğe doğru yönelmenin avantajları savunulmuştur. Kooperatifin desteklediği domuz besiciliği ile devlet adına faydalı işlerin yapılacağı açıklanmaya çalışılmıştır.³⁸²

Türklerin içki içenleri, gayri meşru ilişki yaşayanları, hatta dini yönü zayıf olanlarının dahi domuz etini yemediği herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Domuz etine karşı bu tepki Türklerde yerleşmiş bir düşüncedir. Aslında Osmanlı döneminde bile bazı Bulgarların Türklere yönelik benzer faaliyetler içinde domuza olan tepkilerini sınıadıkları görülmüştü. Osmanlının son dönemlerinde Bulgarlar Türkleri göçe zorlarken kırsal kesimdeki Bulgarlar, Türklerin avlusuna

³⁷⁸ “Komünizmin Yolunda”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 22 Ocak 1959, s. 2.

³⁷⁹ “Dün Feraceli Bugün Brigadir”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 14 Nisan 1961, s. 2.

³⁸⁰ Cambazov, **Bulgaristan Türk Basını Tarihinde**, s. 207-210.

³⁸¹ Yanço Georgiyef, “Hayvanbakıcılıkta Yeni Bir Hamle gerek”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 11 Kasım 1960, s. 1.

³⁸² Mehmet Çavuşov, “Gençler Evlerinde Domuz Bakıyor”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 16 Yuni (Haziran) 1961, s. 1.

domuzlarını salıyor, bahçelerine domuz kellesi asıyorlardı. Todor Jivkov döneminde ise daha kötüsü yapıldı. Devlet zoruyla Türklere domuz beslettirildi.³⁸³

Domuz bakıcılığı iyi gelir getirmesine rağmen, Türklere bir türlü bu işi yapmaya istekli çıkmıyordu. İnek, koyun, keçi, tavuk besleyen Türklere, domuz denildiğinde hiç hevesli değildi. Türklere aynı beldede yaşayan Bulgarlar da utanıyorlar ve istekli görünemiyorlardı. Halime adlı bir kadının bu işe gönüllü olması yöneticileri sevindirdi. Fakat Türklere olumsuz bakışlarına sebep oldu. Hocaların ve dindarların olumsuz tavırlarına aldırmayan Halime, iyi bir domuz bakıcısı oldu. Bulgarlar bile Halime'ye imreniyordu. İlerleyen zaman içinde Türklere birçok aile de bu geliri bol işe el attı.³⁸⁴ Bu tür haberlerin amacı belliydi. Türklere domuzla alıştırmaktı. Öte yandan uzman kişilerce domuz etinin faydaları da konferanslarla anlatılıyordu.

Propagandacılar faaliyetlerini aralıksız sürdürürken “zararlı bir din olan İslam yaşantısının” terk edilmesi tavsiye edilmektedir. Dinin, Allaha inanmanın insanlığa getirdiği zararlar hesap edilemeyecek kadar çoktur. İslam’da birçok zararlı bayram vardır. Bu bayramlarda sağlığa zararlı talepler vardır. Örtülü kadın güneşten gelecek olan faydalardan yoksun kalır. İslam’a göre kadın tam bir insan değildir ve ömrü boyunca erkeğin kölesidir. Çocukların sünnet edilmesi ise tam bir felakettir. Çocuğun tenasül uzvu sakatlanabilir. Oruç ise vücudu yıpratır bir ay boyunca aç kalmak gastritlilere, hamilelere, gençlere oldukça zararlıdır. Önemli bir husus ise domuz etinin Müslümanlarca haram denilerek yenmemesidir. Gerçekte domuz etinin faydaları saymakla bitmez. Belki sıcak memleketlerde yenmeyebilir, ama orta sıcaklıkta ve soğuk bölgelerde yenmelidir. Domuz etinde yüksek kalori vardır. Bazı Müslümanlar domuz etinden kaçındıkları için yıllık izinlerinde, tatil bölgelerine de gitmiyorlar. Hurafeler yüzünden binlerce çocuk, ana telef olmaktadır.³⁸⁵

Yapılan çalışmalar etkisini gösteriyordu. Özellikle partide görev yapanlar, üst makamlara gelen ya da gelmek isteyenler, yaşam tarzlarında geleneksel Türk hayatından görüntüleri terk etmiş, tamamen Bulgarlar gibi yaşamaya başlamıştı. Rejim bir yandan da karma evliliklerle Türklere Bulgarlaştırmaya çalışıyordu. 1975 sayımına göre karma evlilikler 17 bin civarında idi. Yaklaşık 5 bini Türklere yaptığı evliliklerdi.³⁸⁶ Bu zihniyetteki Türklere, ilerde pişmanlık duyacak olanlar da vardı. Pişmanlık duyan bu Türklere biri de adını Samuil olarak değiştirmekten çekinmemişti. Başyazarlık bile yapmış birisi olarak, komünizm öğretisinin beynini yıkadığını ancak yıllar sonra anlayabildiğini en yakın arkadaşlarından birine aktarırken, ailesine bile hakaretlerde bulunduğunu anlatıyordu. İki kızının Bulgar ile evlendiğini ve Bulgar kanı taşıyan torunlarını sevmek zorunda kaldığını pişmanlıkla dile getirmişti. Hatta bir defasında annesine domuz etinden köfte yapmış ve

³⁸³ Şerefli, **Türk Doğduk Türk Öldük**, s. 6.

³⁸⁴ E. Tatarova, “Domuz Bakıcı Halime Ablam”, **Yeni Işık Gazetesi**, 18 Ekim (Ekim) 1962, s. 5.

³⁸⁵ K. Straşimirof, “İslamiyet Sağlığın Düşmanıdır”, **Yeni Işık Gazetesi**, 25 Temmuz 1963, s. 4.

³⁸⁶ Mehmet Beytullov, **Alevilik Keşmekeşliği ve Bulgaristan Kızılbaşlığı**, Svetlik Yayınevi, Sofya, 1999, s. 74.

sığır eti diyerek kandırmıştı. Annesine gerçeği anlatınca da, onun sütünü helal etmediğini söylediğini de üzülerek açıklamıştı.³⁸⁷

Türkler inançlarına bağlıdır. Tam olarak dinî vecibelerini yerine getirmeseler de geleneksel olarak, buldukları ailenin ve toplumun etkisi ile dine ve Kur'an'a saygı da kusur etmezler. Zaten inandıkları din domuz etini haram kılmaktadır. Yüce Allah, şöyle buyuruyor: “De ki: Bana vahyolunanda, leş, akıtılmış kan, domuz eti ve günah işleyerek Allah'tan başkası adına kesilen hayvandan başka, yiyecek kimseye haram kılınmış bir şey bulamıyorum.”³⁸⁸

Sosyalizmin her şeye, düşünceye bile hükmettiği bir dönem başlamıştı. Türkler ise bir türlü istenildiği gibi değildi. Eğitimli, kültürlü fakat Türklüklerinin de bilincinde olan bir kesim oluşmaya başlamıştı. Eğitime, dile vurulan baltalama ve ateizm çalışmalarıyla dinsiz bir topluluğun kolayca eritileceği hesap edilmişti. Ama bir türlü istenilen netice alınamamıştı. Baskı ve yaptırımlar daha da artırılmalıydı. Böylece, 1960'lı yıllarda cenaze merasimleri de yasaklandı. Hristiyan ya da Türk, papazsız ve hocasız cenaze töreni düzenleyecekti. Hatta ortak mezarlıklara gömüleceklerdi.³⁸⁹

Köylere kadar yayılan ateist kulüpleriyle düzenledikleri konferanslarla halkın düşünceleri değiştirilmeye gayret edilmiştir. Görsel aktivitelerle de desteklenen faaliyetlere ilginin yoğun olması için ayrıca çalışılmıştır. Razgrad'ın Biserts köyü ateist kulübünün düzenlediği “Din ve Yaşam” adlı konferansta, konuşmacılar yaşam tarzının yavaş yavaş değiştiğini ve eski adetlerin kalktığını belirtmiştir. İnsanların cahilliklerinden vazgeçip modern toplum olma yolunda yeni törelerin oluştuğuna da dikkat çekilmiştir. Konferansta ayrıca film gösterisi de yapılmıştır.³⁹⁰ Arzu edilen sonuca varılamasa da, hedef kitledeki Türklerin değişiminin onlara huzur ve mutluluk getirdiği izlenimi oluşturuluyordu.

Toplumun yaşam tarzı istenildiği gibi olmasa da değişiyordu. Eski düğün adetleri yerini çağdaş eğlencelere bırakmıştı. Yeni eve taşınma istekleri göze çarparken, asker uğurlamalar ve doğum günleri sosyalist toplum havasında yapılmaya başlanmıştı. Ancak bazı köylerde hala ad koyma ve cenaze merasimleri eski adetlerle devam ediyordu. Bunların, ateistik çalışmalarla, sosyalist anlayış içerisinde olmaları için çaba sarf edilmesi isteniyordu.³⁹¹

Sosyalist düşünürlerce yaşam tarzlarının en önemli unsuru olan kadın ilk değiştirilmesi gerekli kişiydi. Bulgaristan'da, Türk kadınları hedef alınırken zaman zaman Türkiye'deki kadınların buldukları durumlar “içler acısı” bir şekilde hatırlatılarak Bulgaristan'daki Türk

³⁸⁷ Şerefli, *Türk Doğduk Türk Öldük*, s. 70.

³⁸⁸ “Kur'an, En'am Suresi, Ayet: 145”.

³⁸⁹ Cambazov, *Bulgaristan Türk Basını Tarihinde*, s. 230.

³⁹⁰ Mümün Çakırov, “Köyde Ateizm Çalışmaları, Eskiden Yeniye Geçerken”, *Yeni Işık Gazetesi*, 3 Ocak 1974, s. 2.

³⁹¹ İslam Beytullov, “Köyde Ateizm Çalışmaları, Yapılanlar Yeterli mi?”, *Yeni Işık Gazetesi*, 6. VIII. 1974, s. 2.

kadınlarına devamlı olarak kendilerine verilen sosyalist fırsatı değerlendirilmeleri mesajı verilmiştir.

2.7. Bulgaristan’da Türklerin Sosyal Statüsünü Sınırlandırma Faaliyetleri

Türkler şehirleri bilmez, köylerde yaşar. Ormanda, tarlada çalışır. İşçidir, ameledir ve sadece çalışır. Hayvan besler. İyi hayvan bakıcısıdır. Türklerin asimile edilmesinde uygulanan yöntemlerden biri de psikolojik baskı ile etnik azınlığın kendilerini ülkenin tarım, orman, hayvan işiyle uğraşan, inşaatlarda veya üretime yönelik işlerde çalışan, toplumun ezik bir kesimi olarak görmelerini sağlamak ve bunu kabul ettirmektir. Türkler Bulgaristan’ın verimli topraklarının bulunduğu geniş kırsal alana hapsedilmişlerdir.

Komünist Partisi’nin Türklerle yönelik yayınlarını ilk defa gören ve tarafsız bir gözle bakan birisi bu yayınların tarım, orman, köylü ya da işçi yayını olduğuna kanaat getirir. Haberlerinin önemli bir kısmı, birinci sayfadan olmak üzere amele, köylüye, orman işçisine, tarlada çalışana, hayvan bakıcısına seslenmektedir. Türklerin bu geniş ama sınırlı sahada etrafları yüksek duvarlarla çevrilmiş, ülkeyi yönetenlerin bulunduğu merkezlerden uzak ve hâkim unsurun köleleri olan etnik bir kesim olarak daha “münevver amele” olmaları istenmektedir. Lenin’in “Basın muazzam bir kuvvettir” sözü ile başlayan bir duyuruda; “Yeni Işık, Halk Gençliği gazeteleri ve Yeni Hayat dergisini okuyarak, iyi bir çiftçi, iyi bir işçi, iyi bir hayvan bakıcısı olunabilir. Gazete, dergi okuyarak medenileşebilir. Bu sayede Bulgaristan Türkleri arasında halk münevverlerinin hızlı bir şekilde yetiştikleri görülecektir.” denilmiştir.³⁹²

Çalışmanın, emeğini hakkıyla kazanmanın utanılacak bir durum olmadığı herkes tarafından bilinen bir gerçektir. İnsanların bir kısmı el emeği ile çalışırlar bir kısmı da toplumun üst kesimlerinde aldıkları eğitimin gereğini beyin gücü ile mesleklerini icra ederek verirler. Ülkeyi de bu eğitilmiş, konusunun uzmanı kesimler yönetir. Sosyalizmde işçilerin iktidar olduğu söylemleri ise geçerli değildir. Bu düşünce azınlık ameleler için hiç geçerli değildir. Buna rağmen Türklerin şehirlerden uzakta, kırsal alana hapsedildiği bölgelerde ülkenin en itibarlı işlerini yaptıkları havası oluşturulurken, yazılarda ötelenmiş ve ezilmiş bir toplum olduklarını (sanki) kabullenen bir kesime hitap edilmektedir. Çerçeve içinde göze çarpacak bir şekilde verilen “Köylü Türk halkı güzlük tohum ekme işini geciktirme!”³⁹³ uyarılı ilandaki “Türk” kelimesinin önündeki “köylü” sıfatı, “öteki” kimliğine, ezilmişliğe ve haddini bilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.

³⁹² “Basın Muazzam Bir Kuvvettir”, **Yeni Hayat Dergisi**, 9, (Eylül 1954), s. Ön kapak içi.

³⁹³ **Yeni Işık Gazetesi**, 3 Ekim 1948, s. 3. Ayrıca bkz. Bkz. EK 14.

Türklerin çoğunluğu köylüydü ve kendi tarlalarında çalışıyordu. Kooperatif ve tarımda ıslahat bahanesiyle tarlaları ellerinden alınmaya çalışılmaktaydı.³⁹⁴ Sosyalizm ile birlikte tarlaları kooperatifleştirilerek ellerinden alınan halkın sosyalist sisteme karşı gelenlere gerekli tepkiyi vermeleri de istenmektedir. “Glojevo Köyündeki ‘Jitnitsa’ Emek Ziraat Kooperatif Çiftliğinde Türk Azınlığının Başarıları” adlı habere göre köyün malsız mülksüz Türk halkı kooperatif sayesinde fakirlikten kurtulup refaha kavuşmuştur. Kooperatiflere yönelik düşmanca saldırıların aksine Türk halkı Bulgarlarla birlikte aynı ailenin efradı gibi çalışmaktadır. “Bu Yılın Bereketli Mahsulünü Nasıl Koruyalım” başlıklı³⁹⁵ haberde de elde edilen mahsulün korunması ile ilgili tedbirler ve tavsiyeler belirtilmiştir.

“Ekim işine zamanında hazırlanalım”, “Zahire devlete derhal teslim edilmelidir”, “Türk Halkının Ziraat kooperatiflerindeki başarılı faaliyetleri” şeklinde birinci sayfadan ve manşetlerden verilen haberler³⁹⁶ Türklerin konumunu açıkça göstermektedir. Türkler, sosyalist rejime desteklerini çalışarak göstermektedir. Ötekileştirilmiş, çalışan, medeniyetten uzak bir kesim de olsalar sistemin çarklarına ayak uydurarak ülkede söz sahibi de olabilmelidirler. Deliorman ve Rusçuk bölgelerinde ziraat kooperatiflerinde çalışan Türk sayısı her geçen gün artıyordu. Hatta bazı köylerde Bulgarlardan çok daha fazlaydı. Bunun örnekleri çoktu. Kuzey Bulgaristan’da Türk işçisi olmayan Ziraat çiftlikleri nerdeyse yoktu. Türkler bu işletmelerde idareci “bile” olabiliyordu.³⁹⁷ Bir taraftan Türkler çalışmaya teşvik edilerek Türklerin çok önemli işler yaptıkları belirtiliyor, bir taraftan da köylü, çiftçi, hayvan bakıcısı oldukları hatırlatılıyordu. Öte yandan da yönetici “bile” olabilecekleri vurgulanıyordu. İşte adil, eşitlikçi sosyalist sistem buydu.

Ülkenin büyük bir bölümünde hububat toplama faaliyetlerinin geri kaldığı bir dönemde Ticaret Bakanlığı yayınladığı tamim mahiyetindeki ihtarda gerekli tedbirlerin alınmasını istemiştir. Faaliyetle ilgili görevlilerin başarılı olmaları için teşkilatlı olmaları, köylülere ve çiftçilere zahirelerin satın alınması, teslimi ve nakli için yardımcı olmaları ve gerekli açıklamaları yapmaları tavsiye edilmiştir.³⁹⁸ Ülke ekonomisinin büyük bir bölümü tarıma dayalı olan Bulgaristan’da, üreticilerin devamlı yönlendirilmesi ve uyarılması mahsulün daha iyi elde edilmesi içindir. Ziraat Bakanlığı’nın tamimi ile ilgili malumatlarda da köylülerin güz ekimi için dikkatli olmaları belirtilmektedir: “Ekimde kaliteli tohum kullanılması verimi artırır. Ekim öncesinde her türlü hazırlık yapılmalı ve tedbir alınmalıdır. Ekim makinaları güz ekimi boyunca yurt dışında faaliyette olmalıdır.”³⁹⁹

³⁹⁴ BCA 030-0-010-000-000-243-646-6, (1.8.946).

³⁹⁵ **Yeni Işık Gazetesi**, 19 Temmuz 1948, s. 1.

³⁹⁶ **Yeni Işık Gazetesi**, 28 Ağustos 1948, s. 1.

³⁹⁷ “Türk Halkının Ziraat Kooperatiflerindeki Başarılı Faaliyeti”, **Yeni Işık Gazetesi**, 28 Ağustos 1948, s. 1.

³⁹⁸ “Zahire Devlete Derhal Teslim Edilmelidir”, **Yeni Işık Gazetesi**, 28 Ağustos 1948, s. 1.

³⁹⁹ “Ekim İşine Zamanında Hazırlanalım”, **Yeni Işık Gazetesi**, 28 Ağustos 1948, s. 1.

Vatan Cephesi Hükümeti, ekonomisinin büyük çoğunluğu tarıma dayanan Bulgaristan'da bu sektöre önem vermektedir. Kurulan Ziraat Emek Kooperatif Çiftlikleri (ZEKÇ) ile tarımın daha modern bir şekilde işlenmesi, verimli ürün alınması için çalışılmaktadır. Yöneticilere göre kooperatiflerin sayısı ise artırılmalıdır. Burada görevli teknik personelin tavsiyelerine dikkat edilmelidir. Fakat bazı çiftçiler buna uyarken bazıları da kulak asmamaktadır. Bu durum ürünlerde hastalık meydana getirmekte ve verimi düşürmektedir. Tohum ekme gününün gelmesine rağmen bazı yerlerde henüz hazırlık yapmayan çiftçiler uyarılmaktadır.⁴⁰⁰

Her ülkede Tarım Bakanlığı ya da tarımla ilgili bir kurum, üreticilere yönelik dikkat edilmesi gereken önemli bir hususu bastırıldığı broşürlerle duyurabilir. Gazete logosunun sağ tarafında çerçeve içinde verilen ve "Köylüler!" diye başlayan duyuruda "Güz ekimini ihmal etmeyin!", "Sabotajcılara fırsat vermeyin!", "Uzmanların nasihatlarını iyi icra ediniz!" uyarısı⁴⁰¹ Türklerin konumunu ve görevini hep hatırlatmıştır.

Ancak ezilmiş bu kesimin ara sıra havasını almak ve patlamaya meydan vermemek için yapılan işlerin olağanüstü önemli olduğu vurgulanmaktadır. "İlk Yaz Ekimine Zamanında ve İyi Hazırlanalım", "Orman İşçilerinin Başarıları", "Tütünden Yüksek Gelir Alma Mücadelesi" haberleriyle bu kesim memnun edilmeye çalışılmış⁴⁰² ayrıca kooperatiflerde çalışanların iyi gelir elde ettikleri haberleriyle Türkler devamlı çalışmaya teşvik edilmiştir. Çiftçi olmak insan için büyük bir şeref olduğu gibi, devlet için de büyük bir zenginliktir. Çiftçilikteki zevk hiçbir sanat ve meslekte bulunmaz sözleri de işçi kesimi olan Türkleri memnun etmeye yöneliktir. Faşist yönetim zamanında çiftçilere en alt sınıf gözüyle bakılıyordu. Sosyalizm ile birlikte çiftçilik makineli tarıma geçti, kooperatifler sayesinde köylü asırlar öncesinden kalan aletleri bıraktı. Köylüler tiyatro, sinema, muhabbet eğlence nedir bilmezdi. Dimitrof Anayasası ile insanlar artık hiçbir insanı istismar edemeyecektir.⁴⁰³ denilse de istismarlar, rejimin ayağını yere sağlam basmasıyla, tehdit gördüğü azınlıklara karşı ilerleyen dönemlerde şiddetini artırarak devam etmiştir.

Bulgaristan'da komünizmle birlikte Sovyetlerin desteği, gözle görülür elle tutulur bir ilerleme meydana getirmiştir. Hemen her alanda makinalı üretime geçilmiş, verim artmıştır. Teknik gelişme ile değişimin olumlu yansımaları görülmüştür. Komünizm ile birlikte 1949 yılından sonra 3 yıl boyunca Bulgaristan'da endüstri üretimi komünizm öncesi dönemdeki 1939 yılına oranla 4 kat artmıştır.⁴⁰⁴ Elde edilen mahsulün artması, partinin aldığı kararların isabetli olduğunu desteklemekteydi. Bu durum kooperatifçiliğe verilen desteğin olumlu sonuçlarıydı. Makinalı tarım,

⁴⁰⁰ "Çiftçilerimizin Nazarı Dikkatine", **Yeni Işık Gazetesi**, 18 Ekim 1948, s. 1.

⁴⁰¹ **Yeni Işık Gazetesi**, 10 Ekim 1948, s. 1.

⁴⁰² **Yeni Işık Gazetesi**, 15 Ocak 1955, s. 1.

⁴⁰³ S. Bilal, "Çiftçi Olmak Büyük Şeydir", **Yeni Işık Gazetesi**, 5 Şubat 1949, s. 3.

⁴⁰⁴ Todorova vd., a.g.e., s. 247.

gelişmiş zirai teknikler verimi artırıyordu. Çiftçiler ekim dönemlerinde bunlara dikkat etmeliydiler.⁴⁰⁵

“Halk Gençliği” gazetesi de aynı diğer emsalleri gibi sanki işçi, çiftçi, köylü, emekçi gazetesidir. Türkler de bu sınıfın en önemli temsilcisi oldukları için uyarılar, haberler onlar içindir. “Çabuk ve Yüksek Kaliteli Ekim Savaşına”, “Genç Kuvvetlerimizi Örneklik İlkyaz Ekimine ve Bütün Bitkilerden Yüksek Gelir Alma Savaşına Seferber Edelim”, “Kaliteli Fidan Yüksek Gelir Sağlar”, adlı manşetten verilen başlıklarda, Türklerin çalışmalarına yönelik uyarılar vardır.⁴⁰⁶ Haberin muhatabı olan Türkler, ülkenin ikinci büyük nüfusuna sahip etnik kesimdir.

Belki de dünyanın en ağır şartlarında icra edilen madencilğin, yapılan haberlerle o kadar kolay ve canla başla çalışılacak bir iş olduğu anlatılmalıdır ki Türkler buralarda çalışmak için gayret göstermelidir. Maden ocağında çalışanların çok mutlu oldukları, çalışmalarını izinli oldukları zamanda köyde anlata anlata bitiremedikleri ve birçok Türk gencinin maden ocaklarında çalışmak için can atıkları belirtilmektedir. Çalışmalar sonucu maden ocaklarında açılan galeriler bazen üstün gayretlerle onlarca metre daha fazla olmaktadır.⁴⁰⁷

Türklerin tıp, hukuk ve siyaset bilimlerine, ekonomiye, mühendisliklere ya da yükseköğrenimin diğer bölümlerine okumak için gitmelerinin teşvik edildiği göze çarpmamaktadır. Onlar kaliteli, eğitilmiş iyi birer teknik personel olmalıydılar. Parti ve hükümet köy ekonomisinin yeniden kuruluşu için mücadele etmektedir. Makine, traktör mekteplerine gidecek azimkâr, cesaretli kadrolar ve sosyalistçe yeni baştan kuruluşa hararetle mücadele edenlerin yetiştirilmesi talep edilmektedir.⁴⁰⁸

Görüştiğimiz birçok Türk, komünizm döneminde Bulgaristan’ın tarım ürünlerinin oldukça iyi olduğunu ve başta Sovyetler olmak üzere Doğu Bloku ülkelerinden talepler geldiğini anlattı. Bu düşünceleri Doğu Bloku’nun yıkılması sonrasında, eski Sovyet Cumhuriyetlerinin pazarlarında birkaç yıl daha satılmaya devam eden Bulgar ürünlerinin olması da desteklemiştir.

Vatan Cephesi teşkilatlarının yürüttüğü politik aydınlatma sayesinde işe muntazam çıkan emekçilerin yaz aylarındaki çalışmalarının katlanarak büyüdüğü, bunun da elde edilen ürünlere yansdığı görülmüştür. Türk köylerinde her geçen mahsul döneminde elde edilen ürünler fazlalaşmıştır. Hayvanlardan elde edilen süt miktarı da artmıştır.⁴⁰⁹ Kurak geçirilen 1965 yılında yoğun emek sarf eden kooperatifçiler sosyalizm kuruculuğundaki başarılarını göstermişler, daha

⁴⁰⁵ “İlkyaz Ekimlerine Hazır Olalım”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 29 Ocak 1952, s. 1.

⁴⁰⁶ **Halk Gençliği Gazetesi**, 1 Nisan 1955, s. 1.

⁴⁰⁷ “Çok Şükranım”, **Yeni Işık Gazetesi**, 9 Ağustos 1956, s. 1.

⁴⁰⁸ “Oğlan ve Kızlar Köy İktisadiyatı Mütahassısları ve Makinistleri Olunuz!”, **Yeni Işık Gazetesi**, 9 Ağustos 1956, s. 1.

⁴⁰⁹ “Kırcılar, Hayvanbakıcılar Elele Vermiş Çalışıyorlar”, **Yeni Işık Gazetesi**, 4 Yuli 1961, s. 1.

fazla gayret ile 1966 yılında da değişik cinsteki tütünlerin yetiştirilmesi için çalışmalarına yılın ilk günlerinden itibaren başlamışlardır.⁴¹⁰

Üreticiler çeşitli etkinlik ve yarışmalarla da teşvik edilmektedir. “Gün seneyi besler” atasözü ile parti temsilcilerinin örnek olması ve herkesi kısa sürede mahsulün elde edilmesi için çalışmaya yönlendirmesi istenmektedir. Traktör ve teknik elemanların da çalışmalarda en az kayıpla ürünlerin toplanmasını sağlamalarının önemi anlatılmaktadır. Emekçilerin teşvik edildiği ve çeşitli yarışmalarla ödüllendirileceği de çalışmalara ayrı bir heyecan katmaktadır.⁴¹¹ Yapılan tavsiyelerle elde edilen süt miktarının bolluğu sevinçle karşılanmıştır. İneklerinden 100 bin litrenin üzerinde süt sağan hayvan bakıcıları vardır. Koyunlardan kırkılan yapağılarda da artış olması teşkilatlı bir çalışmanın neticesinde alınmıştır. Hayvan bakıcıları mayıs ayında yapılacak olan Milli Koyunculuk Gösterisi’ne katılmak için hazırlık yapmaktadır.⁴¹²

Amelelik, şehirden uzakta ve kırsal alana hapsedilerek yaşamak, dil ve eğitimde engeller çıkarmak yine de Türklerin asimilasyonu için yeterli değildi. Türk dünyasının Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği içindeki sosyalist düzenle mutlu ve müreffeh bir hayat elde ettikleri anlatılarak Bulgaristan Türklerinin de sosyalizm anlayışıyla ülkeye daha iyi hizmet etmeleri sağlanmalıydı.

2.8. Bulgaristan Türklerini Sosyalizme Kazandırma Faaliyetleri

Sosyalistler yönetimi aldıktan sonra bol vaatlerle muhaliflerin sayısını azaltmaya ve ülke genelinde direnç gösterecek kesimleri engelleme politikası izlemeye başladılar. Buna göre Türkler de ülke nüfusunun önemli bir kesimi olarak sosyalizm tarafına çekilmeliydi. Hiç olmazsa muhalif olmamalıydılar. Bu yüzden Türklere eski dönemlerdeki gibi ezilmeyecekleri, baskı yaşamayacakları, sosyalizmde eşit haklara kavuşacakları anlatıldı. Bazı haklar da verildi. Öte yandan perde arkasında Türklerin potansiyel tehlike olduklarını düşünen rejimin fikir emekçileri bu kesimin eritilmesi politikasında uyguladıkları bir diğer yöntem olarak ezilen mutsuz azınlığı rahatlatmak bir umut olarak Türklerin sosyalistleştirilmesini devreye soktular.

Yeni dönem ile birlikte inançlarını yaşamaya, geçimlerini sağlamaya ve köylerinde oturmaya devam eden Türklerin, eğitim hamlesiyle kültür hayatlarında bir değişim başladı. Okuryazar oranının yükseldiği Türk bölgelerinde, partiye yakın isimler yönetici oldu. Sosyalist anlayışın tohumları Türkler arasında serpilirken partiye olan bağlılıklarını da açıkça göstermeye başladılar. Türklerin, partiye karşı soğuk durmaması isteniyordu. Komünist Partisi’nin 5. Kongresini candan

⁴¹⁰ Süleyman Kasımoğlu, “Bu Sene Daha Bol Tütün Çıkarma Uğrunda”, **Yeni Işık Gazetesi**, 11 Ocak 1966, s. 1.

⁴¹¹ “Tanyerinden Akaşam Karanlığına Kadar Herkes Çapalamaya, Kosalamaya ve Oraga!”, **Yeni Işık Gazetesi**, 4 Yuli 1961, s. 1.

⁴¹² A. Tsonef, “Hesap Doğru Çıktı”, **Yeni Işık Gazetesi**, 26 Ocak 1967, s. 1.

selamlayan Türk azınlığı temsil eden yazı “Yeni Işık” logosunun sağ tarafında verilerek partiye yaklaşımları sağlanmak istenmiştir.⁴¹³

Sosyalistlere göre 9 Eylül 1944 tarihinden önce bütün hakları ellerinden alınan ve çoğunluğu Türk olan Deliorman Bölgesi’ndeki ahali, artık hürriyet ve saadet içindedir. Bulgaristan Halk Cumhuriyeti’nin anayasa kanunları Türklere layık oldukları kanuni hak ve mevkileri vermiştir. Türkler ilk defa korku olmadan böyle bir hürriyet görmektedir. Faşizm döneminin baskısı sona ermiştir. Bulgarlarla hak ve hukukta müsavidirler.⁴¹⁴ Fakat bir yandan da Türklere ait vakıfların gelirlerine konulan yüzde 75’lere varan vergiler ile Türklerin milli ve dini anlamda faaliyetlerinin yok edilmesi amaçlanmıştır.⁴¹⁵

Sosyalizme kazandırılmak istenen Türk kesiminin gençlerine de el atılmıştır. Gençlerin sosyalist anlayışla yetişmesi için faaliyetler yapılmaktadır. Türklere duygusal olarak yaklaşılmakta ve inançlarına saygı gösterilmektedir. Türkleri sosyalizme kazandırma düşüncesi ile yapılan etkinliklerle gençlere bir düşünce kulübü inşa edildi. Gençler bu kulüpte çeşitli faaliyetlerde bulunacaklardır. Plevne’de açılan bu kulübün yapılması aşamasında dikkat çekilen nokta ise maddi imkânı olmayan vatandaşlar tarafından alınan bu kararın birkaç ay öncesinde yıkılmak üzere iken tamiri yapılan cami inşaatından sonra alınmasıdır. Dinî hassasiyetle yaklaşılarak yapılan haber Müslümanların sosyalizme sahip çıkması gerektiğine işaret etmektedir.⁴¹⁶

Sosyalizm ile birlikte artık Türk müsün? Bulgar mısın? soruları bitmiş, ayrıcalıklar kalkmıştır. ⁴¹⁷ Sosyalizm, eşitlik getirmiştir. Türkler, kendi dillerinde bile toplantılar düzenleyebiliyor ve dünyada olup bitenleri tartışabiliyordu. Ardino’nun Sintçets köyünde “Türk Halk Gençliği Birliği” bir toplantı yaparak buradaki gençlerin düşüncelerini paylaştı. Gençler, dünyanın sosyalizm ve emperyalizm olarak ikiye bölündüğünü fakat kendilerinin anadillerinde toplantılar yapabildiklerini belirterek bunu sağlayan sosyalist Dimitrof idaresine şükranlarını bildirdiler. Toplantıda komünizmin tarihçesinden de bahsedildi. ⁴¹⁸ Böylece gençlerin bilgi edindikleri konuları başkalarıyla paylaşmalarının önü açılıyordu.

Sosyalist yaşam Bulgaristan halkının tamamını etkilemiş ve kalkınma hamlesi ile bazı değişiklikler görülmeye başlanmıştır. Tarımda makineleşmenin sosyalist anlayışla kooperatif üyesi olanlara muazzam kolaylıklar getirdiği anlatılarak kırsal kesimin sakini olan Türklerin kooperatiflere üye olmaları istenmektedir. Kooperatife üye olan birinin makineli tarımla işlerini

⁴¹³ **Yeni Işık Gazetesi**, 19 Aralık 1948, s. 1.

⁴¹⁴ Bilal Sinan, “Deliorman Türklerinden İyi Hatıralarla Ayrılıyorum”, **Yeni Işık Gazetesi**, 18 Ekim 1948, s. 1.

⁴¹⁵ **BCA 030-0-010-000-000-243-646-6**, (1.8.946).

⁴¹⁶ N. Fikret, “Bulgaristan Türkünün sosyalizm kuruculuğuna iştiraki”, **Yeni Işık Gazetesi**, 26 Aralık 1948, s. 3.

⁴¹⁷ “Bizim yolumuz Georgi Dimitrof yoldaşın gösterdiği yoldur” **Yeni Işık Gazetesi**, 19 Aralık 1948, s. 3.

⁴¹⁸ Niyazi Ramadanoğlu, “Sintçets Köyünden Yükselen Ses”, **Yeni Işık Gazetesi**, 14 Ocak 1949, s. 3.

kolaylıkla yaptığı, üye olmayanların ise tarlasını sabanla sürmeye devam ettikleri alaylı bir şekilde karikatürize edilmiştir.⁴¹⁹

Sosyalizm gelmeden önce Dobruca'daki Türk azınlığı da birçok şeyden mahrumdu. Hakaretlere maruz kalıyorlar, eğitim yapamıyorlardı. Bu topluluğu istismar edenler ise hiçbir kaygı göstermiyordu. Yeni V.C. idaresi Türk azınlığa tam bir hürriyet bahşederek büyük imkânlar verdi. Türk azınlık da buna karşılık sosyalizmin temellerini kurmak için yapılan bütün faaliyetlere kitle halinde destek vermeye başladı.⁴²⁰ Fakat Barbara Jelavich'e göre 1940 yılında Bulgaristan'ın eline geçen Güney Dobruca bölgesindeki Türklerin göç etmesi için 1945'lerden itibaren şiddetli baskı uygulandı. Türklerin sahip olduğu araziler devletleştirilmek isteniyordu.⁴²¹

Sosyalistler, farklı toplulukların inançlarına karışmadıklarını, dinlerinde serbest olduklarını açıklayarak din adamlarından da faydalanıyorlardı. Bu bağlamda, başmüftü Akif Osmanoğlu, birçok etkinlikte konuşurularak onun mesaj vermesi sağlanmıştır. Barış konferansı adıyla yapılan bir konuşmada ise Başmüftü, şanlı Bulgaristan Komünist Partisi'nin önderliğindeki V.C. sayesinde Müslümanların fikirlerini özgürce ifade ettiğini anlatmıştır.⁴²² Değişik bölgelerde yapılan konferanslarda başmüftü tarafından Sovyetler Birliği övülmüş Amerika Birleşik Devletleri ve kapitalizm ise şiddetle eleştirilmiştir.⁴²³

“Yeni Işık” gazetesinde “Bulgaristan Türkü'nün Sosyalizm Kuruculuğuna İştiraki” adıyla açılan köşede Türklerin sosyalizmle gelen mutlulukları, destekleri ve faaliyetleri anlatılmaktadır. Bu sayede ülkenin her köşesinden gelen haberler ve destek mesajlarıyla partiye katılımın artması beklenmektedir. İşçi komitesi tarafından düzenlenen kurslara katılanlara parti hakkında bilgi verilmektedir. Kursiyerler Türk halkının bilgi ve kültür seviyelerinin artması için yapılan çalışmaları takdirle karşılarken Dimitroff partisine şükranlarını bildirmektedirler.⁴²⁴

Değişik faaliyetler düzenlenmektedir. Bunlardan biri de Türk azınlığının iştirakiyle Ekim Devrimi'nin kutlandığı bir etkinliktir. 700 Türk'ün katılımıyla gerçekleşen etkinlikte, Sovyetlerin izlediği Lenin-Stalin politikasının zaferi anlatılmış, ayrıca bir Sovyet filmi de gösterilmiştir.⁴²⁵ Yapılan bir başka etkinlik gecesinde de Novi-Pazar kadın cemiyetinin 40 Türk kadın üyesi, Georgi

⁴¹⁹ **Yeni Işık Gazetesi**, 5 Şubat 1949, s. 1. Ayrıca bkz. EK 15.

⁴²⁰ “Dobruca Türkleri Yeni Sosyalist Kuruculuğuna Kitle Halinde İştirak Ediyorlar”, **Yeni Işık Gazetesi**, 14 Mart 1949 s. 2.

⁴²¹ Jelavich, a.g.e., s. 395.

⁴²² “Barış Konferansında baş müftünün nutku”, **Yeni Işık Gazetesi**, 18 Nisan 1949, s. 1.

⁴²³ “Baş müftü Akif Osmanoğlu”, **Yeni Işık Gazetesi**, 28 Mart 1949, s. 1.

⁴²⁴ “Varna vilayetinde Türk parti kursu”, **Yeni Işık Gazetesi**, 15 Ocak 1948, s. 3.

⁴²⁵ “Varna Türk Halkı Büyük Oktobr Sosyalist İnkılabının 31. Yıldönümünü kutladı”, **Yeni Işık Gazetesi**, 21 Kasım 1948, s. 1.

Dimitrof ve Vatan Cephesi adına övgüler yağdırılmıştır. Gecede Nazım Hikmet'in "Yüksel, ey kadınlık, ali analık ve sefil olursa kadın, alçalır beşer" şarkısı da söylenmiştir.⁴²⁶

Kalkınmanın bir göstergesi olan tren yolu açılışına destek verenler, iktisadi sahada önemli rol oynayan gençler, ilk defa lokomotif gören yaşlılar, elektrik bağlanmasıyla gecenin gündüze çevrildiğini gören köylüler, V.C.'ye karşı olan minnettarlıklarını göstermektedir. Önceki dönemlerde ülke çok geri kalmıştı. Türkler, Dimitrof'a verdikleri vaadi yerine getiriyordu. Sosyalizmin bir an evvel gerçekleşmesi için çaba sarf ediyorlardı.⁴²⁷ Partililer sosyalizm öncesi dönemde çok geri kaldığını, özellikle çiftçilerin ilkel tarım araçları kullandığını sık sık vurgulamıştır. 1944 sonrası Sovyetlerin desteğiyle tarımda makine kullanımı ilerleme sağlamıştı.⁴²⁸

Rejim propagandacıları tarafından 14 Aralık 1952 tarihinde yapılacak seçimlerde Türklerin, V.C. adaylarına oy verecekleri belirtilmiştir. Sosyalizmle birlikte Bulgaristan Türklerinin eşit haklara kavuştuğu, eğitim alabildiği, sağlık alanında bütün hizmetlerden faydalandığı, kadın-erkek herkesin özgür olduğu bir dönemin geldiği bunun devam etmesi için seçimde oyların komünistlerin lehine kullanılması gerektiği vurgulanmıştır.⁴²⁹ Nihayet seçimlerde beklenen sonuç elde edilmiştir. Türklerin içtimai, politik, medeni ve iktisadi hayatlarında bir dönüm noktası yaşanmaktadır. 1952 seçimlerinde birçok kadın ve erkek yerel yönetimlerde meclis üyeliklerine seçilmiştir. Halk Meclisine ise 10 Türk milletvekili girmiştir. Parti teşkilatlarında ise 4 binin üzerinde Türk çalışmaktadır. Türklerin eğitim ve kültür seviyeleri arttıkça sosyalizme olan katkısı daha da fazla olacaktır.⁴³⁰

Komünizm sayesinde eğitim seviyesi yükselen Türk gençlerinin eğitime olan ilgisinde parti propagandacıların katkısı büyüktü. Bu yüzden propagandacı sayısının artması isteniyordu. Böylece değişik kurslara katılan gençler, propaganda kursunda aldıkları eğitim ile buldukları köy ve civar köylerde, Bulgaristan Halk İdaresini ve Komünist Partisi'ni anlatacaklardı.⁴³¹ Bu sayede Türk ahalisi kendi içlerinden çıkan eğitilmiş insanlardan dinleyecekleri komünist propagandaya daha fazla itibar edecekler ve daha kolay etkileneceklerdi. Komünizmle birlikte Bulgarlara tanınan haklardan azınlıkların da yararlanacağı belirtilmiş olmakla birlikte komünist partisi üyelerine imtiyazlı hayat hakkı tanınmakta ancak parti tarafından Türkler ve eğitim yaptıkları mektepler parti tarafından sıkı bir şekilde kontrol edilmektedir.⁴³²

⁴²⁶ Ts. Petrof, "Novi Pazar Türk kadınlarının cemiyet hayatı", **Yeni Işık Gazetesi**, 12 Aralık 1948, s. 2.

⁴²⁷ İ. Gençoğlu, "İki Önemli Tören", **Yeni Işık Gazetesi**, 19 Aralık 1948, s. 3.

⁴²⁸ **Yeni Işık Gazetesi**, 17 Ocak 1952, s. 4. Ayrıca bkz. EK 16.

⁴²⁹ "Seçimlerde Vatan Cephesine Parlak Zafer Sağlamak İçin Çalışalım!", **Yeni Işık Gazetesi**, 11 Aralık 1952, s. 3.

⁴³⁰ "Sayın Okuyucular", **Yeni Hayat Dergisi**, 1, (Ocak 1954), s. 1.

⁴³¹ Ahmet Tokalof, "Köyde genç propagandacılar", **Yeni Hayat Dergisi**, 8, (Ağustos 1954), s. 7.

⁴³² BCA 030-0-010-000-000-243-646-6, (1.8.946).

Komünizmin icraatları devam ederken Türklerin verdiği destekler duyurulmaktadır. Kırcaalili Tahir Şabanof Ramadanof, eski dönemlerde Türk ahalisinin hiçbir varlığının olmadığını ama şimdi her şeye sahip olduklarını belirterek, Bakanlar Kurulu Başkanı'nın da bulunduğu bir toplantıya sarığı ile girebildiğini, eskiden bunun imkânsız olduğunu anlatmıştır. Bulgar ve Türkler arasında ayırım yapılmadığına dikkat çeken Ramadanof “Yaşasın Yumruk Gibi Kenetlenmiş Komünist Partisi” diyerek Bakanlar Kurulu Başkanı Vilko Çervenkof ile tokalaşmıştır.⁴³³ “Vatanımı Niçin Seviyorum” isimli bir köşede, komünizmi öven kişilerin yazılarına yer veriliyordu. Kırcaali'de bir okul müdürü olan Ziya Niyazi de duygularını ifade ederken 1944 öncesi faşist idare yönetiminde işkence gördüklerini, yiyeceklerinin ellerinden alındığını anlatarak komünizm ile birlikte okuyabildiğini, yüksek tahsil yaptığını ve Türk ahalisinin evlatlarını komünist ruhla yetiştirmek için çalışacağını açıklamıştır.⁴³⁴

İyi bir komünistin iyi bir üretici olması, verimi artırmak için daha fazla çalışması gerekmektedir. Tam sayfa verilen haberle Türk gençliğinin sosyalizm yolunda olduğu anlatılıyor. Türk gençliğinin sosyalizm kuruculuğuna daha şuurlu ve teşkilatlı katılması için gayret gösterildiği, komünist terbiyesinde yeni başarıların hedeflendiği belirtiliyor. Rejimin kazanmaya gayret ettiği gençliğin çalışmalarında tarım, hayvancılık ve maden işlerinde elde ettikleri başarılar Türk gençlerinin sosyalizme kitlesel olarak katıldığına örnek olarak gösterilmiştir.⁴³⁵ Vaktiyle ekonomik ve kültürel anlamda geri kalmış Türk ahali bugün eşit haklara sahip birer aktif sosyalizm kurucusu olmuştur. Emekçi Türkler, kahraman işçi sınıfını, kooperatif üyesi köylülerin kopmaz bir parçası olarak görüp iftihar ediyorlardı.⁴³⁶

Bulgaristan'a müreffeh bir hayat getiren, halka özgürlüğünü veren sosyalizmin fikir emekçilerinin eserleri Türkiye'de de okunmaktadır. Türkiye de bir gün sosyalizm ile mutlu olacaktır. Bulgaristan Türkü'nün yaşadığı rahat, mutlu hayatı gün gelecek Türkiye halkı da tadacaktır. İstanbul'da bir yayınevi “Halk Cumhuriyeti'ne Gidilirken” başlığı ile Georgi Dimitrof'un makale ve demeçlerinden bir derleme yayınlamıştır. Vatan Cephesi programı ile başlayan ve 240 sayfa olan derlemede Dimitrof'un 9 Eylül 1944 öncesi yazdığı makalelere ve 9 Eylül 1944 sonrası verdiği demeçlere yer verilmiştir.⁴³⁷

Rejim propagandaları devam etmektedir. “Sosyalizm ve Biz” köşesinde çeşitli sorulara cevap verenlerin görüşleri anlatılmaktadır. “Sosyalizm, hastalıklarımıza çare buldu, işsizlere iş buldu.

⁴³³ “TKZS-lerin Dördüncü Konferansı”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 25 Şubat 1955, s. 1.

⁴³⁴ Ziya Niyazi, “Sosyalist Bulgaristan evladı olduğumdan gurur duyuyorum”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 3 Nisan 1958, s. 3.

⁴³⁵ “Yurdumuzdaki Türk Gençliği Sosyalizm Yolunda”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 28 Temmuz 1962, s. 1. Ayrıca bkz. EK 19.

⁴³⁶ “Bulgaristanda Türk Ahali Sosyalizmin Faal Kurucusudur”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 13 Mart 1964, s. 1. Ayrıca bkz. EK 19.

⁴³⁷ “Türkiye'de Georgi Dimitrof'un Makale ve Demeçlerinin Bir Derlemesi Yayınlandı”, **Yeni Işık Gazetesi**, 10.11.1970, s. 3.

Komünistlerin kurduğu kooperatifler sayesinde çiftçiliğimiz kolaylaştı. Eğitim problemimiz kalmadı. Kapitalizm en güzel yıllarımızı çaldı. Sosyalizm ile birlikte iş problemi kalmadı. Devlete yetiştirdiğimiz kuzular, inekler, tavuklar sayesinde gül gibi geçiniyoruz.”⁴³⁸ diyen Türklerin mutlu bir hayat içinde oldukları görüntüsü vardı. Buna rağmen Türkiye’ye göçler aralıksız devam ediyordu. Bulgaristan’da ise rejim, sonuç ne olursa olsun hiç durmadan komünizm propagandası yapmayı sürdürmektedir. Türklere yönelik yayınlarda bu açıkça görülmektedir. Lenin doktrinine göre basın başlıca görevi kitlelerin komünist eğilimini kuvvetlendirmektir.⁴³⁹

2.9. “Türkiye Hariç” Sosyalizmle Mutlu ve Müreffeh Türk Dünyası Propagandası

Bulgaristan’daki Türklere tahayyül edilemez asimilasyon politikaları, algı oyunları uygulanmaktadır. Bunlardan biri de Türk dünyasının sosyalizmle kazandığı müreffeh hayattır. Türkiye hariç nerdeyse bütün Türk dünyası sosyalizm bayrağı altında, Sovyetlerin yönetiminde mutlu bir hayat sürmektedir. Kafkaslar, Kırım, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği çatısı altındadır. Aslında Sovyetlerle kontrolü altındaki Türk dünyasının birlikteliği gönüllü değildi. Türk dünyasının işgali neticesinde -zoraki birliktelik gerçeği göz ardı edilerek- bu coğrafyada yaşayan halkların hür, dinlerinde serbest, mutlu, müreffeh bir yaşantılarının olduğu söylenmekte ve Bulgaristan Türkleri buna inandırılmak istenmektedir. Bulgaristan Türklerine yönelik olarak Türk dünyası ile ilgili gezi ve röportajlar yayınlanmakta, inceleme ve araştırma kitapları basılmaktadır. Sosyalizm ile mutluluğun nasıl elde edildiği gösterilmektedir. Türkiye ise bu mutluluktan yoksun, sefil, fakir, batının maşası, emperyalizmin uşağıdır. Kurtuluşu ise yalnızca sosyalizmde bulacaktır. Komünistler iktidara geldikleri andan itibaren Bulgaristan Türklerinin Türkiye ile bağlarını tamamen koparmak için Sovyet Rusya’daki Türklere benzer şekilde komünist bir sistem ile Bulgar camiası içindeki Türklerin, Türkiye Türklerinden ayrı idealler peşinde koşan bir topluluk olmalarını istemekte ve kültürel anlamda yok etmeye çalışmaktadır.⁴⁴⁰

Sosyalist rejimin görevlileri kendi dünyalarına yaptıkları gezileri vatandaşlara dizi olarak yayınladıkları gazete, dergi, radyo programlarında ve kitaplarla duyurmaktadır. Azerbaycan’a yapılan bir gezide köylülerin sosyalizm öncesi ve sonrası yaşantıları karşılaştırılmıştır. Sovyet idaresinden önce sefil bir hayat yaşamış olan halk, artık uçsuz bucaksız topraklarda üretim yapmaktadır. Köylerde, şehir evlerine benzeyen ikametlerinde oturan Azerbaycan Türklerinin odalarındaki kitap raflarında Azerbaycan ve Rus Edebiyatı’nın ünlü şahsiyetlerinin eserleri vardır.⁴⁴¹ Azerbaycan köylüsünün geçmişi tahta saban ve bir avuç verimsiz toprak idi. Sovyet idaresi ile birlikte makineli tarıma geçilmiş, yüksek tahsilli uzmanların sayesinde verim üç kat

⁴³⁸ “Sosyalizm ve Biz”, **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, 8, (Ağustos 1978), s. 6, 7.

⁴³⁹ İnuğur, a.g.e., s. 141.

⁴⁴⁰ BCA 030-0-010-000-000-243-646-6, (1.8.946).

⁴⁴¹ “Bir Azerbaycan Kolhozunda”, **Yeni Işık Gazetesi**, 15 Ocak 1948, s. 4.

artmıştır. Azerbaycan çiftçileri memnuniyetlerini Stalin'e bir mektup göndererek çalışmalarına yılmadan devam edecekleri şeklinde bildirmişlerdir.⁴⁴²

Türklerin tarihten gelen köklü geçmişinde başka birisinin sahip olduğu vatana derin bir sevgiyle baktığı görülmemiştir. Vatan kutsaldır ama Türklerin kendi vatanları kutsaldır. İnançlarıyla ilgili topraklar kutsaldır. Sosyalizm ise Türk dünyasının topraklarındaki yönetici Ruslara olan minnettarlığı, Sovyet vatanına olan sevgi şeklinde açıklamaktadır. Her Türkmen (Türkmenistan Türkü) “vatan” kelimesini duyduğunda, Sovyet vatanına karşı olan büyük ve derin sevgi hissini açıklamak ister. Asırlarca Türkmen halkı, beyler ve padişahların esareti altında sefalet içinde yaşadı. “Oktobr İnkılabı”ndan sonra Sovyet idaresi ile esaret zincirleri kırıldı. Fakir Türkmen halkı saadete kavuştu. Sosyalizmle birlikte Türkmenistan’da eğitim, ilim, teknoloji, tarım gibi her alanda yetişen insanlar memlekete hizmet vermeye başladı. Türkmenler yapılan bütün bu icraatları Lenin-Stalin partisine borçluydu. Dost ve idareci olan Rusların candan yardımcıları ile bugünlere gelinmişti.⁴⁴³

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin Orta Asya Cumhuriyetlerindeki kültürlerin gelişmesinde Sovyetler döneminde kurulan üniversitelerin rolü de vardı. 1927 yılında kurulan Kazakistan Devlet Üniversitesi de bunlardan birisidir. Büyüyen ve muhtelif bölümleriyle bir ilim yuvası olan üniversitede öğrenim görenlerin yarısı Kazak gençleridir. Öğrenci ve akademisyenlerin çalıştıkları alanlar ise özellikle sosyalist halk ekonomisi ve kültürünün müspet gayeleriydi.⁴⁴⁴

Türk dünyası coğrafyasında kendi dönemine damga vuran, tanınmış, önde gelen şahsiyetler de sosyalizme olan bağlılıkları ile tanıtılmaktadır. Sovyet hâkimiyetine geçmeden önce Dağıstan’da ağır şartlarda ve sefalet içinde geçirilen bir hayat vardı. Çocuk yaşta amelelik yapan ve Semerkand, Bakü gibi şehirlerde çalışan büyük halk şairi Süleyman Stalski, Dağıstan’a dönüp insan gibi yaşamağa karar vermiştir. Şiir yazmaya başlayan, şarkılarını üç telli sazıyla çalan şair Stalski, Rusya’daki “Oktobr İnkılâbı”nın zaferini sevinçle karşıladı. Hürriyet güneşi doğacak ve Dağıstan aydınlanacaktı. Sovyet idaresi kurulduktan sonra en güzel şiirlerini Sovyet halklarına refah getiren Lenin ve Stalin’e hasretmiştir. Sovyet idaresinden önce neşredilmeyen eserleri, sosyalizm ile birlikte neşredilerek Sovyet edebiyatında hak ettiği yeri almıştır.⁴⁴⁵

Kazakların ünlü halk şairi Cambul Cabayef’in hayatından örnekler verilirken onun küçük yaşlardan beri halkın sesine kulak verdiği ve zenginlere karşı beslediği kını şarkılara döktüğü belirtilmiştir. Cambul Cabayef inandığı gerçekleri, Kazak burjuvazisinin yüzüne korkmadan çarpıyordu. 1917 Büyük Oktobr İnkılâbı ile Cambul Cabayef’in düşünceleri gerçekleşmişti.

⁴⁴² “Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinde Köy Ekonomisinin Harp Sonrası İnkışafı”, **Yeni Işık Gazetesi**, 1 Mayıs 1948, s. 4.

⁴⁴³ Cuma Durda Karayef, “Türkmenistan Diyarı da Saadet ve Refaha Kavuştu”, **Yeni Işık Gazetesi**, 26 Ekim 1948, s. 3.

⁴⁴⁴ T. Tacibayef, “Kazahistan Devlet Üniversitesi”, **Yeni Işık Gazetesi**, 14 Kasım 1948, s. 4.

⁴⁴⁵ “Dağıstan Halk Şairi Süleyman Stalski”, **Yeni Işık Gazetesi**, 21 Kasım 1948, s. 4.

Eserleri Stalin tarafından ödüle layık görüldü. Kazak, Rus ve dünya edebiyatı onun eserleri ile iftihar ediyordu.⁴⁴⁶ Azerbaycan şairi Resul Rıza'nın şiirlerinden örnek verilerek, yine Lenin ve Stalin'e büyük övgülerin yer aldığı, sosyalizmin yarattığı sevinçli günler dile getirilmiştir.⁴⁴⁷

Sovyetlerin hâkimiyetindeki en ücra köşelerden bile mutluluk haberleri, topraklarından bereket fişkırın tarım haberleri verilmektedir. Tacikistan'ın verimli arazilerinde de sosyalizmle birlikte mutluluğu yakalayan köylüler vardı.⁴⁴⁸ Büyük Oktobr Sosyalist İnkılâbından önce bütün Özbek halkı sömürge içindeydi. Ülkede derebeylik vardı. Özbek kadınları da esaret altındaydı. Asırlardan beri devam eden hurafeler yüzünden kadınlar sokağa çıkamamış, ilim tahsil edememiş, politik ve içtimai faaliyetlerden yoksun bırakılmıştı. Stalin Anayasası ile Özbek kadınları artık her alanda devlet vazifesi yapabiliyordu. Sosyalizmin özgürlükleri içinde yeni nesillere tanınan eğitim hakkı mükemmeldi.⁴⁴⁹ Sosyalizmle birlikte Sovyetlerin egemenliği altındaki ülkelerin müreffeh bir hayata geçtiği devamlı yazılarak bu ülkelerin geçmişte büyük sıkıntılar çektiği hatırlatılmıştır. Azerbaycan, Tacikistan, Kırgızistan bunlardan bir kaçıdır. Sağlık, eğitim, tarım alanındaki gelişmeler hep sosyalizm ile birlikte olmuştur.⁴⁵⁰

Bulgaristan Türklerine yönelik propagandalarda Türk dünyası ile ilgili yazılarda en fazla yer alan ülkenin Azerbaycan olduğu dikkat çekmektedir. Bu ülkenin Türkiye'ye ve Bulgaristan Türklerine olan coğrafi yakınlığı, dil olarak benzerliği basın ve yayında ön plana çekilmesinde etken rol oynamıştır. Azerbaycan'ın ünlü şairi Samet Vurgun Bulgaristan'ı ziyaretinde Sovyet Azerbaycanı'nın sosyalizmle büyük gelişme kaydettiğini, her evde 4-5 oda olduğunu, elektrik ve radyo bulunduğunu anlatmıştır. Tarımda makineleşmenin sağladığı kolaylıkla ülke ekonomisinin iyileştiği savunulmuştur. Bulgaristan Türklerinin de şanslı, refah içinde hür bir yaşantıları olduğu fakat yanı başlarındaki Türkiye'de açlık, sefalet ve işsizliğin hüküm sürdüğü, halka baskı yapıldığı hatırlatılmıştır.⁴⁵¹ Coğrafya, ekonomi, endüstri ve tarım ile ilgili bilgilerin verildiği bir başka yazı ile Azerbaycan'ın sosyalizm sayesinde geliştiği belirtilmiştir. Bu görüntünün Türkiye ve İran halklarına bir çağrı niteliği taşıdığı ve inkişaf etmeleri için komünizme yönelmeleri tavsiye edilmiştir.⁴⁵²

Azerbaycan ile Bulgaristan Türklerinin yakınlığı, yakınlaşması gerektiği verilen haberlerde, makale ve köşe yazılarında dikkat çekici bir şekilde görülmektedir. Bulgaristan Türklerinin Türkiye ile olan irtibatlarının kesilip Bulgaristan Türklerine yönelik politikalarda Sovyet Azerbaycan'ından destek alındığı açıktır. Bu maksatla karşılıklı görüşmeler olmaktadır. Özellikle eğitim ve dil

⁴⁴⁶ Mehmet Fetoğlu, "Kazahistan Büyük Halk Şairi Cambul Cabayef", **Yeni Işık Gazetesi**, 7 Mart 1949, s. 4.

⁴⁴⁷ Resul Rıza, "Azerbaycan", **Yeni Işık Gazetesi**, 11 Nisan 1949, s. 4.

⁴⁴⁸ "S. S. Cumhuriyeti Tacikistanda", **Yeni Işık Gazetesi**, 21 Kasım 1948, s. 1.

⁴⁴⁹ Sara İşanturaeva, "Ben mesut, hür Özbek kadınıyım", **Yeni Işık Gazetesi**, 12 Aralık, 1948, s. 3.

⁴⁵⁰ "Dünyada ilk sosyalist memleketi olan Sovyetler Birliğinde hayat", **Yeni Işık Gazetesi**, 1 Mayıs 1949, s. 2.

⁴⁵¹ "Büyük Azerbaycan Şairi Samet Vurgun Halkımız Arasında", **Yeni Işık Gazetesi**, 30 Eylül 1951, s. 1.

⁴⁵² İgnat Penkof, "Azerbaycan", **Yeni Hayat Dergisi**, 4, (Nisan 1954), s. 5.

alanında yapılan anlaşmalarla bu görüşmeler meyvesini verecektir. İki kız 15 Türk gencinin 23 Şubat 1952 tarihinde Azerbaycan'a yüksek tahsil için gitmesi töreninde Maarif Bakanı Demir Yanef gençlere konuşmuş ve ilmin beşiği Sovyetlerden alınacak bilimle Bulgaristan Türk ahalisine faydalı olmaları temennisinde bulunmuştur.⁴⁵³

Kazakistan, zengin petrol ve yeraltı zenginliklerine sahip büyük bir SSCB ülkesidir. Uçsuz bucaksız bozkırlarında maden yatakları vardır. Sovyetlerin zor şartlar içinde yaşanılan bu bölgelere sosyalist bir anlayışla Türk dünyasının rahat etmesi, bölge halkının mutlu olması için hizmet götürdüğü düşünülebilir. Fakat bütün yatırımların gelirleri Moskova'ya akmaktadır. Ancak hizmetlerin yansıtılma şekli ise böyle değildir. Hazar Denizi kıyısındaki Mangışlak'ta kurulan tesislerle petrol üretimi beş kat artmıştır. İssiz, susuz ve yolu olmayan çölün Hazar Denizi'ne ulaştığı bir yarımada kurulan mükemmel tesislerde üretim yapıyordu. Sovyetlerin değişik bölgelerinden gelen binlerce petrol işçisi, üretimin yapılması ve borularla başka bölgelere nakledilmesi için uğraşıyordu. Üretim yapılan yerin ağaçlarla yeşillendirilmesi, şehirler kurulması ise ayrı bir emeğin karşılığıydı.⁴⁵⁴

Doğu Bloku ülkelerinin birbirleriyle olan ilişkilerinde, sonu evlilikle biten tanışmalar da vardır. Bu tür olaylarda da yine sosyalizm ön plana çıkarılarak yapılan haberler okuyucuyla paylaşılmaktadır. Bunlardan birinde, Bulgaristan Türklerinden Sebile'nin Azerbaycan'a yüksek tahsil için gidip orda Azerbaycan Türkü bir genç olan Zebi ile evlenmesi ve önce Azerbaycan'da sonra da Bulgaristan'ın Kırcaali şehrinde iyi bir çalışma hayatları ve mutlu bir evliliklerinin sosyalizm sayesinde olduğu anlatılmıştır.⁴⁵⁵

Irak Türkmen şairlerinden Abdullatif Benderoğlu, 1960'lı yıllarda birkaç defa geldiği ve uzun süre kaldığı Bulgaristan'da rejimin hizmetlerini dile getirmektedir. Irak'ta devrimci bir yönetimin kurulmasıyla iki ülke arasında ilişkilerin daha da geliştiğini anlatan Benderoğlu resmi heyetlerde de yer almaktadır. Sosyalizmin Bulgaristan'a kazandırdıklarını hayranlıkla anlatmaktadır.⁴⁵⁶

Türk dünyası ile ilgili yazıların sürekli olarak yayımlandığını görmekteyiz. Ulaşımın kolaylaşması ile turlarla kültür gezileri de düzenlenmektedir. Ancak bu tür gezilere herkesin katılamadığı ve her istenilen yere gidilemediği bilinmelidir. Türk dünyasının Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği içinde gelişmiş, müreffeh bir hayat süren halkları ile sosyalizmin ne kadar isabetli bir rejim olduğu gözler önüne serilmektedir. Türk dünyası Marksist-Leninist sistem ile rahattır. Türkiye ise yokluklarla mücadele etmektedir. Bulgaristan Türk'üne ise ellerindeki şansını iyi

⁴⁵³ "15 Türk genci Azerbaycan'a okumağa gitti", **Yeni Işık Gazetesi**, 28 Şubat 1952, s.1.

⁴⁵⁴ "Kazakistan Nefti", **Yeni Işık Gazetesi**, 23.1.1971, s. 7.

⁴⁵⁵ Hüsmen Mutafov, "Olmasaydı Azerbaycan", **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, 10, (Ekim 1978), s. 9.

⁴⁵⁶ "Abdullatif Benderoğlu", **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, 11, (Kasım 1975), s. 20.

değerlendirmeleri mesajı verilmektedir. Türk dünyası sosyalizmle mutlu ise Bulgaristan Türk'ü de rahat ve mutlu olacaktır.

Rejimin Türkleri asimile etmek için tahayyül edilemez yöntemler uyguladığı Bulgaristan'da milli duyguları ağır basan Türkler düşünce ufuklarını da aktif bir şekilde kullanmaya çalışıyordu. Bulgaristan aydınlarından komünizm döneminde inanılmaz baskı ve işkence gören, yıllarca hapis yatan Ahmet Şerif Şerefli, 1976 yılında Sofya Merkez Cezaevi'ndeydi. 12 yıla mahkûm edilmişti. Mülteci Türklerden Halis Okan'ın tuvalet girişinde cebine bir şeyler soktuğunu ancak gardiyanlardan korktuğu için daha sonra bakabildiği gazetenin kupüründe, Mustafa Cemil Kırimoğlu ismini ilk defa görmüştür. Haberde Mustafa Cemil ve arkadaşlarının Sovyet düzenini yıkmak istedikleri bunun için ölüm cezasıyla yargılandıkları ve 12 ile 15 yıl arasında ceza aldıkları yazıyordu. Bu haber, Ahmet Şerif Şerefli'nin Kırım, Ortaasya ve diğer Türk bölgelerinde de Bulgaristan'da olduğu gibi dikta komünist rejime karşı gelenlerin varlığından haberdar olmasını sağladı. Günü geldiğinde komünizm karşıtı güçlerin büyüyeceğini düşündü.⁴⁵⁷

2.10. Bulgaristan'da Komünizm Döneminde Oluşturulmak İstenen Türkiye Algısı

Bulgaristan Türklerinin asimilasyonu politikalarından bir diğeri de oluşturulmaya çalışılan Türkiye algısıdır. Bulgarlar, Balkan coğrafyasındaki Türklerin Osmanlı döneminden beri Anadolu ile bağlarının kuvvetli olduğunu gayet iyi bilmektedir. Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan tersine göç ile Anadolu'ya giden Türkler vardır. Bulgaristan'ın bağımsızlığıyla birlikte göçler durmamış aralıklarla devam etmiştir. Göçlerin Bulgar ekonomisi için olumsuz yönleri vardır. Tarıma dayalı ülkede Türklerin büyük çoğunluğu kırsal kesimdedir. Sosyalist rejimin Bulgaristan yönetimine geçmesiyle Türklere yönelik asimilasyon politikaları devreye sokulmuştur. Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye umut bağlamasını Bulgar yönetimi büyük bir problem olarak görmüştür. Komünist rejim icraatına başladığı ilk günden itibaren Türkiye ile ilgili bir algı oluşturmaya başlamıştır. Bu çerçevede basın ve yayın, radyo, parti görevlilerince oluşturulan propaganda ile Bulgaristan Türklerine umut bağladıkları Türkiye Cumhuriyeti'nin kapitalist ve emperyalist ülkelerin maşası, savaş yanlısı, fakir ve yardıma muhtaç, geri kalmış bir ülke durumunda olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Komünistlere göre, Türkiye'de ordu, donanma, silahlı kuvvetler, genelkurmay planları, ekonomik hayat, iç ve dış politika hep Amerika'nın kontrolüne girmiştir.⁴⁵⁸

2.10.1. Türkiye'ye Sosyalist Sovyet Yardımları Propagandası

Komünist düşünce, egemen olduğu ülkenin insanlarını yönlendirmek için çeşitli propagandalar üretmektedir. Sosyalist dünya güllük gülistanlık gösterilirken, kapitalist ve

⁴⁵⁷ Ahmet Şerif Şerefli, **Önce Düşünceler Kelepçelendi**, II. Baskı, Goren Dunav Vakfı Yayınları, Ruse, 2005, s. 217.

⁴⁵⁸ BCA, 030_01_00_00_133_864_1_2, (1951).

emperyalistler veya sosyalist olmayanların devamlı sömürü peşinde olduğu düşünülmektedir. Türkiye de bu emperyalistlerin maşası olmuştur. İki kutuplu dünyanın sosyalist lideri Sovyetler Birliği, müreffeh bir yaşantı süren halklarıyla emperyalist ülkelere karşı mücadelesini sürdürürken barışçı, yardımsever, hürriyet taraftarı sisteminin bir gereği olarak ihtiyacı olan ülkelere yardım etmektedir. Üstelik ABD başta olmak üzere emperyalist devletlerin sömürdüğü, halkın perişan olduğu Türkiye'ye de yardım elini uzatmaktadır. 7 Kasım 1954 tarihinde Sovyet Başbakanı Bulganin Türkiye ile yakın zamandaki ilişkilerde yanlışlar yapıldığını buna Stalin'in sebep olduğunu ve bir daha bu durumun yinelenmeyeceğini söylemiştir. DP hükümeti ise ilişkilerin düzelmesine yönelik bir yaklaşım sergilememiştir.⁴⁵⁹ Yine de ilerleyen yıllarda DP hükümeti Sovyetlerle anlaşma yapma gereği hissetmiş ve Moskova'da 1957 yılında imzalanan bir anlaşma ile Sovyetler Birliği Türkiye'de iki zavot (fabrika) kuracaktır. Bunlardan biri cam, diğeri de sabun sodası fabrikasıdır. Sovyetler, Türkiye'de başka sanayi müesseseleri de kurmaya hazırdır. Bu anlaşma Türkiye'nin iktisadi gelişmesinde mühim bir rol oynayacaktır.⁴⁶⁰

Sovyetler ihtiyacı olanlara yardım ederken, savaş karşıtı bir devlet olduğunu da vurgulamaktadır. Bulgaristan, Sovyetlerin bu icraatlarını azınlık Türklere överek aktarırken sosyalizmin barışçı yönünü ön plana çıkarmaktadır. Batılı ve sömürgeci ülkelerin baskısı altındaki ülkelere yardım eden Sovyetlerin anlatıldığı bir yazıda, Rusların Türkiye'ye de yardım etmek istediği belirtilmiştir. Yazıda ayrıca Sovyetlerin, Amerika'nın desteğindeki Türkiye'nin, son yıllarda aşırı silahlanma harcaması yaptığı iddia edilen Suriye'ye bir askeri müdahalesini ise tasvip etmediği açıklanmıştır.⁴⁶¹

Geniş bir coğrafyaya hükmeden, yeraltı ve yerüstü zenginlikleri bol olan Sovyetlerin rejimini savunanlar hemen her ülkede vardır ve kalemleriyle destek vermektedirler. Durum Türkiye'de de farklı değildir. Dünya gazetesi dış politika yorumcusu İhsan Barlas'ın yazdığı bir makaleden alıntı yapılarak Batı'nın maddi kaynaklarının çok daraldığı ortadayken Sovyetlerin Türkiye'ye iktisadi yardımının önemi vurgulanmıştır.⁴⁶² 1960'ların başlarından itibaren Sovyetlerle iyi ilişkiler gözlenmektedir. Başta ABD olmak üzere müttefikler bu ilişkiyi yadırgamaktadır. Türkiye'de kalkınmanın yeniden hızlanması, demir-çelik ve petrol işlemek için hazırlanan projelere ABD ve Batılı ülkeler ilgi göstermezken bu projelerde Sovyetlerin kredisi ile sonuca gidilmiştir.⁴⁶³

Tarihte Osmanlı ile Ruslar arasında birçok cephede savaşlar oldu. İmparatorluğun parçalanmasında en önemli rollerden biri Ruslarındı. Fakat dönemin politikası gereği Ruslar yeni kurulacak Türkiye'nin temellerinin atılması aşamasında milli mücadeleye destek verdiler. Buna

⁴⁵⁹ Hüner Tuncer, **Menderes'in Dış Politikası Batı'nın Güdümündeki Türkiye**, Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2013, s. 68.

⁴⁶⁰ "Sovyetler Birliği Türkiye'de İki Zavot Kuracak", **Yeni Işık Gazetesi**, 28 Temmuz 1957, s. 3.

⁴⁶¹ "Sovyetler Birliği Türkiye'ye tekrar dostluk elini uzatıyor", **Yeni Işık Gazetesi**, 7 Aralık 1957, s. 3.

⁴⁶² "Sovyet Yardımı Türkiye için Büyük Alâka Teşkil Etmektedir", **Yeni Işık Gazetesi**, 17 Kasım 1960, s. 3.

⁴⁶³ Hikmet Özdemir, a.g.m., s. 23.

karşılık Türkiye, sosyalist fikirlere pek sıcak bakmayan bir politika izledi. Batıya yaklaştı ve Sovyetlerle olan ilişkilerini sınırladı. Zaman zaman gerginlikler yaşanıyordu. Bu dönemde önemli bir ziyaret gerçekleşti. Yarım asırdır Sovyetlerle olan münasebette, ilk defa bir Sovyet Başbakanı Türkiye'yi ziyaret etti. İyi niyetli bu ziyaret kapsamında T.C. Başbakanı Süleyman Demirel, Sovyetlerin ilim ve teknik alanındaki başarılarının, barış uğrunda verilen bir pay olduğunu ve bundan memnuniyet duyduklarını belirtmiştir. İkili ilişkilerin daha da geliştirilmesi için gayret sarf etme arzusu dile getirilmiştir.⁴⁶⁴

Sovyetler büyük devlet olma geleneğinin verdiği bir politika izlemektedir. Ziyaretlerde stratejik konuklar dikkat çekmektedir. Türk coğrafyasının tamamına yakını Sovyetlerin bir parçasıdır. Bu coğrafya özellikle Türkiye tarafından merak edilmektedir. Her ne kadar hür oldukları iddia edilse de sosyalist ülkelere serbest bir şekilde girip istenilen bölgeye gidilememektedir. Bu durum sosyalist ülke vatandaşları için de geçerlidir. Sovyet Başbakanının Türkiye'yi ziyaretinde birlikte geldiği Kazakistan SSC Bakanlar Kurulu Başkanı M. Beysebaef, köy iktisadı ve sanayide ulaştıkları başarıları anlatmıştır. Türk parlamentosunun yetkilileri, Sovyetlerin terkindeki Orta Asya Cumhuriyetleri ile alakalı konularla özel olarak ilgilenmişlerdir.⁴⁶⁵ Bu arada Türk halkı Sovyet başbakanına sevgi gösterisinde bulunmuştur. Her gittiği yerde Başbakan Kosigin'i hararetle karşılamışlardır.⁴⁶⁶ Sovyet başbakanına gösterilen ilgi, Türklerin sosyalist rejime ve bu ülkelerin yaşantılarına imrendikleri şeklinde yorumlanmıştır. Bulgarlara göre Bulgaristan Türk'ü de bundan haberdar olmalı ve ne kadar şanslı olduğunu düşünmelidir. Sovyetler ile Türkiye'nin yakınlaşması, Bulgaristan'da çok olumlu karşılanmıştır. Gerek iki devletin birbiriyle ilişkileri gerekse bunun bölgeye ve özellikle Balkanlara olumlu etki yapacağına işaret edilmiştir.⁴⁶⁷

Sovyetler ile son zamanlardaki ilişkilerin oldukça iyi olduğunu açıklayan CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, Türkiye'nin bağımsızlığını Rusya'nın desteklediğini fakat bir zamanlar politik sebeplerden dolayı amansız bir düşmanlık yaşadıklarını belirterek bunların hata olduğunu, ilişkilerin sağlamaştırılması gerektiğini ifade etmiştir.⁴⁶⁸ Türkiye'deki liderler bile Sovyetlerin büyüklüğünü kabul etmektedir. Sovyetler, yardım eden bir ülke konumundadır. İlişkiler iyi oldukça yardımlar da olacaktır. 25 Mart 1967 tarihinde yapılan anlaşmalara göre Sovyetler, Türkiye'ye yedi sanayi işletmesi kuracaktır. Bunlar arasında İzmir Petrol Rafinerisi de vardır. Son yıllarda Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yaptığı kredi yardımları 366 milyon dolara yükselmiştir. Sovyetler Birliği yeni bir antlaşma ile Türkiye'nin en büyük demir-çelik fabrikasını İskenderun'a kuracak ve burada 15 bin işçi, 400 mühendis çalışacaktır. Bu yatırımlar karşısında ise Türkiye ödemelerini Batılı ülkelere olduğu gibi dövizle değil ihrac ürünleri olan fındık, üzüm, incir, tütün gibi ürünlerle

⁴⁶⁴ "Dostluk ve İyi Komşuluk Ziyareti", **Yeni Işık Gazetesi**, 22 Aralık 1966, s. 1.

⁴⁶⁵ "A. Kosiginin Türkiye'deki Temasları", **Yeni Işık Gazetesi**, 24 Aralık 1966, s. 1.

⁴⁶⁶ "Türkiye Halkı her yerde Kosigin'i hararetle karşılıyor", **Yeni Işık Gazetesi**, 27 Aralık 1966, s. 1.

⁴⁶⁷ "Sevindirici Bir Adım", **Yeni Işık Gazetesi**, 1 Ocak 1967, s. 3.

⁴⁶⁸ "İnönü: Rusya'ya Düşmanlığımız Bir hata idi", **Yeni Işık Gazetesi**, 12 Aralık 1967, s. 3.

yapacaktır. Emperyalist Amerika Türkiye'yi sömürüp borç batağına atarken Sosyalist Sovyetlerin yardımları sayesinde iki ülkenin ilişkilerinin daha da gelişeceği beklenmektedir.⁴⁶⁹

Sovyetler Birliği'nin onlarca ülkeyle yaptığı ekonomik ve teknik işbirliği ile bu ülkelerin gelişmelerine yardımcı olduğu gözlenmektedir. Türkiye'nin de bu ilişkiler neticesinde gelişmesi istenmektedir. Bu yüzden Sovyetlerdeki fabrikalardan binlerce ton malzeme Türkiye'deki şantiyelere gönderilmiştir.⁴⁷⁰ Bulgarlar, kendilerini gelişmiş görmelerini sosyalist olmalarına ve Sovyetlerle olan ilişkilerine dayandırmaktadır. Türkiye'nin de Sovyetlerle olan ilişkilerini geliştirmesini istemektedir. 1974 yılında Bulgaristan'ın Sovyetlerle olan ticareti nerdeyse toplam miktarın yüzde ellisini oluşturuyordu.⁴⁷¹

Bulgaristan Türklerine verilen mesajlarda, gelişmiş sosyalist ülkelerin dünyanın dört bucağındaki muhtaç ülkelere yaptığı yardımlar vardır. Hatta sosyalist ülkeler Batılı ülkelere dahi yardım etmektedir. Sosyalizm teknik anlamda gelişmelere destek verirken halkları da refah içindedir. Sosyalist anlayış barışçı ve yardımsever olduğunu göstermektedir. Türkiye de bu gerçekleri görmelidir. Bulgaristan Türkleri böylece Doğu Bloku ve Batı Bloku arasındaki farkı anlayacak ve göç arzusunda oldukları, umut bağladıkları Türkiye yerine Bulgaristan'da buldukları için şükredeceklerdir.

2.10.2. Sürekli Savaşa Hazırlanan NATO Üyesi: Türkiye Propagandası

Oluşturulmaya çalışılan Türkiye algısında öne çıkan bir diğer yön de silahlanan, savaşa hazırlanan, saldırı planları olan bir Türkiye görüntüsü çizmektir. Barışçı Sovyetlerin ve sosyalistlerin karşısında savaşçı, saldırgan, kapitalist ülkelerin sömürdüğü ve maşası olduğu bir Türkiye vardır. Yatırımlarını silaha yaparak ülke ekonomisini batırmaktadır. Halk yokluk içindedir. Bulgaristan'ın 1944 yılı sonu itibarıyla dış politikasının en önemli, belki de tek hedefi Türkiye'dir. Bölgede, Osmanlı döneminden gelen hâkim Türk unsurunun tekrar geri gelme endişesi vardır. Endişeyi, ülkedeki potansiyel etnik Türklerin sayısı daha da tetiklemektedir. Bulgarların ülkelerindeki Türklere ve Türkiye'ye yönelik izlediği politikayı belirlemesinde Türk korkusu hep ön plandadır. Bulgarlar, Türkiye ile Bulgaristan Türklerinin bağlarını zayıflatma, gerekirse koparma düşüncesiyle endişelerini hafifletmek niyetindedir. Henüz İkinci Dünya Savaşı'ndan çıkmıştır. Üstelik Türkiye savaşa katılmamıştır. Fakat buna rağmen oluşturulmaya çalışılan bir algı ile Türkiye'nin savaş yanlısı olduğu gösterilmektedir.

⁴⁶⁹ Bilal Şen, "Türkiye'ye artan Sovyet Yardımı", **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, 11, (Kasım 1970), s. 18, 19.

⁴⁷⁰ "Türk-Sovyet Ekonomik ve Teknik İşbirliğinin Gelişmesi ve Tarihçesi", **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, 1, (Ocak 1974), s. 14, 15.

⁴⁷¹ Jelavich, a.g.e., s. 396.

İkinci Dünya Savaşı'nın Sovyetlerin zaferi ile sonuçlanması sosyalist dünyanın etki alanını genişletti. ABD, dış politikasında bunu göz önünde bulundurarak bir yol haritası belirledi. ABD'ye göre Sovyetler lehine gelişen Orta Doğu'daki etki kırılmalıydı. ABD bu maksatla bölgeyi kontrol etmek için Türkiye ile yaptığı antlaşma sonucu, Türkiye'de liberalizmin sistemleşmesi ve ABD nüfuzunun Türkiye'de sürdürülmesi taraftarıydı. Bu çerçevede ABD Başkanı Harry Truman'ın soy ismi ile anılan Truman Doktrini ile Türkiye'ye 100 milyon dolarlık yardım yapılacaktır. Hedef, askeri işbirliği ile bölgeyi kontrol etmektir. Yunanistan'a da aynı şekilde yardım yapılacaktır. 12 Temmuz 1947 tarihinde "Türk-ABD İkili Yardım Anlaşması" ile CHP döneminde başlayan yardımlar, DP döneminde de devam edecektir. Bir diğer yardım antlaşması olan ve ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'ın soyadı ile anılan Marshall Planı'na 4 Temmuz 1948'de dâhil olan Türkiye, bu yardımla da Avrupa'nın ucuz hammaddesini sağlayan bir ülke konumuna getirilecektir. Yardımlar amacı dışında kullanılamayacaktır. Bu anlaşmalar neticesinde Türkiye'de, Amerikan malı araba ve otobüsler görülmeye başlandı. Karayolu ağı gelişti. Türkiye, ekonomik, politik, askeri ve kültürel olarak ABD ve Batılı ülkelere bağımlı duruma getirildi.⁴⁷²

Gelişmeleri dikkatle izleyen sosyalist dünya, eleştirilerinin hedefine sınır komşuları olan Türkiye'yi koymuştur. Türk hükümeti, Amerikan harp kundakçıları tarafından uydurulan bir efsane ile hızla harbe hazırlanmaktadır. Türkiye 1948 yılında rekor seviyede masraf yaparak bütçenin üçte ikisini askeriye ayırmıştır. Türk halkının sırtına binen bu yük altında emekçilerden 20 çeşit vergi alınmaktadır. Amerika'nın yardım antlaşması Türkiye'yi büyük bir riskin altına itmektedir. Bölge savaş alanı olacaktır.⁴⁷³ İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyetler gibi barışsever milletler faşizme karşı savaşırken Türkiye, Almanlara destek vermişti. Almanların yenilgisinden sonra Türkiye yeni bir dayanak olarak Amerika Birleşik Devletleri'ni buldu. ABD'nin yardım programı sayesinde Türkiye'nin egemenliği kurban edildi. Türkiye'deki basın her gün Sovyet aleyhtarını yazılarla halkı harbe teşvik ederken mürteci Türk hükümeti, memleketi emperyalist Amerika menfaatine hızlı bir şekilde militarize ediyordu.⁴⁷⁴

Türkiye, Atatürk'ün Batı yanlısı dış politikasının devamı olarak NATO'ya üye olmak için girişimlerde bulunacaktır. Batı, Sovyetlerin hemen yanı başındaki Türkiye'yi iyi bir müttefik olarak kullanma hesapları içindedir. Çünkü Türkiye'nin de içinde bulunduğu geniş bir bölge, Batı için tehlikeli olacak şekilde Rus kontrolü altına girmektedir. Sovyet Rusya ise doğal olarak sınırında bir Batı müttefikini istememektedir. Atatürk, komünist yayılmacılığına karşı tedbirler almıştı. Balkan Antantı ve Sâdâbâd Paktı'nı kurarken kuzeyden gelecek tehlikeye karşı uyarı vasiyetleri vardı. Bu doğrultuda İsmet İnönü'nün 1945 yılındaki Sovyet tehdidine karşı ABD ve Avrupalı devletler tarafından kurulan NATO'ya girmek için Batılı ülkelerle görüşmeleri oldu. 1950 seçimlerinin hemen öncesinde İsmet İnönü, NATO'ya girmek için müracaatta bulundu ise de İtalya dışındaki

⁴⁷² Sancaktar, a.g.m., s. 30-33.

⁴⁷³ "Türkiyenin Askerileştirilmesi ve Askeri Masraflarının Artması", **Yeni Işık Gazetesi**, 19 Nisan 1948, s. 3.

⁴⁷⁴ "Türkiyenin Mali Durumu", **Yeni Işık Gazetesi**, 12 Aralık 1948, s. 1.

devletler reddetti. Seçimlerde iktidar olan DP'nin 1950 yılındaki müracaatı da olumsuzlukla sonuçlandı. Ama Kore'ye asker gönderen ve başarılı olan Türkiye demokrasi yanlısı Batı medeniyetine eğilimli olduğunu gösterdi. Böylece 15 Ekim 1951 tarihinde Londra'daki NATO merkezinde üye ülkelerin, Türkiye'nin katılımını sağlayan protokolü tasdiki ve 22 Ekim 1951 tarihinde yürürlüğe girmesiyle Yunanistan'la birlikte NATO'ya üye oldu.⁴⁷⁵

Bu dönemde Türkiye'nin izlediği dış politika ülkede bazı kesimlerden eleştiri alıyordu. Batı yanlısı tutumlar gösterilerle protesto ediliyordu. Mürteci Türkiye idarecileri halka ve gençlere karşı terör estirerek, Amerikan emperyalistlerinin ülkeyi harp alanı ilan etmesine yardımcı oluyordu. Kore'ye asker gönderilmesine karşı çıkanlar tutuklanıp işkence görüyorlardı.⁴⁷⁶ Kore'de ise şartlar çok kötüydü. 1950 yılına kadar geçen dört yıl boyunca yaklaşık 500 bin kişi hapsedilmiş, 100 bin kişi katledilmişti. Ülkenin asayişini de Japon polisi sağlamaktaydı.⁴⁷⁷

Türkiye DP iktidarının attığı adımlarla Batılı devletlerden yana ve Sovyetlere karşı bir dış politikanın içinde olacağını göstermişti. Bu arada Kore Savaşı için Bulgaristan'da devamlı gösteriler yapılıyordu. Türkiye ve emperyalist ülkelere karşı yapılan gösterilerde Kore halkına destek veriliyordu. Milli bağımsızlık için emperyalizme karşı savaşıyor Kore halkına yardım kampanyaları düzenleniyordu. Türklerin yoğun olduğu Kırcaali ve Haskova'daki kampanyalarda öğrencilerin yardımı dikkat çekmişti. Yapılan yardımların mütevazı ama manevi bir yönü olduğu belirtilirken, Sosyalist Bulgaristan'da hür yaşayanlar gibi emperyalizme karşı savaşıyorların da hürriyetine kavuşmalarına destek veriliyordu.⁴⁷⁸

“İleri Jöntürkler”e göre de DP memleketi Amerikan Emperyalizmine satmaktadır. Kore'ye asker gönderilmesini eleştiren “İleri Jöntürkler” barışçı Sovyetlerden yana tavır takınılması ve ekonomik işbirliği yapılmasını istemektedir. Sovyetler ve solcular lehine propaganda yapan bu örgüt Türk gençlerini kışkırtmaya çalışıyordu.⁴⁷⁹

Sovyetler, Türkiye'nin NATO'ya üyeliğine şiddetle tepki göstermiştir. Emperyalist ülkelere yardım etmenin Türkiye için iyi olmayacağı Sovyetlerce resmi yollardan iletilmiş ve Türkiye tehdit edilmiştir. Sovyetlerin Türkiye'de komünizm propagandasını rahat yapamayacağı bir ortam oluşmuştur. Sovyet basınında, Türkiye'nin Batı'ya yaklaşma politikası, tenkit ve tehdit dolu haber ve makalelerle yer almıştır.⁴⁸⁰ Türkiye'nin NATO'ya girmesiyle ilgili Sovyetler Birliği tarafından 3 Kasım 1951 tarihinde sunulan deklarasyona verilen cevapta, Sovyetler Birliği'nin Ankara

⁴⁷⁵ Mehmet Saray, **Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi III. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeleri**, 2. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000, s. 128-132.

⁴⁷⁶ “Türkiye gençleri Amerikan ve Türk mürtecilerine karşı barış için mücadele ediyorlar”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 16 Ekim 1951, s. 4.

⁴⁷⁷ BCA, 030_01_00_00_41_242_10_9, (31.7.1950).

⁴⁷⁸ “Kore Halkına Yardım Edelim”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 29 Ocak 1952, s. 1.

⁴⁷⁹ BCA, 030_01_00_00_41_242_10_1, (31.7.1950).

⁴⁸⁰ Saray, a.g.e., s. 138.

Büyükelçisi A. A. Lavrişçev bilgilendirilmiştir. Türkiye'nin saldırgan bir politika izlemediği, silahlanmanın ise Türkiye'nin egemenlik hakları ile alakalı olduğu açıklanmıştır. Sovyetler ise sınır boyunca konuşlandırılacak silahların kendilerine yönelik olacağını, bunun Türkiye ile ilişkilere zarar vereceğini ve sorumluluğun Türkiye'de olacağını bildirmiştir. Yapılan yorumlarda Türkiye'nin Sovyetlere iftira atarak suçlamada bulunduğu, Sovyetlerin bir tehdidinin olmadığı da altı çizilerek vurgulanmıştır.⁴⁸¹

Birkaç ay sonra, 22 Şubat 1952 tarihinde bir nota da Bulgaristan'dan geldi. Bulgaristan, Türkiye'nin Sofya elçiliğine verdiği nota ile Türkiye'nin NATO'ya girmesini doğrudan Bulgaristan'a yönelik bir tehdit olarak gördüğünü bildirdi. Türkiye, uzun zamandır girmek istediği NATO'ya sonunda girebilmişti. Amerikan yardımlarıyla Türkiye'de stratejik tesisler kurulacaktı. Havaalanları, limanlar, yollar yapılacaktı. Batılı emperyalist devletlerin saldırganlık planları dâhilinde büyük bir ordu besleyen Türkiye'de basın, sürekli Bulgaristan aleyhtarı kampanyalar yürütüyordu. Türkiye'nin harp hazırlıkları artarak devam edecek ve Batılı devletlerin taarruz yönü Balkanlar olacaktı. Türkiye'nin bu tutumu Bulgaristan'a karşı açık bir tehdit olarak ileri sürüldü.⁴⁸²

İkinci Dünya Savaşı sonrasında başını ABD ve Sovyetlerin çektiği iki bloklu bir dünya oluştu. Doğu Bloku ülkeleri sosyalist bir rejim altında ve kendilerinden olmayan dünyaya kapalı oldukları için "Demir Perde" ülkeleri olarak adlandırılmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nı yenilgiyle kapatan Almanya kalkınma hamleleri içindedir. Batılı müttefiklerce desteklenmektedir. Bulgaristan'ın Almanya ile geçmişte iyi ilişkileri olmuştu. Ama Bulgarlar sosyalist bloka girdikten sonra farklı bir politika izlemeye başladı. Bulgaristan, Almanya ile şimdi aynı blokta olan Türkiye'nin münasebetleri sebebiyle iki ülkeyi de hedef tahtasına yerleştirdi. Sosyalistlerin hedefindeki rejimlere karşı Bulgaristan'daki Türk aydınları ve din adamları da Bulgar politikasını destekliyordu. ABD önderliğinde Batılı büyük devletlerin Almanya'yı militarist bir zihniyetle silahlandırmasının doğru olmadığı, barışa vurulan bir darbe olduğu, Bulgaristan'daki Müslüman din adamları tarafından ifade ediliyordu. Türkiye'nin de bu blokta yer alması, dolaylı olarak onun da savaş taraftarı bir politika izlediği Bulgaristan'daki Türklere telkin edilmiştir. Moskova'nın ise halkların kardeşliği ve eşitliği ilkesiyle hareket ettiği için Bulgaristan Müslümanları tarafından bu mücadelede desteklendiği açıklanmıştır.⁴⁸³ Doğu Bloku'nun izlediği politikaya göre ABD ile ilişkisi olan ülkelerin durumu tehlikeli ve endişe vericiydi.

ABD, lideri olduğu blokun etki alanındaki bölgelerde devamlı inceleme ve araştırmalarda bulunmaktadır. Bu incelemelerden birinin sonucunda, ABD Temsilciler Meclisi Dışişleri Komisyonu dünya çapında gezdikleri ülkelerle ilgili bir rapor yayınlar. Buna göre Asya ve

⁴⁸¹ "Sovyet Hükümetinin Türkiye Hükümetine Notası", **Halk Gençliği Gazetesi**, 11 Aralık 1951, sayı 57, s. 4.

⁴⁸² "Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığının Türkiye Hükümetine Notası", **Yeni Işık Gazetesi**, 28 Şubat 1952, s. 4.

⁴⁸³ A. Osmanof, "Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Müslüman Din Adamları Beyyannamesi", **Yeni Işık Gazetesi**, 29 Ocak 1955, s. 2.

Yakındoğu ülkeleri ABD'nin politikasından memnun değildir. ABD ile askeri ilişkileri olan ülkelerin ekonomik durumları kötüleşmektedir. Raporda, Türkiye'nin ekonomik durumu da ayrıntılı olarak belirtilerek, ülkede enflasyonun artmakta, piyasadaki fiyatların da devamlı yükseldiği kaydedilmektedir. Ayrıca 1945 yılından itibaren Türkiye bütçesinin yüzde 40'ı askeri amaçlar için harcanmaktadır. Bu yüzden ekonomik durumu daha da kötüleşecektir.⁴⁸⁴ Ümit Özdağ bu rakamlarla ilgili olarak yaptığı araştırmalarda 1950-1960 yılları arasında DP iktidarı döneminde, toplam harcamanın yaklaşık yüzde 30'unun savunma harcamaları olduğunu belirtmektedir.⁴⁸⁵ Bulgarlara göre Türkiye'nin yaptığı askeri harcamaların bir sebebi vardır. Bu silahlanmanın sonucunda namluların çevrileceği bir yer olmalıdır. 1957 yılına girerken Türkiye, Suriye'ye askeri bir müdahale hazırlığı içindedir. Yaşlılara kısmi bir seferberlik ilan edilirken askeri yetkililer, 16 yaşından 60 yaşına kadar bütün erkeklerin kayıtlarının yenilenmesini emretmiştir. Ülke çapında orduda bir hareketlilik göze çarpmaktadır.⁴⁸⁶

Batılı müttefiklerle birlikte Kore'ye asker gönderen Türkiye sadakatini göstermişti. Sosyalist ülkelere bu davranış savaş yanlısı bir tutumdur. Binlerce Türk askerinin Kore'de heba olduğu haberi Bulgaristan Türklerine anlatılıyordu. Nazım Hikmet'e göre de Türk gençleri Kore'de harcanmaktadır. Sovyetlerin hiçbir memleketin bağımsızlığına göz dikmediğini, iç işlerine karışmadığını, başka ülkelerin halklarının sırtından geçinmediğini belirten Nazım Hikmet "Bu yüzden Sovyetler Birliği'ni seviyorum, ikinci vatanım gibi görüyorum, Rus uşağı da değilim." demiştir.⁴⁸⁷ Ayrıca Türk askerlerinin Kore halkına baskı, işkence uyguladıkları iddia ediliyordu. Amerikan efendilerinin menfaati için on binlerce Mehmetçik kemiklerini Kore cephelerinde bırakmıştır. Harbin sona ermesinden 6 yıl geçmesine rağmen, Türkiye askerleri hâlâ Güney Kore'de bulunmaktadır. Amerikan askerlerinin Güney Korelileri baskı ve terör altında tutmalarına yardımcı olmaktadır. Birçok suç işlenmektedir. Türkiyeli bazı askerlerin işledikleri suçlar ise gizlenmektedir. Ahmet Udün isimli bir asker Koreli bir çocuğun parasını aldıktan sonra onu kemeriyle boğmuş ve gizlice gömmüştür. Aynı kıtadan bir başka asker de hamile bir Koreliyi süngüleyerek öldürmüştür. Satılmış Türkiye idarecilerinin yolladıkları askerler bu tür iğrenç faaliyetler içine girmiştir.⁴⁸⁸

Batılı ülkeler, Kore sonrası Türkiye ile ilişkilerini daha da geliştirmiştir. Başta ABD olmak üzere Batılı müttefiklerle olan politik birliktelik sağlam bir zemine oturmaktadır. Bu amaçla Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkasya'yı içine alan geniş bir coğrafyanın kontrolü için merkez seçilen Türkiye'deki çalışmalar, Demirperde ülkelerini tedirgin etmektedir. Türkiye'deki halk ise gelişmelerden hoşnut değildir. Türkiye'de ABD karşıtı gösteriler yapılmaktadır. Türkiye, Bağdat

⁴⁸⁴ "Türkiye Bütçesinin % 40-ı Askeri Gayeler İçin Sarfediliyor", **Halk Gençliği Gazetesi**, 17 Mayıs 1956, s. 3.

⁴⁸⁵ Ümit Özdağ, **Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, 1. Basım, Boyut Yayın, İstanbul, Kasım 1997, s. 49.

⁴⁸⁶ "Türkiyede Askeri Hazırlıklar", **Halk Gençliği Gazetesi**, 29 Kasım 1956, s. 4.

⁴⁸⁷ BCA, 030-0-001-000-000-102-632-10, (27.12.1951).

⁴⁸⁸ "Türkiye Askerlerinin Güney Kore'de Barbarlıkları", **Halk Gençliği Gazetesi**, 26 Haziran 1959, s. 3.

Paktı'nda ve NATO'da "şansız ve şerefsiz" geçirdiği yıllardan sonra nihayet ABD'ye olan sadakatini topraklarında roket rampaları kurarak göstermektedir. Ancak ülke iflasa sürüklenmektedir. Pahalılık ve işsizlik her geçen gün artmaktadır. Türkiye dünyanın en pahalı ülkesi olmuştur. Türk ekonomisi Batılı güçlere bağımlı duruma getirilmiştir. Emperyalist güçler Türk ekonomisinin bağımsız olmasını istememektedir. Böylece bu güçler Balkanlarda ve Yakın Doğu'da çılgın saldırganlık planlarını daha kolay gerçekleştirebileceklerdir.⁴⁸⁹

Bu arada ABD tarafından Türkiye'ye yapılan yardımların kullanıldığı alanlarda incelemeler yapılması Bulgar basını tarafından dikkatle izlenmektedir. Türkiye'de bulunan ABD senatosunun askeri meseleler komisyonu üyesi senatör Richard Langlord önemli ziyaretlerde bulunmuştur. Yapılan askeri yardımların kullanılmasına ilişkin incelemelerde bulunan Langlord, üst düzey görüşmeler de yapmıştır. Bulgaristan sınırındaki Edirne ve Babaeski civarlarında Amerikan cephane ve silahlarını inceleyen senatör teftişlerini sürdürecektir.⁴⁹⁰ Sosyalist dünya olaylara bu gözle bakarken Türkiye, Balkanlar'daki gelişmelere NATO stratejisi açısından bakıyor ve Doğu Bloku'na karşı Batı'ya bağlı devletlerle Ortadoğu'da etkin bir politika izliyordu. 1958'den itibaren ikili antlaşmalarla ABD, Türkiye'de füze üsleri kurmaya ve ayrıcalık sağlamaya başlamıştır. Bu durum SSCB ve Bulgaristan'da doğal olarak endişe yaratmıştır.⁴⁹¹

Bulgaristan, Türkiye'ye olan olumsuz bakışlarını devamlı olarak Türkiye içindeki muhalif yayın ve aydınların gözünden Bulgaristan Türklerine aktarmaktadır. Türkiye'de iktidarda kim olursa olsun Bulgaristan için önem taşıyordu. Her dönem muhalif sesler Bulgaristan tarafından kullanılıyordu. Adnan Menderes'in DP'si bu şiddetli muhalif saldırılardan en fazla nasibini alan hükümet olmuştur. Bulgaristan, DP iktidarının kurulduğu günden beri bu iktidarın yıkılmasını bekleyen bir politika izlemiştir. Türkiye'de kamuoyunu dikkatle takip etmektedir. DP iktidarının başladığı günlerden itibaren Genelkurmay başkanı dâhil subaylara küçümseyici gözlerle bakma, ordu içinde rahatsızlıklara sebep olmaktadır. Adnan Menderes'in "Ben orduyu astsubaylarla da yönetirim." sözü orduyu ne kadar hafife aldığına bir göstergesiydi. 1950 yılından itibaren ordu içinde farklı ihtilalci gruplar oluşmuştu. 1957 yılından itibaren DP'ye muhalif olan sessiz subay kesimi artmıştı.⁴⁹² 27 Mayıs darbesiyle de Bulgaristan, kendi eleştirilerinde ne kadar haklı olduğunu gösteren bir tavır sergilemiştir. Darbe sonrasında da Bulgaristan için Türkiye'nin bundan sonraki politikasında, batılı müttefiklerin ve NATO'nun içindeki durumu önem kazanmıştır.

Bulgarlara göre Türkiye'nin içine düştüğü politik buhran Adnan Menderes'in "terör rejimi"nin çökmesiyle 27 Mayıs günü sona erdi. 10 yılda ülkeyi dilenci sopasına çevirenlerin işi 4 saatlik bir operasyonla bitti. Devrimin yapılma sebebi Ankara radyosunda ülkenin felakete

⁴⁸⁹ A. Nikolof, "Yabancı Uzmanlar ve Türk Ekonomisi", **Halk Gençliği Gazetesi**, 24 Temmuz 1959, s. 3.

⁴⁹⁰ "Amerikan Senatörü Türk-Bulgar Hududunda Bulunan Askeri Kıtaları Teftiş Ediyor", **Halk Gençliği Gazetesi**, 23 Ekim 1959, s. 1.

⁴⁹¹ Sander, a.g.e., s. 173.

⁴⁹² Özdağ, a.g.e., s. 52, 53.

sürüklenmesi şeklinde açıklanmıştı. Ülkenin eşiğinde bulunduğu felaketi partnerleri olan ülkeler daha iyi biliyorlardı. Devrimin yapılmasında Batılı müttefiklerin parmağının olup olmadığı ise bir muamma idi. Yeni borçlar olmazsa ülkenin içine düştüğü borç ancak 2000 yılında ödenebilecekti. Türkiye'nin ordusu, NATO'nun Avrupa'daki askerlerinin yarısını oluşturuyordu. Brezilya'dan sonra dünyanın en pahalı ülkesi durumuna gelen Türkiye “yoklar diyarı” olarak adlandırılıyordu.⁴⁹³

Bulgaristan'ın izlediği Türkiye politikası ciddi derecede başarılıdır. Haklı ya da haksız eleştirileri vardır. Türkiye'de iktidara gelen her hükümetin atacağı adımlar tahmin edilebilmektedir. Hatta öyle ki, liderlerin akıbetleri hakkında kehanette bile bulunmaktadır. Bulgaristan Türk aydınlarından Mehmet Müzekka Con, 1952 yılı başında “Yeni Işık” gazetesinde yayınlanan şiirinde zaferin komünizmin olacağını, Türkiye'nin de bu sayede bir gün kurtulacağını belirtmiştir. İktidara yeni gelen Adnan Menderes'in ise asılacağını söylemiştir.⁴⁹⁴ 27 Mayıs Darbesi ile ilgili Bulgaristan Türklerine yansıtılan haberlerde şunlar da vardır. Ordu askeri devrimle idareye el koymuştur. Yapılan açıklamada Milli Birlik Komitesi oluşturulmuştur. Kısa zamanda seçim yapılarak idarenin kazananlara verileceği belirtilmiştir. Ayrıca Adnan Menderes ve Hasan Polatkan'ın Kütahya'da yakalandığı bildirilmiştir.⁴⁹⁵

Darbe sonrası askerin Sovyetlerle ilişkileri Bulgarlar tarafından merak edilmektedir. Yeni hükümetin kurulduğu, yeni anayasanın ise hazırlanması için bir komisyon kurulduğu açıklanmıştır. Devrimi yapan Cemal Gürsel'in özgeçmişi hakkında bilgi verilirken Adnan Menderes taraftarlarının tutuklanmaları devam etmektedir. Gazetecilerin Moskova ile ilgili muhtemel bir ziyaret sorusu için Cemal Gürsel “Dünyanın hayran olduğu bu diyarı çok meşgul olduğum için ziyaret edemeyeceğim.” diye cevaplamıştır. Cemal Gürsel ile İsmet İnönü'nün görüştüğü, Adnan Menderes ve Celal Bayar'ın sürgün edileceği, Sabık İçişleri Bakanı Namık Gedik'in ise intihar ettiği bildirilmiştir.⁴⁹⁶ Haberlerde Adnan Menderes karşıtlığı devam ederken, çeşitli yorumlar ve makaleler dikkat çekmektedir.

Con'un kehaneti gerçekleşmiş, Adnan Menderes ve arkadaşları asılmıştır. Türkiye'de yeni bir dönem başlamıştır. Bulgaristan'ın politikası ise aynıdır. Bulgaristan'ın bu defa hedefinde darbe sonrası Türkiye'de ülke yönetiminin koltuğuna oturanlar vardır. Aynı politika 1970'li ve 80'li yıllarda da değişmeyecektir. Türkiye'deki muhaliflerin görüşleri eskiden olduğu gibi Bulgaristan Türklerine aynı şekilde, hatta abartılı olarak aktarılmaya devam edecektir.

Türkiye'nin Batı ile ilişkileri Sovyetlerin hep gündeminde olmuştur. Dolayısıyla Bulgaristan içinde aynı durum geçerlidir. Rus lider Kruşçev, Sofya'yı ziyaret ettiği Haziran 1962'de NATO

⁴⁹³ “Türkiye’de Neler Oluyor?”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 3 Haziran 1960, s. 1.

⁴⁹⁴ “Yalçın’a yeni yıl hediyesi!”, **Yeni Işık Gazetesi**, 13 Ocak 1952 s. 3. Ayrıca bkz. EK 18.

⁴⁹⁵ “Türkiyede askeri devrim”, **Yeni Işık Gazetesi**, 28 Mayıs 1960, s. 1.

⁴⁹⁶ “Askeri devrimden sonra Türkiye”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2 Haziran 1960, s. 1.

üyeliğinden dolayı Türkiye'ye şiddetli hücumlarda bulunmuştur. Bulgaristan Başbakanı Jivkov'da bu ziyaretin ardından Balkanlar'daki bütün devletlerde sosyalizmin başarı kazanacağına inandığını açıklamıştır.⁴⁹⁷

1965 yılının ortalarına doğru en fakir NATO üyesi Türkiye'dir. Ordu büyüklüğü sıralamasında ise üçüncüdür. Çalışma yaşındakileri askere alma sıralamasında ise ikinci sıradadır. Ekonomiyi etkileyen bu durum tartışma konusu olmaktadır.⁴⁹⁸ Türkiye NATO'ya çok sayıda asker veriyordu. Bu askerler diğer ülkelere göre çok ucuza sağlanıyordu.⁴⁹⁹

Ekonomik anlamda üye ülkelere bazı yükümlülükler getirirse de NATO yıllar geçtikçe yenileşen teknolojisi ile küresel anlamda etkisini artırmaktadır. Aynı şekilde Sovyetler de kendi bünyesinde yenileşmektedir. Karşılıklı yapılan hamleler iki bloklu dünyayı zaman zaman sert açıklamalarla gündeme taşımaktadır. NATO'nun yayınladığı yeni bir bildiri ile sanki masum konuma geldiğini göstermek isteyenler, her zaman olduğu gibi NATO'nun saldırgan tutumunu değiştirmemektedir. ABD Savunma Bakanlığı bazı üye ülkeleri savunma için yeterli para ayırmamakla suçlamaktadır. Türkiye'ye ise övgü gelmektedir. NATO'nun hangi tehlikeye karşı silahlanmakta olduğu sorusuna ise yetkililer "doğudan" diyerek Sovyetleri işaret etmektedir. Ancak yeni bildiri, üye ülkeler arasında bir anlaşmazlık ve çelişki olduğunu göstermektedir. NATO, ilerde Avrupa dışında Akdeniz, Yakındoğu, Hint Okyanusu gibi dünyanın değişik bölgelerinde de saldırgan tutuma girme niyetindedir.⁵⁰⁰

Bütün bu gelişmelere baktığımızda verilen mesajlarda dikkat çeken husus, Türkiye'nin NATO şemsiyesi altında Sovyet tehdidine karşı korunması değil de Türk halkının ekonomik anlamda kötüye düşmesi ve ülkenin kötü yönetilmesidir. NATO çerçevesinde yapılan yatırımlar ekonomik yükler getirmektedir. Bulgaristan ise Türkiye'deki Türk halkının geçim kaygısındadır. Böylece Bulgaristan Türkleri komünizmin, Türkiye'deki soydaşlarının haklarını da savunan ideal (!) bir sistem olduğunu görmektedir. Sovyet tehlikesine karşı NATO Bloku'nun silah ve askeri gücünü artırması gerektiği bunun için de tedbirlerini uzun vadeli aldığı söz konusu edilmemektedir. Aksine NATO ülkelerinin, ağır vergiler altında silaha ve askeri yatırıma ayrılan bütçenin sağlanması için ekonomik yaptırımlarla vatandaşlarını ezdiği yorumu yapılmaktadır. Sovyetlerin gücü ise her zaman olduğu gibi ön plana çıkarılmaktadır.⁵⁰¹

⁴⁹⁷ Sander, a.g.e., s. 174.

⁴⁹⁸ Durmuş Yalçın vd., **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, 8. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2011, s. 604.

⁴⁹⁹ Cihat Göktepe, "Türkiye, İngiltere ve NATO 1959-1965", Hasan Celal Güzel vd., (Ed.), **Türkler**, içinde (182-192), C. 17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 186.

⁵⁰⁰ İvan Vandev, "NATO'nun Saldırgan Mahiyeti Olduğu Gibi Kalıyor", **Yeni Işık-Nova SvetlinaGazetesi**, 18 / VII / 1974, s. 5.

⁵⁰¹ Rumen Kovaçev, "NATO'nun İcyüzü", **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, 9, (Eylül 1977), s. 23.

2.10.3. “Türkiye Yoklar Ülkesidir” Propagandası

Bulgarlara göre Türklerin, Bulgaristan’dan tamamen yok edilmesi gereklidir. Bu düşüncenin hayata geçirilmesi için sosyalist rejim A, B ya da C planlarını devreye sokabilmektedir. Daha önce işlediğimiz konularda örneklerini gördüğümüz gibi bunlar yapılırken Türkleri asimile etme politikaları çok yönlü uygulanmıştır. Türkler asimile edilemiyorsa, göç ettiriliyordu. Gazete, dergi, kitap, radyo yayını, konferanslar, parti çalışmalarının değişik yaş ve eğitimdeki kesimlere yönelik faaliyetleri gibi birçok etkinlikle Türkler bir yandan dinini, dilini, geleneklerini değiştirmeye zorlanıyorlar diğer yandan da Türkiye ile ilgili olumsuz düşüncelere sahip oluyorlardı. Bu etkinliklerde Bulgarlardan, Bulgaristan Türklerinden, Türkiyeli mültecilerden ve Türkiyeli aydınlardan faydalanılmıştır. Mesela Nazım Hikmet’e göre, Türkiye’de nüfusun yüzde 90’ı açlık ve sefaletten kırılmaktadır, ülkede işsizlik, hastalık kol gezmektedir. Hükümet ise bolluk ve refahtan bahsetmektedir.⁵⁰²

Komünist rejimin kalemşorlarına göre Türkiye’nin tek kurtuluşu sosyalizm ile olacaktır. Aksi takdirde bir yoklar ülkesi olmaya devam edecektir. Türkiye, hastalıkların kol gezdiği, eğitimin yapılamadığı ve cahil insanlarla dolu, ahlaksızlığın zirve yaptığı, kızlarını satan babaların olduğu bir yerdir. Refahın olmadığı, çoğunluğu fakir ve ezilen kesimlerin oluşturduğu, can güvenliğinin bulunmadığı, her gün insanların öldürüldüğü, düşünce özgürlüğünün olmadığı, fikirleri yüzünden özellikle hürriyet taraftarı sosyalistlerin tutuklandığı adaletsiz bir devlettir. Modernleşme ve teknolojiyen de habersiz geri kalmış bir ülkedir.

Sağlık: İnsan sağlığına gereken önemin verilmediği Türkiye’de yeterli sağlık personeli yoktur. DP’nin iktidarı dönemlerinde halkın ihtiyaçları göz ardı edilmişti. Doktor haricindeki personel bile çok az sayıdaydı. 1950’li yılların ortalarında Türkiye’de 11 bin 219 kişiye bir hemşire düşüyordu. Ülke genelindeki ebe sayısı bin 851 ve bunlara ek olarak bin 500 adet köy ebesi vardı.⁵⁰³ Bulgarların yukarıdaki rakamlarının çok kötümser olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü T.C. Sağlık Bakanlığı istatistikleri yukarıdaki rakamları doğrulamaktadır hatta sağlık personeli sayısı daha da aşağıdadır: 1950 yılında hemşire sayısı 721’dir. Ebe sayısı 1285’ dir.⁵⁰⁴ Sağlık personelinin olmadığı yetmiyormuş gibi ülkede çeşit çeşit hastalık da kol geziyordu. Türkiye’de insanlar hastalıktan kırılıyordu. Yaz ayının başlamasıyla birlikte birkaç ay içinde Bismil’de 700 den fazla, Silvan’da ise 800’den fazla çocuk öldü. Bu bölgelerde 3 yaşından küçük çocuk görülmediği, açlık ve sefaletin olduğu, insanların ilaçlı buğday yemesinden kaynaklanan zehirlenmelerle çocukların hayatlarını kaybettiği iddiaları vardı.⁵⁰⁵

⁵⁰² BCA, 030_01_00_00_133_864_1_1, (20.7.1951).

⁵⁰³ “Türkiye Basınından”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 28 Şubat 1957, s. 4.

⁵⁰⁴ <http://www.saglik.gov.tr/TR/belge/1-40121/tarihce.html>

⁵⁰⁵ **Halk Gençliği Gazetesi**, 14 Ağustos 1959, s. 3.

Sağlık alanında dünyada en geri kalmış ülkelerden biri Türkiye idi. Harp masraflarına ayrılan bütçeyle kıyaslandığında, sağlığa ayrılan para yok denecek kadar azdı. 1960'lara yaklaşıırken Türkiye'de doktor sayısı 11 bin 580 idi. Bunların çoğu şehirlerde görev yapıyordu. Hiç doktor olmayan kazalar vardı. Sosyalizmin geliştirdiği Bulgaristan ile kapitalist ülkelerin kıskacındaki Türkiye kıyas edildiğinde Türkiye'de 2 bin 158 kişiye bir doktor düşerken Bulgaristan'da (1958 yılı istatistiklerine göre) 705 kişiye bir doktor düşüyordu. Türkiye'de 25 bin kişiye bir dişçi, Bulgaristan'da ise 3 bin kişiye bir dişçi düşüyordu. Bulgaristan verem problemini çözmüştü. Türkiye'de ise her yıl 25-30 bin kişi veremden ölüyordu.⁵⁰⁶ T.C. Sağlık Bakanlığı istatistikleri veremden ölüm oranını Türkiye'de (1960 yılında) 100 binde 52 olarak vermektedir.⁵⁰⁷ Bu dönemin sağlık eğitiminin önemine vurgu yapılarak sağlık alanındaki Bulgar eğitimcilerin Türkiye'yi ziyaretleri de ön plana çıkarılmıştır. Sofya Yüksek Tıp Enstitüsü'nden bir grup İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni ziyaret etmiştir. Daha önce Sofya'ya gelen Türk heyetine iade-i ziyaret gerçekleştirilmiştir.⁵⁰⁸

Bulgarlara göre kapitalist Türkiye'de bölgeye göre hizmetler değişmektedir. Zenginler ve şehirdekiler önceliklidir. Doğu ve Güneydoğu ile Anadolu'nun kalan kısmındaki gariban halk kendi halindedir. Sosyalizm ise Bulgaristan'ın her köşesinde bütün halklara eşit hizmet vermektedir. Hemen her bölgede çocuklara, kadınlara kısaca herkese yönelik sağlık kurumları hizmet vermektedir. 1963 yılından itibaren Bulgaristan Türklerinden orta ve yüksek tıp tahsili görenlerin sayısı 2 bin 4 kişidir. Bunların 499'u doktor, diş hekimi ve eczacıdır.⁵⁰⁹ Dünya'da sağlık sektörü ilerlerken Türkiye bundan habersizdir. Halk sağlığında çok önemli olan bazı ilaçların Türkiye'de bulunmaması insanları göz göre göre ölüme terk ediyordu. Türkiye'de dışarıya bağlı bir ilaç sektörü vardı. Alınan ilaç kutularının içinden farklı ve ilgisi olmayan malzemelerin çıkması sağlığa gösterilen ciddiyetsiz bir Türkiye gerçeğini ortaya koymuştur. 1970'lerin başından itibaren yaygınlaşan kolera hastalığını ise yetkililer halktan gizlemiş ve bağırsak enfeksiyonu diye geçiştirmiştir.⁵¹⁰ Sağlık eğitiminin istenilen seviyede olmadığı Türkiye'de İstanbul ve Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden sonra Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi ancak 1955 yılında öğrenci alımına başlamıştır.⁵¹¹

Eğitim: Bulgaristan Türklerinin de Türkiye Türklerinin de eğitim seviyesinin düşük olduğu bilinmektedir. Sosyalizmi ayakta tutan en önemli unsur ise bu düşüncenin eğitimle verilmesidir. Sosyalist ülkelerde eğitim yüksek seviyelerdedir. İnsanlar bol kitap okumaktadır. Bulgaristan Türklerinin bir kulaklarını verdiği Türkiye'nin göz bebeği İstanbul'da kitapçıların vitrinlerinde 20-25 kitaptan fazlası yoktu. İçeri girildiğinde 25 yıl öncesinin kitapları ancak bulunabiliyordu.

⁵⁰⁶ H. Atanasof, "Türkiyede sağlık işleri ne durumda?", **Yeni Işık Gazetesi**, 16 Ocak 1960, s. 3.

⁵⁰⁷ <http://www.saglik.gov.tr/TR/belge/1-40121/tarihce.html>

⁵⁰⁸ "Bulgar tıp heyeti Türkiyede", **Halk Gençliği Gazetesi**, 29 Ocak 1960, s. 3.

⁵⁰⁹ "Bulgaristan Türk Ahalisine Sağlık Kaygıları", **Yeni Işık Gazetesi**, 12 Kasım 1966, s. 1.

⁵¹⁰ "Dışa Bağimli Halk Sağlığı", **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, 5, (Mayıs 1978) s. 18.

⁵¹¹ <http://www.saglik.gov.tr/TR/belge/1-40121/tarihce.html>

Bunların da baskı adedi 2 binlerdeydi. Bu kitaplar da okunmak için alınmadığından çoğu zaman hurda niyetine toplu olarak satılıyordu. Mecmua satan bayilerin vitrinlerinde ise yabancı yayınlar göze çarpıyordu. Sanki Türkçe mecmua çıkmıyordu. Yabancı yayınların çoğunluğu da ahlak bozucu resimlerle süslüydü. Halkın ancak yüzde 2'sinin gazete ya da mecmua okuduğu Türkiye'de Nazım Hikmet, Sabahattin Ali gibi yazarların eserleri ise gizli olarak okunabiliyordu.⁵¹²

Türkiye kaynaklı haberlere dayanarak verilen bir yorumda; Türkiye'de okur-yazar olmayanların sayısının yüzde 70'lerde olduğu belirtilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında yüzde 80-90 olduğu açıklanan bu oranın, yüzde 50'lerin altına düşmesinin ancak 2044 yılında olacağı tahmin edilmiştir. Okur-yazar oranını artırmak için Bulgaristan, Sovyet Rusya ve Çin gibi komünist ülkeler örnek gösterilerek, Bulgaristan'ın kısa zamanda okur-yazar oranını yükselttiğine dikkat çekilmiştir.⁵¹³ 1950 ile 1960 yılları arasındaki DP döneminde okuma yazma oranı yüzde 33,6'dan yüzde 39,5'e çıkarılabildiği.⁵¹⁴ 1961 yılına girilirken Türkiye'de eğitim imkânı bulanlar nüfusun yüzde 12'sidir. Bu rakam 1990 yılında ise ancak yüzde 22 olabildiği.⁵¹⁵

Türkiye'deki cahilliğin yüksek seviyelerde olmasının sebepleri; Türkiye'de iki milyon çocuğun okula gidememesi ve 17 bin köyde okul bulunmaması olarak gösterilmiştir. Üstelik de ilk eğitimi yapmayanlara hapis cezası veren bir hükümetin iş başında olması, utanç verici bir durum olarak karşımıza çıkarılmıştır.⁵¹⁶ Buna rağmen Türkiye'de okuyan bir nüfus vardı. Fakat yarı bağımlı bir ülke olan Türkiye'de eğitim emperyalizmin etkisi altındaydı. Türkiye'deki egemen çevreler Amerika ve Avrupa'da beyni yıkanarak gelmiş insanlarla doluydu. Halk çocuğu ise yetkili bir yerde göreve gelemezdi. 1970'li yıllara girerken 17 bin köyde okul olmaması, 2 buçuk milyon halk çocuğunun okulsuz ve öğretmensiz olması böyle bir ülke için normal karşılanıyordu. Gelişmiş ülkelerde okuma yazması olmayanların oranı yüzde 1-2'lerde iken, Sovyetler ve Bulgaristan gibi sosyalist ülkelerde bu oran yüzde sıfırdı. Türkiye'de ise yüzde 62 idi.⁵¹⁷

Türkiye'de ilerleyen yıllarda da (1974) bu eksiklerin tamamlanmadığı ve ilköğretim çağında bulunan 785 bin çocuğun okuldan ve eğitimden yoksun olduğu gerçeğini ortaya çıkaracak ve hâlâ 3 bin 361 köyde okul olmadığı görülecekti. İlkokulu bitirenlerin ancak yüzde 50'si ortaokula gidebiliyordu.⁵¹⁸ 1970'lerin ortalarında bile Türkiye'de okuma yazma bilenlerin oranı yüzde 55 idi. 13 buçuk milyon kişi okuma yazma bilmiyordu. Zenginler çocuklarını okuturken Anadolu'da milyonlar sefalet içindeydi. Sosyal adaletsizlik vardı.⁵¹⁹ Bununla birlikte Türkiye'de 6 yaşından

⁵¹² "Türkiye'de Kitaplar ve Okuyucular Hakkında", **Halk Gençliği Gazetesi**, 15 Ağustos 1952, s. 4.

⁵¹³ "Türkiye Gazetesi Bulgaristanı Örnek Olarak Gösteriyor", **Halk Gençliği Gazetesi**, 27 Ağustos 1954, s. 3.

⁵¹⁴ Emin Çarıkçı "Menderes Döneminde Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler", Hasan Celal Güzel vd., (Ed.), **Türkler**, içinde (1093-1110), C. 17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 1105.

⁵¹⁵ Necdet Sakaoğlu, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, Nisan 1992, s. 123.

⁵¹⁶ "Türkiye Basınından", **Halk Gençliği Gazetesi**, 28 Şubat 1957, s. 4.

⁵¹⁷ İbrahim Osmanoglu, "Türkiye'de Eğitimin Çıkmazları", **Yeni Hayat Dergisi**, 1, (Ocak 1970), s. 9.

⁵¹⁸ "Türkiye'de 785 bin çocuk okuldan yoksun", **Yeni Işık Gazetesi**, 9. VII. 1974, s. 3.

⁵¹⁹ "Eğitimde neredeyiz", **Yeni Işık Gazetesi**, 10. XII. 1974, s. 3.

küçük 8 milyon bakıma muhtaç çocuğun ancak 500 tanesine devlet el uzatabiliyordu. Bulgaristan'da ise çocuklar el üstünde tutuluyordu. Eğitim parasızdı. Okul öncesi eğitim bile vardı.⁵²⁰ Türkiye'de okul öncesi eğitim cumhuriyet döneminde yavaş bir gelişme göstermiştir. 1932 yılında 92 olan okul sayısı 1950 yılında 52, 1960 yılında 64, 1970 yılında ise 112'dir. Öğrenci sayısı ise 1932 yılında 3 bin 895 iken 1970 yılında 4 bin 201 olmuştur.⁵²¹

Adalet: İnsanların düşüncelerinde oluşturulmaya çalışılan algıyla Türkiye, adaletin olmadığı, kanunların tek taraflı işlediği bir ülkedir. Sosyalist düşüncedeki insanlara baskı vardır. Suçlamalar ise kolaylıkla yapılmaktadır. Mesela, mevcut rejimi yıkmak ve proletarya diktatörlüğü kurmak suçlamasıyla 167 Türk vatandaşı aleyhinde dava açılmıştır. Antikomünist kampanyaların neticesi olan bu davalar, Türkiye'de komünist düşüncede olanlara gözdağı verme amacı taşıyordu. Düşüncelerinden dolayı çeşitli zamanlarda birçok kişi tutuklanmıştı.⁵²²

Sık sık sol aydınların Türkiye'de tutuklanma haberlerinin verildiği Bulgaristan'da sosyalist Türkiyeli aydınlara destek yazıları, üniversite öğrencilerinin destek toplantıları görülmektedir. Yazar ve gazeteci Aziz Nesin ile yazar Melih Cevdet Anday'ın tevkif edilmesi bunlardan birisiydi. İlerici görüşleriyle bilinen, yazdığı makalelerdeki eleştirileriyle dikkat çeken Aziz Nesin, sabık Adnan Menderes hükümeti tarafından devamlı takip edilmiştir.⁵²³ Sosyalizmle ilgili kitapların yasaklandığı ve toplattırıldığı bir Türkiye vardı. Aynı Türkiye'de Hitlerin, Mussolini'nin kitaplarının serbestçe satılıp okunması ise düşündürücüydü.⁵²⁴ Mahir Çayan, Deniz Gezmiş, Cihan Alptekin ve arkadaşlarının yargılandığı mahkemelerde savunma yapan avukatlar da tutuklanma ve yıldırma baskılarıyla karşı karşıyaydı. Olaylar yabancı basında da yer alırken Türk hukuk sistemi şiddetle eleştirilmişti.⁵²⁵ "Devrimci Doğu Kültür Ocakları" İstanbul Şube Başkanı'nın 20 yıl hapse ve İnebolu ilçe merkezinde 20 yıl sürgüne mahkûm edilmesi, "Birleşik Devrimci Cephe Teşkilatı" başkanı Veli Erol Tozlutepe'nin 36 yıl, aynı teşkilata üye Şadi Güven'in 35 yıl hapis cezasına çarptırılması Türk adaletinin geldiği noktaya örnek gösteriliyordu.⁵²⁶

1980'lere yaklaşırken bu tür baskıların, cezaların devamlı Bulgaristan Türklerine yönelik yayınlarda gündeme getirildiği görülürken Türkiye'de 12 Eylül darbesi de sola baskıyı durdurmamıştı. Solculara, sosyalistlere yönelik baskılar devam ediyordu. Bu dönemde 2 bin kişinin yargılandığı bir davada askeri mahkeme, 52 DİSK yöneticisine ölüm cezası istemişti. 12 Eylül askeri darbesinden sonra ilk defa terörist eylemlerden değil de politik faaliyetlerden dolayı ölüm cezasının istenmesi⁵²⁷ ilericilere karşı yeni bir baskı döneminin habercisi olarak yorumlanmıştır.

⁵²⁰ Hasan Mahmudov, "Türkiye'de 8 Milyon Bakıma Muhtaç Çocuk Var", **Yeni Işık Gazetesi**, 3 Yanaari 1980, s. 3.

⁵²¹ Akyüz, a.g.e., s. 299.

⁵²² "Türkiyeli vatanseverler aleyhinde dava", **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 43, 30 Ekim 1953, s. 4.

⁵²³ "Türkiye'de Yeni Tevkifler", **Yeni Işık Gazetesi**, 23 May 1961, s. 6.

⁵²⁴ "Yasaklanan kitaplar", **Yeni Işık Gazetesi**, 2 Kasım 1971, sayı: 131, s. 5.

⁵²⁵ "Türkiyede Avukatlar da Sanık Sandalyesine Oturtulmak İsteniyor", **Yeni Işık Gazetesi**, 28. X. 1971, s. 1.

⁵²⁶ **Yeni Işık Gazetesi**, 5. XII. 1974, s. 5.

⁵²⁷ "DİSK yöneticileri mahkemede", **Yeni Işık Gazetesi**, 2 Yuli 1981, s. 5.

DİSK'in kurulduğu 1967 yılından askeri darbe ile kapatıldığı zamana kadar işçi haklarını savunmak için mücadele verdiği hatırlatılmıştır. İstanbul sıkıyönetim mahkemesinde çok sayıda DİSK yönetici ve aktivistinin yargılanması ve yöneticiler hakkında ölüm cezası istenmesi⁵²⁸ Türkiye'deki rejimin anlayışı olarak gösterilmiştir.

Teknoloji: Adaletin, eğitimin olmadığı Türkiye'de teknoloji de yoktur. Türkiye, modern binaların olmadığı, teknolojiden ve gelişmişlikten habersiz insanların yaşadığı bir ülkedir. Bulgaristan ise sosyalizm sayesinde Türkiye'ye bile teknoloji yardımında bulunmaktadır. Bulgaristanlı uzmanlar (1971 sonlarında) Türkiye'de televizyon yayınlarının aktarılması için kullanılacak bir aktarma istasyonu kuracaktır.⁵²⁹ Gelişmişlikle paralel olan enerjinin önemli bir kısmını uzun yıllar aldığımız ülke Bulgaristan'dır. 1960'lı yıllarda Türkiye'de elektrik zaten yoktu. Vilayetler ve kazalar jeneratörlerle ışıklandırılıyordu. 1970'lerde köylere elektrik gelmeye başladı.⁵³⁰ Bulgaristan Türkleri, Türkiye'de 1980 yılında, toplam 40 bin köyden 23 bininde elektrik olmadığını, 24 milyon kişinin yaşadığı köylerde 15 milyonun elektriksiz yaşadığı⁵³¹ haberlerinin okudukları zaman zihinlerinde bir yoklar ülkesi Türkiye oluşturuluyordu.

Anarşi ve terör: Türkiye hep yoklar ülkesi de değildir. Bulgaristan'da olmayan ama Türkiye'de sıradanlaşan politik çalkantılar ve terör olayları ülke genelinde yaygındır. DP iktidarının hep eleştirildiği Bulgaristan'da, 27 Mayıs sonrası değişen politika çizgisi de iktidara gelen diğer hükümetler de eleştirilerin yine hedefindedir. Komünist rejimin görevi de zaten budur. Bu eleştiriler yapılırken oluşturulan algının dayandırıldığı tutarlı noktalar ve tespitler de vardır. 1961 Anayasası döneminde düşünce hayatı, demokratik hayat ve temsil gücü ile sivil toplumun örgütlenme alanı genişledi. Fakat aşırı özgürlüğün demokrasiyi dinamitlediği ve terörü desteklediği iddia edildi. 1971 sonrasında anarşi daha da şiddetlendi. 1980 ihtilaline zemin hazırlayan terör olaylarında, günde ölenlerin sayısı çift rakamlara yaklaşmıştı.⁵³²

Gençliğin olaylar çıkardığı bir ülke olan Türkiye'de ABD Dışişleri Bakanı'nın Ankara'ya gelmesini protesto eden ODTÜ'lü öğrencilerin tutuklanması,⁵³³ 1970'lere yaklaşırken Türkiye'nin değişik şehirlerinde Amerikan aleyhtarı gösterilerin, protestoların görülmesi sıradanlaşmıştır. TBMM'de bile kavgalar vardır. AP ve CHP milletvekilleri arasında mecliste yaşanan kavgalar sonucu yaralananlar ve hastaneye kaldırılanlar olmuştur.⁵³⁴

⁵²⁸ "Türkiye'de Devrimci Sendikalara Baskı Sürüyor", **Yeni Işık Gazetesi**, 24 Ekim 1981, s. 5.

⁵²⁹ "Bulgar Uzmanlarının Türkiye'ye Yardımı", **Yeni Işık Gazetesi**, 30. 11. 1971, s. 5.

⁵³⁰ Ortaylı ve Küçükaya, a.g.e., s. 187.

⁵³¹ "Türkiye'de 15 Milyon Kişi Elektriksiz", **Yeni Işık Gazetesi**, 3 April 1980, s. 5.

⁵³² Süleyman Beyoğlu, "Türkiye'de Askeri Darbelerin Demokrasiye Etkileri", **Cumhuriyet Dönemi Demokratikleşme Faaliyetleri Sempozyumu Bildirileri 28 Ekim 2005-İstanbul**, (93-110), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010, s. 104, 105.

⁵³³ "Türkiye Consının Çiftliği Değildir", **Yeni Işık Gazetesi**, 21 Nisan 1966, s. 3.

⁵³⁴ "Türkiye'de Parlamentoda yeni kavga", **Yeni Işık Gazetesi**, 10 Mart 1966, s. 3.

Türkiye'nin en önemli problemlerinden biri olan eğitim, çocuklar için de öğretmenler için de içler acısıydı. Eğitim tarihinde ilk defa (1969 yılında) 100 bin öğretmen grev yaptı. Kanunen yasak olmasına rağmen öğretmenler 4 günlük greve gitmiş ve ülke genelindeki grevlere destek veren öğrenciler tutuklanmıştır. Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) Başkanı Fakir Baykurt savcılığa sevk edilerek hakkında soruşturma başlatılmıştır.⁵³⁵ Üniversitelilerde problemler ve tutuklamalar oluyordu. Ülke bağımsızlığının tehdit edildiği gerekçesiyle Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden Mümtaz Soysal ve Bahri Savcı, gazetecilerden İlhami Soysal, Cemal Reşit Eyüpoğlu ve Doğan Avcıoğlu tutuklanmıştı.⁵³⁶ Bu arada farklı düşünce grupları arasında da olaylar başlamıştı. Kendilerini "Komando", "Bozkurt" ya da "Ülkücü" olarak adlandıran Turancılar, DTCF'ye saldırdı. Sağcıların çıkardığı olaylar sonucunda TSİP binası aranmak istenirken faşist saldırılar olmuştu. Hukuksuzluklar görülüyor, suçlulara bulunamıyordu.⁵³⁷ İlerici gençlerle komandolar arasında çıkan kavgalar neticesinde yaralanan, tutuklanan öğrencilerin sayısı gün geçtikçe artıyordu. Amerikan karşıtı gösterilerde bulunan solcuların olaylar çıkardığını iddia eden burjuvaların aksine gerçekte komandolar yani faşistler bıçaklarla, silahlarla saldırılarda bulunuyorlardı. Komandoların saldırıları DİSK, Türk-İş, CHP, Gazeteciler Sendikası tarafından şiddetle kınanmıştı.⁵³⁸ Büyük şehirlerde işçiler, ücret ve sosyal haklarının iyileşmesi için grev yapıyorlar polisle, askerle karşı karşıya geliyorlardı. Can kayıplarının da olması üniversite öğrencilerinin tepkilerine yol açıyordu.⁵³⁹

Bulgaristan rejimi Türkiye'deki anarşiyi özellikle solculara yönelik saldırılar olarak göstermektedir. İlerici, devrimci, sosyalist görüştekilere karşı şiddetin ön planda olduğunu savunmaktadır. Türkiye, sokaklarında öğrencilerin öldürüldüğü, öldürenlerin rütbe aldığı ve kahraman olduğu bir ülke olarak sunulmaktadır. Türkiye, can güvenliğinin olmadığı bir yerdir. Toplumun en yurtsever kesimi olan devrimci öğrenciler ve işçilere çevrilen namlular acımasız bir şekilde ateşlenmektedir. Bu mücadelelere karşı yapılan acımasızlıklar Hitler ve Mussolini dönemlerine benzetilmektedir.⁵⁴⁰ 1978 yılı içerisinde anarşi olaylarında ölenlerin sayısı bini geçmiş yaralıların sayısı ise 6 bine yaklaşmıştı. Türkiye'de anarşinin önüne bir türlü geçilememektedir. Hemen her şehirden gelen ölüm haberleri bazı yerlerde sokağa çıkma yasağı uygulanmasına yol açıyordu. Bazı yerlerde olaylar yüzünden okullar kapatılıyor ve eğitime ara veriliyordu.⁵⁴¹ 1979 yılı içerisinde can ve mal güvenliğinin olmadığı bir Türkiye manzarası karşımızdadır. İnsanlar kaybolmaktadır. Yetkililer ise buna çare bulamamaktadır. Güvenlik neredeyse yoktur. Türkiye gazeteleri kayıp ilanları ile doludur.⁵⁴²

⁵³⁵ "Yüzbin Öğretmen Grev Yapıyor", **Yeni Işık Gazetesi**, 18. XII. 1969, s. 3.

⁵³⁶ "Profesör ve Gazeteciler Tutuklandı", **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, 12. VI. 1971, s. 3.

⁵³⁷ "Ankara'da Çatışma Oldu", **Yeni Işık Gazetesi**, S. 147, Aralık 1974, s. 5.

⁵³⁸ "Türkiye 12 Mart Ortamına İtiliyor", **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, 3. XII. 1974, s. 3.

⁵³⁹ Yalçın vd., a.g.e, s. 606.

⁵⁴⁰ Turhan Temuçin, "Sokaklarda Öldürülüyorlar", **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, 5, (Mayıs 1978), s. 23.

⁵⁴¹ "Önü Alınmayan Anarşi", **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, 3, (Mart 1979), s. 22.

⁵⁴² "Türkiye'de 4 ayda 47 bin kişi kayboldu", **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, 1, (Ocak 1980), s. 23.

Ekonomik buhranın ilerlediği 1970'lerden sonrasının Türkiye'sinde, işsizlik ve pahalılık devamlı artmıştır. Baskı ve şiddet ile dikkatler başka noktalara çekilmiştir. Kahramanmaraş olaylarının yıldönümünün TÖB-DER'li öğretmenler ve öğrenciler tarafından protesto edilmesi sebebiyle tüm yurttan 5 bin kişinin gözaltına alınması ve çıkan olaylarda 3 kişinin öldürülmesi⁵⁴³ ülkenin sıradan günleri şeklinde sunulmuştur. Gelişmeler 12 Eylül İhtilali'yle sonuçlanmıştır. Ancak sol görüşlülere baskılar devam etmiştir. Askeri darbeden sonra ilerici yayınlar satan kitapçılardan hapse atılan İlhan Erdost öldürülmüştür. Türkiye'de işkenceler her geçen gün artmış ve ihtilal döneminde işkenceden ölenlerin sayısı 20'yi geçmiştir.⁵⁴⁴

Komünist rejimin yayın organlarında Türkiye veya diğer kapitalist ülkelerdeki olaylar ve grevler boy boy haberlerle çıkmaktadır. Ancak Sovyetlerde ya da Bulgaristan'da olay veya grev hiç olmazdı; olamazdı. Greve gitmek diye bir durum söz konusu değildi. İşçiler aldıkları ücreti yeterli görüyorlar mıydı? Şüphesiz memnuniyetten değil, üzerlerindeki baskıdan kaynaklanıyordu.⁵⁴⁵

Aile hayatı ve ahlaksızlık: Sosyalizmin olmadığı bir aile anlayışı, geçim sıkıntısı yaratmakta bu da, genç kız ve kadınları kapitalist ülkelerde ahlaksızlığa ve fuhşa sürüklemektedir. Komünistlere göre İslam'da kadın bir mal gibi alınıp satılmaktadır. Kadınlar için sokaklar hiç de güvenli değildir. Gece saatlerinde İstanbul sokaklarında yanında bir kadınla gezmek cesaret işidir. İçkili insanlar kadınlara saldırmaktadır. Birçok şehirde görülen içler acısı durumların bir örneği Sakarya'da görülmüş ve bir baba 19 yaşındaki kızını 150 lira karşılığında satmıştır.⁵⁴⁶ Erkek egemen bir toplum olan Türkiye'de erkekler kahveleri doldururken kadınlar, özellikle genç kızlar ağır şartlarda çalışmaktadır. Çünkü işyerlerinde düşük ücrete çalışan kadınlar tercih edilmektedir. Hastanelerin olmadığı ülkede, doğum sırasında ölen kadınların çocukları, kimsesiz olarak büyümektedir. Türkiye'de kadınların eğitim seviyesi çok düşüktür. Kadınlar fuhşa teşvik edilmekte ve borca karşılık satılmaktadır.⁵⁴⁷ Haberlerde, kayıp kızını gece kulüplerinde arayanlar, sevgilisi ile birlikte kocasını öldürenler, satılan kızlar, kız yüzünden düello yapanlar vardır. Öte yandan Türkiye'yi kötüleyen Bulgaristan'da ise kendi verilerine göre 1962 yılında nikâh dışı ilişkilerden doğan 10 bin 933 çocuk vardı.⁵⁴⁸

Ekonomi: Türkiye'nin bir diğer "var"ı fakirliğidir. Ülkenin büyük kesimi köylerde yaşamaktadır. Türkiye'de arazilerin çoğunluğu büyük çiftlik sahiplerinin elindedir. Köylülere yeterli toprağa sahip değildir. İlkel sistemlerle tarımın yapıldığı Türkiye'de çok az miktarda makineleşmeye geçilmiştir. 1945 yılı verilerine göre; 7 köy işletmesine bir pulluk, 29 bin işletmeye

⁵⁴³ "Türkiye'de Can Güvenliği Yok", **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, 4, (Nisan 1980), s. 24.

⁵⁴⁴ "Kurtlar Gibi Saldırdılar", **Yeni Işık Gazetesi**, 2 Yuli 1981, s. 5.

⁵⁴⁵ Şerefli, **Türk Doğduk Türk Öldük**, s.135.

⁵⁴⁶ "Ahlak düşkünlüğü", **Halk Gençliği Gazetesi**, 29 Septemvri 1961, sayı: 40, s. 7.

⁵⁴⁷ Stefka Pırvanova, "Türkiyede Kadınlar Yoksulluk ve Geriliğin Esiri", S. 10, **Halk Gençliği Gazetesi**, 7 Mart 1963, s. 7.

⁵⁴⁸ "Bir de Bunlar", **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 13, Mart 1965, s. 7.

bir traktör düşüyordu.⁵⁴⁹ Paris’te örgütlü “İleri Jöntürkler Birliği”ne göre 1950’li yılların başlarında 6 milyon topraksız köylü vardı.⁵⁵⁰

Marshall planı ile Amerikan müstemlekesi olan Türkiye’de fakir Türk halkının durumu daha da kötüleşmişti. İşçiler haklarını alamıyordu. İşçilerin örgütlenmesi engelleniyor ve seslerinin daha fazla çıkması istenmiyordu.⁵⁵¹ Fakirlik sadece Türkiye’deki köylüleri değil, ülkenin yurt dışındaki temsilcilerini de vurmuştu. Sofya’daki Türk elçilik görevlilerinin rüşvet yedikleri, İran’daki Türk elçilik görevlilerinin karaborsada sabun satarken yakalanma haberleri, Türk diplomatlarının bile içinde buldukları durumun içler acısı olduğunu gözler önüne seriyordu.⁵⁵²

1950’de iktidara gelen Adnan Menderes köylülerin cebine para girmesini sağladı, çarıktan kurtardı ve köylülere sahip çıkarak yatırımlar yapmaya başladı. Fakat milletin asli unsurlarına zarar vermesi, milli abideleri yıkması, inşaatçılık adına şehirleri alt üst etmesi iktidarının da erimeye başlamasına yol açtı.⁵⁵³ Türkiye’deki Türklere göre kendileri çok zengindi ama ülkede pahalılık her sene artıyordu. Özellikle DP döneminde 1950-59 yılları arasındaki fiyat artışları bunu açıkça göstermektedir. Ülkede var olan ürünleri alacak vatandaş yoktu. Satın alma güçleri oldukça düşüktü. Hükümet silahlanmaya, savaş için yapılan havaalanlarına, savunmaya harcadığı paralarla bir avuç insanı zengin ediyor ve “varistanda” yaşatıyordu ama ülkenin büyük çoğunluğu için bir “yokistan” manzarası ortaya çıkmıştı.⁵⁵⁴ 1960’lara yaklaşırken 4 Ağustos 1958 tarihinde 2.80 TL olan 1 Amerikan Doları 9 TL olmuştu.⁵⁵⁵

Solun tanınmış isimlerinden Çetin Altan’a göre İstanbul’da bir milyondan fazla insan, süt verimi ile meşhur Hollanda cinsi ineklerden daha kötü şartlarda yaşıyordu. Adnan Menderes döneminde İstanbul’a göç eden Anadolu insanı şehirde, işsizlerin ve mülksüzlerin sayısını artırmıştı.⁵⁵⁶ Türkiye çok fakir bir memleketti. Sadece ülkenin doğusu değil ülkenin tamamında kıtlık ve yarı açlık vardı. Buğday üretimi kendine yetmiyordu. Ülke açlık içinde iken silahlanmaya yatırım yapıyordu. Tarımın kalkınması için bir teşebbüs de yoktu. Ülkeyi yönetenlerin vurdumduymazlığı halkı felakete sürüklüyordu. Bu yüzden çocuklarının açlıktan ağlamasına dayanamayan bir baba kendini öldürmüştü.⁵⁵⁷

Bulgaristan’dan Türkiye’ye özel olarak gönderilen kişilerin gezileri, gözlemleri belirli aralıklarla yayınlanmaktadır. Bu bilgilerde dikkat çeken noktalardan en önemlisi fotoğraflardır.

⁵⁴⁹ “Türkiye köylüsünün durumu hakkında”, **Yeni Işık Gazetesi**, 15 Mart 1948, s. 1.

⁵⁵⁰ BCA, 030_01_00_00_41_242_10_5, (31.7.1950).

⁵⁵¹ Salim, “Türkiye’de İşçi Sınıfının Durumu”, **Yeni Işık Gazetesi**, 26 Aralık 1948, s. 4.

⁵⁵² “Sofya’daki Türkiye Elçiliği Memurlarının Suiistimalleri”, **Yeni Işık Gazetesi**, 1 Ocak 1952 s. 4.

⁵⁵³ Ortaylı ve Küçükçaya, a.g.e., s. 192.

⁵⁵⁴ İsmail Cambazof, “Yokistan mı, Varistan mı?”, **Yeni Işık Gazetesi**, 23 Temmuz 1959, s. 3.

⁵⁵⁵ Tuncer, a.g.e., s. 56.

⁵⁵⁶ “İstanbulda bir milyon kişi mahzenlerde yaşıyor”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 3 Şubat 1961, Sayı: 6, s. 3.

⁵⁵⁷ “Çocuklarının açlığına dayanamayan baba kendisini öldürdü”, **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 13, 23 Mart 1962, s. 7.

Özenle çekilmiş fotoğrafların tamamı, köylerde, kenar mahallelerde, dilencilik yapanlara, hamallara, ara sokaklardaki çalışan insanlara aittir. Yazılarda Bulgaristan'ın çok gelişmiş, Türkiye'nin ise çok geri kalmış olduğu izlenimi verilirken yazıyı kaleme alan kişinin Türkiye'de konuştuğu insanlara Bulgaristan'ın rejiminin Türkiye'de anlatıldığı gibi olmadığını, yanlış bilgilendirildiklerini ifade etmesi⁵⁵⁸ dikkat çekmektedir.

Sürekli Türkiye ile kıyaslama yapan Bulgarlara göre, mutlu insanların diyarı Bulgaristan sosyalizm ile birlikte büyük gelişme kaydetmiştir. Ruslarla çarlık dönemine dayanan ilişkilerin İkinci Dünya Savaşı sonrasında daha da kuvvetlenmesi ve Sovyetlerin teknik desteği Bulgaristan'ın tarımdaki başarısına katkı sağlamış, ülkenin ekonomisini olumlu yönde etkilemiştir.⁵⁵⁹ Komünist partisine göre, Bulgaristan olumsuzlukların olmadığı bir ülkedir. Farklı ülkelere ziyaret edenlerin gözleriyle Bulgaristan'ın anlatıldığı yazılarda; doğa güzellikleri, turistik bölgeler övülmektedir. Türkiye'den Sami Küçük ise Bulgaristan'ın tarım alanındaki gelişmeleri sayesinde köylülerin her türlü sosyal hakka sahip olduğunu, müreffeh bir hayat yaşadıklarını, otomobil alabilecek ekonomik güçleri bulunduğunu söylemiştir.⁵⁶⁰ Teknik alanlarda da Bulgaristan'da ilerleme vardır. Birçok ülkeye yardım verilmektedir.⁵⁶¹

Arap ülkeleri ve Afrika ülkeleri ile kurulan ilişkiler neticesinde birçok öğrenci ve meslek sahibi Bulgaristan'a gelmektedir. Bulgaristan sendikaları Arap halklarının Cezayir'de özgürlük ve ulusal bağımsızlık mücadelelerine destek vermişlerdi. Arap ülkelerindeki sendikalarla ilişkiye girildi. Güney Yemen, Suriye, Ürdün, Birleşik Arap Cumhuriyeti, Filistin sendikalarına yardımda bulunuldu. Arap ülkelerinden 150'den fazla kişi tıbbi bakım için Bulgaristan'a geldi. Ayrıca Afrika ve Asya ülkeleri ile de ilişkiye geçildi. 1970'lerden sonra ilişkiler daha da gelişti. Birçok genç işçi meslek öğrenmek ya da uzmanlaşmak için Bulgaristan'a gelmeye başladı. Bu ülkelere eğitim için gelen öğrencilere yükseköğrenim bursları veriliyordu.⁵⁶²

Bulgaristan modern binalar inşa ederken Türkiye'de bu sektörün olmadığı iddia edilerek Türkiye'de yaklaşık 7 milyon aileden 80 bininin mağara ya da çadırda yaşadığı, üstelik bazılarının bu mağaralara kira ödediği belirtilmiştir. Evlerde yaşayanlar da vardı. Banyo, tuvalet ve mutfakın olmadığı bu evler bir ya da iki odalıydı. 3 milyonu elektriksiz olan bu evlerin yüz binlercesi tezekle ısınyordu.⁵⁶³

⁵⁵⁸ H.Polakof, "Türkiye'de yolculuk notları", **Yeni Işık Gazetesi**, 20 Eylül 1960, s. 3.

⁵⁵⁹ "Kalkınan bir memleket", **Yeni Işık Gazetesi**, 12 Kasım 1966, s. 3.

⁵⁶⁰ "Yabancıların Gözünde Bulgaristan", **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, 6, (Haziran 1971), s. 7.

⁵⁶¹ "Bulgaristan Gelişen Memleketlere Yardım Ediyor", **Yeni Işık Gazetesi**, 20 Ocak 1966, s. 3.

⁵⁶² Hacnikolov ve Kalaora, a.g.e., s. 312-314.

⁵⁶³ "Türkiyede Konut Sorunu", **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, 3, (Mart 1980), s. 19.

Fakir Türkiye'nin üretimi olmadığı için ihracatı da yoktur. Dokuz milyonluk Bulgaristan ise Türkiye'nin üç katı ihracat yapmaktadır.⁵⁶⁴ Türkiye'de işçilerin sigortası, iş güvenliği ve sendikali olma hakkı yoktur. Ağır şartlarda çalışırlar. Tam gün çalışanlara yarım gün ücreti verilir. Erkeklerle aynı işi yapan kadınlara daha az ücret ödenir.⁵⁶⁵

Bulgaristan Türklerine yönelik yayın yapan ekipteki sorumlular, Türkiye basınında çıkan eğitim, sağlık, çocuk, fakirlik gibi konularla ilgili haberleri itina ile Bulgaristan'da tekrar tekrar işlemektedir. Bütün bu olumsuz haberler Türkiye'nin eksikleri olarak ele alınmaktadır. Amaç; Bulgaristan Türklerine, Türkiye'yi kötü göstermektir.⁵⁶⁶ Fakir insanların çıkış aradığı bir ortamda Avrupa kapıları Türklere açılmıştır.

2.10.4. Avrupa'ya Giden Türk İşçilerle İlgili Menfi Propagandalar

Türkiye'de 1950 yılında kırsal kesimin desteğini alarak iktidara gelen DP iktidarı tarıma dayalı sanayileşmeyi benimsedi. Tarım alanında makineli üretime geçilmesini hızlandırdı. Yabancı sermaye ile birlikte yerli traktör üretimi yönünde adımlar attı. Ancak traktör sayısı artarken onunla doğru orantılı olarak diğer tarım aletlerinin sayısının artmaması zaman içinde tarımsal üretimde azalan verimler ile ekonomiyi yüz yüze bıraktı.⁵⁶⁷ Tarımda makineleşme daha fazla arazinin işlenmesine imkân sağlamış ancak tarım alanlarının sulanması gibi diğer alanların aynı şekilde gelişmemesi tarımda durgunluğa yol açmıştır. 1953 yılından sonra ekonomide bozulma başlamış, dış ticaret açığı büyümüştür.⁵⁶⁸ Ekonomisi tarıma dayalı olan ülkenin insanları çareyi Avrupa ülkelerine gitmekte buldular.

Bulgaristan Türklerine Türkiye'nin geri kalmışlığı ve fakirliği ile ilgili yayınlarla oluşturulan algıya 1960'lı yıllarda başlayan Türkiye'den Avrupa'ya işçi göçü de iyi bir malzeme oluşturmuştur. Bulgaristan'daki Komünist Partisi'nin yayınları Türkiye ve Türkleri devamlı fakirlikle suçlamışlardır. Yayınların haklı çıkarcasına o yıllarda Türkiye'den insanlar ekmek parası için başka ülkelere gitmeye başlamıştır. Türkiye'deki muhalif basından ve uluslararası ajanslardan derlenen haberlere Bulgaristan'dan geçerek Avrupa ülkelerine giden Türkler'den alınan haberler abartılı yorumlarla okuyuculara sunulmuştur.

Türkiye'nin toplam nüfusunun yüzde 1'i, çalışan nüfusunun ise yüzde 2'si, 1961-69 yılları arasında çalışmak için yurt dışına gitti. Bu gurbetçilerin gönderdikleri döviz miktarı Türkiye'nin

⁵⁶⁴ "Dokuz milyonluk Bulgaristan Türkiye'nin üç katı ihracat yapıyor", **Yeni Işık Gazetesi**, 2 Yuni 1981, s. 5.

⁵⁶⁵ "Baskı ve Sömürü", **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, 11, (Kasım 1978), s. 25.

⁵⁶⁶ Şerefli, **Türk Doğduk Türk Öldük**, s. 134.

⁵⁶⁷ Murat Koraltürk, "Türkiye Ekonomisi (1923-1960)", Hasan Celal Güzel vd., (Ed.), **Türkler**, içinde (1018-1047), C. 17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 1040.

⁵⁶⁸ Tuncer, a.g.e., s. 52.

1969 ithalatının yüzde 70'ini karşılıyordu. Türkiye nüfusu artıyordu. Köyden kente sürekli göçler yaşanıyor. Aynı dönemlerde iş sahaları ise aynı oranda artmıyordu.⁵⁶⁹

Anadolu'nun değişik bölgelerinden kadın-erkek, başta Batı Almanya olmak üzere Avrupa'nın değişik ülkelerine her türlü sektörde çalışmak için gitmeye başladılar. Türklerin işçi olarak yabancı ülkelere gitmesiyle birlikte çeşitli problemler de görülmeye başlandı. Bu durum işçi alan ülkelerin bazı tedbirler almasına yol açtı. 1960'tan itibaren Almanya'ya gönderilen işçilerin sayısı 200 bin civarına ulaştığında Almanya, 1966 yılından sonra Türkiye'den işçi almayacağını açıkladı.⁵⁷⁰ Türklerin çalıştığı ülkelerde, başka ülkelere işçiler de vardı. Vasıfsız yabancı işçiler doğal olarak ağır ve herkes tarafından makbul olmayan işlerde çalışıyor. Kötü şartlar toplu eylemlere de sahne oluyordu. Bunlardan birinde çalışma şartlarını eleştiren ve yeterli konut bulamadıklarını belirten bin 500 Türk işçisi Köln'de miting yaptı. Maden ocaklarında çalışan 9 bin Türk işçisi de grev hazırlığı yapıyordu. Bu arada yabancı işçiler birçok suça karışmaya başladı. Suça karışan yabancılar içinde en ağır hapis cezasını bir Türk'ün alması ve 7 Türk'ün uyuşturucu satmaktan tutuklanması⁵⁷¹ bilgileri Bulgaristan Türklerinin sosyalizme kazandırılmasında kullanılıyordu. Bulgaristan açısından Türklerin sosyalizme kazandırılmasında olumlu etkileri olan bu tür bilgilere dayanarak Müslümanlığın yanlış yola saptırılan bir düşünce olduğu tezlerine de destek sağlanmaya çalışıldı.

Yabancı işçilerin devamlı arttığı Batı Almanya'da ucuz yabancı işçi, işsizliği yükseltmiş ve ülkede son bir yıl içinde (1966) Türk işçilerinin yüzde 15'i işsiz kalmıştı.⁵⁷² Buna rağmen Anadolu'da hemen herkesin dilinde Almanya vardı. Hiç kimse Almanya'da nerde, nasıl ve hangi şartlarda çalışacağını düşünmeden bu ülkeye gitme peşindeydi. Almanya refah ülkesi cennet bir yer olarak anlatılıyordu. Bazı şehirler sanki Türk şehri gibiydi. Münih'te 80 bin Türk yaşıyordu. 68. vilayet olarak adlandırılmıştı. Fakat Türk şehirlerine benzemeyecek derecede düzenli ve temizdi. Değişik işlerde çalışan Türklerin tuvalet temizlemekten şikâyetçi olması⁵⁷³ haberleri Bulgaristan Türklerine "İşte sizin gitmek istediğiniz Türkiye'nin insanların durumu." mesajıyla verilmiştir.

Dünyanın farklı bölgelerindeki savaşlar, rejimler, karışıklıklar ve diğer sebepler birçok ülke insanını Avrupa'ya çekmektedir. Bu yüzden Almanya, Türk işçilerine karşı çıkmaktadır. Alman vatandaşlarından işsizler dururken Türklerin Almanya'da çalışmak istemesi bazı tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Aslında Almanlardan bazıları Türk ya da diğer Akdeniz ülkeleri vatandaşlarının çalışmalarına karşı değildir. Çünkü hizmet sektöründe çalışmak isteyen Alman bulunmamaktadır. Bu sektörün Türklerle istihdam edilmesi olumlu karşılanırken Türklerin ağır iş

⁵⁶⁹ Yalçın vd., a.g.e, s. 606.

⁵⁷⁰ "Türkiye Basınından", **Halk Gençliği Gazetesi**, Sayı 52, Aralık 1964, s. 7.

⁵⁷¹ "Almanyadaki Türkiye işçilerinin durumu", **Yeni Işık Gazetesi**, 1 Eylül 1966, s. 3.

⁵⁷² "Almanyada Türk işçilerinin yüzde 15'i işsiz kaldı", **Yeni Işık Gazetesi**, 16 Kasım 1967, s. 3.

⁵⁷³ "Bir Dokun Bin Ah Dinle", **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, 3, (Mart 1974), s. 8, 9.

şartlarında çalışmaya karşı çıkmadıkları görülmüştür.⁵⁷⁴ O sıralarda yaşanan ekonomik bunalım, Batı Avrupa ülkelerindeki yabancı işçileri de etkilemiştir. Yabancı işçiler ülkeye göre değişiyordu. Türkler, en fazla Batı Almanya'da çalışıyordu. Yabancı işçiler buldukları ülkenin politik ve ekonomik değişimlerine karşı korumasız oldukları için bunalımlı dönemlerde öncelikle etkilenen kesimdi. Bunalım dönemlerinde ülkelere dönen işçilerin sayısı da oldukça fazlaydı. Türkler zor işlerde çalışıyordu. Ağır işler problemleri de beraberinde getirmekteydi. Batı Berlin'de 15 bin kadar Türk işçisinin sefalet içinde yaşadığı belirtiliyordu. Almanların hor gördüğü bu kesim artık istenmiyordu. Türk çocuklarının dil eğitimi problemi de vardı. Bunun için Alman hükümeti kurslar düzenlemeye başladı. Problemleri hayat; çocukları suça itmiş, kızları fuhşa sürüklemişti.⁵⁷⁵

Bulgar komünistlerinin de örnek aldığı Lenin'in propaganda anlayışında hep günlük sorunlardan hareket edilmektedir. Mesela dönemin sorunları olan işsizlik, açlık, grevler ve savaşlar kapitalist sistemin bozukluğunu göstermektedir.⁵⁷⁶ Avrupa kapılarının Türk işçilere açılması, komünist Bulgar rejiminin oluşturduğu Türk algısına oldukça katkı sağladı. Komünistler açısından bir diğer getirisi de bu işçiler arasında komünizm propagandası yapmak ve TKP'ye sempatican kazandırma şeklinde olmuştur. Bulgaristan Türklerinden ve Türkiyeli mülteci komünistlerden Türk işçilerine yönelik propagandalar yapılmıştır. Bahri İbrahimov, zaman zaman düşman olarak gördüğü bazı Bulgaristan Türklerini takip ediyor ve bunların Sofya Tren garında İstanbul-Münih seferini yapan trendeki Türkiye'ye giden yolcularla yaptıkları konuşmaları izliyordu. Ayrıca istasyonda bir de duvar gazetesi çıkarılıyor ve Türkçe olan gazete iki haftada bir değiştiriliyordu. Duvar gazetesi, Bulgaristan Türklerinin mutluluklarını anlatıyordu. Gün gelecek bu Mutlu Türkler! iki ayda Bulgarlaştırılacaktı.⁵⁷⁷

2.11. Bulgaristan'ın Türk Azınlığa Uyguladığı Göç Politikası

Balkanlardan göç serüveni Osmanlı-Rus harbi ile başladı. Türklere yönelik baskılar, Bulgaristan Türkleri için de sürekli Anadolu'ya göçlere sebep oldu. Bulgarlar, Türkleri göç ettirmek için çeşitli planlar yapıyordu. Sayıları devamlı artan Türklerin göç ettirilmesi nüfusu Türkler kadar artmayan Bulgarlar lehine oluyordu. Ancak Bulgar ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktaydı. En önemli üreticisi de Türklendi. Göçün dengeli olması da hesap ediliyordu. Bulgaristan'da Türklerin asimilasyonu politikalarından biri olan, oluşturulmaya çalışılan Türkiye algısının, Bulgaristan'ın göç politikası ile doğrudan bağlantısı vardı. İzlenen politikanın sonucu eritilemeyen ve nüfusu artan Türkleri göçe zorlamaktı.

⁵⁷⁴ "Türk İşçiler İstenmiyor", *Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi*, 9, (Eylül 1977), s. 19.

⁵⁷⁵ "Batıda Türk İşçileri", *Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi*, 6, (Haziran 1979), s. 18, 19.

⁵⁷⁶ Akarcalı, a.g.e., s. 48.

⁵⁷⁷ Şerefli, *Türk Doğduk Türk Öldük*, s. 423.

Bulgaristan'dan ilk büyük Türk göçü 1877-78 Osmanlı-Rus savaşının bozgunluğuyla oldu. Bulgaristan da işte tam bu sırada kuruldu. 1876 yılında Tuna vilayeti yarı yarıya Bulgar ve Türk nüfusunu barındırıyordu. 1 milyon 120 bin Türk, 1 milyon 130 bin Bulgar vardı. Tek milletli bir Bulgar devleti kurmak imkânsız gibiydi. İşlenebilir toprakların yüzde 70'i Türklerin elindeydi. Ruslar ve Bulgarlar Türkleri kılıçtan geçirip göçe zorladılar.⁵⁷⁸ Balkan Savaşları sırasında, Birinci Dünya Savaşı ve Osmanlının dağılma sürecinde göçler oldu. Milli Mücadele sonrası Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan Bulgaristan'da 1944 yılında sosyalist rejimin kurulduğu tarihe kadar aralıklarla yaşanan göçlerde yaklaşık 200 bin Türk Anadolu'ya göç etti.⁵⁷⁹

Bulgaristan'da yeni bir dönem başlatan komünist rejim, her kesime olumlu mesajlar vererek desteklerini istedi. En önemli topluluk Türklerdi. Onlara da haklarını alacaklarını vaat etti. Dinlerinde serbest olduklarını, ibadetlerini rahatlıkla yapabileceklerini söyledi. Ancak birkaç yıl sonra, Türk okulları devletleştirildi. Türk köylüsünün elindeki topraklar kooperatifleşme adıyla alındı. Baskılar ve yıldırımlar başladı. Bu arada bazı Türklerin göç etmesi ve göçe teşebbüs edenlerin olması yönetimi harekete geçirdi. Uzun bir zamandır Türklerin göç etmemesi Türk nüfusunu artırmıştı. Bunların Bulgaristan'dan çıkarılması gerekiyordu. 10 Ağustos 1950 tarihinde Bulgaristan Türkiye'ye bir nota vererek yüz binlerce Türk'ün 3 ay gibi kısa bir sürede Türkiye'ye alınmasını istedi. Bu tarihin öncesi ve sonrasında ise Bulgaristan Türklerine yönelik bir göç algısı oluşturuldu. Türklerin bu baskılar karşısındaki tek seçenekleri göç etmektir.⁵⁸⁰

Türkiye'ye hicret etmek isteyenlerin bu fikirlerinden vazgeçmesi için kaleme alınan yazılarda, Türkiye'de geçim şartlarının zor olduğu açıklanmaktadır. Türkiye'de bir aylık ücretle ailesini geçindirmeye çalışan bir işçinin ay sonunda elinde hiç parasının kalmadığı vurgulanmaktadır. Bulgaristan'daki bazı Türklerin göç etme düşüncesi ile Bulgaristan'daki işleriyle meşgul olmadıkları ve buradaki işlerine yabancı gözüyle bakmaları da eleştirilmektedir.⁵⁸¹

1950 göçünden önce Türkiye'deki basında da Bulgaristan Türklerine yönelik baskılarla ilgili yazılar vardı. Haberlerde göçe yönelik yayınlar da yapılmıştı. Bulgaristan'da "Yeni Işık", Türkiye'de de özellikle "Yeni Sabah" karşılıklı yayınlarla baskı ve göçle ilgili suçlamalar yapıyordu. "Kızıl Bulgaristan'daki din ve ırk kardeşlerimizin cehennem hayatı yaşadıkları" anlatılan Türkiye'deki gazete haberlerinin aksine Bulgaristan'daki "Yeni Işık", bunların tamamen yalan olduğunu savunmuştur. Türkiye'deki basın Türkiye'ye gelen Bulgaristan Türklerinin ifadelerine göre komünistlerin Türk gençlerini işkence ile öldürdüğünü, kızların ırzına geçtiğini

⁵⁷⁸ Bilal N. Şimşir, "Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu" **Bulgaristan'da Türk Varlığı Bildiriler 7 Haziran 1985**, (47-66), 3. Baskı, TTK Yayınları, Ankara, 1992, s. 48.

⁵⁷⁹ Şimşir, **Bulgaristan Türkleri (1878-2008)**, s. 229.

⁵⁸⁰ BCA, 030-0-010-000-000-243-646-6, (1.8.946).

⁵⁸¹ Süleyman Hafizoğlu, "Türkiye ve Bulgaristan", **Yeni Işık Gazetesi**, 22 Mart 1948, s. 1.

yazarken BKP'nin yayın organı “Yeni Işık” Türklerin tam haklara sahip vatandaşlar olduğunu iddia etmiştir.⁵⁸²

Karşılıklı karalama kampanyaları yapılmaktadır. İki ülke vatandaşlarının birbirlerinden, basında çıkan yazıların dışında çoğunlukla haberdar olmadığı bir dönemdir. Bulgaristan gazeteleri devamlı Türkiye'deki hayat şartlarını kötülerken, Türkiye'de çıkan haberlerde de Bulgaristan'daki hayat şartları çok kötü aktarılmaktadır. Bulgaristan'da işçiler zor şartlarda çalışmaktadır. Ücretler oldukça düşüktür. Hürriyetin olmadığı bir rejim anlatılmaktadır. Bulgar vatandaşları odalarını bir ya da daha fazla kişiyle paylaşmak zorundadır. Binalarda kapıcı zorunluluğu vardır ve bu kapıcının görevi ikamet edenlerin takipçiliğini yapmaktır. 6 milyon nüfuslu ülkede 500 bin polis vardır. Hastalıklar çok fazladır. Komünist yöneticiler ise zevk içinde yaşamaktadır.⁵⁸³

Bulgaristan'da Türklerin Sovyetleştirilmesi gayesiyle çıkan iki gazete vardı. Bunlardan biri Bulgar Halk Gençliği Teşkilatının, diğeri de Bulgar Halk Ordusunun gazetesiydi. Bu gazetelere göre Türkiye Amerikan kolonisiydi. İktisadi ve politik olarak eziliyordu. Sovyet Rusya'ya karşı yapılacak bir savaş için hazırlanıyordu. Türkiye devamlı harp malzemesi alıyordu. Fakir Türk milleti ise şaşkınlık içindeydi. Bulgaristan'da ise Türkler din ve milliyet serbestliği içinde eşit haklara sahip hür vatandaşlar olarak yaşıyordu.

Türkiye'de ise Bulgaristan Türklerinin çocuklarının mekteplerde komünist öğretmenler tarafından Ruslaştırıldığı ve komünistleştirildiği bilgisi savunuluyordu. Bulgaristan'daki okul kitaplarının müfredatları bu maksatla hazırlanmıştı. Bulgaristan Türkleri göç etmek taraftarıydı. Rejim o kadar baskıcıydı ki komünist olmayan bazı Bulgarlar bile göç eden Türklere “Siz kendinizi kurtarıyorsunuz ya biz ne yapalım?” diye dert yanıyordu.⁵⁸⁴

Daha önce Türkiye'ye göç edenlerin gönderdiği mektupları yayımlayan Bulgaristan'daki Komünist Partisi'nin yayın organları, Türkiye'deki hayat şartlarının zorluğunu ileri sürmektedir. Can güvenliği açısından adı açıklanmayan birinin Türkiye'den 25 Temmuz 1949 tarihinde gönderdiği mektupta dokuz yıldır sefil bir hayat sürdüğü anlatılmaktadır. Zanaatkâr olan kişinin amele olarak çalıştığı ve hayat şartlarının çok pahalı olmasından yakındığı belirtilmektedir. Türkiye'deki muhacirlerin durumu içler acısıdır.⁵⁸⁵ Bu arada hemen her alanda Türkiye aleyhindeki yazılarla ekonomi, eğitim, sağlık eleştirilmektedir. Komünistlere göre bilinen Türk tarihinde hep Türklerin göçleri vardı. Mesela, Orta Asya Türk tarihinden beri Türkler, kimi zaman emperyalist padişahların arkasından, kimi zaman mağlubiyetler sebebiyle göç etmişti. Göçler yüzünden Türkler geri kalmıştı. Bulgaristan'daki Türklerin çocuklarını okutmak için Türkiye'ye göç etmek

⁵⁸² “Evet, Bulgaristan bir cehennemdir”, **Yeni Sabah Gazetesi**, 24 Nisan 1948, s. 1. Ayrıca bkz. EK 19.

⁵⁸³ “Bulgaristanda Hayat”, **Tasvir Gazetesi**, 4 Temmuz 1949, s. 3. Ayrıca bkz. EK 19.

⁵⁸⁴ Melih Kudret, “Bulgaristandaki Türklerin Sovyetleştirilmesi”, **Tasvir Gazetesi**, 4 Temmuz 1949, s. 3.

⁵⁸⁵ “Türkiye'den Mektup”, **Yeni Işık Gazetesi**, 26 Ağustos 1949, s. 3.

istemelerine yönelik söylentiler de ortaya atılıyordu. “Türkiye’de zenginlerden başkası okuyamıyordu. Göçmenlerden yüksek makamlara gelen yoktu. Göçmenlere yardım edilmezdi hatta gümrüklerden itibaren değerli eşyaları soyulmaya başlanırdı. Bulgaristan’daki namuslu hayatı Türkiye’de bulmaları imkânsızdı.”⁵⁸⁶ denilerek Bulgaristan’dan toplu göçler engellenmeye çalışılmıştır.

Türk ahali arasında söylemlilerle sürekli göç meselesi gündeme getirilmektedir. Herkes birbirine “Sen de gidici misin?” diye sormaktadır. Bu durum sosyalist rejim savunucuları tarafından eleştirilmektedir ve Türkiye’de işsizliğin had safhada olduğu hatırlatılmaktadır. Üstelik Türkiye’ye giden Bulgaristan Türkleri “komünist” denilerek takip edilmektedir. Aslında 9 Eylül 1944 sonrası Bulgaristan Türk’ü için güzel günlerin başladığı ifade edilerek Bulgaristan’daki hayatın çok daha iyi olduğuna dikkat çekilmektedir.⁵⁸⁷

Basında çıkan haberlerde, iki ülke arasındaki göçün sebepleri, işkenceler, baskılar, olumsuz hayat şartları devamlı gündemdedir. Varna’da yaşayan ve ticaretle uğraşan Osman Mecit isimli bir Türk ailesiyle Türkiye’ye gelmek isterken Hukuk Fakültesi öğrencisi oğlu işkence ile öldürülür. Fakat Bulgar yetkililer hastalıktan öldü raporu verir. Oğlunun cenazesini bile göremeyen baba Türkiye’ye gönderilir. Komünistlerin hakaretlerine, işkencelerine maruz kalan Türkler zor günler geçirmektedir.⁵⁸⁸

Komünist partisinin yayınları bazı kişilerin ağzından söylenmiş gibi yapılan haberlerde sosyalizm ile birlikte Türklerin haklarına kavuştuklarını, Bulgaristan halkları ile eşit şartlarda yaşadıklarını, eğitim, sağlık, sosyal imkânlara kavuştuklarını anlatmaktadır. Yurdun her tarafı demiryollarıyla ve asfalt yollarla kaplıdır. Türklerin bu güzelim ülkeden göç etmeyecekleri savunulmaktadır.⁵⁸⁹ Çünkü o dönemlerde Ankara civarında bile yol yoktu. 1960’larda artık yavaş yavaş her tarafa gidilmeye başlandı.⁵⁹⁰

Karşılıklı suçlamaların görüldüğü bu yıllarda, Bulgaristan 10 Ağustos 1950 tarihinde bir nota vererek üç ay içinde 250 bin Türk’ün göç etmesini istedi. Türkiye’de göçün yankısı basına şu şekilde yansımıştır: “Bulgarlar, 250 bin ırkdaşımızı göçe zorluyor. Nota henüz Ankara’ya ulaşmadı.” Haberde, Türkiye’nin son yıllarda Bulgaristan Türklerine yönelik propaganda yaptığı ve uluslararası kamuoyunda Bulgaristan’ın sıkıntıya girmesini istediği için Bulgarların göç meselesini gündeme aldıkları belirtilmiştir. Bulgarlar ise şimdiye kadar Türklerin hiç göç etme taraftarı olmadıklarını her türlü serbestlikten yararlandıklarını iddia ediyordu.⁵⁹¹

⁵⁸⁶ “Türkiye’ye Göçmek İsteyenler Kimlerdir?”, **Yeni Işık Gazetesi**, 23 Aralık 1949, s. 1.

⁵⁸⁷ “Türkiye, Yeni Göçmen Kabul Etmek İstemediğini Artık Açığa Vuruyor”, **Yeni Işık Gazetesi**, 21 Ocak 1950, s. 1.

⁵⁸⁸ “Kızıl Bulgarlar Türkleri katlediyor”, **Vatan Gazetesi**, 2. 5. 1950, s. 3.

⁵⁸⁹ “Türkiye’ye Niçin Göç Etmek İstemiyoruz”, **Yeni Işık Gazetesi**, 5 Ağustos 1950, s. 3.

⁵⁹⁰ Ortaylı ve Küçükkaya, a.g.e., s. 187.

⁵⁹¹ “Kızılın yeni manevrası Bulgarların bize verdikleri nota”, **Milliyet Gazetesi**, 12 Ağustos 1950, s. 1, 3.

Bulgaristan, 10 Ağustos 1950 tarihinde T.C. Sofya Elçiliğine verdiği nota ile iki ülke arasındaki 18 Ekim 1925 tarihli antlaşmaya dayanarak göçmek isteyenlere engel çıkartılmaması gerektiğini belirterek 3 ay içinde 250 bin kişinin Türkiye'ye alınmasını istemiştir. Bu notanın verilme gerekçesi açıklanırken de Türkiye'nin Bulgaristan'ın içişlerine karıştığı ve azınlık Türkleri, Bulgarlara karşı kışkırttığı iddia edilmiştir. Türkiye'nin göçmek isteyenlere engel çıkarması da protesto edilmiştir.⁵⁹²

23 Ağustos 1950 tarihli Milliyet Gazetesi nota ile ilgili şu manşeti atmıştır: “Bulgaristan'ın verdiği nota meselesi, Bulgar Elçisinin 25 dakikalık mülakatı.” Haberde Bulgaristan'ın Ankara büyükelçisinin Türk dışişlerine gelerek görüştüğü ve cevabi nota ile ilgili bilgi aldığı belirtilmiştir. Aynı sayfada diğer bir başlık altında da Bulgaristan'daki Türklere her türlü işkencenin yapıldığı, göç edenlerin ellerindeki malların satın alınmaması için emir verildiği ve mallarından feragat ettiklerine dair senet alındığı açıklanmıştır.⁵⁹³

Karşılıklı sert yazışmalar vardır. Bulgaristan basınında; Türkiye, Bulgar karşıtlığı ile Türkleri göçe teşvik etmekle itham edilmektedir. Türkiye'nin Bulgarların göçe izin vermeyeceğini söylediği aktarılmaktadır. Fakat Bulgaristan göçmek isteyenlere izin vermektedir. Tam aksine Türkiye göçe engel çıkarmaktadır. Bulgaristan Türk halkı, bu oyunu anlamış ve Türkiye mürtecilerinin kötü niyetlerine göçmenlerin alet olduklarını görmüşlerdir. Türkiye'ye giriş için vizeye müracaat edenlere aylarca vize verilmediği, rüşvet alındığı suçlaması da yapılmıştır.⁵⁹⁴

Bir yandan göçler devam ederken Bulgarlar ekonomik sekteye uğramamak için göçün engellenmesi gayreti içindedir. Bulgarlar dengeli bir göçten yanadır. Bu arada Türkiye'deki göçmenlerden mektuplar yayınlayan komünist yayın organları göç etmek isteyenlerin vazgeçmelerine çalışmaktadır. Eski bir göçmenin mektubunda “çamaşır değiştirir gibi vatan değiştirmeyin” uyarısına dikkat çekilmektedir. Bütün Bulgaristan Türklerine hitap edilen mektupta Türkiye'deki inanılmaz zor şartlar dile getirilmiştir.⁵⁹⁵ Kooperatifleşme ile birlikte kazançları artan Türklerin eşit haklarla, kendi kendilerini idare ettikleri, Bulgaristan'ı bırakıp sefaletin olduğu Türkiye'ye gitmek istemedikleri savunulmaktadır. Türkiye'nin Bulgaristan'da propaganda yürüttüğü de vurgulanmaktadır. Fakir ve işçi Türk halkının sefalete sürüklenmesini isteyenler olduğu açıklanmaktadır. Türkiye'deki fakir emekçi halkı sevdikleri ve onların da bir gün hürriyete, kendi halk idarelerine kavuşacaklarının umut edildiği,⁵⁹⁶ sosyalizmin Türkiye'yi rahata kavuşturacağı dile getirilmektedir.

⁵⁹² “B. H. Cumhuriyeti Hükümetinden Türkiye Hükümetine Nota”, **Yeni Işık Gazetesi**, 19 Ağustos 1950, s. 1.

⁵⁹³ “Bulgaristan'ın verdiği nota meselesi Bulgar Elçisinin 25 dakikalık mülakatı”, **Milliyet Gazetesi**, 23 Ağustos 1950, s. 1.

⁵⁹⁴ “Göç Meselesine Engel Olan Bulgaristan Hükümeti Değil, Türkiye Hükümetidir!”, **Yeni Işık Gazetesi**, 26 Ağustos 1950, s. 1.

⁵⁹⁵ “Türkiye'den Gelen Mühim Mektup”, **Yeni Işık Gazetesi**, 14 Ekim 1950, s. 4.

⁵⁹⁶ “Mürteci Türkiye'ye Gitmiyeceğiz”, **Yeni Işık Gazetesi**, 28 Mayıs 1951, s. 4.

Sürekli olarak karşılıklı suçlamaların yapıldığı bu dönem, komünizmin bahar aylarının çabuk geçerek Türklerin yeni bir göç dalgası ile Türkiye'ye gelmesiyle sonuçlandı. Bulgarların da kendilerine göre hesapları vardı. O yıllarda Türkiye'nin sıkıntılı bir dönemden geçtiği bilinmektedir. Göçün Türkiye'nin iç ve dış politikasının yoğun olduğu ve sıkıntılı olduğu bir döneme rastlaması tesadüf değildir. Bulgarlar Türkleri böyle sıkıntılı anlarda yakalamaktadır. DP iktidara yeni gelmiştir. Kore Savaşı vardır. İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik bunalımın etkisi devam etmektedir. Bu gelişmelere ve engellemelere rağmen Bulgaristan'dan göç etmek isteyenler çok fazlaydı. Bulgarlar bir yandan propaganda yaparak Türkiye'yi suçluyor ve göçün çok fazla olmaması için uğraşıyordu. Bulgaristan'da tarım sektörünün durma noktasına gelmemesi için, ekonomik anlamda Bulgaristan'a bir darbe olmaması için çaba sarf ediliyordu. Sonuç olarak, 1950-51 yıllarında 154 bin kişi Türkiye'ye göç etti.⁵⁹⁷

Bu sıralarda Nazım Hikmet Bulgaristan'a gelip Türkiye aleyhinde konuşmalar yapmıştır.⁵⁹⁸ Nazım Hikmet, Bulgaristan'daki konuşmalarıyla ilgili olarak Moskova Radyosu'nun Türkçe yayınında da bilgi vermiştir. Nazım Hikmet Türkiye'de çıkan yayınlarda kendisinin Bulgaristan gezisinde kasaba kasaba dolaştırılarak Türklük ve Türkiye aleyhinde propaganda yaptığının belirtildiğini bunların tamamen yalan olduğunu söyleyerek "Türk'üm ve Türkiyeliyim." demiştir. Yalan beyanı olmadığını Türkiye'de halkın, köylünün, işçinin, esnafın sefalet içinde aç ve perişan olduğunu belirttiğini açıklamıştır.⁵⁹⁹ Nazım Hikmet'in konuşmaları Bulgaristan Türklerine karşı devamlı propaganda aracı olarak kullanılacaktır. Bulgarların istediği olmuştur. Türkiye bir defa daha kapılarını açmış ve Bulgaristan Türklerini almıştır. Türklerin bir sonraki göçüne kadar Bulgarların Türkiye ile ilgili oluşturduğu algı devam edecektir. Göçmenlerin kötü şartları, gidenlerin mutsuzluğu dile getirilecektir. Yapılan algıda fakir ve yoksul Türklerin göçmenleri soyduğu da iddia edilmektedir. Bir karikatür haberde, 1950-51 yılında Türkiye'ye göç edenlerle yapılan bir konuşmada Türk yetkililer "Sizi Bulgaristan'da soydular mı?" diye sorduklarında göçmenler "Elbette" demişler arkasından "Kim?" sorusuna da "Türk konsolosları" diye karşılık vermişlerdir.⁶⁰⁰

Türkiye'ye göç edenlerden çok az sayıda da olsa geri dönenler vardı. Bunlar ya komünist rejim tarafından propaganda amaçlı gönderilenlerdi ya da gerçekten yerleştirildikleri yere uyum sağlayamayan veya memnun olmayanlardı. Ancak 154 bin kişinin Türkiye'ye göç ettiği 1950-51 göçünden 50 ya da 100 kişinin geri dönmesinin sanki bütün göçmenlerin döneceği şeklinde bir algı oluşturularak yansıtılması dikkat çekmektedir. Geri dönen bu ailelerle ilgili yapılan bir haberde 1950-51 göçü ile Bulgaristan'daki rahat hayatlarını bırakarak Türkiye'ye giden ve bir yıl içinde bu ailelerden birkaç tanesi tekrar Bulgaristan'a kaçarak dönmüşlerdir. Türkiye'ye ayak bastıkları

⁵⁹⁷ Cengiz Hakov, "Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunları", *Ümit Eğitim ve Kültür Dergisi*, 15, (1997), s. 18.

⁵⁹⁸ "Nazım Hikmet Sofya'da", *Yeni Işık Gazetesi*, 30 Eylül 1951, s. 1.

⁵⁹⁹ BCA, 030-0-001-000-000-102-632-10, (27.12.951).

⁶⁰⁰ "Türkiye'de göçmenlerle mülakat", *Yeni Işık Gazetesi*, 7 Nisan 1951, s. 2. Ayrıca bkz. EK 21.

andan itibaren zor şartlar altında günlerini geçiren bu ailelerin erkekleri il il dolaşarak iş aramışlar, kadın ve çocuklar ise dilencilige başlamışlardır. Türkiye’de hükümetin halka eziyet ettiği ve sefaletin kol gezdiği anlatılarak Bulgaristan’a kaçarak dönen aileler, sınırda Bulgar yetkililer tarafından candan ve kardeşçe karşılanmıştır. Göçmenler hür memlekette tekrar hür yaşamak için yetkililerce eski yaşadıkları beldelerine gönderilmişlerdir.⁶⁰¹

Nazım Hikmet’in Moskova Radyosu’nda yaptığı konuşmasında Bulgaristan’a yaptığı ziyaretten bahsederek “Türkiye’de sizin Bulgaristanın Türk köylerindeki mektepler gibi yeni mektepler yoktur. Türkiye’de fakir halkın çocukları tahsil göremez. Türkiye’ye göç eden Bulgaristan Türkleri perişan haldedir.”⁶⁰² sözleri devamlı Bulgaristan Türklerine hatırlatılmıştır.

Türkiye’ye göç eden ve daha sonra tekrar Bulgaristan’a gelen bazı kişiler, göçmenlerin Türkiye’de yaşamalarının çok zor olduğunu anlatmaktadır. Sefil bir hayat olduğu, iş bulmanın zorluğu dile getirilerek Bulgaristan’da iken Türkiye lehine casusluk ve propaganda yapmış olanlara Türkiye’de hemen iş verildiği açıklanmaktadır. Birçok göçmen hapishaneye düşmüştür ve zor şartlar altındadır.⁶⁰³ 1950’de Türkiye’ye giden ve İpsala’nın Karpuzlu köyüne yerleşen bir grup, tekrar döndükleri Bulgaristan’da Türkiye’de çektikleri çileyi anlatmıştır. Köylülerin ve bazı ağaların kendilerine eziyet ettiklerini, aç ve sefil bir hayat sürdürdüklerini belirterek “Cennet Türkiye denilen yerden biz ağzımızın tadını aldık, dilencilik yapmak isteyenler oraya gidebilir.” diyerek Türkiye’de iken buldukları durumu ifade etmişlerdir.⁶⁰⁴

Yaşanılan bir göçün ardından sonra Bulgaristan Türklerine yönelik dinsizleştirme ve komünist eğitimle asimilasyon politikalarına hız verilmiştir. Yapılan propagandalardan biri de görevleri gereği belli amaçlarla Bulgaristan’dan Türkiye’ye gönderilenlerin gezileriyle ilgili yorumlardır. Turistik bir Balkan gezisi ile Türkiye’ye gelen birinin Türkiye gözlemlerini kaleme aldığı yazıda Türkiye’deki pahalılık, işsizlik vurgulanmıştır. Türkiye eski yapıların olduğu ama modern yapıların olmadığı bir ülkedir. Osmanlı döneminde, halkı İslam dini ile zehirlemek için yapılan muhteşem camilerin bulunduğu ancak buralarda cemaat olmadığı aktarılmıştır. 1950-51 göçünde Türkiye’ye giden Bekir isimindeki bir köylüsü ile karşılaşan gezgin, Bulgaristan’ı özleyen Bekir’in Türkiye’ye göçtüğü için ne kadar pişman olduğunu anlatmıştır.⁶⁰⁵

Bulgarlar Türkiye’ye göç edenlere yönelik propagandalarına da aralıksız devam ediyorlardı. Gazeteci, gezgin ya da farklı amaçlarla Türkiye’ye gönderdikleri kişilerle yaptıkları propagandalara ek olarak çeşitli yayınlarla da göç eden Türkleri etkilemeye çalışıyorlardı. 1950-51’de göç edenlere

⁶⁰¹ D. G. Şişmanof, “25 Göçmen Türkiye’den Bulgaristan’a Kaçtı”, **Yeni Işık Gazetesi**, 28 Mayıs 1951, s. 4.

⁶⁰² BCA, 030-0-001-000-000-102-632-10, (27.12.951).

⁶⁰³ “Kaçan Göçmenlerin Anlattıkları”, **Yeni Işık Gazetesi**, 28 Mayıs 1951, s. 4.

⁶⁰⁴ Mustafa Kahvecioğlu, “Türkiye’den Yine 20 Göçmen Kaçtı”, **Yeni Işık Gazetesi**, 1 Ocak 1952, s. 4.

⁶⁰⁵ İsmail Yusuf, “İstanbul Muammaları”, **Yeni Işık Gazetesi**, 23 Haziran 1960, s. 3.

yönelik propaganda amaçlı bazı Bulgar kitap ve dergileri Eylül 1951'de T.C. İçişleri Bakanlığı'nın aldığı bir kararla Bulgaristan'dan Türkiye sokulması yasaklanmıştır.⁶⁰⁶

“Görenler Anlatıyor” adlı köşe yazıları ile gazete, dergi ve hatta kitaplarda Bulgaristan'a bir şekilde yolu düşenler, Türkiye'deki sefil, acı dolu, yokluk içindeki hayatları anlatmaktadır. Gidip görenlerin, Türkiye ile Bulgaristan'ı kıyaslamaları, Türkiyeli ve Bulgaristanlı yazar ve aydınlarca abartılı olarak verilmektedir. Türkiye'ye göç eden ve daha sonra Almanya'ya işçi olarak giden birinin Bulgaristan'dan geçerken doğduğu yerleri ziyaret etmesi, buralardaki değişimleri gördüğüne inanamaması, Türkiye ile karşılaştığında Bulgaristan'ın çok gelişmiş, insanların da daha medeni olduğunu⁶⁰⁷ söylemesi Türklere yönelik propagandaların aralıksız devam ettiğini göstermektedir. Bulgaristan Türklerine İstanbul sokaklarında kadınların olmadığı, devlet dairelerinde çalışmadığı, işyerlerinde görünmediği, evlerinden çıkamadığı anlatılmaktadır. Bir sokakta kadınlar vardır, onlar da çıplak vaziyette 3-5 kuruşa fuhuş yapmak için müşteri bekleyen kadınlardır. Türkiye'deki zenginlerin karılarının ise lüks giyimleriyle sokaklara çıktıkları da ayrıca belirtilmektedir. Türkiye'ye göç eden Bulgaristan göçmenleri ile yapılan görüşmelerdeyse her zaman olduğu gibi pişmanlıklar ve Türkiye'deki sefil hayatlarından şikâyetler yer almaktadır.⁶⁰⁸

Türkiye'yi karalama kampanyaları ara vermeden devam etmektedir. Türkiye'den bir gazetecinin kaleme aldığı bir yazıda, Bulgaristan'ın gelişmişliği, Türkiye'nin geri kalmışlığı karşılaştırılmıştır. Komünizmi öven gazeteci, tarımdaki gelişmeleri, kadınların özgürlüğünü anlatmıştır. Bulgaristan'ın değişik bölgelerinden özellikle seçilen resimlerle de yazı desteklenmiştir.⁶⁰⁹ İlerleyen yıllarda da benzer durumlarla karşılaşılacaktır. 1970 yılında göç ederek Türkiye'ye giden ancak rezil bir 10 ay sonunda tekrar Bulgaristan'a dönen bir göçmen anılarını paylaşmıştır. Bulgaristan'daki rahatını bozarak her şeyini satan ve Türkiye'de iş bulamadığı için aylarca sefil bir hayat süren, bulduğu işlerde ise hakkını alamayan bir göçmenin sonunda tekrar anavatan Bulgaristan'a dönmesi anlatılmıştır. Bu göçmen Bulgaristan'a döner dönmez iş bulmuş ve hemen bir ev almıştır. Bir müddet sonra da evini daha iyisiyle değiştirmiştir.⁶¹⁰

1978 göçü ile gidenlerden gelen bir mektupta, bir yıl olmasına rağmen Türkiye'ye alışamadıklarını belirten göçmenler. Türkiye'nin Gavuristan, Bulgaristan'ın ise Türkiye olduğunu iddia etmişlerdir. Türkiye, insanlığın olmadığı, akrabalığın hiçe sayıldığı bir yer olarak tarif edilmiştir. Tekrar geri dönmek için planları anlatılmıştır.⁶¹¹ Gerçekte ise Bulgaristan'dan Türkiye'ye gönderilen ya da Türkiye'den Bulgaristan'a gönderilen mektuplar yoktu. Bu mektuplar toplanıp

⁶⁰⁶ BCA, 030_18_01_02_126_71_1, (27.9.1951).

⁶⁰⁷ “Görenler Anlatıyor”, **Yeni Işık Gazetesi**, 16 Nisan 1963, s. 3.

⁶⁰⁸ A, Mestanova, “Görenler anlatıyor: İşte Onların Ahlakı”, **Yeni Işık Gazetesi**, 25 Haziran 1963, s. 3.

⁶⁰⁹ Yusuf Ziya Bahadanlı, “Bulgaristan gezi notları”, **Yeni Işık Gazetesi**, 8. IX. 1970, s. 7.

⁶¹⁰ Necip Mehmedov, “Vatana Dönüş”, **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, 5, (Mayıs 1978), s. 26.

⁶¹¹ “Türkiye'den Mektup”, **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, 1, (Ocak 1980), s. 23.

görevliler tarafından yakılıyordu. Bulgaristan Türklerinden bazı özel kişiler hariç bu durumu kimse bilmiyordu.⁶¹²

Türkiye ve Bulgaristan arasında 1968 yılında yapılan bir anlaşmayla 1952 yılına kadar Türkiye'ye göç eden Türklerin akrabalarının 10 yıl süreyle yani 30 Kasım 1978 tarihine kadar isterlerse göç edebilecekleri bir hak verilmişti. Bundan yararlananlar oldu. Türkiye hakkında yapılan bütün olumsuz propagandalara, oluşturulmaya çalışılan algılara rağmen Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göç isteği bir türlü kırılmamıştı. Göç etmek isteyen Türkler, komünist rejim tarafından kendilerini zor durumda bırakacak riskli adımlar da atmıştır. 1978 yılındaki akrabaların göç hakkından sonra yeni bir göç olmamasına rağmen göç etme isteklerini Bulgaristan'daki yetkili makamlara ısrarla sormuşlar. Yapılan başvuruların çok fazla olması karşısında resmi açıklama yapılarak iki ülke arasında yeni bir göç anlaşmasının olmadığı bildirilmiştir.⁶¹³ Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923 tarihinden 1980 yılına kadar aralıklarla devam etti ve bu süre içinde 500 bin civarında Bulgaristan Türk'ü Türkiye'ye geldi.⁶¹⁴

Osmanlının son dönemlerinden itibaren başlayarak Balkanlardan göç edenler, akrabalarıyla irtibatlarını zor da olsa sürdürmektedir. Ticari veya farklı amaçlarla Türkiye'ye gelenler vardır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Balkanlarda, özellikle Türklerin yoğun olduğu Bulgaristan'daki gelişmeler Bulgaristan Türklerini de etkilemiştir. Sosyalist rejim ve Rus yanlısı politika Bulgaristan Türkleri tarafından endişeyle karşılanmıştır. Bulgarlar sosyalizm ile birlikte Türkiye algısı oluşturmaya başlamış ve Türkiye'yi fakir, halkını sefil, ekonomisini kötü olarak göstermeye çalışmışlardır. Türkiye'de insanların iş bulamadıklarını, emperyalist güçlerin maşası olan, savaşa hazırlık yapan bir ülke görüntüsünü yayınlarla vermişlerdir. Böylece Türkiye'ye göç etmek isteyenlere ölümü gösterip Bulgaristan'da hastalığa razı ettirmek istediler. Türkiye ancak Sosyalist Sovyetlerin yardımıyla kurtulabilir düşüncesi hafızalara kazınmaya çalışıldı.

⁶¹² Cambazov, **Bulgaristan Türk Basını**, s. 239.

⁶¹³ "Yeni Göç Anlaşması Yok", **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, 9, (1979 Eylül), s. 9. Ayrıca bkz. EK 22.

⁶¹⁴ Şimşir, "Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu", s. 65.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AYDINLARIN BULGARİSTAN TÜRKLERİNE YÖNELİK FAALİYETLERİ

3.1. Bulgaristan Türkleri İçindeki Sosyalist Türk Aydınların Faaliyetleri

İkinci Dünya Savaşı sonunda sosyalist rejimi benimseyen Bulgaristan'da, gerçeklerin çarpıtıldığı bir Türk ve Türkiye algısı ortaya konulmuştur. Rejim bu konuda, donanımlı bilgileriyle buldukları toplum içinde sözlerine riayet edilen aydınlardan faydalanma yoluna gitmiş, Türkiye'ye göç etmemiş aydın Türklerden bir kısmını özenle seçerek sosyalist rejim içinde yetiştirip Bulgaristan Türklerinin sistem içinde eritilmesi için kullanmıştır. Bunun yanı sıra rejim Türkiye'den Bulgaristan'a iltica eden, kaçan ya da zaman zaman Bulgaristan'ı çeşitli amaçlarla ziyaret eden sosyalizmi benimsemiş Türkiye'deki aydınlardan da faydalanarak gayelerini gerçekleştirme yoluna gitmiştir. Bahsedilen bu aydınlara yazı ve görüşlerini önceki konularda yerine göre kaynak göstererek vermeye çalıştık. Bu bölümde ise bazı aydınlara Bulgaristan Türklerine yönelik izlenen politikadaki düşüncelerini, görüşlerini bu aydınlara biyografileriyle birlikte vereceğiz.

Bu bölümde aydınlara, Bulgaristan Türk aydınlara, Bulgaristan'a mülteci olarak giden Türkler ve Türk aydınlara ve Türkiye'den zaman zaman Bulgaristan'a giden veya Türkiye'den yazılarıyla Bulgaristan sosyalist rejimine destek veren aydınlara olmak üzere üç ayrı başlık altında ele alınacaktır. İsimlerini alfabetik sıralamaya göre vereceğimiz kişilerin önce veya sonra olmasının hiç bir anlam ifade etmeyeceğini belirtmekte fayda görüyoruz. Ayrıca, tezimizin kapsamını gereksiz genişletmemek açısından, Bulgaristan'daki sosyalist rejim politikasının bir parçası olan aydınlara sadece bir kısmını ele alacağız.

Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecine girmesiyle Balkanlar'dan Anadolu'ya göçler başlamıştır. Göçe, genelde şehirdeki Türklerin, entelektüel olanların, rağbet ettiği görülmektedir. Rejim güçleri de aydın, eğitilmiş, entelektüel Türklerin gitmesi durumunda diğerlerinin daha kolay gideceğini ya da eritileceğini hesap etmektedir. Göçle ilgili çelişkili bir durum söz konusudur. Şehirli Türkler göçe zorlanırken, kırsaldakilerin göçü, ekonomiye katkıları düşünülerek engellenmektedir. Zaten Bulgaristan Türklerinin önemli bir kısmı kırsal kesimdedir ve eğitim seviyeleri düşüktür.

Zaman içerisinde şehirli Türklerin Türkiye'ye göçü kırsaldakileri öndersiz bırakmıştır. Bu Türklerin komünist rejim içinde planlı bir şekilde eritilmesi planlanmış, bu doğrultuda onlara yaklaşmak ve iyi niyetli olduklarını gösterme yoluna gidilerek önce sayıları az da olsa sosyalist Türklerden destek sağlanarak, İslam'a ve azınlıklara sıcak mesajlar verilmiş, hak, hukuk, eşitlik vaatleriyle Türkler arasından seçilen bazı gençler, sosyalist fikirlerle yetiştirilmişlerdir. Rejim sistemini sağlama almaya başladıktan sonra ise gerçek yüzünü göstermiş, dinî eğitim alan Türk aydınları vasıtasıyla İslam karşıtlığı, ateizm, Türkiye aleyhtarlığı gibi faaliyetler yürütmek suretiyle Bulgaristan Türklüğünü asimile etme yoluna girmiştir.

İkinci bölümde ayrıntılı olarak verilen asimilasyon politikalarında Bulgaristan Türklerinin gazeteci, eğitimci, politikacı, din adamı adı altında gazetelerde, dergilerde, kitaplarda, radyo yayınlarında, konferans, toplantı gibi etkinliklerde rejime hizmetlerini görmüşük. Bulgaristan Komünist Partisi her alanda bu aydınları kullanmıştır. Aşağıda bu aydınların bir kısmı biyografileriyle beraber verilmiştir:

3.1.1. Ali Rafiev

Ali Rafiev, Sosyalist rejimin hüküm sürdüğü Bulgaristan'da Türkler arasında en yüksek seviyeye gelen nadir kişilerden biridir. Razgradlıdır. Bulgar Lisesi mezunudur ve Türkçesi çok iyi değildir. Bu yüzden Türkçe basın yayına pek sıcak bakmıyordu ve yayınlarda bozuk bir Türkçe kullanılması için uğraşıyordu. 1955 yıllarında, Türkiye'de kullanılan bazı kelimelerin, şiire meraklı Bulgaristan'daki Türk gençleri arasında kullanılmasını tartışmaya açmıştı. Ali Rafiev, Türklere hitaben yaptığı ve komünizmi öven bir konuşmasında: "Şairlerimiz saban süren, çapa kazanlar olmalı, dışardan gelenler değil." diyerek tepki göstermişti.⁶¹⁵ Ali Rafiev, Bulgaristan'da sosyalist bir Türk diline ihtiyaç olduğunu ve Bulgaristan'a özgü bir Türkçe kullanılmasında ısrarcıydı.⁶¹⁶

Ali Rafiev, defalarca milletvekili seçildi. Türk Şubesi sorumlusu olarak komünist partisinin merkezinde görev yaptı. Rusçuk ve Silistre'de partinin birinci sekreteriydi. Alçak gönüllüydü ve korumasız gezerdi. Silistre de olumlu işler yaptı. Herkesle konuşur, selamlaşırdı. Bazı Bulgarlar, Türk olduğu için bu makamdaki birisini çekemiyordu. Bulgarların hakaretleriyle de karşılaşmıştı. Ali Rafiev bazı partililerle anlaşamıyordu. Bulgarlaştırma taraftarı değildi. 500 yılda Osmanlı'nın öldürdüğünden kat kat fazlasını 80 yılda Bulgar'ın Bulgar'a yaptığını açıklamıştı.⁶¹⁷

Ali Rafiev, düşüncelerini hem basın yayın yoluyla hem de toplantı ve konferanslarla paylaşmış, göçe ve Türkiye'ye karşı olduğunu dile getirmiştir. Sosyalizmin zafere ulaşacağını anlatmıştır. 1950-51 göçünde Türkiye'ye gidenlerden bir grubun Bulgaristan'a geri döndüğünü

⁶¹⁵ Sabri Tata, **Türk Komünistlerinin Bulgaristan Macerası**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993, s. 56.

⁶¹⁶ Kemal Anadol, **Karşıyaka Memleket**, Milliyet Yayınları, İstanbul, Mayıs 1998, s. 282.

⁶¹⁷ Şerefli, **Türk Doğduk Türk Öldük**, s. 119, 120.

haber alan Ali Rafiev, bu grupla görüşmüş, Türkiye'deki mülteci Türklerin, Bulgaristan'da Türk kardeşlerimize işkence edildiğini, kovulduklarını söylediklerini öğrenmiştir. Yazı ve konferanslarında bundan bahsederek: “Türkiye’ye göç eden Türkler, yanlarında götürdükleri ekmekler bittiğinde, cennet dedikleri Türkiye’nin, cehennem olduğunu anladılar ve döndüler. Bu insanlar niçin demokratik ve hür Türkiye’den komünist Bulgaristan’a geri kaçtılar? Anayurda ve Türk kardeşlerine neden bu kadar çabuk doydular? Bu sorulara cevaplar tabii ki Türkiye’deki yöneticilerin kuyruklu yalanlarında saklıdır. Göç eden Bulgaristan Türklerine “Çingene” dediler.” diyebilmiştir. Ali Rafiev’e göre birçok göçmen geri dönmeyi arzuluyordu. Çünkü onlar Türkiye’nin acı gerçeklerini görmüşlerdi. Türkiye’de doğan çocukların dörtte üçü ölüyordu. Verem hastalığı yaygındı. İşsizlik çok fazlaydı ve insanlar dilencilik yapıyordu.⁶¹⁸

Ali Rafiev, Bulgaristan Türklerinin tarihinde ilk kez hürriyete sosyalizmle birlikte kavuştuğunu iddia ediyor ve şöyle diyordu: “Türkler, Bulgar ahalisi ile beraber hayal bile edemedikleri bir seviyeye yükselmiştir. Siyasî ve vatandaşlık hakkına kavuşmuştur. Türklere mektep açma, tiyatro, kütüphane, kültür enstitüsü kurma hakkı verilmiştir. 1944 öncesindeki baskı kalkmıştır. Türkler Bulgaristan’da sosyalizmin kuruculuğuna daha bilinçli olarak katılmalıydılar. Bunun için de eski âdetlerin bırakılması ve şovenistlik emarelerinin yok edilmesi gereklidir. Çünkü kapitalizm ve Hitlerci anlayış, şovenistliği körüklüyor. Bulgarlar ve Türkler, Osmanlı dönemlerinde de bey ve paşaların baskısı altında inledi. Geçmişten gelen bazı kalıntılarla Türklerin milli hisleriyle oynamak isteyen dış mihraklar vardı. Bu emperyalist planların amacına ulaşmalarını engellemek için gayret sarf edilmelidir.”⁶¹⁹

Ali Rafiev’in sosyalizme olan itaatkâr ve samimi hizmeti, onun ön plana çıkmasında önemli rol oynamıştır. Parti içi mücadeleler, bazen burjuvaziye verilen mücadelelerden daha önemli oluyordu. BKP, bir ara TKP’nin başına Ali Rafiev’in getirilmesi için zemin yoklaması yaptı. “TKP kendi liderini çıkaramadı. Bulgaristan’da Ali Rafiev gibi birçok kadro var.” denildi. Fakir Baykurt, Ali Rafiev’in Silistre’de parti birinci sekreterliği yaptığı sıralarda “Silistre valisi bir Türk.” diye yazmıştı. “İlerinin Başbakanı.” diyerek başının yenmesine de zemin hazırlamıştı. Belki de ona bu bilgiyi yazması telkin edilmişti. Todor Jivkov, Ali Rafiev’i harcadığı ve politik hayatını bitirdiğinde, Rafiev’i Türkçülük ve devleti ele geçirme niyetinde birisi olarak suçlamıştı. Buna delil olarak Türk basınında çıkan Silistre valisi, ilerinin başbakanı şeklindeki haberleri ileri sürmüştü.⁶²⁰

3.1.2. İbrahim Tatarlı

1925 yılında Niğbolu’da doğdu. Hukuk Fakültesi’nden mezun oldu. Ayrıca Tarih ve Felsefe okudu. Türkolog’dur. SSCB’de Sabahattin Ali üzerine Doktora yaptı. Türk soyadlarına Bulgarca

⁶¹⁸ Ali Rafiyef, “Türkiye Mürtecilerinin Göçmenler Hakkında Yeni İftiraları”, **Yeni Işık Gazetesi**, 12 Ağustos 1951, s. 4.

⁶¹⁹ Ali Rafiyef, “Türk Ahalisinin Enternasyonalist Terbiyesi”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2 Mart 1955, s. 3.

⁶²⁰ Alper, **Mülteci Komünist**, s. 346-348.

ekleme yapılmasına karşı çıktı. Milliyetçi fikirleri yüzünden komünizm döneminde çeşitli defalar işten uzaklaştırıldı. Gazetecilik yaptı. Balkan Bilimler Akademisi'nde 8 yıl çalıştı. Profesör oldu. Ulusal ve uluslararası birçok konferansa katıldı. Çok sayıda eseri ve makalesi vardır.⁶²¹ İnanmış bir sosyalistti. 1944 öncesi faşist yönetime karşı mücadele eden az sayıdaki Türklere biriydi. Sosyalist dönemde Türklük yönü bulunsa da, dinî yönünün zayıflığı ve rejime hizmet anlayışı yazılarına da yansımıştır.

İbrahim Tatarlı, dinî bayramları halk arasında ideoloji ve nüfuz yayan bir vasıta olarak görmüştür. Sosyalist liderlerin etkisinde kalarak, her sınıfın kendi bayramlarını kutladığını iddia etmiştir. Ona göre asilzadelerin, köylüleri soyması, burjuva işçilerini istismar etmeleri için bayramlar kutlanıyordu. İslam'da, Ramazan ve Kurban bayramı kutlanmasının değişik efsanelerle açıklandığını belirtmiştir. Bu bayramlar, alelâde bir kitap olan Kur'an'ın gerçekle ilgisi olmayan bir şekilde Allah sözü olduğunu göstermek ve insanları buna inandırmak için kutlanıyordu. Kurban'ın İslam dini ile ilgisi yoktu. Din nazarında inananlar eşit ve kardeşiler. Tatarlı'ya göre ise İslam böyle değildi. Ezenle ezilen, zenginle fakir, efendi ile köle sınıfları vardı. Aynı dindeki hâkim sınıf, mazlum sınıfı istismar etmekteydi. Ağaların güzel bir şekilde giyinip eğlenmesi, fakirlerin ise işsiz, elbisesiz bayram kutlaması eşit değildi. Gerçekte olması gereken bayramlar ise Bulgaristan halkının ortak bayramlarıydı; “Botef Günü” yani “Osmanlı Esaretine, Faşizme ve Kapitalist Esaretine Karşı Mücadelede ve Anavatan Harbinde Kurban Düşenlerin Günü”, “9 Temmuz 1944 Silahlı Umum Halk İhtilali”, “3 Mart Kurtuluş Günü”, “Anayasa Günü”, “Halk Ordusu Günü”. Bütün dünyada işçiler aynı şartlar altındaydı, bayramları da birdi; “1 Mayıs”, “Büyük Ekim Sosyalist İnkılâbı”, “8 Mart Dünya Kadınlar Günü”, “Sömürgecilere Karşı Mücadele Günü”.⁶²²

Türk kültürünün önemine de yazılarında yer veren Tatarlı, rejimin isteği doğrultusunda Türk kültürünün, Bulgar kültürüyle bütünlük içerisinde olduğunu savunmuştur. Bulgaristan Türklerinin az veya çok gelişmiş, kendine özgü bir edebiyatı vardı. “Çoğunluk Bulgarların arasında, vatan topraklarında, asırların hayatını yansıtan Bulgaristan Türk Edebiyatı, Bulgar Edebiyatımızın bir parçasıdır.” demiştir. Türk edebiyatının şekil olarak milli (azınlık) olmakla birlikte, muhtevasının Bulgar Edebiyatıyla bir olduğunu da ifade etmiştir.⁶²³

3.1.3. İbrahim Yalimov

1934 yılında Şumen'in Grdaişte köyünde doğdu. 1953 yılında Şumen Türk Lisesi'ni bitirdi. Sofya Üniversitesi Felsefe-Tarih Fakültesi'nden mezun oldu. Eğitimci olarak başladığı iş hayatı boyunca “Yeni Işık” gazetesinde editör olarak da çalıştı, Bulgaristan Bilimler Akademisi'nde

⁶²¹ İbrahim Tatarlı, **İnsan Ulus ve Azınlıklar Hakları, Onların Yurtiçi ve Uluslararası Hukusal Düzeni ve Bulgaristan'da Uygulanmalarının Sorunları**, ET Avrasya, Sofya, 2009, s. arka kapak içi.

⁶²² İbrahim Tatarlı, “Dini ve İnkılapçı Bayramlar”, **Yeni Hayat Dergisi**, 4, (Nisan 1961), s. 14.

⁶²³ İbrahim Tatarlı, “Bulgaristan Türk Azınlığının Edebi İrsiyatı”, **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 28, 6 Yuli 1962, s. 4.

“bilim işçisi” olarak çalışırken doktorasını tamamladı ve daha sonra Doçent oldu.⁶²⁴ Mülteci Türklerle birlikte faaliyetlerde bulundu. BKP tarafından TKP’de etkili bir göreve gelmesi istendi. Kadro sıkıntısı sebebiyle TKP’de görev yapmak üzere Moskova’ya gönderilen 5 kişiden biriydi. “Orhan Yalım” kod adını kullandı.⁶²⁵ Yazılarında Türkçülük karşıtı olduğu görülmektedir. Komünizm döneminde Osmanlı politikasını, 27 Mayıs sonrası öne çıkan Alparslan Türkeş ve daha sonra lideri olduğu MHP’nin izlediği politikayı eleştiren görüşleri, Bulgaristan Türk basınında yer almıştır.

Yalımov bir yazısında; Kanlı Sultan Abdülhamit’in Panislamizm’i devlet politikası yaparak, feodalizmi koruyarak ve destekleyerek gericiliğe alet olduğunu anlatarak, Abdülhamit’in milli özellikleri reddettiğini ve “Müslümanlar tek millettir” düşüncesine sahip olduğunu belirtmektedir. Yalımov’a göre Abdülhamit döneminde; zengin ile fakir, ağayla ırgat, sömüren ile sömürülen kardeştir anlayışıyla sınıf çatışmaları engellenirken, sınıf şuuru gelişmedi ve köreltildi. Müslümanlar arasındaki bağların kuvvetli olması durumunda bütün dünyaya hâkim olunacağı iddia ediliyordu. Ama Osmanlının çöküşü önlenemedi. Başlangıçta antiemperyalist olan akım sonradan emperyalizme hizmet etmeye başladı. Ortadoğu’da, İngiliz ve Amerikan menfaatlerine hizmet eden dostlar şeklinde ortaya çıkmaya başladı. Almanlar iki dünya savaşı arasında İngiliz sömürgelerine göz diktiği için, Panislamizm’e destek verdi. Diğer yandan Osmanlılık akımı da Türkiye’de milli kurtuluşu geciktirmiştir. Osmanlı’da Türk’üz diyemeyen bir kesim vardı. Köylü ve alt sınıftan olanlara Türk deniliyordu. Türk kelimesi aşağılanma olarak algılanıyordu. Türk milliyetçiliği antiemperyalizm temelleri üzerine kurulmuştu. 20. yüzyılın başlarında gelişmeye başladı ve sonra da Pantürkizm oldu. Ziya Gökalp bu alanda önemli bir düşünürdür. “Türk Yurdu” ve “Genç Kalemler” dergisi gibi yayınlar bu fikrin yayılması için emek verenlerin yazılarını yayınlıyordu. Türk dünyasındaki Özbekistan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Azerbaycan ve Tataristan halklarının Türk ve aynı kökten geldiği iddia ediliyordu. Pantürkizm, İttihatçıların resmi politikasıydı. Birinci Dünya Savaşı sırasında Ruslara karşı Pantürkizm, Mısırda Panislamizm anlayışıyla savaşıldı. Yalımov görüşlerinde ilerleyen yıllarda, Kemalistler Pantürkizm’in emperyalist bir politika olduğunu anladılarsa da bu akımın, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Sovyetlere karşı bir kıpırdanma gayreti vardır. Almanlar, Ergenekon, Orhon, Bozkurt, Çınaraltı, Büyük Doğu gibi Pantürkist ve Turancı teşkilatları finanse etti. Bunların devamında CKMP’nin başına geçen Alparslan Türkeş ve grubu Pantürkizm ve Turancılık yaparak büyük Türkiye hayaliyle yaşamaya başladı. 1920 ve 30’lu yıllarda Bulgaristan’da da Turan teşkilatı ile sosyalizmden koparılmak istenen Türk ahali arasında faaliyetler yapılmıştı. Fakat başarılı olunamadı.⁶²⁶ gibi düşünceleri dile getirmiştir.

⁶²⁴ “Doç. Dr. İbrahim Yalımov 75 yaşında”, **Hoşgörü Dergisi**, 25, (Ocak-Şubat-Mart 2009), s. 3.

⁶²⁵ Alper, **Mülteci Komünist**, s. 322.

⁶²⁶ İbrahim Yalamof, “Panislamizm ve Pantürkizm”, **Yeni Işık Gazetesi**, 3 Şubat 1966, s. 4, 5.

Yalimov'a göre din, sınıfsal toplumlarda doğmuş, daima hâkim sınıfın hizmetinde bulunmuş, adaletsiz ve toplumsal düzeni haklı göstermeye gayret eden bir kurumdu. Emperyalist propaganda dinin bu özelliklerinden yararlanmıştı. İslam, bütün Müslümanları tek bir ümmetten sayar ve millete önem vermez. Antikomünistler bu ümmet anlayışından yararlanarak İran, Endonezya ve Arap halklarının milliyetlerini unutturmaya çalıştılar. Yalimov, sosyalist sistemde gerek Bulgaristan Türklerinin, gerekse SSCB içindeki Türklerin kendi benliklerini kaybettiklerini ve eritildiklerini çok iyi biliyordu. Fakat içinde bulunduğu rejim vicdanının sesini kaleme yansıtmasını engellemiştir. 27 Mayıs sonrası Türkiye içinde; emperyalistlerin, antikomünizm fikirleri ile Orta Doğu'da sosyalizmi önlemeye çalıştıklarını, Türkiye'de MHP ile komünizme ve solcu güçlere karşı savaştıklarını, "Büyük Müslüman Türkiye!" sloganı ile hareket ettiklerini ifade etmiştir. "Komando grupları, 33 kampta aldıkları eğitimle, beş vakit namazdan sonra komünizmle savaş bilgileri öğrenerek ilerici gruplara saldırıyor." düşüncesi ile de sağ kesimi hedef almıştır.⁶²⁷

1980'lere girildiğinde Yalimov'a göre; sosyalist ülkelerin barış yanlısı çabaları uluslararası bir yumuşama dönemine girilmesine yol açmıştı. Dolayısıyla bu ortam Marksist-Leninist fikirlerin cazibesini artırmıştı. Ancak emperyalist güçler, sosyalizmi itibarsızlaştırmak için dini kullanmaktaydı. İslami kesimlerde de farklı görüşler ortaya çıkmaktaydı. Antiemperyalist olanlar olumlu rol oynuyordu. İlerici İslami kesimlerle işbirliği içine girilmeliydi. Zaten Marksist-Leninist teze göre ateistlerin, dindarların ve emekçilerin el ele verip birlikte savaşmaları gerekiyordu.⁶²⁸

3.1.4. İsmail Cambazov

Kırcali'ye bağlı Ardino'da 1928 yılında doğdu. Nüvvab'ı bitirdi. Sofya'da Hukuk'tan mezun oldu ama gazetecilik yaptı. Ayrıca dışardan okuyarak gazetecilik ve parti okulundan da mezun oldu. 60 yıl gazetecilik yaptı. Bulgaristan Türk aydınları içerisinde en dikkat çekici birkaç isimden birisidir. Komünist rejime hizmet ettiği sırada kendi deyimiyle yıllarca ateizm propagandası yaptı. Yazılarıyla Türkleri yönlendirmeye çalıştı. Gazeteden ayrılırken de ateist kalemini İbrahim Yalimov, Ziyeti Nurieva, Ali Aliev, Mehmet Beytullov, Mehmet Milâşev, Ahmet İlyazov, Dr. İsmail Ferhadov ve Kasım Yunusov'a bıraktı. Kalemin yeni sahipleri Cambazov'u utandırmadı ve İslâmiyet'e karşı yayılım ateşine devam ettiler.⁶²⁹

İsmail Cambazov, Türklere yönelik asimilasyon politikalarındaki rolünü yerine getirirken, geçmiş dönemlerdeki Osmanlı'ya ve onun izinden giden Türkiye'ye şiddetli bir şekilde saldırmaktadır. Yazılarında: "Osmanlı Devleti asırlarca Arap halklarını sömürmüştür. Şimdi de Türkiye Arapları sömürmeye çalışan İngilizlere destek vermektedir. Hâlbuki Araplar, bütün bu olumsuzluklara rağmen emperyalistlere karşı milli mücadelede Türklere destek vermişti.

⁶²⁷ İbrahim Yalamov, "Antikomünizmin din sömürücülüğü", **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, 5, (Mayıs 1971), s. 13.

⁶²⁸ İbrahim Yalamov, "İslamcılık Akımı ve İdeolojik Savaş", **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, 24 Yanaari 1980, s. 4.

⁶²⁹ Cambazov, **Bulgaristan Türk Basını**, s. 223.

Türkiye'nin bölgedeki politikası; Arapların milli kurtuluş hareketlerine engel olmak, İngiliz ve Amerikan menfaatine hizmet etmektir. Türkler, Araplarla olan münasebetlerinde her zaman Arapların düşmanlarını desteklediler. İncirlik hava üssü de Arapları kontrol etmeye yönelik politikasının önemli bir adımıdır. Türkiye'nin dış politikası, Balkanlarda ve Ortadoğu'da yalnızlaşmaktadır.” diyordu. Ayrıca, Ortadoğu'da işlenen cinayetlerin en büyük suç ortağının Türkiye olduğunu vurguluyordu.⁶³⁰

Cambazov, Kapitalist Türkiyenin, 1959 yılı bütçesinin yarısından fazlasını askeri masraflara ayırdığını, NATO, Bağdat Paktı ve Balkan Paktı gibi üç saldırgan askeri grupta yer alan bir ülke olduğunu, Amerika'nın bölgedeki silah üssü durumuna geldiğini söylemektedir. Türkiye'de ekonominin kötüleştiğini, pahalılığın arttığını ve halkın alım gücünün azaldığını belirterek “Bu durum 3 milyonluk işçi sınıfını etkilemiştir. Türkiye'de ücretler düşüktür, çalışma saatleri ise fazladır. İşçi sınıflarının teşkilatlanması engellenmektedir. Hükümet işçi sınıfını sıkı bir şekilde kontrol ederken şuurlu hareket etmelerinden de çekinmektedir.”⁶³¹ demiştir.

DP döneminde sürekli Adnan Menderes ve ekibini hedef alan komünist partisinin yayın organı Bulgaristan Türk basınının aydınları, 27 Mayıs sonrasında da hedef tahtasına yeni gelen yönetimi yerleştirmişti. Cambazov da farklı düşünmüyordu. Yazılarında: “Türkiye'de radyo ve gazeteler 27 Mayıs İnkılabından bahsetmektedir. Hâlbuki inkılap yapılmamıştır. Gerçi, Milli Birlik Komitesi'nin savaş karşıtı ve barış yanlısı tavır aldığı bazı olumlu icraatlar görünmektedir. Buna rağmen NATO'ya bağlı kalacağını ve dış politikasındaki istikameti değiştirmeyeceğini de sık sık tekrarlamaktadır. Türkiye'de işsizlik ve topraksızlık ülkenin en önemli iki problemidir. 5 milyon insanın umudu işçiliktir. Grev hakkı olmayan, düşük ücret alan, fazla mesai yapan, sosyal haklardan mahrum olan işçilere yönelik kanunlarda, MBK de bir düzenleme yapmamıştır. Köylü perişan durumdadır. Türkiye'de ahalinin dörtte biri, işlenebilir toprağın dörtte üçüne sahip iken, ahalinin dörtte üçü de işlenebilir toprağın dörtte birine sahiptir. İhtilalin önemli isimlerinden Albay Alparslan Türkeş, mürtecidir, demokrat görüşlü değildir; ama toprak ıslahatı isteyen ve Amerikan boyunduruğundan kurtulmanın gerekliliğinden bahseden derin görüşlere sahiptir.” düşüncelerini dile getirmiştir. O yıllarda ufukta bir seçimin görünmediğini de belirten Cambazov, ülkede askeri bir diktatörlüğün hâkimiyeti olduğunu savunanları da eleştirmektedir, “27 Mayıs bir inkılap değil devrimdir. Sömürü düzeninin bir gruptan alınıp aynı fikirdeki başka bir gruba verilmesidir. İşçiler, ezilenler, köylüler lehine değişen bir şey yoktur”.⁶³² demiştir.

⁶³⁰ İsmail Cambazov, “Türkiye Hükümetinin Yakın Doğu Siyaseti”, **Yeni Hayat Dergisi**, 10, (Ekim 1958), s. 16.

⁶³¹ İsmail Cambazov, “Türkiye'de İşçilerin Durumu”, **Yeni Işık Gazetesi**, 4 Mayıs 1959, s. 3.

⁶³² İsmail Cambazov, “Türkiye hangi yoldan gidiyor?”, **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 50, 9 Aralık 1960, s. 3.

Cambazov'un düşüncelerine benzer şekilde İlber Ortaylı'da 1960 darbesine giden sürecin önemli bir etkisinin sivil ve askeri memurların yani maaşlı kesimin mutsuz ve huzursuz olmasıydı şeklinde açıklamaktadır.⁶³³

Yine bir başka görüş ise Türkiye'de muhalefetin 1957 seçim sonuçlarına itirazlarının reddedilmesi, ekonomik sıkıntılar, gazetecilerin hapsedilmesi, yayın yasakları ve muhalefetin yurt içi gezileri iktidarı sıkıştırmıştı. İktidar mülki erkânı ve partisini kullanarak kendini korumaya çalışıyordu. Partiden geçinen müfrit DP'lileri "Vatan Cephesi" adı altında toplayan iktidar, bunları muhalefetin üzerine saldırtıyordu.⁶³⁴ Bu gelişmelerin neticesi 27 Mayıs olmuştu.

3.1.5. Mehmet Beytullov

1931 yılında Razgrat'a bağlı Ostrovo köyünde doğdu. Sofya Devlet Üniversitesi'nde Tarih okudu. Uzun yıllar dergi ve gazetelerde çalıştı. Ortadoğu ve Batılı ülkelerde muhabir olarak bulundu. Moskova'da Felsefe alanında doktora yaptı.⁶³⁵ Yurt dışında çalışan Türklerle ilgili bilgi toplamıştır.⁶³⁶ M. Beytullov, Türkiye'de ve Avrupa'da istihbaratçı olarak çalıştı. Avrupa'daki Türk işçileri arasında bulundu ve araştırmalar yaptı. Görevi bittikten sonra bildiklerini anlatmaması için zehirlediler; hafıza kaybı yaşadı ve geçmişi unutturdular. M. Beytullov, Türk Mülteci Bilal Şen'in kardeşidir.⁶³⁷

Mehmet Beytullov, 1971 yılında psikolojik açıdan ele aldığı "Soy, Sop, Örf ve Âdetler Üstüne" başlıklı yazıda, göç eden Türklerin göç etmezden önce asırlarca beraber yaşadığı Bulgar kardeşleriyle birçok ortak yönlerini fark edemediklerini söylemiştir. Beytullov, soydaş zannedilen Türkiye'deki Türklerle, Bulgaristan Türkleri arasında toprağı işleme, mesken kurma, evin içini donatma, ekmek ve yemek yapma, hattâ "evet" ve "hayır" manasına gelen başını sallama hareketlerinde bile benzerlik olmadığını; buna karşın soydaş saymadıkları Bulgarlarla birçok ortak anlayış, karakter ve ananelere sahip olduklarını vurgulamıştır.⁶³⁸

Bulgaristan'da "Yeni Işık", "Halk Gençliği" gazeteleri ile "Yeni Hayat" dergisinde ve Türkiye basınında çıkan yazılardan derlenerek hazırlanan "Görenler Anlatıyor" adlı bir eseri vardır. Eser aynı adla "Yeni Işık" gazetesinde bir köşe olarak da yayınlandı. Bu yayınlardan aldığımız ve kaynak olarak kullandığımız bazı yazılar tezimizin değişik bölümlerinde yer almıştır. Kitabın

⁶³³ Ortaylı ve Küçükaya, a.g.e., s. 195.

⁶³⁴ Karavelioğlu, a.g.e., s. 23.

⁶³⁵ Beytullov, a.g.e., s. arka kapak.

⁶³⁶ Sabri Alagöz ile kişisel görüşme, 19 Temmuz 2013.

⁶³⁷ İsmail Cambazov ile kişisel görüşme, 24 Ağustos 2012.

⁶³⁸ Cambazov, **Bulgaristan Türk Basını**, s. 256.

içeriğinde, Türkiye’den Bulgaristan’a giden ve gözlemlerini anlatanların övdüğü bir Bulgaristan vardır. Eserde yazıları yer alan bazı yazarlar ve konu başlıkları şunlardır:⁶³⁹

Tablo 4: Türkiye’den Bulgaristan’a Giden Aydınların Gözlem Yazıları

Yazar Adı	Yazı Konusu
M. C. Anday	Bir Geziden Anılar
N. Üstün	Bulgaristan’da 20 Gün
E. Akömer	Bulgaristan Seyahatine Dair İntibalar
S. E. Siyavuşgil	Bulgaristan’a Gittim
İ. Soysal	Bulgaristan
F. Baykurt	Bahçe Gibi Bir Ülke
M. Toker	Bulgaristan
A. H. Yeşilyurt	Kalkınan Bulgaristan
E. Tamer	7 Günde Bulgaristan
R. Erduran	Bulgaristan Notları
S. Küçük	Bulgaristan Tarım Kooperatifleri
A. Nesin	Bulgaristan’dan Göç Edecek Bulgaristan Türkleri

Kaynak: Beytullof, 1967: Kitap bölümleri

3.1.6. Selim Bilalof

Selim Sertel olarak da bilinir. Eğitimci, gazeteci-yazar ve toplumcu Selim Bilalof, 13 Aralık 1915 tarihinde Kemaller (İsperih) ilçesi, Ortamahalle (Srednoseltsi) köyünde doğdu. İsperih Türk Rüştüyesi’ni, 1942’de ise Şumnu’daki Nüvvâb Okulu’nu aliyyü’l-âlâ (5.20) derecesiyle bitirdikten sonra, yöresindeki köylerde bir süre imamlık, sonra da Razgrad Türk Rüştüyesi’nde Türkçe öğretmenliği ve müdürlük yaptı. 1952’de gazeteciliğe başladı. Mükemmel Türkçesi vardı. İslâm dinine dair derin bilgilere sahipti. BKP MK, onun yüzünde geleceğin parlak propagandacısını gördü ve 1954 yılında 15 arkadaşıyla birlikte Azerbaycan’ın başkenti Bakü’ye, Yüksek Parti Okulu’na gönderdi. Bakü’ye gitmeden önce birkaç yıl “Yeni Işık” gazetesinde başyazarlık yaptı. Bakü’de Gazetecilik Bölümü’nü bitirdi. Azerbaycan dönüşü Narodna Prosveta Yayınevi’ne Türkçe Kitaplar Bölümü’nden sorumlu başredaktör yardımcısı olarak atandı. Birkaç yıl sonra başredaktör yardımcısı olarak yine “Yeni Işık”a döndü. Ateizm konusunda, “baskı etkisiyle” yazdığı belirtilen

⁶³⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Beytullof (Der.), **Görenler Anlatıyor**, Narodna Prosveta, Sofya, 1967.

birçok makalesi ve kitapları vardır. Gazete ve dergilerde ençok yazısı olan birkaç Türk aydınından birisidir.⁶⁴⁰

Selim Bilalof, Bakü'ye parti okuluna gitmeden önce BKP kongresini takip ederken kaleme aldığı bir yazıda; BKP'nin 6. Kongresi'nde yarım milyon üye tarafından ülkenin doğru yolda gittiğinin tasdik edildiğini yazmıştır. Sovyetlere sadakat gösterildiğini ve uluslararası barış politikasının desteklendiğini de belirtmiştir. Ülke kalkınmasının emarelerinin gözle görüldüğünü hatırlatarak 1. Beş Yıllık Plan'ın tasarılarının gerçekleştiğini, fabrikaların kurulduğunu, ülke ekonomisinin iyileştiğini ifade etmiştir. Komünistlerin dürüst, namuslu ve çalışkan olmaları gerektiğini, ülkenin kalkınması için bunun şart olduğunu söylemiştir.⁶⁴¹

Selim Bilalof aldığı dinî eğitim ve donanımlı bilgisiyle, eğitimsiz Türk ahalisine İslam'ın aldatici bir din olduğunu anlatmaktadır. İslam'ın şartlarını ise Türklerin her türlü burjuva ideolojisi belirtilerine karşı amansız mücadele etmesi şeklinde belirtmektedir. Onun düşüncelerine göre: “Özellikle geçmişin mürteci kalıntılarına, İslam'ın sömürücü düzenine aldanılmamalıdır. İslam'da orijinal unsur bulmak oldukça zordur. Dinî yaşantılar hep geçmiş dinlerden alınmıştır. Abdestin, guslün temizlik dini olan İslam'daki güzelliklerinden bahsedilir. Hâlbuki bunlar sadece kiri yumuşatır. Namaza ayrılan vakit, işe ayrılmalıdır. Sosyalizm için, daha iyi bir hayat için çalışmak gereklidir. Beyhude inançlar yüzünden boşa vakit geçirilmemelidir.” Bilalof'a göre önemli bir husus da oruçtur: “Boşu boşuna aç kalmanın bir anlamı yoktur. Aç kalmak bedenen güçsüz düşmeye yol açmaktadır. Eski dinlerden alınmış bir ibadettir.” Bilalof, modern dönemin ekonomistlerinin gıpta ile baktıkları Zekâtı ise, zenginlerin mallarının kırkta birini verdiği fakirlerden kendilerine menfaat sağladıkları şeklinde yorumlamaktadır. Ona göre: “Zengin Müslümanlar, Zekât verdikleri kişileri toplum içinde ajan olarak kullanırlar. Köle gibi kendilerine muhtaç olmasını isterler.” Bilalof, Hac görevini de tam bir soygunculuk olarak düşünmektedir: “Mekke, verimli olmayan bir yerdir. Cennet sevdası uğruna buraya gelenleri soyan Mekkeliler için Müslümanlar iyi bir gelir kaynağıdır. Saf Müslümanlar, kızgın çöllerde, bulaşıcı hastalığın olduğu toplulukların içine girerek kendilerini kandırmakta, Suudilere havadan para kazandırmaktadır.”⁶⁴²

Yazılarında çoğunlukla dinsizlik propagandası görülen Selim Bilalof, rejimin istediği şekilde yazan iyi bir ateisttir. Aldığı dinî eğitimi parti lehinde çarpıtarak kullanmakta ve “İslam, yine kendisinden önceki dinlerden aldığı bir bilgiyle ölen insanların dirileceğini söylemektedir. Bu ilmen gerçek dışıdır. Ölen birisinin bedeni yok olur. Kıyamet denilen safsata ile de kimse

⁶⁴⁰ Tatarlıef, **Antoloji**, s. 19; Cambazov, **Bulgaristan Türk Basını**, s. 415-417.

⁶⁴¹ Selim Bilalof, “BKP'nin VI. Kongresi”, **Yeni Hayat Dergisi**, 1, (1954), s. 2, 3.

⁶⁴² Selim Bilalof, “İslam Dininin Bayram ve Ayinleri Sosyalizm Kuruculuğuna Son Derecede Zararlıdır”, **Yeni Hayat Dergisi**, 10, (1959), s. 18, 19.

dirilmeyecektir. İnsanın bedeni sadece başka bir maddeye bürünür. Bu hep böyle olmuş, böyle gidecektir. Bu durumda ruh denilen şeye de inanılması mümkün değildir.”⁶⁴³ demiştir.

3.1.7. Süleyman Gavazov

Süleyman Gavazov, 1924 yılında Kolarovgrat sancağına bağlı Kaspiçan köyünde doğdu. İlkokulu ve rüştiyeyi köyünde okudu. Kolarovgrat'ta Bulgar lisesini bitirdi. Faşizm döneminden beri faaliyet içinde olduğu devrimci güçlerle politikaya atıldı. BKP'nin yerli gençlik kollarında, daha sonra da Komünist Partisi yerel idare merkezlerinde çalıştı. 1952'den sonra Sofya'da BKP MK'sine işe alındı. Merkez Komitesi kararıyla Bakü'ye gönderildi ve Yüksek Parti Okulu'nda dört yıl okudu. Bakü dönüşünde “Yeni Hayat” dergisinin başyazarlığını yaptı. Emekliye ayrılıncaya kadar da Bulgar sendikalarının basın organı olan “Trud” (Emek) gazetesinde çalıştı.⁶⁴⁴ Süleyman Gavazov BKP'nin bir dediğini iki etmeyen ünlü bir komünist idi. Buna rağmen Türkçe gazetelerin Bulgarlaştırılma sürecinde işinden ve makamından oldu.⁶⁴⁵

Rejim, her zaman din, milliyetçilik karşıtı faaliyetlerde bulunulmasını ve komünizm propagandası yapılmasını istemektedir. Türk aydınları istese de istemese de emirler doğrultusunda fikir üretmektedir. Bunlardan biri olan Süleyman Gavazov, Faşist dönemde Türklerin, proleter Bulgarlara göre daha rahat bir hayat sürdüğünü; fakat Türklerin faşist dönemi arıyor anlamı çıkartılmaması gerektiğini açıklayıp: “O dönemde faşistler, Bulgar proleterlerle uğraşmaktan Türklere vakitleri kalmıyordu. Türkçüler ve Turancılar yakalandıklarında bir yıl ceza alırlar, ama bir komünist yakalandığında ölüm cezası verilirdi. Türklenden de öldürülenler oldu, ama bunlar partizanlara yardım ve yataklık edenlerdi. Komünistlerin arasından çıkan binlerce vatan evladı Türkleri sahipleniyor. Komünizme sahip çıkılması, Türk milliyetçiliğinin de önlenmesi gerekiyordu. Dinî taassuplar, milliyetçiliği desteklemektedir. Akıllı, sabırlı ve dikkatli bir şekilde din aleyhtarlığı yapılmalıdır. Hocalar, papazlarla birlikte rejime karşı, ateizme karşı propaganda yapmaktadır. Hıristiyanların sayısı Müslümanlardan 10 kat fazla olmasına rağmen, hoca sayısı papazlardan fazladır. Müminlere kene gibi yapışan bu hocalar birçok yerde saf Müslümanları kullanmaktadır. Hocalar, geçmişte hayatın her safhasında yer almışlar, fakat bugün onlara gerek yoktur. Sosyalizme verilecek destek ile bunları hayatlarımızdan çıkartıp, emekçi Bulgar ve Türklerin arasındaki dostluğun kuvvetlenmesi için çalışmalıyız.” dedikten sonra yazısında, azınlık Türklerin bulunması gereken konumunu sosyalist emek kahramanı Todor Stoïçkof'un şu sözüyle, büyük harflerle göstermektedir “Türkleri seviyorum, çünkü mükemmel işçidirler.”⁶⁴⁶

⁶⁴³ S. Bilalof, “Ölen İnsan Dirilebilir mi?”, *Yeni Işık Gazetesi*, 14 Temmuz 1960, s. 2.

⁶⁴⁴ Tatarlıef, *Antoloji*, s. 65.

⁶⁴⁵ Cambazov, *Bulgaristan Türk Basını*, s. 152.

⁶⁴⁶ S. Gavazov, “Bulgarlarla Türkler Arasındaki Dostluğun En Büyük Düşmanı Milliyetçiliktir”, *Yeni Işık Gazetesi*, 19 Nisan 1959, s. 3, 4.

Süleyman Gavazof, faşist idare döneminde mektepte okurken komünist olmuştu. Faşist öğrencilerin, mektepteki tek Türk olan Gavazof'a kin ve nefret dolu bakışlarından ve sataşmalarından komünist gençler korumuştur. Gavazof, canla başla propaganda yaparak fedakâr bir şekilde vefakârlığını, Türklerin uyanmasına(!) yardım ederek göstermiştir.⁶⁴⁷

Bulgaristan Türkleri arasından çıkmış daha onlarca Türk aydını, gönüllü ya da gönülsüz olarak komünist partisine hizmet etmiş, Türklere yönelik faaliyetlerde görev almış, yazılarıyla, konferanslarıyla rejimin emirlerini harfiyen yerine getirmiştir.

3.2. Bulgaristan'da Sosyalist Mülteci Türk Aydınların Faaliyetleri

Sosyalist düşünceler, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Rusya'daki esir Türklerin bazılarının Anadolu'ya dönmesi ve Balkanlardan göç edenlerin etkisiyle Anadolu'da yayılmaya başlar. Özellikle büyük şehirlerde, işçi kesimin ağırlıklı olduğu yerlerde etkisini gösteren bu fikir akımı, zamanla dönemin aydın kesimleri ile Anadolu'nun ücra köşelerinde de sosyalizme yakınlık duyan gençler kazanır. Bu etkilerin sonucunda bazı idealist düşüncedeki gençlerin Türkiye dışına çıkarak komünizmi daha iyi öğrenmek istedikleri görülür. Bunlardan bir kısmının mülteci olarak gittiği Bulgaristan'da, yaşantıları değişir, bunlar içerisinde hayal kırıklığı yaşayanlar da olur. BKP mülteci Türkiyelileri çok iyi kullanır. Mültecilerin faaliyetleri Bulgaristan Türkleri üzerinde etkili olur.

Bulgaristan'ı seçen Türklerin hedefinde iyi birer sosyalist olarak Türkiye'yi de kurtarmak vardır. Bazı mülteciler köken itibariyle zaten Balkanlardan gelmiştir. Rusya, TKP'nin Bulgaristan'daki faaliyetlerini desteklemektedir. Bulgaristan hem Türkiye'nin sınırında hem de Avrupa'ya açılan yol üzerindedir. Bu sebeple, Ruslar kendi sınırından değil de Bulgaristan üzerinden Türkiye'deki sosyalist fikirleri kontrol etmektedir. Türk Mülteciler arasında eğitimli olanlar da vardır, Bulgaristan'da yükseköğrenim görerek sosyalizm ile ilgili bilgi ve görgülerini artırmak isteyen de vardır.

O dönemde Bulgaristan'a giden mülteciler içinde eğitimsiz olanların yanında, öğrenciler ve farklı amaçlarla gidenlerin olduğunu da görüyoruz. TKP'nin üst düzey yöneticileri de devamlı olarak Bulgaristan'a gelirler ve burada kalırlardı. Farklı ülkelere iltica edenlerden Bulgaristan'ı ziyaret edip, Bulgaristan Türklerini etkileyenler de bulunuyordu. Burada ele aldığımız Bulgaristan'daki Mülteci Türkler, BKP kaynakları doğrultusunda rejim tarafından kullanılan ve Bulgaristan Türkleri üzerinde en fazla etkili olduğu düşünülenlerdir. Türkiye'den mülteci olarak Bulgaristan'a gidenler BKP tarafından gazete, dergi, radyo yayınlarının yanı sıra yazdıkları, redakte ettikleri ya da tercüme ettikleri Türkçe eserlerle, Bulgaristan Türklerinin sosyalizme yakınlaşmalarına katkı sağlarken, Türkiye ile ilgili de olumsuz bilgiler veriyorlardı.

⁶⁴⁷ M. Z. Sertel, **Bulgaristan'da Gördüklerim**, Narodna Prosveta Devlet Neşriyatevi, Sofya, 1955, s. 109.

3.2.1. Bilal Şen

1920 Razgrad (Bulgaristan) doğumlu olan Bilal Şen, askerliğini yaptıktan sonra 1944 yılında okumak amacıyla Türkiye'ye geldi. T.C. vatandaşı oldu. Komünist fikirlere sahipti. Türkiye'de bu düşüncedeki insanlarla iletişime geçti. Suçlu bulunarak 1945 yılında İlerici Gençler Birliği ve 1953 TKP davalarından hüküm giydi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nden mezun oldu. Cezasını çektikten sonra T.C. vatandaşlığından çıkarıldı. Bulgaristan'a döndü. TKP'nin Dış Büro üyesi olarak görev yaptı. Sofya'da radyo ve gazetelerde, Leipzig'de de "Bizim Radyo"da çalıştı.⁶⁴⁸ 1961 yılında Sofya Parti Yüksek Okulu'nu bitirdi.⁶⁴⁹ TKP'nin bir raporunda Bilal Şen'in geçmişinde karanlık ilişkiler olduğu ve Aziz Nesin ile irtibatlı olmasının da bu şüpheleri artırdığı açıklanmıştır. Çünkü Aziz Nesin'in ajan provokatör olduğu şeklinde ciddi bulgular olduğu belirtiliyordu.⁶⁵⁰

Bilal Şen, yazılarında kapitalizm ve sosyalizmi karşılaştırmaktadır. Her iki rejimin seçim sistemini anlatarak Bulgaristan Türklerinin izlemesi gereken yolu göstermektedir. Ona göre: "Kapitalist sistemde menfaatler çarpışmaktadır. Bu sistemde işçi sınıfı, toprak ağaları ve köylü sınıfı vardır. Sömürenler ve sömürülenlerin karşı karşıya olduğu bir manzara karşımıza çıkmaktadır. Her grup kendi çıkarları için çalışmaktadır. Sosyalizmde ise böyle menfaat sınıfları yoktur. Bütün kesimler birleşerek sömüren sınıfı ortadan kaldırıp, sosyalizmi kurarak ülkenin menfaati, kalkınması için "birlik" kurar. Her ülkede farklı olarak adlandırılan birliğin adı Bulgaristan'da Vatan Cephesi'dir. Bu "birlik", her kesimin temsil edildiği ve ülkeyi kalkındıracak programı olan birliktir. Seçilenler hizmet için vardır. Sosyalizmde hizmet etmeyenleri halk geri çağırır ve görevinden alır. Ama kapitalizmde hizmet sözü veren milletvekili adayını, seçildikten sonra görevinden hiç kimse alamaz."⁶⁵¹ demesine rağmen süreç tam tersine işlemiş, sosyalizmde seçilenlerin geri alındığına pek şahit olunmamıştır. Çünkü insanlar tek partiye oy vermeye zorlanmıştır.

Bilal Şen'e göre: "Türkiye'de diğer kapitalist ülkelerden farklı olarak seçim propagandalarında en önemli etken dindir. Seçimlerde vaat edilen iş, ekmek, ucuzluk değil 'din' oy getirmektedir. Topraksız köylünün oyu 'sana toprak vereceğim' diyen partiye değil, 'sana Cenneti vereceğim' diyen partiye gitmektedir. Partiler birbirlerini dinsizlikle suçlayarak oy avcılığı yapmaktadır. Buradan menfaat sağlayan da din partilerinin yardımına koşan Amerika'dır."⁶⁵²

Bilal Şen diğer Türk mülteciler gibi, Türkiye'deki adaletsiz toprak dağılımını eleştirmektedir. "Adaletsiz sistem yüzünden birçok bölgede köylüler isyan edip ağaların topraklarını işgal ederler. Türkiye'de, 20 milyon köylüden 7 milyonunun toprağı yoktur. Bundan dolayı farklı şehirlerde,

⁶⁴⁸ Bilal Şen, **Anılar**, (söyleşi Erden Akbulut), Sarı Defter, İstanbul, Nisan 2008, s. 9, 10.

⁶⁴⁹ Şen, **Cumhuriyetin ilk Yıllarında TKP ve Komintern İlişkileri**, s. 8.

⁶⁵⁰ Erden Akbulut (Der.), **TKP MK Dış Bürosu 1965 Tartışmaları**, Tüstav, İstanbul, Eylül 2004, s. 419.

⁶⁵¹ Bilal Şen, "Sosyalizm ve Kapitalizmde seçim", **Yeni Işık Gazetesi**, 24 Şubat 1966, s. 3.

⁶⁵² Bilal Şen, "Emperyalizm ve Din", **Yeni Işık Gazetesi**, 21 Temmuz 1966, s. 5.

toprak ağalarının işledikleri tapusuz tarlalar, köylüler tarafından işgal edilmişti. Türkiye’de toprak ağaları bir yandan köylüleri ezerken diğer yandan eskiden yaptıkları yarıcılık, ortakçılık yerine çalışma sistemlerini değiştirip başka yerlerden getirilen işçilere topraklarını vermeye başladı. Ağalar, tapusuz tarlalarının ellerinden alınma korkusuyla bunu yapıyorlardı. Köylülerin mezar yerleri bile yoktu. Ağalar ise topraklarını korumak için her yola başvuruyordu.”⁶⁵³ “İşte Türkiye’nin gerçek yüzü” diyerek Bulgaristan Türklerine buldukları ülkenin kıymetini bilmelerini hatırlatmaktadır.

Bilal Şen “Komünizm düşmanlığı Türkiye’de DP iktidarı ile yoğunluk kazanmıştır. 27 Mayıs sonrası sosyalist fikirlere olumlu yaklaşılması umut edilirken, etkili olan yine ABD idi. Türkiye’de antikomünist kampanyaların başlaması Amerika’nın telkinleriyle oluyordu. Çocuk yaştakilerin komünizmle suçlanmaları, hatta İsmet İnönü’nün de buna karşı Adalet Partisi’ni suçlaması ‘komünist takibi’ adı altındaki faaliyetlerin yozlaştığına işaret etmekteydi. Amerika’nın oyunu ile dünyanın değişik bölgelerinde olduğu gibi Türkiye’de de yurtseverler saf dışı edilmek isteniyordu. Türkiye’de bulunan 20 bin Amerikalı askerin sömürgeci sayıldığı ve istenmediği, halk nezdinde Amerikan aleyhtarlığının kuvvetlendiği görülürken, AP’nin Amerika yanlısı politikası yanlıştı. Adnan Menderes de benzer politikalarla iktidarını sürdürmüştü ama sonu kötü bitmişti.”⁶⁵⁴ düşüncelerini savunmaktadır.

27 Mayıs sonrasının Türkiye’inde Amerika karşıtı gösteriler, Bulgaristan Türklerine olumsuz ve abartılı yorumlarla verilmektedir. Amerika ve NATO’ya karşı yapılan gösterilerin günlerce sürdüğünü yazan Bilal Şen, toplumsal olarak böyle bir gösteri yapılacağı tahmin edilemediğini iddia etmiş: “İstanbul Ankara, İzmir, Adana ve Samsun gibi değişik şehirlerde yapılan protestolarda ‘Yanki go home’, ‘Türkiye Vietnam değildir’, ‘NATO’ya paydos’ gibi pankartlar açılmıştır. İzmir fuarında da ABD reyonu taşlanmıştır. Türkiye’de yapılan gösterilerle halk NATO’ya ve Amerika’ya karşı değildir, anlayışı çürütülmüştür.”⁶⁵⁵ demiştir.

Bilal Şen’in kaleme aldığı diğer yazılarında “Doğu Bloğunun hedefinde NATO ve üye ülkeler her zaman birinci sıradadır. NATO’nun kuruluşunun 20. yılında paktın uzatılıp uzatılmayacağı merak edilmektedir. Egemen harpçi ve barışçı güçler kendi aralarında üyelikten çıkıp çıkmama kavgaları yapmaktadır. NATO’nun kurulmasında Amerika’nın asıl maksadı dünya hâkimiyeti kurmaktır. Buna göre: Yıkılan İngiliz, Fransız, Belçika ve Hollanda sömürgelerinin yerine Amerikan sermayesi yerleştirilecektir. Avrupa’daki devrimci güçler engellenecek, burjuvazi Amerika’ya bağlanacaktır. Milli kurtuluşların şiddetlendiği Güney Asya, Afrika ve Ortadoğu’da kontrol sağlanacaktır. Ucuz işgücü ve bol hammaddenin bulunduğu Latin Amerika’ya başka emperyalist güçler sokulmayacaktır. Çin ve Japonya’da nüfuz sahibi olunacaktır. Doğu Avrupa ve

⁶⁵³ Bilal Şen, “Türkiye’de Köylü Hareketleri”, **Yeni Işık Gazetesi**, 27. II. 1969, s. 3.

⁶⁵⁴ Bilal Şen, “Türkiye’de Neler Oluyor”, **Yeni Işık Gazetesi**, 31 Mart 1966, s. 5.

⁶⁵⁵ Bilal Şen, “Türkiye’de Amerikan Aleyhtarlı Gosteriler”, **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 40, 2 Ekim 1964, s. 7.

Balkanlarda kapitalist düzen yeniden kurulacaktır. Nihai hedefte ise Sovyetlere karşı askeri bir saldırı yapılacaktır.” fikirleri ile Bulgaristan Türklerini yönlendirmektedir. Bilal Şen, olası bu saldırının sebebini: “Emperyalizme karşı gelen en büyük güç Sovyetlerdir.” diyerek açıklamaktadır. “Türkiye, NATO’ya girdikten sonra Amerikan askeri üssü haline getirilmiş ve Sovyetlere karşı müdahalede en önemli merkez yapılmıştır. Muhtemel bir savaşta, kısa bir zaman içinde Türkiye yerle bir olacaktır. Türkiye komünistleri bu durumu NATO’nun kurulduğu yıllarda sezmiş ve doğacak tehlikeler için uyarılarda bulunmuştur.”⁶⁵⁶ diyerek komünistlerin haklı öngörülerine dikkat çekmektedir.

Amerika, Doğu Blokuna yönelik hamleler yapmaktadır. Kapitalizm her zaman “ayır-buyur” politikası ile hareket etmektedir. Fakat “Oktobr Devrimi” ile kapitalistlerin uykusu kaçmıştı. Sosyalizmin inanılmaz yükselişi ile “ayır-buyur” politikası tekrarlanmakta ise de istenilen seviyede değildi. Kapitalistlerin elde etmek istediği ülke halklarına “hür”, “pazar”, “milli”, “demokratik”, “iyileştirilmiş” sıfatlarıyla değişik bir yaklaşım sergileniyordu. Gerçekte bu sıfatlar sosyalizmde vardı. “Çek modeli”, “Yugoslav modeli” diye tavır takınanlar da oldu. Böylece sosyalist cephe de bir gedik açılması hedeflenmekteydi.⁶⁵⁷

Bölgesel ve küresel gelişmeler yaşanırken barışsever Sovyetler yine de Türkiye’ye sosyalist bir anlayış sergileyerek dostça yardım etmektedir. SSCB ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ekonomik ve teknik ilişkiler 1930’lu yıllara dayanıyordu. O yıllarda Sovyetlerin faizsiz, 20 yıl vadeli kredisi ve teknik desteğiyle Nazilli ve Kayseri’de dokuma fabrikaları açıldı. 1937 yılındaki anlaşmalarla ilişkiler gelişti. Ancak Türkiye’nin Batı’ya yaklaşması Sovyetlerle ilişkisini zayıflattı. Türkiye, 1950’de tekrar Sovyetler ve diğer sosyalist ülkelerle ilişkilere başladı. 1957 yılından itibaren yapılan anlaşmalarla Sovyetler tarafından kredi verilerek ve teknik destek sağlanarak Türkiye’de hidroelektrik santrali, cam, çimento, dokuma fabrikaları kuruldu. 25 Mart 1967 tarihinde yapılan anlaşma ile Türkiye’de ağır sanayinin önünü açacak demir çelik, asit sülfid, lif levha, alüminyum, petrol rafinerisi gibi fabrikalar kurulması planlandı. Karşılığında ise Sovyetlere tütün, incir, fındık, kuru üzüm, zeytin, meyve, hayvan, pamuklu trikotaj, ayakkabı ihraç edilecektir. İki ülke arasındaki anlaşmalarla Sovyet-Türk ilişkisi daha da iyileşecektir.⁶⁵⁸

Bilal Şen başka bir yazısında da şöyle diyordu; Türkiye, Sovyetlerin ve sisteminin iyi niyetli ve ideal bir rejim olduğunu anlayacaktır. Çünkü emperyalist zihniyet sosyalist düşünceye karşı devamlı taktik geliştirmektedir. 1970’li yıllara gelindiğinde Türkiye’de yurtseverlere karşı savaşan bir kesim oluşturulmuştur. Bunlar, 1968 yılında CKMP içinde toplandılar. Daha sonra adı Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) olarak değişen ve başına Alparslan Türkeş’in getirildiği partinin amacı; “Komünizme ve solcu güçlere karşı savaş” olarak ilan edildi. Parti ideolojisi “Üç hilal”

⁶⁵⁶ Bilal Şen, “NATO ve Türkiye”, **Yeni Işık Gazetesi**, 1. IV. 1969, s. 5.

⁶⁵⁷ Bilal Şen, “Sosyalizm ve ‘model’cilik”, **Yeni Hayat Dergisi**, 4, (Nisan 1969), s. 4, 5.

⁶⁵⁸ Bilal Şen, “Sovyet-Türk ekonomik ve teknik ilişkileri”, **Yeni Hayat Dergisi**, 2, (Şubat 1969), s. 20.

yani; “Büyük Müslüman Türkiye”, “Turan” fantezisi diğer bir ifadeyle Osmanlıların “Asya, Avrupa ve Afrika” megalomanisidir. Hitlerci metotla çalışan partinin gençliği de Hitler gençlik teşkilatının kopyasıdır. Vurucu gençliğe “komandolar” adı verilmiştir. Yarı askeri bir teşkilattır. Türkiye’nin değişik bölgelerinde faşist emekli subaylar gözetiminde 33 tane eğitim kampları vardır. Görevleri devrimci piyeslerin oynandığı tiyatrolara, devrimci öğrenci ve işçi mitinglerine, Amerikalıları protesto edenlere karşı yaptıkları komando hücumlarıdır. Finans destekçilerinin önemli bir kısmı partinin kalesi olan Adana’daki toprak ağalarıdır. Dış destekçisi ise Amerika’dır. Amerika’nın diğer yardım ettiği teşkilat ise “Komünizmle Mücadele Derneği”dir. Amerika tarafından “Milli Kurtuluş Savaşları ve Sosyalist Hareketleri” boğmak için kurdurulmuştur.⁶⁵⁹

3.2.2. Fahri Erdiñç

1917 Akhisar doğumlu ve Balıkesir Öğretmen Okulu mezunu olan Erdiñç, Türkiye’de iken ticaretle uğraştı, veznedarlık yaptı. Tütün tarlasında, tenekeci yanında çalışarak okulunu bitirmişti. Bir müddet Ankara devlet konservatuarında da çalıştı. G. Dimitrov’un memleketi sosyalist Bulgaristan’a “zoraki” göçmen olarak yerleşti.⁶⁶⁰ Tuğrul Deliorman ve Ziya Yamaç ile birlikte 1949 yılında Bulgaristan’a kaçan ve sacayağı olarak bilinenlerden üçüncü kişi idi. Bulgaristan’da “Partizdat Yayınevi”nin Türkçe Kitaplar Servisi’nde görev yaptı. BKP MK Azınlıklar Şube şefi Ali Rafiev, Bulgaristan’a beraber gelen bu üç mülteciye olan husumetini her zaman dile getirdi. Ali Rafiev’e göre bunlar, Türkiye’deyken TKP üyesi bile olmayan, ne oldukları belirsiz kişilerdi. Bu yüzden Bulgaristan’da her yerde çalışma imkânı verilmedi.⁶⁶¹ Fahri Erdiñç şeker hastasıydı. İddialara göre hastanede yatarken şeker yedirmişler ve ilaçlarını vermemişlerdi. Bulgaristan rejimine yaptığı hizmetlerin karşılığı olarak(!) kısacası ölüme terkedilmişti.⁶⁶²

Fahri Erdiñç, Sosyalist Bulgaristan’daki Türklere, Türkiye’nin içinde bulunduğu gerçekleri anlatmaktadır. Ülkenin geleceği olan çocuklar okula gitmek yerine çalışmaktadır. Köy ve şehir çocuklarını kıyaslayarak anlattığı bir eserinde, kapitalist Türkiye’nin çocukları ekmek mücadelesi içindedir, sağlıksızdır. İyi bir eğitim alamamaktadır. Şehir sokakları, serseri çocuklarla doludur. Şehir ve kasabalarda okuyanların yüzde 80’i zenginlerin, yüzde 20’si ise fakirlerin çocuklarıdır. Fakir çocuklar hiç beslenememektedir. 1949 verilerine göre Ağrı’nın 528 köyünün 52’sinde, Bitlis’in 240 köyünün 28’inde, Gaziantep’in 563 köyünün 102’sinde, Ankara’nın 1133 köyünün 542’sinde, İzmit’in 680 köyünün 338’inde okul vardı. Eğitim zorunlu olmasına rağmen çocukların

⁶⁵⁹ Bilal Şen, “Maskeli ve Maskesiz Antikomünizm, Türkçe Komandolarının Amaçları, Para nereden Geliyor”, **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, 23. I. 1971, s. 5.

⁶⁶⁰ Fahri Erdiñç, **Mustafa Suphi Destanı**, Başak Matbaası, İzmir, 1978, s. 13.

⁶⁶¹ Tata, a.g.e., s. 79, 80.

⁶⁶² Tata, a.g.e., s. 104.

yarısı okula gidemiyordu.⁶⁶³ Fahri Erdiñç Bulgaristan’da yazdığı “Acı Lokma” adlı eserinde de 1940-50 yıllarının Türkiye’inde ezilen köylü ve işçi hayatını dile getirmiştir.⁶⁶⁴

Nazım Hikmet ve Sabahattin Ali’nin öğrencisi olan Fahri Erdiñç, Bulgarca olarak yayınlanan “Akrepler” kitabında, Amerikan emperyalistlerinin ve onların işbirlikçilerinin satılmış idarecilerinin boyunduruğu altında olduğunu düşündüğü Türkiye’yi anlatmıştır. Ona göre, Türkiye’de devlet idaresinde korkunç bir soygun vardı. Bakanlardan, en küçük polis memuruna kadar herkes devleti soyuyordu. Memurlar rüşvetsiz iş yapmıyordu. Erdiñç kitabında, bütün bu olumsuzluklara sebep olarak Amerika’yı gösteriyor, Amerikan filusunun Türkiye’ye gelişinde halkın “Coniler” dediği Amerikalılara olumsuz bakışını da resmediyordu.⁶⁶⁵

Fahri Erdiñç’in redaktörlüğünde çıkan ve genç bir komünisti anlatan Zoya, Türklerin komünizme bakışını olumlu yönde etkileyen bir çalışma olarak karşımıza çıkıyor. Ortaöğretim seviyesinde yayınlanan bu kitap, çizgi resimlerle de komünizm karşıtlarına olan direnişi anlatıyordu.⁶⁶⁶ Eserde genç ve idealist bir komünistin davası uğruna canını nasıl hiçe saydığı anlatılmıştı. Bulgaristan Türkleri de iyi bir komünistin nasıl olacağını, Türkiyeli soydaşlarının kaleminden öğrenmekteydi. Komünizm 1950’li yıllarda Bulgaristan’ın en ücra köşelerindeki Türklere bile anlatılıyordu. Gerekli dokümanlar da Sofya’daki devlet yayınevlerinin Türkçe servisleri tarafından hazırlanıyordu.⁶⁶⁷

Fahri Erdiñç, Türkiye’de sosyalist düşünceli yurtseverlerin işkence gördüklerini ve Bulgaristan Türklerinin bunları bilmesi gerektiğini düşünmektedir. Pertev Boratav ve Behice Boran’ın öğrencilerinden Şevki Akşit isimli sendikacı bir gencin, DP iktidarının başladığı yıllarda işkence ile delirtilip Bakırköy Hastanesine gönderilmesini şiddetle eleştirmektedir. Türkiye’nin faşist bir baskıyla komünistleri ezdiğini savunmaktadır. Türkiye’de 28 Kasım 1951 tarihinde kabul edilen “Terör Kanunu” ile birçok kişinin tutuklanmasının yolu açılmıştı. İlk tutuklanan sekiz kişilik grup içinde Zeki Baştımar, Dünder Baştımar, Mihri Belli, Reşat Fuat gibi isimlerle birlikte Şevki Akşit de vardı. NATO üyesi ülkeler, bu tür kanunlarla komünistlere karşı baskı uyguluyordu. Türkiye zindanlarında on binlerce siyasi mahkûm vardı. Birçok kişi işkence ile can vermiş, hastalığa yakalanmıştı.⁶⁶⁸

Fahri Erdiñç’e göre eğitimin yetersiz olduğu ve birçok yerde okul olmayan Türkiye’de, öğretmenler düşük ücret almakta ve sürgüne maruz bırakılmaktadır. Bu durum örgütlü öğretmenleri

⁶⁶³ Fahri Erdiñç, **Kapitalist Türkiye’de Çocuklar**, Halk Gençliği Yayınevi, Sofya, 1951, s. 57.

⁶⁶⁴ Erdiñç, **Mustafa Suphi Destanı**, s. 14.

⁶⁶⁵ “Fahri Erdiñç’in ‘Akrepler’ isimli kitabı”, **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 55, 27 Kasım 1951, s. 3.

⁶⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Nazım Hikmet, **Zoya**, (Red. Fahri Erdiñç), Bulgaristan Komünist Partisi Yayınevi, Sofya, 1952.

⁶⁶⁷ Tata, a.g.e., s. 81.

⁶⁶⁸ Fahri Erdiñç, “Türkiye’de bir kayıp daha”, **Yeni Işık Gazetesi**, 6 Nisan 1952, s. 4.

harekete geçirir. Sendikaların önderliğinde 1969 yılında 100 binin üzerinde öğretmenin dört günlük greve gittiği Türkiye’de fiili bir direniş gerçekleşti. Okulsuz köylerin ve okuyamayan çocukların olmadığı bir Türkiye için gerçekleştirilen grevde, Amerikalıların Türk eğitim sistemindeki etkilerinin kaldırılması istendi. Amerikalılar, “barış gönüllüleri” adı altında Türkiye’nin köylerinde ve okullarında uzman olarak görev yapıyorlardı. Öğretmen ücretleri iyi değildi. Sürgünler ve işten el çektirmeler vardı. Milli bir direniş sergilenmişti. Fahri Erdinç’in haklı bulduğu bu tür eylemlere karşı saldırıları da dile getirmiştir ve “Nasyonalist gruplardan ‘Komünizmle Mücadele Derneği’ üyeleri ve Turancı Albay Alparslan Türkeş’in örgütleyip eğittiği komandolar, yurtseverlere karşı şiddet uyguluyordu. Polis ise bütün olanlara sessiz kalmıştı. Grev kanlı bastırılmış ve birkaç bin öğretmenin işine son verilmişti. Yurtseverler devrimci sendikalardan, CHP ve diğer partilerden destek bekliyordu. Çocuklar “öğretmenimizi isteriz” diye dilekçe yazıyorlardı.”⁶⁶⁹ diyerek Bulgaristan Türklerinin Türkiye algısına katkıda bulunuyordu.

3.2.3. Halil Gürsoy

Balıkesir Havranlı olan Halil Gürsoy, eğitimi ve Türkçesi yetersiz olduğu halde Bulgaristan’da komünist partisinin yayın organlarının Türkçe bölümlerinde yayıncılık yaptı. Lise mezunu olmamasına rağmen üniversitede okumak için müracaat etti. Kaydını da yaptırdı fakat daha sonra lise mezunu olmayanların okuduğu işçi fakültesi denilen iki yıllık bir okula kaydedildi.⁶⁷⁰ Osman Rauf Alper ve Bulgaristan’a beraber kaçtığı Ali Şadi Akagündüz ile tutuklandıkları sırada tanıştılar. Bulgar hapishanelerinde uyuşturucu kaçakçıları da vardı, eski göçmenlerden dedesinin arazisi için gelenler de vardı. Kaçak yollardan gelen ve ne amaçla geldikleri belli olmayan bu insanlar komünist sistemin insanların her şeylerini ellerinden aldığını bilmiyordu. Mülteci Türklerden Osman Rauf Alper’e göre Halil Gürsoy, kişiliksiz, uşaklığını bile bile sürdüren, eşine ender rastlanılan birisiydi. Vur deyince öldüren, Bulgaristan’a niye geldiğini her defasında farklı bir masal ile anlatan küçük bir “Marat” idi.⁶⁷¹

1978 yılında İsmail Bilen’in casuslukla suçladığı Halis Okan aleyhine mahkemede İsmail Bilen adına bir diğer Türk mülteci Halil Gürsoy şahitlik yaparak onun hapse girmesine sebep oldu. Yolsuzluk ve öğrencileriyle cinsel ilişki suçlamasıyla Halis Okan yıllarca hapis yattı.⁶⁷² Halil Gürsoy 1963 yılında TKP’ye üye oldu. Bulgarlara yaltaklık yapan bir karakterdeydi. Mülteciler aleyhinde konuşuyordu.⁶⁷³ Halil Gürsoy’un, Türkiye’de ailesinin bazı özel durumlarından

⁶⁶⁹ Fahri Erdinç, “Öğretmenler Boykotunun Düşündürdükleri”, *Yeni Işık Gazetesi*, 27. XII. 1969, s. 3.

⁶⁷⁰ Alper, *Mülteci Komünist*, s.172.

⁶⁷¹ Alper, *Mülteci Komünist*, s. 58.

⁶⁷² Gülden Aydın, “Bulgar Mafyasının Türk Peygamberi Kızıl Halis”, *Aktüel Dergisi*, 78, (31 Aralık 1992-6 Ocak 1993), s. 23.

⁶⁷³ Alper, *Mülteci Komünist*, s. 67.

kaynaklanan olumsuzlukların verdiği psikoloji ve Bulgaristan'da tutukluluk döneminde yaşadıkları onun "evet efendim" ciliğinin yolunun açılmasını kolaylaştırmıştır.⁶⁷⁴

3.2.4. Halis Okan

1931 yılında Erzincan'da doğdu. Ankara Yüksek Teknik Okulu'na girdi. Hitabeti güçlüydü. Öğrenci başkanlığı yaptı. Öğrenci olaylarına karıştı ve okuldan kovuldu. TKP'ye girdi. 1949 yılının son aylarında Bulgaristan'a kaçtı ve burada hapis yattı. Diğer Türkler gibi casuslukla suçlandı. Zeki Baştımar'ın yardımıyla haptisten çıkarıldı. Çeşitli işlerde çalıştı. Sofya'da Ekonomi Bölümü'nü bitirdi. "Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi" teziyle Doktora yaptı. Bulgaristan'daki Türk okulları için kitaplar yazdı. Başta politika ve ekonomi olmak üzere çeşitli konularda kitap çevirileri yaptı.⁶⁷⁵

Ekonomist olan Halis Okan, yazılarında Türkiye'deki eşitsiz toprak dağılımını, geri kalmış sanayisini, işsizliği, emekçilerin düşük ücretle sömürülmesini ve yönetim rejimini sorgulamıştır. Bir eserinde toprak meselesini ele alarak ağaların, az veya hiç toprağı olmayanların, işçilerin ve sanayinin Batı'ya bağımlı olduğunu yazmıştır. İşsizliğin yüksek, ücretlerin çok düşük ve buna rağmen hayat pahalılığının olduğunu belirtmiştir. Görüşlerini 1939'lardan 1960 başlarına kadar verilen rakamlarla desteklemiştir. Eğitim seviyesinin düşük olduğu Türkiye'de özellikle kadınların okuma yazma oranının yüzde 9'u geçmediğini ve birçok yerde okul olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca Türkiye'de işçi hareketinin tarihi seyrini de ele almıştır.⁶⁷⁶

Halis Okan, Türkiye'de sanayinin gelişmesini ABD'nin engellediğini savunmuştur. Okan'a göre; İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'de ekonomi gittikçe derinleşti ve genişleyen bir buhran içine girdi. Pahalılıkta dünyada birinci sıraya oturdu. DP iktidarının büyük bir kısmını da içine alan 10 yılda hayat bir buçuk kat pahalandı. Bu dönemde fiyatlar devamlı arttı. Marshall yardımı ve diğer antlaşmalarla verilen paralar Türkiye sanayinin gelişmesini sağlamadığı gibi tersine öldürdü. Çünkü Türkiye'ye parayı verenler harcanacak yerleri de belirlemişti. Yani bu paralar her istenildiği yere yatırım amacıyla kullanılmadı. Çünkü ABD, Türkiye'nin tarım ülkesi olarak kalmasını istiyordu.⁶⁷⁷

Bir makalesinde üç komşu ülkeyi karşılaştıran Halis Okan, "İkinci Dünya Harbi sonuna kadar Bulgaristan, Türkiye ve Yunanistan gelişmemiş memleketler sınıfındaydı." demiştir. O dönemde Bulgaristan, Hitlerci ve Sovyet karşıtı politikalarıyla komşuları Türkiye ve Yunanistan'dan farklı değildi. Toprağı kara sabanla işleniyordu. Halkı kültürel olarak geri kalmış bir ziraat memleketiydi. Bulgaristan, 9 Eylül 1944 tarihinden sonra sosyalizmle birlikte kısa bir sürede sınıf atladı ve

⁶⁷⁴ Alper, **Mülteci Komünist**, s. 137.

⁶⁷⁵ Aydın, "Bulgar Mafyasının Türk Peygamberi Kızıl Halis", s. 18-24.

⁶⁷⁶ H. Okan, L. Andreef, **Türkiyede Emekçilerin Durumu**, Narodna Prosveta Devlet Neşriyatevi, Sofya, 1961, s. 52-68.

⁶⁷⁷ Halis Okan, "Yeni İstikraz ve Türkiye Ekonomisinde Yaratılan Buhran", **Yeni Hayat Dergisi**, 11, (Kasım 1958), s. 20.

gelişmiş memleketler seviyesine çıktı. Hemen her alanda Türkiye ve Yunanistan'ı kat kat geride bıraktı. Zenginlerin hâkimiyetinde bulunan Türkiye ve Yunanistan'da ise köy iktisadı yaygındı. Buna rağmen topraklarının yüzde 25'ini ancak işletebilen bu ülkelerde tarım çok geri kaldı. Bulgaristan ise topraklarının yüzde 47'sini işletiyordu. Bulgaristan'da toprağın yüzde 87'si, Türkiye'de ise yüzde 14'ü traktörle işleniyordu. Bulgaristan'da dekar başına alınan ürün, Türkiye ve Yunanistan'dan çok fazlaydı. Türkiye'de 7 buçuk milyon köylü topraksızdı fakat 7 bin toprak babası arazilerin yüzde 63'üne sahipti. Bu yüzden köylerden büyükşehirlere göç oluyordu. Türkiye'de 7 milyon işsiz arasında Bulgaristan'dan vatan aramaya giden göçmenler de vardı. İşçi kesiminin durumu çok kötüydü. Kadın ve çocuklara daha az ücret ödeniyordu. Bulgaristan sanayi alanında gelişirken Türkiye ve Yunanistan'da ağır ve hafif sanayi yoktu. Her ikisi de çiftçi memleketi olarak kaldı.⁶⁷⁸

Halis Okan'ın düşüncelerine paralel olarak verilen bilgilere göre Türkiye'de 1950'de nüfus başına düşen zirai üretim 479 kilo iken 1958'de bu rakam 800 kilogram olmuştur. 1949'da tarımda kullanılan traktör sayısı 3 bin 103 iken 1958'de 43 bin 872 olmuştur. Tarım ülkesi olan bir ülkede bu rakamlar çok düşüktü.⁶⁷⁹ Gerçi bu dönemde makineleşmenin emeğini beden gücü ile kazanan işçi kesimine darbe vuracağı da düşünülüyordu.

Türkiye'nin gelişmemiş ve toprağını işleyemeyen bir ülke olduğunu, işlenebilir toprağın ise ağaların elinde bulunduğunu açıklayan Halis Okan: "Türk köylüsünün çoğu topraksızdır." demiştir. Okan'ın düşüncelerine göre; "Amerika ve Batılı ülkelerin desteği ile makineli tarıma geçen Türkiye'de, köylülerin kitlesel olarak mahvolmasının yolu açılmıştır. Amerika, Almanya ve İngiltere'den getirilen traktör ve diğer tarım makinalarının büyük çiftliklerde, devletin kapitalist çiftliklerinde kullanılması köy ahalisini sefaletle sürüklemiştir. Birçok ırgat iş bulamaz duruma gelmiştir. Bu yüzden fakir köylü ile toprağı olanlar 'yarıcılık', 'ortakçılık', 'marabacılık' gibi belirli şekillerde anlaşarak toprağı işliyordu."⁶⁸⁰

Türkiye'de sanayinin tarihi seyrini örneklerle veren Halis Okan, cumhuriyetin ilk dönemlerinde idealist anlayışla gelişmeye yönelik bir faaliyet göze çarptığını, fakat ilerleyen yıllarda emperyalist ülkelerin bağımlılığı altına girildiğini belirtmiştir. Türkiye'nin sanayisi, iki dünya savaşı arasında gelişme göstermiştir. Bu dönemde hafif sanayi, gıda sektörü ve madencilik nispeten gelişmiştir. Aslında Kemalist İnkılabından sonra sanayi kuruculuğu başlamıştır. Kemalistler, devlet hesabına sanayi işletmeleri kurma, demiryolları inşa etme maksadıyla iktisadi kalkınma ve geliştirme politikası güttüler. Türkiye'deki işletmelerin önemli bir kısmı Etibank ve Sümerbank tarafından finanse edilen devlet işletmeleriydi. Gıda ve dokuma sanayi çok gelişmişti.

⁶⁷⁸ Halis Okan, "İkonomik Yarışmada Bulgaristan, Türkiye, Yunanistan", **Halk Gençliği Gazetesi**, Sayı: 25, Haziran 1962, s. 7.

⁶⁷⁹ Samet Ağaoğlu, **Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru**, Baha Matbaası, İstanbul, 1972, s. 231.

⁶⁸⁰ Halis Okan, "Türkiye Ekonomisi Amerikan monopollarının darbesi altında I", **Yeni Işık Gazetesi**, 14 Temmuz 1957, s. 3.

İlk dokuma fabrikası 1860 yılında Çukurova’da kurulmuştu. Türkiye’de sanayinin geri kalmasının sebebi ülke ekonomisinin emperyalist devletlerin bağımlılığı altına girmesinden kaynaklanmıştır. Zamanla Türkiye geri kalmış bir ziraat memleketi olarak kaldı. Az gelişmiş bir sanayisi vardı. Aynı zamanda zengin ve önemli stratejik ham maddeleri olan, ucuz iş gücüne sahip bir ülke haline getirildi.⁶⁸¹ DP iktidarının son yıllarına doğru Amerikan şirketlerinin desteğiyle Türkiye’de enerji ve çimento alanında yeni işletmeler, fabrikalar kurulurken dokuma sanayinin yenilenmesi çalışmaları da yapılmıştır.⁶⁸²

DP iktidarından sonra Türkiye’de, sosyalizme yönelik bir politik anlayış bekleyen Halis Okan’a göre; 27 Mayıs hareketi Bayar-Menderes diktatörlüğünü indirdi. Fakat eski düstur devam ediyordu. Basında muayyen bir liberalizm görüntüsü vardı. Çünkü sosyalizmin fikir ve edebiyatı yayılmaya başlamıştı. Haftalık “Yön” gazetesinde 150 Türk aydını tarafından “Sosyalizm, memleketi kurtaracak yegâne sosyal rejimdir.” çağrısını imzalayanların sayısı 2 bini geçmişti. Sosyalizm ile ilgili yayınların çoğalmas ve kurtarıcı olarak görülmesi bu fikir adına müspet bir gelişmeydi.⁶⁸³

3.2.5. Hüseyin Sarıtaş

Bitlisli bir Kürt olan Hüseyin Sarıtaş, Batı Almanya’dan Bulgaristan’a gelmiş ve iltica talebinde bulunmuştu. Osman Rauf Alper, liseden sınıf arkadaşı olan Sarıtaş’ın Bulgaristan’da kalması ve doktora yapması için yardımcı oldu.⁶⁸⁴

Eğitimli biri olan Hüseyin Sarıtaş, Türk ekonomisinin oldukça kötü olduğunu açıklamaktadır. TBMM’de 1963 yılı bütçe tartışmaları sırasında Türk Dışişleri Bakanı’nın Ortak Pazar’a girme hususunda mutabakata varıldığını resmen bildirmesinin politik ve ekonomik bir karar olduğunu söylemiştir. Türkiye’nin savunma harcamaları ve dış borçları göz önüne alındığında borçlarını - ekonomisinin daha kötü olmaması şartıyla- 2008 yılında ancak ödeyebileceğini belirtmiştir. Türkiye’de 4 milyon işsiz vardı. Gizli işsizlik köylerde çok daha fazlaydı. Avrupa kapılarında on binlerce Türk iş arıyordu. Türk istatistik raporlarına göre 30 milyon nüfuslu ülkenin 70 binlik aristokrat burjuva sınıfı, milli gelirin yüzde 80’ini, geri kalan nüfus ise yüzde 20’sini almaktaydı. Türkiye, ücretlerin çok düşük, çalışma şartlarının ise çok ağır olduğu bir ülkeydi. Sağlıkta ise ülke alarm veriyordu. 600 bin veremli kan kusuyordu. Böyle bir ortamda Ortak Pazar’a girilmesi doğru değildi. Türkiye ağır sanayisi bir yana, hafif sanayisi bile olamamış bir ülke iken dünyanın

⁶⁸¹ Halis Okan, “Türkiye Ekonomisi Amerikan monopollarının darbesi altında II”, **Yeni Işık Gazetesi**, 18 Temmuz 1957, s. 3.

⁶⁸² Halis Okan, “Türkiye Ekonomisi Amerikan monopollarının darbesi altında III”, **Yeni Işık Gazetesi**, 21 Temmuz 1957, s. 3.

⁶⁸³ Halis Okan, “Türkiye’de Sosyalizm Tartışmaları”, **Yeni Hayat Dergisi**, 3, (Mart 1963), s. 14.

⁶⁸⁴ Alper, **Mülteci Komünist**, s. 208.

ticaretini elinde tutan, ağır sanayisi ile mallarına pazar arayan ülkelerin arasına girmemeliydi. Alım gücü olmayan halkın yaşadığı Türkiye'nin Ortak Pazar'a girmesi ülke için daha da kötü olacaktı.⁶⁸⁵

Tarım ülkesi olan Türkiye'de köyler topraksız köylülerle doludur. Şehirdeki işçiler ise haklarını alamamaktadır. İşçilere yönelik olumlu gelişmeler de vardır. Türkiye'de grev hakkının tanınması sınıf mücadelesinde bir dönüm noktasıdır. Fakat bu hak; işsizlik, açlık, hastalık, kan, zindan ve kurşunlarla dolu Türkiye sınıf mücadelesi tarihinin, sömürülen sınıflarla sömüren sınıfların mücadelesinin bir hal çaresi değildi. Bir tarafta lüks hayat içinde istismarcı sınıflar ve ağalar, diğer tarafta ezilen işçi ve köylüler vardı. Yüzde 78'i köylü olan ülkenin toprak sahibi olanlarının sayısı ise yüzde 10'du. Bu toprak sahiplerinin de önemli bir kısmını ağa, bey, mir, şeyh, seyit gibi vurguncular oluşturmaktaydı. Sayıları 2 bin civarında olan bu toprak ağaları ülkenin kaderini ellerinde tutuyor ve ekonomik, politik, askeri olarak hâkim konumdaydı. Ziraat memleketi olan Türkiye, ABD'den buğday satın alıyordu. Eğitim ise yokluklarla anılıyordu. 1963 yılı itibarıyla 15 bin 500 köyde okul yoktu. Sosyalizmin geliştirdiği diyarların köyleri aydınlık içindeyken Türkiye'de 55 bin köyden 100 tanesinde ancak elektrik vardı. Ezilenlerin hakkını savunan TKP ise bu ülkede illegal olarak faaliyet yapıyordu. Bütün bu olumsuzluklara rağmen Türkiye'de işçilere grev hakkı verilmemişti ama sonunda Türk işçisi grev hakkını almasını bilmişti.⁶⁸⁶

3.2.6. İsmail Bilen

Zeki Baştımar yurt dışına çıkmadan önce TKP'nin yurt dışı temsilciliği yoktu. Parti temsilcisi İsmail Bilen (Laz İsmail ve Marat diye de bilinir), İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Moskova'dan Sofya'ya taşındı. İkinci karısı Bulgar'dı. Farklı ülkelerde sosyalist ve komünist kongrelerde Moskova onaylı konuşma metinleri okudu, yüksek maaşla rahat bir hayat sürdü.⁶⁸⁷ Marat'ın bir komünist rehberine yakışmayacak şekilde Almanya, Moskova, Bulgaristan'da evleri vardı. Ayrıca Karısı TKP adına Bulgaristan hükümetinden aylık alıyordu.⁶⁸⁸

Yazışmalarında çoğunlukla İsmail Bilen ya da Marat imzasını kullanıyordu. Marat'ın şu sözleri Müslüman Türkleri üzerinde nasıl bir faaliyet içinde olacağını bir göstergesiydi; "Esaret zincirlerinin en ağırını Allah tarafından yapılmış olanıdır." Marat (İsmail Bilen)'in bu sözünü Bulgaristan'daki bir diğer mülteci Tuğrul Deliorman bir makalesinin girişine koymuştur.⁶⁸⁹ TKP içinde çatışmaların çok olduğu, çekememezliğin, birbirleri aleyhinde konuşmaların sıkça yaşandığı ve insanların kolayca harcandığı görülmüştür. Laz İsmail'in TKP'nin başında olduğu dönem de

⁶⁸⁵ Hüseyin Sarıtaş, "Türkiye ve Ortak Pazar", **Halk Gençliği Gazetesi**, 15 Mart 1963, Sayı: 11 s. 6, 7.

⁶⁸⁶ Hüseyin Sarıtaş, "Türkiye'de Sınıf Mücadelesinin Bir Yönü", **Halk Gençliği Gazetesi**, 14 Haziran 1963, Sayı: 24 s. 6, 7.

⁶⁸⁷ Alper, **Mülteci Komünist**, s. 202.

⁶⁸⁸ Akbulut, **TKP MK Dış Bürosu 1965 Tartışmaları**, s. 135.

⁶⁸⁹ Tuğrul Deliorman "Din Sömürücüleri", **Halk Gençliği Gazetesi**, sayı: 2, 15 Ocak 1965, s. 6.

farklı değildir. Marat, Şefik Hüsnü için “işçiyi sevmez, işçinin elini sıkmaz” demiştir.⁶⁹⁰ Türkiye’de büyük şehirlerdeki her olay fısıltı gazetesiyse sol lehinde yaygınlaştırılırdı. Ortada örgüt yoktu ama örgütlenme girişimleri açıktı. Moskova Radyosu ise bunları Rus yazarların yorumları ve İsmail Bilen’in “Erdemin Yorumları” programıyla Türkiye’ye yönelik yayınlarda Anadolu gencini etkiliyordu.⁶⁹¹

Bulgaristan’ın sosyalizmdeki ilk yıllarında, TKP MK Polütbüro’nun vekâletiyle Marat’ın imzasıyla BKP’nin 5. Kongresi en hararetli kardeşlik duygularıyla selamlanmıştır. Selamlama yazısında Marat şunları ifade etmiştir: “Bulgaristan sosyalizm ve demokrasi adına zaferler kazanmıştır. Bu zaferler Türk komünistlerini de Lenin-Stalin bayrağını daha yükseklerle çıkarmaya teşvik etmiştir. Ankara’nın tahrikleri de Amerikanlaşmış mürteci Türk basınının kuyruklu yalanları da, Bulgaristan halkı ve Türk halkının dostane ilişkilerini tahrip edemedi. İstikbalde de edemeyecektir.”⁶⁹²

Stalin’in ölümüyle ilgili olarak, TKP MK İsmail Bilen adıyla, SBKP MK’ne gönderilen mektup, Bulgaristan’daki Türkçe basında yer almıştır. Mektupta: “Emperyalizme karşı savaşan halkların koruyucusu Stalin’in ölümü derin bir üzüntüyle karşılanmıştır. Türkiye’deki bütün emekçiler de Sovyet halklarının acılarını paylaşmıştır. Stalin, Türk halkının milli bağımsızlığa, emperyalizme ve irticaya karşı savaşında hep destek vermiştir. Türk halkının kalbinde ebediyen yaşayacaktır. TKP, inandığı Lenin-Stalin davasından geri adım atmayacak ve enternasyonalizm prensiplerine sadık kalacaktır.”⁶⁹³ Öyle ki bu sadakati(!) için TKP Moskova Grubu üyesi Sabiha Sümbül “Stalinci olan Marat namuslu Türk komünistlerini Sibiryaya sürgün ettirmiştir. Kendisini Sovyet dostu gösterip arkadaşlarını Sovyet düşmanı göstererek satan birisidir.” demiştir.⁶⁹⁴

İsmail Bilen, bir yazısında da Türkiye’deki baskı ve tutuklamaları dile getirmiştir: “İhanetler yüzünden memlekette sosyal tezatlar görülmedik oranda artmıştır. Mevcut 500 hapisane az geldiği için faşist idare, mektep, cami, kilise ve dükkânları hapisanelere çevirmiştir. Polis ve jandarma sayısı hızla artırılmıştır. 1950 yılının başlarında 4 bin kişi siyasi olarak mahkûm edilmiştir. İlerici meslek örgütlerinin üyeleri, öğrenciler, gazeteciler tutuklanırken gazete ve dergiler kapatılmıştır. Takip edilen komünistlere ölüm cezası kanunu çıkarılmıştır. Vatansızlar bütün bu tutuklanmalara karşı mücadelelerine devam kararı almıştır. TKP, bu savaşta en ön safta idi. Solculuğun ve aşırı sol fikirlerin yayıldığı yerlerde öğrenciler ve eğitimciler askeri mahkemelere verilirken 10 bin eğitimcinin işine son verilmiştir. Bunlar Amerikan tarzı eğitime, Kore savaşına ve NATO’ya karşı

⁶⁹⁰ Akbulut, **TKP MK Dış Bürosu 1965 Tartışmaları**, s. 443.

⁶⁹¹ Alper, **Mülteci Komünist**, s. 14.

⁶⁹² Marat, “Türk Komünist Partisi Merkez Komitesi Tarafından Kongreye Gönderilen Tebrik ve Temenni Telgrafı”, **Yeni Işık Gazetesi**, 26 Aralık 1948, s. 1.

⁶⁹³ İ. Bilen, “Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitetinin SBKP-na mektubu”, **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 11, 21 Mart 1953, s. 4.

⁶⁹⁴ Akbulut, **TKP MK Dış Bürosu 1965 Tartışmaları**, s. 132.

gelenlerdi. Aralarında Kore'ye gitmek istemeyen subaylar da vardı. Bu subaylara karşı ordu da temizlik yapılmıştır.”⁶⁹⁵

Ümit Özdağ'a göre Türk ordusundaki rahatsızlık DP iktidara gelmeden önce CHP tarafından 1949 yılında çıkarılan bir kanun ile Genelkurmay Başkanlığı'nın Milli Savunma Bakanlığı'na bağlanmasının demokratik rejimin gereği olarak gösterilmesi ile ilgilidir. Ordunun bu konumunu tam anlamıyla benimsediği söylenemez. Genelkurmay ve Milli Savunma Bakanlığı arasında 1960'a kadar devamlı bir gerginlik yaşanmıştır. CHP'nin iktidardan gitmesini demokrasi adına benimseyen ordu, DP'den umduğunu bulamayınca, bu defa da DP'nin iktidardan gitmesi yönünde “demokratik” tavır ortaya koymuştur. Ordunun bakışı açıktır; “Yurt için iyi olan ordu için iyidir. Ordu için iyi olan yurt için de iyidir.”⁶⁹⁶

3.2.7. M. Zekeriya Sertel ve Sabiha Sertel

Zekeriya Sertel 1890 yılında Ustrumca'da (Makedonya) doğdu. Sabiha Sertel ise 1898 yılında Selanik'te doğdu. Birinci Dünya Savaşı sonlarına doğru Zekeriya Sertel ile evlendi ve birlikte yükseköğrenim için Amerika Birleşik Devletleri'ne gittiler. Sabiha Sertel Toplum Bilimleri Fakültesi, Zekeriya Sertel de Gazetecilik Fakültesini bitirdi. Milli mücadelenin sonlarına doğru da Türkiye'ye geri döndüler. Marksist eserlere yöneldiler. Milli Mücadele döneminde antiemperyalist hareket içinde yer aldılar. Türkiye'nin Batı yanlısı politikalarını eleştirdiler. Sosyal problemleri ele alan yazıları vardır. İtalya'daki faşizm, Türkiye'de var olduğunu düşündüğü ırkçılık ve Hitler karşıtı bir tutum izlediler. Fikirleri yüzünden Türkiye'den ayrılan Serteller İtalya ve Fransa'da yaşadılar. 1960'lı yıllarda da Sovyet Azerbaycan'ının başkenti Bakü'ye yerleştiler. Kendilerince burada demokrasi, özgürlük, barış cennetinde mutluluğa kavuştular. Türkiye aleyhinde yazılar yayınlamaya başladılar. Bu yazıların bir kısmı daha sonra Bulgaristan'daki “Yeni Işık” gazetesinde de yayımlandı. Zekeriya Sertel sanki gazetenin seyyar muhabiri idi. “Sovyetler Birliği'nde 45 Gün” kitabı sosyalist dünyanın bir reklamı niteliğindedir.⁶⁹⁷

“Bulgaristan'da Gördüklerim” kitabında abartılı bir sosyalizm övgüsü ve 15-20 yıl sonra ulaşılabilecek şeylerin var gibi gösterilmesi BKP tarafından 5 bin nüsha bastırılarak dağıtıldı. Böylece Sabiha Sertel'in kitapları da Bulgaristan'da basılmaya başladı. Sık sık Bulgaristan'a geliyorlardı.⁶⁹⁸ Samimi konuşmalarda ise Zekeriya Sertel her şeyin iyi hoş olduğunu ama Sovyetlerde demokrasi olmadığını, parti diktatörlüğünün olduğunu itiraf etmiştir. Sovyetlerde özerk cumhuriyetlerde her ulus kendini yönetiyor gibiydi ama hepsinin yardımcısı bir Rus idi. Aslında bölgeleri yönetenler de bunlardı. Zekeriya Sertel'in buna benzer bazı düşünceleri nedeniyle, zaten BKP tarafından takip

⁶⁹⁵ İ. Bilen, “Türkiye Halkı Amerikan Esaretçilerine Karşı Mücadele Ediyor”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 27 Mart 1953, s. 4.

⁶⁹⁶ Özdağ, a.g.e., s. 23.

⁶⁹⁷ Sabiha Sertel, **Roman Gibi**, Narodna Prosveta, Sofya, 1969, s. 5-8; Cambazov **Bulgaristan Türk Basını**, s. 380, 381.

⁶⁹⁸ Cambazov, **Bulgaristan Türk Basını**, s. 386.

edilen Serteller Bulgaristan'a çağrılmamaya başlandı. Hatta son gelişleri tepkiyle karşılandı ve isteksiz bir karşılama yapıldı ve bir daha gelemediler. Zekeriya Sertel, 1968 yılında Sabiha Sertel'in ölümüyle Türkiye'ye dönme girişimlerinde bulundu ise de 1977 yılında ancak İstanbul'a gelebildi. Yazılarından memnun olmayan sol kesim yüzünden Bakü'ye de dönemeyeceği için Fransa'ya gitmek zorunda kaldı. 1980 yılında burada öldü.⁶⁹⁹

Sovyetleri gezerek kaleme aldığı notları bir kitap halinde yayınlayan M. Zekeriya Sertel, sosyalizmi öve öve bitirememektedir. Bulgaristan Türklerine yönelik yayınlanan kitap, Orta Asya'daki Türklerin sosyalizmle kazandıkları mucizelerle doludur. Özbekistan'ın başkenti Taşkent sosyalizmden önce geri kalmış bir Asya şehriydi. Sokakları dar ve tozluysu. Kanalizasyon sistemi ve su yoktu. Hastalıklar vardı ve insanlar ölüyordu. Sosyalizm ile birlikte geniş caddeler, parklar, göletler yapıldı. Karanlık şehir pırıl pırıl aydınlandı. Fabrikalar açıldı hatta ağır sanayi üretimi yapılmaya başlandı. Sovyetlerin birinci sınıf sanayi merkezlerinden biri oldu.⁷⁰⁰

Sertel'e göre bir başka Türk coğrafyası olan Kazakistan da sosyalizmle büyük gelişme kaydetmiştir: "Sosyalist inkılap'tan önce bir köy olan Almaata, büyük ve geniş caddeleriyle yemyeşil bir şehir olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyalizmin en önem verdiği faaliyetlerden biri de eğitimidir. Kazakistan'da eğitim 10. sınıfa kadar mecburi yapılmış ve okur-yazar olmayan kalmamıştır. Yükseköğrenime de gereken destek verilmiştir. Üniversitelerde farklı bölümler açılmıştır."⁷⁰¹ diyerek Bulgaristan Türkleri de sosyalizme gereken desteği vererek onun nimetlerinden faydalanmaya başlayacaklardır, düşüncesini ileri sürüyordu.

Bulgaristan'ın birçok yerini gezen ve gördüklerini okuyucuyla paylaşan yazar, ülkenin ekonomik, teknolojik, turistik yönlerinin, Avrupa ülkelerinden farksız olduğunu insanların da modern bir hayat tarzı içinde olduğunu anlatmaktadır. Tarım sektörü çok gelişmiştir. Sağlık, eğitim ülke geneline yayılmıştır. Türklerle Bulgarlar arasında bir ayrımcılık yoktur. Türklerden, üniversite eğitimi görenler, fabrikalarda çalışanlar, tarlalarından geçimini sağlayanlar vardır. Faşist dönemdeki baskıdan kurtulup sosyalizmin özgürlük döneminde rahatlayan insanlar mutludur.⁷⁰²

Sabiha Sertel de eserlerinde Türkiye'yi çok kötü gösterdiği için Bulgarların gönlüne göre idi. Bulgarlar bunları yayınlıyordu. Bir Türk nasıl ülkesini kötüler diye düşünen Bulgaristan Türkleri, Bulgar birinin kendi ülkesini kötülemeyeceğini ve Bulgarların refahının iyiye gitmesini isteyeceğini söylüyorlardı. Bazı Bulgaristan Türklerine göre ise Zekeriya Sertel'in, eşi Sabiha Sertel'i Bakü'de toprağa vermesinden sonra komünizm gerçeğini anlayıp Paris'e gittiği hatta

⁶⁹⁹ Cambazov, **Bulgaristan Türk Basını**, s. 389.

⁷⁰⁰ M. Zekeriya Sertel, **Sovyetler Birliği'nde 45 Gün**, Narodna Prosveta Devlet Neşriyatevi, Sofya, 1954, s. 44.

⁷⁰¹ M. Zekeriya Sertel, **Sovyetler Birliği'nde 45 Gün**, s. 107.

⁷⁰² Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Z. Sertel, **Bulgaristan'da Gördüklerim**.

Türkiye'ye dönmek istediği şeklindeki haberleri bir kısım gerçekleri görmüş izlenimi veriyor⁷⁰³ şeklinde yorumlanmıştır.

3.2.8. Nazım Hikmet

TKP, Türkiye'de işçi sınıfının arttığı bir dönemde kuruldu. TKP ve işçiler birlikte boğaz tokluğuna çalıştıranlara karşı savaş açtı. Bu olayların gelişmesi ile inkılapçı proleter edebiyatı meydana geldi. Bu yeni edebiyatın kurucusu ve en ileri geleni Nazım Hikmet idi. Nazım Hikmet 1902 yılında Selanik'te doğdu. Moskova'da yüksek tahsil gördü.⁷⁰⁴ Fikirleri yüzünden tutuklandı ve hapse atıldı. BKP yayınlarına göre Türkiye mürtecilerinin 28 yıl 4 ay hapse mahkûm ettiği Nazım Hikmet'in Bursa hapisanesinden kurtarılması için çeşitli gösteriler ve destek toplantıları yapıldı. Sofya'da yaşayan Türkler de Nazım Hikmet'e destek vermek için mücadele başlattılar. Öyle ki Bulgaristan'da mülteci olarak yaşayan Türklerden Ziya Yamaç, Tuğrul Deliorman, Fahri Erdiñç ve Sıtkı Tuzcu'nun da aralarında bulunduğu bir grup yaptıkları Nazım Hikmet lehinde toplantılar yapmışlardır. Bu toplantılarda Nazım Hikmet'in hayatı ile ilgili bilgiler verilmiş ve toplantıya katılanlardan destek talep edilmiştir. Ayrıca bu toplantılarda Nazım Hikmet'in kurtarılması için Fransa'da bir komisyon kurulmuş olduğu ve buna benzer bir komisyonun da Bulgaristan Türkleri tarafından kurulması gerektiği ifade edilmiştir.⁷⁰⁵

Nazım Hikmet, hapis cezasını çektiği sıralarda, Bulgaristan'ın değişik bölgelerinde Nazım Hikmet'e özgürlük toplantıları yapılmaya başlandı. Özgürlük şiirleri yazdığı için hapsedilen Nazım Hikmet'i kurtarmak için Sofya'da oluşturulan komisyon tarafından bu şehirde bir toplantı düzenlendi. Bulgaristan'ın her köşesinden Türklerin de iştirak ettiği, Bulgarların geldiği ve V.C.'den üst düzeyde katılımın olduğu toplantıda Türkiyeli mülteci Fahri Erdiñç, Nazım Hikmet ile ilgili ayrıntılı bilgi verdi.⁷⁰⁶ Bulgaristan basınında Nazım Hikmet'in mahpus olduğu dönemde hemen her gün Nazım Hikmet'in suçsuz yere yattığı ve hürriyetinin verilmesi gerektiği şeklinde haberler yapılmıştır. Aynı zamanda Türkiye'de de destekler vardı. Nazım'a destek vermek için ihtiyar anası da açlık grevi ilan etmişti. Sokak sokak dolaşan yaşlı kadın halktan oğluna destek vermelerini istiyordu. Bulgaristan'daki Türk bölgelerinden Momçilgrat (Mestanlı)'da düzenlenen bir toplantıda Nazım'ın şiirleri okunarak destek verildi.⁷⁰⁷ Türkiye'de Nazım Hikmet'in affedilmesi için çeşitli gösteriler yapılıyordu. Buna karşılık TBMM üyelerinden affın önlenmesi için vekil ve bakan seviyesinde karşı çıkanlar vardı.⁷⁰⁸

⁷⁰³ Tata, a.g.e., s. 40.

⁷⁰⁴ "Nazım Hikmet", **Yeni Işık Gazetesi**, 1 Ocak 1948, s. 4.

⁷⁰⁵ "Nazım Hikmet'i ölümden kurtarınız!", **Yeni Işık Gazetesi**, 21 Ocak 1950, s. 1.

⁷⁰⁶ "Türkiye'ye her taraftan protesto telgrafları yağıyor", **Yeni Işık Gazetesi**, 18 Şubat 1950, s. 1.

⁷⁰⁷ "Nazım Hikmet tehlikede", **Yeni Işık Gazetesi**, 23 Mayıs 1950, s. 1.

⁷⁰⁸ Orhan Karaveli, **Tanıdığım Nazım Hikmet**, 6. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, Ocak 2008, s. 204.

Bulgaristan'da Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde devamlı toplantılar düzenleniyordu. Dünya emekçileri tarafından savunulan ve destek verilen Nazım Hikmet 1950 Temmuz ayında serbest bırakıldı. Nazım Hikmet'in serbest bırakılmasında Bulgaristan Türklerinin de katkısı olduğu düşünülmektedir. Yıllarca hapis yatan barış yanlısı Nazım Hikmet, Çekoslovakya Yazarlar Birliği Başkanı tarafından tedavi edilmek amacıyla Çekoslovakya'ya davet edildi.⁷⁰⁹ Fakat Nazım'ın ülke dışına çıkmasına izin verilmiyordu. Yine de Nazım Hikmet'in hapisten çıkmasına Bulgaristan Türkleri sevinç toplantılarıyla destek veriyorlardı. Bulgaristan Türklerinin görüşleri gazetelerde yayınlanıyordu. Hapis yattığı sırada rahatsızlanan Nazım Hikmet'in tedavi için yurt dışına çıkmasına izin verilmemesi Fransa'da da tepkiyle karşılandı ve burada da gösteriler düzenlendi.⁷¹⁰

Bulgaristan Türkleri tarafından miting, toplantı, dilekçelerle destek verilen Nazım Hikmet nihayet yurt dışına çıkabildi ve Romanya'ya ulaştı.⁷¹¹ Hapisten çıktığında takip edildiğini düşünen Nazım, kendisini rahat bırakmayacaklarını anladığı için kız kardeşinin kocası Refik Erduran'ın yardımıyla 17 Haziran 1951'de Romanya'ya kaçtı. 29 Haziran'da da buradan Moskova'ya gitti.⁷¹² Nazım Hikmet Moskova havaalanında coşkuyla karşılandı. Burada yaptığı konuşmada Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesinin barış için değil katil olmak için olduğunu söyledi. Nazım, konuşmasında kendisine gösterilen ilginin gerçekte satılmış ve baskıcı Türk idarecilerin zulmü altında inleyen Türk halkına olduğunu bildiğini de ifade etmiştir.⁷¹³ Tevetoğlu ise Nazım Hikmet'in 1951 yılında Moskova havaalanında Tass Ajansı'na verdiği demeçte "Bütün hayalimi, idealimi, aşkımı bu şehre borçluyum. Ben Sovyetler Birliği'nin çocuğuyum. Stalin benim için çok önemlidir. Beni o yarattı. Her şeyimi ona borçluyum." dediğini yazmıştır.⁷¹⁴ Bu arada Nazım Hikmet 25 Temmuz 1951'de ilgili kanun hükmüyle Bakanlar Kurulu kararıyla vatandaşlıktan çıkarıldı.⁷¹⁵ Nazım Hikmet Türk vatandaşlığından çıkarılmasıyla ilgili "Pravda" gazetesine yaptığı açıklamada: "Amerika menfaatini savunanlar tarafından vatandaşlıktan çıkarıldım" demiştir.⁷¹⁶

Nazım, 1951 sonbaharında Bulgaristan'a geldi. Türkler Nazım'a sevgi gösterilerinde bulundu. Selim Sertel "Hoş geldin" yazısıyla, Fahri Erdiç "Hoş geldin Nazım Hikmet" şiiriyle iltifat ederek desteklerini gösterdi. Nazım Hikmet, Türk bölgelerine yaptığı gezilerde Deliorman, Ruse, Kubrat ve İşperih'i ziyaret etti. Gezisi sırasında kendini karşılayan genç kız ve kadınların üzerindeki elbiseleri göstererek "Bu milli elbiseleri Türkiye'de giyemezsiniz, Türk kızlarını Amerikalılar alıp götürüyor." demiştir.⁷¹⁷ Nazım, ilerde Bulgaristan'da da Türklerin giysilerinin

⁷⁰⁹ "Nazım Hikmet Çekoslovakya'ya davet edildi", **Yeni Işık Gazetesi**, 5 Ağustos 1950, s. 1.

⁷¹⁰ "Fransa'da Nazım Hikmet için nümayişler oluyor", **Yeni Işık Gazetesi**, 7 Mayıs 1951, s. 2.

⁷¹¹ "Nazım Hikmet Rumanyada", **Yeni Işık Gazetesi**, 2 Temmuz 1951, s. 2.

⁷¹² Halim Demir, **Ben Nazım Hikmet**, 3.Baskı, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 15.

⁷¹³ "Nazım Hikmet Moskova'da", **Yeni Işık Gazetesi**, 9 Temmuz 1951, s. 1, 4.

⁷¹⁴ Tevetoğlu, a.g.e., s. 469.

⁷¹⁵ BCA, 030_18_01_02_126_56_11, (25.7.1951). Ayrıca bkz. EK 23.

⁷¹⁶ "Nazım Hikmet cevap veriyor", **Yeni Işık Gazetesi**, 5 Ağustos 1951, s. 4.

⁷¹⁷ "Nazım Hikmet Halkımız Arasında", **Yeni Işık Gazetesi**, 17 Eylül 1951, s. 4.

yasaklanacağını tahmin edemiyordu. Kendisinin özel yaşantısı da “Türk kızlarını götüren” Amerikalılardan pek farklı olmayacaktı. Nazım’ın düşünceleri ve yaşantısı arasındaki zıtlıklar gözden kaçmıyordu. Nazım Hikmet’in, Münevver Hanım’ı umursamayıp onu Varşova’da Memet ile bırakıp gitmesi hatta başka biri ile hayatını sürdürmesi, onu sadece şiiirlerinden tanıyan Bulgaristan Türklerini de şaşirtmişti.⁷¹⁸

Bulgaristan’daki gezileri sırasında Sofya’da büyük bir kalabalığa hitap eden Nazım Hikmet, kurtuluş mücadelesini anlattı. Amerikan emperyalistlerinin idaresi altındaki mürteci Türkiye hükümetine karşı barış mücadelesi verdiğini açıklarken, barışın muzaffer olacağını ve yüce Stalin’in başkanlığında barış uğrunda gayret gösterdiklerini söyledi.⁷¹⁹ Nazım Hikmet Bulgaristan’da Türk halkına hitaben yaptığı bir başka konuşmada ise Türkiye’de emperyalistlerin uşağı bir yönetim olduğunu belirterek “Halkların bağımsızlığını hiçe sayan Sovyetler değil Amerika’dır. Bütün dünyada askeri üsler kuran havaalanları yapan Sovyetler değil Amerika’dır.” diyerek Türk ahalisine Türkiye’yi içler acısı bir durumda tasvir etmiştir.⁷²⁰ Nazım Hikmet’in Bulgaristan’a geldiği günler Türkiye’ye 1950-51 göçlerinin yaşandığı günlerdi. Nazım Hikmet gezdiği yerlerde “ Sakın Türkiye’ye gitmeyin! İnsanlar orada ot yiyor.” diyordu. Nazım Hikmet göçü önlemeye çalıştı.⁷²¹

Bulgaristan Türkleri, Nazım Hikmet’in konuşmalarından etkileniyordu. Bu Türklerden bazıları kendi bölgelerinde rejimin kurduğu kooperatifleşme sistemine katılarak kurdukları kooperatiflere onun adını verdiler. Değişik şehir ve kasabalarda Nazım Hikmet adının verildiği okuma evleri de vardı. Nazım Hikmet’in tavsiyelerini dinleyen bazı Türkler, Türkiye’ye göç etmekten vazgeçmişlerdi. Nazım Hikmet ile ilgili sürekli yayın yapılarak Türkiye aleyhinde propaganda aracı olarak kullanılmaktaydı. Nazım Hikmet, kaleme aldığı bir yazısında her zaman olduğu gibi yine Türkiye aleyhinde konuşmuş ve Bulgaristan basını da yine bu yazıyı kullanmıştı. Nazım Hikmet yazısında: “İki Türkiye var. Birisi 20 milyonluk ezilen, yoksul, sefil, milli bağımsızlık isteyen ve istismarcılara, sömürgecilere karşı savaşıyorlar, diğeri ise memleketi soyan burjuva kesimidir. Türkiye hapishaneleri, komünistlerle, barış taraftarlarıyla, işçilerle, namuslu münevverlerle doludur. Türkiye, Truman’ın gönderdiği gestapolarla Sovyetlere karşı harp hazırlığı yapmaktadır.”⁷²² diyordu. Nazım Hikmet’in propagandaları Türkiye tarafından da izleniyordu. Bu bağlamda 6 Nisan 1953 tarihinde alınan bir kararla Nazım Hikmet’e ait “Türkiye Hakkında Hikâye” adlı piyesin ve yabancı dillerdeki tercümelerinin⁷²³ ve 29 Aralık 1955 tarihinde yine Nazım Hikmet’e ait şiiir kitaplarının yurda sokulması yasaklanmıştır.⁷²⁴

⁷¹⁸ Tata, a.g.e., s. 27.

⁷¹⁹ “Nazım Hikmet Sofya’da”, **Yeni Işık Gazetesi**, 30 Eylül 1951, s. 1.

⁷²⁰ “Nazım Hikmet’in Türk Halkına Hitabı”, **Yeni Işık Gazetesi**, 13 Ocak 1952, s. 4.

⁷²¹ Tata, a.g.e., s. 6.

⁷²² Nazım Hikmet, “İki Türkiye var...”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2 Mayıs 1952, s. 4.

⁷²³ BCA, 030_18_01_02_131_27_8, (6/4/1953).

⁷²⁴ BCA, 030_18_01_02_141_101_4, (29/11/1955).

Nazım Hikmet, Yazarlar Birliği'nin 1957 yılındaki bir daveti ile ikinci defa geldiği Bulgaristan'da "Bulgaristan benim de vatanım." dedi. Bütün sosyalist ülkelerin vatanı olduğunu dile getiren Nazım Hikmet beyan ettiği fikirlerinde, Amerika'nın öncülüğünde savaşçı bir politika izlendiği ayrıca atom bombası tehlikesinin olduğuna işaret etmiştir.⁷²⁵ Ancak Nazım Hikmet'in Bulgaristan'a ikinci gelişindeki tutum ve davranışları dikkat çekici bir şekilde ilk gelişinden farklıydı. İkinci gelişi olan 1957 yılında Sofya'nın tren garından yolcu edilmesi oldukça sönük geçmişti. 1951 yılındaki gibi gösterişli değildi. Anlaşılan Bulgar kodamanlarıyla arası açılmıştı. Nazım Hikmet bunun sebebini biliyordu. Bulgaristan'daki Türkler de biliyordu. Vidin'de görüştüğü Türklerle "Sakın dilinizi unutmayın." demesi ve bu sözünü başka yerlerde de tekrarlaması Nazım Hikmet'in değiştiği yorumlarına sebep olmuştu. Nazım, Sovyetler Birliği'nde bulunduğu sıralarda Stalin'in suçsuz yere birçok insanı öldürttüğünü öğrenmişti. Nazım Hikmet'in tutum ve davranışlarına yansıyan bu bilgiler birilerinin kulağına gitmişti. Bu yüzden Sofya'da bir şoförün onu kaza süsü vererek öldürmeye kalkıştığı anlatılıyordu.⁷²⁶ Nazım Hikmet TKP içinde de iyi gitmeyen, tutarsız, menfaat güden kişilerin olduğunu görmüştü. Bu yüzden tartışmalar yaşıyordu. Nazım Hikmet, Marat için söylediği: "Namuslu komünistleri öldürdü." sözlerine Marat tepki vermemiş; ancak o da Nazım Hikmet'e çeşitli iftiralarda bulunarak "Grupçu, Fraksiyoncu, Milliyetçi, Türkçü." demiştir.⁷²⁷

Nazım Hikmet'in yaşadığı dönem ve sonrasında gerek Bulgaristan'da ve sosyalist ülkelerde gerekse Türkiye'de olumlu ya da olumsuz etkisi inkâr edilemez bir gerçektir. Türkiye'de 1919'dan 1970'lere kadar olan dönemde sosyalist düşünce blokunun en tesirli ve rejime karşı en yıkıcı propaganda yapan kişi Nazım Hikmet idi.⁷²⁸ Nazım'ın sosyalizme yaptığı bu hizmetlere karşılık onu mezarında ziyaret etmek isteyen Türkiye ve Bulgaristan Türklerinden bir grup 1974 yılında Doğu Bloku gezisinde Moskova'ya gitti. Nazım Hikmet'in mezarını ziyaret edeceklerdi. Ancak mezarını gösterecek birini bulamadılar. Aradıkları mezarı bulamadan geri döndüler.⁷²⁹ Anlaşılan Nazım Hikmet'e gösterilen bu ilginin ömrü ölümüne kadardı.

3.2.9. Osman Rauf Alper

Osman Rauf Alper, 1928 Elazığ doğumludur. Diyarbakır'da 1947 yılında liseyi bitirdi ve 1949 yılında arkadaşı Ali Şadi Akagündüz ile birlikte Bulgaristan'a kaçtı. Elazığ ve Diyarbakır Liselerinde okurken solcu öğretmenlerin ve sol yayınların etkisinde kaldı. Bulgaristan'da Marksist-Leninist Ekonomi okudu. 1958 yılında T.C. vatandaşlığından çıkarıldı. Bulgaristan'da gazete, dergi ve radyoda çalıştı. Bulgaristan Türklerine yönelik olarak Türkçeye çok sayıda kitap tercüme etti. 1962'de TKP Dış Bürosuna girerek faaliyetlerine devam etti. TKP içinde muhalif düşünceleriyle

⁷²⁵ "Nazım Hikmet Memleketimize Geldi", *Yeni Işık Gazetesi*, 19 Mayıs 1957, s. 1.

⁷²⁶ Tata, a.g.e., s. 20, 33.

⁷²⁷ Akbulut, *TKP MK Dış Bürosu 1965 Tartışmaları*, s. 134.

⁷²⁸ Tevetoğlu, a.g.e., s. 466. Ayrıca bkz. EK 24.

⁷²⁹ Tata, a.g.e., s. 31.

dikkat çekmiştir. İnanmış bir komünist olan Alper, Bulgaristan'daki ilk yıllarında bir Bulgar ile Türk arasında fark görmediğini de söylemiştir. Bu düşünce Bulgaristan Türklerini şaşırtmıştır. Çünkü Bulgarlar, Türkler hakkında hiç iyi düşünmemekteydi. Alper Bulgar asıllı biriyle evlenmiştir.⁷³⁰

Mülteci komünistler Bulgaristan'a rejim tarafından her türlü propaganda da kullanılmıştır. BKP'nin propagandasındaki önemli noktalardan biri de, hedefindeki ülkeyi geri kalmış, insanların da yoksulluk içinde perişan bir vaziyette göstermek vardır. BKP iş verdiği, geçimini sağladığı insanlardan da karşılığını yazılarıyla almaktadır. Mülteci Türklerden Osman Rauf Alper de yazılarıyla görevini yerine getirmektedir; Türkiye'de insanlar yoksullukla mücadele etmektedir. Yoksul halk mağaralarda yaşamaktadır. CHP de DP de ağaların ve patronların partisidir. Türkiye'de elleri nasırlı halk sömürülmektedir. Ancak bu sömürü uzun sürmeyecektir. Türkiye'de radyoda Kur'an okutmakla, dini mektepler ve kurslar açmakla, emekçilerin zaferi engellenemeyecektir. Türk emekçilerinin altında toplanacağı bayrak ekmeğin, tencereyi döğen çekicinin sembolüdür. Dolar ve yeşil sarıklılar bir tarafta toplanırken, Türk proleterleri bunların karşısında dünya proleterleri safında yerini almaktadır.⁷³¹

Komünist rejim hem Türkiye'ye hem de geçmişteki Osmanlıya dil uzatmaktan geri kalmamıştır. Osmanlı'nın Balkanlar'da zorla İslamlaştırma, Türkleştirme yaptığını ve bölgedeki Müslümanların çoğunun aslında Bulgar olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Türkiye, bugünkü yönetimiyle halkı ezmektedir. Geçmişte de Osmanlı benzer uygulamalar yapmıştır. Türk istilacılarının Bulgar halkını dağlık alanlarda yaşamaya zorladığı dönemlerde insanlar dinleriyle ilgili etkinliklerde papaz bulamadıkları gerekçesiyle eski putperestlik inançlarına dönmüştü. Bir kısmı da istilacı Türklerin kendilerine teklif ettikleri Müslümanlıkta ruhi gıdayı buldular. İslam'ı kendiliğinden kabul eden papazlar yüzünden etkilenen Bulgarlar da vardı. Bazı papazlar da patrikhanenin baskısı ve sürgün korkusundan Türkleşti. Türkler, Pomaklar'da olduğu gibi dinlerini kabul ettirmek veya Gagauzlar'daki gibi kendi dillerini kabul ettirmek ama onların dinlerine dokunmamak şeklinde Balkanlarda aşamalı olarak Türkleştirme yaptılar.⁷³²

Türklerin Bulgaristan'da asimile edilmesinin en etkin yönteminin dine olan bağlarının kesilmesiyle mümkün olacağını bilen rejim, İslâmiyet ile ilgili karalama propagandalarını aralıksız sürdürmüştür. Kadim halklardan kalma bir adet olduğu iddia edilen "Sünnet" ile ilgili bilgiler verilerek Türklerde sünnet alışkanlığının lüzumsuz ve zararlı olduğu açıklanmıştır. Sünnet olan

⁷³⁰ Alper, **Mülteci Komünist**, s. 4; Tata, a.g.e., s. 136.

⁷³¹ Osman Rauf Alper, "Bugünkü Türkiye'de mağra devri", **Yeni Işık Gazetesi**, 14 Şubat 1952, s. 4.

⁷³² Nikolay Mizof, **İslamiyetin İlim Aleyhtarı ve Mürteci Mahiyeti**, (Çev. İ. Cambazof, Red. R. Alper), Narodna Prosveta Devlet Neşriyatevi, Sofya, 1959, s. 52.

çocukların sağlığının bozulduğu ileri sürülmüş, ölümle sonuçlanan sünnetler olduğu söylenmiştir. Okul zamanı sünnet olan çocukların günlerce derslerinden alıkonulduğu vurgusu yapılmıştır.⁷³³

Osman Rauf Alper, gazete, dergi, toplantı ve konferanslardan derlenen yazılarla oluşturduğu bir eserinde din karşıtı konuları ele almıştır. Eserde; dinden niçin ayrıldıklarını açıklayanlar, Allah'ın olmadığını ve boşuna inandıklarını söyleyenler, hayatlarını boşa geçiren imamların ilimle gerçeği bulduklarını anlatanlar vardır. Eserin konu başlıklarından bazıları ise şöyledir: “Allah var mıdır?”, “Mevlit”, “Ramazan ve İnsanın Sağlığı”, “Dinden Niçin Vazgeçtim”, “Allah’a Niçin İnanmıyorum”, “Bunca Sene Aldandığıma Yazık”, “Ben de Dinden Ayrıldım”, “Dinin Tesirinden Nasıl Kurtuldum”, “Gönlüm Gözüm Açıldı.”⁷³⁴

Osman Rauf Alper, Komünizmde ahlak ve dürüstlüğün önemine işaret ederek, bunların insan düsturunun özellikleri olduğunu belirtmektedir. Bu özellikler, dini reddeden sistemin mahiyetinden çıkarılarak “Komünizm Ahlakı” adı altında insanlara anlatılmaktadır. Komünist Ahlak ile ilgili Osman Rauf Alper’in çevirisini yaptığı bir kitap, dernek ve seminerlerde, eğitim ve öğretim alanında yardımcı bir eser olarak yayınlanmıştır. Kitabın konuları genel olarak insanın yeni dünya görüşüyle ve yeni ahlakla eğitilmesi üzerinedir, bu konu komünist partisinin önemle üzerine durduğu bir konudur. İlk defa SBKP programında “komünist ahlak kuralları” belirtilmiştir. Ahlakî açıdan insanın toplum karşısındaki tutum ve davranışları, karşılıklı ilişkiler, ahlak prensiplerinin kişisel inanca dönüştürülmesi ayrıntılı olarak Bulgaristan Türklerine yönelik olarak yayınlanmıştır.⁷³⁵ Komünist ahlak ve burjuva ahlakı birbirine tamamen zıttır. Komünist ahlak özel mülkiyetin karşısındadır ve onun yıkılmasını ister. Osman Rauf’a göre burjuvazi, sınıf kavgaları istemez, sınıflar arası dostluk kurulmasını savunur. Komünist ahlak sınıf kavgalarını ister, istismarcılara karşı kin güdülmesi taraftarıdır. Komünistlerde Allah'ın emri olarak gösterilen geleneksel ahlakî inkâr eden bir anlayış vardır.⁷³⁶

3.2.10. Sıtkı Tuzcu

Kerkük Türklerindedir. Irak'tan Türkiye'ye kaçmış, daha sonra da Türkiye'den Bulgaristan'a geçmiştir. Fahri Erdiç ve Halis Okan'ı “üçkâğıtçı” diye itham etmiştir. Karl Marks Yüksek Ekonomi Enstitüsü'nde Ekonomi-Politika okumuştur.⁷³⁷

Kerkük asıllı Türk mültecilerden Sıtkı Tuzcu, Adnan Menderes'in üye ülkelerin başbakanlarının katıldığı NATO toplantısındaki konuşmalarını sert bir dille eleştirmektedir.

⁷³³ Nikolay Mizov, **Sünnet**, (Çev. R. Alper, B. Çakırov), Narodna Prosveta Devlet Neşriyatevi, Sofya, 1961, s. 33.

⁷³⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Alper ve İbrahimov, **Zararın Neresinden Dönülürse Kardır**.

⁷³⁵ Ayrıntılı bilgi için, bkz. O. Alper (Çev.), **Komünizm Kurucusunun Ahlak Kuralları**, Narodna Prosveta, Sofya, 1967.

⁷³⁶ Rauf Alper (Çev.), **Gençliğimizin Ahlakı**, Narodna Prosveta, Sofya, 1960, s. 14. 15.

⁷³⁷ Alper, **Mülteci Komünist**, s. 174.

Toplantıda Adnan Menderes, Suriye ve Mısır'ın Sovyetlerin uydusu konumuna geldiğini, Orta ve Yakın Doğu'da huzuru bozduklarını, komünizme yönelmelerinin önüne geçilmesi gerekliliğine işaret etmiştir. Sıtkı Tuzcu bu gelişmelerle ilgili olarak Sovyetlerin suçlanmasını yanlış bulmaktadır. O günlerde bölgede emperyalist güçler vardır. Arap ülkelerinde üsleri olan ve bölgeyi karıştıranlar Amerika ve Türkiye gibi emperyalist güçlerdir. Bölgedeki ülkelerin hükümetlerini devirmek için suikastlar düzenleyen de yine bu ülkelerdir. Savaş yanlısı olarak Suriye sınırına asker yağın da Türkiye'dir. Akdeniz sularında manevra yapan Sovyet filoları değil, Altıncı filodur. Ona göre Adnan Menderes gerçekleri konuşmayan ve hizmet ettiği odağın belli olduğu bir kişiydi; Türk halkına değil Amerika'ya hizmet ediyordu. Arap ülkelerinin nefretini kazanan Türkiye, emperyalistlere karşı mücadele eden Cezayir'i değil Fransa'yı desteklemişti.⁷³⁸

3.2.11. Tuğrul Deliorman

1949 yılında Türkiye'den Bulgaristan'a kaçan 3 kişiden biri Tuğrul Deliorman, diğerleri de Ziya Yamaç ve Fahri Erdiñ idi. Tuğrul Deliorman, Mahmut Necmeddin Deliorman'ın kardeşi, Altan Deliorman'ın da amcasıdır. Aslen Deliormanlıdır. Mahmut Necmettin Deliorman, Bulgaristan'da "Deliorman" gazetesini çıkarmış ancak milliyetçi Bulgarların zulmünden Türkiye'ye göç etmişti. Bulgaristan Türkleri bunu biliyordu. Tuğrul Deliorman'ı da bağırlarına bastılar. Türkiye'den Bulgaristan'a gelen herkes Kâbe'den, Mekke'den gelmiş gibi olağanüstü bir şekilde karşılanırdı.⁷³⁹ Tuğrul Deliorman, Türk Milliyetçisi Necmettin Deliorman'ın kardeşi ve Altan Deliorman'ın amcası olması yüzünden Bulgaristan'da eziklik hissetmiştir. Aslında Tuğrul Deliorman, Türkiye'de iken Türk milliyetçisiydi. Bu bilgiyi titizlikle sakladı. Türkiye'de, Cumhuriyet gazetesinde idari işler müdürlüğü yaptı. Ziya Yamaç ve Fahri Erdiñ ile beraber Bulgaristan'a kaçmadan bir hafta öncesine kadar her üçü de antikomünistti.⁷⁴⁰

Tuğrul Deliorman, mülteci olarak bulunduğu Bulgaristan'da yıllarca komünizme hizmet etti. İç çekişmelerin olduğu TKP'de zaman zaman tartışmalara katıldı, pişmanlıklar yaşadysa da bunu yansıtmamaya gayret etti. Fakat bir gün: "Mülteci uşak demektir." dedi.⁷⁴¹ Türkiye'de iken Adnan Menderes ile yakinen tanışıyordu. Bulgaristan'a iltica ettikten sonra Türkiye'de DP iktidara geldi. Adnan Menderes Başbakan oldu. Bu gelişme üzerine: "Bulgaristan'a gelmeseydim şimdi bakandım." diye hayıflandı. Yıllar sonra 27 Mayıs darbesiyle Adnan Menderes asılınca aynı Tuğrul Deliorman: "İyi ki Bulgaristan'a gelmişim yoksa bakan olup kalsaydım, ben de asılırdım." dedi.⁷⁴²

Bulgaristan'a gelen Türklerin çoğu Bulgar kızlarıyla evlenirken Tuğrul Deliorman doktor bir Türk kızıyla evlendi. Çağlayan adlı bir oğlu oldu. Daha sonraları ayrıldılar ve karısı Bulgar asıllı

⁷³⁸ Sıtkı Tuzcu, "Adnan Menderesin yersiz ve asılsız ithamları", *Yeni Işık Gazetesi*, 22 Aralık 1957, s. 3.

⁷³⁹ Tata, a.g.e., s. 53, 54.

⁷⁴⁰ Alper, *Mülteci Komünist*, s. 391-393.

⁷⁴¹ Alper, *Mülteci Komünist*, s. 398.

⁷⁴² Cambazov, *Bulgaristan Türk Basını*, s. 315.

bir meslektaşı, Dr. Fransov ile evlendi. Tuğrul Deliorman, Ali Rafiev gibi Türkiye Türkçesine karşı fikirleri savundu ve Bulgaristan'daki Türk gençlerine Türkiye'deki yeni kelimeleri kullanmamalarını tavsiye etti. Bu durum Türk aydınlar arasında Deliorman'ın itibarını düşürdü. Deliorman ekmeğinin peşindeydi. Tuğrul Deliorman öldüğünde Sofya'daki Bulgar Mezarlığında Müslümanlara ayrılan bölümde kendisine bir mezar hazırlandı ve en yeni elbisesiyle gömüldü. Tuğrul Deliorman, kefenle gömülmedi. Bulgaristan'da Hristiyanların en yeni elbisesiyle gömülmesi adettir.⁷⁴³

Tuğrul Deliorman Bulgaristan'a kaçtıktan sonra hem kendini geliştirdi hem de yazılarıyla Türklerin sosyalist düşüncesine katkı sağladı. Bulgaristan'da yönetime gelen rejim mülteci Türkleri çok iyi kullandı. Mülteci Türklerin de yönetime hoş görünmek için başka şansları yoktu. Eserlerinde bunlar açıkça görülmektedir. Eritilmeye çalışılan Türklerin geçmişleri kendi soydaşları tarafından karalandı. Bulgar halkının Türk esaretinden kurtuluşuna kadar geçen acı dolu yıllarda, Türk paşa ve beyleri muazzam çiftliklere sahipti. İstilacı Türkler tarafından zorla toprakları ellerinden alınan Bulgar köylüleri bu çiftliklerde çalışıyorlardı. Bulgaristan'ın kurtuluşu bu zulme darbe indirdi. Rus-Türk Savaşı başladığında çiftlik sahibi birçok Türk beyi kaçtı. Bu çiftliklerin büyük bir kısmını yağma eden Bulgar köylüleri toprakların gerçek sahipleri oldu.⁷⁴⁴ Tuğrul Deliorman'a göre asırlarca Türkler tarafından sömürülen Bulgar halkı, kendi ihtilaliyle başından atamadığı esareti 1877-78 Rus Harbi sayesinde atabildi. Türklere karşı yürütülen savaşta sayısız kurbanlar veren kardeş Rus halkı sayesinde Türk esareti sona erdi.⁷⁴⁵

Türk mülteciler, aldıkları eğitim ve İstanbul Türkçesine vakıf oldukları için, yazdıkları ve çevirisini yaptıkları eserlerle Bulgaristan Türklerini dinden uzaklaştırmaya çalıştılar. Aynı zamanda komünizme sıkı sıkıya bağlanmalarını tavsiye ettiler. "Bilimsel Komünizm" kitabında, kapitalist sistem, işçi sınıfının durumu ve dünyayı kurtaracak olan komünizme giden yol ayrıntılı olarak verilmiştir. Halkların kapitalizme karşı olduğu; ancak önce sosyalizm, sonraki evresinde ise komünizmle ideal kurtuluşa varılacağı Türklere bir bir anlatılmaktaydı.⁷⁴⁶

Tuğrul Deliorman, birçok kitap çevirisine katkıda bulunmuştur. Bunlardan Türk ve Dünya Edebiyatı'ndaki ateistik hikâye, şiir, fıkra ve masallardan derlenen bir eserde aşağıdaki düşünceler yer almaktadır. Namaz, oruç, dua gibi hayata aykırı, dinin tutucu ve katı kurallarının yeni olmadığı, bu kurallara karşı eski çağlardan beri mücadele edildiği, Bulgaristan'da ise dinin sosyal, ekonomik

⁷⁴³ Tata, a.g.e., s. 57-62.

⁷⁴⁴ Tuğrul Deliorman ve Ahmet Hüseyinof (Çev.), **Bulgaristan Komünist Partisi Tarihine Dair Materyaller**, Bulgaristan Komünist Partisi Yayınevi, Sofya, 1953, s.4.

⁷⁴⁵ Tuğrul Deliorman ve Ahmet Hüseyinof (Çev.), **Bulgaristan Komünist Partisi Tarihine Dair Materyaller**, Narodna Prosveta Devlet Neşriyatevi, Sofya, 1958, s. 7.

⁷⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. V. G. Afanasief, **Bilimsel Komünizm**, (Çev. Tuğrul Deliorman), Narodna Prosveta Yayınevi, Sofya, 1968.

ve sınıfsal köklerinin kurutulduğu dile getirilmiştir.⁷⁴⁷ Din; insanın tabiat ve toplum kuvvetleri karşısında duyduğu aczin ve çaresizliğin mahsulüdür. Ateizm ise insanın varlığını devam ettirme ve toplumu geliştirme mücadelesinde tabiat ve toplumu ayrıntılı olarak tanıma ve insan iradesine boyun eğdiren güç ve kudretinin belirtisidir.⁷⁴⁸ Mukaddes kitaplar olarak bilinen Tevrat, Zebur, İncil, Kur'an sıradan insanlar tarafından yazılmıştır. Bunlar; kâhin, papaz, hocadır. Hatta aralarında cahiller bile vardır. Bu yüzden din kitapları tezatlarla, kaba yanlışlarla ve saçmalıklarla doludur.⁷⁴⁹

Bulgaristan rejimini savunanlara göre Türkiye'nin geri kalmasının esas sebebi din yüzündendir. Sosyalizm yolunda Türklerin bunu görmesi gerekir. Türkiye'nin dört bucağını örümcek ağı ile sarmış 60 binden fazla hoca, cennet ve cehennem propagandası yapmaktadır. Bu hocaların yaklaşık 53 bini okuryazar değildir. Türkiye'de 37 imam hatip okulu vardır. 1964 yılında buralara alınan öğrenci sayısı 600'dür. Ziraat mekteplerine alınan öğrenci sayısı ise 500'dür. Hacca gidenler, on milyonlarca lira tutarındaki dövizleri Mekke'nin bulunduğu Suudi Arabistan'a aktırmaktadır. Resmi olanların dışında kaçak olarak gidenler de vardır. Türkiye'nin "zavallı halkının Müslümanlığın tuzağına tekrar düşürülmesine" üzülen Tuğrul Deliorman, din yüzünden halkın cahil kaldığını matbaanın bile Avrupa'dan ancak 200 yıl sonra gelebildiğini söylemektedir. 1924 ile 1950 yılları arasında din, bir hayli darbe yemiştir ama Adnan Menderes ile birlikte din, tekrar burjuva ideolojisinin vazgeçilmez bir unsuru oldu. İmam hatipler hızla çoğaldı. Mekteplere din dersi tekrar kondu. Türk burjuvazisi ise komünizm korkusundan yalnızca din sayesinde kurtulacağını düşünmektedir. Batı Almanya'ya gönderilen on binlerce işçinin komünizmden korunmaları için aralarına yüzlerce imam konularak oralarda camiler açılmaya başlanmıştır.⁷⁵⁰

Türklerin göç etmelerinden önce asimile edilmeleri Bulgarlar açısından daha avantajlıdır. Ama asimile edilemeyenler göç etmelidir. Fakat göç ettikleri Türkiye'nin çok kötü durumda olduğu, meçhule gittikleri telkin edilmektedir. Amerika'nın kölesi durumuna getirilen Türkiye'de halk sefalet içinde iken zengin tüccarlar, müteahhitler varlık içindedir. Göçmenler gümrükte soyulmaktadır. Türk Milli Emniyeti'nin adamları göçmenleri korkutarak sosyalizm aleyhinde konuşmasını telkin etmektedir. Türkiye'de balık baştan kokmuştur. Başbakanlar, bakanlar rüşvet almaktadır. Memurların da rüşvet alması normal karşılanmaktadır. Gümrükte eşyalara el konulmaktadır. Topraklar, zengin ağaların elindedir. Göçmenler toprak işleyememektedir. Türkiye içki ve kadına düşkün insanlarla doludur. Bulgaristan'da birer küçük burjuva olanlar Türkiye'de birkaç ay sonra sefil perişan olmaktadır.⁷⁵¹

⁷⁴⁷ Tuğrul Deliorman ve Gülçin Çeşmecieva (Der.), **Şeytanın En Küçük Kızı**, Narodna Prosveta Yayınevi, Sofya, 1966, s. 5.

⁷⁴⁸ Tuğrul Deliorman (Çev.), **Komünizm Terbiyesi**, Narodna Prosveta, Sofya, 1967, s. 240.

⁷⁴⁹ P. A. Pavelkin, **Din Nedir**, (Çev. Tuğrul Deliorman), Narodna Prosveta, Sofya, 1963, s. (sny).

⁷⁵⁰ Tuğrul Deliorman, "Din Sömürücüleri", **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 2, 15 Ocak 1965, s. 6, 7.

⁷⁵¹ Tuğrul Deliorman, "Türkiye'ye göçmekte olan sosyalizm kaçaklarına öğüt", **Yeni Işık Gazetesi**, 3 Nisan 1950, s. 1, 2.

1950-51 göçünün yeni başladığı günlerde Bulgaristan ve Türkiye arasında sert açıklamalar yapıldı. Göçlerde zaman zaman sıkıntılı anlar yaşandı. Bu dönemde Tuğrul Deliorman Türkiye'nin tavrını eleştirmiştir. Eylülün ilk haftasından itibaren Türkiye göçmenleri almadı. "Vize yok" ya da "Bunlar Çingene" denilerek geri çevrilenler Bulgaristan tarafından da alınmayınca Yunanistan'a gitmek zorunda kaldılar. Dün Slavlaştırıldıkları iddia edilenler bugün Çingene denilerek reddedildi. Tuğrul Deliorman'a göre aslında Türkiye, Bulgaristan'ın iş gücünü muhacirlik adı altında baltalamak istemiştir. Bulgaristan bu durumu sezdiği için 10 Ağustos'ta 250 bin göçmenin 3 ay içinde alınmasını istedi fakat Türkiye buna yanaşmadı.⁷⁵²

Türk dışişleri görevlilerine ağır hakaretlerde bulunan Tuğrul Deliorman, bu sefirlerin işinin gücünün karaborsacılık, sahtekârlık, rüşvet olduğunu söylemiştir. Temiz Türk halkının paralarıyla dünyanın dört bir yanında görgüsüz ve şmarık bir hayat süren bu görevlilerden, Bükreş'te büyükelçilik yapan Hamdullah Suphi Tanrıöver'in hırsızlıklarının dillere destan olduğunu ve çaldıkları ile İstanbul'da zevk ve sefa içinde yaşadığını iddia etmiştir. Tuğrul Deliorman iddialarına ek olarak Londra da görev yapan Ruşen Eşref Üneydin da yine ne idüğü belirsiz karısı vasıtasıyla karaborsacılık yaptığını, Cemal Hüsnü Taray'ın ise Roma ve Tahran'da yaptığı ahlaksızlıklarla, çıkardığı olaylarla ve karaborsacılığıyla meşhur olduğunu söylemiştir. Washington Büyükelçisi Mehmet Münir Erteğün'ün yolsuzluklarıyla, Washington'un eski, Roma'nın şimdiki büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur Amerika'dan alınan vapurlardan vurgun yaptığı milyonlarla anıldığını da belirterek "Türk hariciyesi Avrupa'daki milletlerarası altın kaçakçılığının en faal elemanlarıdır" demiştir.⁷⁵³

Tuğrul Deliorman, Türk Dışişleri çalışanlarının görevleri dışında işlerle uğraştıkları iddiasını okuyucusu ile paylaşmaktadır. Böylece Bulgaristan Türkleri bu çalışanlara kuşkuyla yaklaşacaktır. Sofya'da üniversite yanında duran esrarengiz bir binanın, yani Türk elçiliğinin gizemli sakinleri vardır. Pencereleri sıkıca kapalı tüllerin ardında bazen gölgelerin dolaştığı ve içerde kaç kişinin olduğu bilinmemektedir. Kapısı kapalı bu tür binalarda yaşayanlar bir tezgâh planlamaktadır. İçerde planlanan tezgâhları az çok Bulgaristan halkı tahmin edebilmektedir. Türkiye'nin Bulgaristan'a düşmanlığı, NATO'ya girdikten sonra daha çok artmıştır.⁷⁵⁴ Gerçekte ise Bulgaristan'ın ülkesindeki Türk görevlileri bilmemesi imkânsızdır; çünkü her ülke izin verdiği hariciye görevlilerinin sayısını bilmektedir.

Tuğrul Deliorman'a göre de Türkiye için kurtuluş sosyalizmedir. Fakat ülke bir avuç halk düşmanı tarafından idare edilmektedir. Bunlar, Türkiye'de Halk idaresi kurulması durumunda kendi menfaatleri kaybolacağı için sosyalizme şiddetle karşıdır. Güzel Türkiye, Anglo-Amerikan emperyalizmine satılmıştır. Türkiye, Üçüncü Dünya Harbi için son 10 yıldır askeri üs haline

⁷⁵² Tuğrul Deliorman, "Türkiye hükümeti hudutları kapadı", **Yeni Işık Gazetesi**, 23 Eylül 1950, s. 2.

⁷⁵³ Tuğrul Deiorman, "Türkiye halkının tertemiz adını lekeleyen rezil sınıf", **Yeni Işık Gazetesi**, 18 Şubat 1950, s. 1.

⁷⁵⁴ Tuğrul Deliorman, "Sofya'da esrarengiz bir bina", **Yeni Işık Gazetesi**, 28 Şubat 1952, s. 4.

getirilmiştir. Bir milyon vatan evladı silahaltında tutulmaktadır. Türkiye'nin bulunduğu coğrafi konum önemlidir. Rus ve Çin dostluğunun imzalandığı bugünlerde Türkiye, halk idaresine geçip sosyalist ülkelerle birlikte hareket etse, yer altı ve yer üstü zenginliklerini bu ülkelerle yapacağı ticaret ile birkaç yüz misli artırabilir. Amerikan müstemlekesi olan Türkiye'nin sefil halkı kurtulabilir.⁷⁵⁵

Türkiye'de halkın yanı sıra asker de maddi güçlük yaşıyordu. Buna rağmen devlet için yapılan fedakârlıklara katlanılıyordu. Ancak ülkeyi yönetenlerin halkın gözü önünde yaptıkları tantanalı yurt dışı gezileri, yurt içi gezilerindeki propagandalar, ziyafet savurganlıkları, yarenlere büyük imkânlar sağlayan hazine yardımları fedakârlığın tek taraflı gerçekleştiğini gösteriyordu.⁷⁵⁶ 20 milyonun sömürüldüğü bir ülkede, ekmek ve hürriyet isteyen halk büyük bir baskı altındadır. Vatan evlatları, ileri fikirli münevverler işkence görmekte ve tutuklanmaktadır. Bunlar, Sovyetler ve diğer sosyalist ülkeleri tehlikeli görmekten kaynaklanmaktadır. Kin ve nefret duyguları aşıl原因an burjuva gazeteleri ve radyolar göçmenliği de böyle teşvik etmişlerdi. Kore'ye gitmek istemeyenlerin, Amerikan gemilerini protesto edenlerin hürriyet, sosyalizm ve komünizm uğrunda savaşı zaferle sona erecektir. Ankara Radyosu yaptığı yayınlarla bunu engelleyemeyecektir.⁷⁵⁷

Sovyetlerin yardımseverliği ve samimiyeti de ön plana çıkarılmaktadır. Milli Mücadele döneminde Sovyet Rusya Türkiye halkına kardeşçe yardımlarda bulunmuştur. Bu yardımlar mücadele eden halkın zafer inancını katlamıştır. Atatürk 21 Aralık 1920'de Sovyet hükümetine gönderdiği telgrafta kendinin ve Türkiye halkının memnuniyetini dile getirmiştir.⁷⁵⁸

3.2.12. Zeki Baştımar

Yakup Demir olarak da bilinir. Trabzon'un Sürmene ilçesindedir. 1905 doğumludur. Öğretmen Okulu mezunudur. 1926 yılında TKP'nin Trabzon örgütü tarafından eğitim maksadıyla Batum'a gönderildi. 1929 yılına kadar Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde eğitim aldı. 1929 yılında İstanbul'a döndü. TKP içinde Nazım Hikmet ve arkadaşlarının başını çektiği muhalif grup içinde yer aldı. Farklı tarihlerde 10 yıldan fazla hapis yattı. 1961 yılında Sofya'ya gitti daha sonra Moskova'ya geçti. 1962 yılında TKP MK Dış Büro birinci sekreteri oldu. Hastalanınca 1973 yılında görevinden ayrıldı. 1974 yılında da öldü. Mezarı Leipzig'dedir.⁷⁵⁹ Zeki Baştımar, çoğu zaman Yakup Demir ismini kullanmakla birlikte, Aydın ve Petrov isimleriyle de biliniyordu. Zeki

⁷⁵⁵ Tuğrul Deliorman, "Türkiye'nin barış cephesine geçmesi uzak değildir", **Yeni Işık Gazetesi**, 26 Şubat 1950, s. 1, 3.

⁷⁵⁶ Tefik Subaşı, **Bir Arpa Boyu 27 Mayıs 1960 İhtilali'nin Gizli Tarihi**, İstanbul: Karakutu Yayınları, Haziran 2004, s. 94.

⁷⁵⁷ Tuğrul Deliorman, "Ankara Radyosu", **Yeni Işık Gazetesi**, 11 Mayıs 1952, s. 4.

⁷⁵⁸ D. Şişmanov, **Türkiyede İşçi ve Sosyalist Hareketi**, (Çev. Tuğrul Deliorman), Narodna Prosveta Devlet Yayınevi, Sofya, 1965, s. 45.

⁷⁵⁹ Erden Akbulut (Der.), **Zeki Baştımar Yaşam Öyküsü, Mektuplar, Yazılar**, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, Haziran 2009, s. 9, 10.

Baştımara da diğer yöneticiler gibi çelişkili bir tavır içindeydi. Kavgaların, tartışmaların olduğu TKP içinde bu ateşe körükle gidenlerdendi. İçkili bir toplantıdan sonra Melih Cevdet Anday'ın koluna girerek dönemin TKP'sinin önemli isimlerinden ve hiç kimsenin aleyhinde konuşmadığı Ömer Lütfi ile ilgili ona hiç güvenmediğini ve sadece kendisine güvendiğini söylemiştir. Ömer Lütfi, Zeki Baştımar'ın sağ koluydu. İşin diğer ilginç yönü ise Ömer Lütfi'ye de Melih'e hiç güvenmediğini söylemesiydi.⁷⁶⁰ Bilal Şen'de Zeki Baştımar ile ilgili düşüncelerinde onun ilk başlarda dürüst olduğunu ancak ilerleyen yıllarda yanıldığını anlayacak, ahlak ve dürüstlüğü aykırı biri olduğunu fark edecektir. Ayrıca Bilal Şen'e göre Zeki Baştımar döneminde TKP içine devletin ajanları yerleştirilmiştir.⁷⁶¹ Zeki Baştımar ailesiyle birlikte 1970'li yılların başında birkaç yıl "Kularoflar" adıyla Sofya'da yaşamıştır.⁷⁶²

TKP MK, Türk komünistleri ve emekçileri adına 1962 yılındaki BKP'nin 8. Kongresini yürekte selamlayan Yakup Demir (Zeki Baştımar), Marksizm-Leninizm'i kılavuz edinmenin kısa bir zaman içerisindeki başarısını bu kongre ile gösterdiğini belirtmiştir. Sosyalist Bulgaristan ile Türkiye'yi kıyaslayan Yakup Demir'e göre; Bulgaristan eskiden Türkiye gibi geri kalmış bir tarım ülkesiydi. Emperyalistlerin hammadde kaynağıydı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ekonomisi yıkılmış, yoksullaşmış bir ülke durumuna düşmüştü. Fakat 1962 yılı itibarıyla sanayisi, 1944 yılına kıyasla 14 kat büyümüştür. Yoksulluk bitmiştir. Ülke nüfusunun üçte biri yeni binalara taşınmıştır. Eğitim, sağlık, tatil parasız olmuştur. Okuma yazma bilmeyen kalmamıştır. Türkiye ise emperyalistlere karşı kazandığı Milli Mücadele'yi, iktidara gelen gericilerin hıyanetiyle emperyalistlerin boyunduruğuna girerek kaybetmiştir. Tarım ülkesi olan Türkiye başka ülkelerden tarım ürünleri alan bir konuma getirilmiştir. Köyleri okulsuz bir ülke durumuna sokulmuştur. Bulgaristan Türklerine de seslenerek mesaj veren Yakup Demir, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin, halkların kardeşliği ilkesi ile barış içinde Türk ahalisinin isteklerine cevap verdiğini dile getirmiştir.⁷⁶³

Yakup Demir'e göre, Türkiye'de Cumhuriyetin kurulmasıyla ülkenin ilk başlarda olumlu girişimleri olduğu; ancak sonraki yönetimler bunu devam ettiremedi. Emperyalist güçlere karşı Milli Mücadele ile kazanılan zafer iyi başladı ancak sonu getirilemedi. Mustafa Kemal Paşa'nın yakın çevresi ülkeyi sömüren dış güçlerin mallarına el koymaya cesaret edemedi. Sultan'ın, üst düzey bazı memurların, şeyhlerin, Milli Mücadele'ye karşı gelen ve sonradan ülke dışına kaçan bazı kişilerin mallarına el koymakla yetindiler. Kalkınma için Sovyetlerle işbirliği önemliydi. Atatürk'ün ölümünden sonra başa gelen yönetimler, Hitler Almanya'sı ve emperyalist güçlerle

⁷⁶⁰ Alper, *Mülteci Komünist*, s.136, 137.

⁷⁶¹ Şen, *Cumhuriyetin ilk Yıllarında TKP ve Komintern İlişkileri*, s. 18-22.

⁷⁶² Aydın, "Bulgar Mafyasının Türk Peygamberi Kızıl Halis", s. 22.

⁷⁶³ "Türkiye Komünist Partisi Delegasyonu Yönetmeni Yakup Demir'in Selamlaması", *Yeni Işık Gazetesi*, 15 Noevri 1962, s. 4.

işbirliğine gittiler. İkinci Dünya Savaşı sonrasında da Türkiye tamamen batılı emperyalist güçlere teslim oldu. NATO ile ülke tamamen militarist bir konuma getirildi.⁷⁶⁴

Türkiye’de 1948-1959 yılları arasında büyük şehirlerin nüfusu yüzde 65 artmıştır. Ülkeyi felakete götüren Adnan Menderes hükümetine karşı yapılan askeri devrimi yönetenler, Atatürk prensiplerine dönüleceğini, barış politikası izleneceğini söylediler. Politik hayat canlandı ve meslek birlikleri aktifleşti. Umut vaat edildi. Fakat eski rejim yanlılarının siyasi partileri güç kazanmaya başladı. İşsizlik yüzünden Almanya’ya gönderilen Türkler çok ağır şartlarda çalışmaya başladı. Tarım ülkesi olan Türkiye’de köylülerin durumu sağlık açısından olduğu kadar, eğitim açısından ve yaşam şartları açısından da çok kötüydü. Evler çağdaş yaşama uygun değildi. Yakup Demir ülkenin durumunu analiz ederken; 27 Mayıs sonrası olumlu gelişmeler beklediğini ancak eski rejim yanlılarının tekrar güçlendiğini açıklamaktadır. 16 bin köyün okulu yoktur. 40 bin köyün sadece 250 tanesinde elektrik vardır. Köylerde hastane bir tarafa, doktor bile yoktur. Ülkede 4 bin kişiye bir doktor düşmektedir.⁷⁶⁵ T.C. Sağlık Bakanlığı verileri de Yakup Demir’i doğrulamaktadır. 1950 yılıyla 1960 yılı karşılaştırıldığında hekim sayısı 3.020’den 8.214’e çıkmıştır.⁷⁶⁶

Yakup Demir, olumsuzluklara rağmen Türkiye’de işçi sınıfının politik ve iktisadi savaşında güç kazandığını açıklamaktadır. 27 Mayıs sonrası proletaryası, 40 yıl öncesinin teşkilatsız, tecrübesiz az sayıdaki sınıfı değildi. Fabrika işçilerinin artması, sosyal bünyede değişikliklere işaret etmekteydi. 2 milyonluk bir işçi kesimi vardı. Her ne kadar bunların bir kısmı burjuva ideolojisinin tesiri altında olsa da irtica ve Amerika bu güçten çekiniyordu. 27 Mayıs sonrası kurulan 200 yeni meslek birliği, işçi sınıfının seviyesini yükseltti. İstanbul’da 150 bin işçinin katıldığı bir gösterinin yapılması da işçilerin birlikteliğini göstermişti. Amerikan şirketlerine karşı gösteri ve grevler de görülüyordu. Buna karşın basındaki fikir işçileri de ülkeyi yönetenlerden nasibini almaktaydı. İsmet İnönü kendini eleştiren gazetecileri ekonomik olarak boğarken Adnan Menderes doğrudan hapse attırıyordu. Farklı yol izleyen ama aynı hedefe saldıran iki devlet adamının politikası, birçok dergi ve gazetenin mali ve politik zorlamalar yüzünden kapanmasına sebep olmuştu.⁷⁶⁷

Yakup Demir, Türkiye’deki çözümü açıklarken kendisinin ve TKP’nin emir aldığı yeri de açıkça belirtmektedir, “Türkiye’de esas mesele ilerici kuvvetleri birleştirmektir. Halkın var olan ilerici kuvvetleri birleşmedikçe TKP, emperyalizme ve feodalizme karşı savaşında zafer kazanamayacaktır. TKP’nin zafer anahtarı; emperyalizme ve irticaya karşı demokratik milli cephe kurulmasıdır. Ön saflarda da proletarya olmalıdır. Fakat işçi sınıfı önce kendi arasında birlik sağlamalıdır. İşçi birlikteliğini önlemek isteyen mürteciler, sağcı işçileri teşkilatlandırmaktadır. Böylece işçiler arasında nifak tohumları ekilmektedir. İlerici işçiler, 1961 yılında kurulan TİP

⁷⁶⁴ Yakup Demir, “Türkiye İrticam Pençesi Altında”, **Yeni Işık Gazetesi**, 19 Aralık 1963, s. 3.

⁷⁶⁵ Yakup Demir, “Türkiye İrticam Pençesi Altında”, **Yeni Işık Gazetesi**, 21 Aralık 1963, s. 3.

⁷⁶⁶ <http://www.saglik.gov.tr/TR/belge/1-40121/tarihce.html>

⁷⁶⁷ Yakup Demir, “Türkiye İrticam Pençesi Altında”, **Yeni Işık Gazetesi**, 24 Aralık 1963, s. 3.

etrafında birleşmeye başlamıştır. Parti de mürteçilere karşı savaşta ileri görüşlü işçileri saflarına davet etmektedir. TKP, milli cephe kurulması ideali için çalışıyor, bu maksatla köylüyle işçinin birlikteliği önem kazanmaktadır. Fakat TKP köylüler üzerinde etkili değildir. TKP, bütün faaliyetlerinde; Marksist-Leninist bakış açısıyla, kardeş komünist ve işçi partilerinin Moskova danışmanlığında formüle edilen prensipleri kılavuz almaktadır.”⁷⁶⁸

Zeki Baştımar’a göre, sosyal reformlar için, emperyalizme, NATO’ya, askeri üslere, Amerikan ağalığına karşı mücadeleye devam ettikçe TİP’i desteklemek, kendini sosyalist ve ilerici gören herkesin, her yurtseverin ödeviydi.⁷⁶⁹

Komünizmi yaymak amacıyla İngilizce baskısı Kanada’da yayınlanan “World Marxiste Rewiev” adlı bir derginin Mayıs 1965 sayısında, Ortadoğu ile ilgili Yakup Demir ve Halis Okan imzalı bir makale yayınlanmıştır. Bu makalede Türkiye’de toprak meselesi, sanayi, yabancı sermaye ve işçilerin faaliyetleri ele alınmıştır. Sovyetlerin komünizmi yaymada izlediği stratejilerinden en önemlisi, az gelişmiş ülkelerde Sovyet sempatisi oluşturmaktır. Ortam oluşunca bu ülkeler kolayca komünizme yöneliyordu. Makaleye göre Türkiye’de ihtilal ortamı olgunlaşmaya başlamıştı. Demir ve Okan’ın yazılarına göre Türkiye’de komünizm, Irak ve İran’a göre daha hızlı gelişmekteydi. Zaten bunlar Bulgaristan’daki komünist partisinin Türkçe yayın politikasıyla bire bir örtüşüyordu.⁷⁷⁰

3.2.13. Ziya Yamaç

Tuğrul Deliorman’ın Balıkesir Öğretmen Okulu’ndan arkadaşıdır. Bulgaristan’a birlikte kaçtılar. Aslen Silistrelidir. Silistre, 1940 yılından önce Romanya’ya bağlıydı. Ailesi o dönemde Türkiye’ye göç edenlerdendir. Türkiye’de iken Anadolu Ajansı’nda çalışmıştır. 1952 yılında Sofya’da “Pardizdat” yayınevinin Türkçe Edebi ve Popüler Kitaplar Şubesi’nin bir numaralı mütercimi idi. Ziya Yamaç, Budapeşte ve Bükreş radyolarında redaktör ve editör olarak da çalıştı.⁷⁷¹ Bulgaristan’da sosyalizme hizmet ettiği dönemlerde Ziya Yamaç’a, Türkiye’de çok iyi bir yerde (AA) çalışırken niçin Bulgaristan’a geldiği sorulduğunda, derin bir iç çekerek susmayı tercih etti. Bu durum pişmanlığın ta kendisiydi.⁷⁷² Ziya Yamaç ve karısı Şekibe Yamaç 1957 yılında vatandaşlıktan çıkarılmıştı.⁷⁷³ Çalışmaları genellikle eğitimle ilgiliydi. Birçok okul kitabında imzası vardı. Bulgaristan Türklerine yönelik eğitim ve dile oldukça katkı sağladı. Kitapları yayınlandı. Hikâye ve yazılarında Türkiye Türkçesinden örnekler vermiştir. Politik makale ya da kitaplardan ziyade eğitim ve tercüme işleriyle uğraşmıştır.

⁷⁶⁸ Yakup Demir, “Türkiye İrticam Pençesi Altında”, *Yeni Işık Gazetesi*, 26 Aralık 1963, s. 3.

⁷⁶⁹ Sayılğan, *Yeni Kavga*, s. 43.

⁷⁷⁰ Sayılğan, *Türkiye’de Sol Hareketler*, s. 340, 341.

⁷⁷¹ Tata, a.g.e., s. 63, 64.

⁷⁷² Tata, a.g.e., s. 74.

⁷⁷³ BCA, 30-18-1-2_145-112-7, (19/2/1957).

Ziya Yamaç da emsalleri gibi roman ve hikâyelerinde Türkiye'deki ezilen halkı yansıtmıştır. "Mehmet" adlı romanından alınan "Çorlunun Bir Köyünde" adlı parçada, ağalardan ve ezilen yoksul köylülerden bahsetmiştir. Sosyalizmi temsil eden resimler ve hikâyelerin olduğu kitapları, romanları Bulgaristan Türkleri tarafından ilgiyle okunmuştur.⁷⁷⁴

Türkiyeli mülteciler ile Bulgaristan Türkleri arasında sınırlı, hatta yok denecek kadar az görülen bir ilişki vardır. Mülteciler belli başlı bazı Bulgaristan Türklerinden başkasıyla görüşmemektedir. Türkiye'den gelen bu mültecilerle ilgili ajan olabilirler dedikodusu bunlarla ilişkileri sınırlamıştır. Zaten bu mülteciler her istedikleri yere gidemedikleri gibi, yanlarında ya da peşlerinde devamlı olarak takipçileri vardır. Türkiyeli mülteci sayısı tam olarak bilinmemektedir. Birbirlerinden haberi olmayanlar bile vardı. Zaten Rejim, mülteci olanlar dışında Türkiye'den ziyaret amacıyla gelenlerle, Bulgaristan Türklerinin birbirleriyle iletişimini de kısıtlamıştır. Kafaları karıştırarak herkesin ajan olabileceği şüphesi oluşturularak insanları korku içinde yaşamaya zorlamıştır.

Ali Kemal Aydın da yine siyasi mülteci olarak Türkiye'deki zulümden kaçıp, özgürlükler diyarı Bulgaristan'a geldiği için, mutluluğunu yazılarıyla paylaşmaktadır. Türkiye'nin içinde bulunduğu durumu anlatarak sosyalizmin Bulgaristan'a verdiği değerlerin önemini belirtmektedir.⁷⁷⁵ Türkiye'de emekçilere Karşı cinayetlerin işlendiği ve yöneticilerin haklıdan yana değil güçlünden ve zenginden yana tavır aldıkları belirtilmektedir.⁷⁷⁶

Bulgaristan TKP açısından önemli bir merkez ve geçiş yolu olduğu için ideolojik olarak Türkiye'de birçok sosyalist düşünceli kişi buraya özlemle bakmaktadır ve fırsat bulanlar da Bulgaristan'a gelmektedir. TKP'nin yöneticilerinden Fatma Yalçın ve Savaş Üstüngel de cezaevinde bazı Bulgaristan Türkleri ile yatmıştı. Vatan sevgileri vardı. İkisi de belki de bu sevgileri yüzünden meçhul bir şekilde öldü ve sessizce toprağa verildi.⁷⁷⁷ Baskıcı rejimlerde faili meçhuller normal karşılanmaktadır. Hiç kimse birinin ölüm nedenini araştırma imkânı bulamıyor, bulmaya cesaret edemiyordu.

3.3. Sosyalist Mülteci Türk Aydınların Eserleri

Sayıları çok fazla olmayan ve komünist partisi tarafından Bulgaristan Türklerinin eritilmesinde çok yönlü olarak kullanılan Mülteci Türkler eğitim ve fikir alanında birçok esere de imza attılar. Türk çocuklarının okudukları ders kitaplarından, komünizmle ilgili kitaplara ve Türkiye'deki rejimi eleştiren kitaplara kadar farklı alanlarda yaptıkları yayınlar oldu. Türk

⁷⁷⁴ Ziya Yamaç, "Çorlunun bir köyünde", **Halk Gençliği Gazetesi**, 5 Temmuz 1956, s. 3.

⁷⁷⁵ Ali Kemal Aydın, "Emperyalizmin Höküm Sürdüğü Diyardan Geliyorum", **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 16, Şubat 1951, s. 4.

⁷⁷⁶ Ali Kemal Aydın, "Türkiye'de Emekçilere İşkenceler", **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 20, Mart 1951, s. 4.

⁷⁷⁷ Şerefli, **Türk Doğduk Türk Öldük**, s. 223.

mültecileri bu yayınlarda kimi zaman yazar olarak, kimi zaman redaktör, kimi zaman da çevirmen olarak görmekteyiz. Bulgaristan Türklerinin sosyalizme kazandırılması aşamasında şüphesiz gazete dergi, radyo yayınlarının yanı sıra kitapların da etkisi çoktur. Çünkü kitap, basın, radyo, televizyon ve sinemanın gelişmesine kadar aydın kitlenin en etkili aracı olmuştur. Kitaplar kamuoyunu iki şekilde etkilemektedir. Birincisi, içerdiği fikirler ve telkinlerle doğrudan geniş kitlelere hitap ederler. İkinci olarak da belirtilmek istenen bir düşünceyi bir “roman” konusuna büründürerek dolaylı olarak kitlelere hitap eder.⁷⁷⁸ Bulgaristanlı Türk aydınlarında da “roman” en çok ele alınan kitap türü olarak görülmektedir. Öyle ki bu alışkanlık bugün bile devam etmektedir.

Tablo 5: Mülteci Türklerin Eserlerinden Bazıları

Yazar	Eser	Baskı Yeri ve Tarihi
Fahri Erdiç	Asi: Bugünkü Türkiye’den Hikâyeler	Sofia: Narodna Prosveta 1955
Fahri Erdiç	Kapitalist Türkiye’de Çocuklar	Sofia: Halk Gençliği 1951
H. Gürsoy ve Ş. Yamaç (Çev.)	V. Sınıf Aritmetik	Sofia: Narodna Prosveta 1956
Halis Okan (Çev.)	Türkiye’de Emekçilerin Durumu	Sofia: Narodna Prosveta 1961
Osman Rauf Alper (Çev.)	Milliyetçilik Halkın Refahına Düşmandır	Sofia: Narodna Prosveta 1961
Sıtkı Tuzcu (Çev.)	Sovyetler Birliği Komünizm Yolunda	Sofya: V.C. Milli Şurası 1955
Tuğrul Deliorman	Türk Dili Grameri II	Sofia: Narodna Prosveta 1953
Tuğrul Deliorman (Çev.)	Din Nedir?	Sofia: Narodna Prosveta 1963
Tuğrul Deliorman	Şeytanın En Küçük Kızı	Sofia: Narodna Prosveta 1966
Ziya Yamaç (Çev.)	Komünist Terbiyeye Dair	Sofia: Narodna Prosveta 1955

Kaynak: Bu tablo yazar tarafından oluşturulmuştur

3.4. Türkiye’den Bulgaristan’ı Ziyaret Eden Aydınların Düşünceleri

Türkiye’de yaşayan sosyalist aydınlar faaliyetlerini yasal çerçevede yürütürlerken, uluslararası bağlantılarda en çok Bulgaristan ziyaretleri dikkat çekmektedir. Türkiye sınırında komünist bir ülke olan Bulgaristan’da yaşayan Türkler vardır. Sovyetlerin sınırının bulunduğu Türkiye’nin doğusu ise neredeyse geçişlerin olmadığı “demirperde” ile kapalıdır. Sovyetler TKP’nin Türkiye ayağını özellikle Bulgaristan ve Avrupa’daki diğer devletler üzerinden kontrol etmeyi kendi menfaati açısından uygun görmüştür. Çünkü Türkiye’nin doğusundan Sovyetlerle irtibatlı bir giriş-çıkış olması durumunda, SSCB kontrolündeki Türk dünyasında karışıklık çıkması endişesi hesap edilmiş olabilir. Bu açıdan bakıldığında, Bulgaristan önemli bir yerdirdi ve Türkiye’den buraya sol düşünceli değişik meslek gruplarından aydınlar, öğrenciler, sendikacılar ve kanun dışı işlerle

⁷⁷⁸ Bektaş, a.g.e., s. 141, 142.

uğraşanlar sıkça gidiyordu. Türkiye’den Bulgaristan’ı ziyaret edenlerin kaleme aldığı yazılar, kendileriyle yapılan röportajlar ve Türkiye’de yazdıkları yazılar BKP’nin yayınlarıyla Bulgaristan Türklerine aktarılmaktadır. Yazılarda hep aynı konular işlenerek bir yandan Türkler eritilmeye çalışılıyor, diğer yandan da Bulgaristan Türklerinin zihinlerinde olumsuz bir Türkiye algısı oluşturulmaya çalışılmaktaydı.

Bulgaristan Türklerini etkilemek ve istedikleri gibi kullanmak isteyen BKP yayın organları ve ülkenin uluslararası etkinliklerde söz sahibi olan organizatörleri, yazarlar birliğinin davetlerinde propaganda için bol malzeme topluyorlardı. Türkiye’den gelen aydınların görüşleri alınarak, röportajlar yapılıyordu. Türk aydınlar konuştukları kişilerin ve gördükleri şeylerin etkisinde kalıyordu. Çünkü kendi başlarına Türk bölgelerine gidemiyor, hatta Bulgaristan Türkleri ile baş başa bile konuşamıyorlardı. Yanlarında ve peşlerinde devamlı olarak komünist partisinden birileri bulunuyordu. Bu yüzden Bulgaristan Türkleri, Türkiye’den gelen bu aydınlara açık bir şekilde dertlerini anlatamıyordu. Bu aydınlar ise götürüldükleri ve gezdirildikleri yerleri anlatıyor, görüştürüldükleri kişilerin düşüncelerini aktarıyordu. Türkiye’den gelenlerin Bulgaristan Türkleriyle yalnız görüşmeleri yasaktı. Bu yasağın olduğunu Türkiye’den gelen aydınlara söylemek de yasaktı.⁷⁷⁹ BKP’de bu aydınların faaliyetlerini sanki serbest bir şekilde yapılan ve istedikleri yere gidip istedikleri kişilerle görüşen aydınların görüşleri şeklinde düzenli olarak yayınlıyordu.

Aziz Nesin: Bulgaristan’ı en sık ziyaret eden Türkiyeli aydınlar arasında Aziz Nesin görülüyordu. Türkiye basınında ve Bulgaristan basınında hem yazıları hem de eserlerinden alıntılar yer alıyordu. Mizah anlayışı ve kullandığı üslup ile etkili bir aydın olarak anılmaktaydı. Bu dönemde Aziz Nesin, Türkiye’deki aydınlar arasında Bulgaristan Türklerini yazılarıyla, sohbetleriyle en çok etkileyenlerden birisi olmuştur.

Türkiye basınına dikkatli bir şekilde takip eden BKP’nin yayın organları her fırsatta Türkiye’de yaşananları propaganda maksatlı kullanmaktaydı. Onlara göre Türkiye’de düşünce özgürlüğü yoktu. Sosyalizmi savunanlar adaletsizce yargılanıyordu. Türkiye’de adaleti savunan, sosyal adaletsizliğe karşı çıkan, doğruları söyleyenler “komünist” damgası ile tutuklanıyorlardı. Mizah ustası Aziz Nesin ve Tanin gazetesinden İhsan Ada bu damgayı yiyenlerdendi.⁷⁸⁰ 50 gün hapis yattıktan sonra tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılan Aziz Nesin ve İhsan Ada’nın suçları; işçi haklarını savunmak, istismarcı ve istismar edenleri açıklamak şeklinde verilmişti.⁷⁸¹

Aziz Nesin’in 1965 yılında Bulgaristan’a yaptığı bir gezide Todor Jivkov’la arasında geçen konuşmayı Türkiye’de yayınlaması Jivkov tarafından memnunlukla karşılandı. Konuşmada Jivkov,

⁷⁷⁹ İsmail Cambazov ile kişisel görüşme, 24 Ağustos 2012.

⁷⁸⁰ İber, “Aziz Nesin neden tevkif edildi?”, **Yeni Işık Gazetesi**, 6 Yuni 1961, s. 4.

⁷⁸¹ D. Şişmanof, “Aziz Nesin’i niçin mahkemeye verdiler?”, **Yeni Işık Gazetesi**, 26 Septemvri 1961, s. 4.

Bulgaristan sosyalizminin 21 yıllık sürecinde Türklerin elde ettiği haklardan bahsetmişti. Türklerin eğitim seviyesinin yükseldiği ve on binlerce Türk gencinin okuduğunu belirtmişti. Jivkov'a göre Türkler, faşist yönetim dönemine kıyasla kendi dönemlerinde kat kat fazla eğitim alıyordu. Bu dönemde üç buçuk milyon tirajlı gazete, 700 Türkçe kitap çıkarıldığı da belirtilerek toplamda 90 bin tirajı olan “Yeni Işık”, “Halk Gençliği” gazeteleri ile “Yeni Hayat” dergisi yayınlanıyordu. Aziz Nesin'in bu söyleşisinin bazı bölümleri yayınlanarak, uçaklarla Bulgaristan'ın Türk bölgelerine atılmış ve Türklerin göç etmeleri engellenmeye çalışılmıştır.⁷⁸²

Aziz Nesin, Türkiye'ye göç etmek isteyen Bulgaristan Türklerine yönelik bir yazısında iki ülkeyi kıyaslayarak, Türkiye'nin çok geri kalmış bir ülke olduğunu ve Bulgaristan'ın kıymetini bilmeleri gerektiğine işaret etmiştir. Almanya'dan İstanbul'a giden trenin Sofya garında verdiği molada, trende yolculuk edenler arasında bulunan ve Almanya'da çalışan işçiler aşağıda Türkçe konuşanlara “Siz Türk müsünüz?” sorularına “Evet” cevabı alınca: “Endişelenmeyin yakında sizi kurtaracağız.” dediler. Gardaki Bulgaristan Türkleri de onların Almanya'dan gelen işçiler olduğunu öğrenince “Siz önce kendinizi kurtarın.” tepkisini verdiler. Aziz Nesin yazısında, Türkiye'nin çeşitli tarım ürünleri ihraç ettiğini belirtirken, son yıllarda işçi ihraç etmeye başladığını vurgulamıştır. Faşist dönemde Bulgaristan Türkleri çok baskı gördükleri için göç etmek istiyordu. 9 Eylül 1944 sonrası ise Bulgaristan çok değişmişti. Elektriksiz köy kalmamıştı. Her köyde 10-15 motosiklet, birkaç araba vardı. Okuryazar olmayan insan yoktu. Radyo bir yana, köy evlerine televizyon bile girmişti. Yol probleminin olmadığı, tarımda sulama ve gübrelemenin mükemmel olduğu bir ülke haline gelmişti. Göç eden Bulgaristan Türkleri ise geri kalmış Türkiye'deki köylere yerleştiriliyordu. Aziz Nesin'e göre Türkiye'ye göç etmek büyük bir hataydı.⁷⁸³

Aziz Nesin, çok sevildiği Bulgaristan'a 1965 yılında geldiğinde, Bulgar Yazarlar Birliği'nin en sevilen konuklarından birisi olarak ilgi gördü. Katıldığı “Barış, Gezegeneğimizin Umududur.” adlı etkinlikte Türkiye aleyhinde sözler sarf etti. Bulgaristan'daki bazı Türk aydınları bu durumdan, Türkiye'nin ne kadar özgür bir ülke olduğu kanaatine vardı. Çünkü bu kişi tekrar gidip Türkiye'de hayatını sürdürecekti. Bulgarlar, ne içerde ne de yurt dışında memleketlerine toz kondurmazlardı, aksi durumda başlarına neler geleceğini bilirlerdi. “Orkestra Adam” Aziz Nesin'in 36 hikâyesini içeren bir kitap olarak Sofya'da, Halk Eğitimi yayınevi tarafından 1960 yılında yayınlandı. Kitaptaki hikâyelerde burjuvanın içyüzü, fabrika sahiplerinin istismarı, dolandırıcılık ve dalkavukluk tenkit ediliyordu. Kitap, parti kodamanları tarafından, Türkiye'yi istedikleri şekilde irdelediği için kabul gördü. Aziz Nesin'in eserleri hem Türkçe hem de Bulgarca yayınlanmaya başladı.⁷⁸⁴

⁷⁸² Aziz Nesin, **Bulgaristan'da Türkler Türkiye'de Kürtler**, İkinci Basım, Adam Yayınları, İstanbul, Temmuz 1989, s. 10, 11.

⁷⁸³ Aziz Nesin, “Bulgaristan'da Göç Edecek Bulgaristan Türkleri”, 21Şubat 1967, **Yeni Işık Gazetesi**, s. 5.

⁷⁸⁴ Tata, a.g.e., s. 42, 43.

Bulgaristan'da Yaşar Kemal, Melih Cevdet Anday, Ercüment Behzat Lav'ın da katıldığı bir toplantıda, Bulgaristan Türk aydını Sabri Tata'nın eserlerinden esinlenerek bir film çekileceği Sabri Tata'nın yanında söylenmiştir. Tata, kendisinin bile haberinin olmadığı bu duruma şaşırılmış ve mesajın Türkiyeli yazarlara "Bakın sosyalizm düzeninde Türk yazarların eserlerine nasıl önem veriyoruz." şeklinde olduğunu anlamıştır.⁷⁸⁵ Tabii ki bu durumu Türkiye'den gelen aydınlar, sosyalizmin eşitlikçi yönü ve sanata verdiği değer olarak görececek kendi ülkelerinde de olanları abartılı olarak anlatacaklardır.

Araştırma ve incelemelerde bulunmak üzere Bulgaristan'a gelen İstanbul avukatlarından Nevzat Karagil, Sofya'da kaldığı otelde yapılan söyleşide Bulgaristan'ın çok gelişmiş bir ülke olduğunu belirtip, "Tarımın makineleşmesi ile ilerleme kaydeden Bulgaristan, endüstri ve turizm alanında da oldukça gelişmiştir." demektedir.⁷⁸⁶

Balkan ülkeleri yazarlarının toplantısına katılan bazı Türkiyeli yazarlar Bulgaristan anılarını anlatmaktadır. Melih Cevdet Anday bu yazarlardan birisidir. Bulgaristan'ın tarım politikasını övmektedir. Makineli tarımın geliştirdiği Bulgaristan'da geziye katılan bir diğer isim de Yaşar Kemal'dir. Yaşar Kemal, bu gezi sonrası yaptığı açıklamada: "Toprak da yaratılır, Bulgarlar dünyamıza güzel bir toprak armağan etmişler." demiştir.

Sosyalizmin, her yerleşim bölgesinde halkın görebileceği şekilde resimlerle, afişlerle resmedilmesi dikkat çekmektedir. Okul ve müzelerin bazı köşelerinde faşizm döneminde partizanlara (komünistlere) yardımcı olanların fotoğrafları vardır. Türklerden de partizanlara yardımcı olanların fotoğrafları buralarda sergilenmektedir. Partizanlar o dönemde en çok Türk köylerine sığınıyor, kendilerini en güvenli olarak Türklerin köylerinde hissediyorlarmış.⁷⁸⁷ Türkler, bunun ödülünü komünizm döneminde tamamen yok edilmek istenerek almışlardır.

İlhami Soysal ve bir grup gazetecinin 1964 yılının Ağustos ayında ziyaret ettikleri Bulgaristan anılarında yine sosyalizm ön plandadır. "Osmanlının dünkü Tuna Eyaleti yani Bulgaristan, bugün Türkiye'den 100 yıl ilerdedir. 8 milyonluk Bulgaristan'da 800 bin Türk vardır. Birçok yerde Türkçe ile problemler çözülebilmektedir. Bulgarlar bile Türkçe bilmektedir. Rus etkisi ise dikkat çekicidir. Dil, din, ırk birliği olan Ruslar ve Bulgarlar arasında İkinci Dünya Savaşı sonrası rejim birliği de oluşmuştur. Yeşilliğe ve temizliğe düşkün bir memleket olan Bulgaristan'da yol meselesi de halledilmiştir. Eğitim adına müthiş bir hamle yapılmış ve 1953 yılında ülkede 50 yaşın altında okuma yazma bilmeyen kalmamıştır. 1963 yılında yaklaşık 100 bin üniversite

⁷⁸⁵ Tata, a.g.e., s. 106.

⁷⁸⁶ "Bulgaristan'da Gördüklerime Hayranım", **Yeni Işık Gazetesi**, 14 Septemvri 1961, s. 3.

⁷⁸⁷ "Bir Geziden Anılar", **Yeni Işık Gazetesi**, 5 Kasım 1964, s. 3.

öğrencisi mevcuttur.⁷⁸⁸ Aynı yıllarda (1961) Türkiye’de ise 55 Yüksek Öğretim kurumunda 65 bin öğrenci vardır. Bu sayı genel nüfusun yüzde 0,23’ine karşılık gelmektedir.”⁷⁸⁹

Sofya’da Bulgaristan Yazarlar Birliği’nin 50. Kuruluş yıldönümü kutlamalarına katılan Burhan Arpad, Bulgaristan’da kaldığı sürede yaptığı geziler ve edindiği izlenimleri paylaşmıştır. Bulgaristan’daki kitapçılarda dünyaca ünlü yazarların kitaplarıyla aynı rafta yan yana gördüğü, Fakir Baykurt’un “Onuncu Köy”ü ve “Türkçe Atasözleri” kitabını hayranlıkla incelemiştir. Kendisine mihmandarlık yapanların birçok Türk yazarının kitaplarının Bulgaristan’da Türkçe olarak basıldığını söylemeleri, sosyalist rejime hayranlığını daha da artırmıştır. Sofya’dan İstanbul’a giderken aynı uçakta rastladığı ve Viyana’dan turistik gezi anlaşmasından dönen İstanbul’un turizmcilerinden birinin, Bulgaristan’ın Karadeniz kıyılarındaki Varna ve Burgaz sahillerindeki turizm için milyonlarca dolarlık döviz girdiğini açıklaması da Bulgaristan’ın ayrı bir cazibesini öne çıkarmıştır.⁷⁹⁰

Fakir Baykurt yazı dizisiyle anlattığı Bulgaristan gezisindeki izlenimlerini Bulgaristan Türklerine aktarmıştır. Otobüs yolculuğu ile Kapıkule’den Bulgaristan’a giden Fakir Baykurt, yolculuğu sırasında Almanya’ya iş için giden Türklerle aralarında geçen sohbet de yer vermiştir. Türkiye ile Bulgaristan’ın kıyaslandığı yazıda, sosyalizmin Bulgaristan’a kazandırdıkları, güllük ve gülistanlık içinde yaşayan mutlu insanlarla, Türkiye’nin içinde bulunduğu sefalet karşılaştırılmıştır.⁷⁹¹

Türkiye’de yayınlanan “Kemalist” dergisi yazı işleri müdürü Ali Haydar Yeşilyurt “Yeni Işık” gazetesi için özel olarak kaleme aldığı yazıda, daha önce de geldiği Bulgaristan’ın her defasında geliştiğini anlatmaktadır. Sosyalizmin getirdiği ilerleme ve insanların sevecen tavırlarından oldukça etkilenen Ali Haydar Yeşilyurt, Bulgaristan’ın bir mucize gerçekleştirerek ilerleme kaydettiğini, kısıkanların ise Bulgaristan gibi ülkeleri “demirperde” diyerek adlandırdıklarını belirtmektedir.⁷⁹²

Türk Parlamentosu Sağlık Komisyonu içinde Bulgaristan’da incelemelere katılan Dr. Cevdet Aykan da görüşlerini şöyle dile getirmiştir: “Makinalı tarımla işlenen verimli topraklar vardır. Her yıl 2 milyona yakın turistin geldiği Bulgaristan’da 8 yıllık eğitim mecburidir. Şehirler temiz ve düzenlidir. Ülke nüfusunun yarısı köylerde oturmaktadır. Elektriksiz ve televizyonsuz köy yoktur. Sağlık alanında yapılan hizmetler Türkiye’nin üç katıdır. 1965 yılı rakamlarına göre her bin kişiye

⁷⁸⁸ “Bulgaristan”, **Yeni Işık Gazetesi**, 21 Kasım 1964, s. 3.

⁷⁸⁹ Sakaoğlu, a.g.e., s. 121.

⁷⁹⁰ Burhan Arpad, “Sofya-İstanbul Uçuşu”, **Yeni Hayat Dergisi**, 4, (Nisan 1964), s. 14.

⁷⁹¹ Fakir Baykurt, “Bulgaristan İzlenimleri Bahçe Gibi Bir Ülke”, **Yeni Hayat Dergisi**, 2, (Şubat 1966), s. 12-15; Fakir Baykurt, “Bulgaristan İzlenimleri Bahçe Gibi Bir Ülke”, **Yeni Hayat Dergisi**, 3, (Mart 1966), s. 12, 13; Fakir Baykurt, “Bulgaristan İzlenimleri Bahçe Gibi Bir Ülke”, **Yeni Hayat Dergisi**, 4, (Nisan 1966), s. 20, 21.

⁷⁹² Ali Haydar Yeşilyurt, “Sosyalizm Demek, İnsanlık Sevgisi Demektir”, **Yeni Işık Gazetesi**, 16 Kasım 1967, s. 3.

Bulgaristan'da 6,8 hasta yatağı, Türkiye'de ise 2,2 hasta yatağı düşmektedir. Bulgaristan'da 600 kişiye bir hekim düşerken Türkiye'de 2 bin 900 kişiye bir hekim düşmektedir. Bulgaristan'da toplam 15 bin hekim mevcuttur. Türkiye'de ise 10 bin 200 hekim vardır.⁷⁹³ TC Sağlık Bakanlığı resmi verileri de yukardaki bilgilere benzer rakamlar vermektedir.⁷⁹⁴

Türkiye'den Bulgaristan'a çeşitli maksatlarla ziyaretler yapılmaktadır. Bunlardan birinde Ankara Belediye Başkanı Orhan Eren'in davetli olarak gittiği Sofya'da planlı yaşam alanları inşa edilmesi, temizlik ve sağlıkla ilgili sorunsuz bir şehir oluşturulduğunu ifade etmesi hem Bulgaristan Türklerine hem de Türkiye'deki sosyalist kesime verilen bir mesaj olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyalist dünyanın hizmetleri emperyalizm gibi halkı sömüren değil onlara değer veren bir sistem olarak gösterilmektedir.⁷⁹⁵

Türkiye'deki sendikalar ile 1965 yılından itibaren iyi ilişkiler başlatan Bulgaristan sendikaları arasında karşılıklı olarak ziyaretlerde bulunulmuştur. 1970 yılında Varna'da Lenin'in 100. Doğum yıldönümü anısına düzenlenen bir sempozyuma DİSK'in bir delegeşi katılmıştır. Karşılıklı ziyaretler artarak devam etmiş ve Türkiyeli sendikacılar tatillerini Bulgaristan'da geçirmeye başlamıştır.⁷⁹⁶

BKP'nin genel politikasına uygun bir şekilde, "Mağara İnsanları" başlığı altında yayınlanan bir yazıda, Yaşar Kemal'in "Bu Diyar Baştan Başa" kitabından alıntılar yapılmış, Anadolu insanının içinde bulunduğu sağlık, eğitim, ekonomik sıkıntılar gibi problemlerinin yanı sıra, din karşıtı yazılara da yer verilmiştir. Hayatında doktor nedir bilmeyen, eğitimin ne olduğunu düşünemeyen Anadolu halkı, Türkiye'nin içinde bulunduğu zor şartlarla mücadele ediyor şeklinde tasvir edilmiştir.⁷⁹⁷

Aralarında Bulgaristan ile ilgili şiirleri de bulunan Kemal Özer gezi kitabında da Bulgaristan izlenimlerine yer vermiştir. Defalarca geldiği Bulgaristan'a olan hayranlığını, sosyalist yönetimin getirdiği huzuru ve mutluluğu dile getirmiştir.⁷⁹⁸ Kemal Özer Bulgaristan'a o kadar hayrandır ki kendi dinini unutup Hristiyanlığın sembollerine atıfta bulunmaktadır. Hâlbuki Bulgaristan rejimi, Hristiyan âleminin desteğini kazanmak için bu dine inandıklarını söylese de, ateizm sosyalizmde bir kanundu.

Bulgaristan'daki uluslararası bir etkinlikte konuk ülkelerden barışçıl amaçlarla Hristiyanlığın sembolü olan birer çan getirmeleri istenir. Kemal Özer, "Yeni Hayat" dergisinde çanlarla ilgili

⁷⁹³ Cevdet Aykan, "Komşu Bulgaristan", **Yeni Işık Gazetesi**, 14 Kasım 1967, s. 3.

⁷⁹⁴ <http://www.saglik.gov.tr/TR/belge/1-40121/tarihce.html>

⁷⁹⁵ "Ankara Belediye Başkanı Sofyayı Ziyaret Etti", **Yeni Işık Gazetesi**, 23 Haziran 1957, s.1.

⁷⁹⁶ Hacnikolov ve Kalaora, a.g.e., s. 310.

⁷⁹⁷ Yaşar Kemal, "Mağara İnsanları", **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, 12, (Aralık 1980), s. 24, 25.

⁷⁹⁸ Kemal Özer, Şiir Ateşinin Yenilediği, **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, 3, (Mart 1980), s. 14.

yazdığı şiirinde bu toplantıya Türkiye’den bir çan getirilmeyişine üzüntüsünü dile getirmiş, yüzde 99’u Müslüman olan bir ülkenin ay yıldızlı bayrağı ve minareli sembolleri dururken, bir Türk’ün böyle düşünmesi Bulgaristan’daki Türkleri şaşırtmıştı. Gerçi Kemal Özer’in sol yelpazede yer alan Cumhuriyet gazetesinin yazarlarından biri olduğunu bilenler bu durumu normal karşılamıştı.⁷⁹⁹

Konuk yazarların ve şairlerin eserleri gazete ve dergilerde yayınlandığı zaman bunlara 100’er leva ödeniyordu. Bu yüksek bir para idi ve dikkat çekiyordu. Çünkü aynı durumdaki Bulgaristan vatandaşlarına 25 Leva veriliyordu. Kültür şubesi müdür yardımcısı Sabri Tata’nın maaşının 105 Leva olduğu göz önüne alındığında, bu miktar oldukça fazlaydı ve komünist sistemin politikasında bu parayla nelerin satın alınabileceği dillendiriliyordu. Amaç para ödemek ve sanatçılara verilen değeri göstermek değildi.⁸⁰⁰ 1980’li yılların başında gerek resmi heyetlerde, gerekse sol görüşlülerin Bulgaristan ziyaretlerinde Türkiye ile iyi ilişkiler göze çarpıyordu. Gerçekte ise 1985 yılında vurulacak darbenin hesapları yapılmaktadır. Göstermelik davetlerle Türkiye’den gelenlere sanat ve kültür etkinliklerinde ödüller verilmektedir.⁸⁰¹

Bulgarları göklere çıkararak bir diğer yazar Demirtaş Ceyhun, Bulgaristan’ın Osmanlı’dan kurtuluşunun 100. yılını kutladığı “Yüz Yaşında Delikanlı Bulgaristan” adlı eseriyle Bulgaristan Türklerini üzmüştür. Yüz yaşına basan Bulgaristan’da Türkler Türkiye’ye sığınmak zorunda kalmış, göç etmiş, ata topraklarını terk etmek zorunda bırakılmışlardı. Bir yazarın, bir ulusu överken başka bir ulusu yok etmesi kabul edilebilir bir davranış değildi. Bulgaristan Türkleri bu eserin yazarını kınamıştır. Bu delikanlı (Bulgaristan) 2 buçuk ayda bütün Türklerin adını Bulgarlaştıracaktı. Kadınların ve kızların ırzlarına geçilecek, mezarlıktakilerin adlarını bile değiştirmekten çekinmeyecekti. Kitap okumayı seven Bulgaristan Türkleri bu kitabı sevmemiştir. İleriki yıllarda Demirtaş Ceyhun’a da 1989’da yaşanan göç bazı gerçekleri göstermiştir.⁸⁰²

Bulgaristan’ı ziyaret edenlerin içinde bulunan Uğur Mumcu’nun yaşadığı bir olay ise trajikomiktir. Uğur Mumcu, 1970’li yılların sonlarına doğru Bulgaristan’a gitmiştir. Kendisine mihmandarlık eden İsmail Cambazov ile sohbet ederken Cambazov’a: “Sen benim yazılarımı okuyorsun, ben nasıl bir komünistim?” diye sormuş, Cambazov: “Siz komünist olamazsınız ancak küçük bir burjuva eleştirmenisiniz.” cevabını verdiğinde, Mumcu hüngür hüngür ağlamaya başlamış ve “Türkiye’de bize komünist diyorlar.” diyerek gerçek bir komünist olamayışının üzüntüsünü bu şekilde göstermiştir.⁸⁰³

⁷⁹⁹ Tata, a.g.e., s. 116.

⁸⁰⁰ Tata, a.g.e., s. 108.

⁸⁰¹ Alper, **Mülteci Komünist**, s. 126.

⁸⁰² Tata, a.g.e., s. 127, 128., Ayrıca bkz. Demirtaş Ceyhun, **Yüz Yaşındaki Delikanlı Bulgaristan**, Habora Kitabevi, İstanbul, 1978.

⁸⁰³ İsmail Cambazın ile kişisel görüşme, 2012.

Sosyalist bir gencin eğitim macerası da, doğu bloku ülkeleriyle ilgili bilgi vermektedir. 27 Mayıs sonrası fikir özgürlüklerinde olumlu bir hava oluşmaya başlayınca Diyarbakırlı Anadolu Altuğ da Rusya’da üniversite okumak ister. Kız kardeşi de aynı yerde okumak istiyordu. Kız kardeşinin üniversiteye davetiyesi erken geldiği için o daha önce gitmişti. Kendisi ise davetiye problemi yüzünden gidemedi ve Bulgaristan üzerinden geçmeyi düşündü. Sofya’da polislerle durumunu açıkladı ve bir otele yerleşti. Polislerin verdiği para ile 44 gün otelde kaldıktan sonra Sofya Üniversitesi’ne yazıldı. 6 ay burada kaldı. Bulgarca öğrendi. Bulgaristan’da iken dikkatini çeken noktalar şöyleydi: Türkler burada ikinci sınıftı. Amaç; Eritmek ve Bulgarlaştırmaktı. Halis Okan, Osman Rauf Alper ve Tuğrul Deliorman isimli mültecilerle tanıştı. Bulgaristan’da gördükleri Anadolu Altuğ’da hayal kırıklığı yarattı. Türklerle “Çingene” deniliyordu. Bulgaristan’daki fiyat artışları, hakların iyileştirilmesi ve iktisadi durumun düzelmesi şeklinde açıklanıyordu. Bulgar halkı bile korku içinde ve kimseye güvenmiyordu. Türkleri Bulgarlaştırma politikası BKP’nin bir programıydı. Türk okulları kapanmıştı. Türk mültecilerden Halis Okan’ın Bulgar polisinin bir kuklası olduğunu gördü. Halis Okan, Türkler arasında komünizm propagandası yapıyordu. Aynı dönemde bulunduğu Almanya’da ise insanlar ilk önce “Danke Şöön” (Teşekkür ederim) derken Bulgarların ilk sözü “Nema” (Yok) idi. Bu durum iki ülkenin kültürel ve ekonomik yönünü özetliyordu. Anadolu Altuğ, Bulgaristan’dan aynı yıl içinde Moskova’ya gitti ve üniversiteye kayıt oldu. Moskova’da da umduğunu bulamayan ve hayal kırıklığı yaşayan Anadolu, burada 4 yıl kaldı. Fakat tahsilini tamamlayamadan döndü.⁸⁰⁴

3.4.1. Türkiye’deki Sosyalist Aydınların Bulgaristan Türklerine Etkisi

Komünist partisinin olmadığı, ancak bu düşünceye yakın olanların desteklediği parti, dernek, sendika gibi sivil toplum kuruluşlarının Türkiye’deki faaliyetleri Bulgaristan Türklerini etkilemede önemli rol oynuyordu. Bu bağlamda yakından takip edilen kişilerin düşünceleri ve olaylar Bulgaristan Türklerine eklemeler yapılarak ve yorumlanarak sunuluyordu. Bunlardan en dikkat çekici konular Behice Boran, M. Ali Aybar ve TİP ile ilgili olanlardır.

Behice Boran: Bulgaristan Türklerine tanıtılırken, onun barış taraftarı ve cesur bir kadın olduğu belirtilmektedir. Kore’ye asker gönderme kararı alan Adnan Menderes’in, Amerikan kundakçılarının emirlerini yerine getirdiğini, alınan karara karşı Behice Boran’ın, Türk milletini uyardığı iddiası Bulgaristan Türklerine aktarılmıştır.⁸⁰⁵ Aynı sıralarda Türkiye’de Kore’ye asker gönderilme kararı sosyalistler tarafından eleştiriliyordu. Bu bahaneyle işçi ve köylüler arasında Marksist ihtilalci propagandalar yapılıyordu.⁸⁰⁶

⁸⁰⁴ Sayılğan, **Türkiye’de Sol Hareketler**, s. 753-762.

⁸⁰⁵ “Türkiye’de terör artıyor”, **Yeni Işık Gazetesi**, 18 Aralık 1951, s. 4.

⁸⁰⁶ BCA, 30-1-0-0_67-418-14_, (t.y.).

Sol düşüncede Behice Boran, ABD’de aldığı eğitimle Türk halkına hizmet veren bir vatanseverdi. Ülkesinin işçi ve köylüsünün problemlerini dile getiriyordu. Dile getirdiği problemler yüzünden suçlanarak üniversiteden atılan Behice Boran, arkadaşlarıyla kurduğu “Türkiye Barışseverler Cemiyeti” ile Nazım Hikmet’e destek vermişti. Dava arkadaşlarıyla birlikte Amerikan karşıtı toplantı ve yayınlar yapıyordu. Cemiyet üyeleriyle birlikte hapse atıldığı sıralarda hamile olan Behice Boran çocuğunu hapiste doğurmuş, adını da Barış koymuştu.⁸⁰⁷

Behice Boran 1944 yılındaki bir açıklamasında Rusya’daki tarımın ilerlemesini solhoz ve kolhoz sistemindeki uygulamaya bağlamış ve bunun Türkiye’de de uygulanmasını istemiştir.⁸⁰⁸ Yıllar sonra TİP milletvekili olarak Türkiye’nin dış politikasında 1947 yılından itibaren bir çelişki gözlendiğini de belirtmiştir. Bir tarım ülkesi olan Türkiye, ileri kapitalist ülkelerin politikasına uyum sağlayamamaktadır. Anglosakson politikası, tarım ülkesi olan Türkiye için geçerli değildir. Kapitalist ülkelerle Türkiye’nin çıkarları çelişmektedir. Türkiye’nin tarım ülkesi olarak kalmasına çalışılmaktadır. Sanayileşmesi engellenmektedir. Askeri açıdan tamamen Amerika lehine izlenen bir politika ile Türkiye, olası bir savaşta yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. İki bloklu dünyada, her iki blokla da ilişkilerini sürdüren ve Atatürk dönemi dış politikasını uygulayan bir Türkiye ancak kurtuluşa erebilecektir.⁸⁰⁹ Behice Boran demeçleri ve faaliyetleri ile dikkat çekmektedir. M. Ali Aybar’dan sonraki dönemde TİP Genel Başkanı olan Behice Boran, ilerici görüşlerinden dolayı cezalandırılmak istenmiştir. Bu yüzden Behice Boran komünizm propagandası yapmakla suçlanmış, avukatları ise Behice Boran’ın sıkıyönetim mahkemesinde yargılanmasının anayasaya aykırı olduğunu belirtmişlerdir.⁸¹⁰

M. Ali Aybar: Kurtuluş Savaşı dönemi Türkiye’si ile 1966 yılı Türkiye’si arasında büyük farklar olduğunu belirten M. Ali Aybar: “Türkiye Atatürk’ün ölümüne kadar, politik anlamda bağımsızdı ve yarı sömürge değildi. 1966 yılına gelindiğinde Türkiye bağımlı bir devlet olmuştur. 20 yıldır Amerika, askeri ve sivil güçleriyle bu ülkeye yerleşmiş ve denetleme yapmaktadır. Türkiye savaşa sürüklenmektedir. Ekonomik anlamda da bağımsız değildir. Borç batağına itilmiş vaziyettedir.” diyor, bağımlı ve geri kalmış ülkenin kurtulmasının çözümünü de kapitalist ve emperyalist sömürden kurtulmak ve sosyalist kalkınma yolunu izlemek olarak gösteriyordu.⁸¹¹

TİP Genel Başkanı M. Ali Aybar, İstanbul’da yaptığı bir toplantıda, halkı Amerikalılara karşı mukavemete çağırmıştır. Amerikalıların Türkiye’den kovulmalarının ulusal bir dava olduğunu, ülkedeki Amerikalıların tecrit edilmeleri gerektiğini ve Amerika ile her türlü ilişkinin kesilmesini istemiştir.⁸¹² TİP Genel Başkanlığı’na 1966 yılında yeniden seçildiği sırada M. Ali Aybar, parti

⁸⁰⁷ H. Akın, “Behice Boran”, **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 43, Kasım 1953, s. 4.

⁸⁰⁸ BCA, 30-10-0-0_85-561-8_, (Şubat 1944).

⁸⁰⁹ “Türkiyenin ana davası bağımsızlıktır”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2 Temmuz 1966, s. 3.

⁸¹⁰ “Behice Boran Yine Mahkemede”, **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, S. 129, 1980, s. 5.

⁸¹¹ “Türkiye Bağımlı Bir Devlettir”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2 Haziran 1966, s. 3.

⁸¹² “Aybar: Amerikalıları Kovalım”, **Yeni Işık Gazetesi**, 21 Temmuz 1966, s. 3.

olarak Amerikalılara karşı pasif mukavemet göstermeye devam edeceklerini, halkın çoğunluğunun bu harekete destek vermesi durumunda, Amerikalıların Türkiye’de bulunmalarının bir anlamının kalmayacağını anlayacaklarını belirtmiştir.⁸¹³

TİP, memleketin ve emekçi halk kitlelerinin kurtuluşunu, istismar sisteminin yok edilmesinde görmektedir. İnsanlar başka insanlar tarafından soyulmaktadır. Başkalarının sırtından geçinen insanların olduğu bir sistemde, emekçi halkın kurtuluşu mümkün değildir. Bu yüzden; madenler, bankalar, fabrikalar, büyük taşıt firmaları ve ticari işletmeler millileştirilmelidir.⁸¹⁴ Bazı senatörlerin TİP’e geçmesi dikkatleri bu partiye çevirmiştir. Başka senatörlerin de geçeceği söylenmektedir. Belediye Başkanlığı seçimlerinin yaklaştığı günlerde, TİP’e karşı yürütülen şiddetli kampanyalarla bu partinin kapatılması istenmektedir. TİP’e geçen Esat Çağa ve Niyazi Ağırnaslı, partilerinin Türkiye’de halka daha iyi bir hayat sağlayacak tek parti olduğunu açıklamıştır.⁸¹⁵ Sosyalist birliğin kurucularından olan Ankara Üniversitesi Profesörlerinden Sadun Aren ve İstanbul Üniversitesi’nden Profesör İsmet Sungurbey de TİP’e geçenler arasına katılmıştır.⁸¹⁶

Metin Toker’de Bulgaristan’ı ziyaret edenlerdendir. Metin Toker’in “Milliyet” gazetesinde “Çağının Dışında Yaşayan Türkiye” adlı dizi yazısından alınarak hazırlanan bir bölüm “Yeni Işık” gazetesinde yayınlanmıştır. Eğitimden, işsizliğe, sağlıktan, yoksulluğa ve yurt dışına giden Türk işçilerinden bahsedilen yazıda, emperyalistler tarafından sömürülen Türkiye’nin içinde bulunduğu “hazin” durum anlatılmıştır. Yazıda özellikle Metin Toker’in İsmet İnönü’nün damadı olduğu vurgulanmıştır.⁸¹⁷

“Yeni Işık”, Yaşar Kemal’in Türkiye’de yayınlanan bir yazısından alıntı yaparak, Türkiye’de halkın, özellikle köylülerin yüz kızartıcı durumlarından kurtulması için Türkiye münevverlerini ve vatanseverlerini sosyal reformlar yapma mücadelesine davet ettiğini aktarmıştır. Türkiye’de hastalıklar kol gezmektedir. Köylüler açtır, toprakları yoktur. Araziler ağaların ellerindedir. İnsanlığın aya gittiği bir dönemde Türkiye perişan durumdadır. Yaşar Kemal’den alınan yazıda 27 Mayıs sonrası beklenen siyasi iktidarların da bu reformları yapacak kapasitede olmadıkları vurgulanmıştır.⁸¹⁸

⁸¹³ “Türkiye İşçi Partisinin Kongresi Sona Erdi”, **Yeni Işık Gazetesi**, 29 Kasım 1966, s. 3.

⁸¹⁴ “Türkiye İşçi Partiyasının Programı”, **Yeni Işık Gazetesi**, 15 Septemvri 1962, s. 3.

⁸¹⁵ “Türkiye İşçi Partiyası Büyüyor”, **Yeni Işık Gazetesi**, 19 Kasım 1963, s. 3.

⁸¹⁶ “Türkiye İşçi Partiyasının İtibarı Artıyor”, **Yeni Işık Gazetesi**, 26 Kasım 1963, s. 3.

⁸¹⁷ “Mutsuzların Üstüne Kurulan Mutluluk”, **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, S. 60, 18. V. 1972, s. 6.

⁸¹⁸ “Türkiye Halkı Bu Şekilde Daha Fazla Yaşayamaz”, **Yeni Işık Gazetesi**, 3 Eylül 1960, s. 3.

3.4.2. Türkiye’deki Sosyalist Düşünceye Sahip Kişilere Yapılan Baskıların Bulgaristan’da Propaganda Amaçlı Kullanılması

Bulgaristan’da yürütülen anti-Türkiye propagandalarına göre, Türkiye’de işbaşına gelen her yönetim devrimciler, solculara, yurtseverlere, fikir işçilerine, sosyalizme yakın duran her kesime baskı uygulamaktadır. Yine de Türkiye halkı sosyalizme olan ümidini kaybetmemiştir. Bu baskılar mürteci, emperyalist yöneticilerden kaynaklanmaktadır. Halk ise sefalet içindedir. Türkiye’de Sosyalizmin zafere ulaşacağı günler yakındır. İnsanlar sosyalizme yönelmektedir, baskılar da bu yüzden. Bulgarlar Türkiye aleyhine olacak her konuyu gündemlerine taşımaktadır. Bulgaristan Türklerine yansıtılan baskı haberleriyle, asimile etme politikası ve oluşturulmaya çalışılan Türkiye algısı sürdürülmektedir.

Türkiye’de bazı çevreler demokratik, iktisadi ve sosyal ıslahat hareketlerini yok etmek için 1964 yılında “Milli Güvenlik Kanunu Tasarısı” adı altında komünistlere ve diğer demokratik kesimlere karşı bir kanun hazırlığı içindedir. Tasarıya göre komünist propagandası yapanlara en az 10 yıl hapis cezası öngörülmektedir.⁸¹⁹ Buna benzer tasarılarla 29 Aralık 1965 tarihinde Paris merkezli bir şirket tarafından hazırlanan Nazım Hikmet’e ait 13 şiirin bulunduğu plağın Türkiye’ye sokulması da yasaklanmıştır.⁸²⁰ Türkiye’de “Ant” dergisinde yayınlanan bir yazıyı aktaran BKP yayın organı bir gazete, Mustafa Suphi’nin öldürülmesi ile ilgili bilgiler vermektedir. Türkiye’de sol akımlarla ilgili önemli araştırmalar yapan Mete Tunçay’dan alıntılarının yer aldığı yazının, Mustafa Suphi’nin öldürülmesinin 47. yıldönümünde yayınlanması ayrı bir önem arz etmektedir.⁸²¹

12 Mart’a giden süreçte sağcı ve solcu gençler çatışyordu. Aynı şekilde sağdaki ve soldaki yazarlar arasında da çatışma vardı. Başbakan Süleyman Demirel “yolllar yürümekle aşınmaz” diyerek çözüm bulunamayacağını ifade etmişti. Türkiye’de “komando” adı verilen sağcı silahlı gruplarla, “şehir gerillası” adı verilen solcu tedhiş grupları oluşmuştu. Bir tarafta bu kargaşa ortamına sevinenler ve iktidarı çantada keklik görenler, diğer tarafta ise kargaşanın sonunda faşist bir yönetim bekleyenler vardı.⁸²² Yurtseverlere saldırılar ve baskılar artmaktaydı. Saldırılar hem milliyetçi kesimden hem de devlet tarafından yapılmaktaydı. Güvenlik güçleri de bu senaryoların içindeydi. Buna örnek olarak günlerce devam eden bir yazı dizisiyle Mehmet Pekşen adlı bir polisin 12 Mart öncesi ve sonrasında şahit olduğu işkenceler dile getirilmiştir. Yapılan haksızlıklara dayanamayan ve istifa eden polis memuru Mehmet Pekşen, asker, polis ve MİT tarafından sol görüşlü öğrencilere, gençlere yapılan işkenceleri ayrıntılarıyla anlatmıştır.⁸²³

⁸¹⁹ “Türkiye’de Komünistlere karşı yeni kanun hazırlanıyor”, **Yeni Işık Gazetesi**, 10 Ekim 1964, s. 3.

⁸²⁰ BCA, 030_18_01_02_190_69_6, (29/11/1965).

⁸²¹ Teoman Okaygün, “Mustafa Suphi Nasıl Öldürüldü?”, **Yeni Işık Gazetesi**, 27 Ocak 1968, s. 2, 3.

⁸²² Kurtul Altuğ, **27 Mayıs’tan 12 Mart’a**, Koza Yayınları, İstanbul, Şubat 1976, s. 382.

⁸²³ Mehmet Pekşen, “Ben Bir İşkenceci İdim...”, **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, 3. XII. 1974. s. 5.

Türkiye’de olaysız gün yoktur. Her gün sansasyonel haberler Bulgaristan Türklerine aktarılırken, uluslararası kamuoyunda da Türkiye’nin itibarı düşürülmek istenmektedir. 16 Eylül 1969 tarihinde Sofya’ya bir uçak kaçırılmıştı. Yine 3 Mayıs 1972 tarihinde bir Türk uçağı daha Sofya’ya kaçırıldı. Uçak kaçırılardan Sefer Şimşek: “Biz, Türkiye ve bütün dünyadaki emekçiler için savaşılan Marksist-Leninist militanlarız.” diyerek Türkiye’de Amerikan tahakkümü altındaki burjuvazinin, askeri cunta ve paşaların faşizmi olduğunu açıklamıştır. Korsanlara göre Türkiye önemli bir coğrafi konumda bulunmaktadır. Buradaki savaş ne ilk ne de son olacaktır.⁸²⁴ THY’nin “Boğaziçi” adlı uçağını 3 Mayıs 1972 tarihinde 61 yolcu ve 6 mürettebatıyla Sofya’ya kaçırılan hava korsanlarına Bulgaristan sığınma hakkı tanıdı. Korsanlar; Mehmet Yılmaz, Nihat Aydın, Sefer Şimşek ve Necdet Akça idi.⁸²⁵

Devrimcilere baskı şiddetini artırmaktadır. Silahlı çatışmalar yaşanmaktadır. İki ayrı çatışmada Ulaş Bardakçı öldürülmüş, Ziya Yılmaz, Şerafettin Serdar, Osman Cahit Ürdün, Hüseyin Özkan, Safiye Özkan, Leyla Dede adlı THKO üyeleri yaralı olarak ele geçirilmiştir.⁸²⁶ THKO üyesi bir başka grup, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının ölüm cezalarının kaldırılıp serbest bırakılması için, ikisi İngiliz biri Kanadalı üç kişiyi rehin alıp, güvenlik güçleriyle, Ünye’ye 120 km uzaklıktaki Kızıldere’de çatışmışlardır. Çatışma sırasında üç yabancı ve bazı THKO üyeleri ölmüştür. Ölenler arasında Mahir Çayan’da vardır. Çatışan THKO üyeleri şu isimlerden oluşmaktadır: Mahir Çayan, Ertuğrul Kürkçü, Cihan Alptekin, Ahmet Atasoy, Erkan Saruhan, Saffet Alp, Bidayi Arıkan. Kimlikleri tespit edilemeyen üç cesedin arasında Ömer Ayna’nın da olduğu düşünülmektedir.⁸²⁷

1972 yılında Türkiye’den Sofya’ya uçak kaçırılana kadar TKP, Türkiye’de kendilerini Marksist-Leninist diye adlandıran devrimcilere terörist, anarşist gözüyle bakıyordu. Korsanlar, Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan’ın da aralarında bulunduğu bazı mahkûmların derhal serbest bırakılarak Sofya’ya gönderilmesini istedi. Yolcular serbest bırakılarak Ankara’ya getirildi.⁸²⁸ Uçağı kaçırılana Türk hükümetinden olumlu cevap geldiği bildirilmişti. Fakat uçağın serbest bırakılmasının ertesinde idamlar gerçekleşti.⁸²⁹ Asılan Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan’ın son sözlerinin verildiği mesajda ortak noktalar: “Yaşasın Marksizm-Leninizm, Kahrolsun Emperyalizm ve Faşizm, Yaşasın Bağımsız Türkiye” şeklindeydi.⁸³⁰

Türkiye’de anarşi artarak devam ediyordu. Ankara’nın Bahçelievler semtinde 6 TİP üyesi öldürülmüştü. Başkentteki cinayeti üç kişinin yaptığı ve faillerin ülkücü faşist teröristler olduğu iddia edilen bu katliam, AA’ya göre MHP yanlıları tarafından yapılmıştı. Katliamla ilgili

⁸²⁴ “Savaşımız”, **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, S. 60, 18. V. 1972, s. 6.

⁸²⁵ “Heyecanlı Bekleyiş”, **Cumhuriyet**, 4 Mayıs 1972, s. 1.

⁸²⁶ “Ulaş Bardakçı Öldürüldü”, **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, S. 24, Şubat 1972, s. 5.

⁸²⁷ “Üç Yabancı Uzman, Sonra da Mahir Çayan ve Dokuz Arkadaşı Öldürüldü”, “Bulgaristan Irkçılığı Yeriyor”, **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, I. IV. 1972, s. 3.

⁸²⁸ “Boğaziçi Yolcuları Ankara’da”, **Cumhuriyet**, 5 Mayıs 1972, s. 1.

⁸²⁹ Alper, **Mülteci Komünist**, s. 459, 460.

⁸³⁰ “Asılanların Son Sözleri”, **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, S. 60, 18. V. 1972, s. 6.

tutuklanan 5 kişiden üçünün Ülkü Ocaklarına üye oldukları açıklanmıştı. Öldürülenlerin üyesi olduğu TİP'in Genel Başkanı Behice Boran, Başbakan Bülent Ecevit'ten TİP'e yönelik saldırılara karşı önlem alınmasını istemiştir.⁸³¹ DİSK kurucularından Kemal Türkler de faşist teröristler tarafından canice öldürülmüştür. Cenazesine 300 bin kişi katılmıştır. DİSK işlenen cinayeti protesto için genel grev ilan etmiştir.⁸³²

Bütün bu olumsuz gelişmeler sonucunda 12 Eylül tarihinde askerler yönetime el koymuştur. Ancak Bulgaristan Türklerine yönelik yayınlarda 12 Eylül ile ilgili o günlerde hiçbir haber yoktur. Bu durumu, dönemin Bulgaristan Türkleri, kendilerinin gelişmelerden haberdar olmamaları, kargaşa yaratılmaması ve Bulgar yönetiminin beklemede durarak Türkiye'de yönetime gelenlerin tavırlarını gözlemleyerek yeni bir strateji oluşturma çabası şeklinde izah etmektedirler. Nihayet 12 Eylül'den birkaç gün sonra Kenan Evren ile ilgili olarak "Yeni Işık" gazetesinde birkaç satırlık bir bilgiye yer verilmiştir. Haberin bir diğer dikkat çeken özelliği ise Bulgarca olarak verilmesidir.

Mülteci Türklerden Bilal Şen, 12 Eylül'e geline noktaı özetlerken şunları vurgulamıştır: "İşsiz sayısı artıyor, pahalılık artıyor, son yıllarda fabrikalar yarı güçleriyle çalışıyordu. Türkiye aldığı borçlarla ekonomiyi düzeltmeye çabalıyordu. 1970'lerin sonlarına doğru borçları 20 milyar dolara yükselmiş ve sanayisi gelişmemiş Türkiye, ancak dışardan gelen montajlarla sanayisini işletebilen bir durumdaydı. Petrol fiyatları da Türkiye'yi zor duruma sokmuştu. İhracatı petrol ithalatına yetmediğinden askerî rejim petrol ve şekere zam yapmış, ancak kötü gidişe çare olamamıştır. Türkiye gelişen ülkeler arasında gelir dağılımında eşitsizlik rekoruna sahipti."⁸³³

Türkiye'de 12 Eylül darbesi de sola baskıyı devam ettirdi diyenler, küresel etkide bir eyleme daha imza attılar ve Bulgaristan'a yine bir uçak kaçırdılar. Dört Türk tarafından Bulgaristan'a kaçırılan Türk uçağının yolcuları ve uçak mürettebatı başarılı bir operasyonla kurtarılmıştır. Birkaç kişinin hafif yaralandığı olaydan sonra yolcular Türkiye'ye gönderilmiştir. 30 saatten fazla süren eylem sonunda uçakta bulunan ve yaralanan bir Japon yolcunun tedavisi ise Burgaz Hastanesinde yapılmıştır. Tutuklanan dört Türk ifadeleri alınmak üzere Bulgar mahkemelerine teslim edilmiştir. Rehine operasyonunun başarılı olması neticesinde, Türk yetkilileri ve uçak yolcuları Bulgar makamlarına şükranlarını bildirmişlerdir. Türkiye'deki basın da olaylara geniş yer vermiştir.⁸³⁴ Uçağı kaçırılanlar bir bildiri okumuştı. Bu bildiriye ise Bulgarlar yazmıştı. Türk uçağını kaçırılan korsanlara Bulgar yetkililer özel ilgi gösterdiler. Daha önce uçak kaçırılanlara da aynı şekilde özel ilgi gösterilmişti. Korsanların yüksek burslarla üniversite eğitimi almaları, akademik kariyer yapmaları, evlendiklerinde apartman dairesinde kalma, iş bulma vadeleri verilmiştir. Başka mültecilere gösterilmeyen ilginin bunlara gösterilmesi dikkat çekiyordu. Sonuçta bu korsanlar

⁸³¹ "Faşistlerin Kanlı Cinayeti", **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, S. 122, 1978, s. 5.

⁸³² "Faşist Caniler Şiddetle Lanetlendi", **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, S. 96, 1980, s. 5.

⁸³³ Bilal Şen, "Türkiye'de İkonomik Bunalım", **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, S. 123, 1980, s. 2.

⁸³⁴ "Türkiye Uçağıyla İlgili Olay Başarıyla Sonuçlandı", **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, 28 May 1981, s. 3.

teröristti. Yapılan muameleden Bulgarlar teröristleri destekliyor anlamı çıkıyordu. Ayrıca bu korsanların TKP'ye girmeleri için çaba da sarf edildi. Korsanlar daha sonraları ise Türkiye'ye dönmek istediler. Derviş Elmacıoğlu adlı korsan hariç diğerleri Bulgaristan'dan ayrıldı. İnandıkları sosyalizmi Bulgaristan'da görememişlerdi.⁸³⁵

Kenan Evren 1982 yılında Bulgaristan'a bir gezide bulundu. Yapılan görüşmelerde iki ülke arasında iyi ilişkiler devam edecektir fakat yeni bir göç anlaşması olmayacaktır. Dışişleri Bakanı İlder Türkmen dış politikadaki esas amacının doğu bloku ülkeleriyle iyi ilişkiler içinde olmak istediği Kenan Evren'in gezisinin de bu bağlamda değerlendirilmesi gerektiğini açıklamış ve ABD'yi kastederek tek bir ülkeye bağlı kalmanın doğru olmadığını belirtmiştir.⁸³⁶

Bulgaristan'da Türkleri ilgilendiren ve uluslararası gündem oluşturan M. Ali Ağca'nın Papa'yı vurmasının ardından dünya basını Bulgar parmağı olduğunu yazınca, Bulgaristan bir anda bu suikastın içine çekildi. Bulgarlar ise Papa'yı vuran Ağca'nın arkasında sağcı faşistlerin olduğunu iddia etti. Papa'nın vurulmasından iki yıl sonra kaleme alınan ve Yeni Işık'ta beş sayı devam eden yazıda, M. Ali Ağca ile ilgili bilgiler verilirken Ağca'nın, "Bozkurtlar" örgütünün üyesi, faşist biri olduğu ve Türkiye'de Abdi İpekçi cinayetinden başka cinayetlere de karıştığı ifade edilmiştir. Yazıyı kaleme alan Yona Andronov, Bulgaristan, İtalya ve Türkiye'de çeşitli girişimlerde bulunmuş, Bulgaristan'da Bekir Çelenk, Türkiye'de Abdi İpekçi'nin eşi Sibel İpekçi, Uğur Mumcu gibi birçok kişiyle görüşmüştür. Yazı dizisi boyunca M. Ali Ağca'nın, Papa'yı vurmasında Bulgarların ya da sosyalist dünyanın bir parmağının olmadığı izah edilmiştir. Ağca'nın, Papa'yı vurmadan önce Sofya'da kaldığı, ancak bu sıralarda ne yaptığı ve kimlerle görüştüğü hakkındaki bilgilere ise yer verilmemiştir.⁸³⁷

Aradan birkaç yıl geçtikten sonra tekrar gündeme gelen Ağca ile ilgili olarak Bulgarlar, Almanya'dan bir polis yetkilisine dayanarak, Ağca'nın, Türkiye ve Almanya'da aşırı sağcılarla yani faşistlerle irtibatlı olduğunu söylemiştir. Ayrıca İsrail istihbarat teşkilatıyla bağlantılı olan Ağca'ya, tetiği çektirenlerin emperyalistlerle işbirliği içinde oldukları belirtilmiştir.⁸³⁸

M. Ali Ağca'nın Papayı vurmasında, Bulgarların parmağı olduğu haberlerine Bulgaristan basınında tepkiler ilerleyen yıllarda da sürdü. Bulgaristan basınında, Almanya'da yayınlanan bir kitaptan alınan bilgilere dayanarak yorumlar yapıldı. Bulgar basını Ağca'nın arkasında Bulgar parmağı ve KGB'nin olduğunu yazan batılı ülke gazeteleri ve Amerikan istihbaratının bu iftiralara bilinçli olarak ortaya attıklarını belirtmiştir. Buna göre soğuk savaşın yeniden başlatılması hedeflenmekteydi. Bu maksatla Ağca kullanılmıştı. "Bozkurtlar" olarak adlandırılan Türk

⁸³⁵ Alper, **Mülteci Komünist**, s. 464, 465.

⁸³⁶ **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, S. 31, 1982, s. 5.

⁸³⁷ Yona Andronov, "Kurdun izince" **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, S. 87, 88, 89, 90 ve 91, 1983, s. 5.

⁸³⁸ Bahri İbrahimov, "Tetiği çeken belli ya çektiren?", **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, 20 Yuni 1981, sayı: 74, s. 5.

neofaşistleri ile Almanya'daki neofaşistler arasındaki ilişkilerden kaynaklanan bir suikast sonucu Papa vurulmuştu. Ağca "Bozkurtlar"ın emir eri bir katildi.⁸³⁹ Farklı ülkelerin sosyalist ya da komünist yayın organlarından alınan haberlerde, Papa'nın vurulması olayının arkasında üç Bulgar vatandaşının olduğu haberlerinin gerçek dışı olduğu aktarılmıştır.⁸⁴⁰ Bulgarlar yine Türkiye'deki milliyetçi kesime hücum ederek, sosyalistlerin masum olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Yine bu maksatla Bulgaristan'da yayınlanan bir kitapta Bulgarların terörle bağlantılı olmadıkları, M. Ali Ağca'nın ve Türk milliyetçilerinin bağlantıları ile Bulgarlar dışındaki uluslararası ilişkilerden bahsedilmiştir. Bu sayede Bulgaristan Türklerine, Türkiye'nin içindeki çıkmaz durum gösterilmektedir.⁸⁴¹

Her ne kadar Bulgaristan basınında çıkan yazılarda, Papa suikastında Bulgar parmağı olmadığı iddia edildiyse* de gerçekler doğu bloğunun dağılıp Bulgaristan'ın demokrasiye geçmesiyle ortaya çıkacaktır.

⁸³⁹ "Gerçek Gizlenemez!", **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, 5 Ocak 1985, s. 5.

⁸⁴⁰ "Yalan ve İftira", **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, 12 Ocak 1985, s. 5.

⁸⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Krasimir Drumev, **İftiranın Karşısında Gerçek**, Sofia Pres, Sofia, t.y. (Muhtemelen 1985 yılında basılmıştır).

* Demokrasi döneminde Papa suikastı ve Ağca ile ilgili resmi bir açıklama yapılmıştır. Bu açıklama 4. bölümde verilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. KOMÜNİZMİN SON YILLARINDA BULGARİSTAN TÜRKLERİNE YÖNELİK ASİMİLASYON HAMLELERİ VE DEMOKRASİ DÖNEMİ

4.1. Bulgaristan'da Türklerin Adlarının Değiştirilmesine Yönelik Faaliyetler

1984 sonbaharı biterken Bulgaristan, tarihi boyunca Türklere uyguladığı baskıya son noktayı koymaya hazırlanmaktadır. Bulgaristan'da, komünist yönetimin Todor Jivkov dönemi, Türklere uygulanan baskıda zirveye ulaşmıştır. Türklerin dini, dili, yaşam tarzı kısaca her şeyleri ellerinden alınarak yok edilmeye çalışılmıştır. Bulgarlar, Bulgaristanlı Türk aydınlar, mülteci Türkler ve Türkiye'den gelen aydınların etkisiyle yapılan faaliyetler bütün imkânlarla rağmen istenilen seviyede başarılı olamamış ve Türkler bir türlü komünist rejim içinde eritememiştir. Birkaç ay içinde Türklerin adları değiştirilmekle kalmamış, mezar taşlarındaki adları, geçmiş tarihli resmî belgelerdeki adları hatta ölen kişilerin adları bile değiştirilmiştir. Türklerin adlarının değiştirilmesi birdenbire olmamış, aşamalı bir şekilde gerçekleşmiştir. 1950'li yılların ortalarından itibaren başlayan süreçte her ne kadar Türkler arasında bir asimilasyon, sindirilme söz konusu ise de Türklerin eğitim hamlesiyle sosyalizme kazandırılmadığı ve inançlarından vazgeçirilemediği anlaşılmıştır. Kısacası bu dönemde yani 1950'li yıllarda Türk okullarının sayısı 1145 idi. Hepsinde dersler Türkçeydi. Yaklaşık 2 bin Türk üniversite tahsili görüyordu. BKP tedrici olarak Türklere haklarını vermiş ve eğitim seviyesini yükseltmişti. 1956 yılından sonra politika değişti ve çeşitli yalanlarla Türklere verilen haklar birer birer alınmaya başlandı. Lale devri bitmişti.⁸⁴² Türkçe eğitime ve Türk diline vurulan darbe ile 1960'lara girilmiştir. Dinsizleştirme politikası ile yasaklanan ibadetler ve geleneklerden sonra ülkedeki Müslümanların adları da değiştirilmeye başlanmıştır. Önce Pomakların sonra Çingenelerin ve nihayet 1984 yılının sonunda Türklerin adları değiştirilmeye zorlanmıştır.

Bulgaristan Türklerine yapılan baskılar ve yıldırma politikalarının son aşaması olan Türklerin adlarını değiştirme sürecinde başlayan olaylar uluslararası bir noktaya gelmiştir. Bulgaristan Türkleri, adları değiştirilinceye kadar ve hatta sonrasında kısmî isyanlar yaşandıysa da yapılan zulümlere boyun eğmek zorunda kalmış, Bulgaristan içinde sürgüne gönderilmiş, işlerinden el çektirilmiş, tutuklanarak cezaevlerine gönderilmiş ve bazıları da Türkiye'ye göç ettirilmiştir.

⁸⁴² Ali Derviş, "Bulgaristan Türkleri'nin 'Lâle devri'(1)", *Bulgaria Zaman Gazetesi*, 26-31 Ekim 2002, s. 7.

Türklere karşı yapılan bu son zulüm ile adları da değiştirilmiştir. Olayların geldiği bu aşamadan sonra başlayan süreçte Türklerin karşı gelmeleri, protesto gösterileri, haklarını savunmak için kurdukları yasal veya yasal olmayan teşkilatlar ve bazı muhalif Bulgarların da katılımıyla komünist rejime karşı harekete geçildiği gözlenmektedir.

Türklerin adlarının değiştirildiği 1984 yılı sonundan Doğu Bloku'nun dağıldığı 1989 yılına kadar sadece Bulgaristan'da değil bütün Doğu Bloku ülkelerinde bir kıpırdanma görülmektedir. Bulgaristan'da yaşanan bu beş yıllık sürede yaşanan olayların bir kısmının bazen güldürdüğü bazen düşündürdüğü sahneler yaşanmıştır. Traji-komik olayların örneklerini de gördüğümüz bu dönem Bulgaristan tarihinde kara bir leke olarak yerini almıştır.

4.1.1. Türk Geleneğinde Çocuğa Ad Verme ve Bulgaristan'da Türk Adlarının Değiştirilme Süreci

Türk geleneğinde ad verme önemlidir. Çocuğa verilen ad için değişik adetler vardır. Tarih boyunca Türkler çocuklarına koydukları adları töreye uygun, güzel ve seçkin Türkçe kelimelerden almıştır. Türkler, İslam'ı kabul ettikten sonra da bu geleneği devam ettirmiştir. Eski Türklerde Bozkuş, Buğra, Doğan, Sungur, Karaca, Porsuk gibi yırtıcı kuş ve güçlü hayvanların adları sıkça seçiliyordu. Bu durum Selçukluda da görülmektedir. Adların önüne alp, ay, er, han gibi yiğitlik ve güzellik bildiren sıfatlar da getirilmekteydi. Osmanlıda da devam eden güzel ad koyma geleneği içinde Akçakoca, Akdemir, Aydemir, Baykoca, Gündüz, Orhan, Savcı, Turgut, Tursun adlarına rastlıyoruz.⁸⁴³ Türk kültürüne ters düşecek bir anlamda ad verilmesine ise iyi gözle bakılmamaktadır. Eski Türklerde Çince adlar takan devlet adamı ve aydınları eleştiren Bilge Kağan "Türk beyleri Türk adını bıraktı, Çince adlar alıp Çin kağanına bağlandı." demiştir. Komşu halklardan ve dillerden etkilenilerek Türkçeye giren birçok kelime ve kişi adı da vardır. İslamiyet'in etkisiyle birlikte Arapça ve Farsça adlar da Türkçeye girmiştir.⁸⁴⁴ Ad koyma için tören yapıldığı da gözlenmektedir. Ezan ve kamet okunarak çocuğun adı üçer defa sağ ve sol kulağına söylenir. Aile büyüklerinin, sevilen ve saygı duyulan kişilerin adlarının da çocuklara verilmesi Türklerin adetlerinde yer alır.

Bulgaristan'da Türklere yapılan zulümler Bulgarların anayasası ve hukuk sistemiyle de ters düşmektedir. Uluslararası anlaşmalardan; 27 Kasım 1919 Neuilly Anlaşması'nın 4. Bölümünün 49. maddesinde azınlıkların korunması ile ilgili olarak Bulgaristan, bu bölümde düzenlenen özel hükümlerin temel kurallar olarak kabulünü ve hiçbir yasa, resmi düzenleme veya işlemin bu hükümlerden üstün olamayacağını taahhüt eder. İlgili maddelerde de ülkedeki herkesin eşit haklara sahip olduğu, dil, din, milliyet ayrımı yapılmaksızın uluslararası güvence altında oldukları

⁸⁴³ Osman Kibar, **Türk Kültüründe Ad Verme Kültürü**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005. s. 21.

⁸⁴⁴ Kibar, a.g.e., s. 22, 23.

belirtilmektedir. Aynı şekilde 10 Şubat 1947 “Paris Antlaşması”nda, 1 Ağustos 1975 “Helsinki Bildirisi”nde, 25 Haziran 1945 “Birleşmiş Milletler Antlaşması” ile 10 Aralık 1948’de kabul edilen “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi” etnik azınlıkların özgürlüklerini güvence altına almaktadır.⁸⁴⁵

Türkiye/Osmanlı ve Bulgaristan arasında yapılan ikili anlaşmalarda “1909 İstanbul Protokolü ve Sözleşmesi”, “1913 Antlaşması ve Müftülüklerle İlgili Sözleşme”, “1925 Tarihli Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması ve Oturma Sözleşmesi”, “1950-51 Tehciri ve 1968 Göç Antlaşması”nda Bulgaristan’daki azınlık Türklere verilen haklar açıktır. Buna rağmen din, dil, eğitim ve hukuk gibi birçok alanda Türklerin haklarından faydalanamadıkları, aksine ilerleyen zaman içinde Bulgaristan’da yönetime gelenler tarafından sadece kâğıt üzerinde kalan haklar yerine baskıya maruz kaldıkları görülmüştür.⁸⁴⁶ Böylece baskılar göçe sebep olmuştur. Yapılan sözleşmelerde yer alan serbest göç ve göçmenlerin mallarını geçirme hakkının bulunması Bulgaristan Türkleri için bir güvence idi. 1950-51 yılında yaşanan ve zaman zaman zorlukların görüldüğü göçler 1968 yılında bir anlaşma ile neticelenmiştir. Parçalanmış ailelerin birleştirilmesi için sınırlı göç imkânı sağlanmıştır. Fakat Bulgaristan anlaşmaları göz ardı ederek baskılarını sürdürmüştür.⁸⁴⁷

Bulgaristan uluslararası birçok antlaşmada ülkede yaşayan vatandaşların temel hak ve özgürlüklerine gösterdiği saygı ve verdiği hakları anayasalarında belirtmiştir. “1879 Tırnova Anayasası”, “1947 Tarihli Anayasa”, “1971 Georgi Dimitrof Anayasası”nda ilgili maddelerde bütün vatandaşların eşitliğinden bahsedilmektedir.⁸⁴⁸ Irk ayrımına karşı çıkmamanın da yine Marksist sosyalizmin önemli özelliklerinden biri olduğu bilinmektedir.⁸⁴⁹ 1970’li yılların başında ise ikiye bölünmüş komünist politikasının gereğini hakkıyla yerine getiren Todor Jivkov, ırk ayrımı yapılmasıyla ilgili politikaları eleştirmiştir. Irkçılığı, ırk ayrımını ve sömürgeciliği teoride ve pratikte tamamen reddeden Jivkov, bu konudaki düşüncelerini Bulgaristan’ın BM’deki daimi temsilciliği aracılığıyla BM’deki üye ülkelerin temsilcilerine resmi belge olarak da sunmuştur.⁸⁵⁰

Kendi kanunlarında yer alan hak ve özgürlükleri hiçe sayan bir anlayışla Bulgarlar, yıllardır yaptıkları zulmü 1984 yılının Aralık ayında son haddine getirmiştir. Ülkede mezar taşları, ölmüş insanların evrakları da dâhil olmak üzere Türkçe ve Türklük adına yazılı hiçbir kayıt bırakılmadığı gibi Türkçe’nin sözlü olarak kullanılması da yasaklanarak ceza uygulamasına gidilmiştir.

⁸⁴⁵ Giles de Poix, “Bulgaristan’daki Müslüman-Türk Azınlıkları Sorunu Üzerine”, **Bulgaristan’da Türk-İslam Azınlığına Uygulanan Baskılar Hakkında Uluslararası Hukuk Sempozyumu**, (77-83), Ufuk Matbaası, İstanbul, 1988, s. 77-79.

⁸⁴⁶ Kamil, a.g.e., s. 17-33.

⁸⁴⁷ İsmail Soysal, **Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları 1. Cilt (1920-1945)**, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989, s. 254.

⁸⁴⁸ Kamil, a.g.e., s. 53-57.

⁸⁴⁹ Cevizci a.g.e., s. 964.

⁸⁵⁰ “Bulgaristan Irkçılığı Yeriıyor”, **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, I. IV. 1972, s. 1.

1984 yılında Türklerin adlarının değiştirildiği süreçte Pomaklara ve Çingelere yapılanlara karşı ve yine Türk bölgelerine yönelik uygulanan asimilasyon politikalarında istenilen sonucun alınmaması sürecinde yapılan baskılara karşı Türklük hissiyle hareket edenlerin dikkat çekici eylemleri olmuştur. Bu durum Bulgarların endişelerini artırmış belki de süreci hızlandırmıştır. Geçmişten 1984 yılının sonundaki nihai hamleye kadar olan dönemde, Türklerin adlarının değiştirilmesinin tarihi seyri komünizmin ilk önce yumuşak yüzünü göstermesiyle başlamıştır. Çünkü komünizmin ilk dönemlerinde soyadların Türkçe olarak “oğlu” ile bitmesi dikkatlerden kaçmamaktadır. Komünist partisinin Türklere yönelik yayınladığı dergi ve gazetelerde yöneticilerin isimleri: Beytulla Şişmanoğlu, Mustafa Hasanoğlu, Ahmet Yakupoğlu ve Hüseyin Çeşmecioğlu şeklindedir.⁸⁵¹ İlerleyen yıllarda Türk soyadlarındaki “oğlu” yerine Bulgarca “ov, ev, of, ef” soneklere getirilmiştir.

Rodoplar ve Pirin bölgesinde, Türklerin yoğun bir şekilde yaşaması Bulgar yönetimini her zaman rahatsız etmiştir. BKP MK 4 Ocak 1948 tarihli oturumunda parti lideri Georgi Dimitroff tarafından bu bölgedeki Türklerin kuzeye sürülmesi ve yerlerine Bulgarların yerleştirilmesi istenmiştir. Bu niyetle güney sınırındaki Pomak Türkleri, kuzeydeki Bulgarlar içine serpiştirilerek eritilmek istenmiştir.⁸⁵²

1960'lı yıllarda Tırnova'da düzenlenen bir konferansta Türkler ve Çingelilerin adlarının değiştirilmesi istenmiş, ancak Türklerin bu duruma henüz hazır olmadıkları ve zorlanmamaları kararı alınmıştır. Çingelilerin ise ad değiştirmeye razı oldukları belirtilmiştir. Konferansta asıl vurgulanan nokta ise bölgede çok az Türk olduğu, çoğunluğun Çingene* olduğu bilgisidir. Bu yüzden görevlilere çok iş düşeceği açıklanmıştır. Bölgede görevli bir Türk öğretmen, adlarını değiştirmek istemeyen Türkler olduğunu ancak Çingelerden değiştirenler olduğunu bildirmiştir. Fakat Müslüman olan bu iki kesim arasında adları değişenlerin “gâvur” olduğu şeklinde söylentiler yayılmıştır. Bunlardan bir grup ile köy imamı, öğretmenden bu konuya aydınlık getirmesini istemiştir. Parti görevlileri tarafından öğretmenin de adının değiştirilmesi ve bu konuda öncü olması istenmişse de red cevabı almışlardır. Bu yüzden öğretmen eğitim yılı sonunda görevinden alınmıştır.⁸⁵³

Yine 1960'lı yıllarda Demir Baba Tekkesi'nde ve Razgrad'ın Rakovski köyünde Türk bayrağı asılması Bulgarları telaşlandırmıştır.⁸⁵⁴ Bu tür eylemlerin Bulgar gizli servisleri tarafından organize edildiği, Türkleri kışkırtma amacıyla Bulgarlara ve rejime karşı bazı sıra dışı protestolarla

⁸⁵¹ **Yeni Işık Gazetesi**, 19 Aralık 1948, s. 1.

⁸⁵² Hüseyin Memişoğlu, **Balkanlarda Pomak Türkleri**, 3. Baskı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2005, s. 13.

* Komünizm döneminde Türklere “Çingene” diyerek hakaret ediliyordu.

⁸⁵³ Osman Gülmen, **Bulgaristan Türkleri Tarihinden Esintiler Anılar-Belgeler**, İtalik Kitapları, Ankara, Şubat 2011, s. 137, 138.

⁸⁵⁴ Şerefli, **Türk Doğduk Türk Öldük**, s. 88.

yönetimin alacağı tedbirlere bahane uydurulmak istendiği görüştüğümüz bazı Türkler tarafından anlatılmaktadır.

1965 yılında Çingene ilan edilen Türklerin bir kısmı ve Rodoplar'da bazı köylerde Türk adlarını değiştirme girişiminde bulunuldu. 1972-73 yıllarında ise silah zoruyla bütün Rodoplar'da Pomakların adları değiştirildi. 1984 yılının sonunda başlayan birkaç ay içinde de Türklerin tamamının adları değiştirildi.⁸⁵⁵ Adların değiştirilmesi sırasında geçmişten gelen tarihi süreçte Türkleşen çingeneler (Çingene Türkleri) arasında da ayaklanmalar oldu. Karşı gelenlerden öldürülenler olunca, Çingene Türklerinin yakınları da devlet görevlilerini öldürdü. Çingene Türklerinin yaşadığı bazı mahallelere dozerlerle girilerek mahalleler yerle bir edildi. Bulgaristan genelinde olumsuz bir hava oluşmuştu. Bulgarların çaresizliği söz konusuydu. Sofya, Kırcalı, Karnobat, Varna, Vidin, Plevne gibi birçok yerde Çingene Türklerinden, dinleri ve Türklükleri için ölenler olmuştu.⁸⁵⁶

Daha önceleri Balkan Savaşı sırasında (1912-13) Türkçe bilmiyorlar diye Pomak Türkleri zorla Hıristiyanlaştırılmıştı. Ortodoks kilisesi öncülüğünde yapılan ve Bulgar oldukları için Hıristiyan olmaları gerektiği iddia edilen Pomak Türklerinin bu dönemde camileri de kiliseye çevrilmişti. Bu dönemde birçok Pomak Türkü öldürülmüştür. Pomak Türkleri 1914 yılında tekrar İslam kimliği aldı ancak⁸⁵⁷ Pomak Türklerine yapılan yıldırma politikası, baskı, adlarının değiştirilmesi Pomak Türklerinin coğrafi yakınlıktan dolayı Yunanistan üzerinden Türkiye'ye göç etmelerine sebep oldu.⁸⁵⁸ Tarihte Pomak Türklerine yönelik benzer üç saldırı gerçekleştirilmiştir. Birincisinde; Balkan Savaşları sonundaki yurtseverlik havası içinde, Bulgar Ortodoks Kilisesi öncülüğünde, Pomak Türkleri adlarını değiştirmeye ve Hıristiyanlığa geçmeye zorlandılar. Başarı sağlanamadı. 1942'de yine denendi ve dönemin şartları gereği yine başarılı olunamadı. 1972-74 yıllarında komünist rejim üçüncü girişiminde silah zoruyla pasif direniş gösteren Pomak Türklerine şiddet uygulayarak ve birçok kayıp verdirerek sonuca ulaştı.⁸⁵⁹

Türk adlarının değiştirilmesi noktasına aşamalı olarak yapılan politikalarla gelindiği anlaşılmaktadır. 1970'lerden itibaren BKP MK talimatına göre ilerici ve komünist olsalar bile Türklerin eserlerinin basılmaması kararı alınmıştır.⁸⁶⁰ BKP, 1970 yılının Mart ayında aldığı bir kararla Türklere yönelik yayınlarda köklü bir değişiklik yapmıştır. İsmail Cambazov o dönemi şöyle özetlemektedir: Komünist bir Bulgar'dan daha büyük komünist olduklarını kanıtlamaya

⁸⁵⁵ İbrahim Tatarlı, **İnsan, Ulus ve Azınlıklar Hakları, Onların Yurtiçi ve Uluslararası Hukuksal Düzeni ve Bulgaristan'da Uygulanmalarının Sorunları**, ET Avrasya, Sofya, 2009, s. 340.

⁸⁵⁶ Ahmet Tacemen, **Bulgaristan Türkleri 1878-1990**, Adana Türk Ocağı Yayınları, Adana, 1991, s. 78.

⁸⁵⁷ Hadzhi, a.g.t., s. 165.

⁸⁵⁸ Popovic, a.g.e., s. 79.

⁸⁵⁹ Antonina Zhelyazkova, "Bulgaria in Transition: the Muslim Minorities", **Islam and Christian-Muslim Relations**, 12 (3), July 2001, s. 291.

⁸⁶⁰ İsmail. A. Çavuşev, "Totaliter ve Posttotaliter Devirde Bulgaristan'da Türkçe Süreli Basın 1944-1998", **Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni (20-24 Nisan 1998) Bildiriler**, (7-107), TDK Yayınları, Ankara, 1999, s. 27.

çalışan, kendilerine iki adım atla dendiğinde partinin gözüne girmek için beş adım atlayan Hasan Tekkeliev, Süleyman Gavazov, Aziz Aliev gibi üç namlı Türk komünist, bütün bu çabalarına rağmen Türk oldukları için işlerinden ve mevkilerinden oldular. Bulgaristan Türklerinin gerçekte zorla Müslümanlaştırılan Bulgarlar olduğu iddiasındaki Tarihi “soya dönüş” sürecinin hazırlığı da işte bu sıralarda başlatıldı.⁸⁶¹ Tarihi gerçeklerde ise Osmanlı, diğer imparatorluklardan farklı olarak hiçbir zaman tebaasını eritmemiştir. Hiçbir gayrı-Türk veya gayrı-Müslim zorla Türkleştirilmemiş veya Müslümanlaştırılmamıştır.⁸⁶²

Komünizm, politikası gereği bir yandan dış dünyaya farklı görünmeye çalışırken diğer yandan iç dünyasındaki uygulamalarını aksatmadan ve acımasızca yerine getiriyordu. İşte yine dış dünyaya yönelik olarak tarihi belli olmayan ama muhtemelen 1983 yılında basılan bir eserde, Bulgaristan’ın tanıtıldığı ve bu ülkedeki özel günlerden bahsedilirken ad koyma, düğün, doğum gibi günler “bayramlar” adı altında anlatılmaktadır. Kilisede yapılan nikâhın ayrımcılık olmadığı ve kimsenin bunu engellemediği açıklanarak bunun bir inanç meselesi olduğu vurgulanmaktadır.⁸⁶³

Türk bölgelerinde acımasız baskı ve zulümlere karşı gelmek isteyenler vardı, ancak aile büyükleri tarafından engelleniyordu. Osmanlı terbiyesi ile yetişen bu nesil “Devlete karşı gelinmez.” diyordu. Türkler arasında milliyetçilik yapılanması oluşamadı çünkü her köyde ajan vardı. Aydın sayısı yok edilen Türkler öndersiz kalmıştı. Bunlardan bazılarının verilen cezalar da insanları korkutuyordu.⁸⁶⁴ Yine de yapılan baskılara rağmen canını hiçe sayıp rejime karşı gelenler oldu. Bunlardan biri olan Lütfi Yusuf Cinaliyev adındaki Türk öğretmen Deliorman bölgesinde öğrencilerine “İstiklal Marşı” okutturmuştu.⁸⁶⁵ Bu gelişmelerin tarihi seyri sonucunda Bulgaristan Türklerine son darbe indirilmeye başlanmıştır. Zorunlu Bulgarlaştırma 24 Aralık 1984 pazartesi sabahı ilk önce Kırçali’nin Topuklar, Duraklar, Sayranlar, Çukurmahalle, İmamhalle ve İspalar mahallelerinin oluşturduğu, 700 yıllık Gorski İzvor köyünden başladı. Silahlı askerlerle köyü kuşatan bir albayın emirleriyle köyden aldığı yolcularını otobüsten geri indirmek zorunda bırakan Ömer Yusuf adlı şoför, adı ilk değiştirilen Türk oldu.⁸⁶⁶

Yapılan zulme protestolarla karşı gelenler arasında bulunan bir kadının 18 aylık “Türkan” adlı bebeği ise Kırçali’de Bulgar askerlerinin kurşunlarına hedef oldu. Türkan bebek bu aşamadan sonra yapılan direnişlerin sembolü olmuştur. Bu sırada tanklardan yapılan atışlarla sadece Kırçali’ye bağlı Mestanlı’da 40 kişi öldürülmüştür. Türkçe gazete, dergi ve kitaplar, gazete bayi ve kitapçılarda birdenbire kaybolmuştur. Türkçe konuşanlara ceza kesilmeye başlanmıştır. Sünnet

⁸⁶¹ Cambazov, **Bulgaristan Türk Basını**, s. 151, 152.

⁸⁶² Memişoğlu, **Balkanlarda Pomak Türkleri**, s. 17.

⁸⁶³ İvan Ganev, **Bulgaristan’a Bir Bakış**, (Çev. Ziya Yamaç), Sofya Pres, Sofya, t.y., s. 34.

⁸⁶⁴ Hüseyin Karamolla ile kişisel görüşme, 18 Temmuz 2013.

⁸⁶⁵ Şerefli, **Türk Doğduk Türk Öldük**, s. 281.

⁸⁶⁶ Hüseyin Köse, **Kanlı İzler Şehitlerimizin Belgesel Öyküleri**, İkinci Baskı, Poligraf Yayınevi, Razgrat, 2001, s. 9.

yasaklanmış, camiler kapatılmıştır.⁸⁶⁷ Kapatılan camiler amacı dışında depo, kafeterya, berber salonu olarak kullanılmaya başlanmıştır.⁸⁶⁸ Türklerin adlarının değiştirilmesine karşı yapılan eylemlerde ölenlerin sayısı 500 ile 1500 kişi arasındadır. Binlerce kişi tutuklanmış ve çalışma kamplarına gönderilmiştir.⁸⁶⁹ Ölenlerin sayısının ise çok fazla olduğu belirtilmektedir.

Adları değiştirilen Türkler arasında korku ve endişeli bekleyiş sürerken Türklerin bir kısmı direnmektedir. Direniş gösterenler ülkenin farklı bölgelerine sürgün ediliyor, hapse atılıyor ya da Belene'ye gönderiliyordu. Belene, Bulgaristan'da komünizm döneminde zulüm ve işkence dolu mahkûmiyetin sembolü olmuş bir ceza kampıdır. Ülke genelinde rejime karşı gelenlerin cezalarını çektikleri birçok cezaevi mevcut ve hepsindeki muamele farksız iken adını Tuna Nehri'ndeki bir adadan alan ve nehrin kıyısında bulunan Belene, esaret altındaki mahkûmların en ağır işkenceye maruz kaldıkları binlerce kişinin öldüğü bir yer olarak anlatılmaktadır. Sadece Türk oldukları için bu işkence kampında ölenler vardı.⁸⁷⁰ Direniş gösterenler Türkiye ile irtibatlı ve muhtariyet istemekle suçlanıyordu. Bu arada Bulgar yanlısı Türkler de görevlerini yerine getirmeye devam ediyordu. O sıralarda partinin etkili isimlerinden İsmail Cambazov, Türklerin sıradan sebeplerle sürgün edilmiş olmaması için güvenlik yetkililerine iyi bir kılıf uydurulması gerektiğini tavsiye etmiştir.⁸⁷¹

4.1.2. Bulgaristan Türkleri Arasında İletişimin Koparılması

“Öze dönüş” ya da “Soya dönüş” gibi tanımlamalarla “Bulgarlaştırma” politikasında son nokta için düğmeye basılmıştı. Türklerin adları değiştirilmeye başladığında rejim aydınlardan da destek vermelerini istemiştir. 1984 yılının sonunda başlayan Türklere yapılan nihai hamlede Türklerin yoğun olarak yaşadıkları Deliorman merkezli kuzey bölgesi, Varna ve Burgaz taraflarını içine alan doğu bölgesi ile güneydeki Rodoplar arasında bir iletişim sağlanması engellenmiştir.* Böylece bir bölgede yaşananlar başka bölgelerde duyulmayacak ve toplu bir isyanın önüne geçilmiş olacaktır. Türklerin yaşadıkları bölgelerde bir köyden diğerine telefonla irtibat dahi kesilmişti. Okullar askerler tarafından kullanılmaya başlanmıştı. Türklerin adları değiştiriliyor, Türkçe konuşmak yasak ediliyor, Müslüman mezarları ise tahrip ediliyordu.⁸⁷²

⁸⁶⁷ Norveç Helsinki Komitesi (Haz.), “Bulgaristan'daki Türk ve İslam Azınlığına Baskı”, (Çev. Yaşar Yücel), **TTK Belleten**, (1445-1467), C. LI, S. 201, Aralık 1987, s. 1446.

⁸⁶⁸ Norveç Helsinki Komitesi (Haz.), a.g.m., s. 1464.

⁸⁶⁹ Benedict E. DeDominicis, “The Bulgarian ethnic model: post-1989 Bulgarian ethnic conflict resolution”, **Nationalities Papers**, 39 (3), May 2011, s. 446.

⁸⁷⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Vasil Lilov Kazaski, **Ölüm Kampı Belene**, (Çev. Osman Ertürk), Sisav Yayınları, İstanbul, 1984.

⁸⁷¹ İsmail Cambazov ile kişisel görüşme, 24 Ağustos 2012.

* Türkler arasındaki iletişim kopukluğu bugün de devam etmektedir. Kuzeydeki Türk bölgeleri ile güneydeki Türk bölgeleri arasında toplu taşımalarla, demir ve karayoluyla bağlantı yoktur. Doğrudan sefer yapılamamaktadır. Aktarmalı bir şekilde ulaşım sağlanmaktadır.

⁸⁷² Iwaylo Grouev, **Why Bulgaria did not Explode the Post-1989 Ethnic Deal**, Hermes Publishing, Ottawa, 2004, s. 139.

Aşamalı olarak 1960'lerden itibaren Türk okulları kapatılmış, Türkçe gazeteler Bulgarca ağırlıklı olarak yayınlanmaya başlanmış, Türk tiyatrolarının perdeleri indirilmişti. Rodoplar'da Pomakların adları değiştirilmeye zorlandığında şiddetli bir direnişle karşılanmıştı.⁸⁷³ Aralık 1984'te başlayan son ad değiştirme girişimi sırasında büyük çoğunluğu Türk olan Kırçalı bölgesinde de toplu katılımlarla protestolar oldu. Olayların seyri sırasında demiryolu istasyonlarında ve havaalanlarında patlamalar meydana geldi.⁸⁷⁴

Türklerin yaşadığı bölgeler arasında ne olup bittiğini öğrenmek için iletişim kurna girişimleri olmuş, çeşitli Türk teşkilatları görevlendirdikleri elemanları ile bu yasakları aşabilmiştir. Türklerin yaşadıkları bölgeler arasında bilgi getirip götürülenler olduğu gibi görüştüğümüz birçok kişi bu faaliyetlerle ilgili olarak bazı Türk gençlerinin de Karadeniz'e açılarak yanlarındaki radyo ile Türkiye radyolarını dinlediklerini ve Bulgaristan ile ilgili haberleri aldıklarını anlatmıştır. Bazı Türkler ise Avrupa ülkeleri ile Türkiye arasında Bulgaristan karayolunu kullanan Türk veya yabancı araçlara verdikleri mektup ya da bazı belgelerle uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışmıştır.

4.1.3. Bulgaristan Türklerinin Adlarının Değiştirilmesinde Yaşananlar

Adlarını değiştirmeye zorlananlar arasında yaşanan bazı olaylar bir yandan düşündürürken bir yandan da baskıyı geçekleştirenlerin düştüğü gülünç durumu ortaya koyuyordu. Çingenele adlarını değiştirmeye zorlanmışlar fakat adlarını seçmekte özgürdüler. Birçok Çingene kendine Vasil Levski, Georgi Dimitrov, Hristo Botev gibi ünlü Bulgarların adlarını seçmeye başladı. Bulgar asıllı vatandaşlar buna tepki gösterdi ve protesto ettiler. Hükümet bu olay karşısında bazı Çingenele adlarını geri vermek zorunda kaldı.⁸⁷⁵

Bulgaristan'da ad değiştirme kampanyası Yahudilere uygulanmadı. Yahudiler birçok alanda ön plandaydılar. Bir Yahudi, "Hitler'in fırınlarda yaktıkları Yahudiler, Yahudi olarak gömüldü ama Türkler Bulgaristan'da öldüğünde Türk olarak değil Bulgar olarak gömülüyor." dedi. Jivkov'un Hitler'den daha canavar olduğu belirtiliyordu.⁸⁷⁶

Komünist partisinde etkili birkaç Türk'ten birisi olan İsmail Cambazov, ad değiştirme sırasında yaşanan bir olayı mealen şöyle anlatmıştır: Razgrat'ta parti sekreterinin binasının önünde bir Çingene eşeğini ağaca bağlar ve sopayla döver. Parti sekreteri pencereden görür ve Çingeneyi hesaba çeker. Niye dövdüğünü sorar. Çingene de eşeğinin beygir olmasını istediğini

⁸⁷³ Lilia Petkova, "The Ethnic Turks in Bulgaria: Social Integration and Impact on Bulgarian-Turkish Relations 1947-2000", *The Global Review of Ethnopolitics*, 1 (4), June 2002, s. 45.

⁸⁷⁴ Maria Bakalova, "The Bulgarian Turkish Names Conflict and Democratic Transition", *Innovation*, 19 (Nos. 3/4), 2006, s. 234.

⁸⁷⁵ Gülmen, a.g.e., s. 138.

⁸⁷⁶ Şerefli, *Türk Doğduk Türk Öldük*, s. 128.

bunun için dövdüğünü anlatır. Parti sekreteri “Benle dalga mı geçiyorsun? Eşekten beygir olur mu?” deyince Çingene, “Çingeneden Bulgar olur mu?” diye karşılık verir. Yine bir başka olayda ise Bulgaristan’da kahve, yani “Türk kahvesi” bugün olduğu gibi o dönemde de meşhurdur. Kafelerde içmek istedikleri kahve için komünizmin son yıllarına kadar “Türk kahvesi” denilmiştir. Adların değiştirilmesiyle bu da yasaklanmıştır. Türk kahvesi menülerden çıkarılmıştır.⁸⁷⁷

Bulgaristan’ın ilk Türk pop sanatçısı Mustafa Çavuş’da adının Demir olarak değiştirilmesi istendiğinde karşı gelir ve Mustafa adının Türkçe değil Arapça olduğunu buna karşılık Demir’in Türkçe kökenli bir ad olduğunu hatırlatsa da Bulgarların emrettikleri şekilde adı değiştirilir. Mustafa Çavuş ilerleyen zaman içinde Bulgar tarihinde Demir isimli bir Bulgar kahramanının olduğunu öğrenmiştir.⁸⁷⁸

Dünyanın farklı coğrafyalarında asırlarca iç içe yaşamış halkların birbirlerinden aldığı ve yeme-içmeden giyim-kuşama kadar günlük hayata da yansıyan ya da dillerine etki eden birçok ortak kültürün olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Bulgarlardan da Türkçe lakapları soyadlarına yansıyan aileler vardır. Ad değiştirme sırasında bunlara da baskı yapılmıştır. Baskıya karşı gelen Bulgarlar, “Arıkçıyev”, “Bakırcıyev”, “Ahmakov”, “Karagözov”, “Koyunsuratliyev” gibi Türkçe soyadlarını değiştirmediler.⁸⁷⁹ Bulgaristan’da yaşayan ve İranlı bir komünist olan Muhsin, mülteci aylığı olarak 180 Bulgar Levası alıyordu. Adını değiştirmesi halinde kendisine ayda 600 Bulgar Levası teklif edilmişti. İranlı Muhsin adının değiştirilmesini reddetti.⁸⁸⁰

4.1.4. Bulgaristan’da Türklerin Adlarının Değiştirilmesinde Bulgaristanlı Türk Aydınların Tavrı

1984 yılının son aylarına girilirken Pomaklar ve Çingener’den sonra sıra Türklerin adlarını değiştirmeye gelmiştir. Bu aşamaya gelmeden önce komünist partisinin sadık elemanları Türklerin yaşadığı bölgelerde çeşitli çalışmalar ve girişimlerde bulunmuşlardı. 1981 yılında Şükrü Tahirof imzasıyla “Beraberlik” adlı bir kitap yayınlandı ve Türklerin aslının Bulgar olduğu iddia edildi.⁸⁸¹ Türk adlarını değiştirme sırasında gönüllü olanlar ödüllendirilerek kitlesele olarak Türkler teşvik edilmek isteniyordu. Partinin adamları vardı ve bunlardan doçentlik ünvanı alan Şükrü Tahirof, Pomakların Osmanlı döneminde Müslümanlaştırılan Bulgarlar olduğunu söyledi. Türkler arasında partiye iyi görünmeye çalışanlar vardı. Hatta adların değiştirme talimatı daha ilan edilmeden adını değiştirmek için ilgili yerlere müracaat edenler olmuştu.⁸⁸²

⁸⁷⁷ İsmail Cambazov ile kişisel görüşme, 24 Ağustos 2012.

⁸⁷⁸ Süleyman Köksal, **Demokrasi Döneminde Bulgaristan Türkleri (1989-2011)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 23.

⁸⁷⁹ Şerefli, **Türk Doğduk Türk Öldük**, s. 445.

⁸⁸⁰ Şerefli, **Türk Doğduk Türk Öldük**, s. 223.

⁸⁸¹ Şimşir, **Bulgaristan Türkleri (1878-2008)**, s. 372.

⁸⁸² Alper, **Mülteci Komünist**, s. 426.

Türklerin adlarının değiştirilmeye başlandığı sırada Türk aydınları sessizliğe bürünerek karşı gelemediler. Öyle ki 25 Temmuz 1985 tarihinde yapılan bir toplantıda aralarında birkaç sancak komitesi sekreteri ve milletvekili ile çoğunluğu Sofya’da bulunan yaklaşık 40 Bulgaristanlı Türk aydını bir araya geldi. “Nova Svetlina” gazetesi Başredaktörü Kamen Kalinov açış konuşmasında gerçek kökenini bulup Arap-Türk adlarını bırakarak Bulgar adlarına kavuşanların mutluluklarını dile getirdi. Aralarında Ali Rafiev, İbrahim Tatarlı, Hasan Tekkeliev, Vecdi Raşidov ve İsmail Cambazov’un da bulunduğu topluluk, adlarının değiştirilmesine karşı gelemedikleri gibi bu işin çok önceden yapılması gerektiğini dile getirdi. Gelişmeler karşısında Türkiye’den gelen eleştiriler sert bir dille kınandı ve hazırlanan bildirge gazete ve radyolara verilerek tüm dünyaya duyuruldu.⁸⁸³

Ahmed Ademov ve Hasan Karahüseynov, Bulgar olmakla övünüp sülalelerini ve köylerinde yaşayanları da Bulgarlaştırmanın karşılığını milletvekili “atanarak” aldılar. Fakat akrabaları tarafından lanetlendiler.⁸⁸⁴ Bulgaristan’da Naci Ferhadov (Aleksey Brezen), Hasan Karahüseynov (Asen Sevarski), Muhittin Mehmetov (Mihail Yançev), Şükrü Tahirov (Orlin Zagorov), Ahmet Ademov (Andrey Andreev) gibi Bulgar ruhu taşıyan Türkler, Bulgar milliyetçiliği yaparak kariyerlerinde destek buluyordu. Bu kişilerden Naci Ferhadov (Aleksey Brezen), Jivkov’un iktidardan düşmesiyle birlikte kadehleriyle ağlayanlardandı. Hasan Karahüseynov (Asen Sevarski) ise sarhoşluktan felç olup kadehlerde ölümü bulanlardandı. Türklüğünden ödün vermeyenler ise Belene’ye sürülerek işkence gördüler.⁸⁸⁵

Baskı, sadece Türklere değil Bulgarlara da uygulanıyordu. Sovyet komünistlerinin kendilerini köleleştirdiğini söyleyen bir Bulgar, yöneticisi olduğu kurumda Rusça müzik, dans ve şarkıyı yasaklayınca casusluktan cezaevine atıldı.⁸⁸⁶ Samimi komünist olan Bulgarlar da vardı. Eğitim Bakanlarından Demir Yanev bunlardan biriydi. Halkın topla, tankla, tüfekte bilinçlenmesine karşıydı. 1985 yılında ad değiştirme kampanyasında bu düşüncelerini açıklamıştı. Todor Jivkov, Demir Yanev’i beğenmiyordu. Çünkü Yanev kendi kafasındaki komünist öğretiyi uygulamak istiyor, Jivkov ise “kızıl faşizmi” uyguluyordu.⁸⁸⁷

Gerçekte Bulgar asıllı oldukları ve sonradan Müslümanlaştırıldıkları iddiaları Türklere söylettiriliyordu. Bu faaliyetler sırasında Kamen Kalinov (Fahredden Halilov), Mihayil Yançev (Muhiddin Mehmedov), Asya Taneva (Arzu Tahirova), Emil Marangozov (Cemil Mehmedov), Martin Martinov (Mehmet Sansarov), Dimitır Şanof (Hikmet Şanov), Ruslan Emilov (Sayıt Kerimov) gibileri büyük bir aşk ve şevkle çalıştılar.⁸⁸⁸

⁸⁸³ Cambazov, **Bulgaristan Türk Basını**, s. 467, 468.

⁸⁸⁴ Şerefli, **Türk Doğduk Türk Öldük**, s. 182.

⁸⁸⁵ Tata, a.g.e., s. 116.

⁸⁸⁶ Şerefli, **Türk Doğduk Türk Öldük**, s. 354.

⁸⁸⁷ Şerefli, **Türk Doğduk Türk Öldük**, s. 45.

⁸⁸⁸ Çavuşev, “Totaliter ve Posttotaliter Devirde Bulgaristan’da Türkçe Süreli Basın 1944-1998”, s. 31.

Komünizm döneminde baskının zirveye ulaştığı günlerde başmüftü olarak atanan Mehmet Topçuyev (Miran Topçiyev), karar verme yetkisi olmayan, “korkuluk olarak makamında duran” birisiydi. Makam şoförü olmak isteyen bir tanıdığına, makam şoförü olarak Bulgar birisini almakla kendisinin korkusuz yaşayacağını, Türk birisini alırsa her ikisinin de korku içinde olacaklarını belirtmiş ve Türk makam şoförü olsa bile partinin onaylamayacağını söylemiştir. Miran Topçiyev Sofya caddelerinde bazı zamanlar yalnız geziyordu ve utancından başı önünde yürüyordu. Konuşmalarında “Biz Bulgar Müslümanlar” diye hitap ettiğinde Türkler çok rahatsız oluyorlardı. Niçin böyle yaptığını soran bir yakınına her tarafının ajan olduğunu ve yönetilen biri olduğunu söylemiştir. Maaşı oldukça yüksekti. İki kızı da gayri-Müslümlerle evlenmeye mecbur edilmişti.⁸⁸⁹

Doğu blokunun dağılmasının hemen öncesinde Mehmet Topçuyev, başmüftülüğü sırasında Şumnu’da emniyet görevlisi olan Nedim Gencev’i Kırcalı müftülüğüne atamış, kısa bir süre sonra da Gencev başmüftü olmuştur. Sofya’nın Knajevo semtinde, Vitoşa dağının eteklerindeki Bali Baba Türbesi eski Türk kiremitleriyle kaplıydı ve türbenin üst tarafı kısmen çökmüştü. Harap ve dökük durumdaki türbe bakımsızdı. Başmüftü Nedim Gencev (Nedu Gençev) korkusundan bir tedbir alamadı. Belki de böyle bir türbenin varlığından haberi bile yoktu. Bulgaristan Türklerinin önderlerinden Hasan Karahüseynov ve Nedim Gencev bir bardak rakıya kutsal değerleri, camileri, türbeleri unutmuşlardı. İkisi de polis ajanıydı. Başmüftü Nedim Gencev, o kadar ileri gitti ki Bulgarların özel günlerinden; “Bulgar Maarif ve Kültür Günü (Kiril i Metodi)”, “3 Aralık Bulgaristan’ın Osmanlı’dan Kurtuluş Günü” ve “7 Ekim Devrimi”ni Namaz Takvimi’nde Müslümanların bayramları olarak ilan ettirmiştir.⁸⁹⁰

4.1.5. Bulgaristan’da Türklerin Adlarının Değiştirilmesinde Mülteci Türkler ve Türkiye’deki Bazı Aydınların Tavrı

1984 sonlarında başlayan ve 1985’in ilk aylarına kadar geçen kısa sürede yaşananlar karşısında şaşkınlığa uğrayan Türk mülteciler arasında gelişmeleri normal karşılayanlar hatta adlarını değiştirmek isteyenler de vardı. Türkiye’deki sol kesimden ise farklı sesler geliyordu. Türk Marksistlerinden İlhan Selçuk’un ideolojik bir saplantıyla bir dönemler elektrik alınması bahanesiyle o sıralarda Bulgaristan’ı göklere çıkartarak sosyalizmi övmesi, Bulgaristan’da Türklerin adlarının değiştirildiği dönemde Uğur Mumcu’nun “Sosyalizme yazık oluyor.” diyerek Türkleri, insanları, insanlığı, özgürlüğü değil sosyalizmi kurtarmaya çalışması acı gerçekler olarak karşımıza çıkmıştır.⁸⁹¹

Pomak Türklerinin adlarının tankla tüfekle değiştirildiğini bile bir gazeteci olarak Bulgaristan’da yaşadığı halde duymayan Mülteci Türk Osman Rauf Alper, tiyatro sanatçısı olan

⁸⁸⁹ Şerefli, *Türk Doğduk Türk Öldük*, s. 117, 118.

⁸⁹⁰ Şerefli, *Türk Doğduk Türk Öldük*, s. 241, 242.

⁸⁹¹ Tata, a.g.e., s. 4 (Yayınevinin Sunuşu).

Pomak Türkünün anlattıkları karşısında şaşkınlığını gizleyememişti.⁸⁹² Objektif düşünen, inanmış, samimi bir komünist olan Alper yaşadığı ülkenin gerçeklerinden habersizdi. Çünkü Mülteci Türklerin Bulgaristan Türkleri ile sınırlı ilişkisi vardı, istedikleri gibi her bölgeye de gidemiyorlardı. Bu gerçekleri görememek bir fikre, davaya inanan insanların nasıl bir kitle psikolojisi ile yönlendirilerek etki altında kaldıklarının göstergesiydi.

Türklerin adlarının değiştirildiği ve Bulgar olduklarının iddia edildiği, akıl almaz zulümlerin yaşandığı sıralarda TKP Genel Sekreteri Haydar Kutlu Bulgaristan'a geldi. Yaşananları kınamayıp aksine Bulgarları kutlaması Türk aydınlar tarafından kızgınlıkla karşılandı ve "Türk değil mi bu kişi?" sorusu ortaya atıldı.⁸⁹³ Birkaç ay içinde ad değiştirme kampanyasını sonuçlandıran Bulgaristan'da Mart 1985 sonunda BKP kongresi toplanmıştı. Kongrede Türkiye'yi TİP adına Behice Boran temsil ediyordu. Jivkov'u samimi bir şekilde kucaklayan Behice Boran dünya kamuoyu önünde sanki "Bravo Jivkov! İşini başarıyla hallettin." mesajı vermişti. Türkler adına utanç verici bir durumdu. Türk mülteci Ziya Yamaç da, Behice Boran'ın davranışını dillere destan bir cesaret olarak değerlendirmiştir.⁸⁹⁴

Türk mültecilerden TKP üyesi Halil Gürsoy gönüllü olarak belediyeye gidip kendinin ve oğlunun adını değiştirmiştir. Yaptığı şeyi de büyük bir iş başarmış edasıyla Osman Rauf ve Bilal Şen'e kimliğini göstererek anlatmıştır. Türk uçağını Bulgaristan'a kaçırın hava korsanlarından Akın (Sefer) ise kendinin ve karısının adlarının değiştirilmesini şiddetle protesto etmiş, Bulgaristan'dan ayrılmak istemiştir. Parti, bu tepkiye karşılık Türk mültecilere Akın'ın davranışını kontrol etmesi gerektiği aksi halde taşraya sürgüne gönderileceğini belirterek diğer mülteci Türklere de gözdağı verilmiştir. Bilal Şen ad değiştirme için "Boyun eğmek lazım." demiş, Fahri Erdiç de "Partinin karşısında boynumuz kıldan ince." ifadesini kullanmıştır. TKP Genel Sekreteri Haydar Kutlu, yaşanan bu duruma özel görüşmelerde karşı çıksa da yazılı basında TKP olarak Bulgaristan ve BKP'ye destek vermiş, Amerika ve Türkiye'nin bu ülkenin içişlerine karışmasını lanetlemiştir.⁸⁹⁵ Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP)'nin Türk çıkarları ile ilişkisi hiç yoktu. Bulgarların şovenistlikleri ve Türklere yaptıkları zulüm ile ilgili Behice Boran, Haydar Kutlu, Nihat Sargın yaşanan olaylar karşısında iki ulusa barışçı diyalog tavsiyesinde bulundular.⁸⁹⁶

Bulgaristan'da yaşanan zulüm karşısında birçok aydının aksine Aziz Nesin sert bir tepki vermiştir. Bulgaristan Yazarlar Birliği (BYB) Başkanı Lübnomir Levçev ile Türkiye Yazarlar Sendikası (TYS) Başkanı Aziz Nesin arasındaki yazışmalarda, Nesin'in kaleme aldığı söylemlerde, Jivkov yönetiminin Türklere karşı geçmişteki olumlu tavrın tersine 1980'li yıllarda asimile çalışmaları görüldüğü belirtilmiştir. Türkçe okuma evleri kapatılmış, Türk öğretmenler işten

⁸⁹² Alper, *Mülteci Komünist*, s. 487.

⁸⁹³ Tata, a.g.e., s. 74.

⁸⁹⁴ Şerefli, *Türk Doğduk Türk Öldük*, s. 223.

⁸⁹⁵ Alper, *Mülteci Komünist*, s. 490-492.

⁸⁹⁶ Sayılğan, *Türkiye'de Sol Hareketler*, s. 563.

atılmış, Sofya’da Türkçe basım yapan yayınevi de kapatılmıştır. Bu davranışların Marksizm’e aykırılığı gibi bilim dışı bir gerekçe ile çocukların sünnet edilmesi de yasaklanmış, okullardaki Türkçe dersleri kaldırılmış, Türkçe gazete ve dergi yayınları da durdurulmuştur. Bu eleştirileri Bulgar yazarları ve yetkililerine ileten Aziz Nesin yine de komünist rejimi koruyarak Bulgaristan’daki gelişmelerin Türkiye’de gerici çevreler tarafından aleyhte propaganda amaçlı kullanılmaması için yayınlamadıklarını da belirtmiştir. BYB Başkanı Lübomir Levçev ise Bulgaristan’da yaşayan vatandaşlar arasında Türkçe ve Bulgarca konuşan Müslümanlar olduğunu fakat bunları Türk olarak kabul etmenin ve Türkiye’nin buna karşılık ülkesinin iç işlerine karışmasının doğru olmadığını açıklamıştır.⁸⁹⁷

Bulgarlar, Türklere uyguladıkları asimilasyon politikaları ve baskıları gerek Bulgaristan gerekse Türkiye’deki istihbaratı ile elde ettiği bilgiler ışığında yönlendirmektedir. İsmail Cambazov bu dönemde Türkiye’deki sosyalist aydınların Bulgar gizli servislerine bilgi verdiğini, hatta Türkiye’de çıkan gazete haberlerini bile sanki gizli bilgiymiş gibi Bulgarlara ilettiğini söyleyerek, “MİT içinden bazı kişileri parayla satın alan Bulgar istihbaratçıları vardı; hatta TBMM’den bazı milletvekilleri ve bakanlar da Bulgarlara çalışıyordu. Çünkü Türkiye’de çok hassas ve gizli konularda ele alınan kararlar ve MİT Başkanı ile birlikte üç kişinin imzaladığı belgeler Bulgar istihbaratına ulaştırılıyordu. Yani imzası olan üç kişiden biri Bulgaristan hesabına çalışıyordu.”⁸⁹⁸ iddiasında bulunmaktadır.

Komünizm döneminde partinin yayın organları olan “Halk Gençliği” ile “Bulgaristan Radyosu”nda çalışan İshak Raşit bir yolunu bularak ailesiyle birlikte Türkiye’ye iltica etmişti. İshak Raşit Bulgaristan’da bulunduğu dönemde de komünizmden nefret ediyor, duygularını da belli ediyordu. Kalem gücüne sahipti. Türkiye’de edebiyat öğretmenliği yaptı ve her fırsatta Bulgaristan Türklerinin yaşadıklarını dile getirmeye çalıştı. Bulgaristan yönetimi bu durumdan rahatsızlık duymuştu. Bu maksatla komünistlerin maşası gazeteci Ahmet İlyazov ve bir ekip, 1982 yılında, İshak Raşit’i öldürmek için İstanbul’a gönderildi. İshak Raşit gelenlerin iyi niyetli olmadıklarını bildiğinden dolayı görüşmek istememişse de anlaşılacak bir şekilde evinde ölü bulunmuştur.⁸⁹⁹

4.1.6. Bulgaristan’da Yaşanan Ad Değiştirme Politikasına Dünyadan ve Türkiye’den Tepkiler

Bulgaristan’da Türklere karşı uygulanan politikalar Türkiye tarafından izlenmektedir. Son kampanya ile Türklerin tamamının adlarının değiştirilmesi de dikkatli bir şekilde değerlendirilmektedir. Yazılı ve görsel medya ve radyo aracılığıyla Bulgaristan Türklerine yapılan baskılar kamuoyuna duyurulmaktadır. Zulüm gören Türklerin yaşadıkları korkunçtur ve ciddi

⁸⁹⁷ Nesin, **Bulgaristan’da Türkler Türkiye’de Kürtler**, s. 11, 116.

⁸⁹⁸ İsmail Cambazov ile kişisel görüşme, 24 Ağustos 2012.

⁸⁹⁹ Ahmet Şerif Şereflî, **Giderayak**, Goren Dunav Vakfı Yayını, Ruse, 2006, s. 30, 31.

endişeye sebep olmaktadır. Türkçe konuşmaya kelime başına beş Bulgar Levası ceza, çocuğunu sünnet ettiren babaya ölüm ya da 20 yıl hapis cezası veren Bulgar rejimi Türk kızlarını, Sofya'daki lüks otellerde döviz karşılığı fuhşa zorluyordu. Adını değiştirmek istemeyen 75 yaşındaki Mehmet Ağa ve eşinin boğazı kesilerek öldürülmüştü. Baskılara karşı gelen Türkler, ülke içinde değişik bölgelere sürgün edilmiş, Belene'de on binlerce Türk esaret altına alınmıştı. Bunlar yetmiyormuş gibi Türkler zorla Bulgarlarla evlendiriliyordu.⁹⁰⁰

Bazı bölgelerde Türklerin direnişiyle karşılaşan Bulgaristan ülke genelinde farklı yerlerde yönetime karşı ses getiren eylemlere sahne olmaya başlamıştır. Bu arada silah ve patlayıcı madde kullanılarak yapılan olaylar meydana gelmiştir. Bulgaristan yönetimine göre artan “terör” olayları sebebiyle parlamentoya “terörle mücadele önlem paketi” sunulmuştur. Bu tasarinın Türk azınlığa yönelik olduğu düşünülmektedir. BBC'nin haberine göre Türkleri sindirmeye yönelik kampanyaların ardında görülen olaylarda Türklerin de olduğu ileri sürülmüştür. Filibe'de tren istasyonuna konulan bombanın patlamasıyla 5 kişi ölmüş, 50 kişi de yaralanmıştır. Son aylarda artan olaylar sebebiyle ülkenin değişik bölgelerinde patlamalar meydana gelirken olayları Avusturya'da sürgünde bulunan “Bulgar Sosyalist Partisi” üyeleri üstlenmiştir. Ülke nüfusunun artışıyla ilgili yeni tedbirlere de başvurulmuştur. Türklerin nüfusunun artması engellenmek istenmektedir. Böylece yüzde 10 sınırını aşan Türklerin uluslararası hukuk gereğince ulusal azınlık statüsü kazanmalarının önüne geçilecektir.⁹⁰¹

Türk hükümeti ve kamuoyu gelişmelerle ilgili gündem oluşturmaktadır. Bu maksatla Bulgaristan Türklerine yapılan baskılarla ilgili TBMM Genel Kurulu'nda gizli bir oturum yapılmış, “Birleşmiş Milletler Türk Derneği” tarafından yapılan yazılı bir açıklamada da baskıların kaygı ve üzüntü ile izlendiği ifade edilmiştir.⁹⁰² Bulgaristan ise Türkiye'nin tutumuna karşılık vermekte tereddüt etmemektedir. Bulgaristan Resmî Ajansı BTA'nın verdiği bir habere göre; Bulgaristan Başmüftüsü ile beraber ülkedeki altı müftünün ortak bildirisinde, Türk Dışişleri Bakanlığı'nın İslam'ın sözcüsü olmaya çalıştığı öne sürülmüştür. Ayrıca Bulgaristan'daki yabancı diplomatlara Bulgaristan Dışişleri Bakanlığı tarafından Türk azınlık hakkında bilgi verilmiştir.⁹⁰³

Olaylar iki ülke sınırlarını aşmış, uluslararası bir konuma gelmeye başlamıştır. Bulgar baskısını protesto için Belçika'nın başkenti Brüksel'de bir yürüyüş düzenlenmiştir.⁹⁰⁴ Bulgaristan Türklerine yapılan baskıları protesto için 23 Mart 1985 tarihinde Fransa'nın Strasbourg kentinde, 24 Mart 1985 tarihinde ise Batı Berlin'de mitingler yapılmıştır.⁹⁰⁵

⁹⁰⁰ “1700 Türk Aile Sürüldü”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 11 Mayıs 1985, s. 1, 8.

⁹⁰¹ “Bulgar Gündeminde Terör”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 18 Mayıs 1985, s. 3.

⁹⁰² **Ayın Tarihi**, 20 Şubat 1985, No: 2 ve No: 10.

⁹⁰³ **Ayın Tarihi**, 6 Mart 1985, No: 13.

⁹⁰⁴ **Ayın Tarihi**, 17 Mart 1985, No: 9.

⁹⁰⁵ **Ayın Tarihi**, 24 Mart 1985, No: 10.

Bulgar zulmünün giderek artması Türkiye'nin müdahalesini geciktirmemiş, Türkiye tarafından Bulgaristan'a arka arkaya verilen notalarla Bulgaristan Türklerine yapılan baskıların sona erdirilmesi istenmiştir. Aksi Halde Türkiye konuyu uluslararası forumlara taşıyacaktı. Başbakan Turgut Özal, ayrıca Bulgarların Türklere uyguladığı baskıyı Güney Afrika'da yaşanan olaylara benzeterek suçsuz insanlara haksız yere zulüm yapıldığını söylemiştir.⁹⁰⁶ Başbakan Özal, "Bir Müslüman kendisine Bulgar ismi almaz bu ancak silah zoruyla olur." demiştir.⁹⁰⁷

Bulgaristan'daki zulümden kaçarak komşu ülkelere sığınanlar, Türkiye'ye iltica etmek isteyenler uluslararası toplumun dikkatini çekmektedir. Yunanistan'a kaçan 12 kişilik 3 Türk aile Yunan Yüksek Mahkemesi kararıyla Bulgaristan'a iadesi reddedilerek Türkiye'ye gönderilmiştir.⁹⁰⁸ Dünya çapında ün yapan halterci Naim Süleymanoğlu ve güreşçi İlyas Şükrüoğlu'da Bulgaristan'daki baskı yüzünden uluslararası spor etkinlikleri sırasında Avustralya ve Kanada'dan Türk diplomatları vasıtasıyla sığınma ve iltica talebinde bulunmuşlardır. Türkiye'ye gelen bu sporcuların açıklamaları dünyanın birçok ülkesinde sansasyonel haberlerle verilmiş ve dikkatler Bulgaristan Türkleri üzerine çekilmiştir.

Bu dönemdeki gelişmeler sonucu uluslararası tepkiler ve İslam ülkelerinin baskısı Bulgaristan'a⁹⁰⁹ geri adım attırmayı hedeflemektedir. Türklerin adlarının değiştirilmesi Arap devletleriyle Bulgaristan arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemişti. Arap ülkeleriyle ekonomik anlamda ciddi ilişkileri olan Bulgarlar, Araplara "Bulgaristan'da Türk yok ama Müslüman var." diyerek Bulgaristan'da bazı bölgelerden topladığı imamlara yönelik göstermelik bir kurs düzenledi. Kursun amacı kursiyerlere biraz İslami bilgiler verilmesi ama Müslüman yapılması değildi. Bulgaristan'da 3 bin 750 papaz vardı, bunların birinin inancı tam bilinmiyordu, diğerlerinin tamamı ateist idi. Kursu katılan imamların da aynı şekilde olması istenmişti.⁹¹⁰ Arap ülkelerinden gelenlere yönelik İslami görüntülerle dolu bir de broşür hazırlanmıştır.⁹¹¹ Başmüftü Mehmet Topçuyev, Arap ülkelerinden heyetler geldiğinde camiye gelip cübbesini giyiyordu. Heyetin görmediği manzarada ise Başmüftünün Bulgar yardımcısı viski şişesini taşıyordu.⁹¹²

Cumhurbaşkanı Kenan Evren 13 Şubat 1987 tarihinde katıldığı bir konferansta, 1982 yılında Bulgaristan'ı ziyaretinde edindiği izlenimleri paylaşmıştır. Ziyareti sırasında Todor Jivkov'un, ülkesinde Türkleştirilmiş Bulgarlar olmadığını ifade ettiğini söylemiştir. Kenan Evren, Todor Jivkov'a Türklerin adlarının değiştirildiği şeklinde aldığı duyumları sorduğunda ise Jivkov'un, rejimlerinin asla buna izin vermeyeceğini, milliyetçilik anlayışlarının olmadığını aktardığını

⁹⁰⁶ "Sofya'ya 4. Nota", **Cumhuriyet Gazetesi**, 25 Ağustos 1985, s. 1.

⁹⁰⁷ **Ayn Tarihi**, 3 Aralık 1985, No: 3.

⁹⁰⁸ **Ayn Tarihi**, 20 Aralık 1985, No: 10.

⁹⁰⁹ R. Ercüment Konukman, **Büyük Göç ve Anavatan**, Ankara, 1990, s. 62.

⁹¹⁰ İsmail Cambazov, **Sofya İslam Enstitüsü Anılar-Belgeler**, Davudoğlu Yayınları, Blagoevgrad, 2005, s. 15.

⁹¹¹ Bkz. EK 34.

⁹¹² İsmail Cambazov ile kişisel görüşme, 24 Ağustos 2012.

anlatmıştır. Jivkov, ayrıca Türklerin nüfusunun arttığını, Bulgarların nüfusunun ise artmadığını bildirirken bunun memnuniyet verici olduğunu da ifade etmiştir. Jivkov bu görüşmeler sırasında Kenan Evren'e Bulgaristan'dan Türklerin göç etmesiyle ilgili düşüncelerini sormuştur.⁹¹³ Birkaç yıl sonra ise komünist rejim tarafından Bulgaristan'da hiç Türk olmadığı ilan edilmiştir.

Ulusal ve uluslararası konferanslarda, sempozyumlarda, toplantılarda Bulgaristan Türklerine yapılan baskı ele alınmaktadır. İstanbul'da düzenlenen hukuk sempozyumu da bunlardan biridir. Asıl mesleği Londra'da avukatlık olan, dönem itibariyle İngiliz meclisinde milletvekili ve Avrupa Konseyi Parlamentosu Meclis Başkanı olan W. Percy Grieve bu sempozyumda Bulgaristan Türklerine yapılan baskıyı şöyle değerlendirmektedir: Bulgar anayasasının 35. Maddesinin birinci bölümüne göre; Bulgaristan'da bütün vatandaşlar kanun önünde eşittir. Dördüncü maddesine göre; Irkî, millî veya dinî bağlantılar yüzünden kin ve aşağılanma güden her türlü propaganda yasak ve cezası vardır. 45. maddeye göre Bulgar asıllı olmayanlar Bulgarcanın yanında kendi dillerinde de tahsil etme imkânına haizdir. Ayrıca Neuilly Barış Antlaşması'na göre de Bulgaristan vatandaşları herhangi bir mezhep, din ya da itikadın gereklerini kamu düzeni ve ahlakına ters düşmemek şartıyla özel veya açıktan yerine getirme hakkına haizdir. Bu durumda Bulgaristan kendi anayasası ve uluslararası antlaşmalara aykırı davranmaktadır.⁹¹⁴

Türklerin adlarının değiştirilmesi, Türkçe konuşmanın yasaklanması, Bulgar ismi taşımayanlara kimlik ve evlilik cüzdanı verilmemesi, emekli maaşlarının Bulgar adı taşıyan kimliklerle alma zorunluluğu getirilmesi, geleneksel kıyafetlerin yasaklanması gibi zulümlerin uygulandığı Bulgaristan'da kültürel bir soykırım yapıldığı çeşitli kişi ve kurumlarca bildirilmiştir.⁹¹⁵ Bu konuda uluslararası anlaşmalar vardır. Türkiye Jenosit (Genocide) olarak adlandırılan millî, ırkî ve dinî kesimlerin kısmen veya tamamen imha edilmesinin önlenmesi ve cezalandırılması hakkındaki uluslararası sözleşmeye 23 Mart 1950 tarihinde katılarak onaylamıştı.⁹¹⁶ Ayrıca BM'nin kabul ettiği İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi resmi gazetede yayınlanıp okullarda okutulması için 6 Nisan 1949'da Bakanlar Kurulu kararı alınmıştı.⁹¹⁷ Ancak Bulgaristan ikili anlaşmalara da uluslararası anlaşmalara da uymuyor ve Türklere baskıyı sürdürüyordu.

Türkiye'de sosyalist yazarların önde gelen isimlerinden ve Bulgaristan'a ziyaretleri sebebiyle Bulgaristan kamuoyunun yakından tanıdığı Aziz Nesin, Bulgaristan'da 1 milyonun üzerindeki Türk

⁹¹³ "Cumhurbaşkanı Sayın Kenan Evren'in 'Bulgaristan ve Türkler' Konulu Konferanstaki Konuşması", **Belleten**, C. LI, S. 199, Ankara: Nisan 1987, s. Sayının girişinde ek olarak verilmiştir.

⁹¹⁴ W. Percy Grieve, "Türklere Yönelik Bulgar Zulmünün Milletlerarası İnsan Hakları Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", **Bulgaristan'da Türk-İslam Azınlığına Uygulanan Baskılar Hakkında Uluslararası Hukuk Sempozyumu**, (9-18), Ufuk Matbaası, İstanbul, 1988, s. 13.

⁹¹⁵ Jerome J. Shestack, "Bulgaristan'ın Türk-İslam Azınlıklara Uyguladığı İnsan Hakları İhlali", **Bulgaristan'da Türk-İslam Azınlığına Uygulanan Baskılar Hakkında Uluslararası Hukuk Sempozyumu**, (91-106), Ufuk Matbaası, İstanbul, 1988, s. 93.

⁹¹⁶ **Düştur**, Tertip III, C. 31, Devlet Matbaası, Ankara, 1950, s. 1941-1944.

⁹¹⁷ **Düştur**, Tertip III, C. 30, Devlet Matbaası, Ankara, 1949, s. 1019-1025.

vatandaşına baskı uygulandığını ve onlara zorla Bulgar adları verilerek değiştirildiğini açıklamıştır. Aziz Nesin bunun insan haklarına aykırı olduğunu belirterek Türkçe öğrenimi ve Türkçe konuşmanın da yasaklandığını söylemiştir. Baskı sona erene kadar da iki ülke yazarlarının kültürel ilişkide bulunmayacaklarını belirtmiştir.⁹¹⁸

Bulgaristan'da 1985 yılında başlayan ve Türklere yönelik son hamlelerle yapılan müdahaleleri Türkiye, uluslararası platformlarda gündeme taşımıştır. Amerika ve İngiltere konuya ilgi duymuştur. "Helsinki İzleme Komitesi", "Milletlerarası Af Örgütü", "Avrupa Konseyi" ve "İslam Konferansı Örgütü" de konuya duyarlılığını göstermiştir. Bulgaristan ise köşeye sıkışmasına rağmen Türklere yapılan zulme devam etmiştir. "İslam Konferansı Örgütü", Ocak 1986'daki toplantısında Bulgaristan'da inceleme yapmak amacıyla bir grup oluşturmuştur. Mart 1988 ve Mart 1989'da bu grubun hazırladıkları raporlarda Bulgaristan'daki korkunç manzara gözler önüne serilmiştir. Fakat tatmin edici bir sonuç alınamamıştır.⁹¹⁹ Olumsuz gelişmelere rağmen 1989 yılında Batılı ülkelerden Bulgaristan'a yapılan üst düzey ziyaretler ve Bulgaristan'daki muhaliflerle görüşmeler direnişçileri ve muhalifleri cesaretlendirmiştir. Bu sırada ülkede tansiyon gittikçe yükseliyordu. Komünist rejim tarafından hür dünyanın radyo yayınlarına uygulanan engeller kalkmıştı. Bulgaristan yönetimi oyalama taktiği ile yasaklamaları kaldırmış, bu uygulamayla sanki Bulgaristan'da yasak yok mesajı vermeye çalışmıştır.⁹²⁰

Bulgaristan'da komünist rejimin sona ereceği 10 Kasım 1989 tarihinde yaklaşırken uluslararası tepkiler de artmaya başlamıştır. Londra'da, 112 ülkenin üye olduğu Parlamentolararası Birlik'in 82. sonbahar toplantılarında Türkiye ve 26 Batılı ülkenin dâhil olduğu "Batı Grubu" Bulgaristan'ı ülkesindeki Türklere uyguladığı muameleden dolayı kınamıştır.⁹²¹ Fransa'nın Strasbourg kentinde toplanan "Avrupa Parlamentosu Genel Kurulu" da Bulgaristan'ı Türk azınlığa yaptığı baskılara son vermeye ve Türkiye ile kapsamlı bir göç anlaşması imzalamaya çağırın tasarıyı oy çokluğu ile kabul etmiştir.⁹²² İslam dünyası da duyarlılığını göstermektedir. Bu maksatla "İslam Konferansı" Genel Sekreteri Hamid el Gabid, 43 ülkenin dışişleri bakanlarına birer mesaj göndererek, Bulgaristan'daki Türk azınlığın sorunlarını görüşmek üzere "Birleşmiş Milletler"de toplantı çağrısı yapmıştır.⁹²³

4.2. Bulgar Zulmüne Karşı Teşkilatlanan Bulgaristan Türkleri ve Kurulan Dernekler

Türklerin adlarını değiştirerek son noktayı koymak isteyen rejime karşı direnenler teşkilatlanmaktadır. Bazıları gizli olmak üzere 28 tane dernek ve parti kurulmuştur. Böylece

⁹¹⁸ Aziz Nesin, **Bulgaristan'da Türkler Türkiye'de Kürtler**, s. 19.

⁹¹⁹ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, 19. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, Şubat 2014, s. 860.

⁹²⁰ Şerefli, **Türk Doğduk Türk Öldük**, s. 477.

⁹²¹ **Ayın Tarihi**, 7 Eylül 1989, No: 16.

⁹²² **Ayın Tarihi**, 14 Eylül 1989, No: 10.

⁹²³ **Ayın Tarihi**, 22 Eylül 1989, No: 15.

Türkler bir araya gelerek rejimin Türklere yönelik aldığı kararlara karşılık hak ve hukuk mücadelesi vermeye başlamıştır. Fikir alışverişinde bulunan ve farklı bölgelerdeki Türklerle irtibat sağlayan teşkilat üyeleri Türkiye'nin ve uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışmaktadır. Bu teşkilatlardan bazıları şunlardır:

“Özgürlük Örgütü”, Halim Pasaca tarafından kurulmuştur. Uzun yıllar Sofya'da yaşayan ve üniversitede gazetecilik eğitimi alarak “Yeni Işık”ta çalışan Halim Pasaca, Türk adlarının zorla değiştirilmeden önce yapılan baskı ve zulümlere karşı da gelmiştir. Bu süreçte 12 yıla mahkûm edilmiştir.⁹²⁴

Kırcaalili Muhammed Hüseyinov, Burgas merkezli ve 300 üyeli “Uzunkiş Derneği”ni kurarak Türklerin haklarını barışçı yollarla aramaktadır. Derneğin birçok yönetici ve üyesi mahkûm edilmiştir. Muhammed Hüseyinov 49 yıl hapis ve 3 yıl sürgün ile cezalandırılmıştır. Yine bir başka teşkilat olan “Benkovski Grubu” üyeleri de Belene'ye sürülmüştür. Kuzey Bölgesinde Razgrad ve Torlak'da iki kardeşin kurduğu “Türk Kurtuluş Hareketi” ve “Kuzeydoğu Bulgaristan Müslüman-Türk Dayanışma Derneği”, Türklere yapılan zulmü, cezaya çarptırılıp Belene'ye sürülenlerin listelerini, fotokopilerle çoğaltarak batılı yayın organlarına ulaştırmaya çalışmıştır. Belgeler, BBC ve Türkiye'nin Bulgaristan'daki elçilik ve konsolosluklarına iletilmiştir. Ayrıca Kırcaali'de “Bulgaristan Türklerinin Lenin Komünist Partisi” kurulmuştur.⁹²⁵

“Mücadele Grubu”, Ali Ademov ve oğlu Harun Aliyev tarafından kuruldu. Türklüğü yaşatmak ve örgüt kurma girişiminden her ikisi de 7 yıla mahkûm edildi.⁹²⁶ Şumen'e bağlı Beştepe köyünde öğretmenlik yapan Demir Davidov, “Türk Kurtuluş Örgütü”nü kurmuştur. Örgütün faaliyetleri çerçevesinde asimile politikasına karşı gizli bir direniş başlatılmıştır. Demir Davidov, Sofya yakınlarında bir köye sürülerek cezalandırılmışsa da faaliyetlerine devam etmiştir. İstihbarat raporlarına göre örgütün dağıttığı 2 bin 500 bildiriden sadece 330 tanesi polisin eline geçmiştir. Örgüte üye olan ya da olmayan birçok kişi de ceza almaktan kurtulamamıştır.⁹²⁷

Mustafa Ömer ve arkadaşları, “İnsan Haklarını Koruma Örgütü”nü (Demokratik Liga) kurdular. Kırcaalili olan Mustafa Ömer, Türk adlarının değiştirilme sürecinde Belene'nin de içinde olduğu farklı bölgelere sürgün edildi, mahkûm edildi. Çalıştığı işten çıkarıldı. Kısa zaman içinde örgütlerine birçok kişi katıldı. Açlık grevleri yaptılar. Bulgarların baskılarına karşı mücadeleleri Batılı ülkelerin radyolarında yayınlandı. 1989 Mayıs ayında Türkiye'ye siyasi mülteci olarak

⁹²⁴ Şerefli, **Bulgaristan'daki Türkler (1879-1989)**, s. 257.

⁹²⁵ Zeynep Zafer, “Bulgaristan Türklerinin 1984-1989 Eritme Politikasına Karşı Direnişi”, **Akademik Bakış Dergisi**, 3 (6), Yaz 2010, s. 31, 32.

⁹²⁶ Şerefli, **Bulgaristan'daki Türkler (1879-1989)**, s. 237.

⁹²⁷ Zeynep Zafer, “Bulgaristan Türklerinin 89 Göçünü Hazırlayan Eritme Politikasına Karşı Direnişi”, Neriman Ersoy Hacısalihoğlu ve Mehmet Hacısalihoğlu (Ed.), **89 Göçü Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç**, içinde (199-234), Balkar, İstanbul, Ocak 2012, s. 209.

gelmek zorunda kaldı. Örgütün diğer yöneticilerinden bazıları da yine Türkiye'ye sınır dışı edildiler.⁹²⁸

“Viyanaya 89'a Destek Örgütü”, kurulduğunda başkanlığa oy birliği ile Avni Veli Özgürer getirildi. Hasköylü olan Avni Veli yıllarca hapis yatmış, Türklük davası yüzünden sürgün edilmiş, işinden olmuş birisiydi. O da diğerleri gibi Türkiye'ye sürgün edilenler kervanına katıldı.⁹²⁹ Baskılara karşı ortak ses vermeye başlayan Türkler bir araya gelerek teşkilatlanmalarını devam ettiriyorlardı. Teşkilatlar içinde şüphesiz en önemlisi 1985 yılında kurulan Ahmet Doğan başkanlığındaki “Bulgaristan Türklerinin Ulusal Kurtuluş Savaşı” idi. Teşkilat ülke geneline yayıldı. Komünist sisteme şiddetle düşman olan bu teşkilat 6 ay içinde deşifre oldu ve Ahmet Doğan ile 18 arkadaşı hapse atıldı. Doğan 10 yıl ağır hapis ve 3,5 yıl sürgün ile cezalandırıldı.⁹³⁰ Bu teşkilat 1989 yılının sonunda Ahmet Doğan'ın cezaevinden çıkmasıyla Hak ve Özgürlükler Hareketi olarak partileşmiştir.

Türkler direnişten Bulgaristan yönetimi de baskıdan vazgeçmiyordu. Bulgaristan hükümeti, “İnsan Hakları Derneği” üyesi olduğu gerekçesiyle Sabri Hamdi Mehmet, eşi ve kızını sınır dışı etti.⁹³¹ Durmak bilmeyen baskıları protesto eden 200 Türk açlık grevine gitti.⁹³² Demokrasi döneminde Şumnu bölge müftüsü görevine getirilecek olan Osman İsmail, 20 Mayıs 1989 tarihinde Şumnu'da Türklerin haklarının ve adlarının iade edilmesiyle ilgili bir yürüyüşe katıldı. Bu gösteriye önderlik eden Osman İsmail sorguya alındı ve eziyet edilerek bazı yazılı belgeleri silah zoruyla imzalamak zorunda kaldı. 5-10 yıl arasında hapis cezası verilebileceği bildirildi. Evinden dışarı çıkmama cezası aldı. Jivkov'un iktidardan düşmesi ile ancak evinden çıkabildi.⁹³³ Direnişlerde Bulgar güvenlik güçleri acımasızca silah kullanmaktadır. Fransız AFP ajansının haberine göre baskıyı protesto edenlerin gösterisinde güvenlik güçlerinin ateşi sonucu 6 Türk öldürülmüş, 7 Türk yaralanmıştır.⁹³⁴ Aynı günlerde fırsatını bulup ülkeyi terk ederek, farklı ülkeler aracılığıyla Türk elçiliklerine sığınanlar vardır. Viyana ve Belgrad elçiliklerine Bulgaristan'dan kaçan yaklaşık 500 Türk sığınmıştır.⁹³⁵

Bu süreçte gelişmeleri izleyen muhalif Bulgarlardan da örgüt kuranlar ve Türklerle işbirliği içine girenler olmuştur. Soykırım ve kültür katliamına uğrayan Türklere, Bulgaristan'da destek veren Bulgarların çok az sayıda olduğu görülmüştür. Doğu Bloğunun yıkılma sesleri duyulmaya başlayınca bazı Bulgar aydınlardan Türklere destek mahiyetinde cılız sesler gelmeye başladı. En

⁹²⁸ Şerefli, **Bulgaristan'daki Türkler (1879-1989)**, s. 265-267.

⁹²⁹ Şerefli, **Bulgaristan'daki Türkler (1879-1989)**, s. 315-317.

⁹³⁰ Tatarlı, **Bulgaristan'da Türk Halk Kültürü**, s. 85.

⁹³¹ **Aydın Tarihi**, 5 Mart 1989, No: 4.

⁹³² **Aydın Tarihi**, 18 Mayıs 1989, No: 17.

⁹³³ Osman İsmail, **Şumnu ve Tarihte Bıraktığı İzler**, İzmir, 2014, s. 9.

⁹³⁴ **Aydın Tarihi**, 22 Mayıs 1989, No: 14.

⁹³⁵ **Aydın Tarihi**, 25 Mayıs 1989, No: 11.

anamlı desteği ise yazar Blaga Dimitrova verdi. Blaga Dimitrova, 1951 yılında Nazım Hikmet'in Bulgaristan'ı ziyaretinde ona refakat eden kişiydi.⁹³⁶

4.3. Doğu Blokunun Dağılmasına Doğru "Büyük Göç"

Doğu bloku dağılmadan önce bu cephede bazı gelişmeler oldu. 11 Mart 1985 tarihinde SBKP'nin başına Mihail Gorbaçov getirildi. Yenilikçiydi ve eskilere karşıydı. Halka dayalı bir sistem istiyordu. Rejimde değişime giderek "Glasnost" (açıklık, şeffaflık) ve "Perestroyka" (yeniden yapılanma) ilkesiyle Sovyetleri geçmiş komünist liderlerden farklı bir noktaya getirdi. 1986 yılında "Glasnost", 1987 yılında da "Perestroyka" ile değişime başlayan Sovyetlerin bu tutumu ile doğu blokunda kıpırdanmalar, çoğu ülkede de Rus karşıtı gösteriler başladı. Rusların en sadık iki ülkesi Doğu Almanya ve Bulgaristan'dı. İkisi de diğer doğu bloku ülkeleri gibi uzun zaman diliminde dağılmayıp kısa ve eşzamanlı gelişmelere sahne oldu. 9 Kasım 1989'da iki Almanya arasındaki "Berlin Duvarı" yıkıldı. Seyahat ve göç serbest edildi. 14 Ocak tarihinde de duvar yıkılmaya başladı.⁹³⁷ 10 Kasım 1989 tarihinde Bulgaristan'da da Jivkov'un devrilerek demokrasi dönemine geçilmesinden 6 ay kadar önce Başbakan Turgut Özal'ın "Bulgaristan Türklerinin hepsini alabiliriz." demesi ve zulmün zirveye ulaşması ile Türkiye ile Bulgaristan arasındaki gerginlikler had safhaya ulaştı ve yüzbinlerce Bulgaristan Türkü, Türkiye'ye göç etmek üzere Kapıkule'ye yığıldı. 1989 yılının yaz aylarında Bulgaristan'dan gelenlerin sayısı 300 bini geçti.⁹³⁸ 21 Ağustos 1989 tarihinde Türkiye, sınırını Bulgaristan'dan gelenlere kapattı. Turgut Özal sınırı kapatma kararını Todor Jivkov'u masaya çekmek için aldıklarını belirtti.⁹³⁹

Rejimin göçe zorladığı Türklerle ilgili olarak Bulgar ve farklı ülkelerdeki yabancı aydınların görüşleri aynı noktada birleşmektedir: Komünist rejimin uyguladığı haksız baskı. Göçün en önemli sebebinin komünist rejimin ilk yıllarındaki olumlu havasını bırakıp baskıcı bir döneme girmesi olarak görülmektedir. Rejim, 1948 yılında eğitim sistemini değiştirdi ve Marksist-Leninist prensipler üzerine kuruldu. Hükümet ülke genelinde basın yayın, radyo, sinema ve kitap yayınlarını kontrol altına aldı.⁹⁴⁰ Komünizm döneminde özellikle Todor Jivkov'un işbaşına geçmesiyle baskılar şiddetini artırarak devam etti. Yasaklar, sürgünler, zulüm ve işkencelerle geçen yıllar, 1984-1989 yılları arasında Türklerin adlarının Bulgarcaya çevrilmesi, geleneksel kıyafetlerinin yasaklanması ve Türkçe konuşmanın cezalandırılması noktasına getirdi. Bu yüzden komünist dönemin son aylarında 300 bin kişinin üzerinde Türk Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etti.⁹⁴¹

⁹³⁶ Şerefli, **Bulgaristan'daki Türkler (1879-1989)**, s. 664.

⁹³⁷ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s. 804-817.

⁹³⁸ **Ayın Tarihi**, 20 Ağustos 1989, No: 4.

⁹³⁹ **Ayın Tarihi**, 22 Ağustos 1989, No: 1.

⁹⁴⁰ Maya Kosseva vd., "Catching Up with the Uncatchable: European Dilemmas and Identity Construction on Bulgarian Path to Modernity", Marko Hajdinjak vd., (Ed.), **Modernity and Tradition: European and National in Bulgaria**, içinde (13-64), IMIR, Sofia, 2012, s. 27.

⁹⁴¹ Mila Mancheva ve Evgenia Troeva, "Migrations to and from Bulgaria: The State of Research", Marko Hajdinjak (Ed.), **Migrations, Gender and Intercultural Interactions in Bulgaria**, içinde (13-60), IMIR, Sofia, 2011, s. 14.

Birçok yasakla birlikte camileri kilit altına alınan yüzbinlerce Türk göçe zorlanarak doğup büyüdükleri topraklardan koparıldı.⁹⁴² Vakıflarına el konulan, medreseleri kapatılan Türklerin 2 bin 300 camisinden 100 tanesi açık kalmıştı. Bunlara da sadece yaşlıların ibadeti için izin veriliyordu ki kadınlar evde ibadet edebiliyordu. Demokrasi dönemiyle birlikte 152 bin Türk geri döndü.⁹⁴³ Yüzde 9 olan Türk nüfusu, 1989 göçüyle yüzde 3,4'e (280 bin) düşmüştür.⁹⁴⁴ Ancak net rakamların verilemediği anlaşılan bilgilerde Türklerin nüfusuyla ilgili resmi rakamların sağlıklı olmadığı görülmektedir. Komünizmin baskısını giderek artırdığı 1970'li yıllarda etnik kökenlere gerekli hakların verilip verilmediğinin sorgulandığı Bulgaristan'da 1975 sayımlarına göre 630 bin Türk vardı. Bunlardan da 400 bin kişi Türkçe konuşuyordu.⁹⁴⁵

Göçle birlikte ülkedeki Türklerin sınıra yığılması Bulgar yönetimini telaşlandırmıştır. Tarım ve orman işkolu ve inşaat sektörünün Türklerin elinde olması zaten sıkıntılı olan Bulgar ekonomisini daha da kötüye götürecektir. Bu arada tarım ekonomisi felç olmuştur. Öyle ki ineklerin sağılması için Bulgar öğretmenler görevlendirilmiştir. Yüksekokul mezunu gençler tarlada hasat yapmaya başlamıştır. Fabrikalar kapatılmış ya da başka şehirlerden getirilen Bulgarlar çalışmaya başlamıştır. Şoförlerin Türk olması da otobüs seferlerinin aksamasına ve birçok yerde seferlerin kaldırılmasına yol açmıştır.⁹⁴⁶ Göç Bulgaristan'ın ekonomisini vurmuştu. Belçika'da çıkan "Avrupa'da İnsan Hakları" adlı dergide yayınlanan bir makalede "Bulgaristan, göç nedeniyle ekonomik açıdan zayıflamış, politik olarak da parçalanmıştır." yorumu yapılmıştır.⁹⁴⁷ Ekonomiye indirilen göç darbesi demokrasi döneminde de devam edecek ve Bulgaristan birkaç kez ekonomik sekteye sahne olacaktır.

Yüzbinlerce kişinin göç etmesi farklı problemleri de birlikte getirecektir düşüncesi oluşmuştu. Ancak Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye olan bağlılıkları ve göçlerle yaşanan birçok zorluğa rağmen asırlardan beri sıkı bağların oluşturulması Türkiye'ye göç edenlerin önemli bir problemle karşılaşmadıklarını hatta kolay uyum sağladıklarını göstermektedir. 1989 yılında Türkiye'ye göç eden Bulgaristan Türklerinden bazıları ile yapılan görüşmelerde elde edilen bulgular yüz yıllık ayrılığa rağmen Türkiye'deki soydaşlarıyla benzer tutum ve davranış sergilemeleri, kendilerine olan güvenlerini korumaları İslamiyet, Türklük ve köklü geçmişe dayanan geleneklerinden kaynaklanıyordu.⁹⁴⁸

⁹⁴² Patricia M. Wald, "One Nation Indivisible, with Liberty and Justice for All: Lessons from the American Experience for New Democracies", **Fordham Law Review**, Vol. 59, Issue 2, Article 3, 1990, s. 283.

⁹⁴³ Janice Broun, Muslims in Post-Communist Bulgaria, **Religion in Eastern Europe XXVIII**, 1 (February 2008), s. 51.

⁹⁴⁴ Elena Andreevska, **The National Minorities in the Balkans under the European and UN System of Protection of Human and Minority Rights**, Magor, Skopje, 1998, s. 280.

⁹⁴⁵ Andreevska, a.g.e., s. 202.

⁹⁴⁶ Şerefli, **Türk Doğduk Türk Öldük**, s. 482.

⁹⁴⁷ **Aynı Tarihi**, 24 Eylül 1989, No: 7.

⁹⁴⁸ Beğlân Toğrol, **112 Yıllık Göç (1878-1989)**, Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1989, s. 67.

4.4. Doğu Bloğunun Dağılması ve Bulgaristan'da Demokrasi Dönemi

3 Kasım 1989 tarihinde Bulgaristan'ın başkenti Sofya'da, ilk kez demokrasi ve reform istemiyle bir gösteri düzenlendi.⁹⁴⁹ Daha sonra 10 Kasım 1989 günü Sofya'da halk meydanları doldurdu. Komünist partisinin binasına saldırdı ve Todor Jivkov'un baskıcı rejimi sona erdi. Bulgaristan'da demokrasi ve çok partili hayata geçildi. Hıristiyan Bulgarlar kiliseleri, Müslümanlar camileri doldurdu. Dualar edildi. Bulgaristan'da görevinden alınan eski Devlet Başkanı Todor Jivkov'un yolsuzluk suçundan yargılanması istendi. Serbest seçimler yapılmasını da isteyen yaklaşık 100 bin kişilik topluluk başkent Sofya'da yine bir gösteri düzenledi. Gösteriye Türkler de katıldı.⁹⁵⁰ Bulgaristan'da yeni bir dönem başladı.

Çok partili dönemle birlikte kurulan siyasi partiler arasında sosyalist olanlar ve eski komünistler de vardır. Milliyetçi söylemleriyle Bulgar ırkçılığı yapanların da olduğu politika sahnesinde Türklerin kurduğu partiler de görülmektedir. Bunların birçoğu ise tabela partisi olarak kalmıştır. Türklerin büyük desteğini alan Ahmet Doğan başkanlığında kurulan Hak ve Özgürlükler Hareketi (HÖH) girdiği seçimlerde mecliste üçüncü parti olarak protokoldeki yerini almıştır ve koalisyonların en önemli ortağı konumuna gelmiştir. HÖH yerel seçimlerde de birçok yerde belediye başkanlıklarını kazanmaktadır. Parlamentoda görev yapan Türkler azınlık haklarını dile getirmektedir.

1991 yılında yeniden düzenlenen Bulgaristan Anayasası'na göre (36. Madde, 2. Fıkra) Türklerin kendi dillerinde eğitim hakkı vardır.⁹⁵¹ Bulgaristan, BM Uluslararası azınlık hakları antlaşmasını imzalayarak etnik azınlıkların kendi kültür, din ve dillerini yaşatma konusunda devlet garantisi vermiştir.⁹⁵² Demokrasi döneminin ilk günlerinde okullarda Türkçe eğitim için yüz bin civarında isteğin olduğu ve gerekli girişimlerin yapıldığı görülmüştür. Ancak Türkçe'nin seçmeli ders olması, seçmeli derslerin not ortalamasına yansımaması ve seçmeli bir dersi alan öğrencinin uluslararası önemi bilinen ve revaçta olan bir başka seçmeli dersi (mesela İngilizce gibi) alamayacak olması öğrenci velilerini ikileme içine sokmuştur. Evde Türkçe zaten konuşuluyor düşüncesi ve sınıflarda Türkçe dersinin okutulması için belli bir öğrenci sayısının altına düşülmemesi zorunluluğu da Türkçe eğitimi almak isteyenlerin sayılarını on binlerin altına düşürmüştür.

Müslümanların din adamı ihtiyacını karşılamak için Mestanlı, Şumnu ve Rusçuk'ta birer İmam Hatip ve Sofya'da bir Yüksek İslam Enstitüsü açılmıştır. Dini okulların açılmasında öncülük eden ise komünizmin son demokrasi döneminin ilk başmüftüsü Nedim Gencev'dir. Bulgaristan

⁹⁴⁹ **Aynı Tarihi**, 3 Kasım 1989, No: 14.

⁹⁵⁰ **Aynı Tarihi**, 18 Kasım 1989, No: 12.

⁹⁵¹ Tamamı için bkz. Bulgaristan Anayasası <http://www.parliament.bg/en/cnst>

⁹⁵² "Bulgaristan Azınlık haklarını tanıdı", **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 15-21 Ekim 1997, s. 2.

Başmüftülüğü, İslam ülkeleri ile yaptığı işbirliği sayesinde Bulgaristan Türklerinin dini alanda gelişmesine katkı sağlayacak çalışmalar yapmaktadır. Bu ülkelerin başında doğal olarak Türkiye gelmektedir.⁹⁵³ Ülkedeki Müslümanların yaşananlardan çok zarar gördüğünü belirten Aleksandre Popovic, “Bu yüzden İslam Bulgaristan’ın politik hayatında müspet bir rol oynamamıştır. Türk-İslam etkisi hariç dışardan hiçbir İslami propaganda Bulgaristan Türklerini etkilememiştir.” demektedir.⁹⁵⁴

Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç edenlerin sayısının birçok kaynakta ifade edildiği gibi 300 ile 400 bin arasında değil bu sayının çok üzerinde olduğu söylenmektedir. Bulgaristan ekonomisinin çökmesi ile ülkeden zorunlu olarak göç ettirilen Türklerden başka Bulgarlar da göç etmeye başlamıştır. Türkiye’ye ise gizli olarak devam eden bir göç vardır. Kırcali Belediye Başkanı Rasim Musa işsizlik sorununun gizli göçü tetiklediğini belirtmiştir. Türkiye’ye gizli göç artarak devam etmiştir.⁹⁵⁵ Bazı bölgelerde yaşanan göç inanılmaz boyutlara varmıştır. Gizli göç ile Kırcali’de elli köy boşalmıştır. Bu köylerin kayıtları belediyeler tarafından silinmektedir.⁹⁵⁶ Boşalan köyler yapılan hırsızlıkları önlemek amacıyla jandarma tarafından koruma altına alınmıştır.⁹⁵⁷

Türkiye ile Bulgaristan arasındaki görüşmeler ve uluslararası baskıların sonucu olarak Bulgaristan’ın sert politikasını yumuşatması ile Türkiye’ye göç edenlerin bir kısmı Bulgaristan’a tekrar dönmüştür. Çifte vatandaşlık kazanan göçmenler ekonomik sıkıntı içindeki Bulgaristan’da işsizliğin olması sebebiyle gizli göçle Türkiye ve Batılı ülkelere gitmeye devam etmektedir. Bazı Türklerin Bulgar adlarını değiştirmedikleri bilinmektedir. Bu sayede Avrupa ülkelerinde kolay iş bulabildikleri ve Bulgaristan içinde kendilerini rahat hissettirdiği, ticari faaliyetlerinde kolaylık sağladığı düşüncesiyle böyle bir tercihte buldukları belirtilmektedir.

Politika hayatına baktığımızda çok partili dönemde yapılan seçimlerde HÖH, oylarını artırarak hep üçüncü parti konumunda ve milletvekili sayısı da 240 sandalyeli mecliste genelde 40’a yakın sayılarda olmaktadır. Son genel seçimlerden önce Ahmet Doğan genel başkanlığını Lütvi Mestan’a devretmiştir. 12.05.2013 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimlerinde HÖH yeni lideri Lütvi Mestan’ın girdiği ilk yarışta yüzde 11.29 oy oranıyla yine üçüncü parti olmuştur. 240 sandalyeli parlamentoda 36 milletvekilliği kazanmıştır. Bu seçimde HÖH, Sofya’dan ilk defa milletvekili çıkarmıştır.⁹⁵⁸ Aslında bu son seçimde HÖH’ün milletvekili sayısının 40’ın üzerine çıkması bekleniyordu. Partiden ayrılarak Hürriyet ve Şeref Halk Partisi (HŞHP)’ni kuran Kasım Dal ve Korman İsmailov, HÖH’ün yüzde 2’ye yakın bir oy kaybına neden olmuştur. HÖH,

⁹⁵³ Bkz. EK 35. Türkiye’nin katkılarıyla yapılan Şumnu İmam Hatip Lisesi’nin ek binası.

⁹⁵⁴ Popovic, a.g.e., s. 94.

⁹⁵⁵ “Gizli Göç Devam Ediyor”, **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 20-26 Ağustos 1997, s. 1.

⁹⁵⁶ “Türkiye’ye gizli göç her geçen gün artıyor”, **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 4-10 Nisan 1997, s. 2.

⁹⁵⁷ “Boşalan Türk köylerini jandarmalar koruyacak”, **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 26 Mart-1 Nisan 1997, s. 2.

⁹⁵⁸ Beynur Süleyman, “Yeni meclis 21 Mayıs’ta ilk defa toplanıyor”, **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 20-26 Mayıs 2013, s. 1, 4.

Koalisyon hükümetinde Çalışma ve Sosyal Politika Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı ve Çevre Bakanlığı'nı elde etmiştir.⁹⁵⁹ Avrupa Parlamentosu seçimlerinde ise HÖH diğer seçimlere göre daha yüksek oranda oy almaktadır. Girdiği seçimlerde 3 ya da 4 vekili AP'ye gönderen HÖH 25 Mayıs 2014 tarihinde yapılan AP seçimlerinde yüzde 17,14 oranında oy alarak Filiz Hüsmenova, Necmi Ali, İlhan Küçük ve İskra Mihaylova'yı vekil olarak AP'ye gönderdi.⁹⁶⁰

Bulgaristan'da 25 Ekim 2015 tarihinde 2 turlu yapılan yerel seçimlerde ise Kırçali belediyesi ile birlikte 33 belediye başkanlığını kazanan HÖH aldığı yüzde 12'lik oy oranıyla 3. büyük parti konumunu korudu.⁹⁶¹ Türkiye'nin Suriye sınırında Rus uçağını düşürmesini savunmasından dolayı HÖH başkanlığından olaylı bir şekilde alınarak partiden ihraç edilen Lütvi Mestan'dan sonra HÖH, Çetin Kazak, Ruşen Rıza ve Mustafa Karadayı'dan oluşan üçlü kurul tarafından Nisan 2016 sonundaki kurultaya kadar yönetildi.⁹⁶² HÖH başkanlığına daha önce partisinin bir süre gençlik kolları başkanlığını da yapan Mustafa Karadayı seçildi. Türkiye lehine casuslukla suçlanan Lütvi Mestan, iddiaları kabul etmeyerek politikada kaldı ve HÖH'ten ayrılan arkadaşları ile Sorumluluk Özgürlük ve Hoşgörü için Demokratlar Partisi'ni (DOST) kurdu. Lütvi Mestan ile birlikte 6 milletvekili HÖH'den ayrılınca HÖH'ün meclisteki sayısı da 30'a düştü. Bu ayrılıklarla girilen Mart 2017 seçimlerinde DOST seçim barajını geçemedi HÖH'ün oyları da 8,94'e düştü ve 26 milletvekili ancak çıkarabildi ve mecliste dördüncü parti oldu.

Demokrasi ile birlikte etnik problemleri savunan milletvekillerinin meclise girdikleri, Türklerin bakan, bakan yardımcılığı koltuğuna oturduğu, meclis komisyonlarında başkanlık yaptıkları, vali ve vali yardımcısı oldukları, belediye başkanlıklarını kazandıkları, üst düzey görevlere geldikleri dönem başlamıştır.⁹⁶³ Artık Türkler açık haklarını demokrasi ile alacak noktadadırlar. Öyle ki 1984 sonlarında başlayan ve 1989 yılı Mayıs ayında ülke genelinde Türklerin ve demokrasi yanlılarının eylemlerine sahne olan Bulgaristan'da HÖH Başkanı Lütvi Mestan, partisinden ayrılmadan önce bir açıklama yapmıştır. "Mayıs Olayları'nın sadece Türkler için değil, Bütün Bulgaristan Halkları için bir mücadele olduğunu, bu açıdan devlet protokolü ile anılması gerektiğini savunmuştur. Bulgaristan halklarının "Mayıs Olayları"nda şehit düşenlere saygı borçları olduğunu belirtmiştir.⁹⁶⁴

HÖH ve Türklere karşı politikası ile taraftar toplayan ve oy alan ırkçı ATAKA partisi de komünizm dönemi Bulgar ırkçılığını hortlatan bir parti olarak sahnede yerini almıştır. Müslümanların kutsallarına saldırarak, hakaret ederek oy almaya çalışan bir politika izleyen

⁹⁵⁹ Beynur Süleyman, "Yeni Hükümet Devleti Yeniden Düzenliyor", **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 3-9 Haziran 2013, s. 1.

⁹⁶⁰ Mehmet Ömer, "AP'de aşırı sağ depremi", **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 26 Mayıs-1 Haziran 2014, s. 1. 2.

⁹⁶¹ "Büyük Belediyeleri GERB aldı, Kırçali yine HÖH'ün", **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 26 Ekim-1 Kasım 2015, s. 1, 2.

⁹⁶² "HÖH'te üçlü yönetim dönemi", **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 4-10 Ocak 2016, s. 2.

⁹⁶³ "Bulgaristan Türklerinin Devlet İdaresine Gerçek Katılımı", **Kaynak Tarih, Kültür, Edebiyat ve Sanat Dergisi**, 5, (Temmuz-Ağustos 2001), s. 2, 3.

⁹⁶⁴ "Lütvi Mestan: Mayıs olayları devlet protokolü ile anılmalı", **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 6-12 Mayıs 2013, s. 2.

ATAKA'nın HÖH'ün oylarını kemikleştirdiği gözlenmektedir. ATAKA'nın lideri Volen Siderov, gazeteci ve yazar kimliğiyle tanınmaktadır. 2005 yılında kurulan partinin adından da anlaşılacağı gibi "ismiyle müsemma"dır, yani saldırı, hücum anlamında devamlı Türklere ve azınlıklara saldıran bir partidir. Parti liderinin eski komünistlerin ve devlet içindeki derin yapılanmanın adamı olduğu belirtilmektedir.⁹⁶⁵

Komünizm döneminde oluşturulan algı ile 2000'li yıllara kadar Bulgarlarda sınır komşusu ülke olan Türkiye'yi yanlış tanıma devam etmişse de bu olumsuz tavır yavaş yavaş sona ermektedir. Türkiye'den yapılan bavul ticareti, Türkiye'nin farklı bölgelerine yapılan turizm amaçlı geziler ve İstanbul-Sofya yolu üzerindeki ticari gelişme iki ülke insanını yakınlaştırmakta ve birbirlerini daha iyi tanıma fırsatı sağlamaktadır.

4.5. Türk Aydınlarının Demokrasi Dönemindeki Tavrı

Kasım 1989'da Bulgaristan'da komünist yönetimin düşmesi ve çok partili döneme geçilmesi ile eski komünistler de yeni rejim içinde yerlerini almaya başladı. Bulgar aydınlardan özeleştiriy yaparak geçmişteki hatalarından bahsedenler olduğu gibi sosyalizmi savunanlar da önemli bir oranda güç sahibi olarak varlıklarını devam ettirmektedirler. Bu arada Türk aydınlar da demokrasi döneminde birbirlerini komünist, yağcı, ajan diye suçlamaya başlamıştır. Yine de Türk aydınlar kısa bir süre içinde toparlanarak Bulgaristan Türkleri için bir araya gelip önemli kararlar almaya başladılar. Komünizm döneminin etkili parti üyesi Türklerden 180 derece dönüş yapanlar olduğu gibi hem eski rejime hem de Türklerin hakkına sahip çıkanlar da görülmektedir. Az sayıda da olsa şiddetle eski rejimi savunanlar da görülmektedir.

Bulgaristan'da komünizm döneminin en etkili isimlerinden Nüvvab mezunu ateist İsmail Cambazov, demokrasi dönemiyle birlikte uhrevi hayat tarzını benimsemiştir. Günlerini Sofya'da Banyabaşı Camisi civarında, bazen cami cemaatına vaazlar vererek geçiren İsmail Cambazov, başmüftülükte de görev yapmaktadır. İmam Hatiplerin ve Yüksek İslam Enstitüsü'nün açılmasında ve bu kurumlardaki eğitimde önemli rol oynayan Cambazov, Yüksek İslam Enstitüsü rektörlüğü de yapmıştır. Komünizm dönemindeki yaşantısından devamlı örnekler vererek "Şu eller komünizme çok hizmet etti." diyen Cambazov, okuyarak komünist olduğunu, dangalaklığından komünist olduğunu itiraf etmiştir.⁹⁶⁶ İsmail Cambazov, kaleme aldığı birçok eserde, komünizm dönemiyle ilgili gerçekleri gün yüzüne çıkarmaktadır.

⁹⁶⁵ Semra İbryam, **AB'ye Uyum Sürecinde Bulgaristan'da Değişen Azınlık Hakları Anlayışı ve Yükselişe Geçen Milliyetçiliğin Siyasal Tezahürü: Ataka**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 105-107.

⁹⁶⁶ İsmail Cambazov ile kişisel görüşme, 24 Ağustos 2012.

Mehmet Beytullov, hayatının son zamanlarında gerek Bulgaristan Türklerinden gerekse Türkiye Türklerinden birçok üniversiteli öğrencinin yaşadığı Sofya'nın Students Grad bölgesinde çöplerden yiyecek topladığını görenler olmuştur. Geçmiş hakkında pek fazla bilgiye sahip olmayan Türk öğrenciler zaman zaman Mehmet Beytullov'a yardımda bulduklarını anlattılar. 2013 yılı Mayıs ayında ölen Mehmet Beytullov'un cenazesinde ise oğlunun Hıristiyan haçını eliyle kaldırarak İslamiyet'le bağdaşmayan sözler sarf etmesi karşısında bazı Türk aydınlarının tepki verdiği ve cenazenin mezara konulma aşamasına iştirak etmedikleri belirtilmiştir.⁹⁶⁷

Bir dönem TKP'de etkili bir konuma getirilmek istenen ve bu amaçla Moskova'ya gönderilen İbrahim Yalimov, 1989 sonrası dönemde Sosyalist Parti'den milletvekili seçildi. Sofya Yüksek İslam Enstitüsü'nde çalıştı ve Rektör oldu.⁹⁶⁸ "İbrahim Yalimov, İslam Enstitüsü rektörü oldu. Komünizmden vazgeçti." diyen İsmail Cambazov, Yalimov'u Yüksek İslam Enstitüsüne ilk önce rektör yardımcısı olarak kendisinin aldığını ve camiye gelme şartı koştuğunu belirtmiştir. Yalimov'un utanarak ve sıkılarak camiye girdiğini vurgulayan Cambazov, Yalimov'u rektörlük görevinden ayrıldıktan sonra Teravîh namazlarında göremediğini ve namazı bıraktığını düşünmektedir.⁹⁶⁹ İbrahim Yalimov, 1989 sonrasında Türkçeyi ön plana almaya başlamıştır. Ana dilin haklılığına vurgu yapmaktadır. Yazdığı eserlerde İslam ve Demokrasi'den bahsetmektedir. Azınlıkların hak ve özgürlüğünü, Türklerin dinî, etnik ve kültürel kimliklerini savunmaktadır.⁹⁷⁰

İbrahim Tatarlı, komünizm döneminde de sonrasında da Bulgaristan Türklerinin en önde gelen isimlerinden birisidir. Tatarlı, komünizm döneminde Türklüğünden, Türk milliyetçiliğinden ödün vermeyen bir sosyalist olarak bilinmektedir. 1989 sonrasında çizgisinde çok fazla değişikliğin olmadığı sadece demokrasi dönemiyle birlikte Türkçülük yönünde biraz daha ağırlıklı olduğu görülmektedir. Yüksek İslam Enstitüsü'nde dersler vermiş ve HÖH milletvekilliği yaptığı dönemlerde Türk ve İslam kültürünü öne çıkartmıştır.

Yaşı 100'e yaklaşan Bilal Şen aynı komünist çizgisini korurken yılın altı ayını Rusya, altı ayını da Bulgaristan'da geçirmektedir. İsmail Cambazov, Bilal Şen ve İbrahim Tatarlı için "Sosyalist düşüncelerini aynen koruyorlar." derken, Bilal Şen'in anadan doğma komünist olduğunu ve Türklükle uzaktan yakından ilgisinin olmadığını altını çizerek vurgulamaktadır. Tatarlı'nın demokrasi döneminde Milliyetçi ve antikomünist görüldüğünü ancak camiye hiç girmediğini, kendisinin ise camiye yöneldiğini anlatmaktadır. Bunu da "takdir-i İlahi" olarak değerlendirmektedir.⁹⁷¹ İbrahim Tatarlı 24 Mart 2013 tarihinde, 88 yaşında hayatını kaybetmiştir.

⁹⁶⁷ Sabri Alagöz ile kişisel görüşme, 19 Temmuz 2013.

⁹⁶⁸ "Doç. Dr. İbrahim Yalimov 75 yaşında", **Hoşgörü Dergisi**, (25), (Ocak-Şubat-Mart 2009), s. 3.

⁹⁶⁹ İsmail Cambazov ile kişisel görüşme, 24 Ağustos 2012.

⁹⁷⁰ Mehmed Ömer, "Kimlik Dildir", **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 10-16 Haziran 2013, s. 1.

⁹⁷¹ İsmail Cambazov ile kişisel görüşme, 24 Ağustos 2012.

Selim Bilâlov, daha sosyalizm döneminin ilk yıllarında, adaletli olduğuna derinden inanarak, komünizme gönül vermişti. Ancak daha sonraları, sinsi sinsi yürütülen asimilasyon politikasını, biraz geç de olsa anlayabilmiştir. Zorunlu Bulgarlaştırma sürecinde ise komünist partisine verdiği hizmetlerden dolayı pişmanlık duydu. Daha önceleri Türkiye'ye göç etmiş olan kızı Zehra ve oğlu Orhan'ın yanına gitmek istedi. Parti, izin vermeyince üzüldü ve sinir krizi geçirdi. Bilek damarlarını keserek intihara teşebbüs etti. İntihar fikrinden vazgeçemediği anlaşılan Bilalov, 1987'nin 15 Ocak gecesinde, kendisine zorla yazdırılan ateizm konulu kitaplarını yırtmış, üstlerinde "Yalan, yalan, yalan!" diye bir pusula bırakmış ve üçüncü katta bulunan dairesinden kendini aşağıya atmıştır. Parti merkez yönetimi, yıllarca Türk azınlığına uyguladığı demagojiye başvurarak, intiharın sebebini çok iyi bilmelerine rağmen Selim Bilalov'a büyük bir cenaze töreni düzenlemiştir.⁹⁷²

Komünizm döneminin son başmüftüsü Nedim Gencev, demokrasi döneminin de ilk başmüftüsü olarak Yüksek İslam Enstitüsü ve İmam Hatiplerin açılmasında önemli bir rol oynadı. Başmüftülükten ayrılmak zorunda kalmasına rağmen birkaç defa mahkeme kararıyla tekrar başmüftülüğe dönmüşse de seçimler sonucunda başmüftülük görevini bırakmıştır. Mücadelesini sürdüren Nedim Gencev kendi köyünde özel bir kolej açmış ve Sofya'da bir ofiste, alternatif bir başmüftülük faaliyeti adı altında çalışmalarını sürdürmektedir. Faaliyetlerinde Suudi Arabistan'dan aldığı maddi desteğin önemini de kendisi bizzat açıklamıştır.⁹⁷³

Birçok eski komünist, demokrasi ile birlikte Türklüklerini ve dinî inançlarını hatırlamaya başlamıştır. Buna rağmen eski hayatlarında bir değişiklik olmayan, komünist partisinde görev almış ve Sofya'da gözlerden uzak bir şekilde yaşamaya devam eden Türkler de vardır.

Mülteci Türklerden Halil Gürsoy, 1989 sonrası perişan bir aile yaşantısı içinde, kilisenin verdiği yemekle karnını doyuran sefil bir duruma düşmüştür. TKP'nin radyosunda yıllarca spikerlik yapan Gürsoy'a sahip çıkan birileri olmamıştır.⁹⁷⁴ Tuğrul Deliorman son yıllarını kötü bir şekilde geçirmeye başlamış ve 1987 yılında Sofya'da ölmüştür. Sofya yakınlarında bir köyde yaşayan oğlunun durumunun da pekiyi olmadığı anlatılmaktadır.

Mülteci Türklerden biri olan Halis Okan, komünizm döneminde mahkûm olmasına rağmen çok az kişinin sahip olacağı gösterişli ve lüks bir hayata kavuşmuştur. Halis Okan, demokrasi dönemiyle birlikte Bulgaristan'ın en zenginleri arasına girmiştir. 2000'li yıllarda ölmeden önce, siyasi bir partisi, yedi tane gazetesi, bir tanesi dinî olmak üzere üç vakfı, banka, otel, mağazalar, çiftlik ve değişik ülkelerden gelen konuklarını ağırladığı Sofya'nın farklı yerlerinde evleri vardı. Antika koleksiyonu, bir devlet galerisinde sergilenmekteydi. Todor Jivkov döneminin emniyet

⁹⁷² Cambazov, **Bulgaristan Türk Basını**, s. 415-417.

⁹⁷³ Nedim Gencev ile kişisel görüşme, 22 Temmuz 2013.

⁹⁷⁴ Alper, **Mülteci Komünist**, s. 138.

müdürleri onun emrine girmiş ve ona hizmet ediyordu. Halis Okan'ın komünist yöneticilerin paralarını aklayarak bu duruma geldiği ifade edilmektedir. Demokrasi dönemiyle birlikte Halis Okan, sosyalizm destekli yeni bir din ile adından söz ettirmiş ve Marks, İsa, Muhammed üçlemesiyle kendisine 14 yıldır vahiy geldiğini iddia ederek Balkanlardan bütün dünyaya bu dini yaymaya çalışmıştır.⁹⁷⁵

Türkiye'ye geri dönen birkaç mülteci den birisi olan Osman Rauf Alper, 1949 yılında Türkiye'den kaçarak gittiği Bulgaristan'dan birkaç defa Türkiye'ye dönmek için girişimde bulunmuştur. Ancak 1992 yılında giriş yapabildiği Kapıkule sınır kapısında eşyalarını taksiye yükledikten sonra çeşmede elini yüzünü yıkamış ve kendine gelip toparlanınca sınır bölgesindeki otların arasına girerek, kimseye görünmeden, diz çöküp yurt toprağını öpmüştür. Doğu Bloku dağıldıktan sonra komünizmin düşünüldüğü gibi ideal bir sistem olmadığı anlaşıldığında Yaşar Kemal'in "Ben eskiden de Sovyetler'de bazı şeylerin iyi gitmediğini görüyordum." demesini çok ucuz bir düşünce olarak değerlendiren Mülteci Türklerden Osman Rauf, "Çünkü komünist sistemde doğru dürüst düşünmeniz bile engellenir." demiştir.⁹⁷⁶ Osman Rauf Alper Türkiye'ye döndükten sonra kaleme aldığı "Mülteci Komünist" kitabında anılarını anlatmış ve hayata gözlerini Türkiye'de yummuştur. Mülteci Türklerden Osman Rauf Alper ve Sıtkı Tuzcu Türkiye'ye dönebilmiştir. Diğerleri ise Bulgaristan'da kalmıştır. Mülteci Türklerin nerdeyse hemen hepsi ölmüştür.

Aziz Nesin, TKP'nin başına getirilmesi hesap edilen, birçok kişi gibi arkadaşları tarafından casuslukla suçlanan ve ateist olduğu düşünülen birisiydi. Aziz Nesin'in oğlu Ateş Nesin, babasının komünist fikirleri savunduğunu ancak ateist olmadığını söylemiştir. Babasının anlamadığını belirten Ateş Nesin, Aziz Nesin'in domuz eti yemediğini, notlarını eski yazıyla yani Osmanlı Türkçesiyle tuttuğunu anlatırken babasının yeterince bilinmediğini vurgulamıştır.⁹⁷⁷ Aynı Aziz Nesin sık sık ziyaret ettiği doğu bloku ülkelerindeki bir gezisi sırasında Kosova Meydan Muharebesi'nin yapıldığı yerde Sırp gazeteciler yakından tanıdıkları Aziz Nesin'e "Osmanlılar azdı. Bir denge yoktu. Murad'ın ordusu nasıl oldu da galip gelebildi?" diye bir soru yöneltilmişlerdir. Aziz Nesin, bu soruyu "İmanlarından gelen bir güçle yendiler!.." şeklinde cevaplamıştır. Sırlar buna çok şaşırmıştır.⁹⁷⁸

⁹⁷⁵ Aydın, "Bulgar Mafyasının Türk Peygamberi Kızıl Halis", s. 18.

⁹⁷⁶ Alper, **Mülteci Komünist**, s. 12.

⁹⁷⁷ Ahmet Dinç ve Osman İridağ, "Babam Ateist Değildi", **Aksiyon Dergisi**, (3-9 Temmuz 1999), s. 34-39.

⁹⁷⁸ Abdullah Aymaz, "Kosova'da Bir Adanmışlık Ruhü Temsilcisi", **Zaman Gazetesi**, 25 Şubat 2008, s. 28.

4.6. Komünizm Döneminden AB Üyeliğine Giden Süreçte Bulgaristan'da Uluslararası Karanlık İlişkiler ve Türkler

Bulgaristan coğrafi konumu itibariyle Türkiye'nin uzantısı olarak Avrupa ile Asya ve Ortadoğu arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Anadolu'nun Avrupa'ya açılan bu kapısı çok eski tarihlerden beri önemli bir geçiş güzergâhı olarak kullanılmaktadır. Komünizm ile birlikte her şeyin devlet kontrolünde olduğu Bulgaristan'da Türkiye'den birçok yasadışı işlere karışmış insanların olması dikkatlerden kaçmamaktadır. Yasadışı işlerin hem de komünist bir ülkede yönetimden habersiz yapılması mümkün değildir. Karanlık işlere bulaşmış kişilerin, uluslararası bağlantıları da yine Bulgaristan üzerinden sağlayarak sigara, uyuşturucu, silah gibi ilerleyen dönemlerde buna lüks araç da dâhil olmak üzere birçok faaliyetlerini bu ülkeden yönettikleri görülmüştür. Komünizm döneminde Bulgaristan cezaevlerinde uyuşturucu kaçakçısı Türkler vardı.⁹⁷⁹ Bulgaristan, komünizm döneminde birçok uluslararası kaçakçılık olayına karışmıştır.⁹⁸⁰ Sıkı bir rejimde güvenlik güçlerinden habersiz yapılması mümkün olmayan yasadışı işlerin yapılması akıllara bu olayların devlet kontrollü olduğunu getirmektedir. Bulgaristan'da 1970'lerden önce günümüzdeki "mobese" teknolojisi tarzındaki bir uygulamanın kullanılması da ülkede güvenliğin ciddi bir şekilde ve ileri teknolojiyle ele alındığını göstermektedir.⁹⁸¹

Hangi maksatla olursa olsun Doğu Bloku ülkelerine yabancı bir ülke vatandaşı olarak girmenin de bu ülke vatandaşlarının farklı bir ülkeye gitmeleri de çok sıkı denetimler altında yapılmaktadır. Bulgaristan gibi komünist rejimin uygulandığı bir ülkede hem de azınlık olarak Türklerin bulunduğu ve Türkiye'ye sınır komşusu bir durumda iken birçok yasadışı işlere bulaşmış Türkiye kökenli vatandaşların Bulgaristan'da rahat bir şekilde iş yapması düşündürücüdür. 1970'li yıllarda Bulgaristan üzerinden silah ve mermi kaçakçılığında Türkiye'de gözaltına alınan Suriye uyruklu M. Akil Çubukçı, 1960'lı yıllardan beri yaptığı kaçakçılık işlerini ayrıntıları ile anlatmış ve Türkiye'deki bağlantılarını da açıklamıştır. Bu tür kaçakçılık olaylarının beyni M. Akil Çubukçı ve Ermeni Garabet Serkis Abriyan'dır. Bunların yargılandıkları davada Türk mafya dünyasının önemli isimlerinden Abuzer Uğurlu'da yargılanmış, adresini de Arh Milanov sokak No: 18 Sofya olarak vermiştir.⁹⁸²

Kaçakçılıktan tutuklanmamak için önce Sofya'ya oradan da Almanya'nın Münih şehrine kaçan Abuzer Uğurlu, Münih ve Sofya'da 1974 yılına kadar kaçak olarak yaşadı. 1995 yılında Sofya'dan Abuzer Uğurlu'ya gönderilen 7 kilo kokain sınırda yakalanmıştır. MİT eski daire başkanlarından Mehmet Eymür, Abuzer Uğurlu'nun önce MİT ve sonra da Bulgar gizli servisi ile Sovyetler tarafından baş ajan olarak kullanıldığını açıklamıştır. Abuzer Uğurlu bir diğer ünlü isim

⁹⁷⁹ Şerefli, *Türk Doğduk Türk Öldük*, s. 299.

⁹⁸⁰ Tata, a.g.e., s. 114.

⁹⁸¹ "Merkez İzliyor", *Yeni Işık Gazetesi*, 14 Ocak 1969, s. 1. Ayrıca Bkz. EK 31.

⁹⁸² Uğur Mumcu, *Silah Kaçakçılığı ve Terör*, 30. Baskı, Umag Vakfı Yayınları, Ankara, Mart 2011, s. 53.

Bekir Çelenk ile birlikte Bulgarlar ve Sovyetlerce bilinçli olarak Türkiye’de Ülkücü kesimden bazı isimlerle beraber olmuş ve bunlarla irtibatlı oldukları izlenimi verilmeye çalışılmıştır. Böylece Papa suikastı da dâhil olmak üzere işlenen çeşitli suçlarda zihinlerin karıştırılması amaçlanmıştır. Ağca, Papa suikastında muvaffak olsaydı hem Hıristiyan âlemi Türkiye’ye cephe alacak hem de yurt dışında bulunan Ülkücüler Batılı ülkelerin güvenlik güçlerince bir numaralı hedef olacaktı. Bekir Çelenk, 1966-69 yılları arasında Almanya-Bulgaristan arasında silah kaçakçılığı yaptı. 1974 yılında aftan yararlanarak Türkiye’ye döndü ve 12 Eylül sonrasında yurt dışına gitti. Papa suikastı sonrası Bulgaristan’a geldiğinde tutuklanarak 31 ay hapis yattı. Bekir Çelenk Abuzer Uğurlu’yu Sofya’dan tanıdığını belirtmektedir. İlginç olan bu iki ismin de 1960’lı yıllarda kahve kaçakçılığından Sofya’ya kaçmalarıydı.⁹⁸³

Trabzon’un Sürmene ilçesinde 1967 yılında 1070 tane hafif makineli silah ve 400 tabanca ile çok sayıda mermi ele geçirilmişti. Bunlar genellikle Sofya’da yaşayan ve silah kaçakçılığını buradan yöneten Şaban Vezir tarafından Bulgaristan’ın liman şehri olan Varna’dan gönderiliyordu.⁹⁸⁴

Komünizm döneminde Türkiye’den Bulgaristan’a uçak kaçırarak Türk uçak korsanlarından biri olan Erhan Kandemir Bulgaristan’a iltica ettikten sonra birçok işte çalışmıştır. Sofya’da Bir otelde kalan Türk ve Kürt mafya elemanlarıyla tanışmıştır. Bunlarla ilişkiye geçerek altın ve gümüş külçelerle mülteci Türklerin yanına gelerek bu işlerden faydalanmak istediğini belirtmiştir.⁹⁸⁵

1974 yılında İstanbul Tuzla’da yakalanan kaçak silahlarla ilgili araştırmalarda silahların Bulgaristan’dan yeraltı dünyasında “Sarı Avni” olarak bilinen Avni Karadurmuş tarafından getirildiği belirlenmiştir. Avni Karadurmuş, 1980 yılında Bulgaristan’a kaçmadan önce soyadını Musullulu olarak değiştirmiştir. Bulgaristan’da devlet şirketi “Kintex” ile yakın ilişkisi bulunan Avni Karadurmuş Bulgaristan’dan Türkiye’ye kaçak olarak soktuğu silahları sağ ve sol politik kesimlere satmış ve silahlar ülke genelinde ses getiren politik cinayetlerde kullanılmıştır.⁹⁸⁶ Haziran 1977’de ise Kıbrıs bandıralı bir gemi, Yunan kaptanları ile Bulgaristan’ın Burgaz limanından “Kintex” adlı devlet şirketi tarafından yüklenen silahlarla İstanbul boğazından geçerken Türk gümrüğü tarafından yakalanmıştır.⁹⁸⁷

Bulgaristan sistemini model olarak Sovyetlerden almıştır. İç politikasında da dış politikasında da doğu blokunun lideri olan bu ülkeden onaysız girişimlerde bulunduğu düşünülmemektedir. Sovyetlerin, Balkanlarda Türkiye’ye komşu ülkeleri yönlendirdiği ise hesap edilmelidir. A. Sayılğan’a göre Sovyetler oyunlarını çok standartlı oynarlar ve hedefindeki ülkenin partilerinin iç

⁹⁸³ Faruk Mercan, “Abuzer’in En Esrarengiz Yılları”, **Aksiyon Dergisi**, (4-10 Ağustos 2001), s. 26-28.

⁹⁸⁴ Uğur Mumcu, “**Silah Kaçakçılığı ve Terör**”, İstanbul: Tekin Yayınevi, Mart 1981, s. 83.

⁹⁸⁵ Alper, **Mülteci Komünist**, s. 466.

⁹⁸⁶ Mumcu, **Papa-Mafya-Ağca**, 24. Baskı, Umag Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 91, 92.

⁹⁸⁷ Mumcu, **Silah Kaçakçılığı ve Terör**, 30. Baskı, 167-169.

kavgalarını da bilinçli kışkırtırlar. 1970’li yıllardan itibaren Türkiye’de artan anarşinin tahrik edilmesinde Bulgaristan’ı kullanması, bazı serüvenci milliyetçilerin! Papa olayında olduğu gibi kullanacağı silahları bile seçmesi ancak böyle açıklanabilir. Aynı şekilde Bulgar Dimitir Şişmanov’a “Boğazda Silah Sesleri” adlı bir kitap yazdırılarak Türkiye’deki anarşiyi göklere çıkartmaları da başka şekilde izah edilememektedir.⁹⁸⁸

M. Ali Ağca, Papa’yı vurduktan sonra Roma savcılığına verdiği ifade de 10-15 Temmuz arasında Bulgaristan’a geçtiğini ve Sofya’da değişik otellerde 40-50 gün kaldığını anlatmıştır. Kaldığı otellerden birinde Necati Çelik sahte adıyla kalan Bekir Çelenk vardır. Ağca, Sofya’da kaldığı günlerde yasadışı işlerle uğraşan bazı kişilerle tanıştığını ve sahte pasaport çıkartarak buradan Belgrad’a geçtiğini anlatmıştır.⁹⁸⁹ Ağca Suriye’de bir kampta Bulgar uzmanlardan eğitim aldığını da ifade etmiştir.⁹⁹⁰

12 Eylül sonrası Bulgaristan’a kaçan bir başka isim Hikmet Sevcan’dır. Uyuşturucu, silah ve altın kaçakçısı olarak İnterpol tarafından arama listesinde yer almış birisidir. Bulgaristan’da devlet şirketi “Kintex” ile ortaklık yapmıştır. Birçok şirketi vardır ve saygın bir işadami olarak tanıtılmaktadır. Yeraltı dünyasının kabadayılarında Alaattin Çakıcı’yı Bulgaristan’da himaye ettiği anlatılmaktadır.⁹⁹¹ Bulgaristan’ın komünizm döneminde uyuşturucu ve silah kaçakçılığının önemli bir geçiş noktasında olduğu ve önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Bu arada dünya uyuşturucu piyasasında önemli bir yeri olan Güney Amerika ülkelerinden Kolombiya ile Bulgaristan’ın sıkı bağlantıları olduğu da yukardaki düşünceyi desteklemektedir.⁹⁹²

Silah kaçakçılığı, uyuşturucu gibi yasadışı işlerin uluslararası boyutlarda yapıldığı Bulgaristan’da birçok Türkiye vatandaşının da bu işlere bulaşması Türkiye’nin ulusal ve uluslararası politikasına zarar vermektedir. Bu işlerden kâr amacı güdenlerin niyeti ortadadır. Bölgenin güvenliği açısından da tehlikeli bir durum söz konusudur. Türkiye ve Bulgaristan’ın güvenlik güçlerinin zafiyeti açıktır. Bundan her iki ülke de zarar görmektedir. Demokrasi dönemiyle birlikte Bulgaristan’da Türkiye’ye yönelik Kürt yanlısı bir başka oluşum göze çarpmaktadır. Bulgaristan’da PKK’nın rahat bir çalışma ortamı olduğu söylenirken terör örgütünün faaliyetleriyle ilgili geçmişten gelen bir ilişki söz konusudur.

Terörist başı Abdullah Öcalan yakalanarak Türkiye’ye getirilmeden önce Suriye’de yaşıyordu. Zaman zaman Avrupa da dâhil farklı ülkelere gittiği belirtilmiştir. Bunlardan biri de Bulgaristan’dır. Bu ülke ile olan ilişkilerini açıklarken Sofya şehir merkezinde bir büroları

⁹⁸⁸ Sayılğan, **Türkiye’de Sol Hareketler**, s. 527.

⁹⁸⁹ Mumcu, **Silah Kaçakçılığı ve Terör**, s. 46, 47.

⁹⁹⁰ “Ağca: Suriye’de eğitim gördük”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 7 Haziran 1985, s. 1.

⁹⁹¹ Gülden Aydın, “Çakıcı’nın izini sürerken Hikmet Sevcan’a rastladık”, **Hürriyet Gazetesi**, 15 Eylül 1998, s. 29.

⁹⁹² Rachel Douglas and Carlos Potes, “Bulgaria, Gnosticism, and the drug Mafia”, **EIR**, Vol. 11, Number 32, August 21, 1984, s. 41-44.

olduğunu söylemiştir. Mücadelelerine destek için 1982 ve 1987 yıllarında Bulgaristan’da kaldığını da açıklamıştır. Şamil Tayyar’a göre Bulgaristan, PKK için silah temini açısından stratejik bir ülke olmuştur. Rus silahları PKK’ya bu ülke üzerinden gönderiliyordu. Bulgaristan, uyuşturucu işinde de PKK’nın önemli bir çıkış kapısıdır. Komünist yönetim PKK ile ilişkisini Türklere baskı aracı olarak da kullanmıştır.⁹⁹³

PKK ile ilişkileri olduğu ve terör örgütü üyelerinin desteklendiği dillendirilen Bulgaristan ise İçişleri Bakanlığı aracılığıyla yaptığı açıklamada ülkelerinde PKK’nın eğitim kamplarının bulunmadığını bildirmiştir. Açıklamada Bulgaristan’ın terör örgütlerini desteklemesinin söz konusu olamayacağı belirtilmiştir.⁹⁹⁴ Ancak 2000’li yıllara girerken bile Sofya’da Stamboluski Caddesi’nde PKK’nın bir ofisinin bulunduğu ve burada örgüt üyelerinin bir araya geldiği bilinmekteydi.

Bulgaristan’da demokrasi döneminin belirsizlikle geçen ilk yılları, komünist rejimde önemli görevde bulunmuş kişilerin rahatlıkla yasadışı işler yapmasının önünü açtı. Bu dönemde devlet içinde bağlantılı olan birçok kişi ülkenin belirsizlik içindeki geçiş dönemini değerlendirerek kara para kazanma ağlarını genişletmeye çalıştı. Başbakan İvan Kostov, halkı uyararak mafyaya haraç vermemesini istedi. Araştırmalara göre devletin iç gelirinin toplam yüzde 60’ının mafya denetiminde olduğunu açıklayan başbakan, Bulgaristan’ı mafya devleti imajından kurtaracaklarını söylemiştir.⁹⁹⁵

Bulgaristan’ın yasadışı işleri bilindiği için demokrasi döneminde de bu ülkeye Türkiye’den rağbet edilmiştir. Yeraltı dünyasının bir başka ismi Kürşat Yılmaz da Bulgaristan’a kaçak girdiğinde yakalanmıştır. Kürşat Yılmaz’ın avukatlığını, komünizm döneminin baskıcı diktatörü Todor Jivkov’u da savunan Reni Tzanova’nın yapması dikkat çekicidir.⁹⁹⁶ Eski Cumhurbaşkanılarından Süleyman Demirel’in yeğeni ve yurt dışına çıkış yasağı bulunan Murat Demirel’in Türkiye’den gizlice kaçarak yasadışı yollardan Bulgaristan’a girmeye çalışması ve akabinde yakalanıp teslim edilmesi⁹⁹⁷ Bulgaristan’ın bu yollardan rahat giriş yapılan bir ülke olduğunu akıllardan çıkarmamaktadır.

Güvenlik zafiyeti, ülkenin yaşadığı süreç ve derin bağlantılar birçok alanda yasadışı faaliyetlerle karşımıza çıkmaktadır. Avrupa’da çalışan Türklerin ve Avrupa ülkelerine farklı amaçlarla seyahat edenlerin korkulu rüyası olan Bulgaristan otoyolları da bu ülkedeki yasadışı faaliyetlerin bir başka yönünü sergilemektedir. Hemen her gün soygun, gasp gibi olayların

⁹⁹³ Şamil Tayyar, **Kürt Ergenekonu Derin PKK’nın Gizli Kodları**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 292.

⁹⁹⁴ “Bizde PKK kampları yok”, **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 25 Haziran-1 Temmuz 1997, s. 2.

⁹⁹⁵ “Mafyaya haraç vermeyin, devlete verginizi ödeyin”, **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 2-8 Temmuz 1997, s. 1.

⁹⁹⁶ Gülden Aydın, “Kürşat Yılmaz’ın komünist avukatı”, **Hürriyet Gazetesi**, 15 Eylül 1998, s. 29.

⁹⁹⁷ Erkan Tunca, Ercan Gün, “Tekneyle Bulgaristan’a kaçan Demirel, yakalanıp Türkiye’ye iade edildi”, **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 10-16 Ocak 2005, s. 1.

görüldüğü, insanların öldürüldüğü bu yollarda olaylar o kadar çığırından çıkmıştır ki 2000’li yıllara girildiğinde diplomatlara bile saldırılmaktadır. Filibe’den Burgas’a giderken saldırıya uğrayan ve değerli eşyaları alınan Türk Konsolos Mehmet Koza Türkiye’ye getirilerek Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde tedavi edilmiştir.⁹⁹⁸

Ancak 11 Eylül saldırısı sonrası batılı ülkelerin baskısı ile Avrupa genelinde sıkı bir takip ile yasadışı faaliyetler sıkı kontrol altına alındı. Bulgaristan’ın NATO ve AB girişimleri de bu kontrolleri sıklaştırdı. 2003 yılında NATO, 2007 yılında da AB üyesi olan Bulgaristan’ın özellikle başkent Sofya’daki Türkiye ve Ortadoğu kökenli vatandaşların ticari faaliyet adı altında yoğunlaştıkları bölgelerden arındırıldığı gözle görülür bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu arada demokrasinin oturmaya başladığı ve kontrollerin yavaş da olsa ciddi şekilde ele alındığı Bulgaristan’da, Türk ve Bulgar yetkililerinin ortaklaşa düzenledikleri operasyonlarla uluslararası suç örgütlerine yönelik onlarca grup çökertilmiştir.⁹⁹⁹

Komünizm döneminde yapılan yasadışı işlerin bir kısmının zaman içinde belgelerle açıklandığı NATO ve AB üyesi Bulgaristan’da, M. Ali Ağca’nın Papa suikastından önce 1980 yılında 37 gün Bulgaristan’da kaldığı resmi kaynaklarca açıklandı. Birkaç yıl sonra başbakan olan İçişleri Bakanlığı Genel Sekreteri General Boyko Borisov tarafından verilen bilgide, Yogender Singh adını kullanan ve Hindistan vatandaşı olarak kayıtlara geçen Ağca’nın Bulgaristan’da kaldığı süre boyunca neler yaptığının ise “açıklanamayacağı” kaydedilmiştir.¹⁰⁰⁰ Komünizm döneminde ajanlık yapan bürokratların listesi de yayınlanmıştır. Aralarında 33 büyükelçi, 8 maslahatgüzar, 4 konsolosun bulunduğu 191 diplomatın komünizm döneminde ülkeleri adına ajanlık yaptıkları belirtilmiştir. Başbakan Boyko Borisov, bunlardan aktif görevde bulunanların görevden alınacaklarını vurgulamıştır.¹⁰⁰¹

4.7. Türklerin Asimilasyonu, Sürgün Edilmesi ve Göçe Zorlanmasındaki Sebep

Bulgaristan Türklerine uygulanan asimilasyon politikaları, sürgün edilmeleri ve belirli aralıklarla göçe zorlanmalarının altında yatan asıl sebep Bulgaristan Türklerinin nüfusları devamlı artan bir topluluk olmasıdır. Ülkedeki Bulgarlara göre doğum oranı daha yüksek olan ve artan Türk nüfusu, komünist partisi yöneticilerini endişelendirmektedir. Türklerin, ülkenin ekonomik sebeplerinden dolayı tamamının göç etmesi de istenmemektedir. Tarım, inşaat, orman gibi ekonomiye önemli katkı sağlayan sektörler ağırlıklı olarak Türk işgücüne dayanmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda artan Türk nüfusuna karşı alınan tedbirlere ilaveten Bulgar politikasının

⁹⁹⁸ “Saldırıya uğrayan Burgas konsolosu”, **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 21-27 Kasım 2000, s. 2.

⁹⁹⁹ “Türk meslektaşlarımızla onlarca organize grup çökerttik”, **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 31 Ocak-6 Şubat 2005, s. 1.

¹⁰⁰⁰ “Ağca’nın Hindu adı kullanarak Bulgaristan’da kaldığı ortaya çıktı”, **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 25 Nisan-1 Mayıs 2005, s. 2.

¹⁰⁰¹ Beynur Süleyman, “Başbakan: Ajan diplomatlarımızla vedalaşmamız gerek”, **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 20-26 Aralık 2010, s. 1.

başvurduğu diğer bir yöntem de resmi rakamlarda Türklerin gerçek sayılarının olduğundan az gösterilmesidir. Bulgaristan tarihine baktığımızda bu görüşümüzü destekleyen rakamlarla karşılaşmaktayız. Farklı kaynakların Bulgaristan Türkleriyle ilgili nüfus hareketliliğine göz attığımızda da bu tespitimizin haklılığı ortaya çıkmaktadır.

1878 yılında yapılan sayım sonuçlarına göre Tırnova, Vidin ve Sofya’da Bulgarlar, diğer yerlerde ise Türkler çoğunluktadır. Türk nüfusu göçlerle azalmaktadır. 1914 yılında Türk nüfusu 885 bindir. Göçlere rağmen yine de Türk nüfusu bazı bölgelerde Bulgarlardan daha fazladır. 1934 yılı istatistiklerinde de Türklerin bazı bölgelerde çoğunluk olduğu görülmektedir.¹⁰⁰² Bulgaristanlı bazı Türk gazetecilere göre ise 1943 yılında Bulgaristan’da 1 milyon 300 bin Türk vardır.¹⁰⁰³ Bir başka kaynakta verilen aşağıdaki tablodaki rakamlar ise 1989 yılında Bulgaristan’dan yapılan göçler sırasında Devlet Bakanı olan Ercüment Konukman tarafından da verilmiştir.¹⁰⁰⁴

Tablo 6: Bulgaristan’da Komünizm Öncesinde Türk Nüfusu

Yıl	Türklerin Nüfusu
1910	602 bin
1920	690 bin
1926	789 bin
1934	821 bin
1946	938 bin

Kaynak: Alp, 1988: X ve Konukman, 1990: 40

Komünistlerin yönetime gelmesiyle birlikte 1946 yılından sonra nüfus, din olarak değil etnik köken olarak gösterilmiştir. Bu yüzden 1956 yılı BM raporlarında Türkler 656 bin, Çingenerler 198 bin, Tatarlar 6 bin olarak belirtilmiştir. 1956 yılında Pomaklar, Bulgar nüfusuna dâhil edilmiştir. Mevcut artış hızına göre Müslümanların nüfus artış oranı Bulgarların üç katıdır. Buradan hareketle Türk nüfusunun 1956 yılında 1 milyon 200 bin olması gerekirken politik kararlar sonucu 938 binden 656 bine düşürülmüştür. Bulgarları endişeye sevk eden sebep; Komünizm döneminin sonlarına doğru Türk nüfusunun 3 milyona dayanacağı ve Bulgarların azınlığa düşeceği korkusuydu.¹⁰⁰⁵ Türk Harp Akademisi Kaynaklarına göre ise 1 Aralık 1956 nüfus sayımına göre Tatar ve Çingenerlerle birlikte Türklerin sayısı yüzde 8,5 ve 751 bin kişidir.¹⁰⁰⁶

¹⁰⁰² Osman Keskiöglü, **Bulgaristan’da Türkler Tarih ve Kültür**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, Aralık 1985, s. 25, 26.

¹⁰⁰³ BCA, 30-10-0-0_243-645-4_1, (18.6.1943).

¹⁰⁰⁴ Konukman, a.g.e., s. 40.

¹⁰⁰⁵ İlker Alp, **Bulgarian Atrocities**, K. Rustem & Bro., London, 1988, s. X.

¹⁰⁰⁶ **Türk –Bulgar İlişkilerinin Dünü-Bugünü-Yarını**, Harp Akademileri Yayını, İstanbul, Nisan 1995, s. 70.

1948 yılında resmi rakamların yanı sıra Bulgaristan Türkleri kendi bölgelerinde Türk nüfusu hakkında araştırmalar yapmıştır. Nüvvab öğrencilerine yaptırılan nüfus tespitine göre Türkler 1 milyon 500 bin civarındadır. 1965 yılında ise bir başka çalışma “Bulgaristan Türk Gençlik Teşkilatları Birliği” tarafından yapılmıştır. Buna göre 2 milyon 200 bin Türk vardır. Aynı yıl “Bulgaristan İstatistik Kurumu” ise Türklerin sayısını üçte bir oranında düşük göstererek 800 bin olarak vermiştir. Kurumda çalışan Bulgarlardan alınan gizli bilgiler ise Türklerin tespitini doğrulamaktadır. Gerçek rakamın 2 milyon 225 bin olduğu anlaşılmıştır. Bulgaristan Türk aydınlarından Ahmet Şerif Şerefli, 1989 yılında 9 milyon olan Bulgaristan nüfusunun 1 milyonunun Türkiye’ye, 1 milyonunun batılı ülkelere göç ettiğini anlatırken Bulgaristan’da kalan 7 milyon nüfusun 4 milyon 500 bininin Hıristiyan, 2 milyon 500 bininin Müslümanlardan oluştuğunu açıklamaktadır.¹⁰⁰⁷

1970’lerin başlarında Pomaklara yönelik sindirme girişimlerinde hapse atılanlar, Belene’ye sürülenler oldu. Resmi rakamlara göre Türk nüfusunun yüzde 10’un üzerine çıktığı dönemlerde göçler, sürgünler ve zulümler yapıldığı anlaşılmaktadır. Ulusal İstatistik Enstitüsü hazırladığı raporda Bulgar nüfusunun artmadığını, Türklerin ise tahmin edilenden çok önce yüzde 10’ları geçeceğini belirtmiştir. Bu rakamlar o dönem verilmemiş, demokrasi döneminde açıklanmıştır. 1970 yılında Türk nüfusu 859 bindir.¹⁰⁰⁸ Bulgaristan Türklerinin nüfusu göçlere rağmen artmaktadır. Aynı zamanda 1974 yılındaki Kıbrıs Savaşı’nın politik sonuçlarında adanın ikiye ayrılması, Bulgar Hükümetinin çok fazla endişeye kapılmasına yol açmıştır.¹⁰⁰⁹ Bulgaristan Kıbrıs olur mu? Korkusu vardır. Komünist rejim yıllarca eritmeye çalıştığı ve ötekileştirdiği Türklerin korkusunu hep yaşamıştır. “Onlar” ve “biz” diyerek ayrıştırma olduğunda bu iki zıt kutup arasında onların sahip oldukları ile bizim sahip olduklarımız da farklıdır anlayışı meydana getirilmiştir. Kendi kimliklerini ötekiler arasındaki mesafeyi artırarak inşa edenler, varlıklarını da hep tehdit altında görmüşlerdir.¹⁰¹⁰

1975 yılından beri resmi belgelerde Müslümanların nüfusu ile ilgili sağlıklı bilgilere ulaşılamaması Bulgar politikasının bir gereği olarak görülmektedir. 1980 sayımına göreyse Müslüman nüfusunun bir milyon 500 bin, yani ülke nüfusunun yüzde 17’si olduğu tahmin edilmektedir.¹⁰¹¹ Türklerin adlarının değiştirilmesinde son hamlenin yapıldığı 1985 yılına geldiğimizde Bulgarlar ülkelerinde hiç Türk olmadığını söylemişlerdir. Aynı Bulgarlar, 1965

¹⁰⁰⁷ Şerefli, **Bulgaristan’daki Türkler (1879-1989)**, s. XX, XXI.

¹⁰⁰⁸ Çavuşev, “Totaliter ve Posttotaliter Devirde Bulgaristan’da Türkçe Süreli Basın 1944-1998”, s. 44.

¹⁰⁰⁹ Norveç Helsinki Komitesi (Haz.), a.g.m., s. 1467.

¹⁰¹⁰ Hüsniye Canbay Tatar ve Taner Tatar, “Yabancılaşma ve Eğitim”, M. Çağatay Özdemir (Ed.), **Eğitim Sosyolojisi**, içinde (141-180), Pegem Akademi, Ankara, Ocak 2014, s. 151.

¹⁰¹¹ Javid İqbal, “Türk-Bulgar İkili Anlaşmaları Işığında, Bulgaristan’daki Müslüman-Türk Azınlığı Sorunu”, **Bulgaristan’da Türk-İslam Azınlığına Uygulanan Baskılar Hakkında Uluslararası Hukuk Sempozyumu**, (25-33), Ufuk Matbaası, İstanbul, 1988, s. 25.

yılında yapılan nüfus sayımında 746 bin Türk olduğunu rapor etmişti. Türklerin doğum oranı ülkedeki diğer gruplara göre çok daha fazla olduğu da tartışılmaz bir gerçektir.¹⁰¹²

1984 yılının son ayında Türklerin adlarının değiştirilmeye başlandığı dönemde Bulgar politikası yüzünden Türklerin kesin sayısı bilinmemektedir. Adların değiştirildiği dönem itibariyle Uluslararası Af Örgütü, Türklerin sayısının 900 bin ve yüzde 10 oranında olduğunu açıklamış, bu sayının daha fazla olabileceğini de ilave etmiştir. Türkler ise açıklanan rakamların çok üzerinde bir nüfusa sahip olduklarına inanmaktadır. Resmi Türk kaynakları 1 milyon 500 bin olarak tahmin etmektedir. Türkiye'deki göçmen dernekleri bu sayının 2 milyon olduğunu düşünmektedir. Bal-Türk Derneği Başkanı Mehmet Çavuş'a göre 2 milyonun üzerinde Türk, 1 milyon Pomak, 800 bin Çingene olmak üzere 4 milyondan fazla Müslüman vardır.¹⁰¹³

Rakamlarla oynanılan ve amaca göre değişen yüzdelerde etnik nüfusların sayısında Pomaklar bazen Bulgar olarak gösteriliyor ama Müslüman olarak belirtilmektedir. Türk nüfusa dâhil edilmemektedir. Burada kavram kargaşası yaratarak nüfusun net olarak bilinmemesi ya da etnik azınlıkların olduğundan az gösterilmesi amaçlanmaktadır. Çünkü Rusya'da Bolşevik anayasasında 1 milyonu geçen halklara kültürel muhtariyet mecburiyeti vardır. Bu açıdan Bulgarlar hiçbir dönem resmi olarak Türk nüfusunu 1 milyonun üzerinde göstermemiştir.¹⁰¹⁴ Levent Kayapınar'a göre Bulgaristan Türklerinin ülke genelindeki nüfusu değişik yıllarda şu şekilde karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki rakamlarda Pomak Türkleri, 1920, 1926, 1934, 1956 ve 1992 yıllarında Türk nüfusu içinde gösterilmiştir.¹⁰¹⁵

Çingene nüfusunun önemli bir kesimi Türkçe konuşmaktadır ve kendilerini Türk olarak ifade etmektedir. Çingenelerin de bir kısmı Pomak Türkleri gibi bazen Türk nüfusun içinde bazen de Bulgar nüfusun içinde gösterilmektedir. Hatta bazen ülke nüfusunda bile gösterilmemektedir. Çünkü gerçek sayıları tam olarak bilinmemektedir. Bu kesimin sayısı hakkında net bilgi yoktur. Abartılı bulanlar olsa da nüfuslarını 1 milyona kadar verenler vardır.¹⁰¹⁶ Yüzde 90'ı Müslüman olan Çingeneler ve Çerkezler kendilerini Türk kabul etmektedir. Bulgar yönetimi ayrıca Müslümanları Sünni ve Şii diyerek iki ayrı grup olarak göstermektedir. Pomak Türkleri de "Bulgar Müslüman" olarak nitelendirilmektedir.¹⁰¹⁷

¹⁰¹² Seymour J. Rubin, "İnsan Hakları ve Bulgaristan'daki Türk Etnik Azınlık", **Bulgaristan'da Türk-İslam Azınlığına Uygulanan Baskılar Hakkında Uluslararası Hukuk Sempozyumu**, (71-75), Ufuk Matbaası, İstanbul, 1988 s. 71.

¹⁰¹³ Norveç Helsinki Komitesi (Haz.), a.g.m., s. 1448.

¹⁰¹⁴ Konukman, a.g.e., s. 40.

¹⁰¹⁵ Levent Kayapınar, "Atatürk, Menderes ve Özal Dönemi Bulgaristan'dan Gelen Göçmenler Üzerine Gözlemler", Neriman Ersoy Hacısalıhoğlu ve Mehmet Hacısalıhoğlu (Ed.) **89 Göçü Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç**, içinde (373-396), Balkar, İstanbul, Ocak 2012, s. 390.

¹⁰¹⁶ Grouev, a.g.e., s. 114.

¹⁰¹⁷ Hadzhi, a.g.t., s. 53.

Tablo 7: Bulgaristan’da Bazı Yıllarda Ülke ve Türk Nüfusu

Yıl	Toplam Nüfus	Türk Nüfusu
1900	3 milyon 744 bin	531 bin
1905	4 milyon	488 bin
1910	4 milyon 337 bin	465 bin
1920	4 milyon 846 bin	608 bin
1926	5 milyon 478 bin	680 bin
1934	6 milyon 77 bin	725 bin
1946	7 milyon 29 bin	675 bin
1956	7 milyon 613 bin	790 bin
1965	8 milyon 227 bin	781 bin
1992	8 milyon 487 bin	965 bin

Kaynak: Kayapınar, 2012: 390

4 Aralık 1992 sayımında Bulgarlar, Müslüman nüfusunu yine bölerek; Sünniler 1 milyon 26 bin 758, Aleviler 83 bin 537 olarak verilmiştir.¹⁰¹⁸ Kendisi de bir Pomak Türkü olan Başmüftü Mustafa Aliş Hacı’ya göre, Bulgaristan’da Müslümanlar yüzde 25’ten az değildir. Resmi rakamın üzerinde, 2 milyon civarında Müslüman nüfusu vardır.¹⁰¹⁹ Başkent Sofya’da demokrasi döneminde bir süre “Kaynak” dergisini çıkaran aydınlardan Sabri Alagöz ise “Ülke nüfusu 8 milyon 250 bindir. Bu nüfusun gerçekte 3 milyonunun Türk yani Müslüman olduğunu ısrarla vurgulamaktadır. Sabri Alagöz, ayrıca Todor Jivkov’un 1989 yılında Türklerin sürülmesi gerektiğini aksi halde 15 yıla kadar Bulgarların yok olacağını açıkladığını da belirtmiştir.¹⁰²⁰ Yine bir başka yabancı kaynak ise günümüzde Bulgaristan’ın 7 milyon 400 bin nüfusunun 5 milyon 500 bininin Hıristiyan olduğunu yazmaktadır.¹⁰²¹ 2001 yılında yapılan illere göre ayrıntılı etnik nüfus sayımında Bulgaristan’ın toplam 7 milyon 928 bin olan nüfusunun 746 bini Türk, 370 bini Çingene olarak gösterilmiştir.¹⁰²²

Yukardaki rakamlar göz önünde bulundurulduğunda 19. yüzyıldan itibaren Türklerin Bulgaristan’dan devamlı göçlerine sebep olan politikaların uygulanmasına karşılık Türkler bölgede varlığını korumaktadır. KBP MK Polütbürosu ve Sekreterliği Arşivi ve Sofya Merkez Devlet

¹⁰¹⁸ Beytullov, a.g.e., s. 67.

¹⁰¹⁹ Selami Çalışkan, “Başmüftü Mustafa Hacı: Yönetim Müslümanlara Baskı Uyguluyor”, **Kırcaali Haber Gazetesi**, Haziran 2009, s. 2.

¹⁰²⁰ Köksal, a.g.t., s. 18.

¹⁰²¹ Velislav Altanov, “Religious Revitalization Among Bulgarians During and After The Communist Time”, **Religion in Eastern Europe XXXII**, 3 (August 2012), s. 13.

¹⁰²² http://www.nsi.bg/Census_e/Ethnos.htm (3.8.2012). Ayrıca bkz. EK 38.

Arşivi'nden alınan belgelerle derlenen bir eserde, 1989 yılına nasıl gelindiği açıklanmaktadır. Genelde basından ya da sözlü olarak ifade edilenlerden yola çıkılarak yazılan eserlere karşılık resmi belgelerin oluşturduğu bu eserde Türklere yapılan eritme politikası, Veselin Angelov tarafından ortaya çıkarılmıştır:

Türkleri asimile etme politikası, 1980'li yılların ekonomik bunalımı gizlenerek, Hıristiyanların milliyetçilik duyguları uyandırılarak iktidarın devamı sağlanmaya çalışılmıştır. Bu süreçte emirlerin nasıl uygulandığı şeklindeki belgeler de yok edilmeye çalışılmış ve Türklerin, gönüllü olarak ya da tabanlarından gelen istekler doğrultusunda “soya dönüş”, “manevi uyanış” gibi sıfatlarla Bulgarlaştırıldığı iddia edilmiştir. Jivkov ve yakınındakiler, 1956 yılında partilerinin aldıkları politikanın bir uzantısı olarak bu uygulamayı sonuçlandırmaya çalışmıştır. Türkleri asimile etme politikasına devletin kurumları doğrudan iştirak etmiştir. Kararlar dar çevrede alınmış, emirler yazılı değil sözlü verilmiştir. Bulgar halkı bu politikaya destek vermemiş aksine Türklere destek vermişler ve bazı konularda komünist partisinin yönergelerini pasif direnişleriyle etkisizleştirmişlerdir. Asimilasyon kampanyası Türkiyenin, uluslararası bazı örgütlerin, çeşitli devletlerin, Bulgar ekonomisinin bozukluğu ve ülke içindeki direnişler sayesinde başarıya ulaşamamıştır.¹⁰²³

¹⁰²³ Veselin Angelov, “Varlığını Yitirmeyen Kanıtlar”, **Kaynak Tarih, Kültür, Edebiyat ve Sanat Dergisi**, 38, (Ocak-Şubat 2009), s. 4-6.

SONUÇ

Bulgaristan'da 1944-1989 yıllarında hüküm süren komünist rejimin Bulgaristan Türklerine uyguladığı asimilasyon politikasının ele alındığı bu tezin en önemli özelliği Bulgaristan Komünist Partisinin yayınlarından derlenen kaynakların kullanılmasıdır. Şüphesiz bunlara ek olarak kullanılan kaynaklar da önem arz etmektedir. Bu tezde komünizm döneminde etkili görevlerde bulunanların 1989 sonrasında yazdıkları eserler ve kendileriyle bire bir görüşülen sayısız kişinin bilgisi ışığında araştırmalar yapılmıştır. Bu tezin nihai amacı elde edilen bilgi ve belgeler ışığında Bulgaristan Türklerinin, belli bir dönemi içine alan, varlık mücadelesine ışık tutmaktır.

Bulgarlar, 5. yüzyıldan itibaren Hazar'ın kuzeyinden gelerek Balkanlara yerleşen bir Türk boyudur. Bulgarların zamanla Türk kimliğini ve kültürünü kaybederek Slavlaştığı görülmektedir. Orta Asya'dan Anadolu coğrafyasına gelip yerleşen Türk boylarından ve daha sonra da Selçuklu idaresindeki Türk oymaklarından Balkanlara gelip yerleşen Türk unsurları vardır. Türklerin Anadolu'ya göçüyle beraber Anadolu'da birçok Türk beyliği ortaya çıkmış ve bunlardan Osmanlı Beyliği'nin bir birlik oluşturarak önce devlet sonra da büyük bir imparatorluk kurmasıyla Türk nüfusunun üç kıtaya yayıldığı bilinmektedir. İlk önce kolonizatör Türklerin ve daha sonra da tedrici olarak Anadolu'nun değişik bölgelerinden Türkmenlerin Balkanlara yerleşmesi ile 14. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar Balkanlar Türk hâkimiyetinde kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin zayıflayıp dağılmasına yakın bir zamanda da Türk olmayan Balkan milletleri arasında bağımsızlık hareketleri görülmeye başlamıştır. Bu durum Balkanlar'dan Anadolu'ya doğru tersine bir Türk göçünün meydana gelmesine sebep olmuştur.

Osmanlı, hâkimiyeti altındaki diğer milletlere olduğu gibi Bulgarlara yönelik de bir asimilasyon politikası yürütmemiştir. Bunu bu milletlerin bugün dil, din ve kültürlerini yaşatıyor olmalarından da anlayabiliriz. Aksi halde beş asır Türk egemenliğinde kalan ve asimile edilmeye çalışılan bir kesimin varlığını sürdürmemesi gerekirdi. Osmanlı Devleti'nin bir parçası iken bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkan Bulgaristan ile yapılan ikili antlaşmalar ve ilişkiler Osmanlı Devleti döneminde ve daha sonra Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasından günümüze kadar olan dönemlerde devam etmiştir. İkili ve çoklu anlaşmalarda Bulgaristan Türklerinin hak ve hukuklarının korunması yönünde imzalanan belgelere rağmen Bulgaristan Türkleri 9 Eylül 1944 tarihine kadar çeşitli problemler yaşamıştır. Bağımsızlığını kazanmasından itibaren Bulgarlar, Bulgaristan'daki Türkleri asimile etmek için çeşitli sosyal, politik ve kültürel baskılara başvurmuştur. Bu baskıların hedefi asimilasyon politikalarıyla köklerinden koparılamayan

Bulgaristan Türklerini sürgüne zorlamaktı. Bulgaristan izlediği bu politikaları SSCB'nin desteğini arkasında hissederek yürütmüştür.

Rusların çok önceden beri alt yapısını oluşturduğu yerel işbirlikçileriyle 9 Eylül 1944 tarihinde iktidara gelen komünistler, başlangıçta Bulgaristan Türklerine olumlu vaatlerde bulunmuşlardır. Bu sebeple komünist rejimin ilk yıllarında Türklerin nispeten bir rahatlama dönemi yaşadığı görülmektedir. Her ne kadar aynı yıllarda (1950-1951) Bulgaristan Türklerinin bir kısmı Türkiye'ye göç ettiyse de geride kalan Türklerin içinde bulunduğu Bulgaristan, Rusların teknik destekleriyle toplu kalkınma hamlesine girişmiş ve gözle görünür sonuçlar almaya başlamıştır. Bazı Türklerin de destek verdiği ve faaliyetlerde bulunduğu komünist rejim Bulgaristan Türklerinin tamamını sisteme entegre etmek istemiştir. Bu maksatla Türklere yönelik bir eğitim hamlesi yapılmış, büyük çoğunluğu kırsal kesimde yaşayan Türklerin eğitiminin iyileştirilmesine girişilmiştir.

1950'li yılların ortalarına kadar süren bu dönemde Türkler artık üniversite sıralarında da görülmeye başlamıştır. Fakat eğitilmiş kesimin Türklük bilincini kaybetmeyerek tam tersine bu bilinci pekiştirmesi, Bulgaristan'daki rejiminin yeni tedbirler almasına yol açmıştır. Bundan sonraki dönem Bulgaristan Türklerine baskı uygulanarak azınlık haklarının ellerinden alınmaya başladığı dönemdir. Türk okullarının kapatılması, Türkçe derslerinin azaltılıp daha sonra tamamen kaldırılması, Türkçe yayınların aynı şekilde yavaş yavaş yerini Bulgarcaya bırakması bu sürecin en belirgin özellikleridir. Bulgaristan Türklerine uygulanan asimilasyon, komünist rejimin tek yanlı ve karşı gelinemez bir politikasıyla yürütülmüştür. BKP'nin yayınları olan gazete, dergi, fikir kitapları, ders kitapları, radyo, broşürler, el kitapçıkları, konferanslar ve ilerleyen yıllarda televizyon Türklere yönelik faaliyetlerin başarıya ulaşması için kullanılan propaganda araçlarıdır.

Osmanlı topraklarının büyük bölümünde etkisini geç gösteren sosyalist hareketler, Batıya yakınlığı ve Rusların faaliyet alanı içinde bulunan Balkanlarda kolay bir altyapı oluşturarak bölgenin Selanik, Filibe, Edirne, İstanbul gibi merkezlerinde fikir hayatını etkilemiştir. Bulgarların bu şehirlerde faaliyet içinde olmaları da Türk komünistlerinin Bulgar komünistleri ile ilişkileri açısından önemlidir. Aynı dönemde Türkiye'de de sosyalist fikirlerin etkilediği bir kesim oluşmaya başlamıştır. Ancak TKP'nin önemli bir üssü olarak Sofya'nın seçilmesinin Bulgarların veya Türklerin isteği doğrultusunda gelişmediği anlaşılmaktadır. TKP'nin kurucusu olan Mustafa Suphi'nin öldürülmesi gerek Türkiye gerekse SSCB tarafından rahatsız edici bulunmamış ve sessiz kalmıştır. Her ne kadar Mustafa Suphi komünist olsa da SSCB yönetimi altında yaşayan Türkleri ayaklandırır endişesiyle Ruslar kendisine şüpheyle yaklaşmıştır. Bu açıdan TKP'nin en önemli dış ayaklarından biri olan Sofya, SSCB içindeki Gürcistan veya Azerbaycan'da değil Bulgaristan'da önemli bir dış merkez olarak seçilmiştir ve bununla Türkiye'ye yönelik bir üs olarak Avrupa ile Türkiye arasında daha anlamlı bir faaliyet yürütebileceği düşünülmüştür.

Bulgaristan Türklerini asimile etme çalışmalarında Bulgaristan Türk aydınları, mülteci Türkler ve Türkiye’den değişik maksatlarla Bulgaristan’a giden sosyalist düşünceye yakın aydınlar etkin rol oynamıştır. Birinci Dünya Savaşı’nda Ruslara esir düşen ve komünist fikirlerden etkilenen Türklerin tesiriyle Osmanlının son dönemlerinde, Milli Mücadele döneminde ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra Anadolu’da sosyalizme gönül veren gençler görülmeye başlamıştır. Bunlar dönemin aydın, eğitilmiş ve ülkesinin ezilen halkını kalkındırmak isteyen düşüncelere sahip gençlerdir. Samimi duygularla hareket eden gençlerden bazıları sosyalizmi daha iyi öğrenmek için Bulgaristan’a iltica etmişlerdir. Bulgaristan’da komünizm döneminde onlarca mülteci Türk vardır. Bunlar arasında faal olarak çalışanların sayısı ise kısıtlıdır.

Mülteci Türklerden Tuğrul Deliorman, DP’nin 1950 yılında iktidara geldiğinde “Keşke Bulgaristan’a gelmeseydim, şimdi bakandım.” demesi ve 27 Mayıs 1960 sonrası Adnan Menderes’in idam edilmesiyle birlikte “İyi ki Bulgaristan’a gelmişim, yoksa beni de asarlardı.” demesi idealist sosyalist bir düşüncenin tam olarak olgunlaşmadığını göstermektedir. Yine Tuğrul Deliorman’ın “Mülteci uşak demektir.” itirafı da Türk milletinin ruhuna ters gelen düşüncelere meyletmesinin ve bu uğurda Türk düşmanlarının eline fırsat geçmesine imkân sağlanmasının yanlışlığına açık ve net bir örnektir. İnanmış sosyalistlerden bir diğeri mülteci Türk Osman Rauf Alper de Bulgaristan’da ve diğeri Doğu Bloku ülkelerindeki “eşitsizliklere” defalarca şahit olmuştur. Osman Rauf Alper’in 40 yıl aradan sonra kaçarak ayrıldığı Türkiye’ye Kapıkule sınır Kapısı’ndan giriş yaptıktan sonra toprağı öpmesi Türk dünyasında yaşanan zulmün ve beyinlerine ütopik bir rejim işlenen gençlerin fevri hareketlerle maceraya atılmalarından duydukları pişmanlığı da göstermesi bakımından önemlidir. Nazım Hikmet, Bulgaristan’a 1951 yılında ilk gelişinde Türkiye’ye yönelik suçlamalarla Bulgaristan Türklerinin göçüne engel olmaya çalışmıştır. Bunu sağlamak için de Bulgaristan Türklerinin Türkiye’deki Türklerden çok daha rahat bir hayat yaşadıklarını dile getirmiştir. Fakat yıllar sonra 1957 yılında tekrar geldiği Bulgaristan’da yılların verdiği tecrübe ve hayallerindeki sosyalizmin Rusya’da ve diğeri sosyalist ülkelerde gerçekleşmediğini görmesiyle Bulgaristan Türklerine “Sakın dilinizi unutmayın!” diyerek tembihte bulunması da Doğu Bloku’nun hiçte düşünülmediği gibi eşitlikçi ve ezilen halklara çare bir yapı olmadığını ve ileride parçalanacağını işaretlerini vermektedir.

Bulgaristan Türklerinin komünist rejime kazandırılması konusunda istenilen seviyenin yakalanamaması rejimin baskısını artırmış ve farklı politikalara yönelmesine sebep olmuştur. Bulgaristan, ülke içinde Türklerin din, dil, eğitim, yaşam tarzı gibi hayati unsurlarını değiştiren bir politika oluştururken Türkiye’yi ekonomik ve sosyal hayatı sefalet içinde, eğitimsiz bir ülke olarak göstermiş, askerî olarak da saldırgan ve silahlanan bir ülke olduğunu kamuoyuyla paylaşmıştır. Yine Bulgaristan’da, SSCB-Türkiye ilişkilerini ön plana çıkaran düşünceler olumlu propaganda unsuru olarak kullanılmış ve kamuoyuna Sovyetlerin Türkiye’ye devamlı yardım eden, kol kanat geren bir düşünce sisteminin lideri olduğu mesajı verilmiştir. Yine Sovyetlere bağlı Türk topluluklarının sosyalist rejim içerisinde huzur ve refah içinde yaşayan gruplar olarak gösterilmesi,

Bulgaristan Türklerine Türkiye aleyhine yapılan propagandanın bir parçasıydı. BKP'ye göre halkını refaha kavuşturamayan tek Türk yurdu Türkiye'dir. Er ya da geç Türkiye de sosyalist dünyanın bir parçası olmayı hak edecektir.

Türlere yönelik propagandalarda faal olarak kullanılan mülteci Türkler ve Türkiye'den gelerek destek veren aydınların eserleri, BKP'nin düşünemediği bir şekilde Bulgaristan Türklerinin diline katkı sağlamış ve Türkiye ile bağlarını kuvvetlendirmiştir. Öyle ki bu gelişmelerin önlenmesi amacıyla BKP'nin Bulgaristan Türkçesinin değişik ağızlarıyla yayın yapan bir politika izlemesini gerekli kılmıştır. Mülteci Türklerin ve Bulgaristan Türk aydınlarının bir kısmının karşı geldiği, Türkçenin bozulmak istenmesi projesi önemli tartışmalara sahne olmuştur.

1970'li yıllara gelindiğinde Türkçe, Türklerin eğitimi artık arka planlara atılmış, İslam dinine yönelik yapılan ateizm faaliyetleri iyice artmıştır. Bazı bölgelerde Türklerin isimlerinin değiştirilmesi girişimleri de 1984 yılının sonundaki toplu isim değiştirmenin emareleri olarak görülmeye başlanmıştır. Bu baskılar, rejime hizmet ettiği düşünülen sosyalist Türkler bile yapılmıştır. Bununla Türk olmaları, komünist olmalarına yetmeyen ve varlıkları istenmeyen bir kesimin tamamen yok edilmesi hesaplanmıştır. Bütün bunlarla Türkler arasında iletişimin koparılması ve Türklerin rejimin yaptıklarına karşı bir direniş gösterememesi amaçlanmıştır. 1985 yılına girildiğinde Türklerin isimleri Bulgarca olarak değiştirilmiştir. 1985 yılından 1989 yılına kadar olan dönemde ise yürütülen bu asimilasyon politikalarına karşı Türklerin teşkilatlanarak kurdukları dernekler, yaptıkları eylemler ve ulusal ve uluslararası destek arayışı görülmektedir.

1985-1989 yılları arasındaki karanlık dönemin yaşandığı sıralarda Bulgaristan Türk aydınlarının, mülteci Türklerin ve Türkiye'deki sosyalist düşüncedeki aydınların sessizliği dikkatlerden kaçmamaktadır. Bazı cılız sesler duyulsa da komünist rejime destek anlamı taşıyan bir sessizlik ve korku vardır. Bu dönemde gönüllü olarak isimlerini değiştiren Türklerin yanı sıra aslında Bulgar olduklarını ve zorla Müslümanlaştırıldıklarını ispat etmeye çalışan Türkler de görülmüştür. TKP'nin önde gelen isimleri de Bulgaristan'ın farklı etnik kökenleri yok saymasını ve zorla isimlerinin değiştirilmesine sessiz kalmıştır. Buna rağmen mülteci Türkler arasında isim değiştirmeye şiddetle karşı gelenlerde olmuştur. Bu gelişmeler yaşanırken mülteci Türklerin bunların birçoğundan haberdar bile olmaması dikkate değerdir. İsim değiştirme girişimlerini çok önceden başlatan rejimin faaliyetlerinden habersiz bir gazetecilik yapan mülteci Türk grubu da vardır. Bulgaristan Türk aydınlarının Türk isimlerinin değiştirilmesini geç kalınmış bir proje olarak değerlendirmesi de bir diğer trajedidir. Aslında bütün bu politikaların esas sebebi Bulgaristan Türklerinin nüfusunun hızla artması ve buna bağlı olarak komünist rejimde, Kıbrıs gibi, bölünme yaşanma korkusu yaratmasıdır.

Yüz binlerce kişinin 1989 yazına girerken Kapıkule'ye akın ederek Türkiye'ye göç etmesinden birkaç ay sonra Doğu Bloku dağıldı. Bulgaristan'da 10 Kasım 1989 tarihinde komünist

rejim yıkılarak yerini demokrasi dönemine bıraktı. Bulgaristan'da demokrasi dönemiyle birlikte Türk aydınlarının fikir hayatları da önemli ölçüde değişmiştir. Bu dönemde komünist rejime sadakatle bağlı olan en önemli Türk aydınlarından İsmail Cambazov, İbrahim Tatarlı ve TKP'nin yönetimine getirilmesi için Moskova'ya eğitim amacıyla gönderilen İbrahim Yalimov gibi birçok Türk, yüz seksen derece dönüşle azınlık Türk haklarını savunmaya başlamış ve İslam davasının savunucu olmuşlardır. İsim değiştirme döneminde ve sonrasında Türkiye'de yaşayan Aziz Nesin ve bazı sosyalist düşünceli aydınlar da komünist rejimin baskılarını eleştirmiştir.

Çok partili dönemde Türklerin çoğunluğunun desteklediği Haklar ve Özgürlükler Hareketi Bulgaristan'da girdiği seçimlerde oylarını devamlı artırmış ve seçimlerden sonra kurulan hükümetlerde hep kilit parti konumuna gelmiştir. Bakanlık koltuklarında, valiliklerde, belediye başkanlıklarında ve bürokrasinin önemli makamlarında Türkler de görülmeye başlamıştır. Aynı dönemde Türkiye'ye göç edenlerin bir kısmının geri döndüğü, bazılarının çifte vatandaşlık hakkıyla iki ülke arasında gidip geldiği görülürken AB ve NATO üyesi olan, AP'ye Türklerden milletvekili gönderen Bulgaristan'ın genç nüfusu da ekonomik sıkıntılardan dolayı Avrupa ve diğer bölgelere göç etmektedir.

Bulgaristan'da komünizm döneminde ve demokrasi döneminin yeni yeni oturmaya başladığı yıllarda görülen ve aralarında Türklerin de bulunduğu uluslararası karanlık işlerle irtibatlı bir Türkiye algısı da vardır. Türkiye'de suçla bulaşmış farklı ideolojilere mensup kişilerin yasadışı yollardan adımını attığı ilk ülkenin Bulgaristan olması dikkat çekmektedir. Uyuşturucu, silah gibi farklı malzemelerin Bulgaristan'dan yasadışı olarak devlet desteğinde nakledilmeleri, M.Ali Ağca'nın Papa'yı vurmasında Bulgarların rolü, Türkiye'de 12 Eylül öncesinde yaşanan politik karışıklıklarda kullanılan silahların Türkiye'ye Bulgaristan üzerinden sokulması gibi birçok karanlık işlerin bundan sonra devam etmemesi için Türkiye ve Bulgaristan'ın ortak girişimleriyle sonlandırılacağı, yapılan anlaşmalarda görülmektedir. 11 Eylül sonrasında batılı ülkelerin baskısı ve Bulgaristan'ın AB girişimleri de karanlık işlerin müsebbibi olan insanların bir kısmının cezalandırılması, bir kısmının da Bulgaristan dışına çıkarılması ve pasifize edilmesini sağlamıştır.

Bu gelişmelere rağmen Türkler üzerine oynanan oyunların sürdürülmesini isteyen ve ırkçı bir yaklaşım sergileyen ATAKA partisi yöneticileri ve partilileri günümüzde de Türklerin kutsallarına saldırmakta ve kışkırtıcı eylemlerde bulunmaktadır. Bütün bu tespitlerden sonra Bulgaristan'daki Türk varlığının devam etmesi için Türklerin ülkede aidiyet duygularının güçlendirilmesi ve demokrasiye bağlı olarak ülkenin kalkınmasına katkı sağlamaları için çözüm üretilmelidir. Bulgaristan Türklerine karşı hâlâ devam eden gizli veya açık baskıların önlenmesi için bir dizi tedbirler alınması Bulgaristan'ın, bölgenin ve Türkiye ile ilişkilerin daha iyiye gitmesi için önemli bir adım olacağı düşünülmektedir. Bazı Bulgar aydınlarının da bu olumlu düşüncede olması umut verici bir gelişme olarak görülmektedir.

Genel çerçevede baktığımız bu meselenin ayrıntılı olarak araştırılacak alt kolları (dini hayat, ekonomik hayat, dil, eğitim, kadına bakış vb.) olduğu muhakkaktır. Bizim çalışmamızın gayelerinden birisi de bu tür çalışmalara akademik zemin hazırlamaktır. Bu konuda yapılacak akademik çalışmalarda yerel basının taranması da araştırmacılara önemli ipuçları verecektir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

a. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 030_10_00_00_83_548_9_2, (29.3.1930).

BCA, 30-10-0-0_248-675-16_, (18.5.930).

BCA, 30-10-0-0_241-627-19_, (24.4.1933).

BCA, 030-0-010-000-000-241-630-12, (6.7.1933).

BCA, 030_10_00_00_242_633_1_1, (7.1.1934).

BCA, 030_10_00_00_242_633_1_2, (9.1.1934).

BCA, 30-18-1-2_86-23-4_, (14/3/939).

BCA, 30-18-1-2_95-64-15_, (25 Temmuz 1941).

BCA, 30-10-0-0_243-645-4_1, (18.6.1943).

BCA, 30-10-0-0_85-561-8_, (Şubat 1944).

BCA, 30-18-1-2_106-51-4_, (15/7/1944).

BCA, 030-0-010-000-000-210-428-7, (27.9.1945).

BCA, 030-0-010-000-000-243-646-6, (1.8.946).

BCA, 30-10-0-0_88-578-11_, (23.6.1947).

BCA, 30-1-0-0_65-407-14_, (31.12.1947).

BCA, 030_01_00_00_42_252_1_3, (11.5.1948).

BCA, 30-18-1-2_117-50-4_, (10/7/1948).

BCA, 030_01_00_00_41_242_10_1, (31.7.1950).

BCA, 030_01_00_00_41_242_10_5, (31.7.1950).

BCA, 030_01_00_00_41_242_10_7, (31.7.1950).

BCA, 030_01_00_00_133_864_1_2, (1951).

BCA, 030_01_00_00_133_864_1_1, (20.7.1951).

BCA, 030_18_01_02_126_56_11, (25.7.1951).

BCA, 030_18_01_02_126_71_1, (27.9.1951).
BCA, 030-0-001-000-000-102-632-10, (27.12.1951).
BCA, 030_18_01_02_131_27_8, (6/4/1953).
BCA, 030_18_01_02_141_101_4, (29/11/1955).
BCA, 30-18-1-2_145-112-7, (19/2/1957).
BCA, 030_18_01_02_190_69_6, (29/11/1965).
BCA, 030_10_00_00_83_548_9_4, (t.y.).
BCA, 30-1-0-0_67-418-14_, (t.y.).
BCA, 30-11-1-0_92-42-20_, (t.y.).

b. Diğer Kaynaklar

“15 Türk genci Azerbaycan’a okumağa gitti” (28 Şubat 1952), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
“1700 Türk Aile Sürüldü” (11 Mayıs 1985), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1, 8.
“1923 te Eylül Halk Ayaklanması” (22 Eylül 1948), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
Abdioğlu, Habil (23 Mayıs 1949), “Türkiyede komünizm”, **Yeni Işık Gazetesi**, 4.
“Abdullatif Benderoğlu” (1975), **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, (11), 20.
Afanasief, V. G. (1968), **Bilimsel Komünizm**, (Çev. Tuğrul Deliorman), Narodna Prosveta Yayınevi, Sofya.
Ağaoğlu, Samet (1972), **Demokrat Parti’nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru**, Baha Matbaası, İstanbul.
“Ağca: Suriye’de eğitim gördük” (7 Haziran 1985), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1.
“Ağca’nın Hindu adı kullanarak Bulgaristan’da kaldığı ortaya çıktı” (25 Nisan-1 Mayıs 2005), **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 2.
“Ahlak düşkünlüğü” (29 Septemvri 1961), **Halk Gençliği Gazetesi**, sayı: 40, 7.
Ahmedof, Mustafa (18 Kasım 1960), “Hâlâ İmamlık etseydim..”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 1.
Ahmedova, Leyla (5 Mart 1960), “İslamiyet Kadının Düşmanıdır”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
Ahundof, M. Z. (28 Şubat 1955), “İnsan Nasıl Meydana Gelmiştir”, **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
Akarcalı, Sezer (2003), **2. Dünya Savaşında İletişim ve Propaganda**, İmaj Yayınevi, Ankara.
Akbulut, Erden (Der.) (2004), **TKP MK Dış Bürosu 1965 Tartışmaları**, TÜSTAV, İstanbul.
_____ (Der.) (Mart 2006), **Milli Azadlık Savaşı Anıları**, Türkiye Sosyal Tarih Araştırma

Vakfi, İstanbul.

_____ (Der.) (2009), **Zeki Baştımar Yaşam Öyküsü, Mektuplar, Yazılar**, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul.

Akın, H. (Kasım 1953), “Behice Boran”, **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 43, 4.

Akın, Rıdvan (2002), “Türkiye’de Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş ve Demokrat Parti İktidarı (1945-1960)”, Hasan Celal Güzel vd. (Ed.), **Türkler**, içinde (1684-1706), C. 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Akif Hoca (25 Mart 1947), “Vatan Cephesi Hükümetinden Bulgaristan Türkleri Neler Kazandı?”, **Işık Gazetesi**, , 3.

Akkuş, Bülent (2015), “Türkiye Cumhuriyeti’nde Sosyalizm: TKP’nin Cumhuriyet Halk Partisi’ne Bakışı ve Özgün Bir Düşünür ve Siyaset Adamı Olarak Mehmet Ali Aybar”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 8 (40), 239-252.

“A. Kosiginin Türkiye’deki Temasları” (24 Aralık 1966), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.

Akpolat, Yıldız (2008), “Behice Sadık Boran”, M. Çağatay Özdemir (Der.), **Türkiye’de Sosyoloji İsimler-Eserler I**, içinde (821-861), Phoenix, Ankara.

Akyüz, Yahya (1999), **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999’a)**, Genişletilmiş 7. Baskı, Alfa, İstanbul.

Aliev, Ali (1. VIII. 1974), “Dindarların Ateist Terbiyesi”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2, 3.

Aliyef, Bilal (23 Nisan 1960), “Doğru Yolu Görenlere Selam”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2.

Aliyef, H. (18 Avgust 1961), “Bulgarca Dürüst Konuşup Yazmayı Öğrenecekler”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 1.

Aliyef, Rıza (23 May 1961), “Dini Bayramların Zararları Gittikçe Daha iyi Anlaşıyor”, **Yeni Işık Gazetesi**, 3.

“Almanyada Türk işçilerinin yüzde 15’i işsiz kaldı” (16 Kasım 1967), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.

“Almanyadaki Türkiye işçilerinin durumu” (1 Eylül 1966), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.

Alp, İlker (1988), **Bulgarian Atrocities**, K. Rustem & Bro, London.

Alper, O. (Çev.) (1967), **Komünizm Kurucusunun Ahlak Kuralları**, Narodna Prosveta, Sofya.

Alper O. ve İbrahimov E. (Der.) (1961), **Zararın Neresinden Dönülürse Kârdır**, Narodna Prosveta, Sofya.

Alper, Osman Rauf (14 Şubat 1952), “Bugünkü Türkiye’de mağra devri”, **Yeni Işık Gazetesi**, 4.

_____ (Çev.) (1961), **Milliyetçilik Halkın Refahına Düşmandır**, Narodna Prosveta, Sofya.

_____ (1999), **Mülteci Komünist**, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.

- Alper, Rauf (Çev.) (1960), **Gençliğimizin Ahlâkı**, Narodna Prosveta, Sofya.
- Altanov, Velislav (August 2012), “Religious Revitalization Among Bulgarians During and After The Communist Time”, **Religion in Eastern Europe**, XXXII, (3), 13-22.
- Altuğ, Kurtul (1976), **27 Mayıs’tan 12 Mart’a**, Koza Yayınları, İstanbul.
- “Amerikan Senatörü Türk-Bulgar Hududunda Bulunan Askeri Kıtaları Teftiş Ediyor” (23 Ekim 1959), **Halk Gençliği Gazetesi**, 1.
- Anadol, Kemal (Mayıs 1998), **Karşıyaka Memleket**, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Andreevska, Elena (1998), **The National Minorities in the Balkans under the European and UN System of Protection of Human and Minority Rights**, Magor, Skopje.
- Andronov, Yona (1983), “Kurdun izince” **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, S. 87- 91, 5.
- Angelov, Dimitir (27 Mart 1980), “Bulgar Devletinin Kuruluşu ve Onun Tarihi Rolü”, **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, 2.
- Angelov, Veselin (2009), “Varlığını Yitirmeyen Kanıtlar”, **Kaynak Tarih, Kültür, Edebiyat ve Sanat Dergisi**, (38), 4-6.
- “Ankara Belediye Başkanı Sofyayı Ziyaret Etti” (23 Haziran 1957), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- “Ankara’da Çatışma Oldu” (Aralık 1974), **Yeni Işık Gazetesi**, S. 147, 5.
- Armaoğlu, Fahir (2014), **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, 19. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Arpad, Burhan (1964), “Sofya-İstanbul Uçuşu”, **Yeni Hayat Dergisi**, (4), 14.
- “Asılanların Son Sözleri” (18. V. 1972), **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, S. 60, 6.
- “Askeri devrimden sonra Türkiye” (2 Haziran 1960), **Yeni Işık Gazetesi**, s. 1.
- Aslan, Yavuz (1997), **Türkiye Komünist Fırkası’nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Atanasof, H. (16 Ocak 1960), “Türkiyede sağlık işleri ne durumda?”, **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- “Ateistler Kulubu” (28 Septemvri 1962), **Halk Gençliği Gazetesi**, 2.
- Avcioğlu, Doğan (1993), **Milli Kurtuluş Tarihi 1838’den 1995’e**, İkinci Kitap, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- “Aybar: Amerikalıları Kovalım” (21 Temmuz 1966), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- Aydın, Ali Kemal (Şubat 1951), “Emperyalizmin Höküm Sürdüğü Diyardan Geliyorum”, **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 16, 4.
- Aydın, Ali Kemal (Mart 1951), “Türkiye’de Emekçilere İşkenceler”, **Halk Gençliği Gazetesi**, S.

20, 4.

Aydın, Gülden (1992-1993), “Bulgar Mafyasının Türk Peygamberi Kızıl Halis”, **Aktüel Dergisi**, (78), 18-24.

Aydın, Gülden (15 Eylül 1998), “Çakıcı’nın izini sürerken Hikmet Sevcan’a rastladık”, **Hürriyet Gazetesi**, 29.

Aydın, Gülden (15 Eylül 1998), “Kürşat Yılmaz’ın komünist avukatı” , **Hürriyet Gazetesi**, 29.

Aydinoğlu, Ergun (2007), **Türkiye Solu (1960-1980)**, Versus Kitap, İstanbul.

Ayın Tarihi (20 Şubat 1985), No: 2 ve No: 10.

_____ (6 Mart 1985), No: 13.

_____ (17 Mart 1985), No: 9.

_____ (24 Mart 1985), No: 10.

_____ (3 Aralık 1985), No: 3.

_____ (20 Aralık 1985), No: 10.

_____ (7 Eylül 1989), No: 16.

_____ (14 Eylül 1989), No: 10.

_____ (22 Eylül 1989), No: 15.

_____ (5 Mart 1989), No: 4.

_____ (18 Mayıs 1989), No: 17.

_____ (22 Mayıs 1989), No: 14.

_____ (25 Mayıs 1989), No: 11.

_____ (20 Ağustos 1989), No: 4.

_____ (22 Ağustos 1989), No: 1.

_____ (24 Eylül 1989), No: 7.

_____ (3 Kasım 1989), No: 14.

_____ (18 Kasım 1989), No: 12.

Aykan, Cevdet (14 Kasım 1967), “Komşu Bulgaristan”, **Yeni Işık Gazetesi**, 3.

Aymaz, Abdullah (25 Şubat 2008), “Kosova’da Bir Adanmışlık Ruhu Temsilcisi”, **Zaman Gazetesi**, 28.

“Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinde Köy Ekonomisinin Harp Sonrası İnkişafı” (1 Mayıs 1948), **Yeni Işık Gazetesi**, 4.

- Aziz, Osman (2004), "Sofya Radyosu Türkçe Yayınlarından Dil İncileri", **Kaynak, Tarih, Kültür, Edebiyat ve Sanat Dergisi**, (22), 26-27.
- Babalık, Naciye (2005), **TKP'nin Sönümlenmesi**, 1. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Bahadanlı, Yusuf Ziya (8. IX. 1970), "Bulgaristan gezi notları", **Yeni Işık Gazetesi**, 7.
- Bakalova, Maria (2006), "The Bulgarian Turkish Names Conflict and Democratic Transition", **Innovation**, 19 (Nos. ¾), 233-246.
- Baklacief, Salih (14 Ekim 1960), "Kuran Yalan Söylüyor Hakikat İlimdedir, İslamiyet ve Kadın", **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 42, 2.
- "Barış Konferansında baş müftünün nutku" (18 Nisan 1949), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- Barkan, Ömer Lütfi (2002), "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kolonizatör Türk Dervişleri", Hasan Celal Güzel vd. (Ed.), **Türkler**, içinde (242-278), C. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- "Basın Muazzam Bir Kuvvettir" (1954), **Yeni Hayat Dergisi**, (9), ön kapak içi.
- "Baskı ve Sömürü" (1978), **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, (11), 25.
- "Baş müftü Akif Osmanoglu" (28 Mart 1949), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- "Batıda Türk İşçileri" (1979), **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, (6), 18-19.
- Baykurt, Fakir (1966), "Bulgaristan İzlenimleri Bahçe Gibi Bir Ülke", **Yeni Hayat Dergisi**, (2), 12-15.
- Bayramof, Ali (31 Temmuz 1959), "Bulgarcayı Anadilim Kadar Seviyorum", **Halk Gençliği Gazetesi**, 4.
- "Behice Boran Yine Mahkemede" (1980), **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, S. 129, 5.
- Bekirof, İsmet (28 Eylül 1952), "Okuma-Yazma Kursları Açılıyor", **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- Bektaş, Arsev (2000), **Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi**, 2. Basım, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Beyoğlu, Süleyman (2010), "Türkiye'de Askeri Darbelerin Demokrasiye Etkileri", **Cumhuriyet Dönemi Demokratikleşme Faaliyetleri Sempozyumu Bildirileri 28 Ekim 2005-İstanbul**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 93-110.
- Beytullov, M. (Der.) (1967), **Görenler Anlatıyor**, Narodna Prosveta, Sofya.
- Beytullov, İslam (6. VIII. 1974), "Köyde Ateizm Çalışmaları, Yapılanlar Yeterli mi?", **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
- Beytullov, Mehmet (1999), **Alevilik Keşmekeşliği ve Bulgaristan Kızılbaşlığı**, Svetlik Yayınevi, Sofya.
- "B. H. Cumhuriyeti Hükümetinden Türkiye Hükümetine Nota" (19 Ağustos 1950), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.

- Bilal, S. (5 Şubat 1949), “Çiftçi Olmak Büyük Şeydir”, **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- Bilal, Selim (20 Şubat 1958), “Din terakkinin en büyük düşmanıdır”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 3.
_____ (27 Şubat 1958), “Din terakkinin en büyük düşmanıdır”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 3.
- Bilalof, S. (14 Temmuz 1960), “Ölen İnsan Dirilebilir mi?”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
_____ (16 Yuni 1961), “Komünizmde Aile Olacak mıdır?”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 2.
_____ (23 Haziran 1966), “Türkçe Okul Kitapları İyileştirilmeli”, **Yeni Işık Gazetesi**, 6.
- Bilalof, Selim (1954), “BKP’nin VI. Kongresi”, **Yeni Hayat Dergisi**, (1), 2-3.
_____ (20 Ağustos 1959), “Dindarlık Belasından Nasıl Kurtulabildim?”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
_____ (1959), “İslam Dininin Bayram ve Ayinleri Sosyalizm Kuruculuğuna Son Derecede Zararlıdır”, **Yeni Hayat Dergisi**, (10), 18-19.
_____ (20 Şubat 1960), “Oruç Yalnız İslamiyetin Malımıdır?”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
_____ (31 Mayıs 1960), “Türkçe Ateistik Kitaplar”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
_____ (27 Eylül 1960), “Din ve Millet”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
_____ (22 Yuni 1961), “Cuma Namazı”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
_____ (4 Yanauri 1962), “Miracın Aslı”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
_____ (11 Mayıs 1965), “Kuranın Aslı Nedir?”, **Yeni Işık Gazetesi**, s. 2.
- Bilen, İ. (21 Mart 1953), “Türkiye Komünist Partiyası Merkez Komitetinin SBKP-na mektubu”, **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 11, 4.
_____ (27 Mart 1953), “Türkiye Halkı Amerikan Esaretçilerine Karşı Mücadele Ediyor”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 4.
- “Bir Azerbaycan Kolhozunda” (15 Ocak 1948), **Yeni Işık Gazetesi**, 4.
- “Bir de Bunlar” (Mart 1965), **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 13, 7.
- “Bir Dokun Bin Ah Dinle” (1974), **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, (3), 8-9.
- “Bir Geziden Anılar” (5 Kasım 1964), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- Birinci, Ali (2008), “Mustafa Suphi”, M. Çağatay Özdemir (Der.), **Türkiye’de Sosyoloji İsimler-Eserler I**, içinde (321-329), Phoenix, Ankara.
- “Bizde PKK kampları yok” (25 Haziran-1 Temmuz 1997), **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 2.
- “Bizim yolumuz Georgi Dimitrof yoldaşın gösterdiği yoldur” (19 Aralık 1948), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.

- “Boğaziçi Yolcuları Ankara’da” (5 Mayıs 1972), **Cumhuriyet**, 1.
- Borov, T. vd. (Red.) (1969), **Bulgariski Periodičen Peçat 1844-1944**, TOM III, Nauka i İzkuštvo, Sofya.
- “Boşalan Türk köylerini jandarmalar koruyacak” (26 Mart-1 Nisan 1997), **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 2.
- Broun, Janice (2008), “Muslims in Post-Communist Bulgaria”, **Religion in Eastern Europe XXVIII**, (1), 51-62.
- “Bulgar Gündeminde Terör” (18 Mayıs 1985), **Cumhuriyet Gazetesi**, 3.
- “Bulgar tıp heyeti Türkiyede” (29 Ocak 1960), **Halk Gençliği Gazetesi**, 3.
- “Bulgar Uzmanlarının Türkiye’ye Yardımı” (30. 11. 1971), **Yeni Işık Gazetesi**, 5.
- “Bulgarca ikinci Ana Dilimdir” (20 Mayıs 1955), **Halk Gençliği Gazetesi**, 1.
- “Bulgarca Öğrenme Kursları” (18 Avgust 1961), **Halk Gençliği Gazetesi**, 1.
- “Bulgaristan” (21 Kasım 1964), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- “Bulgaristan Azınlık haklarını tanıdı” (15-21 Ekim 1997), **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 2.
- “Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığının Türkiye Hükümetine Notası” (28 Şubat 1952), **Yeni Işık Gazetesi**, 4.
- “Bulgaristan Gelişen Memleketlere Yardım Ediyor” (20 Ocak 1966), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- “Bulgaristan Irkçılığı Yeriyor” (I. IV. 1972), **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, 1.
- “Bulgaristan Komünist Partiyasının Kurucusu ve Önderi” (14 Haziran 1956), **Yeni Işık, Gazetesi**, 1.
- “Bulgaristan Türk Ahalisine Sağlık Kaygıları” (12 Kasım 1966), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- “Bulgaristan Türklerinin Devlet İdaresine Gerçek Katılımı” (2001), **Kaynak Tarih, Kültür, Edebiyat ve Sanat Dergisi**, (5), 2-3.
- “Bulgaristan’da Gördüklerime Hayranım” (14 Septemvri 1961), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- “Bulgaristanda Hayat” (4 Temmuz 1949), **Tasvir Gazetesi**, 3.
- “Bulgaristanda Türk Ahalisi Sosyalizmin Faal Kurucusudur” (13 Mart 1964), **Halk Gençliği Gazetesi**, 1.
- “Bulgaristan’ın verdiği nota meselesi Bulgar Elçisinin 25 dakikalık mülakatı” (23 Ağustos 1950), **Milliyet Gazetesi**, 1.
- Buttanrı, Müzeyyen (Aralık 2005), “Bulgaristan Türk Edebiyatı”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 6 (2), 27-45.

- “Büyük Azerbaycan Şairi Samet Vurgun Halkımız Arasında” (30 Eylül 1951), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- “Büyük Belediyeleri GERB aldı, Kırcaali yine HÖH’ün” (26 Ekim-1 Kasım 2015), **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 1, 2.
- Cambazof, İsmail (23 Temmuz 1959), “Yokistan mı, Varistan mı?”, **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- _____ (22 Ocak 1959), “İslamiyetin Menşei”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
- _____ (19 Nisan 1960), “Din ve Siyaset”, **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- _____ (1958), “Türkiye Hükümetinin Yakın Doğu Siyaseti”, **Yeni Hayat Dergisi**, (10), 16.
- Cambazov, İsmail (4 Mayıs 1959), “Türkiye’de İşçilerin Durumu”, **Yeni Işık Gazetesi**, s. 3.
- _____ (9 Aralık 1960), “Türkiye hangi yoldan gidiyor?”, **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 50, s. 3.
- _____ (2005a), **Medresetü’n Nüvvâb Anılar-Belgeler**, Ahmed Davudoğlu Dostluk ve Kardeşlik Vakfı, Sofya.
- _____ (2005b), **Sofya İslam Enstitüsü Anılar-Belgeler**, Davudoğlu Yayınları, Blagoevgrad.
- _____ (2011), **Bulgaristan Türk Basını Tarihinde**, **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, Erkam Matbaası, İstanbul.
- Can, Sevim (2004), **Osmanlı Anadolu’sunda Kadın (XVI. Yüzyıl)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Celkan, Hikmet (2014), “Eğitim ve Toplum”, M. Çağatay Özdemir (Ed.), **Eğitim Sosyolojisi**, İçinde (39-66), Pegem Akademi, Ankara.
- Cerrahoğlu, A. (1966), **Türkiye’de Sosyalizm**, İkinci Kitap, Çığ Yayınları, İstanbul.
- Cevizci, Ahmet (2002), **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, İlaveli 5. Baskı, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Ceyhun, Demirtaş (1978), **Yüz Yaşındaki Delikanlı Bulgaristan**, Habora Kitabevi, İstanbul.
- Cumhurbaşkanı Sayın Kenan Evren’in ‘Bulgaristan ve Türkler’ Konulu Konferanstaki Konuşması (1987), **Bellekten**, (Bu sayının girişinde ek olarak verilmiştir), LI (199).
- Çakırov, Mümün (3 Ocak 1974), “Köyde Ateizm Çalışmaları, Eskiden Yeniye Geçerken”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
- _____ (6. VIII. 1974), “Köyde Ateizm Çalışmaları, Propaganda Şekillerinin Çeşitlendirilmesi İnsanlarda İlgiyi Arttırıyor”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
- Çakmak, Hüseyin (1964), “Türkiye Komünist Partiyası”, **Yeni Hayat Dergisi**, (2), 7-8.
- Çalışkan, Selami (Haziran 2009), “Başmüftü Mustafa Hacı: Yönetim Müslümanlara Baskı Uyguluyor”, **Kırcaali Haber Gazetesi**, 2.

- Çarıkcı, Emin (2002), “Menderes Döneminde Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler”, Hasan Celal Güzel vd. (Ed.), **Türkler**, içinde (1093-1110), C. 17, Yeni Tükiye Yayınları, Ankara.
- Çavuşef, Mehmet (2 Mart 1961), “Tırnovstada Ateistik Çalışmalar”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
- Çavuşev, İsmail A. (1999), “Totaliter ve Posttotaliter Devirde Bulgaristan’da Türkçe Süreli Basım 1944-1998”, **Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni (20-24 Nisan 1998) Bildiriler**, TDK Yayınları, Ankara, 7-107.
- Çavuşov, Mehmet (16 Yuni (Haziran) 1961), “Gençler Evlerinde Domuz Bakıyor”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 1.
- “Çiftçilerimizin Nazarı Dikkatine” (18 Ekim 1948), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- “Çocuklarının açlığına dayanamayan baba kendisini öldürdü” (23 Mart 1962), **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 13, 7.
- “Çok Şükranım” (9 Ağustos 1956), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- Çolak, Melek (2002), “27 Mayıs Sonrası Türkiye’de Partileşme”, Hasan Celal Güzel vd. (Ed.), **Türkler**, içinde (137-146), C. 17, Yeni Tükiye Yayınları, Ankara.
- “Dağıstan Halk Şairi Süleyman Stalski” (21 Kasım 1948), **Yeni Işık Gazetesi**, 4.
- Danişmend, İsmail Hami (1971), **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, C. 1, Türkiye Yayınevi, İstanbul.
- DeDominicis, Benedict E. (2011), “The Bulgarian ethnic model: post-1989 Bulgarian ethnic conflict resolution”, **Nationalities Papers**, 39 (3), 441-460.
- “Değerli Bir Kitap” (Ekim 1960), **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
- Deliorman, Tuğrul (18 Şubat 1950), “Türkiye halkının tertemiz adımı lekeleyen rezil sınıf”, **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- _____ (26 Şubat 1950), “Türkiye’nin barış cephesine geçmesi uzak değildir”, **Yeni Işık Gazetesi**, 1, 3.
- _____ (3 Nisan 1950), “Türkiye’ye göçmekte olan sosyalizm kaçaklarına öğüt”, **Yeni Işık Gazetesi**, 1, 2.
- _____ (23 Eylül 1950), “Türkiye hükümeti hudutları kapadı”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
- _____ (28 Şubat 1952), “Sofya’da esrarengiz bir bina”, **Yeni Işık Gazetesi**, 4.
- _____ (11 Mayıs 1952), “Ankara Radyosu”, **Yeni Işık Gazetesi**, 4.
- _____ (1953), **Türk Dili Grameri II**, Narodna Prosveta, Sofia.
- _____ (15 Ocak 1965), “Din Sömürücüleri”, **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 2, 6.
- _____ (Çev.) (1967), **Komünizm Terbiyesi**, Narodna Prosveta, Sofia.

- Deliorman, Tuğrul ve Çeşmecieva, Gülçin (Der.) (1966), **Şeytanın En Küçük Kızı**, Narodna Prosveta, Sofia.
- Deliorman, Tuğrul ve Hüseyinof, Ahmet (Çev.) (1953), **Bulgaristan Komünist Partisi Tarihine Dair Materyaller**, Bulgaristan Komünist Partisi Yayınevi, Sofia.
- _____ (Çev.) (1958), **Bulgaristan Komünist Partisi Tarihine Dair Materyaller**, Narodna Prosveta Devlet Neşriyatevi, Sofia.
- “Demir Baba Tekkesi” (1947), **Işık Gazetesi**, S. 49, 2.
- Demir, Halim (2010), **Ben Nazım Hikmet**, 3.Baskı, Ozan Yayıncılık, İstanbul.
- Demir, Yakup (19-26 Aralık 1963), “Türkiye İrticam Pençesi Altında”, **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- Demirof, S. ve Virgülef, A. (22 Ekim 1960), “Mevlit”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
- Derviş, Ali (26-31 Ekim 2002), “Bulgaristan Türkleri’nin ‘Lâle devri’(1)”, **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 7.
- “Dışa Bağımlı Halk Sağlığı” (1978), **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, (5), 18.
- Dimitrof, Petır (1954), “İnsanın Menşei”, **Yeni Hayat Dergisi**, (4), 18-19.
- Dimitrova, L. (26 Şubat 1960), “Ramazan sağlığın düşmanıdır”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 4.
- Dinç, Ahmet ve İridağ, Osman (3-9 Temmuz 1999), “Babam Ateist Değildi”, **Aksiyon Dergisi**, 34-39.
- “Dini Taassuptan ve Batıl İnançlardan Kurtulabilmek için İlmi Bilgileri Benimsiyelim!” (Şubat 1958), **Yeni Işık Gazetesi**, 5.
- “DİSK yöneticileri mahkemede” (2 Yuli 1981), **Yeni Işık Gazetesi**, 5.
- “Dobruca Türkleri Yeni Sosyalist Kuruculuğuna Kitle Halinde İştirak Ediyorlar” (14 Mart 1949), **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
- “Doç. Dr. İbrahim Yalimov 75 yaşında” (2009), **Hoşgörü Dergisi**, (25), 3.
- “Dokuz milyonluk Bulgaristan Türkiye’nin üç katı ihracat yapıyor” (2 Yuni 1981), **Yeni Işık Gazetesi**, 5.
- “Dostluk ve İyi Komşuluk Ziyareti” (22 Aralık 1966), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- Douglas, Rachel and Potes, Carlos (1984), “Bulgaria, Gnosticism, and the drug Mafia”, **EIR**, 11 (32), 41-44.
- Drumev, Krasimir (1985 ?), **İftiranın Karşısında Gerçek**, Sofia Pres, Sofia.
- Durmazof, Acar (1961), “Ateist Konuşuyor”, **Yeni Hayat Dergisi**, (3), 17.
- “Dün Fereceli Bugün Brigadır” (14 Nisan 1961), **Halk Gençliği Gazetesi**, 2.

“Dünyada ilk sosyalist memleketi olan Sovyetler Birliğinde hayat” (1 Mayıs 1949), **Yeni Işık Gazetesi**, 2.

Düstur (1944), Tertip III, C. 7, İkinci Baskı, Devlet Matbaası, Ankara, s. 1376-1383.

_____ (1949), Tertip III, C. 30, Devlet Matbaası, Ankara, 1019-1025.

_____ (1950), Tertip III, C. 31, Devlet Matbaası, Ankara, 1941-1944.

“Eğitimde neredeyiz” (10. XII. 1974), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.

“Ekim İşine Zamanında Hazırlanalım” (28 Ağustos 1948), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.

Elik, Hasan (2011), **İnsan Eksenli Din**, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

Erdinç, Fahri (1951), **Kapitalist Türkiye’de Çocuklar**, Halk Gençliği Yayınevi, Sofya.

_____ (1955), **Asi: Bugünkü Türkiye’den Hikâyeler**, Narodna Prosveta, Sofia.

_____ (6 Nisan 1952), “Türkiye’de bir kayıp daha”, **Yeni Işık Gazetesi**, 4.

_____ (27. XII. 1969), “Öğretmenler Boykotunun Düşündürdükleri”, **Yeni Işık Gazetesi**, 3.

_____ (1978), **Mustafa Suphi Destanı**, Başak Matbaası, İzmir.

_____ (2007), **Kardeş Evi**, Yordam Kitap, İstanbul.

Eren, Hasan (1992), “Bulgarlar ve Türk Dili”, **Bulgaristan’da Türk Varlığı**, 3. Baskı içinde (1–14), TTK Yayınları, Ankara.

Ergenç, Leman (1989), **Bulgar Yayınlarında Türkler**, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Ergin, Hafız İslam “Brigadacı imam ve hatiplerin başarıları” (19 Temmuz 1948), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.

Ergin Muharrem, (1994), **Üniversiteler İçin Türk Dili**, Bayrak Yayım, İstanbul.

“Eski Zağra Türk Öğretmen Okulundan Sonra İşte Bir de Türk Gimnaziyası” (15 Mart 1948), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.

Etemof, İsmet (23 Nisan 1960), “Kur’an Mukaddes Bir Kitap mıdır?”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2.

“Evet, Bulgaristan bir cehennemdir” (24 Nisan 1948), **Yeni Sabah Gazetesi**, 1.

“Fahri Erdinç’in ‘Akrepler’ isimli kitabı” (27 Kasım 1951), **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 55, 3.

Faikoğlu, Burhanettin Ardagil (1990), **Karikatürlerle Bulgar Mezalimi**, Şafak Matbaası, Ankara.

“Faşist Caniler Şiddetle Lanetlendi” (1980), **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, S. 96, 5.

“Faşistlerin Kanlı Cinayeti” (1978), **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, S. 122, 5.

Feher, Geza (1999), **Bulgar Türkleri Tarihi**, 2. Baskı, TTK Yayınları, Ankara.

Fetoğlu, Mehmet (7 Mart 1949), “Kazahistan Büyük Halk Şairi Cambul Cabayef”, **Yeni Işık**

Gazetesi, 4.

Fikret, N. (26 Aralık 1948), “Şanlı İşçi Komünist Partisinin 5-inci tarihi kongresi şerefine yeni klüp inşa ettiler”, **Yeni Işık Gazetesi, 3.**

Fikret, N. (26 Aralık 1948), “Bulgaristan Türkünün sosyalizm kuruculuğuna iştiraki”, **Yeni Işık Gazetesi, 3.**

“Fransa’da Nazım Hikmet için nümayişler oluyor” (7 Mayıs 1951), **Yeni Işık Gazetesi, 2.**

Ganev, İvan (t.y.), **Bulgaristan’a Bir Bakış**, (Çev. Ziya Yamaç), Sofya Pres, Sofya.

Gavazof, S. (19 Nisan 1959), “Bulgarlarla Türkler Arasındaki Dostluğun En Büyük Düşmanı Milliyetçiliktir”, **Yeni Işık Gazetesi, 3, 4.**

Gavazof, Süleyman (1961), “Din ve Milli Mesele”, **Yeni Hayat Dergisi, (11), 15-16.**

“Geçmişini Unutmıyalım”, “Türk Azlığı ve V.C. Bulgaristan” (14 Mayıs 1945), **Işık Gazetesi, 1.**

Gençoğlu, İ. (19 Aralık 1948), “İki Önemli Tören”, **Yeni Işık Gazetesi, 3.**

“General Tural komunizm prensiplerini ‘tespit’ ediyor” (4 Şubat 1967), **Yeni Işık Gazetesi, 1.**

Genof, D. (2 Şubat 1961), “Dine İnananlar Partiyaya Aza Olamaz”, **Yeni Işık Gazetesi, 2.**

Georgiyef, Yanço (11 Kasım 1960), “Hayvanbakıcılıkta Yeni Bir Hamle gerek”, **Halk Gençliği Gazetesi, 1.**

“Gerçek Gizlenemez!” (5 Yanuari 1985), **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi, 5.**

“Gizli Göç Devam Ediyor” (20-26 Ağustos 1997), **Bulgaria Zaman Gazetesi, 1.**

Gorçeva, Daniela (2009), “1989 Mayıs’ında Türklerin Direnişi ve Aydınların Başkaldırışı”, **Kaynak Tarih, Kültür, Edebiyat ve Sanat Dergisi, (39), 9–10.**

“Göç Meselesine Engel Olan Bulgaristan Hükümeti Değil, Türkiye Hükümetidir!” (26 Ağustos 1950), **Yeni Işık Gazetesi, 1.**

Göktepe, Cihat (2002), “Türkiye, İngiltere ve NATO 1959-1965”, Hasan Celal Güzel vd. (Ed.), **Türkler**, içinde (182-192), C. 17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

“Görenler Anlatıyor” (16 Nisan 1963), **Yeni Işık Gazetesi, 3.**

Grieve, W. Percy (1988), “Türlere Yönelik Bulgar Zulmünün Milletlerarası İnsan Hakları Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, **Bulgaristan’da Türk-İslam Azınlığına Uygulanan Baskılar Hakkında Uluslararası Hukuk Sempozyumu**, Ufuk Matbaası, İstanbul, 9-18.

Grouev, Ivaylo (2004), **Why Bulgaria did not Explode the Post-1989 Ethnic Deal**, Hermes Publishing, Ottawa.

Gülmen, Osman (2011), **Bulgaristan Türkleri Tarihinden Esintiler Anılar-Belgeler**, İtalik Kitapları, Ankara.

- Gülmez, Mesut (1985), “Tanzimat’tan Sonra İşçi Örgütlenmesi ve Çalışma Koşulları (1839-1919)”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi** içinde, (792-802), C. 3, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Güngör, Erol (2005), **Tarihte Türkler**, 12. Basım, Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- Gürsoy, Halil ve Yamaç, Şekibe (Çev.) (1956), **V. Sınıf Aritmetik**, Narodna Prosveta, Sofia.
- Gürün, Kamuran (1983), **Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939’dan Günümüze Kadar)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Güzel, Şeyhmus (1985), “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e İşçi Hareketi ve Grevler”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi** içinde, (803-828), C. 3, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Hacınikolov, V. ve Kalaora B. (Haz.) (1979), **Bulgaristan Sendikaları Tarihi (1878-1974)**, (Çev. Şeref Serdar), 1. Basım, Konuk Yayınları, İstanbul.
- Hadzhi, Mustafa Alish (2007), **Din Değiştirmenin Sosyolojik Sonuçları (Bulgaristan Örneği)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hafızoğlu, Süleyman (22 Mart 1948), “Türkiye ve Bulgaristan”, **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- Hakof, Cengiz (17 Mart 1966), “Türkiyede işçi ve sosyalist hareketi”, **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- Hakoğlu, Cengiz (1998), “Türkiye Kurtuluş Savaşı’na Bulgaristan Desteği”, **Ümit Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi**, (21), 9-10.
- Hakov, Cengiz (1996), “1925 Bulgar-Türk Dostluk Antlaşması ve Bulgaristan Türklerinin Dini-Kültürel Hakları”, **Ümit Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi**, (6), 7-8.
- _____ (1996), “İki Dünya Savaşı Arasında Bulgaristan Türklerinin Eğitim Davası”, **Ümit Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi**, (10), 10-11.
- _____ (1997), “Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunları”, **Ümit Eğitim ve Kültür Dergisi**, (15), 18.
- Hamdi, İ. (1 Mayıs 1958), “Parti Çalışmalarının meyvaları”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 2.
- Hançerlioğlu, Orhan (2005), **Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar**, cilt 5 (Ö-R), 3. Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Hasanof, Mehmet (15 Nisan 1960), “Din ateşine ben de düşmüştüm”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 4.
- Haşimov, Salimehmet (16 Şubat 1962), “Oruç Beni Döşeklere Düşürdü”, **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 8, 3.
- Haupt, George ve Dumont, Paul (2013), **Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalist Hareketler**, Ayrıntı, İstanbul.
- “Heyecanlı Bekleyiş”(4 Mayıs 1972), **Cumhuriyet**, 1.

- Hikmet, Nazım (2 Mayıs 1952), “İki Türkiye var...”, **Yeni Işık Gazetesi**, 4.
- _____ (1952), **Zoya**, (Red. Fahri Erdinç), Bulgaristan Komünist Partisi Yayınevi, Sofya.
- “HÖH’te üçlü yönetim dönemi” (4-10 Ocak 2016), **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 2.
- Hülüsief, Ali (1961), “Kadın ve İslamiyet”, **Yeni Hayat Dergisi**, (11), 21.
- Hüseyinova, Ferište (1 Temmuz 1960), “Allah’a niçin inanmıyorum”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 2.
- Iqbal, Javid (1988), “Türk-Bulgar İkili Anlaşmaları Işığında, Bulgaristan’daki Müslüman-Türk Azınlığı Sorunu”, **Bulgaristan’da Türk-İslam Azınlığına Uygulanan Baskılar Hakkında Uluslararası Hukuk Sempozyumu**, Ufuk Matbaası, İstanbul, 25-33.
- İber, “Aziz Nesin neden tevkif edildi” (6 Yuni 1961), **Yeni Işık Gazetesi**, 4.
- İbrahimoglu, Ş. (19 Aralık 1948), “Nüvvapta Türk Kızları”, **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- İbrahimov, Bahri (20 Yuni 1981), “Tetiği çeken belli ya çektiren?”, **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, S. 74, 5.
- İbryam, Semra (2007), **AB’ye Uyum Sürecinde Bulgaristan’da Değişen Azınlık Hakları Anlayışı ve Yükselişe Geçen Milliyetçiliğin Siyasal Tezahürü: Ataka**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İdrizof, Recep (18 Kasım 1960), “Din Büyük Bir Köstektir”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 1.
- “İlkyaz Ekimlerine Hazır Olalım” (29 Ocak 1952), **Halk Gençliği Gazetesi**, 1.
- “İmam ve Hatiplerin Brigadası” (28 Haziran 1948), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- İnalcık, Halil (1992), **Tanzimat ve Bulgar Meselesi**, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- “İnönü: Rusya’ya Düşmanlığımız Bir hata idi” (12 Aralık 1967), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- İnuğur, M. Nuri (2005), **Basın ve Yayın Tarihi**, Beşinci Basım, Der Yayınları, İstanbul.
- “İslam Dini Sosyalizm yolunda gelişmemizin düşmanıdır” (18 Kasım 1960), **Halk Gençliği Gazetesi**, 1.
- “İslamiyet, Kadınların Düşmanıdır!” (16 Mart 1958), **Yeni Işık Gazetesi**, 5.
- İsmail, Osman (2014), **Şumnu ve Tarihte Bıraktığı İzler**, İzmir.
- “İstanbulda bir milyon kişi mahzenlerde yaşıyor” (3 Şubat 1961), **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 6, 3.
- İşanturaeva, Sara (12 Aralık, 1948), “Ben mesut, hür Özbek kadınıyım”, **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- Jelavich, Barbara (2006), **Balkan Tarihi 20. Yüzyıl**, Küre Yayınları, İstanbul.
- “Kaçan Göçmenlerin Anlattıkları” (28 Mayıs 1951), **Yeni Işık Gazetesi**, 4.
- Kafesoğlu, İbrahim (2007), **Türk Millî Kültürü**, Ötüken, İstanbul.

- Kahvecioğlu, Mustafa (1 Ocak 1952), “Türkiye’den Yine 20 Göçmen Kaçtı”, **Yeni Işık Gazetesi**, 4.
- Kajdan, A. (7 Temmuz 1959), “Allahı Yaratan İnsandır”, **Yeni Işık Gazetesi**, 4.
- “Kalblerde güneş ve bahar var” (22 Ocak 1959), **Halk Gençliği Gazetesi**, 2.
- “Kalkınan bir memleket” (12 Kasım 1966), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- Kamil, İbrahim (1989), **Bulgaristan’daki Türklerin Hakları**, YÖK Matbaası, Ankara.
- Kanevskiy, L. O. (11 Aralık 1955), “Tıp ve Din”, **Yeni Işık Gazetesi**, S. 99, 3.
- “Karanlıktan Aydınliğa” (29 Ekim 1960), **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
- Karaveli, Orhan (2008), **Tanıdığım Nazım Hikmet**, 6. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul.
- Karavelioğlu, Kamil (2007), **Bir Devrim İki Darbe 27 mayıs, 12 Mart, 12 Eylül...**, Gürer Yayınları, İstanbul.
- Karayef, Cuma Durda (26 Ekim 1948), “Türkmenistan Diyarı da Saadet ve Refaha Kavuştu”, **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- Karpat, Kemal H. (2010a), **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- _____ (2010b), **Osmanlı Nüfusu**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Kasımof, Süleyman (11 Ocak 1966), “Bu Sene Daha Bol Tütün Çıkarma Uğrunda”, **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- “Kazakistan Nefti” (23.1.1971), **Yeni Işık Gazetesi**, 7.
- Kazaski, Vasil Lilov (1984), **Ölüm Kampı Belene**, (Çev. Osman Ertürk), Sisav Yayınları, İstanbul.
- Kazımof, Rahim (1963), “Ramazan’da Ateistik Çalışmalarımız Daha da Genişliyecek”, **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 5, 4.
- Kayıpınar, Levent (2012), “Atatürk, Menderes ve Özal Dönemi Bulgaristan’dan Gelen Göçmenler Üzerine Gözlemler”, Neriman Ersoy Hacısalihioğlu ve Mehmet Hacısalihioğlu (Ed.), **89 Göçü Bulgaristan’da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye’ye Zorunlu Göç**, içinde (373-396), Balkar, İstanbul.
- Kemal, Yaşar (1980), “Mağara İnsanları”, **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, (12), 24-25.
- Kerimof, Sayit (19 Mayıs 1960), “Ateist Konferansları”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
- Keskioğlu, Osman (1985), **Bulgaristan’da Türkler Tarih ve Kültür**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- “Kırcılar, Hayvanbakıcılar Elele Vermiş Çalışıyorlar” (4 Yuli 1961), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.

- “Kıskanının biz sosyalizm kuruyoruz” (23 Temmuz 1949), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- “Kızıl Bulgarlar Türkleri katlediyor” (2. 5. 1950), **Vatan Gazetesi**, 3.
- “Kızılların yeni manevrası Bulgarların bize verdikleri nota” (12 Ağustos 1950), **Milliyet Gazetesi**, 1, 3.
- Kıbar, Osman (2005), **Türk Kültüründe Ad Verme Kültürü**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- “Komünizmin Yolunda” (22 Ocak 1959), **Halk Gençliği Gazetesi**, 2.
- Konukman, R. Ercüment (1990), **Büyük Göç ve Anavatan**, Ankara.
- Koraltürk, Murat (2002), “Türkiye Ekonomisi (1923-1960)”, Hasan Celal Güzel vd. (Ed.), **Türkler**, içinde (1018-1047), C. 17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- “Kore Halkına Yardım Edelim” (29 Ocak 1952), **Halk Gençliği Gazetesi**, 1.
- Kosseva, Maya vd. (2012), “Catching Up with the Uncatchable: European Dilemmas and Identity Construction on Bulgarian Path to Modernity”, Marko Hajdinjak vd. (Ed.), **Modernity and Tradition: European and National in Bulgaria**, içinde (13-64), IMIR, Sofia.
- Kovaçev, Rumen (1977), “NATO’nun İçyüzü”, **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, (9), 23.
- Köksal, Süleyman (2011), **Demokrasi Döneminde Bulgaristan Türkleri (1989-2011)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köse, Hüseyin (2001), **Kanlı İzler Şehitlerimizin Belgesel Öyküleri**, İkinci Baskı, Poligraf Yayınevi, Razgrat.
- Kudret, Melih (4 Temmuz 1949), “Bulgaristandaki Türklerin Sovyetleştirilmesi”, **Tasvir Gazetesi**, 3.
- “Kurtlar Gibi Saldırdılar” (2 Yuli 1981), **Yeni Işık Gazetesi**, 5.
- Küpçief, R. (21 Ekim 1967), “Din Adamlarıyla Düzenlenen Bölgesel Konferans”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
- Lewis, Bernard (2008), **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, (Çev. Boğaç Babür Turna), III. Edisyon, Arkadaş Yayınları, Ankara.
- “Lütvi Mestan: Mayıs olayları devlet protokolü ile anılmalı” (6-12 Mayıs 2013), **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 2.
- “Mafyaya haraç vermeyin, devlete verginizi ödeyin” (2-8 Temmuz 1997), **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 1.
- Mahmudov, Hasan (3 Yanaari 1980), “Türkiye’de 8 Milyon Bakıma Muhtaç Çocuk Var”, **Yeni Işık Gazetesi**, 3.

- Mancheva, Mila ve Troeva, Evgenia (2011), "Migrations to and from Bulgaria: The State of Research", Marko Hajdinjak (Ed.), **Migrations, Gender and Intercultural Interactions in Bulgaria**, içinde (13-60), IMIR, Sofia.
- Marat, "Türk Komünist Partisi Merkez Komitesi Tarafından Kongreye Gönderilen Tebrik ve Temenni Telgrafı" (26 Aralık 1948), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- Mehmet, Nevzat (17 Ekim 1957), "Ziya Gazetesi ve Oktobr İnkılâbı", **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
- Mehmedof, Haşim (Mayıs 1964), "İslamiyet ve Kadın", **Halk Gençliği**, S. 21, 3.
- Mehmedov, Necip (1978), "Vatana Dönüş", **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, (5), 26.
- Memişoğlu, Hüseyin (1995), **Bulgaristan'da Türk Kültürü**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- _____ (2005), **Balkanlarda Pomak Türkleri**, 3. Baskı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- "Memleketimizde Çıkan Türkçe Kitaplar Cedveli" (28 Eylül 1952), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- Mercan, Faruk (4-10 Ağustos 2001), "Abuzer'in En Esrarengiz Yılları", **Aksiyon Dergisi**, 26-28.
- "Merkez İzliyor" (14 Ocak 1969), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- Mestanova, A. (25 Haziran 1963), "Görenler anlatıyor: İşte Onların Ahlakı", **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- Mirkova, A. (30 Ağustos 1960), "Türk Dili Programının Tatbiki", **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
- Mizof, N. (26 Mart 1960), "Ramazan Bayramı", **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
- Mizof, Nikolay (1959), **İslamiyetin İlim Aleyhtarı ve Mürteci Mahiyeti**, (Çev. İ. Cambazof, Red. R. Alper), Narodna Prosveta Devlet Neşriyatevi, Sofya.
- _____ (26 Ocak 1967), "Din ve Ahlâk", **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
- Mizov, Nikolay (1961), **Sünnet**, (Çev. R. Alper, B. Çakırov), Narodna Prosveta Devlet Neşriyatevi, Sofya.
- Mollof, Rıza (1961), "Bulgarca, İkinci Anadilimizdir", **Yeni Hayat Dergisi**, (5), 16.
- Mumcu, Uğur (1981), **Silah Kaçakçılığı ve Terör**, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- _____ (1990), **Aybar ile Söyleşi Sosyalizm ve Bağımsızlık**, 2. Basım, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- _____ (2000), **Papa-Mafya-Ağca**, 24. Baskı, Umag Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (Mart 2011), **Silah Kaçakçılığı ve Terör**, 30. Baskı, Umag Vakfı Yayınları, Ankara.
- Mutafov, Hüsmen (1978), "Olmasaydı Azerbaycan", **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, (10), 9.
- "Mutsuzların Üstüne Kurulan Mutluluk" (18.V.1972), **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, S. 60, 6.

- “Mürteci Türkiye’ye Gitmiyeceğiz” (28 Mayıs 1951), **Yeni Işık Gazetesi**, s. 4.
- “Nazım Hikmet” (1 Ocak 1948), **Yeni Işık Gazetesi**, 4.
- “Nazım Hikmet cevap veriyor” (5 Ağustos 1951), **Yeni Işık Gazetesi**, 4.
- “Nazım Hikmet Çekoslovakya’ya davet edildi” (5 Ağustos 1950), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- “Nazım Hikmet Halkımız Arasında” (17 Eylül 1951), **Yeni Işık Gazetesi**, 4.
- “Nazım Hikmet’i ölümden kurtarınız!” (21 Ocak 1950), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- “Nazım Hikmet’in Türk Halkına Hitabı” (13 Ocak 1952), **Yeni Işık Gazetesi**, 4.
- “Nazım Hikmet Memleketimize Geldi” (19 Mayıs 1957), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- “Nazım Hikmet Moskova’da” (9 Temmuz 1951), **Yeni Işık Gazetesi**, 1, 4.
- “Nazım Hikmet Rumanyada” (2 Temmuz 1951), **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
- “Nazım Hikmet Sofya’da” (30 Eylül 1951), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- “Nazım Hikmet tehlikede” (23 Mayıs 1950), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- Nesin, Aziz (21 Şubat 1967), “Bulgaristan’da Göç Edecek Bulgaristan Türkleri”, **Yeni Işık Gazetesi**, 5.
- _____ (1989), **Bulgaristan’da Türkler Türkiye’de Kürtler**, İkinci Basım, Adam Yayınları, İstanbul.
- Nikolof, A. (24 Temmuz 1959), “Yabancı Uzmanlar ve Türk Ekonomisi”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 3.
- Nikolof, Yordan (16 Mayıs 1970), “Din ve Hürriyet”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
- Niyazi, Ziya (3 Nisan 1958), “Sosyalist Bulgaristan evladı olduğumdan gurur duyuyorum”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 3.
- Norveç Helsinki Komitesi (Haz.) (1987), “Bulgaristan’daki Türk ve İslam Azınlığına Baskı”, **Bellekten**, (1445-1467), LI (201).
- Novikof, A. (30 Haziran 1960), “Dinin Sınıfı Kökleri”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
- Nsi (2001), “Statistical data”, http://www.nsi.bg/Census_e/Ethnos.htm (3.8.2012).
- Nurieva, Ziyeti (1975), “Şeriat ve Kadın”, **Yeni Hayat Dergisi**, (1), 24.
- “Nüvvab Okulunun Tevzii Mükafatı ve Açılışının 25. Yıldönümü” (15 Temmuz 1947), **Işık Gazetesi**, 1.
- “Nüvvabın Yeni Programı” (22 Ocak 1948), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- “Oğlan ve Kızlar Köy İktisadiyatı Mütahassısları ve Makinistleri Olunuz!” (9 Ağustos 1956), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.

- Okan, Halis (14 Temmuz 1957), “Türkiye Ekonomisi Amerikan monopollarının darbesi altında I”, **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- _____ (18 Temmuz 1957), “Türkiye Ekonomisi Amerikan monopollarının darbesi altında II”, **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- _____ (21 Temmuz 1957), “Türkiye Ekonomisi Amerikan monopollarının darbesi altında III”, **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- _____ (1958), “Yeni İstikraz ve Türkiye Ekonomisinde Yaratılan Buhran”, **Yeni Hayat Dergisi**, (11), 20.
- _____ (Haziran 1962), “İkonomik Yarışmada Bulgaristan, Türkiye, Yunanistan”, **Halk Gençliği Gazetesi**, S, 25, 7.
- _____ (1963), “Türkiye’de Sosyalizm Tartışmaları”, **Yeni Hayat Dergisi**, (3), 14.
- Okan, H. ve Andreef, L. (1961), **Türkiyede Emekçilerin Durumu**, (Çev. Okan, H.), Narodna Prosveta Devlet Neşriyatevi, Sofya.
- Okaygün, Teoman (27 Ocak 1968), “Mustafa Suphi Nasıl Öldürüldü?”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2, 3.
- Okulof, A. (7 Ocak 1969), “Ateizm Propagandamız Komünist İnsanseverliğinin Kopmaz Bir Parçasıdır”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
- Okumuş, Ejder (2002), “Tanzimat’ın Dili”, Hasan Celal Güzel vd. (Ed.), **Türkler**, içinde (220-237), C. 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Ortaylı, İlber (2001), **Osmanlı Toplumunda Aile**, Dördüncü Basım, Pan Yayıncılık, İstanbul.
- _____ (2004), **İmparatorluğun En Uzun Yılı**, 18. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- _____ (2010), **Osmanlı’da Milletler ve Diplomasi**, 111. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı, İlber ve Küçükçaya, İsmail (2012), **Cumhuriyet’in İlk Yüzyılı 1923-2023**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Osmanof, A. (29 Ocak 1955), “Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Müslüman Din Adamları Beyyannamesi”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
- Osmanoğlu, İbrahim (1970), “Türkiye’de Eğitimin Çıkmazları”, **Yeni Hayat Dergisi**, (1), 9.
- Ögel, Bahaeddin (1988), **İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi**, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Öksüz, Hikmet (2002), “Atatürk Döneminde Balkan Politikası (1923-1938)”, Hasan Celal Güzel vd. (Ed.), **Türkler**, içinde (1134-1170), C. 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Ömer, Mehmet (10-16 Haziran 2013), “Kimlik Dildir”, **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 1.

- _____ (26 Mayıs-1 Haziran 2014), “AP’de aşırı sağ depremi”, **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 1.
- “Önü Alınamayan Anarşi” (1979), **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, (3), 22.
- Özbir, Kâmuran (1986), **Bulgar Yönetimi Gerçeği Gizleyemez**, Başkent Gazetecilik, İstanbul.
- Özdağ, Ümit (1997), **Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, 1. Basım, Boyut Yayın, İstanbul.
- Özdemir, Hikmet (2002), “1960-1980 Dönemi”, Hasan Celal Güzel vd. (Ed.), **Türkler**, içinde (10-70), C. 17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Özer, Kemal (1980), Şiir Ateşinin Yenilediği, **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, (3), 14.
- Parliament (1991), “Constitution”, <http://www.parliament.bg/en/cnst> (12.2.2014).
- “Partinin Kurucusu” (1976), **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, (5), 1.
- Pavelkin, P. A. (1963), **Din Nedir**, (Çev. Tuğrul Deliorman), Narodna Prosveta, Sofya.
- Pazarlı, Osman (Aralık 1972), **Din Psikolojisi**, İkinci Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Pekşen, Mehmet (3.XII.1974), “Ben Bir İşkenceci İdim...”, **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, 5.
- Penkof, İgnat (1954), “Azerbaycan”, **Yeni Hayat Dergisi**, (4), 5.
- Petkova, Lilia (2002), “The Ethnic Turks in Bulgaria: Social Integration and Impact on Bulgarian-Turkish Relations 1947-2000”, **The Global Review of Ethnopolitics**, 1 (4), 45-59.
- Petrof, P. (1955), “Dinin Menşei”, **Yeni Hayat Dergisi**, (7), 16-17.
- Petrof, Ts. (12 Aralık 1948), “Novi Pazar Türk kadınlarının cemiyet hayatı”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
- Pırvanova, St. (10 Nisan 1958), “Ateist propagandası üzerine fazlaca düşünülünce”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 1.
- Pırvanova, Stefka (7 Mart 1963), “Türkiyede Kadınlar Yoksulluk ve Geriliğin Esiri”, **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 10, 7.
- Poix, Giles de (1988) “Bulgaristan’daki Müslüman-Türk Azınlıkları Sorunu Üzerine”, **Bulgaristan’da Türk-İslam Azınlığına Uygulanan Baskılar Hakkında Uluslararası Hukuk Sempozyumu**, Ufuk Matbaası, İstanbul, 77-83.
- Polakof, H. (20 Eylül 1960), “Türkiye’de yolculuk notları”, **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- Popovic, Aleksandre (1995), **Balkanlarda İslam**, İnsan Yayınları, İstanbul.
- “Profesör ve Gazeteciler Tutuklandı” (12. VI. 1971), **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, 3.
- Radeva, Kunka (14 Şubat 1963), “Oruç Kadınlara Zararlı mıdır?”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
- Radushev, Evgeni vd. (2003), **Inventory of Ottoman Turkish Documents about Waqf Preserved in the Oriental Department at the St Cyril and Methodius National Library**,

Part-Registers, IMIR, Sofia.

Rafiyef, Ali (12 Ağustos 1951), “Türkiye Mürtecilerinin Göçmenler Hakkında Yeni İftiraları”,
Yeni Işık Gazetesi, 4.

_____ (2 Mart 1955), “Türk Ahalisinin Enternasyonalist Terbiyesi”, **Yeni Işık Gazetesi**, 3.

Ramadanoglu, Niyazi (14 Ocak 1949), “Sintçets Köyünden Yükselen Ses”, **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
“Ramazan Bayramı Münasebetiyle Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Baş Müftülüğünün Tebrikatı” (7
Ağustos 1948), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.

Rasch, Gustav (2005), **19. Yüzyıl Sonlarında Avrupa’da Türkler**, (Çev. Hüseyin Salihoğlu), 2.
Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

Rasimof, Hüseyin (18 Avgust 1961), “Bulgarca Bizim Vatan Dilimiz Onu Seve Seve Öğrenelim”,
Halk Gençliği Gazetesi, 1.

Rasony, Laszlo (1971), **Tarihte Türklük**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.

Raşidov, İshak (6 Oktombri 1961), “Kuran Kimin Eseridir” **Halk Gençliği Gazetesi**, 4.

Riza, Resul (11 Nisan 1949), “Azerbaycan”, **Yeni Işık Gazetesi**, 4.

Rubin, Seymour J. (1988), “İnsan Hakları ve Bulgaristan’daki Türk Etnik Azınlık”,
**Bulgaristan’da Türk-İslam Azınlığına Uygulanan Baskılar Hakkında Uluslararası
Hukuk Sempozyumu**, Ufuk Matbaası, İstanbul, 71-75.

“Rus Dilini Seve Seve Öğreniyorum”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 20 Mayıs 1955, 1.

Sadi, Kerim (1994), **Türkiye’de Sosyalizmin Tarihine Katkı**, 2. Baskı, İletişim Yayınları,
İstanbul.

Sakaoğlu, Necdet (1992), **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul.

“Saldırıya uğrayan Burgas konsolosu” (21-27 Kasım 2000), **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 2.

Salief, S. (11 Kasım 1960), “Kuran Yalan Söylüyor Hakikat İlimdedir, İslam Dini, İnsanlar
Arasındaki Dostluk ve Antlaşmanın Düşmanıdır”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 2, 3.

Salim (26 Aralık 1948), “Türkiye’de İşçi Sınıfının Durumu”, **Yeni Işık Gazetesi**, 4.

Sancaktar, Caner (2011), “Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası’na Marksist Bir Yaklaşım”,
Bilge Strateji, 3 (5), 25-98.

Sander, Oral (1969), **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)**, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi
Yayınları, Ankara.

Saray, Mehmet (2000), **Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye’nin NATO’ya Girişi III.**

Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın Hatıraları ve Belgeleri, 2. Baskı, Atatürk Araştırma
Merkezi, Ankara.

- Sarhocof, İsmail (25 Mart 1961), “Komünist Terbiyesine Dair Teoretik Konferans”, **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
- Sarıtaş, Hüseyin (14 Haziran 1963), “Türkiye’de Sınıf Mücadelesinin Bir Yönü”, **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 24, 6.
- _____ (15 Mart 1963), “Türkiye ve Ortak Pazar”, **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 11, 6.
- “Savaşımız” (18. V. 1972), **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, S. 60, 6.
- Sayılgan, Aclan (1970), **Yeni Kavga**, Ayşe Yayınları, Ankara.
- _____ (2009), **Türkiye’de Sol Hareketler**, 5. Baskı, Doğu Kütüphanesi, İstanbul.
- “Sayın Okuyucular” (1954), **Yeni Hayat Dergisi**, (1), 1.
- “Seçimlerde Vatan Cephesine Parlak Zafer Sağlamak İçin Çalışalım!” (11 Aralık 1952), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- Selçuk, İlhan (5 Nisan 1966), “Pencere”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 2.
- Sertel, M. Zekeriya (1954), **Sovyetler Birliği’nde 45 Gün**, Narodna Prosveta Devlet Neşriyatevi, Sofya.
- _____ (1955), **Bulgaristan’da Gördüklerim**, Narodna Prosveta Devlet Neşriyatevi, Sofya.
- Sertel, Sabiha (1969), **Roman Gibi**, Narodna Prosveta, Sofya.
- “Sevindirici Bir Adım” (1 Ocak 1967), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- Shestack, Jerome J. (1988), “Bulgaristan’ın Türk-İslam Azınlıklara Uyguladığı İnsan Hakları İhlali”, **Bulgaristan’da Türk-İslam Azınlığına Uygulanan Baskılar Hakkında Uluslararası Hukuk Sempozyumu**, Ufuk Matbaası, İstanbul, 91-106.
- “Silistre’de büyük sünnet düğünü” (1 Kasım 1948), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- Sinan, Bilal (18 Ekim 1948), “Deliorman Türklerinden İyi Hatıralarla Ayrılıyorum”, **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- Sloane, William M. (2008), **Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar**, (Çev. Sibel Özbudun), İkinci Baskı, Nesnel Yayınlar, İstanbul.
- “Sofya’daki Türkiye Elçiliği Memurlarının Suiistimalleri” (1 Ocak 1952), **Yeni Işık Gazetesi**, 4.
- “Sofya’ya 4. Nota” (25 Ağustos 1985), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1.
- “Sosyalizm ve Biz” (1978), **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, (8), 6-7.
- “Sovyet Hükümetinin Türkiye Hükümetine Notası” (11 Aralık 1951), **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 57, 4.
- “Sovyet Yardımı Türkiye için Büyük Alâka Teşkil Etmektedir” (17 Kasım 1960), **Yeni Işık**

Gazetesi, 3.

“Sovyetler Birliği Türkiye’de İki Zavot Kuracak” (28 Temmuz 1957), **Yeni Işık Gazetesi, 3.**

“Sovyetler Birliği Türkiye’ye tekrar dostluk elini uzatıyor” (7 Aralık 1957), **Yeni Işık Gazetesi, 3.**

Soysal, İsmail (1989), **Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları 1. Cilt (1920-1945)**, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Spirov, Hristo (1979), “Atabulgarlar”, **Yeni Hayat Dergisi, (Ocak), 20.**

“S. S. Cumhuriyeti Tacikistanda” (21 Kasım 1948), **Yeni Işık Gazetesi, 1.**

Straşimirof, K. (25 Temmuz 1963), “İslamiyet Sağlığın Düşmanıdır”, **Yeni Işık Gazetesi, 4.**

Subaşı, Tevfik (2004), **Bir Arpa Boyu 27 Mayıs 1960 İhtilali’nin Gizli Tarihi**, Karakutu Yayınları, İstanbul.

Süleyman, Beynur (20-26 Aralık 2010), “Başbakan: Ajan diplomatlarımızla vedalaşmamız gerek”, **Bulgaria Zaman Gazetesi, 1.**

_____ (20-26 Mayıs 2013), “Yeni meclis 21 Mayıs’ta ilk defa toplanıyor”, **Bulgaria Zaman Gazetesi, 1, 4.**

_____ (3-9 Haziran 2013), “Yeni Hükümet Devleti Yeniden Düzenliyor”, **Bulgaria Zaman Gazetesi, 1.**

Şen, Bilal (2 Ekim 1964), “Türkiye’de Amerikan Aleyhtarı Gösteriler”, **Halk Gençliği Gazetesi, S. 40, 7.**

_____ (24 Şubat 1966), “Sosyalizm ve Kapitalizmde seçim”, **Yeni Işık Gazetesi, 3.**

_____ (31 Mart 1966), “Türkiye’de Neler Oluyor”, **Yeni Işık Gazetesi, 5.**

_____ (21 Temmuz 1966), “Emperyalizm ve Din”, **Yeni Işık Gazetesi, 5.**

_____ (27. II. 1969), “Türkiye’de Köylü Hareketleri”, **Yeni Işık Gazetesi, 3.**

_____ (1. IV. 1969), “NATO ve Türkiye”, **Yeni Işık Gazetesi, 5.**

_____ (1969), “Sosyalizm ve ‘model’cilik”, **Yeni Hayat Dergisi, (4), 4-5.**

_____ (1969), “Sovyet-Türk ekonomik ve teknik ilişkileri”, **Yeni Hayat Dergisi, (2), 20.**

_____ (1970), “Türkiye’ye artan Sovyet Yardımı”, **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi, (11), 18-19.**

_____ (23. I. 1971), “Maskeli ve Maskesiz Antikomünizm, Türkes Komandolarının Amaçları, Para nereden Geliyor”, **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi, 5.**

_____ (1978), “Mustafa Suphi”, **Yeni Hayat Dergisi, (12), 5.**

_____ (1980), “Türkiye’de İkonomik Bunalım”, **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi, S. 123, 2.**

- _____ (1998), **Cumhuriyetin ilk Yıllarında TKP ve Komintern İlişkileri**, Küyerel Yayınları, İstanbul.
- _____ (2008), **Anılar**, (Söyleşi Erden Akbulut), Sarı Defter, İstanbul.
- Şener, Mustafa (2006), **Türkiye Sol Hareketinde İktidar Stratejisi Tartışmaları: 1961-1971**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şentürk, M. Hüdayi (1992), **Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Şerefli, Ahmet Şerif (1990), **Türk Doğduk Türk Öldük**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- _____ (2002), **Bulgaristan'daki Türkler 1879-1989**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- _____ (2005), **Önce Düşünceler Kelepçelendi**, (II. Baskı), Goren Dunav Vakfı Yayınları, Ruse.
- _____ (2006), **Giderayak**, Goren Dunav Vakfı Yayını, Ruse.
- Şimşir, Bilal N. (1992), "Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu", **Bulgaristan'da Türk Varlığı Bildiriler 7 Haziran 1985**, 3. Baskı, TTK Yayınları, Ankara, 47-66.
- _____ (2012), **Bulgaristan Türkleri (1878-2008)**, 3. Basım, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Şişmanof, D. (26 Eylül 1961), "Aziz Nesin'i niçin mahkemeye verdiler?", **Yeni Işık Gazetesi**, 4.
- _____ (1965), **Türkiyede İşçi ve Sosyalist Hareketi**, (Çev. Tuğrul Deliorman), Narodna Prosveta Devlet Yayınevi, Sofya.
- Şişmanof, D. G. (28 Mayıs 1951), "25 Göçmen Türkiye'den Bulgaristan'a Kaçtı", **Yeni Işık Gazetesi**, 4.
- "Şumende Nüvva Okulu Hakkında Mühim Bir Karar" (15 Ocak 1948), **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
- Tacemen, Ahmet (1991), **Bulgaristan Türkleri 1878-1990**, Adana Türk Ocağı Yayınları, Adana.
- Tacıbayef, T. (14 Kasım 1948), "Kazakistan Devlet Üniversitesi", **Yeni Işık Gazetesi**, 4.
- "Tanyerinden Akşam Karanlığına Kadar Herkes Çapalamaya, Kosalamaya ve Oraga!" (4 Yuli 1961), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- Tata, Sabri (1993), **Türk Komünistlerinin Bulgaristan Macerası**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Tatar, Hüsnüye Canbay ve Tatar, Taner (Ocak 2014), "Yabancılaşma ve Eğitim", M. Çağatay Özdemir (Ed.), **Eğitim Sosyolojisi**, içinde (141-180), Pegem Akademi, Ankara.
- Tatarlı, İbrahim (6 Yuli 1962), "Bulgaristan Türk Azınlığının Edebi İrsiyatı", **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 28, 4.
- _____ (2003), **Bulgaristan'da Türk Halk Kültürü ve Edebiyatının Bazı Ana Sorunları**,

Türk Varlığı, Etütler Kitap I, ET Avrasya, Sofya.

_____ (2009), **İnsan, Ulus ve Azınlıklar Hakları, Onların Yurtiçi ve Uluslararası Hukuksal Düzeni ve Bulgaristan'da Uygulanmalarının Sorunları**, ET Avrasya, Sofya.

Tatarlıef, İbrahim (1961), "Dini ve İnkılapçı Bayramlar", **Yeni Hayat Dergisi**, (4), 14.

_____ (1964), **Antoloji**, Narodna Prosveta, Sofya.

Tatarova, E. (18 Oktyabr (Ekim) 1962), "Domuz Bakıcı Halime Abla", **Yeni Işık Gazetesi**, 5.

Tayyar, Şamil (2011), **Kürt Ergenekonu Derin PKK'nın Gizli Kodları**, Timaş Yayınları, İstanbul.

T.C. Sağlık Bakanlığı (2016), "Tarihçe", <http://www.saglik.gov.tr/TR/belge/1-40121/tarihce.html> (7.3.2016).

"Tebrik" (7 Ağustos 1948), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.

Tekin, Talat (1987), **Tuna Bulgarları ve Dilleri**, TDK Yayınları, Ankara.

Tekin, Yusuf (2002), Türkiye'de İlk Sosyalist Hareket "İştirak Çevresi"nin Sosyalizm Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 57 (4), 171-185.

Temuçin, Turhan (1978), "Sokaklarda Öldürülüyorlar", **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, (5), 23.

Tevetoğlu, Fethi (1967), **Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler**, 1. Baskı, Ankara.

Timuçin, Afşar (2004), **Felsefe Sözlüğü**, Genişletilmiş 5. Baskı, Bulut Yayınları, İstanbul.

Timur, Serim (1972), **Türkiye'de Aile Yapısı**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.

"TKZS-lerin Dördüncü Konferansı" (25 Şubat 1955), **Halk Gençliği Gazetesi**, 1.

Todorov, Nikolay (1979), **Bulgaristan Tarihi**, (Çev. Veysel Atayman), Öncü Kitabevi, İstanbul.

Todorova, S. vd. (Haz.) (2011), **Bulgaristan Devrimci Gençlik Hareketi Tarihi**, (Çev. Orhan Aydın), 2. Baskı, Evrensel Basım Yayın, İstanbul.

Toğrol, Beğlân (1989), **112 Yıllık Göç (1878-1989)**, Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

Tokalof, Ahmet (1954), "Köyde genç propagandacılar", **Yeni Hayat Dergisi**, (8), 7.

Tsonef, A. (26 Ocak 1967), "Hesap Doğru Çıktı", **Yeni Işık Gazetesi**, 1.

Tuna, H. (23 May 1961), "Batıl İnançlar Yıkılıyor", **Yeni Işık Gazetesi**, 3.

Tunca, Erkan ve Gün, Ercan (10-16 Ocak 2005), "Tekneyle Bulgaristan'a kaçan Demirel, yakalanıp Türkiye'ye iade edildi", **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 1.

Tuncer, Hüner (2013), **Menderes'in Dış Politikası Batı'nın Güdümündeki Türkiye**, Kaynak Yayınları, İstanbul.

- Tunçay, Mete (1985a), “Hüseyin Hilmi Çevresi ve Osmanlı Sosyalist Fırkası”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, içinde (1450-1452), C. 6, İletişim Yayınları, İstanbul.
- _____ (1985b), “Osmanlı Devleti’nde Sol Akımlar ve Partiler”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, içinde (1445-1450), C. 6, İletişim Yayınları, İstanbul.
- _____ (2000), “Sonuç Yerine”, Mete Tunçay ve Erik Jan Zürcher (Der.), **Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)**, 2. Baskı içinde (239-256), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tunuz, Ali Osman (19 Aralık 1948), “Aşk olsun Gençlerimize”, **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- Tuzcu, Sıtkı (Çev.) (1955), **Sovyetler Birliği Komünizm Yolunda**, Vatan Cephesi Milli Şurası, Sofya.
- _____ (22 Aralık 1957), “Adnan Menderesin yersiz ve asılsız ithamları”, **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- Türk–Bulgar İlişkilerinin Dünü-Bugünü-Yarını** (1995), Harp Akademileri Yayını, İstanbul.
- “Türk Halkının Ziraat Kooperatiflerindeki Başarılı Faaliyeti” (28 Ağustos 1948), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- “Türk İşçiler İstenmiyor” (1977), **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, (9), 19.
- “Türk Kızlarına Daha Geniş Ufuk Açılmalıdır” (5 Ocak 1956), **Halk Gençliği Gazetesi**, 2.
- “Türk meslektaşlarımızla onlarca organize grup çökerttik” (31 Ocak-6 Şubat 2005), **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 1.
- “Türk-Sovyet Ekonomik ve Teknik İşbirliğinin Gelişmesi ve Tarihçesi” (1974), **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, (1), 14-15.
- “Türkiye 12 Mart Ortamına İtiliyor” (3. XII. 1974), **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, 3.
- “Türkiye Askerlerinin Güney Kore’de Barbarlıkları” (26 Haziran 1959), **Halk Gençliği Gazetesi**, 3.
- “Türkiye Bağımlı Bir Devlettir” (2 Haziran 1966), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- “Türkiye Basımından” (28 Şubat 1957), **Halk Gençliği Gazetesi**, 4.
- “Türkiye Basımından” (Aralık 1964), **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 52, 7.
- “Türkiye Bütçesinin % 40-ı Askeri Gayeler İçin Sarfediliyor” (17 Mayıs 1956), **Halk Gençliği Gazetesi**, 3.
- “Türkiye Consının Çiftliği Değildir” (21 Nisan 1966), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- “Türkiye Gazetesi Bulgaristanı Örnek Olarak Gösteriyor” (27 Ağustos 1954), **Halk Gençliği Gazetesi**, 3.

- “Türkiye gençleri Amerikan ve Türk mürtecilerine karşı barış için mücadele ediyorlar” (16 Ekim 1951), **Halk Gençliği Gazetesi**, 4.
- “Türkiye Halkı Bu Şekilde Daha Fazla Yaşayamaz” (3 Eylül 1960), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- “Türkiye Halkı her yerde Kosigin’i hararetle karşılıyor” (27 Aralık 1966), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- “Türkiye İşçi Partisinin Kongresi Sona Erdi” (29 Kasım 1966), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- “Türkiye işçi partiyası büyüyor” (19 Kasım 1963), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- “Türkiye Komünist Partiyası Delegasyonu Yönetmeni Yakup Demir’in Selamlaması” (15 Noemvri 1962), **Yeni Işık Gazetesi**, 4.
- “Türkiye İşçi Partiyasının İtibarı Artıyor” (26 Kasım 1963), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- “Türkiye İşçi Partiyasının Programı” (15 Septemvri 1962), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- “Türkiye köylüsünün durumu hakkında” (15 Mart 1948), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- “Türkiye Uçağıyla İlgili Olay Başarıyla Sonuçlandı” (28 May 1981), **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, 3.
- “Türkiye, Yeni Göçmen Kabul Etmek İstemediğini Artık Açığa Vuruyor” (21 Ocak 1950), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- “Türkiyede askeri devrim” (28 Mayıs 1960), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- “Türkiyede Askeri Hazırlıklar” (29 Kasım 1956), **Halk Gençliği Gazetesi**, 4.
- “Türkiyede Avukatlar da Sanık Sandalyesine Oturtulmak İsteniyor” (28.X.1971), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- “Türkiyede nasıl demokrasilik var” (12 Kasım 1949), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- “Türkiye’de 4 ayda 47 bin kişi kayboldu” (1980), **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, (1), 23.
- “Türkiye’de 15 Milyon Kişi Elektriksiz” (3 April 1980), **Yeni Işık Gazetesi**, 5.
- “Türkiye’de 785 bin çocuk okuldan yoksun” (9. VII. 1974), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- “Türkiye’de Can Güvenliği Yok” (1980), **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, (4), 24.
- “Türkiye’de Devrimci Sendikalara Baskı Sürüyor” (24 Oktomvri 1981), **Yeni Işık Gazetesi**, 5.
- “Türkiye’de Georgi Dimitrof’un Makale ve Demeçlerinin Bir Derlemesi Yayınlandı” (10.11.1970), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- “Türkiye’de göçmenlerle mülakat” (7 Nisan 1951), **Yeni Işık Gazetesi**, 2.
- “Türkiye’de Kitaplar ve Okuyucular Hakkında” (15 Ağustos 1952), **Halk Gençliği Gazetesi**, 4.
- “Türkiye’de Komünistlere karşı yeni kanun hazırlanıyor” (10 Ekim 1964), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.

- “Türkiye’de Konut Sorunu” (1980), **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, (3), 19.
- “Türkiye’den Mektup” (1980), **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, (1), 23.
- “Türkiye’de Neler Oluyor?” (3 Haziran 1960), **Halk Gençliği Gazetesi**, 1.
- “Türkiye’de Parlamentoda yeni kavga” (10 Mart 1966), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- “Türkiye’de terör artıyor” (18 Aralık 1951), **Yeni Işık Gazetesi**, 4.
- “Türkiye’de Yeni Tevkifler” (23 May 1961), **Yeni Işık Gazetesi**, 6.
- “Türkiye’den Gelen Mühim Mektup” (14 Ekim 1950), **Yeni Işık Gazetesi**, 4.
- “Türkiye’den Mektup” (26 Ağustos 1949), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- “Türkiyeli vatanseverler aleyhinde dava” (30 Ekim 1953), **Halk Gençliği Gazetesi**, S. 43, 4.
- “Türkiyenin ana davası bağımsızlıktır” (2 Temmuz 1966), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- “Türkiyenin Askerileştirilmesi ve Askeri Masraflarının Artması” (19 Nisan 1948), **Yeni Işık Gazetesi**, 3. “Türkiyenin Mali Durumu” (12 Aralık 1948), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- “Türkiyenin Müslüman Dünyasına Karşı Güttüğü Hıyanet Politikası” (10 Temmuz 1952), **Yeni Işık Gazetesi**, 4.
- “Türkiye’ye gizli göç her geçen gün artıyor” (4-10 Nisan 1997), **Bulgaria Zaman Gazetesi**, 2.
- “Türkiye’ye Göçmek İsteyenler Kimlerdir?” (23 Aralık 1949), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- “Türkiye’ye her taraftan protesto telgrafları yağıyor” (18 Şubat 1950), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- “Türkiye’ye Niçin Göç Etmek İstemiyoruz” (5 Ağustos 1950), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- Uğur, Hatice (2005), “Nikolai Todorov ve Balkan Şehri Kitabı”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 3 (6), 601-606.
- “Ulaş Bardakçı Öldürüldü” (Şubat 1972), **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, S. 24, 5.
- “Üç Yabancı Uzman, Sonra da Mahir Çayan ve Dokuz Arkadaşı Öldürüldü”, “Bulgaristan Irkçılığı Yeriyor” (I. IV. 1972), **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, 3.
- Vandev, İvan (18 / VII / 1974), “NATO’nun Saldırgan Mahiyeti Olduğu Gibi Kalıyor”, **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, 5.
- “Varna Türk Halkı Büyük Oktobr Sosyalist İnkılabının 31. Yıldönümünü kutladı” (21 Kasım 1948), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.
- “Varna vilayetinde Türk parti kursu” (15 Ocak 1948), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.
- Vekov, Angel (1980), “Seçkin Enternasyonalist”, **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, (10), 2-3.
- Wald, Patricia M. (1990), “One Nation Indivisible, with Liberty and Justice for All: Lessons from the American Experience for New Democracies”, **Fordham Law Review**, 59 (2), Article 3,

283-297.

“Yabancıların Gözünde Bulgaristan” (1971), **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, (6), 7.

Yalamof, İbrahim (3 Şubat 1966), Panislamizm ve Pantürkizm, **Yeni Işık Gazetesi**, 2, 3.

Yalamov, İbrahim (1971), “Antikomünizmin din sömürücülüğü”, **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, (5), 13.

_____ (24 Yanaari 1980), “İslamcılık Akımı ve İdeolojik Savaş”, **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, 4.

“Yalan ve İftira” (12 Yanaari 1985), **Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi**, 5.

“Yalçın’a yeni yıl hediyesi!” (13 Ocak 1952), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.

Yalçın, Durmuş vd. (2011), **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, 8. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Yalimov, İbrahim (1997), “Bulgaristan Türklerinin Eğitim Düzeni”, **Ümit Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi**, (16), 12-14.

_____ (1998), “Bulgaristan Türklerinin Eğitim Düzeni”, **Ümit Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi**, (17), 7-9.

_____ (2000), “1876-1923 Dönemi’nde Türkiye’de Bulgar Azınlığı ve Sosyalist Hareketin Gelişmesi”, Mete Tunçay ve Erik Jan Zürcher (Der.), **Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)**, 2. Baskı içinde (133-162), İletişim Yayınları, İstanbul.

_____ (2006), “20’li ve 30’lu Yıllarda Bulgaristan Türkleri Arasında Reform Hareketi”, Nimetullah Hafız (Haz.), **I. Uluslararası Balkan Türkolojisi Sempozyumu Bildirileri 28-30 Eylül 2001 Prizren**, Bal-Tam, Prizren, 111-118.

Yamaç, Ziya (Çev.) (1955), **Komünist Terbiyeye Dair**, Narodna Prosveta, Sofia.

_____ (5 Temmuz 1956), “Çorlunun bir köyünde”, **Halk Gençliği Gazetesi**, 3.

“Yasaklanan kitaplar” (2 Kasım 1971), **Yeni Işık Gazetesi**, S. 131, 5.

“Yeni Göç Anlaşması Yok” (1979), **Yeni Hayat-Nov Jivot Dergisi**, (9), 9.

Yenisoy, Hayriye Süleymanoğlu (2012), “Bulgaristan’da Türkolojinin Gelişmesine Hizmeti Geçen Türk Dünyası Aydınları”, **Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi**, 4(14), 5-10.

Yeşilyurt, Ali Haydar (16 Kasım 1967), “Sosyalizm Demek, İnsanlık Sevgisi Demektir”, **Yeni Işık Gazetesi**, 3.

Yıldız, Hakkı Dursun (Red.) (1993), **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, C. 12, Çağ Yayınları, İstanbul.

“Yurdumuzdaki Türk Gençliği Sosyalizm Yolunda” (28 Septemvri 1962), **Halk Gençliği Gazetesi**, 1.

Yusufof, İsmail (23 Haziran 1960), “İstanbul Muammaları”, **Yeni Işık Gazetesi**, 3.

Yüksel, Erkan (Aralık 2001), **Medyanın Gündem Belirleme Gücü**, Çizgi Kitapevi Yayınları, Konya.

“Yüzbin Öğretmen Grev Yapıyor” (18. XII. 1969), **Yeni Işık Gazetesi**, 3.

Zafer, Zeynep (2010), “Bulgaristan Türklerinin 1984-1989 Eritme Politikasına Karşı Direnişi”, **Akademik Bakış**, 3 (6), 27-44.

_____ (2012), “Bulgaristan Türklerinin 89 Göçünü Hazırlayan Eritme Politikasına Karşı Direnişi”, Neriman Ersoy Hacısalihoglu ve Mehmet Hacısalihoglu (Ed.), **89 Göçü Bulgaristan’da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye’ye Zorunlu Göç**, içinde (199-234), Balkar, İstanbul.

Zahariev, Bozhidar (2004), **The Treatment of Ethnic Turks by the Bulgarian Communist Party and Their Status Quo**,

www.ithaca.edu/hs/depts/history/docs/histjourndocs/spring04/turkishminorities.pdf.

(7.02.2013).

“Zahire Devlete Derhal Teslim Edilmelidir” (28 Ağustos 1948), **Yeni Işık Gazetesi**, 1.

Zhelyazkova, Antonina (2001), “Bulgaria in Transition: the Muslim Minorities”, **Islam and Christian-Muslim Relations**, 12 (3), 283- 301.

ÖZGEÇMİŞ

Süleyman KÖKSAL, 29.01.1963 tarihinde Osmaniye İli Kadirli İlçesi'nde doğdu. 1974 yılında Kadirli Fatih Mehmet İlkokulu'nu; 1978 yılında TED Kayseri Koleji Ortaokulu'nu; 1981 yılında Kadirli Lisesi'ni; 1993 yılında Atatürk Üniversitesi - Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü; 2011 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Programı'nı "Demokrasi Döneminde Bulgaristan Türkleri (1989 - 2011)" adlı tezi ile bitirdi. Aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı'nda doktora programına başladı. Eğitim hayatı boyunca turizme, farklı kültür ve coğrafyalara ilgi duydu. Bu amaçla turizm ile ilgilendi ve turizm başta olmak üzere farklı alanlarda çalıştı. İş, gezi ve araştırma amacıyla değişik ülkelerde bulundu. Edirne İli Keşan İlçesi İlhami Ertem Ticaret Meslek Lisesi'nde İngilizce öğretmenliği yaparken 2000 yılının sonunda Karadeniz Teknik Üniversitesi Yabancı Diller Bölümü'nün açtığı İngilizce Okutmanlığı sınavlarını kazandı ve 01.07.2001 tarihinde muvafakat alarak buraya geçti. Halen Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, Modern Diller Bölümü'nün Öğretim Görevlisi olarak Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Trabzon Üniversitesi'nde ders vermektedir.

KÖKSAL, bekâr olup İngilizce bilmektedir.